AHMET DAVUTOĞLU

TEORİDEN PRATİĞE

TÜRK DIŞ POLİTİKASI ÜZERİNE KONUŞMALAR

KÜRE YAYINLARI

Ahmet Davutoğlu **TEORİDEN PRATİĞE**

KÜRE

TEORİDEN PRATİĞE
TÜRK DIŞ POLİTİKASI ÜZERİNE KONUŞMALAR

Ahmet Davutoğlu

KÜRE YAYINLARI

KÜRE YAYINLARI / 116. Kitap
Ahmet Davutoğlu Kitaplığı 4

Teoriden Pratiğe

Türk Dış Politikası Üzerine Konuşmalar

Ahmet Davutoğlu

© Ahmet Davutoğlu, 2011
© Küre Yayınları, 2011

Yayına Hazırlık
Semih Atiş - Sevinç Alkan Özcan

Birinci Basım Mart 2013

ISBN 978-605-5383-28-2

TC Kültür ve Turizm Bakanlığı
Sertifika no: 15813

Tasarım/Kapak **Salih Pulcu**

Baskı/Cilt Pasifik Ofset
Sertifika No: 12027
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1
Baha iş Merkezi A Blok Kat: 2
Haramidere Avcılar İstanbul
Tel: 0 212 412 17 00

KÜRE YAYINLARI
Vefa Cad. No: 48 Kat: 3
Vefa/İstanbul
Tel 0212. 520 66 41-42
Faks 0212. 520 74 00
kure@kureyayinlari.com
www.kureyayinlari.com
facebook.com/kureyayinlari
twitter.com/kureyayinlari

Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu, 26 Şubat 1959'da Konya/Taşkent'te doğdu. 1983 yılında BÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Ekonomi bölümlerinden çift anadal yaparak mezun oldu. Aynı üniversitenin Kamu Yönetimi bölümünde yüksek lisans, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünde doktorasını tamamladı. 1990'da çalışmaya başladığı Malezya Uluslararası İslam Üniversitesi'nde Siyaset Bilimi bölümünü kurdu ve 1993 yılına kadar bu bölümün başkanlığını yürüttü. 1995-2002 yılları arasında İstanbul'da farklı üniversitelerde öğretim üyesi ve bölüm başkanı olarak görev yaptı. Kasım 2002-Mayıs 2009 arasında Başbakan Dışişleri Başdanışmanı olarak görev yaptı. Halen, 1 Mayıs 2009'da atandığı Dışişleri Bakanlığı görevini sürdürmektedir.

Alternative Paradigms (Lanham: University Press of America, 1993), *Civilizational Transformation and the Muslim World* (K.L.: Quill, 1994), *Stratejik Derinlik* (İstanbul: Küre Yayınları, 2001) ve *Küresel Bunalım* (İstanbul: Küre Yayınları, 2002) başlıklı kitapları yayınlanmıştır. Dış politika konusunda Türkçe ve İngilizce kaleme aldığı çok sayıda makalesi bulunmaktadır. Eserleri Japonca, Portekizce, Rusça, Arapça, Farsça, İtalya, Yunanca ve Arnavutça başta olmak üzere çeşitli dillere tercüme edildi.

TEŞEKKÜR

Bu metinlerin ortaya çıkmasında birçok kişi ve kurumun katkısı oldu. Herşeyden önce mülakatların yayınlandığı medya kuruluşlarına, bu mülakatları gerçekleştiren moderatörlere, benimle birlikte yayına katılan akademisyenlere ve basın mensuplarına teşekkür ediyorum. Ayrıca, yayınlanması teklifine başlangıçta müteredditt yaklaştığım mülakatların yayınlanması konusunda beni cesaretlendiren ve yayın sürecini yakından takip eden Faruk Deniz'e; titiz bir editöryal çalışmayla mülakatların deşifrelerini bir araya getiren Semih Atiş'e, *Al Jazeera* mülakatını çeviren Özgür Dikmen'e ve yoğun diplomatik tempom içinde bıkmadan usanmadan yaptığı takip ile bu çalışmanın sizlere sunulmasına büyük katkıda bulunan Sevinç Alkan Özcan'a teşekkür ederim.

Ahmet Davutoğlu

İÇİNDEKİLER

"Tarihin arkasında koşulmaz, içinde koşulur"
Sunuş Yerine: Ahmet Davutoğlu ile Söyleşi 9

2002

AB, İslam Dünyası ve Türkiye 43
Gürkan Zengin, Editör, *CNN Türk*, 12 Şubat 2002

Ortadoğu Barış Planı 53
Defne Sarısoy, Dünyaya Bakış, *NTV*, 28 Mart 2002

Filistin-İsrail Çatışması 61
Taha Akyol, Eğrisi Doğrusu, *CNN Türk*, 5 Nisan 2002

İsrail Arafat'ı Mandela Yapıyor! 69
Neşe Düzel, "İsrail Arafat'ı Mandela Yapıyor!", *Radikal*, 8 Nisan 2002

Türkiye Köprü Değil, Merkez Ülkedir!.. 77
"Türkiye köprü değil; merkez ülkedir!..", *Yarın*, sy. 7 (Kasım 2002)

2003

ABD ve Irak'taki Gelişmeler 89
Derya Sazak, "Sohbet Odası", *Milliyet*, 13 Ocak 2003

2004

Türk Dış Politikasına Bakış (2002-2003) 97
Gürkan Zengin, Editör Özel, *CNN Türk*, 17 Şubat 2004
(Diğer Konuklar: Nuray Mert, Özdem Sanberk)

Türkiye Küresel Güçtür! 121
M. İbrahim Turhan, "Türkiye Küresel Güçtür!", *Anlayış*, 10 (Mart 2004)

Dış Politikanın Temel İlkeleri 133
Ahmet K. Han, *Turkishtime*, 15 Nisan 2004

Avrupa Birliği, Kıbrıs ve Irak 139
Oğuz Haksever, Basın Odası, *NTV*, 13 Mayıs 2004
(Diğer Konuklar: Fehmi Koru, Mehmet Barlas, Tarhan Erdem)

Küresel Dünyanın Kapıları Türkiye'ye Açılıyor!.. 149
Serdar Turan, "Küresel Dünyanın Kapıları Türkiye'ye Açılıyor", *İnfomag*, Eylül 2004

Türk Dış Politikasında 2004 159
Oğuz Haksever, Karşı Görüş-Özel, *NTV*, 29 Aralık 2004
(Diğer Konuklar: Fehmi Koru, Nuray Mert, Sami Kohen)

2005

2005'in İlk Günleri ve Türkiye 181
Haluk Koç, Büyüteç, *TRT 1*, 13 Ocak 2005

Türk Dış Politikasının Temel İlkeleri ve ABD, Irak ve Ortadoğu Politikaları 205
Taha Akyol, Eğrisi Doğrusu, *CNN Türk*, 11 Şubat 2005

Kriz Odaklı Değil, Vizyon Odaklı Dış Politika! 221
M. Mücahit Küçükyılmaz, "Kriz odaklı değil, vizyon odaklı dış politika!", *Anlayış*, 23 (Nisan 2005)

Irak'a Komşu Ülkeler Toplantısından Filistin Ziyaretine 233
Akif Beki, Fehmi Koru, Ters Köşe, *Kanal 7*, 1 Mayıs 2005

Türk Dış Politikasında 2005 249
Oğuz Haksever, Karşı Görüş, *NTV*, 21 Aralık 2005
(Diğer Konuklar: Cengiz Çandar, Özdem Sanberk, Sami Kohen)

2006

Türk Dış Politikasında 2006 275
Taha Akyol, Eğrisi Doğrusu Özel, *CNN Türk*, 28 Aralık 2006
(Diğer Konuklar: Hasan Cemal, Fuat Keyman, Yalım Eralp)

2007

Türkiye'nin Stratejik Derinliği ve Küresel Gelişmeler 317
İbrahim Kalın, Enine Boyuna, *TRT 1*, 23 Kasım 2007
(Diğer Konuklar: Fuat Keyman, Mustafa Armağan)

2008

Türk Dış Politikasında 2007 349
Gürkan Zengin, Editör, *CNN Türk*, 2 Ocak 2008
(Diğer konuklar: Özdem Sanberk, Soli Özel)

2009

Türk Dış Politikasında 2008 389
İbrahim Kalın, Enine Boyuna, *TRT 1*, 23 Ocak 2009
(Diğer Konuklar: Ceyda Karan, Fehmi Koru, Mithat Bereket, Sami Kohen)

Türkiye'nin Uluslararası Konumu 423
Riz Khan, *Al Jazeera*, 7 Nisan 2009, Çeviri: Özgür Dikmen

Dizin 433

"Tarihin arkasında koşulmaz, içinde koşulur" Sunuş Yerine: Ahmet Davutoğlu ile Söyleşi*

3 Aralık 2012

Söyleşi: Sevinç Alkan Özcan, Semih Atiş

Başdanışmanlık görevini yürüttüğünüz dönemde sizinle yapılan bu mülakatları bir bütün olarak ilk kez okuduğunuzda neler düşündünüz? Neler hissettiniz?

11 Eylül çerçevesinde benimle yapılan mülakatları derleyen ilk konuşmalar kitabım bundan on yıl önce, 2002 yılının Mayıs ayında yayınlandığında,[1] bir öznenin kendi iç dünyasında ancak kendi öznel şartları ile sınırlanabilen zihnî bir serüven olan *tefekkürü*; bu zihni serüvenin belli bir konjonktür (hâl) içinde bir muhataba, dil araçları kullanılarak aktarılması olan *konuşmayı* ve muhatabı mümkün olan en geniş ölçekte çeşitlendirme, konjonktürü de derinleştirerek geleceğe yayma çabası olan *yazıyı;* muhteva, yöntem ve ahlâkî sorumluluk açısından değerlendiren ve karşılaştıran bir önsöz kaleme almıştım.

Bu kitabın yayınlanmasından yaklaşık bir buçuk yıl sonra başbakan başdanışmanlığı görevine geldiğimde, iç tutarlılık ve ahlâkî

* 2002-2009 dönemine ve bu eserdeki konuşmalarda dile getirilen hususlara dair geçmişe dönük bir muhasebe niteliği taşıyan bu söyleşi, elinizdeki derleme için özel olarak gerçekleştirilmiştir. Bu söyleşide ve diğer konuşmalarda yer alan dipnotlar hazırlayanlar tarafından eklenmiştir (Küre Yayınları).

1 Ahmet Davutoğlu, *Küresel Bunalım*, yay. haz. Faruk Deniz, İstanbul: Küre Yayınları, 2002.

sorumluluk açısından hayatımın en kapsamlı meydan okuması ve sınavı ile yüzleşmenin derin çilesini ve muhasebesini yaşamaya başladım. Bu meydan okuma, hem tarih boyunca birçok ilim adamı ve teorisyenin elde edemediği büyük bir nimet, hem de tarihin son derece hızlı aktığı bir dönemde, bu akışın coğrafî ve tarihî merkezinde bulunan bir toplumun ferdi olarak taşıması çok ağır bir yüktü.

Stratejik derinlik başlıklı tezin bir kitap olarak varlığı[2] bu ağır yükün entelektüel zeminini oluşturuyordu. Okuyan muhatapların zihnine bir hitap olarak kaleme alınan bir yazı/kitap, bizatihi yazarı için bir sınav referansı ve yanlışlama/doğrulama cetveli niteliğine dönüşmüştü.

Pür bir tefekkür olarak ortaya konan bir teorinin bu kadar kısa bir süre içinde pratiğin sınamasına tabi olması ve bu sınamanın bizzat yazarının içinde bulunduğu uygulama sürecinde yaşanmış olması, yazarı açısından büyük bir entelektüel ve ahlâkî sorumluluk alanı doğurmuştu. Entelektüel sorumluluk alanı, ortada yazıya dökülen bir tezin varlığının her an bir iç tutarlılık sorgulaması yapılabilme imkânı veriyor olmasından; ahlâkî sorumluluk alanı ise sahip olunan pozisyonun biri teoriye, diğeri pratiğe açık çift yönlü bir nitelik taşımasındandı.

Seneler sonra bu mülakatlara bir bütün olarak baktığımda pratiğin getirdiği yeni düşünsel ve olgusal unsurları görmek, bana teori-pratik, süreklilik-değişim etkileşimi bağlamında bir iç muhasebe yapma imkânı da verdi. Bağlam değişiminin bu derece dinamik olduğu bir dönemde geçmişte yapılmış mülakatların aynen yayınlanmasına izin vermek, aslında bir siyaset yapımcı açısından iç tutarlılıktaki süreklilik anlamında ciddi bir meydan okumaya ve sınamaya hazır olmak demekti. Bu vesile ile şu hususu da ifade etmek isterim ki, konuşmalar deşifre edildikten sonra konuşmanın doğasından kaynaklanan bazı editöryal dil müdahaleleri dışında kapsamlı bir muhteva değişimi ya da müdahalesi yapılmamıştır.

Bu anlamda, mülakatların üretken bir tartışmaya zemin oluşturacağını ümit ediyorum. Ayrıca, siyaset oluşturma sorumlu-

2 Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, İstanbul: Küre Yayınları, 2001.

luğumun dayanılmaz ağırlığını hissetmeden eleştirel yazı yazan aydınlarımızın ve muhalefet yapan siyasilerimizin de bu kritik süreç içinde ürettikleri görüşleri ve yaklaşımları tutarlılık testine tabi tutacak şekilde, tekrar değerlendireceklerini ve kamuoyu ile paylaşacaklarını da ümit ediyorum.

Sizce akademik olarak kaleme aldığınız Türk dış politikasına dair metinlerle bu konuşmalar arasında nasıl bir fark var? Bu metinleri nasıl okumalıyız?

Bu metinleri okurken dikkat edilmesi gereken önemli bir unsur, üzerinde düşünülerek üretilmiş makalelerden değil, doğal bir konuşma ortamının sonucu olan mülakatlardan oluştuğudur. Belli bir ön hazırlığa ve metne dayanmayan konuşma ve mülakatların kendine has bir diyalektiği vardır. Özellikle canlı televizyon mülakatlarında muhataplarınızın zihin dünyası ile sizin zihin dünyanız arasında, kavramlar ve düşünsel çerçeveler üzerinden, anlık ve yoğun bir diyalektik iletişim yaşanır. Bu iletişimi diğer iletişim türlerinden ayıran en temel özellik, spontan olmasından kaynaklanan doğallığıdır.

Bu doğallık, kişilerin karakter özelliklerinin, üsluplarının, birikimlerinin ve en önemlisi zihniyet parametrelerinin sansürsüz bir şekilde yansıtılmasını sağlar. Bir soru karşısında verilen psikolojik bir tepki *karakter özelliklerini*, kullanılan dil araçları *üslubu*, yöneltilen sorulara verilen cevapların muhtevası *birikimi* ve bu birikimin kullanıldığı *zihniyet unsurlarını* ortaya koyar. Zira cevap veren kişinin –o anda– ne otosansür uygulayabilecek bir muhakemeye, ne de birikimini geliştirebilecek derin bir araştırmaya vakti vardır. Sadece içselleştirilmiş davranış alışkanlıklarının ve zihin kalıplarının devreye girebileceği anlık bir durum söz konusudur. Özellikle konu uluslararası ilişkiler gibi doğası gereği dinamik bir alanla ilgiliyse, cevap veren zihin, hem dinamik bir konjonktür hem de sorgulayıcı bir muhatap zihin ile aynı anda diyalektik bir ilişkiye girmek zorundadır.

Seneler sonra, konuşmalar metinler halinde yazıya dökülerek okunduğunda çift yönlü bir anlama alanı oluşur. Bir konuşma tek

başına o konuşmanın yapıldığı konjonktürün ve kişinin konjonktüre olan yaklaşımının anlık resmini verirken, bu konuşmaların yıllara yayılan bir zaman sırası içinde okunması konjonktürdeki değişimi ve kişinin değişimi yönetme ve yönlendirme çabasındaki süreklilik unsurlarını ortaya koyar.

Mülakatların yayınlanabileceği teklifini size ilk getirdiğimizde biraz müteredditi yaklaştığınızı hatırlıyorum. Bunun nedeni tam olarak neydi?

Evet, mülakatların yayınlanması teklifine uzun süre müteredditi yaklaştım. Zira yürüttüğüm görevin hassasiyeti dolayısıyla ara verdiğim kitap çalışmalarıma tekrar başlamak açısından önceliği daha teorik/akademik çalışmaların yayınlanmasına vermem gerektiğini düşünüyordum. Ancak deşifre edilen metinleri bir bütün olarak okuduğumda, hem ilkesel süreklilikle konjonktürel değişim arasındaki diyalektik ilişkinin anlaşılabilmesi, hem de bugün dış politika analizlerinde yapılan anlık değerlendirmelerin benzerlerinin geçmişte nasıl kısa dönemli ve yanıltıcı sonuçlar doğurmuş olduklarının görülebilmesi açısından kapsamlı bir malzeme oluşturabileceklerini gördüm.

Bildiğiniz üzere bu kitaptaki metinler, başbakan başdanışmanlığı görevini yürüttüğüm 2002-2009 yıllarında benimle yapılan televizyon ve daha az sayıdaki dergi-gazete mülakatlarından oluşuyor. Başdanışmanlık görevinin hassasiyeti dolayısıyla bu dönemde akademik çalışmalarıma tümüyle ara vermiş, –bir kaç istisna hariç– sadece yılda bir kez yıllık değerlendirme şeklinde kabul ettiğim mülakatlar dışında basına da hiçbir açıklama yapmamıştım.

Başdanışmanlık görevi hayatınızda nasıl bir değişime yol açtı? Akademik hayattan pratik uygulamalara geçiş nasıl bir ilişkiler ağı içinde gelişti? Bu intibak sürecinde karşılaştığınız zorluklardan bahsedebilir misiniz?

Aslında bu görev doğal seyri içinde kendine özgü bir nitelik kazandı diyebilirim. Başdanışmanlık görevi teklif edildiğinde, bu görevin sorumluluk alanı ve yetkileri bağlamında teorik ve

tecrübi bir bilgiye sahip değildim. Zihnimde ilk canlanan intiba, istişari bir ilişki çerçevesinde bir görev yürüteceğim, dolayısıyla akademik çalışmalarım itibarıyla radikal bir değişim yaşanmayacağı yönündeydi. Dolayısıyla hayat akışımın temelde etkilenmeyeceği kanaatiyle göreve başladım. Bunun içindir ki, dönemin Başbakanı Sayın Abdullah Gül ve AK Parti Genel Başkan Sayın Recep Tayyip Erdoğan ile yaptığım ilk görüşmelerde üniversitedeki derslerimi sürdüreceğimi ve ailemi Ankara'ya taşımayı düşünmediğimi özellikle vurguladım.

Ancak içine girdiğim pratik, bu ilk kanaatimin geçersizliğini kısa bir sürede gösterdi. Görevi üstlenir üstlenmez Irak, AB ve Kıbrıs bağlamında yürütmeye başladığımız yoğun müzakereler, bu görevin salt bir istişare değil, yoğun bir icra boyutu da ihtiva ettiğini birkaç hafta içinde tereddüde mahal bırakmaksızın ortaya koydu. Hayatımda hiçbir zaman ara vermeyi düşünmediğim derslerime, 17 Aralık 2004 öncesi AB müzakereleri dolayısıyla yoğun bir şekilde Avrupa başkentlerinde bulunduğum 2004 Ekim'inden itibaren ara vermek zorunda kaldım; hâlâ üniversite ve ders ortamına her girdiğimde, hayat boyu süreceğine inandığı ilk sevdasından uzaklaşan aşığın hüznünü yaşarım.

Üç ilişkinin dünya-ötesi nitelik taşıdığına inanmışımdır hep: Ebeveyn-evlat, hoca-talebe ve doktor-hasta. İlki biyolojik varoluşun başlangıcını, ikincisi zihni varoluşun gelişimini, üçüncüsü biyolojik varoluşun sürdürülebilmesini sağlar. Her üçünü de şahsî ve ailevî tecrübemde bizzat yaşadığım için bu ilişkilerin ikame edilemezliğine inanmışımdır. Bundan dolayıdır ki, bu ilişkilerden birini bünyesinde barındıran eşimin mesleğini de göz önünde bulundurarak, ailemi Ankara'ya taşımaya uzun süre direndim. Fakat bakanlık görevini üstlendiğim 1 Mayıs 2009'da ailemi de Ankara'ya taşımaya karar verdim. Hayatımdaki bu değişikliğe rağmen, mutlak bir muhabbetle bağlı olduğum İstanbul'dan ve bu deruni şehrin ilim ve dost meclislerinden hiç kopmadım. İstanbul'a her dönüşüm ruhum ve zihnim için manevî bir sıla-ı rahim oldu.

Başdanışmanlık görevim süresince bu yeni hayatın akışına intibak konusunda birçok kişiye teşekkür borçluyum. Ancak danış-

manlık görevi itibarıyla doğrudan kendilerine hizmet sunduğum Başbakanımız Sayın Recep Tayyip Erdoğan'a, Cumhurbaşkanımız Sayın Abdullah Gül'e ve Başbakan Yardımcımız Sayın Ali Babacan'a özellikle minnetlerimi ifade etmek istiyorum. Bütün bu süreçte başdanışman olarak her an Sayın Başbakanımızın yakın mesai ortamında bulundum. Çok zorlu süreçlerin güçlüklerinin ve çilesinin aşılabilmesi için elimden geldiğince çaba gösterdim. Sayın Cumhurbaşkanımıza, farklı makamlardaki dış politika süreçlerinin koordinasyonunda katkıda bulunmaya çalıştım. 2007 yılının Eylül ayından 2009 yılının Mayıs ayına kadar kritik bir dönemde Dışişleri Bakanlığını yürüten selefim Sayın Ali Babacan'a her türlü desteği vermeye gayret ettim.

Ayrıca, gerek başdanışmanlık gerekse de halen yürüttüğüm bakanlık görevi sırasında gösterdikleri anlayış ve fedakarlık dolayısıyla değerli eşime ve çocuklarıma bu vesileyle tekrar teşekkür etmek isterim. Onlar destek ve dualarıyla her zaman yanımda oldular ve olmaya devam ediyorlar.

Bütün bu süreçlerde hiçbir zaman kendimi bürokratik bir kısıtlama içinde hissetmedim. Aksine bizi birleştiren ülkeye hizmet gayretine dayalı bir ekip ruhunun parçası olmanın onurunu ve rahatlığını yaşadım. İlişkilerimiz hep devlet adamı ile ilim adamı arasındaki ilişkilerde olması gereken vakarı ve mahviyeti taşıdı. Desteklerini ve güvenlerini her zaman yanımda hissetmek, kitaplarımdan, öğrencilerimden ve ailemden uzak geçen günlerin zorluklarına katlanmamı kolaylaştırdı. Böylece daha önce fonksiyonel olmaktan çok bir itibar makamı olarak görülen başdanışmanlık da yeni bir muhteva kazandı. Bunun için kendilerine şükran borçluyum.

Ben de başdanışmanlık ilişkisinin bir gereği olarak bu makamlara istemeyerek bir zarar vermemek kaygısıyla birçok şahsi çalışmama ara vermeyi ahlâkî bir gereklilik olarak gördüm. Çoğu yayınlanmaya hazır makale ve kitaplarımın yayınlarını durdurdum ve başdanışmanlık süresince daha önce yayınlanmış eserlerimin tercümelerine izin vermedim. 2005 yılından itibaren yılda bire indirdiğim nadir televizyon mülakatları dışında basından uzak durmaya özen gösterdim.

Öte yandan dış politika süreçlerinin nihai belirleyicisi ve sahibi siyasî iradedir. Düşünceleri, fikirleri ve teorileri tarih sahnesinde görünür kılan da siyasî iradenin gücüdür. *Stratejik Derinlik* kitabımda siyasî iradeyi stratejinin çarpan faktörü olarak değerlendirmemin temel nedeni, siyasî iradenin etki gücüne olan bu inancımdır. Dolayısıyla hiç şüphe yoktur ki, siyasî irade ve istikrar, bu paradigma değişiminin temel belirleyici unsurudur. Bakan olarak atandığım 1 Mayıs 2009'dan bu yana da sadece bir teorisyen ve uygulamacı olarak değil, aynı zamanda siyasî iradenin bir unsuru ve hükümetimizin bir üyesi olarak bu paradigma değişimine katkıda bulunmaya devam ediyorum.

Kitapta 2002 yılına ait, başdanışmanlık görevinizin hemen öncesinde, akademik hayatta iken yapılmış mülakatlar da yer alıyor. Bu mülakatlarla sonrakiler arasında meselelere bakışınız açısından bir fark görüyor musunuz?

Evet, 2002 yılındaki mülakatların tamamı başdanışmanlık görevini üstlenmemden önceki dönemi kapsıyor. Bu metinler, dış politika yorum sürecinden yapım sürecine geçiş aşamasındaki zihnî arka planın yöntem ve muhteva unsurlarını görebilme imkânı sağlıyor. Bu mülakatlar, yapılırken resmi bir görev üstlenilebileceği düşüncesi dahi söz konusu olmadığı için, tamamıyla bir akademisyenin pür teorik dünyasını yansıtmaktadır. Ayrıca *Stratejik Derinlik* kitabı 11 Eylül gibi büyük bir sistemik depremin öncesinde kaleme alındığı için, bu metinler 11 Eylül sonrası döneme ve bu dönemde Türkiye'nin konumuna bakışımın ana unsurlarını da barındırmaktadır. Bu açıdan Kasım 2002'de *Yarın* dergisinde yayınlanan "Türkiye köprü değil, merkez ülkedir" başlıklı mülakat, gerek başdanışmanlık görevi öncesi verdiğim son mülakat olması, gerek 11 Eylül sonrası şekillenmeye başlayan güvenlik odaklı yeni küresel düzen anlayışı[3] içinde Türkiye'nin özgün konumunu tanımlama çabasını yansıtması, gerekse daha sonraki uygulama süreçlerinin anlaşılabilmesi açısından önemli ipuçları vermektedir.

3 Bu güvenlik odaklı anlayışı için ilk konuşmalar kitabı olan *Küresel Bunalım*'a bakılabilir.

Bu metin ile yaklaşık bir yıllık pratik tecrübeyi müteakip başdanışmanlık görevi sonrası ilk kapsamlı değerlendirme olan Gürkan Zengin'e verdiğim mülakat (*CNN Türk*, 2004) arasında yapılacak bir mukayese; teori-pratik, perspektif-uygulama ilkeleri bağlantılarını ortaya koymak yanında, pratiğin kattığı artı değerleri de görebilmek açısından çarpıcı ipuçları verebilir.

Mesela *Yarın*'daki röportajda yer alan "Türkiye köprü değil merkez ülkedir" ifadeleri bir perspektif ortaya koyarken, başdanışman sıfatıyla gerçekleştirilen 2004 tarihli mülakattaki "Türkiye, dış politikasını etkin kılacak biçimde güç temerküz etmelidir" tespiti temel uygulama yaklaşımının altını çizmektedir. Şimdi, bu mülakatın üzerinden yaklaşık sekiz yıl geçtikten sonra Avrupa ve Ortadoğu'daki ekonomi-politik kriz gözönüne alındığında Türkiye'nin gerçekleştirdiği güç temerküzünün anlamı daha doğru kavranacaktır.

2004 tarihli söz konusu mülakatta böylesi bir güç temerküzünün altyapısını teşkil etmek üzere belirlenen yeni dış politika ilkeleri, daha sonraki dönemlerde analiz ve eleştiri çabaları için temel referans unsurlarını teşkil etmiştir: **(i)** Özgürlük-güvenlik dengesi; **(ii)** komşu ülkelerle sıfır sorun ve komşu havzalarda etkinlik; **(iii)** çok boyutlu ve çok kulvarlı dış politika; **(iv)** yeni bir diplomatik üslup ve yöntem; **(v)** ritmik diplomasi ve yeni havzalara açılım.

Bu ilkeler, komşu havzalardaki etkinliğin ayrı bir madde olarak zikredilmesi ve küresel güçlerle ilişkilerde tamamlayıcılık ilişkisi gibi revizyonlar dışında, bu mülakat yapıldıktan sonraki sekiz yıl içinde yeni dış politikanın ilkesel ve operasyonel esaslarını anlamak isteyenler için de, eleştirmek isteyenler için de temel referans noktası oldu ve olmaya devam ediyor.

> *Komşularla sıfır sorun* ilkesi son dönemde çok eleştirildi. Dış politikadaki söz konusu yeni ilkelerin kamuoyu tarafından yeterince anlaşıldığını düşünüyor musunuz?

Bu eleştirilerdeki referans kaymaları, bazen son derece ironik bir nitelik alıyor. Suriye krizine kadar *komşularla sıfır sorun* ilkesini ütopik bularak bazen istihzai bir şekilde, bazen de yeni-Os-

muhafazakârlığın örtülü biçimi olduğu iddiasıyla eleştirenlerin, Suriye krizi ile birlikte bu ilkeyi sahiplenerek yeni bir eleştiri zeminine kaymaları, hem bu eleştirilerin zaman-bağımlı niteliğini ortaya koyuyor hem de kendi içinde büyük bir çelişki barındırıyor. Bu çarpıcı örnek göstermektedir ki muhalefet, bu ilkelere muhtevayla ilgili sistematik ve tutarlı bir eleştirel bakıştan daha çok, konjonktürel değişimden etkilenen günlük tepkiler vermektedir.

Türk dış politikasındaki paradigma değişiminin ana sütunlarını oluşturan bu ilkeler, az önce de ifade ettiğim gibi, takip ettiğimiz dış politikayı eleştirenler için de temel referans olmaya devam etmektedir. Son dokuz yıllık dış politika uygulamasını eleştirenler, bu yeni paradigmaya alternatif bütüncül bir ilkeler zemini teklif edememişler, tartışmaları bu ilkelere tek tek konjonktürel karşı çıkışlarla yürütmüşlerdir.

Az önce sıraladığımız temel ilkeleri biraz daha açıklar mısınız?

Aslında bu ilkeler statik değil dinamiktir ve Türkiye'nin uluslararası konumunda kapsamlı bir restorasyon öngörmektedir:

Özgürlük-güvenlik dengesi ilkesi demokrasi eksenli bir iç restorasyon ilkesidir ve bu iç restorasyonun dış politika bağlantılarını kurmaya dönüktür.

Komşularla sıfır sorun ilkesi bir taraftan yakın havzalarla ilişkilerde bir restorasyon; diğer taraftan gerek iç, gerek dış kamuoyunda Türkiye ile ilgili yeni bir zihniyet ve algı oluşturma hedefine dönüktür ve bu anlamda büyük ölçüde başarıya ulaşmıştır. Bugün artık Türk dış politikası, geçmişte Yunanistan ve SSCB örneklerinde olduğu gibi tek bir komşu ülke ile yaşanan gerilimler üzerinden ele alınmamaktadır. Uluslararası kamuoyunda ise, Türkiye sadece konjonktürel sorunlarla değil; aynı zamanda çok boyutlu bir yaklaşımla yeni havzalara açılma ilkesine dayalı küresel ve bölgesel ölçekli inisiyatiflerle gündeme gelmektedir.

Bu ilkeler ve girişimler Türkiye'nin uluslararası konumunda kapsamlı bir restorasyonu hedeflemektedir. Haziran 2012, bu açıdan çarpıcı bir örnek teşkil etmiştir. Suriye krizi ile yoğun bir şekilde meşgul olduğumuz bu ayda, evsahipliği ve başkanlık/eş-

başkanlık yaptığımız uluslararası toplantılar ve girişimler listesi, kriz yönetimi-vizyoner etkinlik arasında kurulan yeni dengeyi ve ulaşılan dış politika uygulama kapasitesini ispatlamaktadır.[4]

Aynı ay içinde ayrıca başta G20 Meksika Zirvesi, Rio Çevre Zirvesi ve Güney Doğu Avrupa Ülkeleri Zirvesi olmak üzere birçok küresel ve bölgesel toplantıya iştirak edilmiştir. Yoğun bir kriz yönetiminin, hemen hemen her alana nüfuz eden geniş kapsamlı etkinliklerle birlikte yürütüldüğü böylesi bir dış politika gündemi ve uygulaması, 2003 yılından bakıldığında hayal sınırlarını zorlayan bir perspektifti.

2003: İntibak, kriz yönetimi ve telafi yılı

> Aynı mülakatta 2003 yılını "kriz yönetimi ve telafi yılı" olarak tanımlıyorsunuz. Kriz yönetimi yapılan alanları biz birbirinden bağımsız dış politika konuları olarak mı görmeliyiz? Aralarında nasıl bir etkileşim söz konusu?

Evet, bu mülakatta da vurgulandığı gibi 2003 yılı bir intibak, kriz yönetimi ve telafi yılıydı. Bir taraftan yeni kurulan bir hükümet olarak devlet yapılarına intibak etmeye çalışıyor; diğer taraftan Irak, Kıbrıs ve AB müzakere süreci gibi on yılların biriktirdiği sorunlarla ilgili kriz yönetimi yapıyor ve ihmal edilen dış politika alanlarında telafi edici adımlar atmaya çalışıyorduk.

Kriz yönetimi gerektiren bu üç alan, iç ve dış siyaset alanının iç içe geçtiği karmaşık süreçlerle, psikolojik ve pratik uygulama alanları açısından birbirleriyle doğrudan etkileşim içindeydi. Bu mülakatta da ortaya konulduğu gibi, herhangi birinde ala-

4 2012 yılının Haziran ayında Türkiye'nin gerçekleştirdiği ya da katıldığı zirveler: BM Medeniyetler İttifakı Zirvesi (31 Mayıs-1 Haziran), II. İstanbul Somali Konferansı (1 Haziran), Terörizmle Mücadele Küresel Forumu (TMKF) Koordinasyon Kurulu Toplantısı (7 Haziran), Türkiye-AB Bakanlar Düzeyinde Siyasi Diyalog Toplantısı (7 Haziran), Türkiye, Azerbaycan ve Gürcistan arasında üçlü diyalog mekanizması toplantısı (8 Haziran), İstanbul Süreci Bakanlar Konferansı (Kabil, 14 Haziran), Nükleer Yayılmanın Önlenmesi ve Silahsızlanma Girişimi Dışişleri Bakanları Toplantısı (16 Haziran), Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİ) 20. Yıldönümü Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi (26 Haziran).

çağınız bir kararın diğeri üzerinde blokaj oluşturma ihtimali yüksekti. Mesela Irak'ta Türkiye'yi etkileyecek ve iktidarın ilk günlerinde kaldırılan olağanüstü halin geri gelmesi de dâhil güvenlik ağırlıklı bir gündemi dayatacak bir savaş, AB sürecinin gerektirdiği demokratikleşme adımlarının ertelenmesine yol açabilirdi. Aynı şekilde, Kıbrıs'ta sorunun parametrelerini kökten değiştirecek adımlar atılmadan Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin (GKRY) AB üyeliğinin gerçekleşmesi, hem AB üyelik sürecimizi fiilen GKRY ipoteğine bırakabilir, hem de Kıbrıs konusunda üzerimizde zaten yoğun olan baskının daha da artmasına zemin hazırlayabilirdi. Öte yandan, Kıbrıs konusunda yürütülecek nihai müzakerelerin iç siyaset açısından istismara açık niteliği, dış politikadaki manevra alanımızı olumsuz etkileyebilecek unsurlar barındırmasının yanında, Irak'ta alınacak muhtemel kararları psikolojik olarak etkileme potansiyeli taşımaktaydı. Ayrıca, Irak konusunda diplomatik açıdan farklılaşan ABD-İngiltere-İspanya ve Almanya-Fransa-Rusya gibi gruplaşmaların ortaya çıkması ve beraber hareket edeceğiniz ülke gruplarının AB süreciyle ilgisi, yapacağınız tercihin sonuçlarını etkileyebilecek nitelikteydi.

Bu paradigma değişiminin bir yansıması olarak yeni iç siyasî tercihlerle AB süreci arasında pozitif bir bağ kurulmuş, Irak ve Kıbrıs'la ilgili defansif tepkilere dayalı yaklaşımlar terkedilmiş, inisiyatif almaya ve yeni bir diplomasi diline dayalı süreç yönetimi devreye sokulmuştur.

Bu üç alanda da yeni bir diplomasi dili ve uygulaması benimsenmiştir. Mesela, yeni dış politika anlayışının birinci ilkesi olarak altını çizdiğimiz özgürlük-güvenlik dengesi, hem özgürlük alanını genişletme iradesini açık bir şekilde ortaya koyarak AB perspektifimizi tahkim etmiş, hem de AB-Kıbrıs-Irak üçgeninde ortaya çıkabilecek özgürlük ve güvenlik politikaları arasındaki muhtemel gerilim alanlarını ortaya çıkmadan tasfiye etmemizi sağlamıştı. Öte yandan, genel seçimi kazanan iktidar partisinin kurucu lideri olmasına rağmen, TBMM'ye girmesi engellenen Sayın Recep Tayyip Erdoğan'ın AK Parti Genel Başkanı sıfatıyla ilk dış ziyaretlerini AB başkentlerine yapması, önyargılı zihinlerde yerleşik ta-

buları yıkmış ve vizyoner bir yaklaşımın ilk işaretleri olarak geniş yankı uyandırmıştı. 2003 ve 2004 yıllarında yürütülen yoğun kriz yönetimleri yanında, ısrarla sürdürülen bu vizyoner yaklaşım ve arka arkaya devreye sokulan demokratikleşme paketleri, 17 Aralık 2004 zirvesinde tam üyelik müzakerelerine başlama kararının alınmasını sağlamıştır.

Yeni dış politika yaklaşımının Irak krizindeki söylem karşılığı *çok boyutlu dış politika* şeklinde ifade edilmiştir. Bu temel eksenli dış politika uygulaması ise beş kulvarda (Irak, ABD, komşu ülkeler, BM ve BMGK daimi üyeleriyle müzakereler) yürütülen kriz yönetimi olmuştur.

Bu çerçevedeki –belki de– en önemli ve en özgün ilk uygulama, Irak'a komşu ülkeler sürecinin, Irak savaşının başlamasından kısa bir süre önce dönemin Başbakanı Sayın Abdullah Gül'ün gerçekleştirdiği bölge turunu müteakiben 23 Ocak 2003'te devreye sokulmasıdır. Bugün Ortadoğu'ya dönük aktif ve etkin politika perspektifimizi eleştirenler, o gün de bu girişimimizi ütopik, Amerikan karşıtı ve üçüncü dünyacı bulmuşlar ve bu yeni politikadan beni sorumlu tutarak akademik dünyaya dönmeye çağırmışlardı. Statik dış politika anlayışını terk edemeyen bu çevrelerce ütopik ve tekrarı imkansız bulunan komşu ülkeler girişimi, 2003'ten 2008'e kadar dokuzu resmi, üçü gayriresmi, üçü de genişletilmiş formatta olmak üzere 15 defa toplandı ve Irak'taki geçiş sürecinin daha az sancılı gerçekleşmesi için olağanüstü bir katkı yaptı. Başlangıçta dönemin ABD yönetimi tarafında da kuşkuyla karşılanan bu sürecin, BMGK daimi üyelerinin, G8 ülkelerinin, İKÖ ve Arap Ligi gibi önemli bölgesel örgütlerin katıldığı genişletilmiş formattaki toplantılarında, ABD ve İran dışişleri bakanları ilk defa aynı masa etrafında buluşmuşlardır.

Benzer bir yeni diplomasi dili ve özgün girişim, Kıbrıs'taki kriz yönetiminde Sayın Başbakanımızın bizzat vurguladığı *bir adım önde olma* ilkesi ile sergilenmiştir. Bu ilkenin öngördüğü hamle üstünlüğüne dayalı yaklaşım ile büyük bir taktik ve moral üstünlük kazanılmıştır. Bu moral üstünlük sayesinde –bugün de– GKRY'nin son dönem başkanlığında gösterdiğimiz kararlı tutuma kimse itiraz edememektedir.

2004: Kıbrıs müzakereleri, AB süreci ve komşu ülkelerle ilişkilerde restorasyon

Peki kriz alanları arasındaki olumsuz etkileşimin 2004 yılında olumlu bir yöne doğru evrildiğini söylememiz mümkün mü? Eğer böyle ise, 2004 yılı için nasıl bir kavramsallaştırma yapmak doğru olur?

2004 yılı içindeki diplomatik trafik takvimi incelendiğinde, bir yıl önce Kıbrıs, AB ve başta Irak olmak üzere komşu ülkelerle ilişkiler arasındaki olumsuz etkileşimin, inşa edici ve birbirini destekleyici bir niteliğe dönüştüğü görülür. 2004 yılının ilk dört ayında Kıbrıs müzakerelerine yoğunlaşılmıştır. Ezber bozan bu hamle ile GKRY'nin üyeliğinin tescil edileceği 1 Mayıs 2004 öncesinde, AB-Kıbrıs denklemindeki olumsuz etkileşim engellenmiş ve Türkiye'nin manevra alanı genişletilmiştir. 24 Nisan'da yapılan referanduma kadar Türkiye sınav psikolojisine sokulurken, referandum sonrasında AB –hâlâ süren– bir tutarlılık sınavı atmosferine girmiştir; bu durum her fırsatta kendilerine hatırlatılmaktadır.

2004'ün ikinci dört ayında ise komşu ülkelere Sayın Başbakanımız tarafından bir seri ziyaret –Ukrayna (1-3 Nisan), Yunanistan (7 Mayıs), Ürdün (5 Temmuz), Bulgaristan (7 Temmuz), İran (28 Temmuz), Gürcistan (11 Ağustos), Suriye (22 Aralık)– gerçekleştirilmiştir. Ayrıca –başta Türkiye-Rusya ilişkilerinde bir ilk teşkil edecek şekilde Rusya Devlet Başkanı Putin'in ülkemizi ziyaret etmesi olmak üzere– komşu ülkelerden birçok üst düzey ziyaret gerçekleştirilmiştir.

Komşu ülkelerle ilişkilerde gerçekleştirilen bu restorasyon, AB müzakereleri öncesinde Türkiye'nin bulunduğu coğrafyadaki sorunlu ilişkilerinin arkasına saklanarak Türkiye'ye engel çıkarmaya çalışan çevrelere de bir cevap niteliği taşımıştır.[5] Kıbrıs, komşu ülkeler ve uluslararası platformlarda sağlanan bu rüzgarın etkisiyle 2004'ün son çeyreğinde AB'den müzakere tarihi alma çabasına yoğunlaşılmıştır.

5 2004 Haziran ayı içinde hem İslam Konferansı Örgütü Dışişleri Bakanları (15 Haziran) hem de NATO Devlet ve Hükümet Başkanları (28 Haziran) zirvesine evsahipliği yapılması da, yeni paradigmanın çok boyutlu niteliğini göstermektedir.

Önceki eserleriniz ve bu mülakatlar okunduğunda güçlü bir özgüvene sahip olduğunuz ve bu özgüveni herkeste tek tek görmek istediğiniz hissediliyor. Derslerinizde de bu hissi yaşadığımızı hatırlıyorum. Özgüven psikolojisi neden bu kadar önemli sizin için? Dış politikada bu psikoloji neye tekabül ediyor?

Özgüven psikolojisi her açıdan çok önemli. Eğer özgüven hissini taşımıyorsanız tüm müzakere masalarına baştan mağlup oturursunuz. Kaldı ki bizim gibi tarihî birikime sahip bir ülkenin mensuplarının bu psikolojiye daha çok sahip olması beklenir. Dediğiniz gibi 2003 ve 2004 yıllarını kapsayan bu kritik intibak, kriz yönetimi ve restorasyon döneminde basına açık ve kapalı bütün konuşmalarda en fazla vurgulamaya ve zihinlerde inşa etmeye çalıştığım ana unsur; güçlü, ancak rasyonel bir özgüven psikolojisi idi. Böylesi bir özgüven ihtiyacına olan inancım, tarihimizin kavşak noktalarını psiko-politik açıdan değerlendirdiğimde gördüğüm temel bir özellikten kaynaklanıyordu. Bizim yakın dönem tarihî serüvenimiz, özgüvene dayalı zor başarıların ve özgüveni kaybettiğimizde yaşanan kolay bozgunların bileşkesinin neden olduğu girdaplardan oluşmaktadır. Çarpıcı bir örnek vermek gerekirse yeni oluşmakta olan Balkan devletlerinin derme çatma ordularına karşı büyük bir bozgun yaşayan da, bu bozgundan üç yıl sonra dönemin küresel donanma güçlerine Çanakkale Boğazını dar eden de aynı dönemin ve aynı neslin çocukları idi.

Dolayısıyla başarıları sürdürülebilir kılmak için stratejik zihniyetimizin güçlü bir psikolojik özgüven zeminine oturtulmasına, bu özgüvenin sürdürülebilir olması için de sürekli yükseltilecek bir başarı çıtasına ihtiyaç vardı. Bugün dahi bazı dış aktörlerde gözlenen "Bu Türklere de ne oluyor?" yaklaşımı ile içerde entelektüel ve bürokratik elitimizin bir kısmında sürekli tekrar edilegelen "Bu hedefler bizim gücümüzü aşmıyor mu?" sorgulaması, bu psiko-politik boyutu kavrayamamış olmalarındandır.

Stratejik Derinlik'in Türkiye'nin potansiyel kapasitesine inanan kesimlerde uyandırdığı derin etkinin ve bu kapasiteye şüpheyle bakan iç ve dış çevrelerde yol açtığı keskin tepkinin temelinde, muhtevasındaki iddianın gücü kadar, bu iddianın ortaya kon-

duğu zaman dilimindeki etkin psikoloji de yatmaktadır. Bu eser, Türkiye'nin büyük bir ekonomik krizin içinden geçtiği, üçlü koalisyon ile yürütme erkinin ve siyasal istikrarın dumura uğradığı ve en önemlisi toplumun ülkesinin gücüne yönelik inancının psikolojik sarsıntı geçirdiği 2001 yılının Haziran ayında yayınlanmıştı.

Bu bağlamda, başdanışmanlık döneminin ilk yıllarındaki mülakatlarda toplumsal özgüvene yapılan yoğun atıfların temel amacı, özgüvene dayalı bir psikolojik restorasyonun gerçekleştirilmesiydi.

Unutulmamalıdır ki bugün gerçekleştirilmesi doğal görülen birçok hedef o yıllar için bir hayal niteliğindeydi. 2004'de 2009-2010 dönemi için BMGK geçici üyeliği başvurusu gündeme geldiğinde, yeterli oyu alamadığımız takdirde zor durumda kalacağımız kaygısıyla yapılan tartışmalar hâlâ hafızamdadır. 2008 yılında BMGK seçimlerinde aldığımız rekor oy (153 oy) Türkiye'nin geçmiş on yıllarda kullanamadığı potansiyelinin ne kadar büyük olduğunu da açık bir şekilde göstermiştir. Türkiye, başarılı bir şekilde üyelik dönemini bitirmesini (2010) müteakip beş yıl sonrası (2015-2016 dönemi) için tekrar aday olma özgüvenine ulaşmıştır. Sadece bu karşılaştırma bile gerçekleştirilen özgüven restorasyonunun gücünü ortaya koymaktadır. Bu özgüven psikolojisinin gücü, iddialı bir söyleme, rasyonalitesi stratejimizin sabit parametreleri olan tarih/zaman ve coğrafya/mekâna ve bu güç parametrelerinin yeniden yorumlanmasına dayanmaktaydı.

Bu dönemdeki çabalarımız, böylesi iddialı bir söylemin, kriz yönetimi ile vizyon üretimi arasında kurulacak yeni bir denge ile politika oluşumuna dönüştürülmesine yönelikti. Dolayısıyla, krizi yönetirken zihindeki vizyondan uzaklaşmamak; vizyonu harekete geçirirken, krizleri, onların esiri olmadan yönetmek gerekiyordu.

> 2004'ten bugüne geldiğimizde, aradan geçen sekiz yıl sonunda, sahip olunan bu vizyonu harekete geçirebilecek imkan ve kapasiteye sahip olduğumuzu düşünüyor musunuz?

Elbette, bakın bugün bir taraftan Arap uyanışının getirdiği büyük kriz ve dönüşüm sürecinin sorunları ile uğraşırken, diğer taraftan Afrika, Latin Amerika ve Güney Asya'da onlarca büyükelçilik açabilmemiz, Somali'den Myanmar'a birçok sorun bölgesinde öncü

roller üstlenmemiz, dış politikamızı bir kriz alanına hapsetmeden dünyanın her bölgesinde yürütebilecek vizyon ve kapasiteye ulaştığımızı açıkça göstermektedir. Ayrıca, Suriye sorunuyla ilgili sürekli ve yoğun bir kriz yönetimi uygularken, Mısır, Tunus, Libya ve Yemen'de oluşum sürecindeki yeni demokrasilerin başarısı için vizyoner bir katkı perspektifi geliştirmemiz ve bu ülkelerle her düzlemde derin bir etkileşim içine girmemiz, sadece krizlerin hasarlarını kontrol etmeye çalışan edilgen bir aktör değil, krizsonrası dönemi de şekillendirecek köşe taşlarını döşeyerek geleceğe yatırım yapabilen belirleyici bir özne olduğumuzun işaretidir. Kriz ile vizyon arasında son dokuz yılda kurduğumuz bu yeni ilişki biçimi, bir çok krizin vizyon içinde etkisiz hale getirilmesini sağlamıştır.

Bu noktada üzücü olan, gerek muhalefetin gerekse bu yeni vizyona eleştirel yaklaşan çevrelerin enerjilerini alternatif bir vizyon ortaya koymak yerine, dönemsel çelişkiler barındıran konjonktürel eleştirilere ve çoğu suni nitelikteki kısa dönemli medya krizlerine hasretmeleridir. Konuşmaların değişik bölümlerini yeniden gözden geçirdiğimde bu yaklaşımın onlarca örneğini tekrar tekrar yaşadığımızı görmek ve eleştirel düşünce geleneğimizin içinde bulunduğu sıkıntılı durumu bir kez daha gözlemlemiş olmak beni büyük bir üzüntüye sevk etti. 2003-2011 yıllarındaki değişik konuşmaların hemen hemen tümüne *eksen kayması tartışmaları* bir şekilde sirayet etmişti. Ancak, eksen kayması tartışmalarının bir anda terk edilmesi ve sadece Suriye krizi bağlamı esas alınarak, hükümetin Batı ülkelerinin gündemini yürüttüğünü iddia eden yeni bir eleştiri söylemi geliştirilmesi, konjonktürel bakışın ne ölçülere ulaştığını göstermektedir.

Eleştirilerin amacı alternatif bir ilkeler manzumesi ya da politika uygulaması önermek yerine, her krizi bir yıpratma kampanyasına dönüştürmek olunca, hem düzey düşmesi hem de zihinsel eksen kayması yaşanması kaçınılmaz olmaktadır. O zamanlarda Türkiye'nin AK Parti iktidarı ile toptan bir eksen kayması ve anti-Batı paranoyası içine girdiğini iddia eden çevrelerle, bugün Batı güdümüne girdiğini iddia eden çevrelerin aynı olması ve aynı kaynaklardan beslenmeleri sadece bir tesadüf mü? O günlerdeki

benzer makalelerde hükümetin NATO'dan çıkmayı düşündüğü spekülasyonundan bugün NATO'daki etkinliğimizin artmasının eleştirilmesi arasında nasıl bir mantıkî tutarlılık bulunabilir?

Peki, sizce söz konusu eleştirilerdeki tutarsızlıkların sebepleri nedir? Ayrıca bu kadar eleştiri içinde hiç tutarlı eleştiri yok mu? Bunları nasıl değerlendiriyorsunuz?

Tutarlı ve ilkeli eleştiriler her zaman yol göstericidir. Buna şüphe yok ve her zaman da dikkate alınır. Ancak bugün sistematik ve tutarlı eleştiri eksikliğinin iki ana nedeni olduğu kanaatindeyim: Birincisi *Stratejik Derinlik*'in önsözünde bir yöntem hatası olarak vurguladığım anlık statik *resim analizi*nden zaman boyutlu dinamik *süreç analizi*ne geçilememesidir. Anlık bir resim tasviri ve analizi yapanlar, aktörlerin zaman-boyutlu konumlarını da, olayların illiyet bağlarını da anlayamadıkları için, birbirleriyle çelişkili birçok gelişmenin aynı anda yaşanabileceği ve çelişkili birçok hedefe aynı anda ulaşılabileceği vehmine kapılırlar. Bu yöntem hatasına dayalı analiz sahipleri, stratejik hedefler ile taktik süreçler arasındaki kademelendirmeleri de yapamazlar. Bugün Suriye konusundaki aktif dış politikanın risk ürettiğini iddia ederek bir taraftan statik resmin korunaklı ortamına sığınan, diğer taraftan da bu pasif ortamda bütün maksimalist hedeflerin gerçekleştirilmesini talep edenler, benzer tek boyutlu eleştirileri 2003-2005 döneminde ezber bozan Kıbrıs ve Irak politikaları için de yapmışlardı. Serdar Turan tarafından 2004'te *Infomag* dergisi için yapılan mülakatta vurguladığımız hususlar, bugün kritik süreçlerin içinden geçtiğimiz dış politika konuları için de aynen geçerliliğini korumaktadır.

Sistematik ve tutarlı eleştiri eksikliğinin ikinci nedeni analizlerde kullanılan hafıza birikiminin zayıflığıdır. Hafızanın zaman derinliği, analizin kalıcılığının en güvenilir garantisidir. Analizde tarihî hafıza derinliği, gelecek perspektifinin de en önemli parametresi ve göstergesidir. Olayların analizinde zihninizi, yaşanan süreçlerin nedenleri ve akışı konusunda tarihî hafıza derinliğinde ne derece gererseniz, gelecek perspektifini o derece sağlam bir zemin ve engin bir ufukla şekillendirebilirsiniz. Tarihî akışın

dinamiğini geriye doğru illiyet bağı içinde derinlemesine algılayamayan zihinler, geleceğe doğru uygulanabilir bir vizyon da ortaya koyamazlar. Her gün ayrı bir konum benimsenerek, sadece günlük geçerliliği olan eleştiriler yapılmasının temel nedeni hafıza sığlığıdır. Aynı köşe yazarının kısa bir süre içinde, kendi ilkesel varsayımlarının geçerliliğini hiçe sayan bir tutumla farklı yargılarda bulunması, bir önyargıdan ya da kendi kişisel tutumuyla ilgili bile bir hafıza bütünlüğü ve derinliği oluşturamamasından kaynaklanabilir.

Yanlış anlaşılmasın. Böylesine dinamik seyreden süreçlerde kanaat ya da tutum değişimi doğaldır. Ancak bu değişimin kalıcılığı, geçmiş-an-gelecek arasında kurulan yeni bir düşünsel çerçeveyle sağlanabilir. Her olay karşısında mutlaka eleştirilmek istenen kişi ya da kurumların benimsediği tutuma göre farklı zihnî çerçeveler oluşturma çabası, bir müddet sonra eleştiren kişinin iç bütünlüğünü ve sistematiğini yok eder.

Tarihin hızla aktığı bu dönemde en fazla ihtiyaç hissettiğimiz şey, bu akışın dinamiğini anlamaya çalışan alternatif yaklaşımları ortaya koyacak bir entelektüel atmosferin varlığıdır. Sorunuzla bağlantılı olarak, biz alternatif yaklaşımlar ve çözümler ortaya koyan her türlü eleştiriyi memnuniyetle karşılıyor ve dış politika yapımında dikkate alıyoruz. Bugün Ortadoğu'da yaşanan hızlı süreç, alternatif kimlikler bağlamında psikolojik; gelenek-modernite ilişkisi bağlamında sosyolojik; değer-meşruiyet etkileşimi bağlamında ahlâkî; ulus-devletin dönüşümü bağlamında siyasî; yerel-küresel yapılar arasındaki diyalektik bağlamında ekonomi-politik boyutlar taşımaktadır.

Bu çerçevede hepimiz aslında büyük bir laboratuvarda bazen kendi test tüpümüzün içinde düşünüyor, konumumuza göre ya politika üretiyor ya da üretilen politikalara eleştiriler getiriyoruz. Bu boyutların her biri müthiş meydan okuyucu soruları ve heyecan verici entelektüel arayışları beraberinde getiriyor. Bugün sadece bir akademisyen olarak teori üretme safında değil, bir bakan olarak siyaset yapım safında ve sorumluluğunda da olduğum için, her bir eleştirel analizi, bu arayışlara ve politika oluşum sürecimize katkı yapabileceği ümidiyle okuyorum. Bugün tarihî ha-

fiza derinliği zengin, iç tutarlılığı muhkem, kavramsal çerçevesi özgün tezlere her zamankinden daha fazla ihtiyaç duymaktayız.

Bu dönem içinde geliştirdiğimiz yaklaşımların ve politikaların psikolojik zemini özgüven, yöntem zemini ise içerden ve içselleştirici bir tutum benimsenmesi, yani oryantalist bir yaklaşımdan kaçınılmasıdır. Biz bütün bu kritik dönemde Brüksel'de bir Avrupalı, Ortadoğu'da bir Ortadoğulu, Mekke'de bir Müslüman, Balkanlar'da bir Balkanlı, Pekin'de bir Asyalı, Somali'de bir Afrikalı olarak içeriden konuşmayı hedefledik ve bütün bu zeminlerde, doğrudan bulunulan zeminin insan unsuruna hitap etmeye çalıştık.

2005: İnşa edici hamleler ve yeni açılımlar yılı

> Ben tekrar geri dönmek istiyorum. 2003 ve 2004 sonrasından devam edecek olursak, 2005'i Türk dış politikası açısından nasıl tanımlamalıyız? 2005'i önceki yıllardan farklılaştıran unsurlar nelerdir?

2003 ve 2004 kriz yönetimi ve telafi yılları olarak öne çıkarken, 2005, yeni dış politika paradigmasının inşa edici ve kurucu hamlelerinin atılmaya başladığı bir yıl oldu. Kıbrıs sorunu bağlamında yaşanan tartışma ve gerilimlere rağmen, AB ile müzakerelerin 3 Ekim 2005'te başlaması ile birlikte Türkiye-AB ilişkilerinde paradigmatik bir değişim yaşanmış ve kurumsal ve teknik bir entegrasyon süreci işlemeye başlamıştır.

2005 yılında bir taraftan AB ile tam üyelik müzakereleri başlatılırken, diğer taraftan da karşılıklı ziyaretlerle Rusya ile ilişkilerin tahkim edilmesi, Soğuk Savaş döneminden kalan keskin kutup tercihlerine dayalı anlayışın terk edildiğinin en önemli işaretlerinden biridir. Dış politika süreçlerinin dinamizmini kavrayamayanların sık sık gündeme getirdiği eksen kayması tartışmaları aslında Soğuk Savaş mantığının hâlâ zihinleri esir almış olmasından kaynaklanmaktadır.

2005 yılında Ortadoğu'da yaşanan en önemli gelişme, Irak'ta tırmanan mezhep çatışmalarının bölgeye yansıma ihtimalinin doğurduğu risk ortamıydı. 2003 ve 2004 yıllarında sürdürdüğü kriz

yönetimleri ile Irak'ta süren savaşın ve gerilimlerin ülkemiz üzerindeki olumsuz etkilerini kontrol altında tutmaya çalışan hükümetimiz, 2005 yılında Irak içindeki gruplarla geliştirdiği olumlu ilişki kanallarını kullanarak bu dost ve kardeş ülkenin iç barışının sağlanması yönünde yapıcı ve kolaylaştırıcı bir katkı sürecini devreye sokmuştur.

Aslında bu süreç devletlerarası ilişkiler üzerine bina edilmiş Cumhuriyet dönemi dış politika geleneği için yeni bir tecrübe ve sınama anlamına geliyordu. Irak Devleti'nin yaşadığı çözülme süreci ve ABD işgalinin getirdiği direniş yapıları Irak toplumunun mezhep ve etnik temelli alt-ünitelerde örgütlenmesi sonucunu doğurmuş ve bu alt-ünitelerle ilişkiye geçmeden bir Irak politikası geliştirme ihtimali ortadan kalkmıştı.

Bu yeni gerçeklik, yeni siyasal yapılarla doğrudan temasa geçmeyi zorunlu kılıyordu. Ancak, doksanlı yıllarda PKK'ya karşı yürütülen mücadele bağlamında Kuzey Irak'ta Kürt gruplar dışında diğer Iraklı gruplarla geliştirilmiş herhangi bir ilişki zemini mevcut değildi. Bu çerçevede ilk kez devlet-devlet ilişkisi dışında doğrudan sosyal, kültürel ve siyasal gruplarla temasa geçilerek, Irak'ın iç bütünlüğünü korumaya dönük yoğun bir çalışma temposu içine girdik ve çok kısa bir süre içinde farklı Sünni ve Şii gruplarla kurumsal ve şahsi yakın ilişkiler geliştirdik. Daha sonra Irak siyasetinde etkin rol oynayacak birçok şahsiyet ile tanışmamız ve yoğun işbirliği içine girmemiz bu dönemin eseridir. Özellikle ABD işgaline ve artan Şii etkinliğine tepki olarak siyasî süreç dışında kalmayı benimseyen Sünni grupların Irak seçimlerine katılmaya ikna etmemiz hem Irak içinde hem bölgede hem de uluslararası camiada Türkiye'nin yeni diplomasi paradigmasının ilk somut sonuçlarından birisi olarak değerlendirilmiştir.

Aslında bu gelişme, çevre bölgelere dönük geliştirilen yeni ve aktif bir dış politika yaklaşımının da habercisiydi. 2003'te başlayan ve 2004'te yoğunlaşan komşu ülkelerle yakın ilişki anlayışı 2005 yılında komşu ülkelerin ötesindeki bölgelere teşmil edilmiştir. Balkanlar, Ortadoğu, Kafkaslar ve Orta Asya'ya dönük yeni yaklaşım ile bir taraftan bu bölgelerdeki krizlerin çözümüne katkıda bulunmayı hedefleyen aktif bir tavır benimsenmiş, diğer taraftan

da bölgesel barış, istikrar ve refahı sağlayacak yeni bir bölgesel vizyon ortaya konmuştur. Bütün bu çevre havzalara uygulanmaya çalışılan yeni bölgesel vizyonun, sonraki yıllarda sürekli olarak vurgulanan dört ana unsuru vardır: **(i)** Üst düzey siyasî diyalog, **(ii)** ekonomik entegrasyon ve karşılıklı bağımlılık, **(iii)** karşılıklı saygıya dayalı ortak güvenlik anlayışı, **(iv)** kültürel çeşitliliğe dayalı mezhebi ve etnik barış ortamı. 2005 yılı bu bölgesel vizyon anlayışını hayata geçirecek önemli başlangıç adımlarının atıldığı bir yıl olmuştur.

AB, Irak ve komşu bölgelerle ilgili bu inşa edici hamlelerin yapıldığı 2005 yılının belki de en tefrik edici özelliklerinden birisi, uzak kıtalara ve bölgelere dönük ilk kapsamlı açılımların da bu yıl içinde başlamasıdır. 2005'de Oğuz Haksever'le yapılan mülakat, –Afrika, Asya ve başta BM olmak üzere– uluslararası örgütlerde başlatılan yeni süreçleri ve bu süreçlerin yeni paradigmanın inşasında taşıdıkları önemi ortaya koymaktadır.

2006: Restorasyonun tahkimi ve bölgesel krizlerin çözümünde aktif rol

Sanırım 2006 yılı da bir tanıma ihtiyaç duyuyor?

2006'da bir yandan 2005 yılında başlatılan inşa edici çalışmalar tahkim edilerek sürdürülürken, diğer yandan seçimler sonrası tırmanan Filistin krizine, bölgede Irak savaşından sonra yaşanan en büyük gerilim olan Lübnan Savaşına ve teknik bir süreç olmaktan çıkarak uluslararası bir nitelik kazanmaya başlayan İran'ın nükleer programı sorununa, bazen kolaylaştırıcı bazen arabulucu olarak müdahil olunmuştur.

Tahkim çalışmaları çerçevesinde, şimdi arka planı daha da açık bir şekilde ortaya çıkan Danıştay saldırısı sonrasında yaşanan gergin iç siyasal ortamda demokratikleşme paketleri sürdürülmüş ve AB ile doğrudan müzakereler, ilk faslın açılıp kapanmasıyla başlatılmıştır. Öte yandan, komşu ülkelerle ilişkilerin mahiyeti, Batum Havalimanının iç hat olarak pasaporta ihtiyaç hissedilmeden kullanılması örneğinde olduğu gibi, karşılıklı ekonomik ve kültürel etkileşimin arttığı yeni bir sistematik kazanmaya başlamıştır.

Uluslararası alanda ise, 2005 Afrika yılından sonra, 2006 Latin Amerika yılı ilan edilmiş, Medeniyetler İttifakı girişimi başlatılmıştır. Taha Akyol ile 2006 yılında yapılan mülakatta güçlü bir vurgu ile gündeme getirilen hususlar, üç yılda gelinen ölçek büyümesini ve ilk defa bu açıklıkta dillendirilen küresel güç olma iddiasını ortaya koyarak, 2023 vizyonunun ilk işaretlerini vermektedir.

2006 yılının en önemli özelliklerinden biri Ortadoğu'da dört cephede birden büyük tırmanışa geçen gerilimlerin yaşanmasıydı: **(i)** Filistin'de seçimleri Hamas'ın kazanması ve belki de bölgedeki en şeffaf şekilde yapılan bu seçimin neticelerinin tanınmamasıyla tırmanan gerilim; **(ii)** bu gerilimin tetiklediği İsrail-Lübnan Savaşı; **(iii)** Irak'ta seçimlere rağmen hızını artıran mezhep çatışmaları ve **(iv)** İran'ın nükleer programıyla ilgili yükselen tansiyon.

2006'da, Filistin-İsrail çatışması konusunda kritik ve zamanında çok tartışılmış bir hamle yaparak Halid Meşal ile görüştünüz. Bugünden baktığınızda o günkü hamleyi nasıl değerlendiriyorsunuz?

Haklısınız, zamanında çok tartışıldı ancak bugün herkes o hamlenin ne kadar doğru olduğunu teslim ediyor. Önemli olan neyi ne için yaptığınızdan emin olmak. Türkiye attığı bu adımlarla aslına bakarsanız önemli bir bölgesel aktör olduğunun ilk sistematik ve çarpıcı işaretlerini vermiştir. Bu yeni politikanın içerde ve dışarda büyük yankı getiren ilk hamlesi de, sizin de ifade ettiğiniz gibi, Filistin'de 25 Ocak'ta yapılan seçimi kazanan Hamas'ın sürgündeki lideri Halid Meşal ile Türkiye'de görüşülmesiydi. Dönemin Dışişleri Bakanı Sayın Abdullah Gül ile Halid Meşal'in AK Parti Genel Merkezi'nde gerçekleştirdiği görüşme, o günlerde büyük bir tartışma doğurmuştu.

O gün içerde ve dışarda şiddetli bir şekilde eleştirilen bu hamle aslında ilkesel olarak da, stratejik olarak da, zamanlaması açısından da doğru bir hamleydi. İlkesel olarak doğruydu; çünkü Ortadoğu'nun belki de en şeffaf ve âdil seçimleri yapılmıştı. Seçimleri kazanan partiyi dışlamak Filistin halkının iradesini hiçe saymak ve demokrasiyi istenilen neticenin elde edilmesini sağlamakla sınırlı bir araç olarak görmek demekti. 2010 yılında

başlayan Arap Baharı'nın belki de ilk işareti Filistin'de yapılan bu seçimlerdi. Bugün Arap halklarının haklı taleplerine mesafeli yaklaşanlar, o gün de seçimleri kazanan Hamas'a aynı yaklaşımı sergilemişlerdi.

Stratejik olarak doğruydu; çünkü Filistin halkı nezdindeki itibarını ve gücünü gösteren Hamas, hem bölgede hem de Filistin sorununda, önemli ve kalıcı bir aktör olduğunu ispatlamıştı.

Zamanlaması açısından da doğruydu; çünkü bu seçimlerin neticesine saygı gösterilmemesi ve Hamas'ın dışlanması, büyük gerilimlerin ve çatışmaların önünü açabilirdi.

Bu hamle, o dönemde içerde ve dışarda AK Parti'ye ve hükümete yönelik kapsamlı ve şiddetli bir saldırı kampanyasının başlamasına yol açtı. Bu gelişme şahsi hayatımın akışını da etkileyen bir sonuç doğurdu. Tirajı yüksek bir gazetenin büyük bir boy resmimle birlikte attığı "Hamas'ın altında da o çıktı" manşeti sonrasında, ilk defa, korumayla gezmenin özgürlüğümü sınırlayan dayanılmaz sıkıntısını hissetmeye başladım. Hayatı boyunca her an sıradan bir insanın –hiç bir makamla değişilmeyecek– özgürlük lüksünü, ailesi ile birlikte yaşamış bir akademisyen olarak bu manşetin hayatımda yol açtığı deprem, etkisini hâlâ sürdürmektedir. Bu manşetin atıldığı gün yabancı bir diplomatla bir otel lobisinde yaptığım görüşme esnasında, otel görevlisinin, bir bana bir de diğer masada duran gazeteye baktıktan sonra, kuşkulu ifadelerle "hoşgeldiniz" demesi, zihnimde hep acı bir tebessümle hatırladığım bir hatıra olarak kalmıştır. O diplomata, o gün, "Attığımız bu adım bugün anlaşılmıyor, ancak Hamas'ı, dolayısıyla Filistin halkının iradesini dışlayan bu politikanın sürmesi halinde hepimiz kendimizi bölgede bir savaşın içinde bulacağız" dediğim de hafızamdadır. Bu olaydan beş ay sonra Lübnan Savaşı çıktığında, bu öngörümüzün haklılığı teyit edilmiş ve birçok muhatabımız bunu dile getirmiştir.

Halid Meşal'in bu ziyaretine yönelik tepkilerin analizi ve daha sonra yaşananlar, ezber bozan hamleler karşısında medya ve muhalefetin ne kadar tutucu ve dirençli olduğunu göstermek açısından da önemli bir örnek teşkil etmektedir. Yöntem hatasıyla malul iyi niyetlilerin ***konjonktüralizm***le, kötü niyetlilerin

ise *ideolojik körlük*le karşı çıktığı bu hamleler, aslında ülkemizi uluslararası politikanın vazgeçilemez ülkesi haline getirmiştir. Bu ziyareti eleştiren İsrail'in dahi, Gilad Şalid isimli İsrail askeri kaçırıldığında devreye girmesi için çaldığı ilk kapı Ankara olmuştu. O günlerde gerçekleştirilen bu hamleler sonucudur ki, Gilad Şalid'in serbest bırakılması süreci bağlamında 2011 yılına kadar yapılan müzakerelerin tümünde taraflar hep Türkiye'nin devreye girmesi talebinde bulundu.

Öte yandan, bu ziyaretten sonra Suriye'ye yaptığım her ziyarette Halid Meşal ile görüşüp görüşmediğimi bir hafiye titizliğiyle takip eden medya, son yıllarda Meşal'in sıklaşan Türkiye ziyaretlerine alışmış, hatta mülakat yarışına girmiştir. Bu ziyareti büyük bir eksen kaymasının işareti olarak gören muhalefet ise, Gazze'deki Hamas hükümetinin başbakanı İsmail Haniye'nin Türkiye ziyaretinde (2011) kendisini genel merkezlerinde, basına açık bir şekilde, kabulde bir beis görmemişlerdir.

2006 yılında arka arkaya yaptığı hamlelerle Filistin konusunun en etkili aktörlerinden biri haline gelen Türkiye, aynı yıl içinde Filistin'deki gelişmelerin tetiklemesiyle başlayan ve İsrail'in saldırgan tutumuyla büyük bir yıkıma yol açan Lübnan Savaşında da aktif bir dış politika takip etmiştir. Dışişleri Bakanımız Abdullah Gül, 12 Ağustos'ta gerçekleştirilen ateşkesi müteakip 16 Ağustos'ta Lübnan'a giderek, bölgeyi ziyaret eden ilk yabancı devlet adamlarının başında gelmiş, arkasından da Türkiye, barışı korumak için oluşturulan UNIFIL'e askerî katkı sağlama kararı almıştır. Böylece Türk askeri, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra ilk defa, barışı koruma misyonuyla, bölgede görev üstlenmiştir.

Irak'ta yapılan seçimler sonrasında oluşan yeni Irak hükümetiyle kurulan yakın ilişkiler yanında, Sünni gruplarla yürütülen yoğun temaslar, Türkiye'nin Irak'ta yükselen mezhep çatışması tehdidine karşı etkin bir rol üstlenmesini sağlamıştır. Ayrıca, Türkiye'nin İran'ın nükleer programı bağlamında tırmanan gerginlikte kolaylaştırıcı bir rol üstlenmeye başlaması, bu bölgesel konjonktür içinde özel bir önem kazanmıştır. Bush yönetiminin şer ekseni yaklaşımının tesiriyle Türkiye'ye telkin edilen izolasyonist politikalar karşısında benimsenen bu proaktif Ortadoğu politikası, as-

linda yakın çevre havzalarla ilgili ilkesel ve sistematik yaklaşımın bir yansımasıdır.

Bugün "Esad rejimine karşı çıkarak Suriye'ye niye müdahil oluyoruz?" diyen çevrelerin hem Filistin, Lübnan, Irak ve İran ile ilgili sorunlara yönelik proaktif yaklaşımımızı, hem de Suriye yönetimiyle geliştirdiğimiz yakın ilişkiyi, *eksen kayması* iddiasıyla eleştirmiş olmaları, meselenin sıradan bir politika eleştirisi olmanın ötesinde, önyargılara dayanan bir zihniyet meselesi olduğunu ortaya koymaktadır.

Öte yandan bu mülakattan yaklaşık 1,5 sene sonra Osetya'da tırmanan bir gerilim dolayısıyla çıkan Rusya-Gürcistan Savaşı, hem risk öngörümüzün, hem de yeni aktif bölgesel politikamızın ne ölçüde doğru bir çerçeveye oturduğunu açık bir şekilde teyit etmiştir.

2007: İç ve dış politikada restorasyonunun kritik yılı

> 2007 yılı Türk iç siyasetinde de kritik bir dönemi işaret ediyor. Kitaptaki mülakatlarda eksik kaldığını düşündüğüm bir husus olarak, 2007 yılını iç ve dış politika etkileşimi açısından nasıl değerlendirirsiniz?

Evet, haklısınız. 2007 yılı demokratikleşme ve aktif dış politika temellerine dayalı iç ve dış restorasyon sürecinin belki de en kritik yılı olmuştur. Aslında iç siyasetin türbülansa sokulmaya çalışıldığı bu kritik dönem Danıştay saldırısıyla (17 Mayıs 2006) başlamış, Hrant Dink cinayetiyle (19 Ocak 2007) ivme kazanmış, planlı bir şekilde devreye sokulan Cumhuriyet Mitingleri (Nisan-Mayıs 2007) ve bu mitinglerin tamamlayıcı adımı gibi görülen 27 Nisan bildirisiyle zirveye ulaşmış ve AK Parti kapatma davasının (30 Temmuz 2008) sonuçlanmasına kadar sürmüştür. Yetmişli ve doksanlı yıllardakine benzer bir şekilde, faili meçhul cinayetlerin doğurduğu sosyal tepkinin yönlendirilmesi üzerinden siyaseti manipüle etme stratejisi, aslında, AK Parti iktidarı döneminde üç sütun üzerinde –demokratikleşme, ekonomik kalkınma ve aktif dış politika– gerçekleştirilen restorasyon ve güç birikiminden rahatsız olan çevrelerin ortak bir tepkisiydi: *Demokratikleşme*, millete he-

sap vermeden doğrudan ya da dolaylı bir şekilde ülkeyi yönetme geleneğini sürdüren seçkinleri; *ekonomik istikrar*, krizler üzerinden rant devşiren çevreleri; *aktif dış politika* ise, Türkiye'nin stratejik potansiyelini kendi doğal yedek unsuru olarak değerlendiren uluslararası güç merkezlerini rahatsız ediyordu.

Aynı dönemde PKK'nın tekrar sahneye çıkması ve artan bir tempoyla sürdürdüğü terör eylemleriyle –oluşmaya başlayan– toplumsal özgüveni sarsma ve ülkeyi istikrarsızlaştırma misyonunu tekrar üstlenmesi de kesinlikle bir tesadüf değildi. Alışılmış "faili meçhul cinayetler-terör-kriz-müdahale döngüsü" bu suretle bir kez daha deneniyordu. Dış politikada da aynen 27 Mayıs, 12 Mart, 12 Eylül ve 28 Şubat öncesinde olduğu gibi, eksen kayması tartışmaları medya üzerinden tedavüle sürülmüştü. Hedef açık ve netti: Türkiye terör ve laiklik temelinde yeniden canlandırılan iç tehdit olgusuyla tekrar içine kapanmalı, ekonomi ve dış politikada ölçek küçültmeye zorlanmalıydı.

Ancak siyasî iradenin 28 Nisan bildirisinden başlayarak sergilediği kararlı tutum ve onu takiben gerçekleştirilen 22 Temmuz genel seçimleri, Cumhurbaşkanlığı seçimi ve Cumhurbaşkanını halkın seçmesiyle ilgili referandum iç siyaseti yeni bir dengeye oturttu ve ülkenin kaos ortamına sürüklenmesine izin vermedi. AK Parti'nin kapatılması davasında sürecin bir an önce tamamlanması yönünde takınılan soğukkanlı ve ilkeli tavır ise, yeni belirsizlik ortamı oluşturma ve kaos çıkarma senaryolarının önünü kesti.

İç siyasette yaşanan bu türbülans döneminde, dış politikanın istikrarını ve istikametini koruması büyük önem taşıyordu. Bu çerçevede üç ana kaygının ve ilkenin öne çıkarıldığını söyleyebiliriz:

Birinci ilke, iç siyasette yaşanan gerilimlerin dış politikada bir tür içe kapanma sürecine yol açmaması ve aktif dış politika anlayışıyla planlanan dış politika uygulamalarının kararlı bir şekilde sürdürülmesidir. Bu ilkenin en açık göstergesi yakın dönem Türk siyasetinin en kritik haftası olarak tarihe geçmiş bulunan 24 Nisan-3 Mayıs 2007 tarihleri arasında yaşanan gelişmelerdir. Bu hafta içinde içerde yaşanan derin gerilime rağmen, dış politikada yeni anlayışın izlerini taşıyan yoğun bir gündem hiçbir ritim bozukluğu yaşanmaksızın sürdürülmüştür.

24 Nisan'da Başbakan Sayın Recep Tayyip Erdoğan, dönemin Dışişleri Bakanı Sayın Abdullah Gül'ü AK Parti'nin Cumhurbaşkanı adayı olarak ilan etmiş, 25 Nisan'da AB Ortak Dış Politika ve Güvenlik Yüksek Temsilcisi Javier Solana ile İran Ulusal Yüksek Güvenlik Konseyi Genel Sekreteri Ali Laricani, Sayın Abdullah Gül'ün ev sahipliğinde İran nükleer programını görüşmek üzere uzun bir aradan sonra Ankara'da bir araya gelmiştir. Bu toplantı vesilesiyle bütün dünyanın dikkatinin Ankara'ya çekilmiş olması, başkenti bir iç siyaset krizinin alanı olmaktan çıkararak uluslararası diplomasinin çözüm merkezi haline dönüştürmüştür. Bizim bu toplantıyı sürdürdüğümüz saatlerde YÖK Başkanı Erdoğan Teziç'e yapılan saldırı girişiminin son dakika olarak televizyonlara düşmesi, o günlerde Ankara gündeminin iç ve dış politika açısından nasıl bir çelişki barındırdığının çarpıcı bir misalidir.

26 Nisan'da ikili ilişkiler ve başta PKK olmak üzere güvenlik konularını görüşmek üzere Irak Dışişleri Bakanı Hoşyar Zebari Ankara'yı ziyaret etmiş, 27 Nisan'da Cumhurbaşkanlığı seçiminin üçte iki çoğunluk sağlanamayan ilk turu yapılmış ve gece geç saatlerde Genelkurmay Başkanlığı'nın internet sitesinden meşhur e-bildiri yayınlanmıştı. 29 Nisan'da hükümetin demokratik siyasî iradenin cumhurbaşkanlığı seçimiyle ilgili anayasal süreci işletme kararını ilan ettiği saatlerde, Tandoğan Meydanı'nda Kerkük mitingi sürüyordu. 30 Nisan'da ise Çağlayan'da Cumhuriyet Mitingi yapılırken, Ankara yine bütün dünyanın dikkatlerini üzerinde toplayan bir barış girişimine evsahipliği yapıyor ve yıllardır büyük gerilimler yaşayan Afganistan Cumhurbaşkanı Karzai ile Pakistan Devlet Başkanı Müşerref'i, bütün güvenlik ve dış politika ekiplerinin katılımıyla üçlü bir mekanizma çerçevesinde bir araya getiriyordu.

1 Mayıs'ta Anayasa Mahkemesi'nin 367 şartı yerine gelmediği için Cumhurbaşkanlığı seçiminin ilk turunu iptal etmesi üzerine, 3 Mayıs'ta AK Parti grubunun önergesiyle TBMM'de 22 Temmuz'da genel seçimlere gitme kararı alındığı saatlerde ise, Türkiye'nin öncülüğü ile kurulan Genişletilmiş Irak'a Komşu Ülkeler Toplantısı, Şarm eş-Şeyh'te yapılıyordu.

İçerden bakıldığında bir kaosa sürüklenmek istenen Ankara, dışardan bakıldığında İran nükleer programından Afganistan'a, Irak'tan Ortadoğu'ya birçok uluslararası sorunun çözüm inisiyatiflerinin merkezi ya da öncüsü görünümünü sürdürüyordu. Bu tablo yeni dış politika paradigmasının iç krizlere dayanıklılığını da ortaya koymuştur.

İkinci ilke, başta terör olmak üzere dış boyut ihtiva eden iç sorunların kriz yönetiminde, en üst düzey diplomatik etkinliğin gösterilmesidir. Bunun en çarpıcı misali ise, 2007 sonbaharında tırmanışa geçen ve Dağlıca baskınıyla (21 Ekim) Türkiye gündemini temelden etkileyen terör saldırıları karşısında takip edilen ve bütün ilgili aktörleri kapsayan diplomasi trafiğidir. Bu süreçte önemli bölge liderleri Türkiye'de ağırlanmış;[6] Genişletilmiş Irak'a Komşu Ülkeler Toplantısı (2 Kasım) BM Genel Sekreteri Ban Ki-Moon ve BMGK daimi üyeleri ve bölge ülkelerinin dışişleri bakanlarının katılımıyla İstanbul'da yapılmış; dönemin Dışişleri Bakanı Sayın Ali Babacan bütün bölge ülkelerini kapsayan bir bölge turu gerçekleştirmiş ve Başbakan Sayın Tayyip Erdoğan, Beyaz Saray'da ABD Başkanı Bush ile teröre karşı mücadelede ikili işbirliğinin esaslarını yeniden tanzim eden bir görüşme (5 Kasım) yapmıştı. Bu kapsamlı diplomatik faaliyetler bir taraftan terörle desteklenmiş iç siyasî türbülans yaratma çabası içindeki çevrelere karşı Türkiye'nin uluslararası etkinliğini, görünürlüğünü ve bölgesel dengelerdeki vazgeçilemez konumunu ortaya koymuş, diğer taraftan da teröre karşı sınır ötesinde verilecek mücadele konusunda bölgesel ve uluslararası desteğin kazanılmasını sağlamıştı.

Üçüncü ilke, iç siyasî gerilimlerden bağımsız olarak dış politika çıtasının sürekli yüksek tutulmasıdır. Çıtanın ne kadar yüksekte tutulacağı ülkenin güç potansiyeli ve kapasitesine bağlıdır. Ancak unutulmaması gereken husus bu güç kapasitesinin de dinamik olduğu gerçeğidir. Potansiyel ile hedef arasındaki ilişki sporcunun boyu ile barfiks çıtası arasındaki ilişki gibidir. Barfiks çıtası

6 17 Ekim: Suriye Devlet Başkanı Beşşar Esad ve Irak Cumhurbaşkanı Yardımcısı Tarık Haşimi, 9 Kasım: Suudi Arabistan Kralı Abdullah, 13 Kasım: Filistin Devlet Başkanı Mahmud Abbas ve İsrail Cumhurbaşkanı Şimon Peres, 11 Aralık: Ürdün Kralı Abdullah.

kişinin boyundan aşağıda ise kişi potansiyelini geliştirmez; hatta kamburlar oluşur. Kişinin boyu mesafesindeki barfiks çıtası kapasiteyi geliştirmek açısından faydasız; barfiks çıtasının kişinin zıplayabileceği mesafenin ötesinde olması ise anlamsızdır. Barfiks tahtası kişinin boyunun o ölçüde üzerinde olmalı ki, zıpladıkça potansiyeli harekete geçebilsin ve vücut gelişebilsin. Vücut geliştikçe barfiks çıtası da yükseltilmelidir.

Türk dış politikası uzun süre potansiyelinin gerisindeki hedeflere kurgulandı ve hareketi kısıtlayan dogmalar, geçerliliği kalmayan ezberlere dayalı kamburlar oluştu. Son on yılda ise kapasite geliştikçe yükseltilen hedeflerle yeni ufuklara açılmaya başladı.

2008: İç ve dış krizlere rağmen dış politika çıtasının yükseltilmesi

2008 yılı Türkiye'nin Ortadoğu'daki barış girişimleriyle adını duyurduğu yıl olarak hatırlarda kalacak. *Arap Baharı* dolayısıyla kesintiye uğrayan bu girişimleri *eksen* tartışmaları çerçevesinde nasıl okumalıyız?

2008 yılı çıta yükseltme ilkesi açısından gerçek bir sınama yılı oldu. İçerde parti kapatma davası, dışarda ise küresel ekonomik kriz ve Gürcistan Savaşı ile yaşanan türbülansa rağmen dış politika çıtası sürekli yükseltildi. 2008'de AK Parti'ye kapatılma davasının açılmasına rağmen Türkiye'nin Ortadoğu politikasındaki hamlelerine hız vermesi ve bu bağlamda Suriye-İsrail dolaylı görüşmelerinin İstanbul'da başlatılması (21 Mayıs), Lübnan'da Cumhurbaşkanlığı krizinin çözümünde aktif rol üstlenilmesi, İsrail ile Hamas arasındaki ateşkesin uzatılması ve esir takası sürecinde devreye girilmesi, Hamas ile el-Fetih arasındaki ihtilafın giderilmesi çabalarına katkıda bulunulması gibi konularda artırılan diplomatik tempo, sürekli ve bilinçli bir şekilde yüksek ivmede tutuldu.

Özellikle AK Parti'nin kapatılma davası nedeniyle kendi iç gündemiyle meşgul olacağının beklenildiği bir sırada, dünyada büyük yankı uyandıracak şekilde Suriye-İsrail görüşmelerinin başlatılmış olması, hem Türkiye'nin artan bir hızla bölgesel merkez

güç haline dönüştüğünü göstermiş, hem de AK Parti'nin bu yeni bölgesel denklemlerdeki ikame edilemez konumunu ortaya koymuştur. O günlerde Batılı bir diplomat bu konudaki şaşkınlığını, "Biz kapatma davası nedeniyle sizin içe kapanacağınızı düşünürken, siz özellikle Suriye-İsrail-Lübnan üçgeninde herkesi şaşırtacak hamlelerle bölgesel ekinliğinizi artırıyorsunuz" diyerek ifade etmişti.

Anayasa Mahkemesi'nin AK Parti'yi kapatma talebini reddetmesiyle (30 Temmuz) iç siyasî belirsizlikten çıkarken, Rusya-Gürcistan savaşının başlamasıyla (7 Ağustos) dış politikada yeni bir sınamayla karşı karşıya kaldık.

2009'da, *TRT*'de İbrahim Kalın'ın hazırladığı *Enine Boyuna* programında Gürcistan bağlamında vurguladığım hususlar, bugün Suriye krizi bağlamında takip ettiğimiz politikaya ışık tutar mahiyettedir.

2008 yılının ikinci yarısında ortaya çıkan iki kriz (Gürcistan krizi ve küresel ekonomi-politik kriz), uluslararası siyasî ve ekonomik sistemin kırılganlığını ortaya koymuştu. 2008'de Suriye-İsrail, Filistin, Gürcistan, Kosova, Lübnan ve son olarak Gazze bağlamında yürüttüğümüz ve ölçek büyüttüğümüz dış politika hamleleri, bu hamlelerden tedirginlik duyanlar ile Türkiye'nin potansiyel gücünü abarttığımızı iddia eden çevreleri de ortak bir zeminde buluşturmuştu. Bu çevrelere göre hükümet Türkiye'nin eksenini kaydırıyor ve öncelikler kaybolduğu için maceracı bir seyir takip ediyordu.

Son olarak neler söylemek istersiniz, bu derlemenin içerdiği 2002-2009 dönemini ve bu dönemdeki konumunuzu nasıl tanımlarsınız?

2002 yılından 2009 yılına kadar geçen yaklaşık yedi yıllık süreçte yaşananların kısa bir özeti bile, entegre strateji geliştirme konusunda ulaştığımız düzeyi hiç bir kuşkuya meydan vermeksizin açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Böylesi entegre bir strateji geliştirme hedefinin arkasında, aslında, Türkiye'nin tarihî akış içinde kendini yeniden konumlandırma çabası yatmaktadır. 1989 sonunda doktora çalışmamı sürdürdüğüm dönemde

Fukuyama'nın o günlerde yeni yayımlanmış meşhur "Tarih'in Sonu" tezine karşı "tarih sona ermemiştir, daha büyük bir ivme ile akmaya devam edecektir" ana fikrine dayalı bir tebliğ sunmuştum. Daha sonra 1994 yılında kaleme aldığım *Civilizational Transformation and the Muslim World* (Medeniyet Dönüşümü ve İslam Dünyası) adlı çalışmamda da vurguladığım gibi, tarihin sona erdiği tezi bir yanılsamadan ibarettir ve "tarihin, yeni bir varoluş dengesi ve ahengi bulma yönündeki arayışlar tarafından belirlenen akışı her yönüyle ivme kazanarak sürmektedir."

Önemli olan bu tarihî akış içindeki konumumuzdur. Bu tarihî akışın öznesi olarak bu akışın seyrinde etkin olan ülkeler geleceği belirlerken, tarihî akışın seyrine kapılarak savrulanlar ise kendileri için belirlenen geleceği yakalamaya çalışacaklardır. Unutulmamalıdır ki, tarihin arkasında koşulmaz, içinde koşulur. Bazen sürükleyici olarak önünde, bazen akış seyrini etkileyecek şekilde akış istikametinde, ama mutlaka içinde koşulur. Tarihin akış seyrini okuyamayanların, bu akışı durdurma ya da akışa karşı koyma çabaları beyhudedir. Son dönemde Ortadoğu'daki halkların iradelerine karşı arkaik Soğuk Savaş yapılarını korumaya çalışanların akıbetleri ortadadır.

Türkiye, insanlık tarihini şekillendiren birçok medeniyet birikiminden harmanlanan tarihi ve çok boyutlu eşsiz coğrafyasıyla tarihî akışın seyrini belirleyebilecek ülkelerin başında gelmektedir. Son on yılda dış politikada takip ettiğimiz stratejinin temel hedefi, bu potansiyeli harekete geçirerek ülkemizi kendi çevre bölgelerinde yönlendirici, küresel gelişmelerde etkin bir güç haline getirmektir.

Kitap haline getirdiğiniz bu metinler 2002-2009 yılları arasında bu yönde yürütülen gayret ve çalışmaların bir dökümünden ibarettir. Özelliği ve özgünlüğü ise tarih akarken ve süreç işlerken konuşulmuş ve yazıya dökülmüş olmalarıdır. Bir siyaset yapımcı olarak tarihin şekillenme süreci içinde bulunurken, bir taraftan da tarih yazımına katkıda bulunmaya çalışmanın doğurabileceği sonuçları görebiliyorum. Ancak tarihin bu derece hızlı aktığı dönemlerde yaşanan olaylar çok kısa sürede tarih haline dönüşür ve an ile tarihi ayırt etmek gittikçe zorlaşır. Olayları içinden

yaşamama rağmen, ben dahi bu metinleri yeniden okuduğumda, üzerlerinden çok uzun yıllar geçmiş hissine kapıldım. Umit ederim ki, bu metinler tarihî süreçlerin daha doğru anlaşılmasına katkıda bulunur. Bu vesileyle bu metinleri bir araya getirerek bu dönemin daha doğru bir biçimde anlaşılmasına katkıda bulunduğunuz için sizlere teşekkür ederim.

Biz teşekkür ederiz.

2002

AB, İslam Dünyası ve Türkiye

Gürkan Zengin
Editör, *CNN Türk*
12 Şubat 2002

Gürkan Zengin — AB-İKÖ Forumu'nun[1] son derece önemli bir buluşma olduğu ifade edildi; sizin de Forum hakkındaki düşünceniz bu yönde mi?

Ahmet Davutoğlu — AB-İKÖ Forumu'nun önemini kalıcı yönüne de vurgu yaparak üç ayrı düzlemde ne ifade ettiğini ele alabiliriz: [1] Felsefî ve tarihî arka plan itibariyle; [2] Uluslararası düzen arayışları açısından; [3] Bölgesel stratejik yaklaşımlar açısından.

[1] Toplantı her ne kadar entelektüel, dinî, felsefî bir toplantı olmasa da, bu buluşmanın kalıcı yönü, belki de altı doldurulması gereken en ciddi yönü felsefî ve tarihî arka planıdır. 19. yüzyıl bir Avrupa yüzyılıydı; 20. yüzyıl son çeyreğine kadar bir Atlantik yüzyılı oldu. Ancak 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren bütün diğer medeniyet havzalarında bir canlanma yaşandı; yani 19. yüzyılda Avrupa sömürgesi olan ülkeler (Çin, Hint ve birçok İslam ülkesi) bağımsızlıklarını kazandıkları gibi siyasal, ekonomik, kültürel açıdan da hem bunalıma hem de ciddi bir dönüşüme girdiler. Bunun sonuçlarını da almaya başladılar. Bugün dünyanın en büyük beş ekonomik gücü arasında Çin, Japonya ve Hindistan'ı da sayıyoruz. Kültürel anlamda da ciddi uyanışlar var. Bu uyanış, Huntington tarafından bir tehdit, bir risk ve bir bunalım kaynağı olarak algılandı. Aslında bu uyanış insanlık birikiminin değeri

1 AB-İKÖ Forumu 12-13 Şubat 2002 tarihinde İstanbul'da yapıldı.

açısından son derece önemliydi; zira insanlık birikiminin tarih sahnesine tekrar geri dönüşü; insanlık kültürünün zenginleşmesi ve Batı medeniyetinin çeşitlilik kazanması anlamına geliyordu. *Medeniyetler çatışması* ise, böylesine ciddi ve olumlu bir gelişmeyi son derece kötü bir stratejik pragmatizme kurban ediyordu. Bu açıdan bakıldığından söz konusu buluşmanın uzun dönemde Doğu ve Batı buluşması açısından ciddi, kalıcı bir yönü olacaktır; yani sadece geçici bir konjonktürel adım sayılmayacaktır. Ayrıca, bu toplantı Huntington'a verilen en iyi cevaplardan biridir. Ancak bu girişim burada kalmamalı; mutlaka felsefî ve tarihî arka planı da doldurulmalıdır. Türkiye de bu perspektifte tarih bilincini yeniden uyandırmalı ve inşa etmelidir; aksi halde bu girişim sadece diplomatik ve konjonktürel bir alanda kalabilir.

[2] Uluslararası düzen açısından Berlin Duvarının yıkılmasından İkiz Kulelerin yıkılmasına kadar geçen 12 yıl içinde dünya büyük bir kaosa doğru gitti ve birçok bölgesel problem çözülmeden ortada bırakıldı ve geçici ateşkesler dönemi yaşandı. İkiz Kulelerden sonra da medeniyetler çatışması tezi tekrar alevlendirildi. Bu dönemde ilk en kapsamlı toplantı olma niteliğini taşıyan bu buluşmayla ilk defa Batı ve Doğu ortak bir mesaj verdi: "Gerçekten bir düzen olacaksa, uluslararası düzene ve katılıma dayalı olmalıdır." Bugüne kadar dile getirilen yaklaşımlarda Batı-dışı dünya katılımın dışında tutuluyordu. Bu toplantı göstermiştir ki, Avrupa, küreselleşmeyle ortaya çıkan bütün medeniyetlerin katılacağı bir düzenin gerekliliğini fark etmiştir. Bu durum da göstermektedir ki İslam dünyası kendi iç muhasebesiyle birlikte bir düzene doğru gitmektedir.

[3] Toplantının Filistin'de ciddi gelişmelerin yaşandığı; İran, Irak ve Kuzey Kore'nin *şer ekseni* ilan edildiği ve Irak'a yönelik operasyon ihtimalinin yüksek sesle dile getirildiği bir dönemde yapılması son derece önemlidir. Bu toplantı, özellikle Filistin ve Irak konusunda ciddi bir mesaj verdi ve ilk defa Avrupa ile İslam dünyası ortak bir noktada birleşti ki bu anlamda Atlantik-ötesine de bir mesaj iletildi. Bu mesaj, geçen hafta Ariel Şaron-Bush görüşmesinde ortaya çıkan ve bir anlamda İsrail'in tavrını meşrulaştıran tablo karşısında AB ve İslam dünyasının tavrını ortak bir sesle dile getirdi. Ayrıca Filistin-İsrail meselesine yönelik âdil

bir çözümün Filistin Devleti'nin kurulması olduğunu ifade eden Fransa Dışişleri Bakanının çabalarına da dolaylı bir destek anlamına geliyordu. Bu bağlamda Afroavrasya'nın merkezinde olması açısından Avrupa kültürü ile Asya ve Afrika'ya yayılan İslam dünyasının tam kesişim alanında bulunan Ortadoğu'ya ilişkin problemlerin, hususen Irak konusunda yaşanan gelişmelerin çözümünde Avrupa ile İslam ülkelerinin ortak bir paradigmada birleşebileceği gösterildi.

Zengin — Sonuçta bu buluşma bağlamında *İstanbul ruhu* diye tabir edilen şeyin boş bir kavram olmadığını söylüyorsunuz.

Davutoğlu — Evet, kesinlikle *İstanbul ruhu* diye tabir edilen şey boş bir kavram değildir. Bu noktada bir şeye dikkat etmek gerekir: Bu buluşma, son yıllarda Türkiye'nin uluslararası ilişkilerde inisiyatif kullanma kabiliyetini ciddi şekilde kaybettiği dikkate alındığında çok önemli bir gelişmedir. Karadeniz Ekonomik İşbirliği'nin kurulması ve ECO'nun [Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün] genişletilmesinden sonra Türkiye'nin inisiyatifiyle başlatılan çok ciddi projeler yoktu. Dolayısıyla Türkiye, gerçekleştirdiği bu önemli buluşmanın daha önceki projeler gibi akim kalmaması için çaba sarfetmelidir; zira bu sayede sadece bölgesel barışa değil, küresel barışa da olumlu katkılar sağlayabilir.

Zengin — Bu toplantıda bakanların konuşmaları oldu. Bu konuşmaların dışında çeşitli konularda panellere de katıldılar, görüşlerini açıkladılar. Almanya Dışişleri Bakanı Joschka Fischer de bu panellerden birine katıldı ve konuşma yaptı. Konuşmasında İslam dünyasına yönelik iğneleyici mesajlar verdi. Sonuçta İslam dünyasının, İslam Konferansı Örgütü'nün bulunduğu bir mekânda Alman Dışişleri Bakanı *insan hakları*, özellikle de *kadın hakları* ve daha fazla *demokrasi* konusunda İslam dünyasının zafiyetini dile getirdi. Yaptığı açıklamalarda pek haksız sayılmaz. Siz bu konuda ne dersiniz?

Davutoğlu — İslam dünyası ciddi bir dönüşüm ve bunalım sürecinden geçiyor. İslam tarihine bakıldığında İslam medeniyeti üç ciddi meydan okumayla karşılaştı: Haçlılar, Moğollar ve Batı sömürgeciliği/Batı medeniyeti. İlk ikisini askerî meydan okumalar olması hasebiyle kolay atlattı. Ancak üçüncüsü sadece askerî alanda değil, zihniyet dünyasında da ciddi bir meydan okuma

ihtiva ediyor. Bu açıdan bakıldığında İslam dünyası son 200 yıldır bu meydan okumayla hesaplaşma ve yüzleşme sürecindedir. Ayrıca bu yüzleşme eşlik eden ve kendi iç dengeleri ile yeni yapılar arasındaki uyum probleminden kaynaklanan bir gerilim de yaşıyor. Dolayısıyla Joschka Fischer'in haklı olduğu noktalar var; ancak son dönemlerde uluslararası medyada sık sık gündeme getirilen İslam dünyasının kendi problemlerini örtmek için Batı'ya öfke duyduğuna yönelik açıklamalar yanlıştır. Çünkü son 12 yıl içinde Soğuk Savaşın belirsizliklerinden mağdur olan toplulukların bir listesi çıkarılırsa bunların çoğunun Müslüman topluluklar ve Afrikalılar olduğu ortaya çıkar. Bosna'da yaşanan katliamın ya da Filistin'de, Irak'ta, Çeçenistan'da yaşananların sebebi, büyük ölçüde, uluslararası düzende yaşanan belirsizliklerdir; yoksa sadece İslam dünyasının iç problemleri değildir. Ayrıca İslam dünyasının üzerinde yaşadığı coğrafya, en karmaşık medeniyet olgularını ve kültürel farklılıkları içinde barındıran dünyanın en stratejik kuşağıdır.

Zengin — Bunlar, İslam dünyasının insan hakları ve demokraside ilerlemesini engelliyor mu?

Davutoğlu — Bir anlamda etkilediği söylenebilir. Soğuk Savaş sonrasında Doğu Avrupa'daki demokratikleşme çabaları ciddi bir destek gördü; ama İslam dünyasındaki demokratikleşme teşebbüsleri Batı kamuoyunda yeterli desteği bulamadı. Birçok Arap ülkesindeki antidemokratik rejimlerin varlık sebebi, uluslararası düzenin arzusudur. Hiç şüphesiz İslam dünyasının iç problemleri de var, ancak özellikle Ortadoğu'daki rejimlerin uluslararası düzen olmaksızın ayakta durması zordur. Dolayısıyla, otoriter rejimlerde veya geleneksel krallık rejimlerinde uluslararası sistem boyutunu da ihmal etmemek gerekir. İslam dünyası kendi içinde ciddi bir muhasebe yapmak zorunda; ancak bütün bu gerilimler/bunalımlar içinde bu iç muhasebeyi yapabilmesi çok güç. Bu açıdan bakıldığından İslam dünyasının öncelikle sükûnete, Batı dünyasının da bu konuda kendi iç muhasebesini yapmaya ihtiyacı vardır.

Sadece İslam dünyası değil; bugün Batı-Doğu, Kuzey-Güney gerilimlerinde ortaya çıkan problem alanlarının çoğunda uluslararası düzenin işleyişinden kaynaklanan sorunlar var. Mesela

Afrika'da, Ruanda'da yaşananlarda oradaki insanların olduğu kadar uluslararası sistemdeki ciddi aksamaların da büyük payı var. Bu noktada "bütün insanlığın ciddi bir iç muhasebeden geçme dönemi gelmiştir" diyebiliriz.

Zengin — AB ve İKÖ medeniyetler arası uyum arayışı, Irak'a yönelik operasyon tartışmalarının gölgesinde yapıldı. Toplantıya katılanların büyük kısmı bu endişeyi taşıyordu. Başbakan Bülent Ecevit de İran ve Irak dışişleri bakanlarıyla görüştükten sonra, konuyla ilgili iyimser açıklamalar yaptı. Dolayısıyla, İstanbul'daki zirvenin gündemindeki en önemli konularından biri Irak'tı. ABD'nin Irak'a olası bir harekâtı tartışılırken, Irak Dışişleri Bakanı Naci Sabri, İstanbul'a geldi ve olası bir müdahaleye karşı açıklamalar yaptı. Irak Dışişleri Bakanı 12 yıldır kuşatma altında olduklarını vurgulayarak şu hususların altını çizdi: "Babil'den başlayarak tüm eski medeniyetlere beşiklik eden Irak, bugün nefret ve saldırı hareketlerine maruz kalmaktadır. ABD herşeyimize kısıtlama getiriyor; istikrarımızı bozuyor ve kalkınmamızı sağlayacak her türlü fırsatı engelliyor." Irak Dışişleri Bakanı Ankara'ya verdiği mesajda Irak'a yapılacak müdahalenin Türkiye'nin de yararına olmayacağının altını çizdi. Zirve devam ederken Washington ve Bağdat'tan önemli açıklamalar yapıldı. Colin Powell Washington'un şu anda hiçbir ülkeyle savaş planı olmadığını belirtti, ancak ardından da ekledi: "Irak en büyük endişe yaratan ülkedir." Bu açıklamalara karşı Irak Başbakan Yardımcısı Tarık Aziz, Avrupa'yı ABD komplosuna karşı çıkmaya çağırdı. Irak'ın bu çağrısı AB dışişleri bakanları düzeyinde yankı buldu. İstanbul'da bulunan Fransa Dışişleri Bakanı Hubert Védrine de "ABD'nin Irak'a yönelik tutumunun çok sayıda ülkeyi endişelendirdiğini" söyledi. Almanya Dışişleri Bakanı Joschka Fischer de *Bild* gazetesine yaptığı açıklamada Amerika'ya sert eleştiriler yöneltti. Fischer, ABD'ye atıfta bulunarak "*şer ekseni* sözü bizi bir yere götürmez, ABD tek başına kararlar alarak uluslararası terörizme karşı mücadele edemez, müttefikler birbirinin uydusu değildir" dedi. Irak'a olası bir operasyon tartışmaları Ankara'da da devam etti. Bakanlar Kurulunda Merkez Bankası Başkanı Süreyya Serdengeçti Irak'a yapılacak olası bir müdahalede ekonomiyi dengede tutacaklarını belirtmişti. Ancak Başbakan Yardımcısı

Mesut Yılmaz, Merkez Bankası Başkanının bu değerlendirmesine katılmıyor: "Irak'a bir askerî müdahale Türkiye açısından arzu edilmeyen bir durumdur; Türkiye ekonomisine olumsuz yönde etki yapacağı da kesindir."

Irak konusundaki gelişmeler böyle. "Irak'a müdahale olasılığı arttıkça bölge ülkeleri arasında yakınlaşmalar da artıyor" demiştik. İran ve Irak dışişleri bakanları Çırağan Sarayı'nda bir araya geldiler. Bir anlamda bu toplantı İran-Irak Zirvesi'ne de sahne oldu. Dolayısıyla, ABD Başkanı Bush'un *şer ekseni* arasında saydığı İran ile Irak arasındaki yakınlaşma devam ediyor. Bu görüşmeden sonra herhangi bir açıklama yapılmasa da, biliyoruz ki, iki ülke arasında son zamanlarda sıklaşan bir diyalog var.

Bu açıdan bakıldığında bölge ülkeleri (İran, Suriye, Türkiye, Mısır...), Avrupa (ABD'nin en önemli müttefiki İngiltere de dâhil olmak üzere) ve Rusya, Irak'a yönelik harekâta karşı olduklarını açıkladı. Bu açıklamalara karşılık, –resmileşmiş net bir politikası olmasa da– Washington'dan Irak'a müdahale yönünde açıklamalar, mesajlar geliyor. Gerçekten ABD, karşısında bu kadar net bir cephe varken böyle bir harekâta girişebilir mi?

Davutoğlu — 11 Eylül'den sonra ABD'nin "küresel savaş", "teröre karşı savaş" senaryoları üzerine yaptığım açıklamalarda bir hususun altını çizmiştim: Bu savaşın üç safhası vardır; *psikolojik safha, stratejik safha* ve *düzenleyici safha.* Psikolojik safhada ABD geniş bir koalisyon oluşturabildi; zira dünya kamuoyu genelde ABD'nin prestijinin sarsılması ve mağdur pozisyonunda olması dolayısıyla –hemen hemen fire vermeksizin– Afganistan'a yönelik operasyona destek verdi. İkinci aşamada, yani stratejik safhada koalisyonun sürmesinin zor olduğunu daha önce ifade etmiştim. Yaşanan gelişmeler de Afganistan'da sağlanan koalisyonun devam etmediğini gösterdi. Bush'un Irak, İran ve Kuzey Kore'yi şer ekseni ilan etmesinden sonra bir anlamda iki yönlü stratejik paylaşım/farklılaşma ortaya çıktı: *ABD ile Avrupa ülkeleri arasında farklılaşma* ve *Irak ve Filistin ekseninde ortaya çıkan farklılaşma.* Bu durum şu anlama geliyor: Stratejik safhada ABD'nin kendi müttefikleriyle tam ve mutlak bir koalisyon oluşturması güçtür. Bu pozisyonda ABD –güçler dengesine dönük bir politika gibi– yeni koalisyonlarla operasyonel kabiliyetini sürdü-

rebilecektir. Dolayısıyla şu anda askeri bir operasyon yapabilir ve noktasal hedefleri vurabilir; ama Afganistan'da ya da Körfez Savaşı esnasında olduğu gibi bütün müttefiklerini yanında topladığı bir tablo görmemiz pek mümkün görünmüyor. Çünkü AB ülkeleri Irak'a yönelik operasyona birçok gerekçe göstererek karşı çıkıyorlar: Ortadoğu'daki genel dengenin bozulması endişesi; Ortadoğu'daki güç dengesinde ABD ile İsrail'in güç kazanması neticesinde Avrupa'nın olumsuz etkilenmesi ve Avrupa'nın özellikle İran ve Irak'taki yoğun yatırımları. Bu noktada ABD'nin Ortadoğu'da olumsuz ilişkiler içinde olduğu ülkelerdeki Avrupa yatırımlarının yoğunluğu da hatırlanmalıdır; mesela Suriye, Irak ve İran'ın Fransa'yla yakın ilişkileri var. Dolayısıyla Avrupa, bu çıkarları sebebiyle ABD'nin Irak'a dönük bir operasyonunun bölgede ortaya çıkaracağı istikrarsızlıkları göğüslemek istemiyor.

Zengin — Bu açıklamalardan ABD'nin yer almadığı İstanbul'daki buluşmada, ABD'ye yönelik mesajların yukarıda işaret ettiğiniz hususlardan kaynaklandığı sonucuna ulaşabilir miyiz?

Davutoğlu — Evet. Ayrıca İslam ülkelerinin ilk defa Avrupa'yla birlikte Filistin ve Irak konusundaki ABD tavrına karşı ortak bir tepki göstermeleri stratejik safhanın ikinci bir boyutuydu. Bu tablo, ABD'nin İslam dünyasındaki diplomatik esnekliğinin önemli ölçüde zayıfladığını gösteriyor; zira Körfez Savaşında Suudi Arabistan ve Mısır'la ya da İran konusunda Suudi Arabistan'la koalisyon oluşturan ABD, Irak konusunda bu gücünü kaybetmiş görünüyor. Amerika, bu tablo üzerinde düşünmelidir.

Zengin — Gerekirse bu harekâtı tek başıma yaparım söylemi de var.

Davutoğlu — ABD, yeni konjonktürde *denetime* ve *dengeye* dayalı bir politikayla uluslararası düzeni kuramaz. Bundan sonra *katılıma* ve *uluslararası düzenin temel ilkelerine* dönük politikalar gerçekleştirmelidir. Artık 80'li yıllarda ve 90'lı yılların başında olduğu gibi *double containment* politikası (aynı anda hem İran'ı hem Irak'ı kuşatan *çifte çevreleme* politikası) Ortadoğu'da etkili olamaz. Çünkü İran, ABD'nin düşündüğü gibi sistem dışına itilen bir ülke değildir; bilakis Avrupa, Rusya, Çin ve Hindistan'la geliştirdiği ilişkiler bağlamında uluslararası sistemin içinde yer alan bir ülkedir. Irak da Arap dünyasında ve uluslararası kamu-

oyunda eski dışlanmışlığından sıyrılıyor. Bu açıdan ABD'nin tek başına yapacağı bir operasyon askerî bakımdan başarılı bir sonuç getirse de, diplomatik açıdan hiç beklenmedik olumsuz sonuçlar doğurabilir. Özellikle sistem içi muhalefeti dillendiren Fransa ve Çin gibi ülkeler, Irak operasyonuna karşı; aynı şekilde Irak'a komşu ülkeler/bölge ülkeleri de –İran-Irak görüşmelerinde ya da Türkiye-Irak ilişkilerinde olduğu gibi– operasyona karşı çıkıyor. Bu konjonktürde ABD noktasal hareketlere girişebilir; ancak Afganistan benzeri total bir harekâta kalkışırsa, uluslararası kamuoyundan destek bulması oldukça güç. Bu tür bir harekât ABD dışındaki koalisyonların perçinlenmesine de yol açar.

Zengin — Bu açıdan bakıldığında ABD harekâta kalkıştığı zaman bugün karşı çıkan ülkeler desteklemeye başlarlar gibi bir beklentiye girmek de zor mu?

Davutoğlu — ABD harekâta başladığı zaman, bugün muhalefet edenlerden destek bulması çok güçtür. Çünkü ABD Irak'a bir operasyon yapacaksa, İran'ı şu safhada karşısına almamalıydı. İran'ı karşısına alarak bir anlamda Irak ile İran arasında bir koalisyon oluşturdu. Türkiye zaten Irak'taki gelişmelerden rahatsız olduğu için bu ülkelerin pozisyon değiştirmeleri zor. Ayrıca, *de facto* olarak Irak'ı bölmek ya da *de facto* bir askerî müdahaleyle Irak üzerinde ciddi bir değişime gitmek, bu da çok riskli sonuçlar doğurur. Bütün Arap dünyasında dalgalanmalar meydana getirebilir. Bu noktada Afganistan'la kıyas edilmemesi gereken bir durum var. Ben ABD'nin böylesi bir diplomatik esnekliği kaybetmesinin olumsuz sonuçlar doğurabileceği kanaatindeyim.

Zengin — Bu çerçeveden baktığımız zaman Türkiye'nin hem İstanbul toplantısı hem Irak konusundaki tutumunu nasıl değerlendiriyorsunuz?

Davutoğlu — Türkiye belki de son iki yüzyılın en olumlu uluslararası konjonktürünü, Soğuk Savaş sonrasında yakalamıştı. Fakat eksiklikler, zaaflar, hazırlıksızlıklar sebebiyle bu imkân yeterince değerlendirilemedi. Şimdi yeniden böyle bir konjonktür var. Türkiye soğukkanlı, rasyonel ve vizyon sahibi bir dış politika uygularsa, kendisine ciddi bir manevra alanı açabilir. Türkiye Doğu-Batı, Kuzey-Güney gerilimlerinde çok ilginç bir yerde duruyor; Doğu'dan bakıldığında Batı'nın uzantısı, Batı'dan bakıl-

dığında Doğu'nun uzantısı; Kuzey'den bakıldığında kişi başına düşen gelirle Güney'in uzantısı; Güney'den bakıldığında OECD üyesi ve AB adayı olmasıyla Kuzey'in uzantısı. Eğer Türkiye, Doğu'nun *erdem*ini, Batı'nın *rasyonalite*sini, Güney'in eşitsizlik karşısındaki *adâlet arayışı*nı, Kuzey'in de *ekonomik üretkenliği*ni ve *verimliliği*ni bir senteze kavuşturabilse geniş bir manevra alanına sahip olacaktır.

Türkiye, işaret ettiğim açılımı gerçekleştirebilecek tarihî ve kültürel birikime sahip olsa da, bunları harmanlayacak bir aydınlar topluluğuna henüz sahip değildir. Bu açıdan bakıldığında bir başka boyut da *tarih bilinci*dir. Türkiye Mezopotamya, Anadolu, Ege, İran ve Mısır gibi kadim medeniyet havzalarına komşudur. Bütün kadim kültür ve insanlık birikimi kendi etrafında oluşan Türkiye, moderniteyi yoğun bir şekilde yaşadı. Dolayısıyla tüm bunları dikkate alarak oluşturulan bir sentez, Türkiye'nin önünü açacaktır. Ancak, bu sentez, Türkiye *özne* ve *aktör* olma iradesini yansıttığı zaman anlam kazanacaktır. Eğer Türkiye, "uluslararası sistem şekillensin, bir şeyler ortaya çıksın kendimize bir yer buluruz" derse, bu fırsatı da kaçıracaktır. Kendi coğrafî derinliğimizi; Asya'daki, Afroavrasya'daki derinliğimizi uluslararası alana taşırsak ve Doğulu özelliklerimizi Batı'nın rasyonalitesiyle birleştirip bir senteze doğru yönelirsek, bugün diplomatik gibi görünen bu çabanın kültürel ve felsefî arka planı da doldurulur ve Türkiye'nin önü açılır. Kültürel bir açılım da stratejik bakımdan karşılığını bulur; zira Türkiye değerini sadece askerî, fiilî güçle değil, kültürel gücün de eklenmesiyle bulacaktır. Bu bağlamda Türkiye, çok yönlü bir itibar peşinde olmalı; Batı tarafından saygı gören, Doğu tarafından sayılmayan ya da tarihî birikimiyle Doğu tarafından sayılan, Batı tarafından saygı görmeyen ya da Kuzey tarafından sayılan, Güney'de hiç yeri olmayan bir ülke durumuna düşmemelidir. Dört yönlü itibarı aynı anda hayata geçirebilirsek –ki biz bunu yapabiliriz– Türkiye için hareket alanının daha da açıldığı ve uluslararası etkinliğinin bölgesel stratejik etkinliğe dönüştüğü bir tablo ortaya çıkacaktır.

Zengin — Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu'na çok teşekkür ediyorum. Ufkumuzu açtınız, önümüzü daha net görmemizi sağladınız.

Ortadoğu Barış Planı

Defne Sarısoy
Dünyaya Bakış, *NTV*
27 Mart 2002

Defne Sarısoy — Arap Birliği üyesi ülkeler Ortadoğu'da barış için Suudi Arabistan'ın hazırladığı barış planını oy birliğiyle kabul etti.[2] Lübnan'daki zirvede kabul edilen planda Arap dünyası İsrail'e işgal ettiği topraklardan çekilmesi karşılığında barış vaat ediyor. Ancak dün gece İsrail'in Netanya kentinde düzenlenen intihar saldırısı barış umutlarını bir kez daha gölgeledi. Zira Şaron hükümetinin Filistin topraklarına çok sert bir misillemede bulunmasına kesin gözüyle bakılıyor. Tüm bu gelişmeleri değerlendirmek üzere stüdyo konuğumuz Beykent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Başkanı Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu. Hoş geldiniz Sayın Davutoğlu.

Ahmet Davutoğlu — Hoş bulduk.

Sarısoy — Hemen zirveyle başlayalım isterseniz. İsrail'e sunulan barış planını nasıl değerlendirmek gerekiyor? Siz yeterince âdil ve makul buluyor musunuz? Bu arada Şaron hemen bir açıklama yaparak planın bu şekliyle müzakere edilemeyeceğini ve başarı şansı olmadığını söyledi. Nasıl bir tablo var karşımızda?

Davutoğlu — Böylesi bir barış planının iki yönden değerlendirilmesi lazım: **[1]** Uluslararası hukuk temeli var mı? Bu barış planı

2 Ortadoğu Barış Planı 2002 yılının Mart ayında Suudi Arabistan'ın girişimleriyle ortaya konulmuş bir plandır. Bu nedenle "Suudi Barış Planı" adıyla da anılmaktadır. Camp David görüşmelerinin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından başlayan Aksa İntifadası sürecinde barış görüşmelerinin gündemden düştüğü bir dönemde Arap dünyasının inisiyatif almasını göstermesi açısından önemlidir.

şu an geçerli uluslararası hukuk normlarınca geçerli bir barış planı mı? [2] Uygulanabilir bir barış planı mı?

[1] Barış planı temel ilkeleri itibariyle uluslararası hukuk normları açısından makul bir barış planıdır. Çünkü barış planının atıf yaptığı 242, 338 ve 194 sayılı BM kararları çok açık bir şekilde bu barış planının içeriğini teyit etmektedir; yani İsrail'in işgal ettiği topraklardan çekilmesi ve karşılığında İsrail'le ilişkilerini normalleştirmesiyle ilgili maddelerce de onaylanmaktadır.

[2] Bu anlaşma adım adım gidildiği ve detayları iyi ortaya konduğu takdirde uygulanabilir bir plandır. Ancak bu durum, tek başına yeterli değildir; arkasında siyasî bir iradenin de olması gerekir. Genel olarak BM Güvenlik Konseyi'nin, özelde de ABD'nin bu barış planını uygulama konusunda net bir irade ortaya koyması gerekiyor. Çünkü şu anda problem alanlarına baktığımızda beş büyük problem alanı görüyoruz: **(i)** Pek çok faktörün üzerinde etkili olduğu Kudüs'ün geleceği meselesi. **(ii)** Gazze ve Batı Şeria birbirinden kopuk bölgeler olduğu için entegre bir Filistin Devleti'nin, yani yaşayabilir bir devletin ortaya çıkması meselesi. **(iii)** Filistinli mültecilerin statüsüyle ilgili problemler. **(iv)** Ekonomik kaynakların kullanımı problemi. **(v)** Yahudi yerleşimciler problemi.

Bu beş problem alanı çerçevesinde öncelikli mesele, entegre bir Filistin Devleti'nin kurulmasıdır. Eğer barış planı adım adım uygulanır, uluslararası gözlemin ötesinde siyasî iradeyi gösteren fiilî bir barış gücü bölgeye gönderilir, akabinde Avrupa'daki barış planlarına paralel bir şekilde Filistin Devleti ilan edilir ve muhataplar eşit düzeye gelirse, iki taraf oturup diğer problemlere makul düzeyde bir çözüm bulabilir.

Barış planının uluslararası ilişkiler açısından önemli bir başka yönü de Arap ülkeleriyle barış meselesidir; sadece Filistin'le değil; Suriye'yle, Lübnan'la, bölge ülkeleriyle barış. İsrail'in Ürdün ve Mısır'la kısmi bir barış ortamı olsa da, İsrail ile Suriye ve Lübnan arasındaki problemler de bir çözüme kavuşturulmalıdır. Bu çözüm, 1993 Ağustosunda başlatılan süreçte olduğu gibi çok uzun zamana yayılan bir süreçle ya da bölgesel iradeyle gerçekleştirilemez. Dolayısıyla, daha kapsamlı bir barış için masaya oturmak gerekir. Ancak şu anda iki idarenin de, özellikle Şaron'un böyle

bir barışa yaklaşacağı kanaatinde değilim. Fakat ABD ikna gücünü kullanırsa, bu barış planı uygulanabilir bir barış planıdır.

Sarısoy — Lübnan'da barış konuşulurken İsrail'in yeni bir askerî operasyon başlatmasından endişe eden Filistinli yetkililer de Batı Şeria'nın Ramallah kentindeki ofislerini boşaltıyordu; zira Çarşamba gecesi (27 Mart 2002) Netanya kentinde düzenlenen intihar saldırısında 20 kişi öldü, 100'den fazla kişi de yaralandı. Bu saldırının ardından İsrail'in şiddetli bir misilleme yapması bekleniyor. Bu bağlamda İsrail Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Gideon Meir'in Filistinlilere yönelttiği tepki[3] gerçekçi mi?

Davutoğlu — Çok gerçekçi olduğu söylenemez. Çünkü şiddetin tırmandığı bir ortamda bütün suçu bir tarafın üzerine yıkmak doğru bir yaklaşım değildir. Bu bağlamda bölgeye dair stratejik analiz yapmanın ötesinde psikolojik bir analiz de yapmak gerekir. "Hangi sosyo-psikolojik şartlar Filistinlileri bu denli kapsamlı, bu denli risk içeren eylemlere yöneltiyor?" sorusuyla ifade edilen konu üzerinde düşünmek gerekir; zira sadece eylemler üzerinde durularak sağlıklı bir neticeye ulaşılamaz. Eğer sıradan bir Filistinlinin günlük hayatına bakarsanız, hayatında bir ritim olmadığını ve barış da dâhil olmak üzere geleceğe dönük umudu olmadığını görürsünüz. Beş sene önce Filistinlilerde bir devlet kurulacağı ve normal hayata geçileceği yönünde bir beklenti vardı. Üç sene önce bu beklentiler yıpratıldı; şimdi ise tümüyle yok edildi. Değişik bölgelerde Yahudilerin çok iyi anlaması gereken bir getto psikolojisi içinde yaşayan, şehirlerde blokaj altında tutulan ve bazı yerlerde neredeyse bir toplama kampında yaşıyormuş görüntüsü veren Filistinlilerin geleceğe dair umutları olmayınca hem bu tür eylemlerin ortaya çıkması kaçınılmaz hale geliyor hem de eylemlerin durdurulması güçleşiyor.

Sarısoy — Kaldı ki liderleri dahi kendi ofisinde hapsedilmiş vaziyette.

3 "Filistinlilerin barbarlığı sınır tanımıyor. Tüm dünyadaki Yahudilerin en kutsal gecesinde Filistinli bir intihar bombacısı Hamursuz Bayramı'nı kutlayan Yahudiler arasına girip kendisini imha ediyor. Dün gece uluslararası gözlemciler öldürüldü. Bugün bir intihar bombacısını ambülansla gönderiyorlar. Filistinlilerin barbarlığı sınır tanımıyor."

Davutoğlu — Bu noktada, Filistinlileri şiddetin dışındaki yöntemlerle ikna edilebilmek için, onlara bir umut, yani tünelinin ucunun gösterilmesi gerekir. Bugün sıradan bir Filistinli hangi gruptan olursa olsun böyle bir umuda, böyle bir beklentiye sahip değilken, şiddetin durmasını beklemek anlamsızdır. Bu açıdan bakıldığında bir tarafı *barbarlık*la itham etmek önyargılara istinat eden tek yanlı bir tavırdır. Aynı suçlama Filistinliler tarafından rahatlıkla İsrail'in uyguladığı yöntemlere de yöneltilebilir.

Sarısoy — Meselenin bir de ABD boyutu var. Bölgede şiddetin durması için Amerikan yönetiminin tavrı ve müdahalesi de büyük önem taşıyor. Başkan Bush ise dün geceki intihar saldırısından sonra yaptığı açıklamada[4] daha önce olduğu gibi Arafat'a terör eylemlerinin durdurulması için çağrıda bulundu. Bu açıklama sizce nasıl bir mesaj içeriyor? Nasıl bir çözümden yana?

Davutoğlu — Bu mesajın iki bölümü var: **(i)** Arafat'a yönelik uyarı; **(ii)** barıştan başka bir seçenek kalmadığı zaman ABD'nin müdahale edecektir uyarısı.

Birinci bölümdeki uyarı iki taraf ve bu iki tarafın da kendi toplumlarını kontrol edebilme güçleri olduğunu farzetmektedir ki, bu tamamıyla yanlış bir algılamadır. Çünkü Ariel Şaron hükümetinin İsrail'deki gücüyle Arafat'ın Filistin'deki gücü aynı değildir; yani Arafat istediği anda bütün Filistinlileri kontrol edebilecek güce sahip değildir. Bu açıdan bakıldığında kendi ofisinde kuşatma altındayken Arafat'ın terör eylemlerini durdurmasını beklemek rasyonel değildir. Eğer Arafat, entegre bir Filistin Devleti'nin devlet başkanı olarak sahip olduğu yetkiyi kullanmayıp terörün devam etmesine göz yumuyor olsaydı suçlanabilirdi; fakat kendi ofisinden dışarı çıkamayan bir Başkanın etkin olmasını beklemek âdil bir yaklaşım değildir.

4 "Bu duygusuz, soğukkanlı cinayetler durmalı. Bu eylemi en sert biçimde kınıyorum. Arafat'ı ve Filistin yönetimini ellerindeki tüm gücü kullanarak terör cinayetlerini durdurmaya çağırıyorum. Çünkü Ortadoğu'da öldürmektense barış yapmak isteyen insanlar da var. ABD, terörün kökünü kazımakta kararlı ve güçlü davranırsa ve barış arayışından vazgeçmezse insanların hiçbir zaman barışın gelmeyeceğini düşündüğü yerlerde bile barışı sağlayabilir."

İkinci mesaj ise ABD'nin beklentisini ortaya koyuyor: "Ortadoğu'da taraflar birbirlerini öldürmeye devam eder ve şiddet tırmanır ve ABD'nin müdahalesinden başka bir seçenek kalmazsa, müdahale ederiz." ABD'nin şu an takip ettiği bu politika, insanî bir politika değildir. Başka bölgelerde çok çabuk devreye giren uluslararası iradenin, Filistin'de hergün insanlar ölürken hâlâ kanaatlerini açıklamaya devam etmesi, âdil bir yaklaşım değildir. Bu sebeple öncelikli mesele, iki taraf nezdinde de kredibilitesi olan bir iradenin şiddeti durduracak bir irade göstermesidir.

Sarısoy — Filistin yönetimi ve Yaser Arafat Netanya'da meydana gelen intihar saldırısını kınamakta gecikmedi. Arafat'ın Başdanışmanı Ebu Rudeyna da şiddeti durdurmanın mümkün olmadığını söyledi.[5] Gelinen bu noktada Arafat ne yapabilir?

Davutoğlu — Bu noktada Arafat'ın elindeki politika araçları çok sınırlı. Bu sebeple Arafat, yerel alanda bir şeyler yapmanın ötesinde uluslararası kamuoyunu harekete geçirmeye çalışıyor. Son Arap Zirvesi'ne yönelik yaptığı yayınlanmayan açıklamasında da özellikle bu konuya vurgu yaptı. Bir taraftan da kendi halkının siyasî iradesini diri tutmaya çalışıyor; fakat elindeki polis ve asker sayısı çok sınırlı olduğu için bu alanda başarı sağlaması kolay görünmüyor. Bu sebeple Arafat öncelikle uluslararası diplomasiyi sürdürmeli ve bunun ötesinde temelde barış eksenli bir söylemi benimseyerek Ariel Şaron'un elindeki temel kozları almaya dönük mesajlar vermelidir.

Sarısoy — Bu olaylarda bir de örgütsel taraf var. Burada da Hamas adı çok önplana çıkıyor. Dün geceki intihar saldırısını da Hamas üstlendi. Yaser Arafat gerçekten bu örgütlerin faaliyetlerini kısıtlayabilecek mi?

Davutoğlu — Bu konjonktürde kısıtlayabilmesi çok güç. Çünkü bu örgütler temelde psikolojik tepkiyle hareket eden siyasal-olamayan örgütlerdir. Siyasal örgütleri ya da meşru partileri karşını-

5 "İsrailliler anlamalıdır ki barış ve güvenlik için tek çözüm masaya oturmak ve 1967'den bu yana işgal altında tuttuğu topraklar karşılığında barış vadeden süreç çerçevesinde Filistinlilerle konuşmaya başlamaktır. Askerî yöntemler herkesi, tüm bölgeyi ve tüm dünyayı tehdit ediyor."

za oturtup belli bir konsensüse yöneltebilirsiniz. Fakat Filistin'de örgütlerin liderleri belli ölçüleri, belli prensipleri kabul etseler dahi çok küçük grupların dahi harekete geçebileceği bir psikolojik ortam var. Öncelikle psikolojik olarak birçok Filistinli buna hazırlıklı ve yaptıkları eylem de üç beş kişinin toparlanıp yapabileceği eylemler. Bu bakımdan Arafat'ın elindeki gücün çok fazla olduğu söylenemez. Ayrıca bu örgütlerin değişik fraksiyonları var; birini durdurduğunuzda diğerleri devreye girebiliyor. Dolayısıyla, biraz önce bahsettiğim psikolojik ortamı besleyen gerilim ortadan kaldırılmalıdır. Bu sağlandıktan sonra, Arafat bir kontrol mekanizması kurabilir.

Sarısoy — Dilerseniz şimdi de sivil toplum örgütlerinin görüşlerine kulak verelim. İsrail'de barış yanlısı sivil toplum örgütlerinden Gush Shalom'un kurucusu, gazeteci yazar ve eski bir milletvekili olan Uri Avnery'ye göre İsrailliler sorunun askerî yöntemlerle çözümlenemeyeceğini yavaş yavaş kavramaya başlıyor:

— Sayın Avnery! Geçtiğimiz on sekiz ay içinde bölgedeki şiddet daha önce hiç görülmeyen bir düzeye ulaştı. İsrail halkı bu şiddetten nasıl etkileniyor? Psikolojileri nasıl?

— Tabii ki böyle durumlarda her zaman olduğu gibi İsrail halkı sadece Filistinlilerden kaynaklanan şiddeti görüyor; İsrail ordusunun yol açtığı şiddeti görmüyor. Filistin saldırılarından kaynaklanan kayıplar vurgulanıyor ve gazetelerde bu saldırılara yönelik haberlere yer veriliyor. Ancak Filistin topraklarında bizim sebep olduğumuz kayıplar bir kenara itiliyor. Tabii ki bunlardan da bahsediliyor ama son derece az. Bu nedenle İsrail kamuoyunda Filistinlilere yönelik büyük bir öfke görülüyor. Aynı zamanda giderek büyüyen bir umutsuzluk da var. Çünkü İsrailliler Ariel Şaron'un ve ordunun sürdürdüğü askerî kampanyanın hiçbir sonuç getirmediğini, hiçbir zafer kazandırmadığını, bu faaliyetlerin böylece sürüp gittiğini anlamış bulunuyor. Bu nedenle İsrail kamuoyunda bu şiddete bir son verilmesini isteyen genel bir havanın oluşmaya başladığını ve Filistinlilerle uzlaşmanın istendiğini görüyoruz.

— *Haaretz*'ın diplomasi muhabiri Şaron'un stratejisinin Filistinlileri, bölgedeki toprakların büyük bölümünün İs-

ailelerin elinde kalmasını sağlayacak bir anlaşmaya güç kullanarak ikna etmek olduğunu söylüyor. Siz bu yoruma katılıyor musunuz? Sizce Şaron'un stratejisi nedir?

— Evet. Bu çok açık. Sayın Şaron'un çok açık bir gündemi var. Bu da işgal edilen toprakların en azından yarısını ilhak etmek ve bütün İsrail yerleşim birimlerini de bunun içine almak. Bu nedenle İsrail askerlerinin 1967 yılındaki sınırlara geri çekilmesini ve İsrail yerleşim birimlerinin boşaltılmasını isteyen bir barış girişimi Şaron için kesinlikle kabul edilemez bir girişimdir. Şaron Filistin halkının ve Filistin yönetiminin iradesini kırmak için savaşı daha da tırmanışa geçirecektir. Filistinlileri İsrail diktatörlüğünü kabul edip teslim olmaya mecbur olacakları bir konuma getirmeye çalışacaktır.

— Sizce Şaron'un bu hedefe ulaşması mümkün mü?

— Kesinlikle hayır. Askerî yolları kullanarak Filistin halkının iradesini ve isteklerini kırmanın bir yolu yoktur. Bu kesinlikle imkânsız.

— Peki barış mümkün mü?

— Barış sağlamak mümkündür. Ancak bunun için de öncelikle ABD müdahale edip barışı empoze etmelidir. Bu ABD'nin çıkarına olacaktır; fakat ABD ne bir şey yapmaya istekli görünüyor ne de İsrail ve Şaron'u herhangi bir şeye zorlamak istiyor. Aksine Şaron'a koşulsuz destek veriyor; mesela Şaron'dan Arafat'ın Beyrut'a gitmesine izin vermesini istiyorlar, fakat İsrail bunu reddedince de hiçbir tepki göstermiyorlar. Ortadoğu'da tamamen çuvallamış durumdalar. Bu durumda tek çözüm yolu ve tek umut İsrail halkının her geçen gün bu kanlı kampanyadan daha fazla sıkılması. Barış hareketi kapsamında ben ve arkadaşlarım İsrail kamuoyunu işgalin bitmesi gerektiğine, barışın mümkün olduğuna ikna etmeye çalışıyoruz. Ancak bizler bu noktaya gelene kadar her gün bu kadar kan dökülmesi gerçekten çok üzücü.

Sarısoy — Bir de Hamas Sözcüsü Usame Handan'ın görüşlerini alalım:

— İyi akşamlar Sayın Handan.

— Size de iyi akşamlar

— Bu intihar saldırılarının hedefleri nelerdir?

— Bildiğiniz gibi Filistin toprakları içerisinde son derece kötü bir durumla karşı karşıyayız. İsrail askerleri insanlarımızı öldürüyor, şehirlerimize saldırıyor. Bütün bu operasyonların devam ettiğini biliyoruz ve bizim yaptıklarımız da İsrail'in karşısında kendi halkımızı savunmak anlamına geliyor.

— Sayın Handan programımıza katıldığınız ve sorularımızı yanıtladığınız için çok teşekkür ediyoruz.

Sarısoy — Ortadoğu meselesine tarafların bakış açısını ve barış yolunda atılan adımların uygulanabilirliğini sorguladık. Sayın Davutoğlu'na görüşlerini bizlerle paylaştığı için çok teşekkür ediyoruz.

Davutoğlu — Ben teşekkür ederim.

Filistin-İsrail Çatışması

Taha Akyol
Eğrisi Doğrusu, *CNN Türk*
5 Nisan 2002

Taha Akyol — Bugün, konuğumuz Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu ile birlikte Filistin-İsrail çatışması ve Filistin'de cereyan eden vahim hadiseler üzerinde duracağız. Hoş geldiniz Sayın Davutoğlu!

Ahmet Davutoğlu — Hoş bulduk.

Akyol — Başbakan Bülent Ecevit'in, AB'nin ve Arapların da söylediği gibi herkes "İsrail'i ABD durdurabilir" derken, beklenen açıklama dün geldi (4 Nisan 2002). George W. Bush, açıklamasını yaptı ve soru sorulmasına imkân vermeden gitti. Bush'un açıklamasını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Davutoğlu — Bush'un son demeçleriyle kıyas edildiğinde dünkü demeci bir yumuşama ifade ediyordu; zira önceki demeçlerinde sürekli Arafat'ı ve Filistin tarafını suçlayan Bush, hem Filistin Devleti'nin kurulma hakkını vurguladı hem de İsrail'in sürdürdüğü politikaların ABD'ye bedel ödeteceğini imalı biçimde gündeme getirdi. Dolayısıyla George Bush'un son açıklamaları daha dengeli bir politika arayışında olduğunu gösteriyor.

Akyol — Bu İsrail'i etkilemiş midir?

Davutoğlu — İsrail ABD'nin uluslararası desteği olmadan işgale dayalı bölgesel bir politikayı sürdüremeyeceği için bu açıklamalardan etkilenmiştir.

Akyol — George Bush, Colin Powell'ın bölgeye önümüzdeki hafta gideceğini açıkladı. Bu açıklama Arap dünyasında "İsrail'e dilediğini yapması için bir hafta izin verilmesi" şeklinde yorumladı. Bu arada ABD Ortadoğu Özel Temsilcisi Zinni de bugün Arafat'la

görüştü. Tüm bu gelişmeler açısından Colin Powell'ın önümüzdeki hafta gidecek olmasını nasıl yorumlarsınız ya da niçin önümüzdeki hafta?

Davutoğlu — Burada diplomatik süre kazanma ihtimali olsa da, simgesel anlamda Arap dünyasının tepkisi haklı bir tepkidir; zira –ABD kamuoyu tarafından da dile getirildiği üzere– İsrail'in takip ettiği politikanın süratle durdurulabilmesi açısından Colin Powell'ın hemen gitmesi daha faydalı olurdu. Nitekim Madeleine Albright da bu hususu açıkça ifade etmişti: "ABD gerçekten bir güç ortaya koyacaksa simgesel olarak bunu *hemen* göstermelidir."

Özel temsilci sıfatıyla sürekli bölgede bulunan Zinni'nin Arafat'la görüşmesi, sadece Arafat'ın sürgün ve can tehlikesi gibi risklerden biraz uzaklaştığını gösterir; ABD'nin etkin politikasının doğrudan işareti sayılamaz. Dolayısıyla, George W. Bush son açıklamasında Araplara göz kırpmış olsa da, hâlâ İsrail'in müttefiki ve devam edegelen politikanın takipçisidir.

Akyol — Bunun temel faktörü ABD'deki güçlü İsrail lobisi midir?

Davutoğlu — En önemli faktör, ABD'nin 11 Eylül'den sonra geliştirdiği *terör* kavramı ve bu kavram etrafında geliştirdiği güce dayalı politikalardır. Bu açıdan bakıldığında terör kavramının içine Filistinlileri de alması ve Yahudi lobisinin birleşmesinden İsrail'e yeşil ışık yakan ABD politikası doğmaktadır.

Akyol — Şaron Arafat'ı Filistin'den çıkarıp bir Arap ülkesinde veya Batı ülkesinde sürgün haline getirmek istiyor. O zaman daha etkin olmaz mı? Müzakere edebilir bir isimle belli bir diyalog içinde olmakla onu uzağa göndermek arasında İsrail açısından ne fark var?

Davutoğlu — Aslında iktidara gelmeden önceki söylemleriyle de bütünleştirildiğinde Şaron barış sürecine –Oslo Barış Süreci de dâhil olmak üzere– hiçbir zaman inanmadığını her zaman dile getirmiştir; yani Şaron ve şu anda bu politikayı takip eden İsrailli yöneticiler barış sürecini durdurma iradesi göstermişlerdir. Dolayısıyla Oslo Barış Sürecini değil; kendileri tarafından empoze edilen ve Filistin'i teslim alan bir barış istiyorlar. Halbuki Oslo Barış Sürecine göre, Filistin Devleti'nin kurulması ve ardından Kudüs de dâhil olmak üzere bütün problemlerin çözülmesi gerekiyor-

du. Fakat Ariel Şaron'a göre hem Kudüs'ün nihai statüsü hem de yerleşimciler meselesi müzakere konusu değildir. Bu açıdan bakıldığında Ariel Şaron'un bu politikalarının eskiye dayanan bir yönü olsa da, bu günlerde sertleşmesinin iki önemli konjonktürel gerekçesi vardır: [i] Arap Zirvesi'nde Arapların bir inisiyatif kullanarak yeni bir planı (Suudi Barış Planı) gündeme getirmeleri ve bu planın genel kabul görmesi; [ii] ABD'nin Irak operasyonu ile ilgili temasları sürecinde bir anlamda Filistin meselesiyle Irak arasında yapılan senkronizasyon bağlamında Irak'a yönelik bir operasyon neticesinde Şaron'un kafasındaki çözümün gerçekleşme ihtimalinin güçleşmesidir. Dolayısıyla Şaron pozisyonunu almak ve bir anlamda inisiyatif kullanmak istedi.

Bu açıklamalar ışığında Arafat'ın gönderilmesi, sadece Arapların değil, uluslararası düzensizliklerden rahatsız bütün unsurların simgesel kahramanı Arafat'ı öldürerek pozisyonunu pekiştirmek yerine, göndererek İsrail'in istediği şartlardaki barış planını kabul edecek alternatif bir Filistin lideri çıkarma çabasıdır. Ancak son gelişmeler bu ihtimali devre dışı bırakmıştır.

Akyol — İntihar eylemelerinde Arapların yahut Filistinlilerin hiç mi kusuru yok!? 18 Ekim 2001'de İsrailli Bakanın öldürülmesi,terör eylemleri ya da intihar saldırılarındaki tırmanma, iki tarafın radikallerinin de barış sürecini tıkadığı anlamına gelmez mi?

Davutoğlu — Burada *iki tarafın radikalleri* diyerek iki taraf arasında dengeli bir yoruma yönelme çabası, adâletli bir hüküm vermeyi engelleyebilir. Psikolojik arka plana bakarsak şu soru da anlamlıdır: "Niçin 1997'de intihar eylemi yapmayan Filistinliler 2000'den itibaren intihar eylemlerine başladılar?" Çünkü 1993 Oslo Barış Sürecinde Filistinlilere verilen taahhütlerin hemen hemen hiçbiri yerine getirilmedi. Bu barış sürecinin tabii akışı içinde 1999 yılında Filistin Devleti entegre bir devlet olarak ortaya çıkacak; Filistinliler kendi ekonomik iç yeterliliğini kazanacak ve iki taraf Kudüs'ün nihai statüsünü konuşmaya başlayacaktı. İsrail 1993-1996 döneminde bu süreçten elde etmek istediği şeyi elde etti; zira 1948'den beri uluslararası meşruiyet arayan İsrail, Oslo Barış Süreciyle bu amacına ulaşmıştı. İsrail, bu amacına ulaştıktan sonra çözümü sürekli erteleyerek Filistin'deki Yahudi

yerleşimcilerin sayısını arttırdı ve Batı Şeria'yla Doğu Kudüs arasındaki irtibatı kopardı. İsrail takip ettiği yerleşim politikasıyla Ramallah, Doğu Kudüs, Bethlehem [Beytüllahim] arasına stratejik yerleşim bölgeleri oluşturarak Filistin'i 200'e yakın gettoya hapsetti.

Bu tablo karşısında Filistinlerin durumu da şudur: Gelecek ümitleri tükenen Filistinliler bir şehirden başka bir şehre giderken birçok kontrol noktasından geçmek zorunda bırakılıyorlar. Bir kısmı bugünkü İsrail topraklarında doğan Filistinliler, sadece baba topraklarında değil, kendi yaşadıkları topraklarda bile sürekli aşağılanıyorlar. Bu koşular altında yaşayan Filistinlilerin son intifadayı başlatmalarına sebep olan olay, Lübnan Kasabı olarak anılan sembolik bir isimin (Ariel Şaron) sembolik bir günde (Perşembe) sembolik bir mekâna (Mescid-i Aksa) sembolik-olmayan bir insan topluluğuyla (silahlı 1000 kişiyi aşkın bir grupla) girmesidir. Filistin'deki Müslümanların son simgesel ümidine (Mescid-i Aksa'ya) yönelik bu tavra karşılık düzenli bir ordusu olmayan Filistinlilerin gösterebileceği tek tepki kendilerini feda etmekti; yani Şaron'un yaptığı hareket söz konusu eylemlerin ortaya çıkmasına sebep olan psikolojik bir atmosfer oluşturdu. Burada İsraillilerin uyguladığı son terörle Filistinlilerin intifadası arasında bir tür karşılaştırma yapmak uluslararası hukuk açısından da çok uygun değildir. Burada Filistinlilerin Haçlı Seferlerinden sonra Kudüs'ü ilk defa kaybeden topluluk olmanın gerilimini yaşadıkları da hatırlanmalıdır.

Yaptığım açıklamaların eylemleri meşrulaştırmak gibi bir amacı yok; bilakis iki tarafın psikolojisi anlaşılmadan bu eylemleri yargılamanın güç olduğunu ifade etmeye çalışıyorum. Aksi takdirde işin bir de şu yönü var ki, bütün uluslararası normlar, yani BM'nin 242, 338, 194, 446 ve 1402 sayılı kararları Kudüs'ün nihai statüsü, Filistin Devleti, yerleşimciler ve mülteciler konusunda Filistinlileri haklı gördüğü halde 1948'deki 181 sayılı karardan 1402 sayılı karara kadar bu konuda hiçbir mesafe alınamadı. Ayrıca Filistin halkının da %70'i sürgünde yaşıyor. Dolayısıyla âdil bir barıştan söz edilecekse, bu halkın geleceğe dönük bir ümidi, tünelin ucunu görmesi gerekir. Eğer bu şartlar gerçekleşirse, intihar eylemleri sona erecektir.

Akyol — Oslo Barış Sürecini başlatan ve Arafat ve Perez ile birlikte üçlü barış ödülünü alan İzak Rabin'e oy vermiş bir halk Sabra ve Şatilla Katliamında suçlu olduğu onaylanmış birine nasıl oy verdi?

Davutoğlu — Şaron, İsrail içinde güvenlikle ilgili kaygıların tırmandığı bir noktada devreye girdiği için seçilmiştir. Bu noktada 90'lı yılların başında yazdığım bir makale[6] bağlamında Ariel Şaron'un zihniyeti tahlil edilebilir: Tevrat'ın açıklamaları doğrultusunda kendilerini seçilmiş ve dünyayı yönetme ayrıcalığına sahip tek etnik grup olarak gören Yahudiler, son 2.500 yıl boyunca sürekli tahkir edilmiş, sürülmüş ve dağıtılmışlardır. Bu durum, Yahudi bilincinde psiko-ontolojik bir gerilime sebep olmaktadır. Yahudilerin yaşadığı bu psikoloji, gerilim teorisyenlerinin de kendi içlerinden çıkmasının en önemli sebeplerinden biridir; mesela teoloji-felsefe arasındaki gerilimi Spinoza, sınıfsal gerilimi Marks, psikolojik gerilimi Freud izah etmiştir. Bu açıdan ilk Siyonistlerin hayatına bakıldığında da gençlik yıllarında Tevrat'ı reddeden bu isimlerin, daha sonra, Tevrat eksenli ilk Siyonist düşüncenin temellerini attıkları (Tevrat ile realite arasındaki gerilim) görülecektir. Bu açıdan, psikolojik gerilimin açık bir şekilde görüldüğü Ariel Şaron'a bakıldığında egemen olmaya alışmış birinin söz konusu gerilimi diğer insanlara yansıttığı görülecektir. Dolayısıyla karşı tarafı muhatap olarak görmüyor. Bu analiz, –muhalefet döneminde Filistin'de Güney Afrika benzeri gettolar kurulmasını savunan– Ariel Şaron örneğinde bugünkü İsrail'in tavrında gördüğümüz şeyi/psikolojik gerilimi anlamak açısından çok önemlidir. Ancak Ariel Şaron tipolojisini ortaya koyan bu yaklaşım, Ehud Barak gibi başka liderler için genelleştirilemez. Zira mevcut durum bu psikolojinin genelleştirilmesine izin vermez; İsrail'de barış yanlısı bir kitle de var; hatta uluslararası kamuoyunun çok seçkin bazı düşünürleri de Şaron'un takip ettiği politikayı eleştirmektedir; mesela Noam Chomsky ve Richard Falk gibi.

Ariel Şaron'un bu psikolojiyle İsrail'e sürekli güvenlik ve özgüven aşılamaya çalışması, güvenlik paranoyası yaşanan bir dönemde

6 Ahmet Davutoğlu, "Yahudi Meselesi'nin Tarihî Dönüşümü ve İsrail'in Yeni Stratejisi", *Avrasya Dosyası*, 1994: 1/3, s. 87-89.

seçim zaferi kazanmasını sağladı. Bu yaklaşım, intihar saldırılarını da kışkırtmıştır.

Akyol — Şaron *terör* bitene kadar askerî operasyonun devam edeceğini ve masaya oturmayacağını söylerken ABD bir haftalık süre verdikten sonra "askerî operasyonu durdur, son olarak işgal ettiğin yerlerden geri çekil" dedi. Önümüzdeki on-on beş gün içerisinde ne görüyorsunuz?

Davutoğlu — ABD, Filistin tarafının direncinin kırıldığı bir safhada barış yapmak için tavır değişikliğini bir zamanlamayla getirdi. Böylece İsrail'i tatmin eden, Arap dünyasına da barış sürecinin tekrar başladığı intibaı veren bir süreci başlatmak istiyor; yani hemen bir barış yapmak değil, yeni bir barış süreci başlatmayı hedefliyor. Bu aşamada, Arapların Oslo sürecinde yaşadıkları taahhüt ile gerçekleşen şey arasındaki zaman farkı tecrübesi tekrar yaşanıyor demektir; yani Suudi Barış Planını benimsediğini, ama detayları görmek istediğini ifade eden Şaron'un şahsında İsrail tekrar zaman kazanmaya çalışıyor. İsrail her barış girişiminde olduğu gibi bu dönemde de Kudüs etrafındaki temerküzü artırarak Kudüs'ün demografik yapısını ve karakterini değiştirmeyi hedefliyor.

Akyol — Kötümser konuşuyorsunuz.

Davutoğlu — Maalesef. Geçmiş tecrübelere bakıldığında barışın gerçekleşebilmesi için ABD'nin temsil ettiği uluslararası bir siyasî iradenin oluşması gerekir. Ayrıca, her şeyden önce referans noktaları tekrar belirlenmelidir. Oslo Barış Sürecinin temel referansı BM 242 sayılı kararıydı; fakat bu karar hiçbir zaman gerçekleşmediği gibi bugün de tamamen unutuldu. Bu sebeple kararın gerçekleşmesi için samimi olunmalı ve ABD siyasî bir irade olarak bunun arkasında durmalıdır; mesela âdil bir anlaşma olmamasına rağmen Dayton Anlaşması –şu veya bu şekilde– arkasında ABD ve Almanya'nın iradesi yer aldığı için Bosna'daki çatışmayı durdurmuştur. Bu bağlamda ABD, bugün, kendisini tarih sahnesine çıkaran temel değerler (BM gibi uluslararası hukuk değerleri) açısından bir testten geçmektedir; zira bir kez daha vurgulamamız gerekirse ABD'yi tarih sahnesine çıkaran temel değerler Filistin'de uygulanırsa, barış uzak değildir.

Akyol — ABD, Arap dünyasında –kısmen de İslam dünyasında– kendisine karşı oluşmuş olumsuz havayı görmüyor mu? el-Kaide

ve kendisine yönelik gerçekleştirilen terör saldırılarının yanı sıra hükümetler bastırmak istese de– ABD karşıtı yürüyüşler ve mitingler de yapılıyor. ABD bunların farkında değil mi?

Davutoğlu — 11 Eylül'den sonraki bir değerlendirmede –Roma imparatoruna kıyasla– "ABD'ye şu anda Sezar, yani fetihler veya yeni güç gösterileri değil; eldeki düzeni felsefî bir bakış açısıyla, âdil ve katılıma dayalı bir düzen haline dönüştüren Marcus Aurelius lazım" demiştim. Şu anki tavrıyla George W. Bush, bu tipolojiye uygun değil. Fakat Clinton'ın son yıllardaki performansı bu amaca yönelikti. Clinton, ekibinin de bu imaja uygun olması sayesinde son dönemlerinde Hindistan'a, Türkiye'ye ve Çin'e gitti. Bu ziyaretlerle medeniyetler çatışması tezini rehabilite eden ve bu tezin sebep olduğu problemleri ve tepkileri gidermeye çalışan bir politika takip etmeye çalıştı. Ancak 11 Eylül'den sonra ABD'de *katılım* yerine *denetim*i öne çıkartan bir politika takip edildi; yani küresel bir sıkıyönetim uygulandı. Bu bağlamda devreye sokulan *terör* kavramı da çok önemlidir; zira hem eylemleri yapanlar hem de bu eylemleri bahane edenler açısından terörün –savaşın aksine– hukuku yoktur. Bu durum, ABD'ye –hoyratça kullandığı– sınırsız bir güç kullanma alanı açmıştır. Bu açıdan bakıldığında Filistin meselesindeki âdil bir çözüm, hem ABD uluslararası düzeni kendi ekseninde oturtur ve uluslararası hukuka saygıyı tekrar uyandırır hem de ABD'nin yersiz güç kullanmasını engeller.

Akyol — Bu bağlamda Türkiye'nin konumu nedir?

Davutoğlu —Türkiye bu konuda en riskli ülkelerden biri olmasına rağmen, en etkin ülkelerden de biridir.

Akyol — Türkiye'nin başka problemleri de var. ABD'de Türkiye'nin problemlerine dostane davranan Ermeni lobisi değil, Yahudi lobisidir. Bugüne kadar Türkiye'yi ülke bütünlüğünden ekonomiye kadar karşılaştığı pek çok problemde savunan ve destek veren Yahudi lobisi olmuştur. Bu açıdan kendimi Başbakanın yerine koyduğumda "Filistin'de öyle ama bir de öbür tarafta Türkiye'nin kendi çıkarları var" diyorum.

Davutoğlu — Türkiye'nin çıkarlarının Yahudi lobisi üzerinden geçtiği kanaatini paylaşmıyorum; zira Yahudi lobisinin sürdüğü

dönemde hem Türkiye'nin İsrail'le ilişkileri hem de İsrail'in Türkiye üzerinden sağladığı stratejik çıkarlar çok yoğundu. Dolayısıyla söz konusu desteğin karşılıklı olduğu görülmelidir; zira Yahudi lobisinin sağladığı destek kadar Türkiye'nin bölgede tarihî ve coğrafî derinliği vardır. Bu bağlamda Türkiye, Ortadoğu'daki bütün bölgesel çıkarlarını gözardı edecek şekilde İsrail'in bu oldubittilerine tepkisiz kalamaz. Bu açıdan Başbakanın [Bülent Ecevit] yaptığı son açıklamaları olumlu buluyorum; belki *soykırım* ifadesi çok güçlü bir ifadeydi. Eğer dengeli bir yol takip edilseydi bu ifadeye gerek kalmayabilirdi; fakat İsrail'in tavrı karşısında şimdiye kadar gösterilen tepkiyi dengeleyebilmek için bu kadar güçlü bir ifade tercih edilmiştir. Ancak bu noktada ciddi bir çelişki ortaya çıkmaktadır: Soykırım yaptığını iddia ettiğiniz bir ülkeyle tank modernizasyonu için anlaşma yapmak, 1939'da Avusturya'ya giren Almanya'yla bir anlaşma yapmak ya da Saraybosna kuşatma altındayken Sırplarla anlaşma yapmak gibidir. Türkiye 90'lı yılların ortalarından itibaren bölgede dengeli bir politika sürdürebilseydi şu anda çok daha etkin konumda olabilir ve belki de İsrail'e yakın politikasının şu ana kadarki dezavantajlarını dengeleyecek avantajlar elde edebilirdi. Bunu yapabilmesi de İsrail ve ABD nezdinde ağırlığını koyarak âdil bir barışın önünü açması şeklinde olabilir. Türkiye hâlâ bunu gerçekleştirebilir.

Akyol — İsrail'in içerisinden İsrail solunun ve liberallerinin, ABD içinde de ABD liberallerinin bu gidişe tepki göstererek dengeli bir çözüm yolunu açmaları beklenebilir mi?

Davutoğlu — En önemli faktörlerden biri de budur. Son dönemlerde İsrail kamuoyunda radikalleşme yönünde temayüller olduğu kadar liberalleşme, yani bu işin böyle yürümeyeceği konusunda daha basiretli sesler de yükselmeye başladı. ABD'ye hâlâ 11 Eylül sonrası aşırı milliyetçi atmosfer hâkim olsa da –Richard Falk ve Noam Chomsky gibi– kamuoyu öncüleri de seslerini yükseltmeye başladılar. Bu gelişmeler, barışa ciddi bir katkı sağlayacaktır.

Akyol — Çok teşekkürler

Davutoğlu — Ben teşekkür ederim.

İsrail Arafat'ı Mandela Yapıyor!

Neşe Düzel
"İsrail Arafat'ı Mandela Yapıyor!", *Radikal*
8 Nisan 2002

Neşe Düzel — Ortadoğu savaş alanına döndü. Bu savaş kaçınılmaz mıydı yoksa iki tarafın liderlerinin ya da bir liderin hatasından mı patlak verdi?

Ahmet Davutoğlu — Savaş kaçınılmazdı. İki taraf da bir gerilim süreciyle bu savaşa sürüklendi. Özellikle İsrail, barış sürecini durdurma ve gerilimi artırma yönünde bir irade kullandı.

Düzel — İsraillilerle Filistinliler arasındaki en büyük anlaşmazlık ne? Hangi noktada takılıyor barış?

Davutoğlu — En büyük anlaşmazlık konusu Kudüs'tür. Dolayısıyla Kudüs sorunu çözülmedikçe Filistin-İsrail sorunu çözülmez. Bu bağlamda, İsrail ile Filistin arasında beş temel sorun vardır: **[i]** Kudüs'ün nihai statüsü; **[ii]** kendi içinde bütünlüğü olan entegre bir Filistin Devleti'nin doğuşu meselesi; **[iii]** Filistinli mülteciler sorunu; **[iv]** Yahudi yerleşimciler meselesi; **[v]** ekonomik kaynakların ortak kullanımı. Eğer BM'nin kararı geçerliliğini sürdürseydi ve bu kararı referans alan 1993 Oslo Barış Süreci devam etseydi, İsrail, 1967'de işgal ettiği bölgelerden çekilecekti. Bu, İsrail'in Doğu Kudüs'ten de çekilmesi demekti. Böylece 1999 yılı itibariyle bir Filistin Devleti kurulacak ve Kudüs'ün nihai statüsü konuşulacaktı. Ama İsrail 1999'ta bu nihai noktaya gelindiğinde, Oslo Barış Sürecini durdurdu ve Filistin bölgesinde Yahudi yerleşim merkezleri kurmayı sürdürdü. Kudüs'ün etrafını Yahudi yerleşimleriyle çevirdi. Böylece bütünleşmiş bir Filistin Devleti'nin kurulması zorlaştı.

Düzel — Filistin-İsrail anlaşmazlığını çözmek imkânsız mı?

Davutoğlu — Filistinlilerle İsraillilerin kendi başlarına sorunu çözmeleri mümkün değil. Bu sorunu çözmek için uluslararası hukuk normlarına saygılı bir uluslararası irade lazım. Bu bağlamda İsrail, 11 Eylül'ün yarattığı terörizmle mücadele havasından yararlanıyor. 11 Eylül yaşanmasaydı, İsrail barış masasına dönmek zorunda kalacaktı. Çünkü Amerika, Filistin Devleti'ni tanıması konusunda İsrail'e baskı yapıyordu. Şaron'u da kendisine çok muhatap almıyordu. Ama 11 Eylül'den sonra Amerika, Şaron'un politikalarına yeşil ışık yaktı. 11 Eylül atmosferi Filistin-İsrail çatışmasını tırmandırdı.

Düzel — İsrail, Filistin'le arasındaki sorunun nasıl çözümlenmesini istiyor?

Davutoğlu — Kudüs'ün İsrail Devleti'nin ebedi başşehri olmasını istiyor. Bu noktada verebileceği taviz, Müslümanlarla Hristiyanların Doğu Kudüs'te ibadet etmelerine serbestlik tanımaktır.

Düzel — Filistinliler nasıl bir çözüm öneriyor?

Davutoğlu — Filistin, İsrail'in 1967 işgalinden önceki sınırlarına çekilmesini ve Doğu Kudüs'ü Filistin egemenliğine terk etmesini istiyor. Filistin'in verebileceği taviz, Doğu Kudüs'ün Yahudilerce kutsal olan kısmında İsrail egemenliğinin devam etmesidir.

Mültecilere gelince, İsrail Filistinli mültecilerin Doğu Kudüs'e geri dönmesini kabul etmiyor; zira dönmeleri halinde İsrail'in Yahudi karakterinin bozulacağını düşünüyor ve "mülteciler ancak Batı Şeria'ya dönebilir" diyor. Ayrıca İsrail, kurulacak Filistin Devleti'nin İsrail'in güvenliğini tehdit etmeyecek, İsrail'e bağımlı, askersiz bir devlet olmasını istiyor. Bunun için de Yahudi yerleşimcilerin Filistin bölgesinden çıkmasını istemiyor. Çünkü Yahudi yerleşim bölgeleri orada kaldıkça, vatandaşının güvenliğini gerekçe göstererek İsrail her an Filistin'i işgal edebilir. Filistinliler ise tam bağımsız bir devlet kurmak istiyor. Ekonomik kaynakların ortak kullanımında İsrail, bugünkü durumun devamını istiyor. Bugün İsrail, Filistin'e ait Batı Şeria'daki su kaynaklarının %80'ini kullanıyor.

Düzel — Filistin lideri Arafat, Clinton'ın ABD Başkanlığı döneminde o zamanki İsrail Başbakanı Barak'la Camp David'de

(Temmuz 2000) buluşmuştu. Oradaki önerileri Barak kabul etti; ama Arafat reddetti. Niye reddetti?

Davutoğlu — Camp David'de Arafat'a çok iyi bir proje sunuldu sanılıyor. Öyle değil. İsrail, daha önce bu sorunla ilgili Birleşmiş Milletler kararları yokmuş ve Oslo Barış Süreci sanki yaşanmamış gibi pazarlığı sıfırdan başlatmak istedi. İsrail bunu hep yapıyor. Önce barış sürecini durduruyor ve problemli alanlarda avantaj elde etmek için zaman kazanıyor. Sonra tekrar bir barış süreci başlatıyor. Camp David'de de böyle oldu. İsrail yepyeni tekliflerle geldi. Bunlar entegre Filistin Devleti'nin kurulmasını sağlayacak teklifler değildi. Filistin'e Doğu Kudüs'te sadece bir ofis açma hakkını tanıyordu. Kudüs'ü de kendi ebedi başşehri ilan ediyordu. Filistin Devleti'nin askersiz olmasını öngörüyor ve mültecilerin kendi topraklarına dönme hakkını kabul etmiyordu; yani Filistinlilerin 1949'daki BM kararından bu yana uluslararası hukuk alanında elde ettiği bütün hakları ortadan kaldırıyordu. Üstelik Kudüs, ne Müslümanların ne Filistin'in ne de Arafat'ın tek başına taviz vermeye yetkili olduğu bir sorun değildir.

Düzel — Kudüs sorununu çözmekte kim yetkili peki?

Davutoğlu — Şu anda bir muhatap yok ama Arafat İslam dünyası, Araplar ve Filistinliler adına böyle bir tavizi veremez. Kudüs Müslümanların, Yahudilerin ve Hristiyanların ortak problem alanıdır. Zaten Amerika da Kudüs'te bir egemenlik paylaşımına gidilmesini öngörüyordu. Mescid-i Aksa'ın üstünde Filistin, altındaki Ağlama Duvarı'nda ise Yahudi egemenliğini öngörüyordu. Burada Arafat'ın yapacağı şey, uluslararası hukukun gereğini söylemektir. Uluslararası hukuk da bugüne kadar Filistin'den yana kararlar almıştır. Zaten Camp David'deki tekliflere Arafat dışındaki bir başka Filistin lideri "evet" diyemezdi.

Düzel — Beyrut'ta yapılan son Arap Zirvesi'nde (27 Mart 2002) Arap ülkeleri İsrail'e bir barış önerisinde bulundu. İsrail 1967 öncesi sınırlarına çekilecek, bütün Arap ülkeleri de onun varlığını kabul edecekti. Böylece Araplar yıllarca varlığını reddettikleri İsrail'i tanıyacaklardı. Ama İsrail bu barış önerisine tanklarını Filistin'e sokarak cevap verdi. İsrail barış önerisine niye savaşla cevap vermeyi tercih etti?

Davutoğlu — Çünkü barış sürecine kaldığı yerden devam etmemek ve zaman kazanmak istiyor.

Düzel — İsrail 1967 öncesi sınırlarına niye çekilmek istemiyor?

Davutoğlu — Çünkü 1967 öncesi sınırlara çekilmek, İsrail'in tarihî hak talep ettiği Kudüs ve Batı Şeria'dan geri çekilmesi demektir. İsrail teolojik bir devlettir ve teolojik argümanın temelinde, bu toprakların seçilmiş bir toplum olan İsrailliler Tanrı tarafından vaat edildiği inancı vardır. İngilizler, İsrailliler bir ara Uganda'da devlet kurmalarını teklif ettiyse de, kabul etmemişlerdi; zira İsrailliler "Bizim olan bir toprağa iki bin yıl sonra geldik. Tanrı bize bu toprağı geri verdi" diyorlar. Bunun tanrısal iradeyle gerçekleştiğine inanıyorlar. Radikal dinciler, İsrail bu topraklardan çekilirse *seçilmiş millet* ve *vaat edilmiş topraklar* argümanının ve İsrail Devleti'nin kuruluş felsefesinin yok olacağını düşünüyor.

Düzel — İsrail ordusu, Ramallah'taki karargâhında Yaser Arafat'ı kuşattı. Şu anda onların elinde rehine durumunda. Ama biz garip bir olayla karşılaştık: Bundan üç ay önce Filistin'in özgür Devlet Başkanı Arafat siyasî ölüme çok yaklaşmış bir liderdi; zira Filistinli gruplara söz geçiremiyordu, otoritesi yok olmuş gibiydi; ama bugün kuşatma altında Filistin'in tek lideri, en büyük kahramanı ve dünya siyasetinin bir numaralı figürü oldu. Nasıl oldu da kötü duruma düşmek Arafat'a siyaseten bu kadar yaradı?

Davutoğlu — Öyle bir dünyada yaşıyoruz ki, yerel ölçekte yaşanan bir adâletsizlik veya baskı, bir anda küreselleşebiliyor. Yerel bir direnişçi küresel bir kahraman haline gelebiliyor. Arafat da uluslararası vicdanın ortaya çıkmasıyla birlikte gittikçe Mandela benzeri bir imaj oluyor ve barış yanlılarının kahramanı haline geliyor. Dünyada kim uluslararası düzenin işleyişinden memnun değilse, bu düzenin karşısında duran mağdur aktöre yakınlık hisseder. Bu bağlamda İsrail baskı yaparak bir kahraman yaratıyor ve mağdur Arafat adâletin sembolü oluyor; neredeyse bir Mandela doğuyor. Odasında güçsüz ama imaj olarak güçleniyor. Arafat'ın Filistin halkının iç organizasyonu konusundaki hataları bile artık unutuldu. Arafat bir şeyi kurarken belki o kadar başarılı değil, ama bir baskı karşısında güçlü bir direnişçi. Oysa İsrail dize getirilmiş bir Arafat ister karşısında.

Düzel Sizce Arafat dize gelir mi?

Davutoğlu — Zannetmiyorum. İsrail'e yakın bir lider çıkartılsa ve onunla anlaşma yapılsa, bu İsrail için optimum sonuç olur. Ama böyle bir Filistinliyi bugüne kadar bulamadılar; zira muhatabın sadece İsrail'in ve Amerika'nın nezdinde değil, Filistin halkı nezdinde de kredibilitesinin olması gerekir; fakat şu anda Arafat dışında böyle bir lider yok ve çıkması da zor görünüyor. Eğer Arafat öldürülürse –ki bu İsrail için çok kötü olur– Filistinli örgütler daha da kenetlenir, bu durumda Arafat'tan sonra çıkabilecek bir lider Arafat'ın bulunduğu yerden geri adım atamaz.

Düzel — Şaron güvenli bir ülke sözü vererek işbaşına geldi. Ama İsrail Devleti tarihinin en güvensiz dönemini yaşıyor. İsrail halkı her an bir yerlerde öldürülme ya da bir canlı bomba tehdidine ne kadar dayanabilir?

Davutoğlu — Güvenliği âdil bir barışla değil de, şiddet ve güç üzerinden kurmaya çalıştığınızda güvenliği yok ediyorsunuz. Şiddet karşı şiddeti getiriyor. İsrail tarihinin en güvensiz dönemini yaşıyor. Bu politika uzun süremez. Eskiden on Filistinli karşılığında bir İsrailli ölürken, bugün dört İsrailli ölüyor.

Düzel — Arafat'ı gözden çıkaran Amerika, başka Arap liderlerle görüşmek üzere bölgeye Dışişleri Bakanını gönderiyor. Amerika ilk başta barışa bile o kadar istekli görünmüyordu. Amerika, Filistinlilerin ezilmesini mi istiyor?

Davutoğlu — Amerika, Filistin'in bileğinin bükülmesini ve gelişmelerin olgunlaşmasını bekliyor. ABD, barış şartlarının olgunlaşması için Bosna'da üç sene (1992-1995) katliama göz yumdu. Filistin tarafının bileği öyle bükülecek ki barış süreci bu noktada başlatılacak ve Camp David'deki şartlardan çok daha zor şartlarda bir barış Filistin'e dikte ettirilmeye çalışılacak. Bu esnada, İsrail uluslararası meşruiyetini kaybediyor. Dünyada herkes İsrail'e tepki gösteriyor. Amerika ve İsrail ise, *terör* kavramını kullanarak istedikleri yöntemi meşru kılmaya çalışıyorlar ve savaş hukukuna bağlı kalmıyorlar.

Düzel — Bir de Türkiye'nin durumu var. Tam savaşın en kızgın anında İsrail'le büyük bir tank anlaşması imzaladık. Sanırım bu

anlaşmayla Arapları kaybettik. Niye Türk devleti bu kadar kritik bir anda böyle bir anlaşma imzaladı?

Davutoğlu — Özellikle askerî alanda Türkiye-Amerika ilişkileri İsrail üzerinden gerçekleşiyor. Ama bu üçgen bizi Ortadoğu'da yalnızlaştırır. Tank anlaşması çok gerekli bir anlaşma olarak kabul edilse bile zamanlaması çok yanlıştı. Bazı şeyler kısa dönemde çok ciddi bir çıkar sağlasa da uzun dönemde –tank anlaşmasında olduğu gibi– çok ciddi bir çıkmaza sokabilir. Televizyondan İsrail tanklarının Filistin'e girdiğini gören Arapların zihninde bu tanklar Türk tanklarıyla özdeşleşebilir ve İsrail'in savaşmasında Türkiye'nin payı oldu diye bir kanaat yerleşir. Cezayir'de 50'lerde yaptığımız hatanın, bize o toplumlar nezdinde neler kaybettirdiğini unutmamalıyız.

Düzel — Peki Filistin ve İsrail barış istiyorlar mı yoksa her iki tarafın lideri de barıştan hoşlanmıyor mu?

Davutoğlu — İkisi de barışa çok yakın isimler değil; zira biri asker, diğeri ise direnişçi. İkisi de kendi istedikleri şartlarda barış olsun istiyor. Uzlaşma bu açıdan çok güç.

Düzel — Savaşmak barışmaktan daha mı kolay Ortadoğu'da?

Davutoğlu — Sadece Ortadoğu'da değil, bütün dünyada savaşmak barışmaktan daha kolaydır. İnsanoğlunun tabiatında var bu. Geçen beş yüzyılda bütün büyük savaşlar Avrupa'da oldu. Bu açıdan "Batı barışı seviyor, Ortadoğu hakları kanı seviyor" yanılgısını bırakmak lazım. Avrupalılar savaşlardan yorgun düştüler.

Düzel — Ortadoğu henüz savaşmaktan yorulmadı mı?

Davutoğlu — Evet, böyle de denilebilir. Ama savaşın şartlarına bakılmalı. Eğer Ortadoğu'da barış olmuyorsa, Birinci Dünya Savaşından sonra devredilen mirasa bakmak lazım. Ortadoğu'da hangi sınırın tabii bir yanı var ki... Osmanlı'da uzun asırlar boyunca entegre olmuş bölgeler birbirinden suni ayırımlarla koparıldı.

Düzel — Ortadoğu'da sınırlar yeniden çizilemeyeceğine göre bu çatışmalar, savaşlar hiç bitmeyecek mi?

Davutoğlu — Çatışmalar ancak ulus-devlet üstü entegrasyonlarla çözülecektir. Bu bağlamda bölgede ekonomik entegrasyonlar gereklidir. Suriye ile Türkiye arasında ekonomik ilişkilerin geliştirilmesiyle savaş ihtimali minimize olur. Çünkü Antep ile Halep

birbirinden alışveriş yaparken, halkları asker gönderip niye savaşsın ya da Diyarbakır ile Bağdat arasında TIR'lar gelip giderken, Türkiye Kuzey Irak'taki bir oluşumdan niye korksun. Türkiye Irak sınırında da yapaylıklar var. Kuzey-Güney savaşı yaşayan ABD'nin de ancak ekonomik entegrasyonla bütün haline geldiğini hatırlayalım.

Türkiye Köprü Değil, Merkez Ülkedir!..

"Türkiye köprü değil; merkez ülkedir!.."
Yarın, sy. 7 (Kasım 2002)

ABD güvenlik algılaması

Körfez, Kosova, Afganistan ve şimdi tekrar Irak... Bu köşe taşları Amerika'yı nereye taşımak için? Bu çerçevede gündeme gelen Bush doktrini nereye oturmakta, neyi kapsamaktadır?

Davutoğlu — Amerika'yı tarih sahnesine çıkaran süreci anlamadan ABD'nin yapmak istediğini anlamak güçtür. Bir kere Amerika'nın çok bariz olarak kendisini bütün diğer güçlerden farklılaştıran bir coğrafyası vardır. Mesela Almanya, Rusya, Çin ve Fransa gibi aktörler Avrasya'nın içinde yer alırken, Japonya ve İngiltere Avrasya'ya çok yakın ada ülkeleridir. ABD, bu anlamda genel serencamın ve stratejik parametrelerin belirlendiği ana-kıtadan, yani Avrasya'dan uzakta; kendi başına yetebilecek büyüklükte bir kıta devletidir. Bu coğrafya ABD'yi tarih sahnesine çıktığı andan itibaren, ikili bir alternatife yöneltti: **[i]** Kıta içerisinde dünyadan kopuk; kendi paradigmaları içinde yaşayan ve Atlantik ve Pasifik'te ticaret yaparak risklerden uzak duran bir devlet; **[ii]** ya da kendi sistemini tüm dünyaya yaymaya çalışan bir imparatorluk. Başlarda Monroe Doktrini birinci tercihi yansıtıyordu; daha sonra Wilson Prensipleriyle ortaya çıkan ikinci yol, önplana çıktı. Gerçi hâlâ birinci yol da ABD'de tartışılmaktadır. İkinci yola bakıldığında ise, bazı temel varsayımlar var. Bu varsayımlardan bazıları 1900'lerde Alfred Mahan tarafından tespit edilen temel ilkelerde kendini gösterir:

[1] Savaş mümkün olduğu kadar Amerika kıtasından uzak tutulmalıdır. Bu prensip 1950'lerin başlarında ortaya konulmuştur.

Savaşın Amerika kıtasına yaklaştığı dönemlerde ABD ciddi bir güvenlik krizine girmektedir. Geçmiş dönemde ABD'yi büyük bir güvenlik paranoyasına sürükleyen iki olay yaşandı: Pearl Harbor Baskını ve Füze Krizi. Bu ölçekte hatta bunu da aşan bir şekilde Amerika'nın kendini savaşı içinde hissettiği son olay ise 11 Eylül'dür. 11 Eylül'ü işte bu temel ilke etrafında değerlendirmek lazım. Amerika'nın risk algılamasında daima iki unsur öne çıkar: *nükleer tehdit* ve *terör*. Amerika'nın coğrafyası sebebiyle herhangi bir konvansiyonel saldırıya maruz kalması mümkün değildir; çok daha küçük ada ülkeleri olmalarına rağmen İngiltere ve Japonya için de bu durum geçerlidir. İngiltere son olarak Normanların saldırısına uğramıştı. Japonlar da hep Mançurya'yı düşündüler ama hiç işgal görmediler. Amerika için de bu durum geçerlidir.

[2] Nükleer tehdidi ve terörü mümkün olduğu kadar küresel alanda yok etmek veya denetim altında tutmak ya da kendi çıkarları için kullanmaktır. Bu anlamda olayların kendi bilgisi dâhilinde olmasını ister; yani ABD sürecin içinde olmalıdır.

[3] ABD dünyadaki uluslararası ekonomik kaynakların paylaşımını ve uluslararası üretim-tüketim akışlarını kontrol edecek şekilde açık denizlerde büyük bir güç tutarak –Amerikalı stratejist Nicholas J. Spykman'ın tabiriyle– *kenar kuşağını* sürekli kontrol altında tutmalıdır. Bu kuşak İskandinavya, İber, İtalya, Balkanlar, Anadolu, Arap Yarımadası, Hint ve Çinhindi'nden oluşan yarımadalar kuşağıdır. Bu kuşağa baktığımızda Afroavrasya ekseninden doğu-batı yönünde uzanır, öbür tarafta Avrasya'nın da kenarını kontrol eder. Soğuk Savaş döneminde ABD burayı kontrol altında tutmaya çalıştı. Soğuk Savaş parametreleri ortadan kalkınca da önemli stratejik boşluk alanları doğdu. Özellikle de Spykman kuşağını kuzey, batı ve güney ekseninde kesen kuşaklarda; yani Balkanlar, Kafkaslar ve Orta Asya'da stratejik boşluk alanları doğdu. Ayrıca Soğuk Savaş sonrası dünyadaki uluslararası ekonomi politiğin kaynak taksiminin yeniden yapılması gündeme geldi. Yükselen aktörlerle Sovyetler'in boşalttığı alan üzerinde de bir rekabet söz konusu idi.

Bu gelişmeler neticesinde bu kuşağın üzerinde yer alan merkez ülkeler ve bu merkezi hat içerisindeki enerji kaynaklarına sahip ülkeler büyük önem kazandı. Bunlar eğer ABD'nin stratejik plan-

larına uygunsa İsrail örneğinde olduğu gibi öne çıktılar; fakat herhangi bir şekilde ABD ile çatışan bir pozisyona sahipseler ve ellerinde nükleer güç de varsa tehdit kapsamında kabul edildiler. Mesela Irak, bölgenin kontrolü ve ABD'nin stratejik çıkarları açısından olağanüstü bir öneme sahiptir. Bu noktada Soğuk Savaş sonrasında ilk büyük sıcak savaşın Körfez'de çıkması bir rastlantı değildir. Bu açıdan bakıldığında bugün de Irak'ın hedef seçilmesi rastlantıyla değil, stratejik rekabetin bir parçası olarak değerlendirilmelidir. Berlin Duvarının yıkılması 1989, İkiz Kulelerin yıkılması ise 2001'de olmuştur. Bu iki olay arasındaki 12 yılı iyi tahlil etmek lazım: Ben bu 12 yılı *uzun ateşkesler dönemi* olarak görüyorum; yani arka arkaya gelen ateşkesler dönemi. Tarih boyunca yaşanan büyük savaşların sonra büyük anlaşmalar yapılmış ve yeni düzenin esasları ortaya konmuştur: 30 Yıl Savaşları Vestfalya (Westphalia) Anlaşması, Veraset Savaşları Utrecht Anlaşması, Napolyon Savaşları Viyana Kongresi, Birinci Dünya Savaşı Versay anlaşmalar silsilesi, İkinci Dünya Savaşı Tahran, Postdam, Yalta görüşmeleri. Bu açıdan bakıldığında –bir savaş olmasına rağmen– Soğuk Savaş sonrasında ne kazananlarla kaybedenler arasında bir anlaşma yapılmış ne de kazananlar kendi aralarında oyunun yeni kurallarını net olarak tespit etmişlerdir. 12 yıla yayılan dönem içinde ortaya çıkan her bunalım bulunduğu yerde dondurulmuş ve çözüm ertelenmiştir. Dikkat ederseniz Irak, Körfez Savaşında yenildi; ama Irak'ın statüsü hâlâ ateşkesle belirleniyor. Ortadoğu barış süreci esasen bir ateşkes sürecidir. Bosna'daki Dayton Anlaşması da benzer bir anlaşmadır; yani Bosna'daki statükoyu donduran bir anlaşmadır. Kosova, Dağlık Karabağ da bekletilmektedir. Bunları dondurmak, çatışmaların sürdüğü şartlara göre ileri bir adım gibi görünür. Ama her ateşkes, barışa göre geri bir adımdır. Bu oluşan fay kırıklarında, biriken gaz 11 Eylül depremiyle ortaya çıkmıştır. Uluslararası sistemde bir deprem olmuştur.

11 Eylül'ün ardından Soğuk Savaş sonrası düzenin temel unsurları konusunda açık bir pozisyon ortaya çıkmıştır. 11 Eylül'den sonra yaptığım değerlendirmelerde *psikolojik dönem* tanımı yapıyordum. Bu psikolojik dönemde, ABD kendine olağanüstü bir manevra imkânı buldu. Çünkü herkes ABD'nin mağdur olduğuna inanıyordu. Ama bu psikolojik safhadan *saldırgan safhaya* geçiş-

le birlikte iç çatışmaların artacağını düşünüyorum. Irak meselesi bunun açık bir göstergesi oldu. Irak konusunda ABD, küresel bir güç olma kapasitesi olduğunu göstermek istiyor. Buna da sahip. Ancak bu konuda iki ayak bağı var: Kendisinin kurduğu BM ve büyük güçlerin arasındaki diplomatik oyun. Bu bağlamda ABD'yi rahatsız eden husus, operasyon kabiliyeti artarken diplomatik manevra kabiliyetinin daralmasıdır.

Soğuk Savaş sonrasının çatışma alanları: Yugoslavya, Afganistan ve Irak

Irak Savaşı ve sonrasının senaryolarını nasıl değerlendiriyorsunuz? Bölgede kapsamlı bir harita ve rejim değişikliğinden söz ediliyor.

Davutoğlu — Bu konuda ABD'deki araştırma merkezlerinden sızdırılan abartılı senaryolardan biraz uzak düşünmekte fayda var. Somut verilerden hareketle sonuçlara gitmek en doğrusudur. Soğuk Savaştan sonra üç ülke üzerinde büyük operasyon yapıldı: Yugoslavya, Afganistan ve Irak. Bu operasyonların özelliklerini anlayabilirsek projeksiyon şansımız artacaktır. Somali gibi küçük ölçekli konjonktürel operasyonlar, söz konusu ülkenin sınırlarını etkileyen özel operasyonlardır. Ancak Yugoslavya, Afganistan ve Irak'a yönelik operasyonlar bu tür operasyonlardan farklıdır; farklılığın merkezinde de bu üç ülkeye ait üç özellik vardır:

[1] Her üç ülke de *tampon ülkeler*dir: **[i]** Tipik bir Alman-Rus rekabet alanı olan Yugoslavya, Osmanlı çekildikten sonra ortada duran, hatta Alman ve Rus yanlısı unsurları –yani Hırvat ve Slavları– bir arada tutan bir ülkeydi. Bunun mimarı ise İngiltere'dir. İngiltere daima Almanya ile Rusya arasında böyle tampon ülkeler varetmiş; Amerika da bu politikayı geliştirmiştir. **[ii]** Afganistan'a baktığımızda yine stratejik olarak bir tampon ülke pozisyonu görürüz; yani önceleri İngiltere-Rusya rekabet hattı üzerinde; sonraları ABD-SSCB rekabeti arasında tampon bir ülkedir. **[iii]** Irak'a gelirsek tarihî olarak Osmanlı-Safevi rekabetinin tampon ülkesidir. Bölgesel anlamda da Kafkasya, Basra, Orta Asya, İran ve Ortadoğu bölgesinin tampon ülkesidir. Tampon ülkeler yeniden tanımlanmadan büyük güçlerin rekabeti tanımlanamaz ve büyük

güçlerin nerelere sarkabileceğini ya da nerelere sarkmaması gerektiğini anlamak zorlaşır.

[2] Bu ülkeler, bölgelerindeki bütün etnik unsurları barındırmaktadır. Bu açıdan her üç ülke de bölgelerinin küçük bir kopyasıdır: Yugoslavya *Küçük Balkanlar*dır ve bölgesindeki etnik unsurlardan hepsine sahiptir: Sırp, Hırvat, Arnavut, Boşnak, Türk... Afganistan, bölgesindeki bütün etnik unsurları bulundurur: Peştunlar, Özbekler, Acemler, Tacikler... *Küçük Ortadoğu* olan Irak ise, hem mezhep bakımından hem de etnik açıdan bölgesindeki bütün unsurlara sahiptir: Şiiler ve Sünniler... ya da Araplar, Türkmenler, Acemler... Bu ülkelerin şehirlerine bile bu özellik yansır; bu anlamda Saraybosna ile Kerkük birbirine benzer; zira nasıl ki Yugoslavya, Küçük Balkanlar ise, Saraybosna da Küçük Yugoslavya'dır; aynı şekilde Irak Küçük Ortadoğu ise, Kerkük Küçük Irak'tır.

[3] Bu ülkeler *geçiş ülkeleri*dir. Yugoslavya, Doğu ve Batı Avrupa, Orta Avrupa, Adriyatik ve Baltık arasında; Afganistan, Avrasya kıtasının merkezinde ve Irak, İran'dan batıya doğru, kuzeyden güneye doğru giden yolların geçiş alanıdır.

Buradan şu önemli sonucu çıkarırız: Eğer bir uluslararası temerküz olmazsa, bu şartlarda herhangi bir dönüşüm kaçınılmaz olarak bölgeyi de dönüştürür. Bu açıdan Yugoslavya'dan ABD ve Avrupa birliklerinin çekilmesi durumunda bölge bütünüyle değişme potansiyeli taşır; zira bu durumda Kosova'nın Arnavutluk'la bütünleşmesi; Sırpların Doğu Bosna'yı ilhak etme çabası ve Hırvatların Mostar'a yönelik arzusu tekrar gündeme gelir ve bölge yeniden değişir. Bunun gibi Irak'taki taşların da oynaması bölgeyi değiştirir; yeniden şekillenmenin yolunu açan süreci başlatır. Bu açıdan bakıldığında yapılan değişikliklerden sonra sınırları hâlâ yerli yerine oturmayan Yugoslavya kötü, ama çarpıcı bir örnektir. Irak konusunda büyük çaplı bir sınır değişikliğinin en azından kısa dönemde gerçekleşebilir bir senaryo olmadığını düşünüyorum. Amerika, bu kötü örülmüş duvarın taşlarını yavaş yavaş yerinden oynatarak düzenleme yapacak gibidir. Örneğin kuzeyde 12 yıldır biriken bir oluşum; yani taşları oynatan, zamana yayılan bir dönüşüm yaşandı. Hemen bir hamlelik noktasal bir hareketle bölge değişecek denemez; ama zamana yayılacak bir değişim olacağını kabul etmek gerekir.

Türkiye, merkez ülkedir...

Bölgede başlayacak süreç Türkiye jeopolitiği ve jeokültüründe ne gibi sonuçlar yaratabilir?

Davutoğlu — Uluslararası sistemde *merkez ülke*ler ve *tampon ülke*ler vardır. Türkiye tarihî ve coğrafî bağlantıları itibariyle bir merkez ülkedir. Şu ana kadar Türk siyaset yapıcıları, Türkiye üzerine tez yazanlar, Türkiye'nin geçiş/köprü özelliğini önplana çıkararak Türkiye'nin kuzeyden güneye, doğudan batıya ya da NATO ile İslam ülkeleri arasında geçiş ülkesi olduğu şeklindeki bakış açısının dile getirdiler. Artık bu bakış açısının değişmesi gerekir; zira Türkiye *merkez ülke* olarak tanımlandığında bütün tablo değişecektir. Dolayısıyla Türkiye'nin tarihî süreç açısından bölge ülkelerinden bir farklılığı var. İran'ın durumu da böyledir. Buradan hareketle Türkiye'nin yerini, konumunu tekrar tanımlamak gerekir. Türkiye normal şartlarda özellikle güney sınırları açısından bakıldığında; güneye doğru nüfuzu durdurulmaya çalışılmış bir ülkedir. Bunu yayılmacı bir nüfuz anlamında değil; ekonomik ve kültürel bir nüfuz anlamında söylüyorum. Birinci Dünya Savaşından sonra yapılan suni sınır düzenlemeleri –ki daha önce aralarında sınır bulunmayan bölgeler arasına sınır çekilmiştir– merkez bir ülkeyi sınırlandırma çabasıdır ve bu sınırlar dönemin sistemik sömürgeci güçleri tarafından Osmanlı'nın gerilediği noktalar/ateşkes sınırları değil; Türkiye'nin nereye kadar inmesinin zararlı olmayacağı dikkate alınarak çizilmiştir. Bu sebeple son derece yapay bir tabloyla karşı karşıyayız; zira insanların atlarla, merkeplerle gidip geldiği dönemlerde dahi Halep Urfa'dan, Diyarbakır Kerkük'ten ve Musul'dan bu kadar kopuk değildi. Sonradan çizilen sınırlar tabii akışları da bozmuştur; mesela Kuzey Irak'ta birisi, kuzeyden aşağıya inip Basra'dan denize çıkmayı düşünmezdi; Musul'dan Karadeniz'e geçer, ya da Halep'ten İskenderun'a geçerdi. Neticede bu tablo ile Türkiye'nin nüfuzu ve bölgeyle bütünleşmesi engellenmiştir. Bu bağlamda, Türkiye'nin de Ortadoğu'ya sırtını dönme gibi çok ciddi hataları vardır. Birinci Dünya Savaşından sonra çizilen bu yapay sınırlar, İkinci Dünya Savaşından sonraki ulus-devletlerin sınırları oldu. Ancak Soğuk Savaş sonrasında bu sınırları o gün-

kü anlamlarıyla tutmak güçleşti: Sınırları değiştirirseniz sıkıntı doğuruyor; sınırları olduğu gibi bırakırsanız tabii akışkanlığı engelleyen tablolar ortaya çıkıyor. Güneydoğu'da GAP gibi bir projeye bu kadar büyük bir yatırım yapan Türkiye'nin Güney Mezopotamya ile ilgilenmemesi düşünülemez. Dolayısıyla GAP Projesinin bir sonraki safhası Türkiye'nin Güney Mezopotamya ile ilgilenmesidir. Benzer şekilde Kerkük-Yumurtalık Boru Hattı devrede ise bu hattın geçtiği yerlerle ilgilenmek gerekir. Eğer Türkiye bu şekilde davranırsa, tablo düzelebilir. Ayrıca mevcut şartlar da Türkiye'yi böyle bir merkez ülke psikolojisine zorlamaktadır. Bu psikolojiye direnmek, mesela "Ortadoğu beni ilgilendirmez" demek artık mümkün değildir. Ortadoğu'da ne olursa Türkiye için önemlidir ve Türkiye'nin iç parametrelerini etkileyecek güce sahiptir. Türkiye böyle bir psikolojik dönüşüm yaşamak zorundadır. Konumuz Kafkasya ya da Balkanlar olsaydı, bu durum değişmeyecekti, aynı şey oralar için de geçerlidir. Kısacası bakış açımızı revize etmeli ve kendimizi merkeze alan bir perspektife sahibi olmak zorundayız. Bu yayılmacı bir bakış açısı değildir; yani "Adriyatik'ten Çin'e..." gibi hamasi sloganlar şeklinde anlaşılmamalıdır.

Türkiye bütün bölgesel güçlerle ilişkisini tanımlamadan, küresel güçlerle ilişkisini tanımlayamaz; zira merkez ülke, küresel ilişkilerini bölgesel misyonları içinde kurar. Mesela ABD'nin Irak'a yönelik operasyonuna Rusya ve Çin karşı iken, Türkiye sadece ABD ile ilişkisini gözeterek bu operasyonu destekleyemez. Dolayısıyla Türkiye, bütün küresel güçlerle ilişkisini Ortadoğu üzerinden kurmak durumundadır; yani Ortadoğu, merkez ülkenin en önemli parametresi olacaktır. Türkiye Ortadoğu'da ne kadar etkili ise diğer güçlerle de o kadar pazarlık gücüne sahip olacaktır. Ortadoğu'da ne kadar merkezi konumda ise diğerlerini de o kadar ikna edecek durumda olacaktır.

Türkiye Irak'la ilişkilerini, kendisini de komşusunu da güçlendirecek şekilde yeniden tanımlayabilir. Bu ilişkiyi kurarken de hem rasyonel argümanlar getirmek hem karşı tarafın anlayabileceği bir üslup geliştirmek hem de kuşatıcı politikalara yönelmek durumundadır; yani meseleye Kuzey Irak değil, Irak meselesi olarak bakılmalıdır.

Türkiye'nin içselleştirme kabiliyeti

Türkiye açısından en kritik noktalardan bir tanesi, bölgedeki sürecin iç siyasal parametreler üzerinde yaratacağı komplikasyonlar, büyük ölçüde içerdeki sistemin süreci anlamak, içermek ve müdahil olmaktaki yeteneksizliğinden kaynaklanıyor. Güneyindeki her gelişme Türkiye'nin iç siyasal parametrelerinin niteliği ile ilgili önemli tartışma ve çekişmeler yaratmaya şimdiden aday görünmektedir?

Davutoğlu — Doğru, kesin bir kural vardır: *Dışlayan, dışlanır ve içselleştirebilenler, kendilerini merkez edinen bir süreci başlatabilirler.* Almanlar modern dönemde II. Friedrich (1712-1786) ve Bismarck (1815-1898) ile büyük hamleler yaptılar; ama Almanların en temel problemi hiçbir zaman farklı kültürel, etnik, dinî oluşumları birarada kendi otoriteleri altında yaşatmamış olmasıydı. Dolayısıyla bir devlet aktif olarak ne kadar güçlü olursa olsun, kendi içinde içselleştirme kabiliyeti olmayınca dışarıyı kendine katma kabiliyeti olmuyor. Mesela Amerika tecrübesi bu anlamda İngiltere tecrübesinden daha başarılıdır. Amerika, kendi içinde içselleştirme kültürünü geliştire geliştire yol almak zorunda kaldı. Kaldı ki Amerika bu konuda mükemmel bir örnek değil, Almanya'ya göre iyi bir örnek. Almanlar köklü felsefelerine, köklü dillerine, köklü tarihlerine rağmen, kısacası bütün başarılarına rağmen, hâlâ Avrupa ölçekli bir ülkeye sahiptir; ama Amerika daha güçlüdür ve daha küresel ölçekli bir devlettir. Osmanlı Devleti de eğer içselleştirme kabiliyetini geliştiremeseydi, Moğollar gibi dağılırdı. Kısa bir sürede ya tasfiye olur ya da Söğüt ile Konya veya Edirne arasında kalırdı. Türkmen gruplarının seyyaliyeti olan yerlerde barınır, dışına yayılamazdı.

Bir ülkenin, geleneğin, bir tarihin kurucu unsurları vardır; bir de diğer unsurlar arasından sıyrılıp öne çıkan, ana unsurlara tabii olan ya da eklemlenen unsurları vardır. Nihayet bütün bunlarla birlikte bir şey şekillenir ki *medeniyet* kurmakla, *devlet* kurmak arasındaki fark da bu noktadır. Bu kabiliyeti gösterebilen topluluklar *devlet*; bu kabiliyeti sürdürebilen devletler *medeniyet* kurar. Eğer bir topluluk bu kabiliyeti gösteremezse, devlet olamaz, olsa bile –Yugoslavya örneğinde olduğu gibi– geçici bir devlet olur. Eğer bir devlet bunu birkaç nesil farklı coğrafyalarda devam

ettiremese yeni bir medeniyetin merkezi olamaz. Buradan hareketle biz bu süreci tarihte yaşamış ve başarmış bir geleneğe sahibiz. Tarihe baktığımızda önce Hristiyanları içselleştirmeye çalıştık; zira Osmanlı bir İslam devleti olmasına rağmen –Hristiyanları içerde tutmak için– bayrağına haç koymakta beis görmedi. Güçlü oldukları dönemlerde Osmanlı padişahları hem *halife-yi rû-yı zemin*, hem *sultan-ı iklim-i Rum* hem de *padişah*, *hakan* ve *kayzer* ünvanlarını kullandılar ki, her bir ünvanın bir içselleştirme rolü vardır: *Halife* Müslümanlar, *padişah* Acem geleneği, *hakan* göçebe Türk geleneği, *kayzer* ise Rum geleneği içindi. Bu ünvanları kullandı diye hiç kimse çıkıp Osmanlılara "kâfir oldun", "Acem oldun" demedi; zira gelenekte bu vardı; yani içselleştirme, entegrasyon ve sürebilme kabiliyeti.

Toynbee, şöyle bir soru sorar: "İbn Haldun'u tarihî olaylara uyguluyorum doğru çıkıyor. Üç nesil sonra göçebelerin kurduğu devletler yıkılıyor ama neden bir tek Osmanlı yıkılmadı?" Toynbee'nin sorusu doğru olsa da cevabı yanlıştır. Toynbee bu durumu, Osmanlı'nın göçebelikten gelen *ehlileştirme* kabiliyetiyle izah ediyor; oysa bahsettiğimiz husus *içselleştirebilme* kabiliyetiyle ilgilidir. Tanzimat döneminde Hristiyan unsurlar dışarı çıkmasın diye Tanzimat Fermanı yapılmıştı ki, bu da geçmişteki örnekleri gibi içselleştirme kabiliyetiyle alakalıdır. Ancak bilinen sebeplerle bu unsurlar, ayrılmayı tercih etmiştir. Osmanlı en son Arap unsurları bir arada tutma mücadelesi verdi. Sonuçta, kademe kademe Anadolu'ya çekildi. Şimdi Türkiye, benzer bir süreçle bir kez daha karşı karşıyadır. Eğer bunu başarabilirse; dışarıda nüfuz edebilme imkânına da sahip olacaktır. Aksi halde, içerde içselleştiremediği ve dışarıda da nüfuz edemediği gibi dışlanma süreciyle karşı karşıya kalacaktır; zira günümüzde iç siyasal parametreler, dış siyasal parametrelerle daha alakalı ve doğrudan irtibatlıdır.

Burada, Irak dolayısıyla karşı karşıya kalınan bir problem olarak Kuzey Irak meselesi çarpıcı bir misaldir. Aslında, hem Irak sınırları hem de Ortadoğu sınırları yapaydır; İngiliz ve Fransız politikalarının sonucudur. Bu bölgedeki ülkelerin ilginç bir ortak özelliği vardır: Sınırları belirlenirken hepsinin denize çıkışı olacak şekilde ayarlanması, deniz ticareti yapsınlar diye değil;

o zamanlar, hava kuvvetleri çok kuvvetli olmadığı için istenince denizden müdahale edilebilsin diyedir. Eğer bugün Irak bölünürse, bu gerçek etrafında düşünüldüğünde, Kuzey Irak'ta oluşacak devlet eninde sonunda tam bir kara devleti olacak ve bir komşu ülkeyle aynı pozisyona yönelmek zorunda kalacaktır. Bu senaryo hemen gerçekleşebilir bir senaryo olmasa da, gerçekleşmesi durumunda Ortadoğu'da varolan yapıların üstüne yeni ilişkiler getirebilecek bir senaryodur. Esas itibariyle Türkiye, *Kuzey Ortadoğu* diyebileceğimiz bir coğrafyada; yani Kuzey Akdeniz'den Basra'ya kadar uzanan bölgenin tümünde ekonomik ve kültürel geçişkenliği artıracak bir politika benimserse, bölgedeki etkinliği daha da genişleyecektir.

2003

ABD ve Irak'taki Gelişmeler

Derya Sazak
"Sohbet Odası", *Milliyet*
13 Ocak 2003

Derya Sazak — ABD'nin olası Irak harekâtı öncesinde hükümet politikasının parametreleri belli mi? Siz Afganistan operasyonuna da eleştirel yaklaşmış bir bilim adamısınız. Aynı zamanda Başbakan Abdullah Gül'e dış politika danışmanlığı yapıyorsunuz. İktidarın Irak politikası nedir?

Ahmet Davutoğlu — Elbette Irak konusunda izlenen net bir politika var. Bunun parametrelerini şöyle çizebiliriz: Birincisi *küresel barış*tır. Özellikle 11 Eylül sonrasında çok ciddi bir kaos ortamı doğdu dünyada. Terör tehdidi ve ulus-ötesi oluşumlar yeni çatışma alanlarını gündeme getirdi. Buna bağlı olarak ikinci parametre *bölgesel barış ve istikrar*dır. Küresel barışı sağlarken, bölgesel istikrarı zedelersek, çok daha kaotik bir durum doğabilir. Hükümet politikası, Irak'taki bunalımın Ortadoğu'da daha büyük bir kaos ortamı yaratmasının önüne geçmektir. Üçüncü parametre de *Türkiye'nin ulusal çıkarları*dır.

Sazak — Türkiye'nin stratejik çıkarları neyi gerektiriyor?

Davutoğlu — Bölgedeki hiçbir problem Türkiye'nin de merkezinde olduğu tarihî arka plan olmadan anlaşılamaz. Türkiye'nin coğrafî bir derinliği var. Irak'taki gelişmeler bizim sınırlarımızı da doğrudan etkiliyor. Türkiye herhangi bir ülke gibi davranamaz.

Sazak — Gül hükümeti, 12 Aralık Kopenhag Zirvesi'ne dek geçen sürede AB'den müzakere takvimi alabilmek için Irak konusunda ABD'ye başlangıçta fazla mı angaje oldu? Tayyip Erdoğan'ın Beyaz Saray'da Başkan Bush tarafından kabulü böyle bir beklenti-

nin sonucu gibiydi. Ancak hükümeti son zamanlarda daha temkinli görüyoruz. Sizin de katıldığınız Ortadoğu turlarında Başbakan Gül barış mesajları veriyor. Ne değişti?

Davutoğlu — Ecevit hükümetinden bu yana Irak konusunda devlet stratejisi olarak süregelen kaygılar var. Bu açıdan bakıldığında AK Parti hükümetinin iktidarda olduğu iki aylık süreç içinde, söz konusu politikalarda köklü bir değişikliğe gidilmemiştir. 11 Eylül sonrası ABD'nin bölgesel talepleri vardı ve bunlar tartışılıyordu. Sayın Erdoğan, Bush'la görüştüğünde Türkiye'nin kaygılarını ABD yönetimine iletti.

Sazak — Kaygılar nedir?

Davutoğlu — Irak'ın toprak bütünlüğü; Kuzey Irak'ta ortaya çıkabilecek yeni oluşumlar ve her türlü bölünmenin zararları. *Kırmızı çizgiler* diye ifade edilen temel kaygılar dün de vardı, yarın da olacak. Bu anlamda bir süreklilik var. AK Parti iktidarında bu kaygıların değiştiği öne sürülemez. Son Ortadoğu turu da Türkiye'nin bu kaygılarını yansıtan bir gelişmedir.

Sazak — Ortadoğu'dan bakınca Irak sorunu nasıl gözüküyor? Birinci Körfez Savaşıyla şu anki durum arasındaki fark nedir?

Davutoğlu — Körfez Savaşında Irak, Kuveyt'i işgal ederek uluslararası hukuk kurallarını ihlal ettiği için BM Güvenlik Konseyi kararıyla Kuveyt'ten çıkarılmıştı. Bugünkü mevcut durum ise, kitle imha silahları nedeniyle potansiyel tehdit oluşturması dışında Irak'ın reel bir tehdit olma durumu söz konusu olmadığı için Körfez Savaşındaki gibi değildir. Dolayısıyla muhtemel bir harekâtın uluslararası hukuk meşruiyeti tartışmalıdır; zira BM silah denetçileri hâlâ kesin bir delil ortaya koyamadılar. Bu sırada ABD geniş çaplı bir operasyona hazırlanıyor. Bu şartlar karşısında 27 Ocak'ın beklenmesi gerekir.

Sazak — 27 Ocak ertesinde BM kararı olmaksızın ABD Irak'a tek başına saldırırsa Türkiye nasıl bir tutum izleyecek? Washington yönetimi kuzeyden cephe açma konusunda bastırıyor.

Davutoğlu — ABD tek başına operasyon yaparsa, uluslararası hukuk meşruiyetine gölge düşer. Türkiye bölgesel bir aktör olarak barışçı çözümler konusunda diplomatik yolları deneyecektir. Ortadoğu'da bunalıma sebep olacak şartlar ziyadesiyle kuvvetli,

bunalım çözme mekanizmaları ise oldukça zayıftır. Türkiye böyle zamanlarda bunalım çözen lider olarak öne çıkmalıdır.

Sazak — Stratejik ortak ABD ile ilişkiler bundan nasıl etkilenecek? Siz, 12 Eylül'ü irdeleyen *Küresel Bunalım*[7] adlı kitabınızda 20. yüzyılın sonunda dünyayı etkileyen iki yıkımdan söz ediyorsunuz: Berlin Duvarı ve İkiz Kuleler. 11 Eylül'den sonra ABD'nin küresel egemenliği artıyor. Pax-Americana denilen bu süreçte Türkiye'nin rolü ne olacak?

Davutoğlu — Berlin Duvarı ile İkiz Kulelerin yıkılması arasında geçen 12 yılı *uzun ateşkesler dönemi* olarak isimlendiriyorum. Bu süre içinde ciddi uluslararası sorunlar nihai bir barış antlaşmasına kavuşmadan günümüze geldi. Bunun en tipik örneği Irak'tır. 1991'de Irak, Kuveyt'ten çıkartıldı; ama 12 yıldır statüsü netleşmedi. Savaştan bu yana Bağdat rejimi egemenlik alanlarını kullanamıyor. Irak fiilen üçe bölünmüş durumda. Irak'ın bu şekilde devamı düşünülemez. Bu ülkenin yeni şartlarda uluslararası sistemin içine çekilmesi ve normalleşmesi, rejimin demokratikleşmesi gerekiyor. Bunun savaşsız gerçekleşmesi en iyi çözüm. Irak yeniden dizayn edilecekse, bu süreçte Türkiye de olmalıdır.

Sazak — ABD'nin sorunu Irak'ın demokratikleşmesi mi, yoksa Ortadoğu'nun petrol kaynakları üzerine yerleşmek mi? Türkiye'deki üs ve limanlarını neden genişletmek istiyor, 80 bin askeri yığmak istemesinin başka bir gerekçesi olabilir mi?

Davutoğlu — İngiliz ve Fransız sömürgecilik düzeninden Pax-Americana'ya geçişin ana unsurları olan BM, Dünya Bankası ve IMF, ABD etrafında örgütlenen uluslararası hukuk yapılanmalarıydı. *Özgürlük* ve *demokrasi* ise, idealist söylemlerdi. Bir taraftan da realist çıkarlar vardı: Petrol, ekonomik kaynakların ve dünya ticaretinin kontrolü. Şu anda belki de bunun en kırılgan noktasında ABD var. Bu bağlamda Amerika çok ciddi bir yol ayrımındadır.

Sazak — Eski Roma İmparatorluğu örneği... Büyük güçlerin yükselişi ve çöküşü gibi ABD de kendi egemenliğinin sonuna mı geliyor? Askerî gücünü korumak için daha fazla harcama yapıyor, uzak coğrafyalarda varlığını sürdürmekte zorlanıyor.

7 Ahmet Davutoğlu, *Küresel Bunalım: 11 Eylül Konuşmaları*, yay. haz. Faruk Deniz, İstanbul: Küre Yayınları, 2002

Davutoğlu — Eğer uluslararası hukuk ihmal edilerek, sadece güç kullanımı öne çıkarsa ABD egemenliği zamanla sarsılır. Başbakanın Ortadoğu turunda şunu gözlemledik: Bölge liderleri Saddam'ın tehdit oluşturduğunda hemfikir olsa da, Saddam sonrası gelişmeler ve ABD operasyonunun meşruiyetiyle ilgili –Türkiye'dekine benzer– kaygıları var. Irak'ın bölünmesinden Saddam devrildikten sonra iç savaş çıkmasına kadar pek çok olasılık dile getiriliyor.

Sazak — ABD'nin savaştan sonra 18-24 ay Bağdat'ta kalarak bir yönetim oluşturmaya çalışacağından söz ediliyor.

Davutoğlu — Zor olur. Afganistan'da çok daha geniş bir koalisyonla Taliban rejimine son verildi. Ancak hâlâ bütün ülkeye egemen bir yönetim kurulabilmiş değil. Kaldı ki, Irak denilince, tüm Afganistan ölçeğinde bir Bağdat'tan söz ediyoruz; zira daha mobilize, eğitimli, aynı zamanda aşiret bağları olan bir nüfustan bahsediyoruz. Böyle bir ülkeyi sadece askerî yönetimle nasıl yeniden yapılandıracaksınız? Arap dünyasında ciddi kaygılar var. Başka bir sorun da şu: ABD bu yöntemle nereye kadar gidecek? Kuzey Kore'de aynı sorun olursa savaşacak mı? Çin'e komşu bir ABD yönetimi mi olacak? Bu durum bir süre sonra yeni bir kolonyal yapıya dönüşmeye adaydır ve Amerika'yı bekleyen tehdit de budur. Stratejik ortak olarak Türkiye'nin bu riskleri gösterme sorumluluğu vardır. Böyle giderse uluslararası düzende daha büyük kırılmalar olabilir.

Sazak — Irak'ta savaşsız çözüm var mı?

Davutoğlu — Savaşsız çözüm hâlâ mümkündür.

Sazak — Hükümet, ABD'nin istediği üs ve limanlarda keşif iznini verdi. Washington daha fazlasını istiyor. Asker yığmak, kuzeyden cephe açmak gibi. Ne olacak?

Davutoğlu — ABD böyle bir gücün konuşlandırılmasını, belki de savaşa gerek kalmadan çözüme ulaşmak için istiyor. Ancak bu noktada Türkiye'nin kaygıları da anlaşılmalıdır. Türkiye Birinci Dünya Savaşından bu yana kendi topraklarında –NATO üsleri dışında– yabancı bir güç bulundurmamıştır. Bu bağlamda herhangi bir ülkenin 80 bin kişilik kara gücünün Türkiye'de konuşlandırılması kamuoyunun tedirginlik duyduğu çok radikal bir değişikliktir.

Sazak — Türkiye'ye 11 Eylül'den sonra İslam coğrafyasında bir model olarak bakılıyordu. ABD, AKP iktidarını Irak'ta savaşa zorluyor. Erken seçime gidilmesi bile bu senaryoya bağlanmıştı, oysa şimdi Erdoğan-Gül yönetiminin de Washington planlarına karşı frene bastığı gözleniyor. AKP neden ürküyor, kendi tabanından mı?

Davutoğlu — Türkiye bir periferi değil, merkez olacak özelliklere sahiptir ve bunu sağlayacak stratejik derinliği vardır. Benim verdiğim bir örnek şu: Yayı Asya'ya doğru ne kadar gererseniz, ok Avrupa istikametine o kadar hızlı gidebilir; yani Asya derinliğinde gücünüz varsa Avrupa nezdinde de o ölçüde itibarınız ve kabul edilebilirliğiniz vardır. Bu özgüveni ve toplumsal motivasyonu sağlamamız gerekiyor. Bunu da sadece AK Parti iktidarı olarak değil, Türkiye'nin ortak potansiyeli olarak görmeliyiz. İslam ülkeleri nezdinde model oluruz diye değil de, sahici bir değer şeklinde algılarsak dünya sizinle yarışa girer ve gücünüz artar. Türkiye gücünü küresel barış için kullanabilmelidir.

Sazak — Musul-Kerkük sorununa ne diyorsunuz?

Davutoğlu — Türkiye'nin güvenliğini tehdit edecek oluşumlara izin verilmemesi gerekir; ancak buradaki haklardan söz ediyorsak, bu bütün bir Irak politikasıyla olur. Türkiye ekonomik olarak buraya nüfuz ettikçe bölgedeki etkinliği artacaktır. Alman tankının gittiği her yerde Alman markı egemenlik alanı oluşturdu. Tanklar çekildi, Soğuk Savaş bitti. Almanya'nın Doğu Avrupa'daki etkinliği ekonomik güç ve barış yoluyla sağlandı.

Sazak — Amerikan askerlerinin gelir de gitmezler kaygısı mı?

Davutoğlu — Hayır, bir anlaşmayla gelecekler ve aynı şekilde gideceklerdir. O değil. Türkiye demokratik bir ülke ve kamuoyunun yüzde 90'ı savaşa karşıysa, ABD'nin bu ölçüde güç yığmasına nasıl izin verirsiniz!?

Sazak — 68'lerin "6. Filoya hayır" eylemleri akla geliyor.

Davutoğlu — 6. Filo sadece yanaşıyordu, Amerikan askerleri savaşmaya gelecek. Burada yasal bir zorunluluk var. Nihayet böyle bir şeye hükümet karar veremez. Yabancı asker bulundurmaya ya da Türk askerinin Irak'a gidişine Meclis karar verecek. Hükümetin bu kararı TBMM'ye getirmesi gerekiyor. Şöyle bir şey de

yanlış: "AB uyum paketi koalisyon hükümetinde nasıl geçtiyse şimdi AK Parti tek başına iktidarda, TBMM'den karar geçirmek çok daha kolay olur." Burada kamuoyu "savaşa hayır" diyor ve psikolojik olarak hazır değil. Dolayısıyla ABD, bu anlamda Türkiye'yi anlamalıdır.

Sazak — Hükümet bunu yeterince açık anlatıyor mu?

Davutoğlu — Anlatılıyor.

Sazak — TBMM'den karar, 27 Ocak'tan önce alınabilir mi?

Davutoğlu — Bunun için önce uluslararası meşruiyet şartı aranacak. BM Güvenlik Konseyi kararı olursa ve bu bir NATO operasyonuna dönüşürse durum farklı olur. Bunun için 27 Ocak'ın beklenmesi lazım. Olağanüstü bir durum olursa ya da ABD tek başına harekât yaparsa Türkiye kırmızı çizgiler dâhilinde kendi güvenlik önlemlerini alacağını açıkladı. Ayrıca şimdi yürüttüğü gibi aktif barış diplomasisini sürdürür.

Sazak — Aktif barıştan kastınız?

Davutoğlu — Barışı pasif olarak bekleyemeyiz. Barış oluşsun diye sürekli retorik üretip yerinizde oturamazsınız. Savaştan önce aktif bir barış siyaseti izleniyor. Ortadoğu turu bunun sonucu.

Sazak — Bush'un şer üçgeni dediği ülkelerden birini daha ziyaret ediyorsunuz, İran'ı... Washington bunları nasıl karşılıyor?

Davutoğlu — ABD'yi rahatsız etmemesi gerekir. Türkiye'nin bu çabaları savaşsız bir çözümün önünü açarsa, Bush yönetimi bundan memnun olmalıdır.

Sazak — Irak politikasında hükümet ile Genelkurmay arasında siyasî direktifin zamanlaması konusunda bir sorun görüyor musunuz? Askerî kanat bir kararsızlıktan yakınıyor gibi.

Davutoğlu — Hayır, tam bir eşgüdüm var. Asker ve hükümet, karar mekanizmasında iki ayrı güç değildir; yani Dışişleri gibi asker de siyasal erkin bir parçasıdır. Böyle bir operasyonun muhtemel sonuçları konusundaki silahlı kuvvetlerden gelen veriler hükümetin vereceği direktifi etkileyecektir. Öte yandan demokratik toplumun gereği olarak hükümet direktif verdiği, siyasal irade oluştuğu için asker harekete geçecektir. Bunlar birbirinden kopuk değildir.

2004

Türk Dış Politikasına Bakış (2002-2003)

Gürkan Zengin
Editör Özel, *CNN Türk*
17 Şubat 2004
(Diğer Konuklar: Nuray Mert, Özdem Sanberk)

Kıbrıs'ın stratejik önemi azalmadı, arttı...

Gürkan Zengin — Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu'yla sadece Türkiye'nin dış politikasını değil, değişen şartlarda Türkiye'nin konumunu konuşacağız. Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu 2002 Aralık ayı itibariyle Başbakanlık Dış Politika Danışmanı. ABD'den Malezya'ya kadar dünyanın çeşitli ülkelerinde akademik faaliyetlerde bulunan Davutoğlu, İngilizce, Almanca ve Arapça biliyor. En son kitabı *Stratejik Derinlik*[8] konuyu yakından takip eden çevrelerde çok ciddi etkiler yaratmıştır. Ancak Başbakanlık danışmanlığını üstlendikten sonra da yazılı ve görsel basından uzak durdu, pek konuşmadı. Bu açıdan hem *CNN Türk* adına hem de Editör Özel adına kendisine teşekkür ediyoruz. Diğer konuklarımız Emekli Büyükelçi Özdem Sanberk ve gazeteci/akademisyen Nuray Mert'tir. Özdem Bey'in Türkiye dış politikasına ilişkin analizlerinden en kapsamlısı geçtiğimiz aylarda *Radikal* gazetesinde yayınlandı. Nuray Mert de dış politika uzmanı olmasa da, dış politikayı yakından takip eden bir siyaset bilimci. Bu açıdan Nuray Mert'in katkıları da son derece önemli.

Son dönemde sadece Türk dış politikasında değil; dünyada da çok önemli gelişmeler oldu: Berlin Duvarının yıkılmasından sonra Soğuk Savaşın bitişi, 11 Eylül saldırılarının ardından ya-

8 Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik*, 1. bsk., İstanbul: Küre Yayınları, 2001.

şanan süreç ve Afganistan harekâtı, hemen ardından gelen Irak harekâtı, dünyada çok önemli gelişmelere sebep oldu. Bugün bütün bu konjonktür içinde Türkiye'nin konumunu konuşacağız.

Bu amaçla sıcak bir gelişme olarak Kıbrıs'la başlamakta yarar var. Öncelikle Sayın Davutoğlu'nun *Stratejik Derinlik* adlı kitabından Kıbrıs'ın stratejik önemini dair aktardığı paragrafları nakletmek istiyoruz. Onları aktardıktan sonra devam edeceğiz. İşte *Stratejik Derinlik*'ten Kıbrıs'ın önemine ilişkin bilgiler:

> Kıbrıs'ı ihmal eden bir ülkenin küresel ve bölgesel politikalarda etkin olabilmesi mümkün değildir. Küresel politikalarda etkin olamaz; çünkü bu küçük ada Asya-Afrika, Avrupa-Afrika, Avrupa-Asya arasındaki stratejik bağlantıları doğrudan etkileyecek bir konuma sahiptir. Bölgesel politikada etkin olamaz; çünkü doğu ucuyla Ortadoğu'ya yönelmiş bir ok gibi duran Kıbrıs adası, batı sırtıyla da Doğu Akdeniz, Balkanlar ve Kuzey Afrika'daki stratejik dengelerin temel taşı durumundadır.
>
> (...)
>
> (...) Orada tek bir Müslüman Türk olmamış olsa bile Türkiye'nin bir Kıbrıs meselesi olmak zorundadır. Hiçbir ülke kendi hayat alanının kalbinde yer alan böyle bir adaya kayıtsız kalamaz. Nasıl üzerinde ciddi bir Türk nüfus kalmamış olan Oniki Ada Türkiye açısından önemini korumaya devam ediyorsa ve nasıl hiçbir beşeri uzantısı olmadığı halde ABD, Küba ve diğer Karaib Adaları ile doğrudan ilgileniyorsa, Türkiye de Kıbrıs ile insani unsur dışında stratejik olarak da ilgilenmek zorundadır. (s. 176-179)

Bu sözleri söyleyen sizsiniz. Bu yaklaşım, âdeta bir şahin tavrı gibi görünüyor. Ama Kıbrıs konusunda farklı bir açılım gerçekleştiren hükümette de Başdanışman olarak görev yapıyorsunuz. Artık Kıbrıs'ın stratejik önemi yok mu? Azaldı mı? Sizin mi görüşleriniz değişti? Kıbrıs'ta ne oluyor? Bu açılımın sebebi nedir?

Davutoğlu — Hayır; aksine stratejik önemini halen koruduğu için Kıbrıs'ta Türkiye'nin çıkarlarını gözeten bir çözüm bugün çok daha fazla önem taşıyor. Kıbrıs'ın stratejik önemini vurguladığımız zaman çözümsüzlükle paralel bir görüş serdediyormuşuz gibi yanlış bir kanaat oluşsa da böyle bir ikilem yoktur. Ancak coğrafî olarak önem taşıyan her bölge/mekân/ada, değişen ulus-

lararası konjonktür açısından her dönemde yeniden yorumlanmalıdır. *Stratejik Derinlik*'te de vurguladığım gibi "coğrafya sabit görünse de dinamik uluslararası konjonktür açısından [Kıbrıs] yeniden değerlendirilmelidir." Bu bağlamda, Kıbrıs meselesi 30 sene önce iki etnik grup arasındaki bir problem alanıyken, bugün çok daha farklı bir kontekst, bir çerçeve içine oturmuştur. Uluslararası düzenin genel seyrine bakıldığında Kıbrıs, Soğuk Savaştan Soğuk Savaş sonrası döneme intikal eden bir ateşkes alanı olarak başlı başına önemlidir. Türkiye'nin Kıbrıs'ta bir çözüm istemesi de bu stratejik önemin doğal sonucudur. Bu açıdan bakıldığında Kıbrıs'a Doğu Akdeniz'deki dar bir etnisite probleminin ötesinde bir önem atfedilerek –genelde Akdeniz'de özelde Kıbrıs'ta– ölçek büyütülmeli ve Kıbrıs, Doğu Akdeniz'i de kapsayan daha genel bir strateji içine oturtulmalıdır. Bu bakış açısıyla Türkiye, önümüzdeki dönemde Doğu Akdeniz'deki stratejik çıkarlarını askerî tehdit algılamasının ötesinde güney sahillerindeki enerji akışı, turizm ve ticaret alanı çerçevesinde inşa ederek Kıbrıs'ı bu alanla bütünleştirmeli ve ölçek büyütmelidir.

Dolayısıyla, Kıbrıs meselesi herhangi bir dış baskı sebebiyle değil, Türkiye'nin stratejik açılımları ve çıkarları dolayısıyla çözülmek zorundadır. Bugünkü arayış da, bu çabanın önünü açmaya yöneliktir. Kıbrıs'ın stratejik açıdan öneminin azalması söz konusu değildir.

11 Eylül, Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye

Zengin — 11 Eylül saldırılarından sonra yaşanan Afganistan ve Irak harekâtlarıyla gündeme gelen yeni uluslararası konjonktürü hükümet nasıl okuyor; Ahmet Davutoğlu olarak siz nasıl okuyorsunuz ve Türkiye'yi bu konjonktürde nereye oturtuyorsunuz?

Davutoğlu — Uluslararası ilişkilerin genel akışını ve uluslararası konjonktürdeki değişmeyi doğru bir şekilde tanımlamadan Türkiye'nin son bir yıl içindeki dış politikasını ve bundan sonraki stratejik vizyonunu anlayabilmek çok zordur:

Uluslararası düzenler ve savaşlar arasında bire bir ilişki vardır. Bu bağlamda, her büyük savaş sonrasında bir anlaşma yapılarak oyunun yeni kuralları ortaya konmuştur: Mesela 30 Yıl Savaşları

sonrasında Vestfalya düzeni; Napolyon Savaşları sonrasındaki Viyana Kongresi ile güçler dengesi düzeni; Birinci Dünya Savaşından sonra Cemiyet-i Akvam düzeni ve İkinci Dünya Savaşından sonra da BM düzeni ortaya çıktı. Bu açıdan bakıldığında Soğuk Savaş da değişik araçların, değişik yöntemlerin kullanıldığı bir savaştı. Ancak Soğuk Savaşın bitmesinden sonra daha önceki büyük ölçekli savaşların aksine küresel bir düzenleme yapılmadı. Yeni şartlara uygun küresel bir düzenleme yapılmadığı için *uzun ateşkesler dönemi* (1989-2001) şeklinde tanımladığım süreç içersinde yaşanan bütün problemler ateşkeslerle çözülmeye çalışıldı. Mesela Birinci Körfez Savaşından sonra Irak'ta 13 yıl süren statü bir ateşkes statüsüydü; Karabağ ve Kosova da hâlâ ateşkes statüsündedir. Bosna'da yaşananların ardından imzalanan Dayton Anlaşması, diğerlerine göre daha sağlıklı olsa da bir ateşkesti; Filistin barış süreci de bir ateşkes süreciydi. Bu bağlamda Kıbrıs da Soğuk Savaştan bugüne intikal eden bir ateşkestir. Bu uzun ateşkesler döneminin iki başlık altında toplanacak birtakım sonuçları oldu: [1] 90'lı yılların başlarında küresel sistemin merkezindeki aktörler parçalandı. Irak Savaşında bu çok net bir şekilde görüldü. Bu küresel ölçekli parçalanmada ateşkes dönemi uzadıkça her büyük güç, stratejik safhada yeni bir düzen ortaya çıktığında hazırlıklı olmak için kendi gücünü temerküz ettirmeye çalıştı ve bu amaçla da her biri farklı araçlar kullandı. Mesela, ABD uluslararası örgütleri dönüştürerek ve tek taraflı askerî müdahale kapasitesini artırarak; Almanya AB içinde temerküz ederek ve euroyu bu temerküzün ekonomik aygıtı olarak kullanarak ve Çin büyük bir ekonomik kalkınma sağlayarak uzun ateşkesler döneminden sonra ortaya çıkacak yeni düzene avantajlı bir şekilde girmeye çalışıyor. [2] Ateşkes süreci patlamaya hazır bunalım noktalarını da beraberinde getirdi. Bu açıdan bakıldığında üç büyük müdahale oldu: Irak, Yugoslavya, Afganistan. Bu üç müdahale alanının üç ortak özelliği vardır: [i] Yugoslavya Doğu ve Batı Avrupa arasında, Afganistan Orta Asya ile Hint arasında, Irak da Mezopotamya ile Mısır/Avrupa ve Asya arasındaki jeopolitik geçiş alanı üzerindedir. [ii] Bu ülkeler jeoekonomik (önemli enerji ve ticaret kaynaklarının) aktarım hatları üzerindedir. [iii] Bu üç ülke de kendi bölgelerinin küçük bir modelidir: Yu-

goslavya Balkanlar'daki pek çok unsuru içinde barındırdığı için küçük bir Balkanlar; Afganistan Tacikler, Peştunlar, Özbekler ve Türkmenler'den oluşması itibariyle küçük bir Orta Asya ve Hint bölgesidir; Irak da Ortadoğu'daki bütün unsurlara (Arap, Kürt, Türkmen ya da Şii, Sünni, Keldani, Asuri...) sahip olduğu için küçük bir Ortadoğu'dur.

Türkiye'nin etrafında söz konusu bunalım/ateşkes alanları ve jeokültürel, jeoekonomik, jeopolitik etkileşim alanları bulunmaktadır. Bu durum, Türkiye açısından belli bir risk alanı oluşturmaktadır. Bugün bu ateşkes süreci hâlâ devam ediyorsa da, 11 Eylül böyle bir ateşkes sürecinin sürdürülemeyeceğini ortaya koydu ve ABD'yi uluslararası düzeni –Berlin Duvarının yıkılmasından sonra dile getirilen *özgürlük söylemi* yerine– *güvenlik söylemi* etrafında dönüştürme çabasına sevk etti. Bu amaçla Afganistan ve Irak'a yönelik harekât, bunalım noktalarına yönelik fiilî müdahalelerle mevcut durumu dönüştürmeye yönelik bir çabaydı. Aynı şekilde ABD, Büyük Ortadoğu Projesi ve uluslararası örgütlerin (BM ve NATO) yeniden yapılanmasına yönelik fikirleriyle uluslararası düzenin kurallarını ortaya koymaya çalışıyor. Diğer aktörler de bu kurallara intibak etme çabası içinde.

11 Eylül sonrası iki aşamalı bir süreçtir: [1] Psikolojik aşamada Afganistan müdahalesi doğrultusunda ABD etrafında çok geniş bir koalisyon oluştu; ama buradaki psikolojik aşama aşılıp da [2] stratejik aşamaya gelindiğinde bu koalisyon parçalandı. Zaten Irak ölçeğinde herkes kendi stratejik hesabı içine girdiğinden uluslararası koalisyonun sürdürülmesi çok güçtü. Bu dönemde öylesine ilginç bir koalisyon yapısı ortaya çıktı ki bu koalisyonun da kalıcı olup olamadığı hakkında kesin bir şey söyleyemeyiz: Bir tarafta ABD, İngiltere, İspanya, Portekiz, İtalya; diğer tarafta Fransa, Almanya, Rusya ve Çin. Bu tarafların üç önemli özelliği vardır: [i] Bir taraf geçmişte deniz imparatorluklarıyla öne çıkan ya da hegemonik düzen kuran ülkeler (Amerika, İngiltere ve İspanya), diğer taraf ise hegemonik düzene meydan okumuş ülkelerdir. [ii] Coğrafî açıdan bakıldığında da bir grup daha çok deniz ülkesiyken, diğer taraf Avrasya'nın kalbinden bir hilal oluşturmaktadır. [iii] Bir tarafta kültürel ve dinî bilinç Hristiyanlık anlamında güçlü, diğer grupta ise seküler eğilim daha güçlüdür.

Bütün bu gelişmelere baktığımızda şunu söyleyebiliriz: Önümüzdeki dönem, nihai kertede yeni bir uluslararası düzen oluşana kadar son derece dinamik seyredecek bir süreçtir; bu süreç içersinde dinamik ilişkiler, değişik koalisyon alternatifleri ve opsiyonları gündeme gelecektir. Dolayısıyla Türkiye de on-onbeş yıl sürecek bu sürece intibak etmek için son derece dinamik bir tavır sergilemeli ve en kısa zamanda dış politikasını etkin, dinamik kılacak şekilde güç temerküz etmelidir.

Zengin — Özdem Bey, Berlin Duvarının çöküşü ve 11 Eylül sonrası dünya fotoğrafına ekleyeceğiniz veya itiraz edeceğiniz bir şey var mı?

Özdem Sanberk — Öncelikle Erdoğan hükümetini danışman olarak bir akademisyenden faydalandıkları için kutluyorum. Çünkü akademisyenlerin ve akademik dünyanın resmi karar süreçleri arasında yer alması ABD, Fransa ve İngiltere gibi pek çok ülkede uygulanan bir yöntemdir. Türkiye'de bu yöntem daha önce Ecevit hükümeti döneminde uygulanmış ve Prof. Dr. Korkut Boratav, Çelik Kurtoğlu, Hüseyin Pazarcı Dışişleri Bakanlığına yardımcı olmuşlardı. Söz konusu dönemin güncel konusu, yeni ekonomik düzen meselesiydi. Bu açıdan bakıldığına biz de Ecevit döneminde akademik dünyayla Dışişleri Bakanlığı arasında bir akışıklık sağladık. Faydalı olup olmadığı bir tarafa en azından çok şeyler öğrendik. Ahmet Davutoğlu'nun çizdiği tabloya tamamen katılıyorum. Ancak bu tabloyu soyuttan somuta indirgeyip kendisine bir soru yöneltmek istiyorum:

Türkiye'ye hem fırsat hem de sorun getiren (*challenge*) iki mesele var: [i] Irak'ın yeniden yapılanması ve değişen, yeniden şekillenen Ortadoğu; [ii] Türkiye'nin AB süreci. Hükümetin bu iki sorunu karşılamak ve yaratacağı fırsatlardan faydalanmak konusunda göstereceği kararlılık, Türkiye'nin 21. asrın ilk çeyreğindeki mukadderatını da belirleyecek. Şimdi benim sormak istediğim soru şu: Bu iki konuda hükümetin gerçekleştirilebilir bir vizyonu, bir stratejisi var mı?

Akademi-diplomasi ilişkisi ve tecrübelerim

Davutoğlu — Soruya cevap vermeden önce akademi-diplomasi ilişkisinden bahsetmek istiyorum: Kıbrıs meselesinin en kritik

günlerinde Ankara'daki Stratejik Araştırmalar Merkezi'nde Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ün açış konuşmasını yaptığı ve değişik alanlarda katkıda bulunacak akademisyenlerle diplomatların buluştuğu bir toplantı düzenledik. Bu toplantıdan sonra da –çok önem verdiğimiz– teorik yapıların pratik değerleri ve pratik uygulamaların teorik ufku arasında irtibat kurmak için bu tarz toplantılar devam edecektir. Bu açıdan bakıldığında akademisyenlerin *şahin* ve diplomatların *güvercin* olduğu şeklinde bir genelleme yapılmamalıdır; zira her iki tarafta da her iki yaklaşımın örnekleri görülebilir. Bu noktada önemli olan, sağlıklı ilişkinin asgari şartı olan fikir özgürlüğüdür. Hükümet ya da Dışişleri Bakanlığı bir politikayı benimsese de, gelebilecek her türlü teklife açık olmalıdır. Bu bağlamda Soğuk Savaş dönemindeki ABD-SSCB rekabetinde ABD'nin üstün olmasını sağlayan en önemli etken, SSCB'nin ideolojik tek bir politika takip ederken, ABD'nin alternatif politikalara açık olmasıydı. Ayrıca Soğuk Savaş sonrasında üretilen "tarihin sonu" (Fukuyama) ve "medeniyetler çatışması" (Huntington) tezleri, akademi ve diplomasi arasındaki ilişki neticesinde ortaya çıkan ve diplomatik etkileri olan akademik tezlerdir.

Bu açıdan kendi yaşadığım tecrübeye gelince, Dışişleri Bakanlığındaki diplomatlarla geçen bir yıl içinde yoğun bir tecrübe yaşadık. Arada çok ciddi bir teori pratik çatışması yaşanmadığı gibi değişik meslekî formasyonlar anlamında da bir çatışma yaşanmadı. Pratikte de şunu gördüm: Dışişleri Bakanlığı sahip olduğu insan potansiyeliyle çok dar imkânlarla olağanüstü bir performans göstermek zorundadır. Bu bağlamda, Türkiye, 20. yüzyılda tesadüflerin ortaya çıkardığı sıradan bir ulus-devlet değildir. Aksine 19. yüzyıldan 20. yüzyıla büyük devlet yapısıyla gelen ve 21. yüzyıla girerken problemleri birbirine benzeyen sekiz ülkeden biridir. Dolayısıyla, Dışişleri Bakanlığı bu yükü taşıyacak bir yapıya sahip olmalıdır. Ancak, göreve başladığım dönemde Dışişleri Bakanlığının Irak ve Filistin gibi önemli meselelerdeki ikili ilişkilerini yürütmekle görevli Ortadoğu dairesinde görevli diplomatların sayısı bir elin parmaklarından biraz fazlaydı. Dışişleri Bakanlığındaki bu yapının güçlendirilmesi gerektiği gerçeği karşısında söz konusu diplomatların geçen seneki yoğun tempoda gösterdikleri performansı takdir etmek gerekir.

Türkiye'nin Irak/Ortadoğu vizyonu

Türkiye'nin Irak/Ortadoğu ve AB konusunda gerçekleştirilebilir bir vizyonu var mı, sorusuna da şu cevap verilebilir:

Bütün güçler temerküz sağlamaya, elindeki kartları kuvvetlendirmeye çalışıyor; mesela Japonya BM Güvenlik Konseyi'ne üye olarak girebilmek için Irak'a asker gönderiyor. Bu açıdan bakıldığında Türkiye 90'lı yıllarda bu güç temerküzünü çok sağlıklı yapamadı. Söz konusu dönemde ortaya çıkan üç unsur Türkiye'nin güç temerküzünü gerçekleştirmesini zorlaştırmıştı: **[i]** *Terör* ve *iç kutuplaşma*; **[ii]** Çok sayıda koalisyonun devreye girmesiyle ortaya çıkan *siyasî istikrar ve irade problemi*; **[iii]** sık sık ortaya çıkan *ekonomik krizler*.

Göreve başladığım Aralık 2002'de yaptığımız değerlendirmeye göre kriz yönetimiyle çözülmesi gereken üç mesele vardı: AB, Irak ve Kıbrıs.[9] Bu değerlendirme ışığında 2003'ü *kriz yönetimi ve telafi yılı* olarak tanımladık. Bu meseleler birbirleriyle öylesine ilişkiliydi ki birinde attığınız adım diğerini bloke edebiliyordu; mesela Irak konusunda atılan bir adım AB ile ilişkilerinizde bir blokaj doğurabilirdi. Irak ve Kıbrıs arasında da psikolojik bir ilişki vardı. Ayrıca bu meseleler zaman olarak da birbiriyle irtibatlıydı; mesela Kopenhag Zirvesi ardından hem ABD'nin Irak'la ilgili talepleri hem de Annan Planı[10] aynı gün önümüzdeydi; Annan Planı'nın son gününün (28 Şubat) ardından Irak Tezkeresi (1 Mart) gündemdeydi; Irak'ta savaşın bittiği yönünde işaretlerin ortaya çıktı günlerde (9-10 Nisan) Kıbrıs konusunda açılımlara başladık. Bu şekilde bir taraftan kriz yönetimi gerektiren bu üç yükü omuzlarımızda taşırken, bir taraftan da alan açmaya çalışıyorduk. Ayrıca bu dönemde, birbirlerini kollayan atlar ve fillerin öne çıkmasıyla, kalelerin (ekonomi ve siyasal istikrar) açığa çıktığı bir satranç oyunundaydık; yani problemle karşılaşıldığında derinliğine oyunu koruyabilecek iki önemli unsur (siyasî ve ekonomik istikrar)

9 Özdem Sanberk bu üç problemi şeytan üçgeni olarak isimlendirmektedir; bkz. Özdem Sanberk, "Büyük değişimin krizleri", *Radikal*, 24 Aralık 2003.

10 Annan Planı için bkz. http://www.mfa.gov.tr/bm-kapsamli-cozum-plani-_annan-plani_.tr.mfa

konusunda da kritik bir aşamada idik. Aynı dönemde ekonomik krizler sırasında borç aldığımız çevrelerle sıkıntılar yaşıyorduk ve her hâlükârda derinliği kaybetme riskimiz vardı. İktidarda *anormalite* de söz konusuydu; zira "vezir" (Başbakan olması gereken kişi bu görevde değildi) de dışarıdaydı. Bu durum 58. hükümet ile 59. hükümet arasında bir sıkıntı doğurmadıysa da, en azından dışarıdan görünen tablo açısından olağanüstü bir durumdu. Bu şartlarda, kriz yönetimi gerektiren bu üç mesele arasındaki zaman ve muhteva bağını koparıp yeni alanlar açmaya çalıştık. Mesela Irak konusunda çok kulvarlı bir Irak politikasını gündeme getirerek yeni bir alan açtık: Bu politika ABD'nin taleplerini değerlendirirken, AB'yle istişare mekanizmaları geliştiren; hem bölge ülkeleriyle hem de Irak içindeki gruplarla (muhalif gruplar savaşın başladığı dönemde bile Türkiye'de toplantı düzenliyorlardı) teması hiç kaybetmeyerek onları da devrede tutan ve BM Güvenlik Konseyi'nin tüm üyeleriyle sürekli temas halinde olan bir açılımdı. Bu politikanın hiçbir safhasında "ne yapacağını bilememek" anlamında bir kararsızlık yaşamadık. Ancak "en doğru kararı en doğru zamanda alabilmek için bütün alternatifleri devrede tutma çabası" anlamında bir kararsızlık yaşadığımız söylenebilir. Bu çerçevede ABD'yle yürüttüğümüz ilişkilerin her düzeyinde son derece açık, samimi ve dürüst davrandık; bu amaçla ortaya çıkabilecek tüm riskleri gündeme getirerek –özellikle– savaş sonrasında Irak'ın ne olacağına ilişkin tabloyu anlamaya/görmeye çalıştık. Irak bağlamında o kadar çok risk vardı ki, bu risklerin tamamını göz önüne almak gerekiyordu. Dolayısıyla, Türkiye hükümetten Genelkurmaya kadar bütün aktörleriyle koordineli bir biçimde çalışarak en doğru kararı en doğru zamanda almaya çalıştı.

Zengin — Savaşı durdurabileceğinizi, önleyebileceğinizi veya Türkiye destek vermezse savaşın olmayabileceğine inandınız mı?

Davutoğlu — Hayır; değerlendirmelerimize göre savaşa doğru gittiğimizi biliyorduk. Bu bağlamda komşu ülkeleri harekete geçirirken de ortak hareket edilmesi için çaba sarf ediyorduk. Bu dönemde başlattığımız Irak'a Komşu Ülkeler Toplantısı'nın[11]

11 Irak'a Komşu Ülkeler Dışişleri Bakanları Toplantıları süreci, Türkiye'nin inisiyatifiyle 23 Ocak 2003 tarihinde İstanbul'da Dışişleri Bakanları dü-

beşincisi Cumartesi günü (14 Şubat 2004) itibariyle Kuveyt'te düzenlendi. Bu açıdan bakıldığında Ortadoğu tarihinde bir ilk yaşanmış ve çıkarları birbirlerinden farklı ülkeler tek bir konu etrafında bir senede beş kere toplanmak suretiyle Ortadoğu'da yeni bir diplomatik anlayış meydana getirmişlerdir. Ayrıca BM Genel Sekreterinin teşebbüsüyle kurulan Ortadoğu Danışma Grubu'nda, Güvenlik Konseyi üyeleriyle komşu ülkeler inisiyatifine üye ülkeler BM daimi temsilcileriyle birlikte toplantılar düzenlemeye başladılar. Kuveyt'teki son toplantıya da hem BM Genel Sekreterinin özel temsilcisi hem Irak katıldı. Dolayısıyla Irak'a Komşu Ülkeler Toplantısı'nın sonunda yayınlanan İstanbul Deklarasyonunda (23 Ocak 2003) yer alan "Bu teşebbüs savaş söz konusu olduğunda da savaşın sonuçlarını değerlendirmek üzere devam edecektir" ifadesini gerçekleştirmek için gösterdiğimiz yoğun çaba neticesinde pek çok kazanım elde ettik. Türkiye, savaştan önce de bütün diplomatik yollar tüketilmeden bir savaşın ortaya çıkmaması için büyük bir çaba sarf etmiş; hatta söz konusu dönemde ümitleri artıran bir eğilim takip etmişti. Süreç bu şekilde okunduğundan görülecektir ki Irak Krizi sürecinde Türkiye, tek bir opsiyon/seçenek üzerinde durmamış; savaşın çıkmaması için çaba sarf ederken, savaşın ortaya çıkması ihtimali üzerine de hazırlıklılarını yapmıştır.

Zengin — Bu toplantılara yönelik eleştiriler vardı: Mesela "Bu toplantılar yapılıyor ama bölgeyi yeniden şekillendirme kararı almış bir süper güç bölgeye inerken Türkiye komşu ülkelerle, Arap ülkeleriyle, İslam ülkeleriyle bir şeyler yapmaya çalışıyor. Bu yak-

zeyinde gerçekleştirilen ilk toplantıyla başlamıştır. Bugüne kadar yapılan Irak'a Komşu Ülkeler Dışişleri Bakanları Toplantıları'nın tarihleri ve düzenlendikleri ülkeler şöyledir: (1) İstanbul, 23 Ocak 2003; (2) Riyad, 18 Nisan 2003; (3) Tahran, 28 Mayıs 2003; (4) Şam, 2 Kasım 2003; (5) Kuveyt, 14-15 Şubat 2004; (6) Kahire, 21 Temmuz 2004; (7) Amman, 6 Ocak 2005; (8) İstanbul, 29-30 Nisan 2005; (9) Tahran, 8-9 Temmuz 2006.

Ayrıca Genişletilmiş Irak'a Komşu Ülkeler Dışişleri Bakanları Toplantıları gerçekleştirilmiştir: (1) Şarm el-Şeyh, 4-5 Mayıs 2007 (Komşu ülkeler sürecinin üyeleri ile BM Güvenlik Konseyi Daimi Üyeleri ve G-8 ülkelerinin katılımıyla); (2) İstanbul, 2-3 Kasım 2007; (3) Kuveyt, 21-22 Nisan 2008 (Komşu ülkeler, Mısır, Bahreyn, BAE, Oman, Katar, BMGK P5, G-8 ve BM, İKÖ, Arap Ligi, Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Meclisi, AB)

laşım Türkiye'nin aleyhinedir" eleştirisi hakkında ne düşünüyorsunuz?

Davutoğlu — Eğer söz konusu dönemde ABD'yle ilişkilerimizi koparmış ve sadece bu toplantılara yönelmiş olsaydık, süreç Türkiye'nin aleyhine olabilirdi; fakat bu dönemde ABD ile her gün, bazen 24 saat süren istişareler yapıldı.

Zengin — Söz konusu girişimler Türkiye'nin ABD'yle pazarlık gücünü azaltmadı mı?

Davutoğlu — Hiçbir şekilde azaltmadı. Bir kere daha vurgulamam gerekirse, Türkiye Irak Krizi sürecinde çok kulvarlı bir politika takip etmiştir; mesela belli bir noktada sadece bölge ülkeleriyle değil, AB çerçevesinde de çok sayıda toplantıya katılmıştır. Bu bağlamda, 2003 yılını *telafi yılı* olarak kabul etmiştik; zira tezkerenin kabul edilmesi halinde Avrupa ve bölge ülkeleriyle ilişkilerimizi telafi etmek için çaba gösterecektik; aksi bir durumda ABD ile ilişkilerimizin telafi edilmesi söz konusuydu. Dolayısıyla, karar vericiler ne kararı alırsa alsın, bir telafi mekanizmasını devreye sokmamız gerektiğinin bilincindeydik. Tezkerenin geçmiş olması halinde de AB ile ilişkileri telafi etmemiz gerekecekti; zira büyük bir askerî gücün Türkiye'ye gelmesi durumunda Güneydoğu'da daha birkaç ay önce kaldırdığımız olağanüstü hali[12] tekrar ilan etmemiz gerekecekti. Benzer bir durum bölge ülkeleriyle ilişkilerimizi için de söz konusu olacaktı. Neticede "hayır" cevabı çıktığı için –tüm felaket senaryolarına rağmen– Türkiye duygusallıktan uzak rasyonel ve soğukkanlı bir politika takip ederek ABD'yle ilişkilerini telafi etti ve Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, ABD ziyaretinde en üst düzeyde karşılandı. Meclisin "hayır" cevabını verdiği gece (1 Mart 2003) daha önceki hazırlıklar da dikkate alarak bir durum değerlendirilmesi yapıldı ve alınacak siyasî ve ekonomik tedbirler görüşüldü. Powell geldikten sonra da ilişkiler rayına oturacak bir seyre girdi.

Zengin — Özdem Sanberk de *şeytan üçgeni* diye isimlendirdiği Irak, Kıbrıs ve AB meselelerini değerlendirdiği yazısının *kazanımlar* kısmında şu açıklamalara yer vermişti:

12 Olağanüstü hal uygulamasına 30 Kasım 2002 tarihinde Diyarbakır ve Şır-nak'ta da son verilmiş, böylece 15 yıl boyunca 13 ilde devam eden uygulama kaldırılmıştır.

> Bugün geriye dönüp geçen 12 aylık süreye baktığımızda, ülkemizin Irak'ta savaşa girmediğini, ABD ile ilişkilerin bozulmadığını (Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Başkan George Bush'un davetlisi olarak 28 Ocak'ta Washington'da bekleniyor), Türkiye'nin, Irak'taki ihalelerde öncelikli ülkeler listesine alındığını, KKTC'de demokratik seçimler yapıldığını ve çözüm perspektiflerinin kapalı bulunmadığını, AB uyum yasalarının çıkarıldığını ve bu adımların Komisyon İlerleme Raporlarında teyit edildiğini görmekteyiz.[13]

Bu açıklamadan da anlaşıldığı üzere Özdem Bey de sürecin başarılı bir şekilde yürütüldüğünü kabul ediyor. Bu noktada Nuray Hanıma sormak istiyorum: Bağımsız ve eleştirel bir gözlemci olarak sizce de başarılı bir dış politika seyri takip edildi mi?

Nuray Mert — Öncelikle bir soruna işaret etmek istiyorum: Dış politika konuları Türkiye'de hezeyan üslubuyla tartışılıyor; mesela Irak meselesi tartışılırken "öldük, bittik, mahvolduk" üslubu gündeme hâkim olmuştu. Bu tavır, müzakere sürecini hiçe sayarak Türkiye'nin herşeyi yapmaya mecbur olduğunu varsaymaktadır ki, bu durum Türkiye'de müzakere algısının olmadığını bir kez daha ispatlamıştı. Daha sonra ortama hâkim olan yaklaşım ise, serinkanlı düşünüldüğü zaman meselenin arkasında bir müzakere süreci olduğunu kavrayabildiğimizi göstermektedir.

Zengin — "Müzakere sürecinde, özellikle de büyük güçlerle pazarlık yapıldığı zaman Türkiye her zaman kaybeden taraf olur" şeklinde bir yaklaşım da var.

Türk dış politikası ve kamuoyu

Mert — Dış politikada kamuoyuyla paylaşılan ve paylaşılmayan kısımlar vardır. Dolayısıyla, önemli tartışmalarda bilemeyeceğimiz hususlar yanında tahmin edebileceğimiz şeyler vardır. Bu açıdan bakıldığında meseleleri hezeyanla ele almak, doğru bir yaklaşım değildir. Kıbrıs meselesi de benzer bir şekilde ele alınmıştı. Dış politikada hemen açıklayamayacağımız hususlar olabileceği dikkate alınırsa, bu tavır herhangi bir hükümete veya herhangi bir politikaya karşı büyük bir haksızlıktır.

13 Özdem Sanberk, "Büyük değişimin krizleri", *Radikal*, 24 Aralık 2003.

Ahmet Davutoğlu'nun mevcut hükümette dış politika danışmanlığı hükümet için de, Türkiye için de büyük bir şanstır. Sayın Davutoğlu, Türkiye'nin dünyadaki konumunu bir akademisyen ve aydın olarak olabildiğince derinlikli ve geniş bir perspektiften değerlendirmiş ve eserler vermiştir. Bu açıdan dış politikada üzerine düşen vazifeyi hakkıyla yerine getirmiştir ki kendisinin danışman seçilmesi büyük bir başarıdır. Fakat dış politikanın bir de toplumla paylaşılması meselesi var; zira dış politikada toplumun katılımı ile iç politika konularındaki katılım süreçleri birbirinden farklı olsa da toplumun katılımı en azından meşruiyet sağlanması açısından çok önemlidir. Bu açıdan dış politika konularının toplumla paylaşılması gerekir. Türkiye'nin bu açıdan şansız olduğu bir husus da dış politika konularını öteden beri tartışan ya da Türkiye'nin dünyadaki konumu üzerine konuşan bir toplum olmamamızdır. AKP, büyük sorunların, büyük meselelerin gündemde olduğu bir dönemde yapılan bir genel seçimle iktidara geldi. Diğer partiler de önemli konularda kamuoyuyla hiçbir şey paylaşmamış olsa da, bu durum ciddi bir demokratik meşruiyet sorunu yaratmaktadır; zira herhangi bir mesele siyasal süreçler içinde tartışılmaz, sorumluluk kamuoyuyla paylaşılmaz ya da paylaşım zamanında yapılmazsa, hassasiyetler devreye girer ve insanlar birilerini bir yeri satmakla, diğerlerini de şahin olmakla suçlar. Burada Ahmet Davutoğlu'na sorulacak çok fazla şey yok; fakat en azından kendisinin işaret ettiğim bu hususta sıkıntı yaşayıp yaşamadığını öğrenebiliriz.

Davutoğlu — Bu mesele, yani dış politikada karar sürecinde yer alanlar ile buna muhatap olan kamuoyu arasındaki ilişki son derece önemlidir. Göreve başladığım dönemden itibaren bir taraftan akan nehrin içinde yer alırken, diğer taraftan da süreci yorumlamak gibi bir görevim vardı. Bu amaçla göreve çağrıldığım zaman, siyasî ve bürokratik elitten ziyade iletişim kuracağım kesimin aydınlar, akademisyenler ve gazeteciler olacağını düşünüyordum; zira bir bilim adamı olarak daha çok teorik meseleler üzerinde durmuştum. Fakat bir yıllık süreçte Ankara'daki siyasal ve bürokratik elitle çok seviyeli, çok düzeyli bir ilişki kurarken, dış politikanın kamuya yansımasını sağlayan medya ve aydınlarla iletişimi sağlıklı bir biçimde inşa edemedik. Bu durum,

Nuray Hanımın da ifade ettiği gibi, Türkiye'deki diplomasinin en önemli zaaflarından biridir. Masanın diğer tarafına oturarak, meseleye bir dışişleri yetkilisi perspektifinden baktığınızda herşeyi her zaman paylaşamıyorsunuz; bu durum bazen o kadar kötü neticelere sebep oluyor ki diğer aktörlerin kendi basınlarıyla sizden daha fazla şey paylaştıkları bir durumla karşılaşabiliyorsunuz. Bu açıdan bakıldığında Türkiye'deki devlet ciddiyeti, yürütülen bir müzakerenin detaylarını vermemizi engellemektedir. Mesela bugün stratejik tabloyu ortaya koyabilmek için bir araya gelebildik; ama sürecin içindeyken detaylara ilişkin bilgi vermek hem devlet etiğine uymuyordu hem de planlanan süreç için risk teşkil ediyordu. Bazen arka plan bilgisi olarak bazı hususların mutlaka paylaşılması gerekir; fakat bu noktada herhangi bir meseleye dair eleştiri yönelten tarafların "arka plan nedir?" tarzında sorularına muhatap olmuyoruz. Bu açıdan bakıldığında, bu meseledeki en temel nokta *güven*dir; yani karar vericiler herhangi bir meseleyi kamuoyu yapımcılarıyla paylaşırken meselenin dışarıya yansımayacağına dair güven duymalı, kamuoyu yapımcıları da dış politika karar vericileriyle konuşurken kendilerinden bir şeyler saklandığı yönünde bir güvensizlik hissetmemelidir. Mesela Irak meselesinde, %1'in üzerinde oy alan partilere bilgiler verilmiş ve arka plan paylaşılmıştı; fakat paylaştığımız bilgilerin bir kısmını ertesi gün basında görünce, daha rezervli davranmaya başladık.

Kıbrıs ve AB

2003'le ilgili analize devam edersek, Irak Krizinde savaş öncesinde takip edilen kriz yönetimi, savaş sonrasında da devam etti. Savaş sonrasında hemen hemen her ay değerlendirme yapıldı ve çıkan sonuca göre revize edildi; mesela Temmuz itibariyle hem aşiretlerle yapılacak görüşmeleri hem de Irak toplumuna verilecek mesajları içine alan geniş bir yelpazede yepyeni bir politika takip edildi. Kıbrıs ve Irak'ı birlikte yürütmenin güçlüğü göz önüne alındığında Irak Savaşının etkisinin azalmaya başladığı Nisan ayının ortalarından itibaren Kıbrıs'a yönelik açılımlara başladık. Dolayısıyla Irak Savaşının bitimiyle Kıbrıs'taki sınırların açılması arasındaki paralellik bir kararsızlık halinin neticesi değildi. Tür-

kiye, Kıbrıs sürecinde de bir yıl boyunca inisiyatifi elinde tutan taraf olma özelliğini korudu; yani Türkiye sürekli açılım yaparken sürekli defansa çekilen Rum tarafı oldu. AB konusunda da Kıbrıs'ta ve Irak'ta çıkabilecek her ihtimale karşı süratle demokratikleşme paketlerini hayata geçirdik.

2003'ün telafi yılı olması itibariyle –Özdem Sanberk'in *şeytan üçgeni* dediği– Irak, Kıbrıs ve AB dışında da telafi politikaları uygulanmıştır. Mesela Sayın Başbakanımız R. Tayyip Erdoğan ve Sayın Dışişleri Bakanı Abdullah Gül Orta Asya, Pakistan ve Japonya gezileriyle telafi edilmesi gereken birtakım politikaları tamamlamışlardır. Netice itibariyle göreve geldiğim dönemdeki duruma ilişkin yaptığım analojiye geri dönersek, bugün itibariyle tüm taşlar yerli yerindedir; yani siyasî ve ekonomik istikrarın sağlanması sayesinde herhangi bir riske girmeden dış politikayı yürütebilecek konumdayız.

Sanberk — Nuray Hanım son derece önemli bir konuya işaret etti: *Türk dış politikasında iletişim sorunu.* Şunu kabul edelim ki Türkiye bu konuda iletişim özürlü bir ülkedir. Bunu hem dışarıya hem içeriye verilen mesajlar açısından söylüyorum. Türkiye politikalarını ne kendi kamuoyuna ne de Avrupa ve dünya kamuoyuna anlatabiliyor. Bu problemin sebebi şu şekilde açıklanabilir: Bir gazetecinin aradığı tek ve yegâne şey doğru ve muntazam bir bilgi akışıdır. Bu açıdan dış politikaya ilişkin bilgi akışının, sadece Dışişleri Bakanlığında yapılan brifinglerle sağlanması yeterli değildir. Ayrıca hem Türkiye'deki hem de dünyadaki köşe yazarlarına ulaşmak ve dünya televizyonlarında boy göstermek gerekiyor.

Ahmet Beyin "Türkiye 1990'daki değişime hazırlıksız yakalanmıştır" hükmüne, küçük bir ilaveyle katılıyorum: "SSCB'nin dağılmasının ardından yaşanan gelişmelere *tüm dünya* hazırlıksız yakalanmıştır." Bu süreçte kendisini en çabuk toparlayan iki ülke, Türkiye ve Almanya'dır. Türkiye'nin kendisini süratli bir şekilde toplamasının sebebi, SSCB'nin dağılmasından sonra takip ettiği altı ayaklı bir stratejidir: **[i]** Ulaşım stratejisi; yani Türkiye alternatif ulaşım kanallarını açarak THY'yi hem Orta Asya'daki beş ülkenin başkentlerine hem de Rusya Federasyonu'na yolladı. **[ii]** Netaş ve Teletaş'ın yatırımlarıyla iletişim kanalları açtı. **[iii]** Eği-

tim ve kültür platformu kurarak Güneydoğu Avrupa'dan ve Orta Asya'dan on binlerce gencin Türkiye'de eğitim görmesini sağladı. [iv] Alternatif kredi kanalları açtı; bu dönemde Exim Bank 1 milyardan fazla kredi sağladı. [v] Alternatif ekonomik işbirliği kanalları açarak Türk müteahhitlerinin pek çok projeye girmesi sağlandı. [vi] Alternatif enerji politikaları devreye girdi; Bakü-Ceyhan projesi gibi.

Davutoğlu — 90'lı yıllara ilişkin yaptığım açıklamalarla, bu yıllardaki söz konusu emeklere haksızlık etmek istemedim. Aksine işaret etmeye çalıştığım husus, güç temerküzünü diğer ülkeler düzeyinde yapmamıza engel olan üç hususdur: *siyasî istikrar, ekonomik krizler* ve *terör*. Bu hususların hiçbiri, söz konusu dönemde birçok insanın emek verdiği politikaları ortadan kaldırmaz.

Büyük Ortadoğu Projesi ve dış politikanın temel esasları

Sanberk — Ortadoğu'nun şekillenmesi (Büyük Ortadoğu Projesi/BOP) konusunda hükümetin henüz muhtevasını bilmesek de bir stratejisi olacaktır. Burada takip edilecek strateji belirlenirken, diğer taraflar beklenip onların arakasından mı gideceğiz, yoksa Türkiye kendisi bir strateji mi şekillendirecek? Eğer bir strateji şekillendireceksek, İslam'ı bir nirengi noktası mı alacağız, Türkiye model olsun diye daha ılımlı bir İslam politikası mı izleyeceğiz; yoksa bizim *Türkiye modeli* dediğimiz sürdürülebilir bir kalkınmayla; halkımızın hayat standartlarının yükseltilmesiyle; yoksulluk, eğitim, yargı ve sağlık gibi konularda yaptığımız atılımlarla mı model olacağız? Batı'da doğal sayılan temel hak ve özgürlükleri en geniş şekilde yayılmasıyla mı ön ayak olacağız? Türkiye bu konuda bir inisiyatif aldığı vakit yaklaşımı ne olacak?

Davutoğlu — Bu soruya, Türkiye'nin takip ettiği dış politikanın temel esaslarını vererek cevaplandırırsam, BOP'a nasıl yaklaştığımız da vuzuha kavuşacaktır:

[1] Özgürlük ile güvenlik arasında kurulan denge: Berlin Duvarının yıkılmasından sonra küresel gelişmelere egemen olan özgürlük söylemi, 11 Eylül sonrasında yerini güvenlik söylemine bıraktı. Başta ABD olmak üzere küresel aktörler, sivil toplum kuruluşları ve akademik kuruluşlar güvenlik ağırlıklı bir söyleme

yöneldiler. Bu söylemin tek istisnası Türkiye'dir; zira Türkiye bu dönemde güvenliğini riske etmeden takip ettiği demokratikleşme paketleriyle özgürlük alanını genişletmiştir. Bu son derece önemli bir husustur; zira özgürlük ile güvenlik arasında sağlıklı bir denge sağlanabilirse, iç siyasal meşruiyet problemi de çözülebilir. Bu açıdan hem devlet topluma güvenmeli ve özgürlük vermelidir hem de insanlar kendi güvenliklerinin sağlandığı konusunda devletten emin olmalıdır. Devlet ile millet arasındaki temel mutabakat, anlaşma/zımni anayasa budur: "Senin özgürlük alanını güvenliğini riske etmeden genişleteceğim ve güvenliğini özgürlüğünü daraltmadan güçlendireceğim." Netice itibariyle Türkiye, özgürlük-güvenlik dengesini, iç siyasal meşruiyeti ve felsefî, etik, estetik bir güvenlik anlayışı geliştirebilirse, bu konuda model ülke olacaktır.

Zengin — İşaret etmek istediğiniz ilkeyi sanırım şu şekilde özetleyebiliriz: Özelikle 11 Eylül'den sonra özgürlükler rafa kaldırılarak güvenlik önplana çıkartılmıştır. Türkiye bu dönemde AB reformlarıyla birlikte özgürlükleri de genişleten bir süreci takip etmiştir.

Davutoğlu — Evet. Büyük Ortadoğu Projesi'yle ne kastedilmiş olursa olsun bugün, Osmanlı'nın bölgeden tamamen çekildiği Birinci Dünya Savaşı sonrasındaki en önemli süreçlerden biri yaşanmaktadır. Bu süreçte, Ortadoğu'da özgürlük ile güvenlik ve dönüşüm ile istikrar arasında kurulacak sağlıklı bir ilişkiyi, herhangi bir ihale olmaksızın Türkiye gerçekleştirebilir. Bu husus gerçekleştirilirken, dikkate alınacak temel ilke –Sayın Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ün de ifade ettiği gibi– dönüşümün kendi doğrularımızla ve kendi bölgemizin kaderine sahip çıkma iradesiyle gerçekleştirilmesidir.

[2] Komşu ülkelerle sıfır problem: Etrafının düşmanlarla çevrili olduğu psikolojisine sahip bir ülke, açılım yapmaktan çok defansif bir refleks gösterir. Bu açıdan Türkiye, kendi bölgesinde çıkan bir savaşa rağmen, bütün komşularıyla ilişkilerini iyi bir düzeye getirmiştir. Suriye'yle yürütülen ilişkiler –başlangıçta tenkit edilirken, Beşşar Esad'ın Türkiye'ye gelmesiyle takdir toplayan– ortak siyasî ve ekonomik çıkar alanı haline dönüşmüştür. İran'la da dengeli ve rasyonel bir ilişki yürütüyoruz. Aynı şekilde Gürcistan,

Bulgaristan ve Yunanistan ile yürütülen ilişkiler iyi bir düzeyde dir. Bu ilkede iki kilit nokta vardır: Ermenistan ve Güney Kıbrıs Rum yönetimi. Türkiye bu kilitleri çözüp komşu ülkelerle sıfır problem noktasına geldiğinde, dış politikada olağanüstü bir manevra alanı kazanacaktır.

[3] Türkiye *merkez ülke* karakteri dolayısıyla çok boyutlu ve çok kulvarlı bir politika yürütmek zorundadır; zira uluslararası ilişkilerin dinamik şartlarda seyrettiği bir ortamda Türkiye statik ve tek aktörlü bir politika takip edemez. Bir tarafta transatlantik içinde parçalanma yaşanırken, diğer tarafta transatlantik ile Avrasya arasında küresel bir parçalanma yaşanmaktadır. Asya-Avrupa, İslam-Batı, Doğu-Batı tartışmaları içinde Türkiye, problemleri çözerek küresel ve bölgesel barışa katkı sağlayan; kendisi problem kaynağı olmayan; çekim alanı oluşturan ve inisiyatif kullanan bir ülke olmalıdır. Viyana Kongresi'yle başlayan süreçte Türkiye, tehdit olarak algıladığı ülkenin karşısında yer alan ülkeye dayalı bir politika takip etmeyi tercih etmiştir: Rusya'ya karşı İngiltere, İngiltere'ye karşı Almanya (Abdülhamid döneminde), SSCB'ye karşı ABD. Statik kutuplaşmanın olduğu dönemlerde yürütülebilecek bu yapının, dinamik şartların hâkim olduğu ve bir sonraki adımda belirleyici faktörlerin ortaya çıkacağı bir ortamda yürütülmesi çok zordur. Dolayısıyla Türkiye, kendisine rehavet veren bu anlayışı terk etmelidir; zira şu anda Türkiye'ye dönük sadece tek bir tehdit kaynağı yoktur.

Zengin — Dışarıdan bakınca –özelikle Irak sürecinde– şöyle bir görüntü oluştu: Almanya-Fransa ekseninin Irak'a yönelik bir müdahaleye karşı çıktığı ve ABD'nin müdahale etmek istediği bir ortamda AB'ye girmek isteyen Türkiye stratejik ortağı ABD'yle karşı karşıya geldi.

Davutoğlu — Söz konusu dönemde takip edilen diplomasi, bu kıskacı son derece maharetli bir biçimde aşmıştır. Türkiye Irak Krizi sürecinde hem AB aday ülkesi olarak dış politika senkronizasyonu bakımından AB'deki genel trendle istişareye devam etti, hem de NATO çerçevesindeki sorumlulukları bağlamında ABD'yle ilişkilerini sürdürdü. Bu açıdan Türkiye, *Stratejik Derinlik*'te analiz ettiğim ve bugün reel anlamda gerçekleşen küresel parçalanmanın transatlantik ayağında çok kilit bir role sahiptir. Özetle bu çok bo-

yutlu, çok kulvarlı politikada ilişkilerin hiçbiri diğerinin alternatifi olarak görülmez. Eğer takip edilen politikaya bu açıdan bakılmazsa, -mesela- Irak'a Komşu Ülkeler Toplantıları Soğuk Savaş alışkanlıklarıyla ABD'ye karşı yapılan bir hareket şeklinde okunabilir. Ancak bu okumanın aksine söz konusu toplantılar hem AB'yle hem de ABD'yle sürdürdüğümüz ilişkilere güç vermektedir. Netice itibariyle ne Avrupa ile ilişkilerimiz ABD'ye alternatiftir ne de komşularımızla yürütülen ilişkiler ABD'ye ya da AB'ye karşıdır. Bunların hepsi, büyük bir stratejik resim içinde birbirlerini tamamlayan faktörler şeklinde görülmelidir.

Sanberk — Komşularıyla sıfır problem noktasına gelmek hem AB sürecinde hem de ABD'yle ilişkilerde çok büyük bir avantaj sağlamaktadır. Bu anlamda Türkiye, transatlantik anlaşmazlıkta yapıştırıcı bir rol oynayabilir. Ama burada bir hususa dikkat edilmelidir: Komşularıyla sıfır problem sağlayan ve bölgedeki istikrarsızlıkları ve belirsizlikleri ortadan kaldıran bir Türkiye, AB'ye üye olmadığı takdirde bir tampon bölge olarak kabul edilecek ve bu durumda meselelerin sadece külfetine muhatap olacaktır. Ancak masanın etrafında oturur ve karar mekanizmalarında yer alırsa, problemlerin külfetlerine değil, nimetlerine de kavuşur.

Davutoğlu — Türkiye -bazılarının gördüğü gibi- periferiyal bir ülke olarak AB'ye eklemlenirse, bu dediğiniz sonuç gerçekleşebilir. Ancak, AB'nin çekim merkezi Doğu Akdeniz'e kaydırılırsa, Türkiye, AB'nin karar mekanizmalarında merkezi bir konuma sahip olacaktır.

[4] Yeni bir diplomatik üslup: Bugüne kadar Türkiye'nin *köprü ülke*, iki entite arasında bağlantı kurmaktan başka misyonu olmayan bir ülke şeklinde anlaşılmaktaydı; yani bir tarafı diğer tarafa taşıyan ama kendisi aktör olmayan ülke. Bu sebepledir ki şimdiye kadar Doğu'da konuştuğumuzda Batılı, Batı'da konuştuğumuzda Doğulu gibi görüldük. Türkiye artık *merkez ülke* rolü oynayacaksa, kastedilen anlam şu şekilde olmalıdır: "Doğu'daki platformlarda Doğulu kimliğiyle gocunmadan yüzleşerek bu kimlik etrafında tezler, çözümler üretebilen bir ülke; Batı'daki platformlarda Avrupalı bakışıyla Avrupa'nın geleceğini tartışabilen bir ülke." Bu sadece diplomatlarımız, siyasilerimiz açısından değil, aydınlarımız açısından da gereklidir; zira bir aydın refor-

masyonu olmadan ve yeni bir aydın prototipi geliştirilmeden bu sonuç elde edilemez. Bu açıdan Sayın Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ün Tahran'da İKÖ Dışişleri Bakanlar Zirvesi'nde yaptığı konuşma (28 Mayıs 2003) önemlidir; zira Sayın Gül, konuşmayı yaptığı mekânda birçok krallık ya da otoriter rejim temsilciler olduğu halde monarşileri ve antidemokratik rejimleri tenkit etmiş ve hiçbir tepki almamıştır. Bu durum, açıkça göstermektedir ki Türkiye, Doğu'da bir Doğulu olarak algılanmaya başlamıştır.

Batı tarafından algılanmamıza gelince, Türkiye, bu coğrafyadaki tüm medeniyetleri birleştiren büyük potasıyla Avrupa gibi son 500 yılın merkezi olmuş bir yer değildir. Eğer Türkiye, bu birikimi Avrupa'ya kendi kimliğiyle taşırsa, Avrupa'ya da katkıda bulunacak ve uzun vadede Avrupa'nın küreselleşmesini sağlayacaktır. Bu açıdan bakıldığında Avrupa'nın önünde çok daha derin bir soru vardır: AB bir kıtasal güç olarak mı kalacak, yoksa küresel bir güç mü olacak? Eğer cevap küresel güç olursa, iki şartı yerine getirmesi gerekir: Çok kültürlülük ve Asya derinliğinde stratejik bir bağlantı. Türkiye, Avrupa içinden konuşarak bu hususların gerekliliğini ve Avrupa için bir yük değil, bir kazanç olduğunu anlatabilirse, Avrupa da işaret ettiğim hususların farkına varacaktır. Türkiye'nin bunu gerçekleştirmesi için söz konusu hususları tabii halde yaşaması gerekir; yani diplomatik üslubu toplumsallaştırmalı, aydın dönüşümünü gerçekleştirmelidir.

Türkiye, bu toplumsallaştırmayı başarırsa, 21. yüzyılda dünyanın sadece stratejik değil, felsefî anlamda da ufkunu açan aktörlerden biri haline gelecektir. Bu amaçla geçen sene içinde Ortadoğu'daki diplomasiyi devletlerarası ilişkiler bağlamından çıkarıp mümkün olduğu kadar toplumlararası ilişkilere dönüştürmeye çalıştık. Mesela eskiden sadece Türkiye-Suriye, Türkiye-Almanya, Türkiye-Irak ilişkileri vardı; fakat bugün Türkiye, Osmanlı'dan bu yana ilk defa Irak'taki aşiret liderleriyle, gruplarla görüşmüştür. Bu bağlamda daha önce Celal Talabani ve Mesut Barzani ile yapılan görüşmeler, güvenlik bağlamında yapılmıştı; yani dönüştürücü görüşmeler değildi. Başka bir misal vermek gerekirse, Arap kamuoyundaki ya da Almanya'daki Türkiye imajında yaşanan olumlu gelişmeler de topluma dönük konuşmalar sayesinde elde edilmiştir.

Kıbrıs meselesi de bir yönüyle bu diplomatik üsluba bağlanabilir; zira Kıbrıs'ta ve diğer dış politika konularında takip etmemiz gereken temel ilke *firm flexible* olması gerekir; yani ne istediğini bilen, kararlı (*firm*) ve bunu talep ederken ya da karşı tarafla müzakere ederken alabildiğine esnek (*flexible*) olmalıdır. Türkiye, bu ilkeyi uygularsa, dışarıdaki Türk imajı büyük ölçüde değişecektir. Bu meseleyi bir örnek üzerinden anlatabiliriz: Bir insan düşünün ki adalesi çok güçlü, midesi çok zayıf, beyni küçük ve az üretiyor, kalbi zayıf. Adalenin sıkı durması için midenin beslemesi gerekiyor; ama mide zayıf olduğu için bunu yapamıyor ya da beyin adalenin nasıl kullanılması gerektiği konusunda yeteri kadar alternatif üretemiyor ve kalp adalenin gücünü taşıyamıyor. Bu anoloji üzerinden Türkiye'ye şu şekilde bakılabilir: Çevresindeki faktörlerden dolayı askerî gücü yüksek olmalı (*adale*); fakat askerî gücün doğru bir şekilde işleyebilmesi için hem ekonomik istikrara (*mide*) sahip olmalı, hem de üniversiteler, fikir adamları (*beyin*) sürekli yeni fikirler/alternatifler üretmelidir. Bunlara ilaveten de kendisine güveni/özgüveni (*kalp*) de sağlam olmalıdır. Türkiye kısaca işaret ettiğim bu gelecek vizyonu için yeni bir üslup geliştirmelidir.

[5] Ritmik diplomasi: Eğer bir ülke dinamik şartların karşısında statik duruyorsa, dinamik şartlara intibak edemez. O halde Türkiye'nin sürekli hareket eden/ritmik bir diplomasiye sahip olması gerekir; yani hiçbir şey yapamıyorsa en azından hareket etmelidir. Mesela geçen sene takip edilen kriz yönetimine ve ekonomik krize rağmen, Sayın Başbakanın ve bakanların ziyaret ettiği ülke sayısı 60'dan fazladır. Bu ülkeler arasında Güney Kore, Japonya, Orta Asya ülkeleri, Kafkaslar ve Avrupa vardır. Bu ziyaretlere karşılık Türkiye'ye 9 cumhurbaşkanı, 14 başbakan, 25 dışişleri bakanı gelmiştir. Son 40 gün içersinde Beşşar Esad ve Prodi geldi. Arkasından ABD'yle kriz yaşadığımızın düşünüldüğü bir dönemde Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ABD'ye gitti ve bu ziyarete karşılık da ABD Başkanı George W. Bush, Haziran ayında ikili görüşmelerde bulunmak için Ankara'ya gelecek. Ayrıca Almanya Başbakanı Schröder ve İsviçre Başbakanı da gelecekler. Bu arada Hüsnü Mübarek de ani bir ziyaret gerçekleştirerek bir günlüğüne Türkiye'ye gelmişti. Bu açıdan Türkiye Avrupa, ABD ve bölge ülkeleriyle sürdürdüğü bu ritmik diplomasiyi artırmak zorundadır;

zira çok kulvarlı politikanın hiçbir dengesizliğe sebep olmaması için sürekli hareket etmek gerekir.

Zengin — Bu çerçevede konuşmalarımızdan anladığım kadarıyla Büyük Ortadoğu Projesi Türkiye'nin doğal olarak desteklemesi gereken bir süreçtir.

Davutoğlu — Hayır. Aksine Ortadoğu'da gerçekleşecek bir dönüşümün, öncelikle, bu bölgenin bir toplumu, ülkesi ve son egemen ülkesi olarak bizim problemimiz olduğu anlaşılmalıdır; yani ABD'nin böyle bir projesi olmasa da bizim bu tür bir derdimiz olmalıdır. Bu bağlamda Ortadoğu, Balkanlar ve Kafkaslar'la bütünleşerek bölgeler arasında hem ekonomik kaynakların hem de insan mobilizasyonunun karşılıklı geliş gidişi sağlanmalıdır. İnsan mobilizasyonuna dönüştürücü bir faktör olması itibariyle büyük bir özen göstermemiz gerekir. Aksi halde tepeden dönüştürme yapmaya kalkmak, sonuçları itibariyle problemli ve konjonktüre bağımlı olması itibariyle gerçekleştirilmesi zor bir süreçtir. O halde sağlıklı bir yöntem, yani insanlar arası iletişim tercih edilmelidir. Çarpıcı bir misal vermek gerekirse 13. yüzyılın önemli düşünürlerinden İbn Arabi, İspanya'dan başladığı seyahati sırasında Tunus'a ve Mısır'a uğradıktan sonra Suriye'ye geçer ve buradan Anadolu'ya gelerek ders okutur ve Mekke'ye gider. 13. yüzyılda bir düşünür bu şekilde hareket ederken, acaba bugün Türkiye'den Suriye'ye kaç aydın gidiyor ya da Suriye'den Türkiye'ye kaç aydın geliyor? Biz Suriyeli kaç aydının şiirini ya da düşüncesini biliyoruz ya da onlar bizden kaç kişiyi biliyor? Unutulmamalıdır ki tarihin hiçbir döneminde Urfa ile Halep, Trabzon ile Batum ya da Edirne ile Üsküp bugün olduğu kadar birbirine uzak değildi.

AB müzakere tarihi ve gelecek perspektifi

Zengin — Aralık 2004 bizim için çok önemli bir tarih. AB'den müzakere tarihi alınırsa Türkiye'nin geleceği ne olur? Ayrıca hükümetinizin gelecek perspektifi açısından baktığınızda nasıl bir fotoğraf var?

Davutoğlu — Gelecek perspektifi bağlamında Kıbrıs, Irak ve AB etkisi önümüzdeki dönem de devam edecektir. Irak'ta önümüzdeki dönemde çok kritik bir sürece giriyoruz; zira önümüzdeki

3-5 ay çok belirleyici olacak. Bu açıdan Türkiye, dikkati dağılmadan bu üç meseleyle uğraşabilir durumda olmalıdır. AB sürecine gelince, Türkiye'nin müzakere tarihi alma ihtimali yükselmektedir ve bunun sebebi Türkiye'nin Avrupa'ya olan ihtiyacı değildir; zira Avrupa'nın kendi ihtiyaçlarından kaynaklanan sebepler, Aralık ayına geldiğinde çok daha üst bir noktaya ulaşacaktır. Ayrıca 2004 yılı Türkiye'yi bölgesel aktör olmaktan küresel alana taşıma yılı olacaktır; yani "küresel bir aktör olmaya aday bir ülkenin tanıtımı" anlamında bir taşımadan bahsediyorum.

Diğer önemli konu başlıkları ise şunlardır: Haziran ayında İKÖ Dışişleri Bakanları Zirvesi, İstanbul'da NATO Zirvesi, Eylül ayında AB-İKÖ Forumu ve Irak'a komşu ülkeleri İstanbul'da bir kez daha toplamanın hazırlıkları. Dış politikanın dışındaki alanlarda da Türkiye pek çok projeye ev sahipliği yapacak.

Netice itibariyle Türkiye'nin 2004 sonu itibariyle sahip olacağı imaja rağmen, AB hâlâ Türkiye'yi oyalamaya devam ederse kaybeden taraf olacaktır. Tarih alındıktan sonra Türkiye, AB içinde güçlü olabilmek için yakın kara havzasındaki etkinliğini arttırmalıdır. Bu amaçla 2005 yılı içinde bir taraftan AB ile senkronizasyon yaşarken, diğer taraftan yakın bölgesiyle ilişkilerini pekiştirmelidir. Türkiye, 2006 yılında da küresel aktör olma ritmini biraz daha artırıp Afrika, Latin Amerika gibi şu ana kadar ihmal ettiği alanlardaki etkinliklerle bütünleşmiş şekilde AB'yle müzakere eden ülke haline gelmelidir. Türkiye 2006 ve 2007 yıllarında kriz yönetimiyle uğraşan bir ülke konumundan çıkarak bölgesel nitelikten küresel ölçeğe taşınan bir ülke vasfını kazanacaktır. Bunu gerçekleşebilmesi için de sağlam bir psikolojiye sahip olunmalıdır. 2 sene önce AB-İKÖ Forumu üzerine yaptığım bir açıklamayı şu şekilde bitirdiğimi hatırlıyorum: "Türkiye ekonomik parametreleri itibariyle güney, OECD ülkesi olduğu için kuzey, kültürel olarak doğu ve siyasal kurumlarıyla bir batı ülkesidir." Bunlar her ne kadar gerilimli özellikler gibi görünse de aslında Türkiye'nin merkezde olduğunu göstermektedir. Türkiye'nin kuzeyin ekonomik üretkenliğini, güneyin adâlet arayışını, doğunun erdemini, batının rasyonalitesini birleştirip bu harmandan bir strateji üretebilmelidir. Ancak bu tarz bir üretimin öncelikli şartı özgüven ve sükûnetle irrasyonel tepki göster-

meden rasyonel planlama yapan bir ülke olmaktır. Bu bağlamda psikolojik altyapı üzerine sağlam araçlarla bir gelecek perspektifi çizilirse, AB, Kıbrıs ve Irak bir problem olmaktan çıkacaktır; zira bu durumda Türkiye her birinin çözüm anahtarını elinde tutan bir ülke niteliği kazanacaktır. Ben bu konuda belki biraz fazla iyimser gözüksem de, bu, bir iyimserlik değil, iddialı olmaktır. İddialı olmak da Türkiye'nin tarihinin, coğrafyasının dikte ettirdiği bir şeydir.

Zengin — Sayın Davutoğlu, çok teşekkürler!

Türkiye Küresel Güçtür!

M. İbrahim Turhan
"Türkiye Küresel Güçtür!", *Anlayış*
10 (Mart 2004)

Kıbrıs ve Türkiye'nin Doğu Akdeniz politikası

M. İbrahim Turhan — Bugünlerde ülkenin iç ve dış politikası tamamen Kıbrıs meselesine kenetlenmiş durumda. Bu noktada sizin hem ilim adamı hem de politika yapım sürecine katılan bir kişi olarak yapacağınız yorumlar büyük önem taşıyor. Bu yüzden benim ilk sorum Kıbrıs'la ilgili olacak. Son gelinen müzakere noktasında Kıbrıs'la ilgili nasıl bir perspektif ve ne gibi gelişmeler öngörüyorsunuz?

Ahmet Davutoğlu — Kıbrıs'taki süreç 30 senelik bir ateşkestir. Bu noktada uluslararası hukukla realite arasında bir uyumsuzluk var. Fiilî egemenliğini kullanamayan KKTC uluslararası hukuk açısından tanınmıyor. Güney Kıbrıs'ta ise durum bunun tam tersi. Güney Kıbrıs Rum yönetimi fiilî egemenliğine girmeyen alanlarda bile bunu kullanıyormuş gibi davranabiliyor; uluslararası hukuk nazarında ve Avrupa Birliği'nce Kıbrıs'ın bütününü temsil ediyormuş gibi algılanıyor. Dolayısıyla bu, Türk dış politikası açısından da, uluslararası sistem açısından da çok zor bir durum. Bunun bir netliğe kavuşturulması lazım ve bu noktada iki çözüm önplana çıkıyor: Kıbrıs'ın bütününün bir çözüme kavuşturulması ya da Kuzey Kıbrıs'ın tanınabilirliğinin önünün açılması. Türkiye'nin Kıbrıs politikasına baktığımızda, bunu Doğu Akdeniz politikasının bir parçası olarak görmeliyiz. Bu çerçevede Kıbrıs'ın önemi ve çözüme bakış arasında bağlantı kuran bir kategorik ayrışma yapılmamalıdır. "Kıbrıs'ın stratejik önemine inananlar

çözüme karşıdır; varolan statünün sürdürülmesi gerektiğine inanır" veya "Çözüm taraftarı olanlar Kıbrıs'ın stratejik önemini ihmal eder" kategorileştirmesi yanlıştır. Kıbrıs'ın stratejik önemine inanmak, aslında Doğu Akdeniz'in stratejik önemine inanmaktır. Dolayısıyla Kıbrıs'ta Türkiye'nin çıkarlarını gözeten ve Kıbrıslı Türklerin geleceğe dönük varlıklarını garanti altına alan bir anlaşma, Kıbrıs'ın stratejik önemi açısından gereklidir. Bu iki konu, *çözüm* ve *stratejik önem* kategorik olarak iki kutup gibi görülmemelidir. Bölgedeki gelişmelere baktığımızda da tanınmamış entitelerin sürdürülmesinin o entitelerin arkasındaki güçler için nelere mal olduğu görülmelidir. Bu analizi yaptıktan sonra şunu söyleyebiliyoruz: Türkiye'nin 30 yıllık savunmacı konumundan çıkıp Kıbrıs'ta kendi çıkarları doğrultusunda çözüm için inisiyatifi eline alması gerekiyordu. Biz de bunu yaptık.

Turhan — Bugün Kıbrıs'ta yaşanan, küresel gelişmelerin ya da büyük aktörlerin dayatması sonucunda Türkiye'nin hareket alanının kalmaması değil; Türkiye'nin bir çıkış yapma ve inisiyatifi ele alma niyetinin tezahürüdür. Öyle mi?

Davutoğlu — Sadece Kıbrıs konusunda değil, diğer alanlarda da Türkiye inisiyatif almalıdır. Varolan statüyü sürdürmeye yönelik çözümler bir müddet sonra dış baskıyı beraberinde getiriyor. Ayrıca sadece inisiyatif almak değil, çözüm istediğini göstermek de önemlidir. Burada birkaç parametre var: Bu öyle bir çözüm olmalı ki Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki çıkarlarını gözetmeli; Kıbrıs içindeki çatışmayı minimize etmeli; Kıbrıs ile Türkiye arasındaki ilişkileri artırmalı. Zira herhangi bir Türk-Rum, Türk-Yunan gerginliği olmasa, aslında Kıbrıs'ın ekonomik, sosyal, siyasî ve hatta kültürel açıdan Anadolu ile yoğun bir ilişki içinde olması gerekir. Tabii olan budur.

Turhan — Neden?

Davutoğlu — Öncelikle mesafe açısından; bir taraftan 60 mil kadar yakın bir mesafede bir ana-kıta varken Kıbrıs'ın çok daha uzaktaki Yunanistan ile sistemik bir entegrasyonu gerçekleştirmesi daha zordur. Öbür taraftan sosyal olarak Anadolu'nun güneyi ile yakın bir benzerlik var. Kıbrıs'ta Türkiye ile dil ve tarih birliğine sahip bir topluluk yaşıyor. Dolayısıyla Kıbrıs, 700 bin Rum'un Anadolu'yu tehdit edebileceği varsayımıyla değil, on-

ların da Anadolu'yla yoğun ilişkilere girerek bütünleştiği daha büyük bir fotoğraf içinde görülmelidir. Türkiye açısından Kıbrıs'taki Türk toplumunun çıkarlarının korunması kadar Kıbrıs'ta çatışma doğurabilecek bir atmosferin olmaması da önemlidir. Çünkü Kıbrıs'ta yaşanacak bir çatışma Türkiye'nin pozisyonunu zora sokacaktır. Kıbrıs'ta bir barış olur ve bu barış içinde Kıbrıs, Türkiye'nin ortağı olursa, bu stratejik olarak bizim için en iyi pozisyondur. Ticarî ve ekonomik ilişkileri, kültür ilişkisi, hatta siyasî ilişkiler ve sportif faaliyetler ile Kıbrıs, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki ilişkiler ağının bir parçası olursa 700 bin kişilik Rum nüfus, Kıbrıs içinde Türkiye'ye hasmane bir duruşa sahip çoğunluk olmaktan çıkıp Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki nüfuzunu artıran bir unsur haline dönüşebilir.

Kıbrıs'taki çatışma riskini minimize etmek ve güney sahilleri

Turhan — Çatışma riskini minimize etmekten bahsettiniz. Bunun niçin önemli olduğunu biraz daha açar mısınız?

Davutoğlu — Çünkü güney sahilleri Türkiye'nin en stratejik alanlarını kapsıyor. "Konuya stratejik açıdan yaklaşmamız gerekiyor" derken de bunu kastediyorum. Bunu sadece oradan gelebilecek ve Türkiye'nin iç bölgelerini etkileyecek askerî tehdit anlamında söylemiyorum. Bundan daha önemlisi İskenderun Körfezi'nin bölgenin stratejik enerji hatlarının birleştiği bir nokta olmasıdır. Sadece Bakü-Tiflis-Ceyhan değil, Kerkük-Yumurtalık ve ileride Türkmen, İran ve Mısır doğalgazının da buradan geçmesi söz konusu. Gelecekte bu durum daha da pekişecek ve İskenderun, Basra gibi önemli bir enerji aktarım alanı olacak. Ayrıca Mersin Limanı ticarî açıdan, Antalya sahilleri ise turizm gelirleri açısından çok önemli; yani enerji, ticaret ve turizm açısından Türk ekonomisinin can damarı olan bir bölgeden bahsediyoruz. Kıbrıs da bunun hemen güneyinde bulunuyor. Kıbrıs'taki her tür çatışma ihtimali, hem enerji yollarını tehlikeye sokan hem ticaretin sürmesi için vazgeçilmez olan barış şartlarını yok eden hem de turizme ciddi ölçüde darbe vuran bir durum doğurur. Kıbrıs'ta iyi planlanmış bir çözüm güneydeki enerji, ticaret ve turizm potansiyelini maksimuma çıkarır ve Kıbrıs'ı da bu bölgeye eklemleyerek potansiyeli buraya doğru çeker. Öyleyse bizim soğukkanlı

bir şekilde, uluslararası parametreleri, yani AB parametresini, Doğu Akdeniz dengelerini ve Kıbrıs'ın iç dengelerini gözetecek şekilde bir inisiyatif almamız gerekiyor. Şu anda alınan inisiyatif budur. Yürüyen müzakerelerle de sağlıklı bir çözümün önünü açmaya çalışacağız. Güneyinde Filistin-İsrail sorunu var ama Türkiye-Mısır ilişkileri de oldukça iyi seyrediyor. Keza Yunanistan ile ilişkiler gayet iyi durumda. Kıbrıs'ın bu ilişkiler ağı içinde bir problem alanı olmaktan çıkması bizim için önemli bir avantaj sağlar. Ayrıca, komşu ülkelerle sıfır problem politikamızın da bir parçasını teşkil ederek bizim diğer alanlardaki diplomatik esnekliğimizi arttırır. Filistin, Karabağ gibi yakın çevremizdeki problem alanlarına müdahil olmamızı da kolaylaştırır.

Komşularla sıfır problem politikası, bir hayal değildir!...

Turhan — Komşularla sıfır problem politikası ne kadar gerçekçi? Bunun hayalcilik olduğunu söyleyenler var...

Davutoğlu — Komşu ülkelerin tümüyle gelinecek sıfır problem noktası, Türkiye'nin yeni dış politikasının temel esaslarındandır. Bu esas "Türkiye'nin etrafı sürekli düşmanlarla çevrilidir" psikolojisinden ve buna bağlı gelişen savunmacı refleksten kurtulup bütün komşuları ile ilişkilerini iyi düzeye getiren bir ülke olma üzerine kuruludur. Bugün bölgede bir savaş yaşanmasına rağmen Suriye, İran, Gürcistan, Bulgaristan ve Yunanistan'la geliştirilen dengeli ve sağlıklı ilişkiler bu esasın hayata geçirildiğini gösteriyor. Şu an çözüm bekleyen iki kilit nokta var: Ermenistan ve Güney Kıbrıs Rum yönetimi. Bu noktada açılımlara öncülük edecek şekilde, parametrelerini bizim belirlediğimiz Kafkas ve Kıbrıs politikaları bu alanları da problemli olmaktan çıkaracak ve komşu ülkelerle geleceğimiz sıfır problem noktası, bize dış politika yapımında büyük bir manevra kabiliyeti kazandıracaktır.

Turhan — Bütün bu analizlere rağmen çözüme yönelik girişimlerin Türkiye'nin aleyhine olacağını savunanlar görüşlerinde ısrar ediyor. Bunu nasıl değerlendiriyorsunuz?

Davutoğlu — Bizim artık şunun özgüveni içinde davranmamız lazım: Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, Türkiye'nin çevresindeki hiçbir ülke Türkiye ölçeğinde değildir. Dolayısıy-

la Türkiye, çevresinde oluşturacağı güvenlik ve barış halesiyle bölgedeki çıkarlarını en üst noktaya çıkarabilir. Herhangi bir çözümün veya çözümsüzlüğün de yaşayabilmesi insan unsuruna bağlıdır. Kıbrıs'taki Türklerin mevcudiyeti sadece oradaki askerin mevcudiyetine bağlı devam edecekse, bu beraberinde zaaf getirir. Kıbrıs'taki Türklerin mevcudiyeti, onların kültür, tarih, kimlik bilinçleriyle, ekonomik refahları ve sosyal entegrasyonlarıyla sürecekse, bu, Kıbrıs'taki Türk etkisinin gittikçe yükseleceği ve daha dinamik bir genç nüfusun orayı etkileyeceği bir yapı doğurur.

Kıbrıs'ta federasyonu ve Irak'ta ülkenin bütünlüğünü savunmak

Turhan — Şu an Kıbrıs'taki tavrımız, iki toplumu önplana çıkaran ve kurucu parça devletlerin mümkün mertebe ağırlıklı olduğu bir federasyondan yana. Türkiye Irak konusunda ise ülkenin bütünlüğünün korunması ve etnik temele dayalı bir federatif yapının olmaması konusunda ısrarcı. Oluşabilecek federasyonun da mümkün mertebe bir merkezin etrafında kurulması gerektiğini söylüyor. Kıbrıs'ta öngörülen çözüm ile Irak'taki birbiriyle çelişmiyor mu? Bu, Türkiye'nin dış politikası açısından elini zorlaştıran bir durum teşkil etmez mi?

Davutoğlu — Hayır. Siyasal sistemlerin hepsi birer araçtır; kendisi değer değildir. Sistemin hizmet etmekte olduğu hedefe bağlı olarak araç önem kazanır. Önemli olan federasyonun söz konusu toplumum yapısına uyup uymaması. Eğer bir federasyon uygulandığı toplumun refah, güvenlik ve meşruiyet sorunlarını çözüyorsa, değer taşır ve o toplumdaki muhtemel çatışmaları minimize edip bütünleşmeyi kolaylaştırdığı ölçüde başarılıdır; yani federasyonun bizatihi kendisi doğru ya da yanlış değildir. Irak'ta şu anki konjonktürde bütün dünyanın kabul ettiği ve Irak gerçekliğinin de açıkça gösterdiği bir husus var ki, etnik temele dayalı bir federasyon Irak'ta bir iç savaş getirir. İç çatışma riskini artırırken hasmane rekabet duygularını körükleyerek toplumsal bütünleşmeyi engeller. Buna mukabil, bir iç çatışmayla birbirinden kopmuş ve fiilen 30 yıldır ayrı yaşayan iki toplumun bulunduğu Kıbrıs'ta etnik temelli iki kesimliliğin yok edilmesi durumunda çatışma riski

yükselir. Irak'ı bir arada tutmak için doğru olan etnik federasyona karşı çıkmak, Kıbrıs'ı bir arada tutmak için doğru olan ise zamana yayılan bir entegrasyon ve hiç değilse Türkiye AB'ye girene kadar iki kesimliliğin korunmasıdır. Dolayısıyla Kıbrıs'ta iki kesimli federasyona taraftar olup Irak'ta karşı olmak çelişki değildir. Aynı şartlar ve aynı tarihî konjonktüre sahip toplumlar için aynı şey savunulmuyorsa, bu ancak o zaman eleştiri konusu edilebilir.

Türkiye'nin Avrupa'ya yakınlaşması ve Rusya...

Turhan — Bir başka konuya geçmek istiyorum. Rusya gezisi yapılacak. Arkasından Putin Türkiye'ye gelecek. Türkiye-Rusya ilişkileri açısından da çok canlı bir döneme giriyoruz. Ama aynı zamanda Türkiye'nin Rusya ile ilişkilerinde problemlerin de yaşandığını görüyoruz. Türkiye Avrupa'ya yaklaşırken Rusya ile ilişkilerinin gerginleşmesinden mi çekiniyor?

Davutoğlu — 2004 yılı kamuoyunda AB yılı olarak algılanıyor ki, bunda haklılık payı var. Ama 2004 yılının ilk yarısında Asya ağırlıklı bir programı da devrede tutacağız. Dikkat ederseniz, Başbakanımız Güney Kore'ye gitti, Japonya'ya gidecek; Dışişleri Bakanımız Rusya'ya gidiyor. Geçen sene de bütün Orta Asya ülkelerine geziler yapıldı. Dolayısıyla Asya ayağı ihmal edilmiyor. Bu çerçevede Rusya ile başlatılmış Avrasya Ortak Eylem Planı var ve Ruslarla istişareler hiçbir zaman kesilmedi. Şimdi bunu üst düzeyde tekrar gözden geçirip Avrasya ölçeğinde Rusya ile Türkiye'nin ortak çıkar alanı geliştirmesi gerekiyor; yani Avrasya'yı Türkiye ile Rusya'nın çıkar çatışmasının yaşandığı bir bölge olmaktan çıkarıp Türkiye ile Rusya'nın ortak çıkar alanlarının genişleyeceği bir coğrafya haline getirmek lazım. Türkiye'nin AB ilişkilerinin, Türkiye'nin Rusya ve Avrasya politikalarına olumsuz etki yapmamasının mekanizmalarını şimdiden kurmamız gerekiyor.

Turhan — Türkiye ile Rusya arasında tarihsel bir rekabet söz konusu. Bir de geçmişte yaşanan ve çok başarılı olmayan Karadeniz Ekonomik İşbirliği gibi bir tecrübe var. Bu işbirliğinden beklenen hâsıl olmadı. Şimdi Orta Asya'yı Türkiye ile Rusya'nın çatışma alanı olmaktan çıkarıp bir işbirliği alanı haline getirmek nasıl mümkün olacak?

Davutoğlu Konuya, küresel perspektiften ve Avrasya ölçekli karşılıklı işbirliği ihtiyacı temelinde yaklaşmak lazım. AB ve NATO'nun genişlemesi olguları karşısında Türkiye'nin Rusya'ya, Rusya'nın da Türkiye'ye ihtiyaçı artıyor. Türkiye AB'ye aday ülke, ama AB'ye entegrasyonu sürecinde ve ondan sonra AB içinde etkili bir ülke olması, Asya derinliğinde Rusya ile eşit ve dengeli bir ilişki kurabilmesiyle doğrudan alakalı. Rusya ile Türkiye'nin birbirine ihtiyacı eskiden bir rekabet alanı içinde olabilirdi. Çünkü hem Rusya hem de Türkiye emperyal bir altyapıya sahipti ve söz konusu olan iki imparatorluğun Avrasya mücadelesiydi. Şimdi ise, güçlü imparatorluk geleneğine sahip ama ulus-devlet olarak daha küçük ölçekli yapılarda birbirlerine ihtiyaçları var. Avrasya'nın iki köşesinde yükselen AB ve Çin karşısında, rakip olmak bir yana, Avrasya'nın merkezinde daha fazla işbirliği yapmak durumunda olan iki ülke olacaklar. Dolayısıyla Türkiye'nin önümüzdeki dönemde Rusya ile ilişkisini küresel anlamda değerlendirecek olursak, ilişkinin karşılıklı bağımlılık yönünde seyretme ihtimalini daha yüksek görüyorum. Bölgesel anlamda, Balkanlar ve Kafkaslar'da da iki ülkenin birbirine ihtiyacı var. Özellikle her iki ülkenin çevresinde bir güvenlik alanı oluşturabilmesi açısından Kafkasya ve Orta Asya'da işbirliği alanları oluşturmak önemlidir.

Türkiye-Rusya ve Kafkasya...

Turhan — Bu, az önce değindiğiniz Kafkasya'daki problemlerin çözümünü de kolaylaştırır mı?

Davutoğlu — Önemli bir etki yapabilir. Türkiye ile Rusya arasındaki ilişkilerin zayıflaması ya da kopması, Kafkasya'daki gerilimleri yükseltir. Karşılıklı şüpheleri artırır ve bu da Kafkasya'daki mücadele alanlarının ısınmasına sebep olur. İlişkilerin sağlam olması ve bunun devamlı hale getirilmesi Kafkaslar'daki gerilimlerin azaltılması için şarttır. İkili ilişkiler bağlamında da –şu anda– Türkiye, Rusya'nın en büyük doğalgaz alıcılarından birisidir. Bunun yanında Türkiye-Rusya arasındaki ekonomik ilişkileri her iki ülke açısından ilk on arasındadır ve gelişmeye devam etmektedir. Her iki ülkenin birbirini tamamlayıcı ilişkilere sahip yapıları söz konusudur. Bu da iki ülkenin potansiyellerinin bir işbirliği çerçevesinde daha da gelişeceğini gösteriyor. Karadeniz

Ekonomik İşbirliği şu ana kadar istediğimiz neticeyi vermese de, yeni düzenlemelerle geçmişteki bu tecrübeyi geliştirmeli ve farklı alanlara yaygınlaştırmalıyız.

Büyük Ortadoğu Projesi

Turhan — Biraz da Büyük Ortadoğu Projesi'nden konuşalım. ABD'nin bu projesi hakkında ne düşünüyorsunuz?

Davutoğlu — Türkiye'de takip edilmeye çalışılan dış politikanın temel esaslarını ortaya koyduğumuzda bugün tartışılan birçok projeye, mesela Büyük Ortadoğu Projesi'ne nasıl yaklaştığımız çok daha netleşecektir. Berlin Duvarı yıkıldıktan sonra dünyaya özgürlük söylemi hâkimken, 11 Eylül sonrasında güvenlik söylemi egemen oldu. Bu süreçte başta ABD olmak üzere, küresel aktörler, sivil toplum kuruluşları ve akademi camiası güvenlik ağırlıklı bir söyleme yöneldi; bunun tek istisnası Türkiye'de yaşandı. Bu dönemde, güvenliğini riske etmeden, sürekli demokratikleşme paketleriyle özgürlük alanını genişleten tek ülke Türkiye'dir. Bu iç politika açısından da son derece önemlidir; zira özgürlük ve güvenlik alanında sağlanacak denge iç siyasal meşruiyet problemini de çözecektir. Devletle millet arasındaki en temel mutabakat/zımnî anayasa, devletin kendi insanına güvenmesi ve ona özgürlük vermesi, bunun karşılığında da halkın devletten emin olması üzerine kuruludur. Türkiye, bunu gerçekleştirebildiği ve iç siyasal meşruiyeti dengeli bir özgürlük ve felsefî bir güvenlik anlayışı ile irtibatlandırabildiği oranda diğer ülkelere model olacaktır. Türkiye bu anlamda hem coğrafî hem de tarihî açıdan Avrasya'nın merkez ülkesidir. Bunun özgüveni içinde davranıp kendi projemizi, kendi paradigmamız içinde harekete geçirebilirsek, dışarıdan bir ihale olmaksızın kendi bölgemizde ciddi dönüşümlerin önünü açabiliriz. Komşu ülkelerin tümüyle gelinecek sıfır problem noktası, bu dönüşümün habercisidir.

Turhan — Büyük Ortadoğu Projesi'ni bir tehdit olarak mı algılamak gerekiyor, yoksa iyi bir kriz yönetimiyle tehdit fırsata dönüştürülebilir mi? Bu projeye cevap ne olmalı?

Davutoğlu — *Stratejik Derinlik*'te üzerinde durduğum bir husus var: Ortadoğu'daki gelişmelerle uluslararası dönüşümler

arasında her zaman bir paralellik vardır. Mesela Birinci Dünya Savaşı küresel anlamda büyük bir dönüşümü getiriyor beraberinde. Bunun Ortadoğu'daki yansıması, Osmanlı Devleti'nin tasfiye edilip Ortadoğu'nun sömürgeciler tarafından paylaşımıdır. Keza İkinci Dünya Savaşı da büyük bir dönüşüme sebep oldu ve bunun Ortadoğu'daki sonucu, sömürgelerden yeni ulus-devletlerin doğuşudur. Soğuk Savaş döneminde dünyadaki kutuplaşma aynen Ortadoğu'ya yansımıştır. Ortadoğu'nun uluslararası dönüşümlerden bağımsız olarak kendini muhafaza etmesi çok zordur. Eğer dünyada bir dönüşüm yaşanıyorsa bu, Ortadoğu'ya da yansıyacaktır ve bu durum, Amerika istiyor diye olmayacaktır. Ortadoğu'da şimdi düşünülen demokratikleşmenin aslında 90'lı yılların başlarında aynen Doğu Avrupa'da olduğu gibi yaşanması gerekiyordu. Ama Ortadoğu'nun o zaman uluslararası sistemin merkezinde yer alan ABD ve Avrupa ülkelerinin ekonomik rekabet alanına dönüşmesi sebebiyle tutarlı bir tavır geliştirilemedi. Dolayısıyla aslında Ortadoğu'daki dönüşüm 10 yıl gecikmiş bir dönüşümdür. Ama bu dönüşüm Ortadoğu'daki ulus-devlet sınırlarını kaldırarak, Ortadoğu'yu tekrar parçalayarak yapılırsa, kaos doğurur ve olumlu bir dönüşüm olmaz. Bu dönüşümün tabandan gelen bir dönüşüm olmalı ve kültürel, ekonomik parametreleri de tebarüz etmelidir. Şu anki siyasal ve ekonomik yapısıyla Ortadoğu'nun bu şekilde varlığını sürdürmesi zor. Bizim burada Amerika'nın isteğine göre tepkici bir tavır geliştirmekten öte, Ortadoğu'nun son hükümran devletinin mirasçıları olarak, bölgenin geleceği ile ilgili proaktif bir tavır geliştirmemiz, bunun zihnî altyapısını hazırlamamız ve bu altyapıyı bölge halklarıyla paylaşmamız lazım. Mesela Dışişleri Bakanımızın son Kuveyt toplantısındaki (Irak'a Komşu Ülkeler Dışişleri Bakanları Toplantısı, 15 Şubat 2004) konuşmasının en vurgulu cümlesi şuydu: "Biz Ortadoğu halkları kendi bölgemizin kaderine sahip çıkalım." Bu kadere bölge halkları sahip çıktığı zaman başka birinin dönüştürmesinden bağımsız olarak, bölge istikrar içinde kendi dönüşümünü gerçekleştirebilir.

Kültürel ve toplumsal etkileşim...

Turhan — Dönüşümün bölgenin kültürel, ekonomik, toplumsal ve siyasal unsurlarına bağlı şekillenmesi gerektiğini söylediniz.

Ekonomik unsurları anlayabiliyoruz. Bölge ülkeleri arasında ekonomik etkileşim ticaretin artması, birtakım ticaret sınırlamalarının kaldırılması ile olabilir ki zaten dünyadaki genel eğilim de bu yönde. Siyasal anlamda kastedilen şey ise katılımın ve siyasal meşruiyetin artmasını sağlamak. Bu da, Dışişleri Bakanımız Abdullah Gül'ün İKÖ Dışişleri Bakanları Zirvesi'nde (Tahran, 28 Mayıs 2003) yaptığı konuşmada değindiği bir hususdu. Peki, *kültürel ve toplumsal unsurlar* dediğiniz zaman, neyi kastediyorsunuz?

Davutoğlu — Herşeyden önce bölgede kültürel iletişimin artmasını kastediyorum. Türkiye'de kaç kişi Arapça bir televizyon kanalını takip edebiliyor? Türkiye'de kaç aydın Suriyeli bir aydını tanır? Ya da tam tersi Suriyeli aydınlar kaç Türk aydınını tanır? Bir bölgenin sağlıklı dönüşebilmesi için o bölgede yaşayan toplumlar arasındaki kültürel ilişkinin en üst düzeye çıkması ve problemlerin de bu düzlemde tartışılabilir olmalıdır. Olumlu ya da olumsuz bir değişimin en önemli unsuru mobilizasyondur. Değişebilmek için önce hareket etmek gerekiyor. Bu hareket insan hareketi, zihin hareketi; yani entelektüel ürün ve fikirlerin hareketi, malların hareketi olabilir; ama mutlaka bu hareketliliği sağlamak lazım. Şimdiye kadar Ortadoğu'da hareket her bir devletin diğeriyle yaptığı ikili hareket şeklinde gerçekleşti. Şimdi bu, bölgeye yayılmalı, çok yönlü bir şekilde devam etmelidir. Ayrıca mobilizasyonun artması, çok kötü oluşturulmuş sınırların olumlu yönde açılmasını da beraberinde getirecektir. Bu da sınırların bir engel olmaktan çıkıp bir etkileşim hattı olmasına yol açacaktır. Sınırları değiştirmektense, esneterek etki alanını artırmak zorundayız. Türkiye'nin perspektifi de bu olmalı. Kuzey Irak'taki sorunla ilgili tartışmamız gereken, Irak sınırının kaç km güneyine indirilebileceği ve dolayısıyla Irak'ın Türkiye'den ne kadar uzaklaştırılabileceği değil; Türk ürünlerinin, Türkiye kaynaklı fikirlerin, etkinliklerin ve çözümlerin Irak sathında ne kadar etkili olabilecekleri olmalı. İran-Irak Savaşı bize çok açık bir şeyi öğretti: Sınırlar bir milyon insanın hayatı karşılığında bile bir metre ileri götürülemiyor. Ülkeleri yeniden bölmek yerine siyasal sınırları olduğu gibi kabul edip ekonomik ve kültürel sınırları açmak suretiyle sınırları esnetmek daha doğru bir yöntemdir. Ortadoğu'da da bunun gerçekleşmesi gerekmektedir.

AB'ye imtiyazlı ortaklık teklifi...

Turhan — Alman Hristiyan Demokrat Partisi Lideri Angela Merkel'in Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğine karşı çıkışını ve onun yerine imtiyazlı ortaklık önerisini nasıl değerlendiriyorsunuz?

Davutoğlu — Bu yıl sonunda verilecek karar, Türkiye'nin test edildiği bir karar olmayacak; burada AB test edilecek: AB küresel bir güç mü olmak istiyor, yoksa kıtasal bir güç olarak mı kalacak? Küresel olmanın iki şartı var: Stratejik olarak Asya bağlantısı kurmak ve çok kültürlü bir yapıya sahip olmak. Merkel gibi düşünenler AB'yi kıtasal güç olarak muhafaza edip Avrupa'nın kendine özgü olduğu düşüncesiyle mevcut yapıyı devam ettirmekten yana. Ancak Avrupa'nın kendine özgü olduğunu söylemek Avrupa'yı övmek değil, zaafını ortaya koymak demektir. Avrupa'nın kendine özgü olduğunu söylemek, aslında Avrupa'nın küreselleşemeyeceğini söylemektir. Bu Avrupa'nın zaafını Avrupa adına haykırmak olur. Türkiye'nin zaafını göstermez. Türkiye Avrupa'yı dönüştürecek kadar iddialı, Avrupa içinde söz söyleyecek kadar sağlam temellere dayalı, tarihî ve kültürel birikime sahip bir ülkedir ve stratejik olarak da Avrupa'nın uluslararası stratejik etkisini artırabilecek bir yapıdadır. Avrupa'da her aydın ya da her siyasetçi bu gerçeği görebilecek kadar derin değildir.

Dış Politikanın Temel İlkeleri

Ahmet K. Han
Turkishtime
15 Nisan 2004

Teori ile pratik arasındaki ilişki...

Ahmet K. Han — 2001 yılında yayınlanan *Stratejik Derinlik* isimli kitabınız, büyük ilgi uyandırmıştı. Kitabınızda ortaya koyduğunuz fikirler ve 17 aydır yürütmekte olduğunuz danışmanlığınız döneminde uygulanan dış politikaya ilişkin teorilerinizi ne zaman uygulama alanına taşısanız, sorunlar çıktığı yönünde yorumlar yapılıyor.

Ahmet Davutoğlu — Teori ile pratik arasındaki ilişki kadim bir problemdir. Eflatun'dan bu yana genellikle teorik düşünce üretenler, bu teorik düşünceyi pratik hayata yansıtmaya çalıştıkları zaman ya sükût-ı hayale uğrarlar ya da anlaşılmazlar. Her hâlükârda bunun çok eski bir problem olduğunu ve mutlak anlamda çözülmesinin de çok güç olduğunu kabul etmemiz lazım. Ancak üretilen teorilerin olgusal geçerliliği –bir olgudan teori üretmek ya da bir teoriden olguya doğru gitmek anlamında– ne kadar sağlanabilirse, o kadar değer kazanır ve uygulama alanı bulur. Ben, geçen seneye kadar daha çok soyut düşünceyle ilgilenen, teorik çalışmalar içinde bulunmuş bir akademisyen olarak pratik hayata girdiğimde, bu durumun benim için de ciddi bir meydan okuma ve yeni bir macera olacağını düşünüyordum. Bunda yanılmadım da. Ancak umduğumdan çok daha uyumlu bir ortam buldum; yani geliştirmeye çalıştığım ve *Stratejik Derinlik*'te anlattığım çerçeve ile Türkiye'nin pratik ihtiyaçları arasında ciddi bir çelişki görmedim.

Stratejik Derinlik, neo-Osmanlıcılığın manifestosu mu?

Han — Amerika'daki neo-conların entelektüel yapılanmasını andıran bir yeni-Osmanlıcılığın önde gelen ve konumu gereği en çok tartışılan temsilcisi olduğunuz söylenebilir. Kendinizi bir neo-Osmanlıcı olarak tanımlar mısınız? Bu bağlamda, *Stratejik Derinlik* kitabınızı da bu akımın manifestosu olarak nitelemek mümkün mü?

Davutoğlu — Neo-conlarla karşılaştırılmak bana çok doğru gelmiyor. Özellikle Ortadoğu ve çevresiyle ilgili gelişmelere bakıldığında, neo-conların belki spekülatif düşünce ürettikleri konusunda mutabık kalabiliriz; ama objektif geçerliliği olan teoriler ve rasyonel çerçeveler ürettikleri konusunda ciddi şüphelerim var. Neo-Osmanlıcılık konusuna gelince, tarihî derinlik içinde üretilen herşey, zamanla belli bir konjonktürde önemini kaybetse bile daha sonra kendisini hissettirebiliyor. Biz konjonktürel olarak belli bir dönemde, şartların empoze ettiği, şartlara bağlı ortaya çıkmış bir ulus-devlet değiliz. Bu durumdaki devletlere, bölgemizde İkinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan kimi devletlerden örnek verilebilir. Ancak, Türkiye 20. yüzyıla büyük ölçekli devlet yapıları içinde giren sekiz devletten biridir. 20. yüzyıla bu şekilde giren devlet yapıları içinde, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu haricindekiler –zira etki alanı küçülmüştür ve kendi bölgesinde büyük bir sorumluluk da taşımamaktadır– benzer sorumluluk ve meydan okumalarla karşı karşıya kaldı. Bu durum Türkçülük, İslamcılık ya da Batıcılık ve Osmanlıcılık şeklinde bir kategorik ayrım olarak görülmemelidir. Bu realite ile ilgili bir şey; yani biz eğer sıradan bir ulus-devlet olsaydık, aramıza dört tane daha devletin girdiği bir Bosna-Hersek'le bu kadar yoğun ilgilenmezdik ya da Kafkasya'daki yaprak kıpırdaması Türkiye içinde dalgalanmalara yol açmazdı. Musul, Kerkük ve Irak ile ilgili problemleri bu kadar yoğun tartışmazdık. Çevremizdeki bütün coğrafî derinliğin tarihî sorumluluklarını üstlenmiş durumdayız. Bunlara gözümüzü kapatamayız. Türkiye'nin *yakın kara havzası* dediğim bölgelere (Balkanlar, Kafkaslar ve Ortadoğu'ya) sırtını dönmek, gelişmeleri takip etmemek gibi bir lüksü yoktur. Bunu 50 sene önce belki kısmen yapabilirdik; ama iletişimin bu kadar arttığı, bağımlılık ilişkisinin yoğunlaştığı, ekonomik ilişkilerin geliştiği bir dönemde buralarla ilgileneceğiz.

Türk dış politikasının ilkeleri...

Han — Türk dış politikasında sizin de önemli ölçüde etkinizin olduğu yeni ilkelerden bahsediliyor. Özellikle, 11 Eylül ve Irak müdahalesinin ardından ortaya çıkan yeni riskler ve fırsatlar karşısında Türkiye nasıl bir konumlama içerisinde olacak? Bu konumlamanın belirleyici ilkeleri neler?

Davutoğlu — Türkiye, tarihî ve coğrafî derinliği dolayısıyla sorumlulukları olan, uluslararası ilişkilerde bu anlamda merkez gördüğüm bir ülkedir; AB'nin, NATO'nun, Asya'nın kenar ülkesi değildir. Bu bağlamda Türkiye Avrasya'nın merkezinde ve Akdeniz'den Pasifik'e doğru giden Rimland Kuşağının da ortasında yer alan bir ülkedir. Dolayısıyla birçok şeyi kendisine doğru çekebilecek, kendisi bunu şekillendirebilecek bir potansiyele sahiptir. Bu tarihî ve coğrafî derinliği barışçıl yöntemlerle bir stratejik zemine oturtabilmek açısından geliştirdiğimiz birtakım temel ilkeler vardır:

[1]Özgürlük ile güvenlik arasında kurulan denge: 11 Eylül sonrasında güvenlik odaklı bir ortam doğdu ve ulus-devletler genellikle kendi stratejilerini güvenlik eksenine oturttu. Bu durum, merkez bir ülkenin kendi halkıyla birlikte bir diplomasi geliştirmesi açısından çok uygun değildir. Türkiye bu açıdan bir istisna teşkil etti: Güvenliğini riske etmeden, özgürlüklerin alanını genişleten bir tavır oluşturdu. Bu sürdürülecek; çünkü bu tutum aynı zamanda içerideki tüm enerjinizi bir stratejik çerçeveye oturtmanızı sağlıyor. Bundan sonra da mümkün olduğu kadar güvenliği riske etmeden, halkın özgürlük alanını genişleten ve siyasal meşruiyeti güçlendiren bir tavır sergilemek zorundayız.

Han — Komşu ülkelerle ilişkilerimiz de bu bağlamda önemli değil mi?

Davutoğlu — [2] İçerideki konsolidasyonun sonrasında, komşularımızla sıfır problem ilişkisi kurulması önemlidir. Bu da konjonktüre aykırı gibi görünebilir. Örneğin, "Irak'ta bir savaş var, siz problemsiz bir çevre inşa etmek istiyorsunuz" denebilir; ama biz coğrafî derinliğimizi harekete geçirebilmek, stratejik derinliğe dönüştürebilmek için komşularla sıfır problem ilişkisine geçmek durumundayız. Ayrıca yakın komşularımızla ilişkilerimizde, ekonomik ve kültürel olarak insan mobilizasyonunu artırmak gere-

kiyor. Türkiye çevresinde üretilen değer ve ilişkilerin Türkiye'ye doğru akmasının sağlayacak bir politika takip etmelidir. Bu açıdan bakıldığında şu anda da sevindirici bir şekilde görüyoruz ki Suriye, Gürcistan, İran, Bulgaristan ve Yunanistan'la ilişkilerimiz son derece iyidir.

Han — Türkiye'nin yürüttüğü dış politika stratejileri dünya ile entegre olabiliyor mu?

Davutoğlu — Uluslararası ilişkiler son derece dinamik bir süreçten geçiyor. Statik politikalarla bu dinamik duruma intibak edemeyiz. Yapmamız gereken [3] Türkiye'yi çok boyutlu ve çok kulvarlı bir diplomatik ritme sokmaktır. Küresel parçalanma yaşanıyor. Transatlantik ilişkilerde bir parçalanma var, Avrupa ile Amerika arasında; Avrasya ile Transatlantik arasında parçalanma var. Türkiye, bu parçalanmalarda tek bir eksen üzerinde oynayıp diğer eksenlere karşı tutum takınan bir tavır yerine, bütün taraflarla dengeli ilişkiler geliştiren ve kendi vizyonunu bu ilişkilere yansıtan bir özne tavrıyla hareket etmelidir. Ortadoğu'yla ilişkileri geliştirirsek Amerika'ya karşı algılanır; AB ile ilişkileri geliştirirsek Amerika'ya karşı algılanır; Rusya ile ilişkileri geliştirirsek AB'ye karşı algılanır; Amerika ile ilişkileri geliştirirsek AB'ye karşı algılanır düşüncelerinden çıkıp bütün bu ilişkileri daha büyük bir stratejik resmin parçaları olarak görmek ve herkese de çok açık bir diplomasiyle bunun gerekliliğini anlatabilmeliyiz. [4] Bu görüntüyü destekleyecek yeni bir diplomatik üslup geliştirilmelidir. Örneğin, Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ün Tahran konuşması (28 Mayıs 2003) büyük yankı yaptı dünyada; çünkü Tahran konuşması içeriden bir konuşmaydı. Sayın Başbakan Erdoğan'ın AB platformunda yaptığı konuşmalar ise, Avrupa'nın geleceğinde Türkiye'nin alacağı yer konusunda objektif ve iddialı bir söylem içeriyor.

Han — Dış politika söylemlerimiz değişiyor denebilir mi?

Davutoğlu — Rusya Devlet Başkanı, Türkiye'deki parametrelerin değiştiğini görüyor ve bizimle ilişkileri geliştirmeye çalışıyor. Öbür tarafta Amerika ile stratejik ilişkileriniz derinlik kazanıyor; bunun etkilerini Kafkas politikasında görüyorsunuz ya da Amerika ile NATO içerisindeki rolünüzün sonuçlarını küresel alanda, Japonya ile ilişkilerinizde görüyorsunuz. Bunların hepsi bir bütündür. Artık tek tek sorunlarla uğraşırken (Irak, Kıbrıs, Gürcistan

vb.) öyle bir imaj sergilememiz lazım ki, bütün bunların ötesinde bir Türkiye olduğu görülebilsin. Böyle bir imajı sergilediğiniz zaman problemleri çözmeniz daha kolay olacaktır; zira problemlerle uğraşan, onlara gömülmüş bir ülke olmaktan çıkıp bir aktör olarak görülüyorsunuz. [5] Ritmik diplomasi. Dikkat edin, en krizli dönemlerde bile bakanlarımız sürekli hareket halinde. Bu hareketli diplomasi bize bir şey kazandıracaktır. Türkiye'yi artık yavaş yavaş bölgesel nitelikten çıkıp küresel alanda söz söyleyebilen, kendisiyle ilgili görünmeyen bir hususlarda bile ilke temelli bir görüş beyan edebilen ve bunu yürütebilen, her alanda görünür bir ülke durumuna getirmeliyiz.

Dış politikanın diğer aktörleri ya da ekonomik karşılıklı bağımlılık ve dış politika...

Han — İş dünyasının da bu dış politika içerisinde oynayacak bir rolü olmalı. Geleneksel olarak bu meselelerden uzak duran iş dünyamız, son dönemde dış politikanın oluşturulmasına ve yürütülmesine ilişkin fikir üretmekte. Sizce iş dünyamızın, uluslararası ekonomik ilişkilerimizin, ihracat ve ithalatımızın koordinasyonun dış politika üzerine etkileri nedir?

Davutoğlu — Uluslararası ilişkilerin bugünkü yapısını göz önüne alan bir stratejik vizyonla bakıldığında, ülkenin kendi uluslararası konumunu belirlemesi sadece Dışişleri Bakanlığını ilgilendiren bir husus değildir. Çarpıcı bir örnek vereyim: THY'nin hangi noktalara ineceği meselesi artık sadece bir havayolu şirketinin iniş noktalarını göstermesi açısından önem taşımıyor. Türkiye'nin 20 sene sonraki stratejik vizyonunda, hangi ülkenin ne kadar yer alması gerektiğini de belirleyip etkileyebiliyor. THY'nin iniş noktaları aynı zamanda sizin nerelere işadamlarınızı taşıdığınız, nerelerden işadamlarını getirdiğiniz ile ilgili bir konu. Bütün bunlar aslında dış politika yapısının bir parçası. Bundan sonra Ulaştırma Bakanlığı, Enerji Bakanlığı, Dış Ticaretten Sorumlu Devlet Bakanlığı, ekonomiyle ilgili bakanlıkların sürecin içinde olduğu bir dış politika yapısı var. Bizim de buna intibak etmemiz ve kamuoyunu buraya taşımamız lazım. Türkiye'nin yakın çevresinde derinlik kazanmasının en önemli aracı ekonomik karşılıklı bağımlılıktır. İçeride meşru zeminini oluşturmuş, kendinden emin

ulusça paylaşılan bir stratejiyle hareket eden bir ülke komşu ülkelerinden çekinmez. İhracatımız 50 milyar doları aştıysa, bu, Türkiye'nin kapasitesi açısından hâlâ düşük bir düzeydir. Ama, bir yandan da bu rakamların aşılmasını sağlayan unsurlar takip ettiğiniz dış politikayla ilgilidir. İhracat Türkiye'nin stratejik vizyonu açısından öylesine önemli bir parametre ki, ihracatımız ne kadar arttı ve nereye doğru ihracat yapıyoruz, bu bütünüyle sizin stratejik vizyonunuza ilişkin bir göstergedir. Şu anda birçok gezide sürekli hedefler konuyor siyasî otorite tarafından. Bu hedefleri siyasiler koymalı, ama hedeflere ulaşabilmek için de özel sektörü hem motive etmeli hem de özel sektörün önündeki bütün engelleri kaldırmalı. Özel sektörün önemli lider şirketleri aslında dış politikamızın ve stratejik vizyonumuzun öncüleridir.

Avrupa Birliği, Kıbrıs ve Irak

Oğuz Haksever
Basın Odası, *NTV*
13 Mayıs 2004
(Diğer Konuklar: Fehmi Koru, Mehmet Barlas, Tarhan Erdem)

Oğuz Haksever — Kıbrıs'ta kritik bir dönem geride bırakıldı; ama mesele canlılığını hâlâ sürdürüyor. Irak'ta işgal için yapılan savaş bitti; ama mesele her geçen hafta yeni bir boyut kazanıyor. AB'den müzakerelere başlama kararı almak için Türkiye gerekenleri büyük ölçüde yaptığı halde mesele hâlâ belirsizliğini koruyor. Kafkaslar, Ege ve Ortadoğu da diğer önemli dış politika başlıkları. Hasılı Türkiye, dış politika açısından Cumhuriyet tarihinin en yoğun dönemlerinden birini yaşıyor. Basın Odası da bu akşam geleneksel biçiminde biraz değişiklik yaparak bu dönemi Başbakanlık Dış Politika Danışmanı ve Büyükelçi Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu'yla birlikte masaya yatırıyor. Sayın Davutoğlu hoş geldiniz!

Ahmet Davutoğlu — Hoş bulduk.

Haksever — Programı açarken onca dış politika sorunu arasında üç önemli dış politika başlığından söz ettik: Irak, Kıbrıs, AB. Bu çerçevede gideriz diye düşünüyorum; ama konuklarımız soru sormak konusunda serbesttir. İlk soruyu Fehmi Bey'den alalım.

Irak ve Kıbrıs politikalarını değerlendirilmesi...

Fehmi Koru — Hükümetin dış politikası dendiği zaman –AB'yi bir tarafa bırakırsak– iki önemli başlık öne çıkıyor: Irak ve Kıbrıs. Hükümetin dış politikasının belirlenmesindeki önemli unsurlardan biri olarak Irak ve Kıbrıs meselesinin değerlendirdiğinizde izlenen politikaları başarılı buluyor musunuz?

Davutoğlu — Her iki süreci de sıhhatli bir biçimde değerlendirmek için dış politika performans değerlendirmesinin ana unsurlarını

ortaya koymak gerekir; yani hangi politikalar başarılıdır, hangileri değildir. Bu noktada iki önemli kriter vardır: kısa ve uzun dönemdeki sonuçları itibariyle değerlendirmek; ülkenin manevra alanını genişletip genişletmediği açısından değerlendirmek. En önemi kriter son kriterdir; yani "Uygulanan politika ülkeyi bir tünele sokup bu tünel içinde hareket etmek zorunda mı bırakıyor, yoksa önüne pek çok alternatif mi açıyor?" sorusuna cevap vererek dış politikayı değerlendirmek en önemli ölçüttür. Irak'a Aralık 2002 itibariyle bakıldığında parametrelerin belirlendiği ve Türkiye'nin alternatif bir politika belirleme şansının neredeyse hiç olmadığı bir konjonktür varsayılıyordu. Kıbrıs'ta ise, 30 yıldır birikmiş çok kronik bir problem dolayısıyla –çok deneyimli bir diplomatımızın tabiriyle– "denizin tükendiği" varsayımı söz konusuydu; yani Türkiye'nin hareket alanın daraldığı ve tercih yapma şansının çok zayıf olduğu bir konjonktür vardı. AB biraz daha farklıydı; zira daha öncesinde birtakım yasal düzenlemeler yapıldığı için önümüz açık görünüyordu. Bu parametreler açısından bugüne baktığımızda gerek Irak'ta gerek Kıbrıs'ta hareket alanımız genişlemiştir.

Dış politika vizyonu: Tezkere ve Kıbrıs

Koru — Bugünden geriye doğru baktığımızda Irak'ın işgaline Türkiye'nin karışmaması büyük bir başarıdır. Ama hükümetin gündeme getirdiği 1 Mart tezkeresi kabul edilseydi, Irak'taki kötü ve başarısız durumun içinde Türkiye de olacaktı.

Davutoğlu — Statik değerlendirmeler ile statik tavırları mukayese etmek Soğuk Savaştan kalma bir alışkanlıktır. Halbuki yaşadığımız şey bir süreçtir ve süreç sürekli takip edilmesi, her an pozisyonun revize edilmesi gereken bir şeydir. Türkiye'de çok üst ölçekli stratejik bir hamaset vardır. Türkiye, 1990'lı yıllarda Adriyatik'ten Çin'e değişik dönemlerde değişik tarzda stratejik hedefler ortaya koymuş; fakat taktik alanda sürekli zaman kazanmaya dayalı ve çok da tutarlı görünmeyen bir seyir takip etmiştir. Bu ikisi arasında da bir bütünlük çoğu zaman görülmez. Bazen stratejik hülyalar içinde olur, bazen da öyle taktik adımlar atar ki birbirini bloke eder. Türkiye'nin Kuzey Irak politikası 2000 yılına kadar 12 yıl boyunca tek bir eksende devam etmiş; fakat 2000-2002 döneminde Kuzey Irak'taki gruplar etrafında yaşanan

gerilim neticesinde parametreler değişmiştir. Türkiye'nin bu taktik adımlar arasındaki bütünlüğü göremediği durumlar oluyor. Kıbrıs'ta da benzer bir durum yaşandı. Dolayısıyla Irak ve Kıbrıs'ı değerlendirirken "Türkiye'nin bir dış politika vizyonu var mı?" ve "Dış politika vizyonunun ana esasları nedir?" sorusuna cevap vermek gerekir. Bu açıdan bakıldığına hükümetin dış politika vizyonu "süreci taktik adımları gözeterek takip etmek ve opsiyonları bir kenarda hazır bulundurmak"tır. 1 Mart Tezkeresi öncesinde Aralık sonu itibariyle bakıldığında Türkiye'nin tek kulvarlı bir Irak politikasına ister istemez sürükleneceği kanaati vardı. Fakat aynı dönem içersindeki iki üç aylık dönemde takip edilen politikada farklı alternatifler ve birbirine paralel işleyen kulvarlar dikkate alındı; mesela komşu ülkelerle ve AB platformunda sürekli Irak eksenli toplantılar yapıldı; Rusya ve ABD ile istişare içindeydik ve BM zemininde aktif bir politika takip ettik.

Kıbrıs meselesinde de statik bir pozisyon dinamik şartlarda sürdürülemez. Kıbrıs'ta referandum öncesinde altı alternatifli durum[14] vardı önümüzde ve bu altı alternatifin her biri bizim inisiyatifimizi başlattığımız dönemin öncesinden daha iyi bir pozisyona işaret ediyordu. Dolayısıyla hükümetin son dönemde takip ettiği dış politika, baştan itibaren değişik opsiyonları dinamik bir süreç içinde sürekli takip eden ve gündemden hiçbir zaman düşürmeyen bilinçli bir sürecin ürünüdür. Bu bir süreç diplomasisi, statik bir noktasal kriz diplomasisi değildir. Bu bakış açısı, Türk diplomasisinin Soğuk Savaş dönemindeki statik parametrelere dayalı politikasını tenkit etmiyor; aksine yeni bir diplomasi anlayışı, dili ve vizyonunu devreye sokmamız gerektiğine işaret ediyor. Bu açıdan bakıldığında Kıbrıs ve Irak'ta bu vizyon devrededir.

Ahmet Davutoğlu'nun dış politikadaki konumu...

Tarhan Erdem — Sayın Davutoğlu dış politikada sizin göreviniz nerede oluyor? Bilgi toplamada mı, izlemede mi, yoksa politika oluşturma sırasında Başbakana yardımcı mı?

14 (i) Statükonun devamı; (ii) iki tarafın onayladığı çözüm; (iii) Türklerin evet, Rumların hayır demesi; (iv) Rumların evet, Türklerin hayır demesi; (v) Rumların çekilmesi; (vi) Türklerin çekilmesi.

Davutoğlu — Akademisyenliğin teorik yönüyle pratik hayattaki diplomasi arasındaki çelişki veya uzlaşma noktaları sorusuyla çok karşılaştım. Ama sizin sorunuz çok ilginç. Çünkü göreve başladığımda nasıl olacağına dair önümde çok ciddi bir örnek yoktu; yani dış politikadaki pozisyonumu süreç belirledi. Kriz dönemlerinde birlikte yoğun bir mesai harcamak suretiyle belli bazı şeyleri yerine oturttuk. Netice itibariyle çalışma yöntemimizin birkaç boyutu var: [i] Danışmanlığın bir gereği olarak doğrudan Başbakanla, Dışişleri Bakanıyla değişik dönemlerde analizler yapıyoruz. [ii] Büyükelçilik unvanı aldıktan sonra da diplomatik sürecin içinde bizzat yer aldım. Dolayısıyla Dışişleri bürokrasisiyle hem Kıbrıs sürecinde hem de Irak sürecinde sürekli mutfakta çalıştık. Bu süreç hem benim için hem de Dışişleri bürokratları için olağanüstü bir tecrübeydi. Bazen onların pratik tecrübeleri bizim birtakım teorik analizlerimizin önünü açtı; bazen de sürece farklı bir bakış açısı getirmek suretiyle onlara katkıda bulundum. Fakat danışman olarak bir fikir beyan edip sonra izini sürmemek veya bu fikirle sınırlı kalmak gibi bir süreç yaşanmadı. Birkaç düzlemde dinamik bir ilişki biçimi ortaya çıktı.

Haksever — Akademik tecrübenizi, birikiminizi dış politikada bu şekilde kullanmak enterasan bir tecrübe olmalı; belki de akademik birikimini dış politika pratiğinde kullanmak sizinle başlayan önemli bir örnektir.

Davutoğlu — Akademik hayattan bürokrasiye geçerken bürokrasi ve siyaset çevreleriyle ilişki kurmak tedirginlik veriyordu; zira neyle karşılaşacağım hususunda bir açıklık yoktu. Göreve başladıktan sonra başta Başbakanımız ve Dışişleri Bakanımız olmak üzere siyasî çevrelerle bilim adamı-siyasetçi ilişkisini seviyeli bir şekilde yürütmek mümkün oldu. Ayrıca bürokrasiyle de çok sağlıklı bir ilişki kurabildik. Dolayısıyla bu konuda Türk diplomasisini ve dostlarımı takdirle anıyorum.

YÖK krizi ve iç politikadaki dalgalanmaların dış politikaya etkisi

Mehmet Barlas — Ben de Tarhan Bey'in kaldığı yerden, yani danışmanlık meselesinden devam etmek istiyorum. Sayın Baş-

bakanın dış politikadaki atılımlarını doğrusu hayranlıkla izliyorum; mesela son Yunanistan seyahatinde Türk soydaşlarımıza Gümülcine'de yaptığı konuşmada "Özünüzü unutmayın; ama Yunan vatandaşı olduğunuzu da hep hatırlayın. Eğer bu ülkeye hizmet ederseniz, kendi ırkınıza da hizmet edersiniz" gibi sözler söyledi. Dolayısıyla Yunanistan seyahati büyük bir başarıydı. Kıbrıs politikası da muhteşemdi; zira Türkiye'de 70 yıldır yürütülen *dondurulmuş statüko* ya da *pozisyon belirlemek* dediğimiz politika terk edildi. Aynı şekilde AB ve ABD politikasında da önemli adımlar atıldı. Bu kadar akıllı giden bir politikanın arkasında danışma mekanizması var. Ancak bütün bunların ardından yaşanan bir de YÖK Krizi var. Sizin de çok iyi bildiğiniz gibi iç politikadaki dalgalanmalar dış politikaya da yansır. Mesela Fransa'nın iç politikasındaki dalgalanmalar AB'ye yansıdı ya da ABD'nin iç politikasında yaşanan gelişmeler Irak'ta fiyaskoya sebep oldu. Dolayısıyla YÖK Krizinin yansımaları konusunda Başbakana uyarıda bulunmadınız mı? Kısacası Yunanistan başarısı gibi bir diplomatik zaferin ertesi günü bu kıyamet koparılıp Türkiye birbirine düşerken danışmanlar olayı dışarıdan mı seyretti?

Davutoğlu — Danışmanlık olayı ekseninde devam etmek zorunda kalacağız bu durumda. Aslında dış politika gereği Yunanistan ziyaretinde neyi amaçladığımız üzerine konuşmak isterdim; zira Yunanistan ziyareti neticesinde elde edilen başarının ötesinde bu ziyaretin nasıl bir dış politika kontekstinin içine oturduğu meselesi var. Sorduğunuz soruya gelince, siyaset tek boyutlu bir ilişki değildir. Dolayısıyla Başbakanın bir siyasetçi olarak iyi bir dış politika yürütme sorumluluğu kadar toplumdan gelen talepleri yönlendirme ve bu taleplere yönelik tavır alma sorumluluğu vardır. O halde siyaseti sadece dış politikadaki performans ya da çalışmalarla sınırlamak mümkün değildir. Bu açıdan bakıldığında yoğunlaştığımız alan itibariyle dış politikadaki risk faktörünün azaltılmasıyla birlikte yaşanan başarılar yanında içeriden gelen birtakım toplumsal talepler de vardır. Ancak bu taleplerle ya da bu taleplere verilen karşılıklarla dış politikada yaşanan gelişmelerin birbiriyle çeliştiğini söylemek doğru değildir; yani bir siyasetçi "dış politikada iyi gidiyoruz bu arada içerideki toplumsal

talepleri donduralım" diyemez. Bu tür bir tavır beklentisine girmek, siyasetçinin kendi siyasal meşruiyetiyle ilgili başka soruları gündeme getirir.

Referandum sonrası Kıbrıs...

Haksever — Dış politika vizyonunu açıklarken, "süreci taktik adımları gözeterek takip etmek ve opsiyonları bir kenarda hazır bulundurmak"tan söz ettiniz. Kıbrıs meselesini göz önünde bulundurduğumuzda opsiyonlar arasında yeni bir arabulucu veya yeni bir müzakere süreci var mı?

Davutoğlu — 1 Mayıs'ta Rum yönetiminin AB üyesi olmasıyla Kıbrıs meselesinin niteliği değişmiş ve sadece Türk kesimi ile Rum kesimi ya da Türkiye ile Yunanistan arasında Doğu Akdeniz'de yaşanan ikili bir problem olmaktan çıkmıştır. Bu yeni durum değerlendirilmeli ve opsiyonlar hazırlanmalıdır, yani dinamik bir süreç işliyor. Bu açıdan bakıldığında mesele uluslararası bir boyut kazanmıştır; çünkü Rum kesiminin AB'ye girmesi Avrupa Birliği'ni hem Ortadoğu'ya hem de Ortadoğu'ya yönelik yeni projeleri gündeme gelen ABD'ye komşu haline getirmiştir. Bu sebepledir ki problemin optimum bir noktada çözüme kavuşturulması hem Doğu Akdeniz'in hem de mücavir alanın istikrarı açısından son derece önemlidir. Türkiye'nin stratejik çıkarlarına da uygun olan bu çözüm, tüm çabalarımıza rağmen gerçekleşmedi. Şimdi önümüzde üç aşamalı bir süreç var:

[i] Öncelikle kısa bir süre için psikoloji ağırlıklı bir intibak dönemi yaşanacaktır. AB, ABD, Rusya, Türkiye ve Yunanistan, bu yeni şartlara intibak etmek üzere arayış içine girmişlerdir. Bu değerlendirme sürecinde Türkiye ciddi bir avantaja sahip; zira hem diplomatik olarak geniş bir manevra alanı var, hem de 30 yıl sonra ilk defa psikolojik üstünlüğü ele aldı. Ayrıca referandum neticelerinin alındığı 24 Nisan akşamı, bu tarihten önce başlayan çalışmalarla yeni dönemde neler yapılabileceği üzerine düşünmeye başladık.

[ii] Bu psikolojik safhadan sonra, bütün tarafların intibak sürecinde oluşturduğu geçici statüko ortaya çıkacaktır.

[iii] Sonraki aşama da nihai statünün belirlenmesidir. Bizim bu günlerde göstereceğimiz performans, geçici statükoyu da nihai

statükoyu da belirleyen sonuçlar doğuracaktır. Bu sebeple rehavete ve hayale kapılmadan rasyonel temeller dayanarak sağlıklı işleyen ve adım adım yürüyen bir süreç takip edilmelidir.

Haksever — Nihai statüko için bir zaman verebiliyor musunuz?

Davutoğlu — Birkaç aylık psikolojik sürecinin ardından taraflar kendi intibak pozisyonlarını belirleyecetir; yani Aralık'ta tarafların geçici statüleri belirginlik kazanacaktır. Aralık sonrasında taraflar pozisyonlarını netleştirmeye başlar. Bu süreçte Türkiye için en kritik aşama, BM Güvenlik Konseyi'ne sunulacak rapor ve bu raporun BM Güvenlik Konseyi'nde onaylanmasıdır; zira Konsey'den çıkacak her karar, daha sonraki statüleri belirleyen bir norm halini alacaktır. Bu sebeple Türkiye'nin –pozisyonunu kuvvetlendirmek için– Rusya'yla ve BM Güvenlik Konseyi'yle yürüttüğü temaslarda referandumun/sürecin objektif bir resminin çekilmesi ve asimetrik yöntemin terk edilmesi konularını gündeme getirmesi son derece önemlidir. Ayrıca süratle Kuzey Kıbrıs'ın normalleşmesi için de yoğun bir çaba sarf edilmelidir.

Koru — Kıbrıs bağlamında Rusya'yı da andınız. Halbuki Kıbrıs bağlamında Rusya, Türk tezlerini baltalayıcı iki önemli girişimde bulundu. Bu açıdan Rusya'yla sürdürdüğümüz ilişkinin mahiyeti nedir? Bir de Irak meselesi var. Irak'ta işler, ABD ve işgal güçlerinin beklediği gibi gitmiyor. Pentagon'un da gelişmelerin nereye varacağı konusunda bir açıklığa sahip olduğunu zannetmiyorum. Bu bağlamda 30 Haziran'da yönetimin Iraklılara devredilmesinden sonra, yaşanacaklar da belirsizliğini koruyor. Fakat beklentiler Irak'taki yönetimin bir federasyon olacağı yönünde. Acaba bizim değerlendirmelerimiz ne yönde? Orada nasıl bir yönetim bekleniyor? Daha açık sorayım. Türkiye'nin Kuzey Irak'a dönük dış politikasında bir değişiklik var mı?

Rusya'nın Kıbrıs politikasındaki yeri

Davutoğlu — Rusya'nın Kıbrıs meselesindeki konumu şu şekilde açıklanabilir: Kıbrıs meselesine dair hazırlanan rapor, önümüzdeki günlerde karara bağlanması için Rusya'nın veto yetkisine sahip olduğu BM Güvenlik Konseyi'nin gündemine gelecek. Bu açıdan bakıldığında Türkiye'nin, meseleye taraf olanlar kadar karşı

olanları da ikna edebilmesi önemlidir. Ayrıca Dışişleri Bakanımız Abdullah Gül'ün ziyareti [23-26 Şubat 2004] ve Putin'in uzun bir aradan sonra gerçekleşecek Türkiye'ye ziyaretinin de [5-6 Aralık 2004'te gerçekleşti] gösterdiği gibi Türkiye-Rusya ilişkileri de son dönemde ciddi bir ivme kazanmıştır. Dolayısıyla, Türkiye-Rusya ilişkilerinde Kıbrıs'taki Rus tavrının bir engel teşkil etmemesi için Türkiye ile Rusya'nın Doğu Akdeniz'de ve Kıbrıs'ta rakip aktörler olmadığı anlatılmalı ve Rusya'nın BM Güvenlik Konseyi'nde Türkiye karşısında veto hakkını kullanmaması için yoğun bir çaba gösterilmelidir.

Koru — Rusya ile Türkiye rakip aktörler değil mi?

Davutoğlu — Rum kesiminin AB'ye girmesiyle değişen Doğu Akdeniz'in yeni konjonktürü ve ABD'nin Doğu Akdeniz'deki varlığı dikkate alındığında Rusya'nın tepkisi/refleksi, Doğu Akdeniz'de zemin kaybettiği kanaatine dayanmaktadır. Bu bağlamda Türkiye de Rusya'yı rakip bir aktör şeklinde tanımlarsa, Rusya'nın blokajını kuvvetlendirmiş olur. Bu anlamda orta vadede Türkiye-AB ve Türkiye-ABD ilişkilerinin alacağı seyre göre Rusya, Türkiye'yle çok daha yakın bir işbirliği içine girmek zorunda kalacaktır.

Irak, 30 Haziran ve Kuzey Irak

Kuzey Irak'a gelince, bu meseleyi daha geniş bir çerçevede ele almak gerekir: Türkiye'nin yürüttüğü yeni dış politikanın en önemli parametrelerinden biri de *komşularla sıfır problem*dir. Komşularımızın yer aldığı coğrafya üzerinde de Misâk-ı Millî'nin ya da Lozan'ın Türkiye'ye miras bıraktığı tarihî ya da hukukî sorumluluklar vardır: Kuzey Irak, Musul, Kerkük, Nahçıvan, Batum. Bu noktalar, sağlıklı politikalar yürütüldüğü takdirde Türkiye'yi komşularıyla birleştiren alanlar haline gelebilir; fakat gerilime dayalı bir politika takip edilirse de sıkıntılara sebep olabilir. Komşu ülkelerin sınırlara yakın bölgeleriyle geliştirilen ilişkiler komşu ülkeler arası bağlar güçlendirilmiştir. Bu bölgeler, sadece askerî tehdit alanları ya da muhtemel ön hat olarak görülmemeli; bu bölgelerle karşılıklı bağımlılık ilişkisi kurularak bu sınırların ötesindeki ülkelerle ve topluluklarla ilişki/bağ kurulmasının önü açılmalıdır. Bu bağlamda, Kuzey Irak bir dönem PKK faktörü sebebiyle sadece bir risk alanı şeklinde görülüyordu; bu sebeple de Irak politikası

Kuzey Irak'a, Kuzey Irak'ta PKK'ya indirgenerek ele anlıyordu. Bu politika, Irak konusunda Türkiye'nin ayaklarını kilitlemişti. Şimdi bu politikanın ötesine geçerek –özellikle– 30 Haziran'dan sonra Irak'ta yönetimin geçici hükümete devredilmesinin ardından Türkiye, Kuzey Irak'ı istikrar alanı halinde görerek bütün Irak'ı kuşatan bir politika yürütmektedir. Bu açıdan, Musul ile Diyarbakır arasındaki ekonomik ilişkiler ve kültürel köprüler karşılıklı bağımlık ilişkisi şeklinde kurulmalıdır. Aynı ilişki şeklini, Batı Trakya ile Edirne, Batum ile Hopa, Nahçıvan ile Iğdır arasında da düşünmemiz gerekir. Bu politika hem Türkiye'nin etrafında bir güvenlik halkası oluşturacak hem de yakın kara havzasındaki risk alanlarını minimize ederek bu alanlarla karşılıklı etkileşim içine girilmesini sağlayan bir derinlik kazandıracaktır.

Şunu da gözardı etmemek gerekir: Irak, bugün, sadece Türkiye için değil, bölge için de çok büyük bir risk alanıdır. Her türlü etnik çatışmaya, her türlü mezhep çatışmasına açıktır. Bu açıdan Kuzey Irak, Batı Trakya'dan farklıdır; zira Batı Trakya'da yoğun bir güvenlik parametresi söz konusu olmadığı için bahsettiğim ilişki ağı rahatlıkla kurulabilir. Bu açıdan Kuzey Irak, hâlâ bir güvenlik alanı olarak görülüp mevcut duruma uygun tedbirler alınmalıdır. Ancak uzun vadede Kuzey Irak, Türkiye'yi Orta Irak'a ve hatta Basra'ya bağlayacak bir geçiş yolu ve bu anlamda ekonomide, kültürel ilişkilerde bir ön hat olacaktır. Burada da korkuları, psikolojik refleksleri dışarıda tutmak gerekir.

Avrupa Birliği tarih vermezse...

Erdem — İki defa Sayın Başbakan "AB bize tarih vermezse, Türkiye kendisine yeni bir mecra bulur veya yeni bir kanala akar" anlamında bir cümle söyledi. Bu cümle ile ne kastediyordu?

Davutoğlu — Türkiye Osmanlı döneminde Batı ile Doğu, Avrupa ile Asya arasında bir cephe ülkesi gibi görüldü. Cumhuriyet döneminde, özellikle de Soğuk Savaş döneminde *kanat ülke* şeklinde tanımlandı. Şimdi de AB'nin *periferi ülkesi* olmak istemiyor; zira Türkiye AB'ye hem stratejik katkı sağlayacak hem de artı değer katacak, bir anlamda AB'yi küresel bir güç haline getirecek önemli bir aktördür. Bu açıdan bakıldığında Türkiye merkez ülke olması itibariyle, Avrasya eksenli coğrafyaya eklemlenmiştir; mesela bir

Slovakya olmadığı için AB dışında politika üretebilir. Bu bağlamda Başbakan ve Dışişleri Bakanı, AB ülkelerine yönelik pek çok ziyaret gerçekleştirdikleri gibi Japonya, Rusya, Güney Kore, Doğu Avrupa ve Orta Asya'yı da ziyaret ettiler. Dolayısıyla, Avrupa Birliği Türkiye'yi bu çok boyutlu stratejik resmin içinde değerlendirmelidir. Hasılı Avrupa Birliği dış politikanın odağındadır; yani en önemli parametrelerinden biridir; ama tamamı değildir.

Erdem — Başbakan *yeni bir mecra, yeni bir kanal* diyor.

Davutoğlu — Kastedilen Türkiye'nin zaten bir mecrası vardır ve AB bu mecra içinde bir yerde durmaktadır; yani Türkiye mecrası olmadığı için AB sürecine girmemiştir. Nihayetinde AB'nin de önümüzdeki dönemde nasıl şekilleneceğini AB içindeki taraflar da çok fazla bilmiyor. Dolayısıyla, AB nasıl şekillenirse şekillensin –bütün stratejik mecrasını AB'nin parametreleri içinde belirleme lüksüne sahip olmayan– Türkiye, kendi stratejik mecrasını çizmek zorundadır; zira Ortadoğu ve Orta Asya AB parametreleri içinde değerlendirilebilecek ilişkiler değildir. Aksi halde Türkiye, AB'nin ortak dış politika vizyonu içinde çok sınırlı bir alanda kalır.

Erdem — Eğer Sayın Başbakan sizin gibi düşünseydi "Türkiye zaten bir kanalın içindedir bu kanalda devam ederiz" derdi; fakat böyle söylemedi.

Davutoğlu — Başbakanın da söz konusu cümlesiyle kastettiği işaret ettiğim çerçevedir: "Türkiye stratejik anlamda opsiyonsuz bir ülke değildir; önümüzdeki farklı dış politika alternatiflerinden sadece bir tanesi AB'dir." Başbakan, bu çerçevenin dışında "AB'ye karşı Rusya'yı çıkartırız" tarzında bir senaryo kastetmemiştir.

Barlas — Türkiye AB ilişkileri ne zaman kopar? Aralık ayında bize takvim vermezlerse mi?

Davutoğlu — İrrasyonel bir kopuş olmaz. Türkiye'nin bütün hesapları takvim verilmesi doğrultusundadır; ben de takvim verileceği kanaatindeyim; belki de toparlayıcı bir şey olabilir.

Haksever — Gerçekten sizden daha fazla bilgi almak, sizin bilgilerinizi burada paylaşmak çok isterdim; ama zamanımız yok. Şu kısa sürenin bile oldukça yararlı olduğu kanaatindeyim. Çok teşekkür ediyoruz.

Küresel Dünyanın Kapıları Türkiye'ye Açılıyor!..

Serdar Turan
"Küresel Dünyanın Kapıları Türkiye'ye Açılıyor", *İnfomag*
Eylül 2004

Türk dış politikasında yaşanan değişim

Serdar Turan — Türkiye, dış politikada son iki yıldır çok hareketli ve önemli gelişmeler yaşıyor. Irak ve ardından Kıbrıs konusundaki gelişmeler bunun en somut göstergeleri. Çok uzun zamandır sürdürdüğümüz politikalardan vazgeçiyoruz. Türk dış politikasında önemli bir kırılma yaşanıyor diyebilir miyiz?

Ahmet Davutoğlu — Türkiye bu dönemde, hem iç siyasetinde hem de dış politikasında *güçler dengesi*ne uygun bir teori üretmeye çalışıyor. Bu yeni bir şey değil. Türkiye Osmanlı'dan bu yana hiçbir zaman uluslararası gelişmeleri seyretmekle yetinen bir ülke olmadı. Bunun izlerini Birinci Dünya Savaşından sonra da, ondan önce II. Abdülhamid'in izlediği siyasette de belli ölçülerde görüyoruz. O kadar önemli bir coğrafyaya ve tarihî birikime sahip ki Türkiye, gelişmelere bir şekilde tepki vermek zorunda. Soğuk Savaş sonrası döneme gelince, ben bu döneme *geçici ateşkesler dönemi* diyorum. Soğuk Savaş sonrasında gerek teorik bazda, gerekse bu teorinin pratiğe yansıması anlamında Türkiye'nin kendini yeniden yorumlamaya ihtiyacı vardı ve hâlâ da vardır.

Turan — Çünkü Soğuk Savaş sonrası uluslararası dengeler kurulabilmiş değil. Siz bu yüzden mi *geçici ateşkesler dönemi* diyorsunuz?

Davutoğlu — Soğuk Savaş sonrasında dengeler henüz oturmadı, bir yapı oluşmadı. 30 Yıl Savaşlarından hemen sonra Vestfalya

Anlaşması ile bir düzen kurulduğunu görürsünüz. Napolyon Savaşlarından sonra Viyana Kongresi ile yeni bir düzen, yeni bir kurallar silsilesi oluşur. Birinci Dünya Savaşı sonrasında Cemiyet-i Akvam kurulur. İkinci Dünya Savaşından sonra da Birleşmiş Milletler. Dikkat ederseniz, bütün büyük dönüşümlerden sonra, uluslararası sistemde bir "yeniden tanımlama" yaşanıyor. Soğuk Savaş dönemi de aslında küresel ölçekli bir savaştı. Berlin Duvarının yıkılışını Soğuk Savaşın bitişi olarak alırsak, aslında bundan 11 Eylül'e kadar geçen dönemde bir düzen kurulamadı. Bütün küresel güçler bir araya gelip de kendi rollerini tanımlayamadı. Bir barış şartının ortaya çıkmasından daha çok, geçici ateşkeslerin yaşandığı bir süreç oldu.

11 Eylül sonrası Türkiye'nin etkili olabileceği bir dönemdir...

Turan — 11 Eylül sonrası Türkiye için bir fırsat dönemi olarak adlandırıldı. Bu belirsizlik süreci içinde Türkiye'nin durumunu siz nasıl değerlendiriyorsunuz?

Davutoğlu — Türkiye kesinlikle böyle bir dönemin en çok etkilediği ülkelerden biridir. Ayrıca en etkili olabilecek ülkelerin de başında geliyor. Çünkü tarihî ve coğrafî derinlik gibi iki önemli özelliğe sahip. *Tarihî derinlik*: Orta Asya, Balkanlar ve Kafkasya coğrafyasının neresine baksanız, tarihinde Türkiye vardır. Bu coğrafyadaki ülkelerin tarihi, Türkiye ve Osmanlı tarihi anlaşılmadan yorumlanamaz. *Coğrafî derinlik*: Bazı ülkeler –mesela ada ülkeleri– etraflarındaki ülkelerle o kadar kopmuşlardır ki coğrafî geçişkenlikleri yoktur. Bu sebeple çevrelerinden az etkilenir ve az etkilerler. Ancak Türkiye gibi ülkelerde geçmişe doğru baktığınızda, coğrafî sınırların gerçekliği bile tartışmalıdır. Ben Türkiye'nin İran sınırı hariç bütün sınırları için *esnek sınırlar* diyorum. Hatay'ın ilhakından sonra sınırlarımız değişmedi. Bir ulus-devlet olarak sınırlarımız istikrarlı, ama bir de şöyle bakın: Edirne'nin hemen ötesinde Batı Trakya, Bulgaristan sınırının hemen ötesinde Kırcaali, Rize'nin hemen ötesinde Batum, Doğu Anadolu'nun hemen ötesinde Nahçıvan. Unutulmamalıdır ki Harran Ovası'ndan daha önce böyle bir sınır geçmemişti.

Turan Sınırların anlamını yitirdiğini mi söylüyorsunuz?

Davutoğlu — Şunu söylemek istiyorum: Sınırlar, –Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi– küresel sistemde istikrarlı bir yapı varsa ve küresel düzenin kuralları belliyse sabit görünür. Soğuk Savaş döneminde Türkiye-Suriye sınırı, aynı zamanda NATO-Varşova Paktı sınırı gibiydi; zira Suriye Sovyetler'le yakın ilişki içindeydi. Dolayısıyla Türkiye-Suriye karşılaşması aslında ABD-Sovyetler Birliği veya Londra ile Varşova Paktı karşılaşması gibiydi. Benzer bir durum Türkiye-Gürcistan sınırı için de geçerli. Kurallar küresel düzlemde belirlendiği zaman, daha alt ölçeklerde ülkelerin bu sınırların meydan okumalarına direnmeleri ve istikrarlı bir yapı göstermeleri mümkün olabiliyor.

Turan — Ama şimdi uluslararası dengeler değişti.

Davutoğlu — Evet, Soğuk Savaş sonrasında, bütün çift kutuplu yapı dağıldı. Bir tarafta Amerika, diğer tarafta çok taraflı bir yapı var. Bütün bunlarla birlikte, bölgesel yapılar da hareketlenince, Türkiye ölçeğindeki ülkelerin coğrafî derinliklerini yeniden tanımlama ihtiyaçları doğdu. Böyle dönemlerde, daha önce çok pasif gibi görünen aktörlerin önünde çok büyük alanlar açılır ve riskler ortaya çıkar. Burada doğru kararlar alarak riskleri minimize etmek önemli. Eski alışkanlıklar bırakılmalıdır. Bu alışkanlıklardan bir tanesi, dış politikada güçlü bir aktörün yanında kalarak kendini ve sınırlarını garanti altına almaktır. Cumhuriyetin kurulduğu yıllardaki geçiş dönemini hariç tutarsak, çok geniş bir coğrafyaya sahipken tarihî süreçte küçülmeye tepki olarak hep önemli ve büyük bir aktörün yanında yer aldık: Rusya'ya karşı İngiltere'nin, İngiltere sömürgeciliğinin Osmanlı'yı parçalama tehlikesine karşı Almanya'nın ve Rusya'ya karşı NATO'nun yanında olmak gibi... Bir istikrar söz konusuysa bütünün çıkarları ile dış politika parametrelerinizin kesişiyorsa ya da tek bir tehdit varsa bu sürdürülebilecek bir tavırdır. Ancak, tek ve büyük bir tehdit ya da uluslararası sistemde politikalarınızın örtüştüğü bir aktör tanımlaması yokken ve herşey çok dinamik seyrederken, stratejik planlarınızı tek bir aktörle beraber olmak üzerine kuramazsınız. Böyle yaparsanız, bir süre sonra uluslararası trendin genel akışını takip edemezsiniz.

Komşularla ilişkiler

Turan — Komşu ülkelerle gelişen ilişkilerimizi ve onlara yeni bakış açımızı da bu çerçeve içinde değerlendirebilir miyiz?

Davutoğlu — Soğuk Savaş döneminde komşularımızı, "bizim yanımızda olanlar" ve "karşımızda olanlar" olarak iki grupta tanımlıyorduk. Örneğin Yunanistan, ulusal düzeyde karşımızda olsa da NATO üyesi olarak küresel düzeyde yanımızdaydı. Bulgaristan – belki Yunanistan kadar olmasa da– hem Bulgaristan'daki Türklere yönelik baskılar nedeniyle hem ulusal düzeyde hem de küresel düzlemde karşımızdaydı. Gürcistan ve Ermenistan diye ülkeler yoktu. Suriye, hem ulusal hem küresel düzeyde karşımızdaydı. Coğrafî derinliği, tarihsel derinlikle birleştirmek için çevredeki aktörlerle karşılıklı bağımlılık ilişkisi kurulmalı ve bir güvenlik halkası oluşturulmalıdır.

Turan — Türkiye şimdi bunu mu yapıyor, artık komşularından korkmuyor ve küresel dengeler içinde kendine yer edinmeye mi çalışıyor?

Davutoğlu — Son 12 yıldır genellikle hep ayağımızın ucuna doğru baktık ve hemen yakınımızdaki problemlerle ilgilendik, küresel trendin dışında kaldık. Sürekli elindeki çay tepsisine bakan çaycıyı düşünün. Ayağınızın ucuna bakarsanız, tepsiyi taşıyamaz dökersiniz. Diğer yandan 1990'lı yılların başlarında "Adriyatik'ten Çin'e Türk dünyası" gibi vizyonik sloganlar atıldı. Orta Asya'ya açılacaksınız, İran ve Ermenistan'la düşmansınız; Avrupa'ya açılacaksınız, Yunanistan'la kavgalısınız; Ortadoğu'ya açılacaksınız, Suriye'yle kavgalısınız... Bu şartlarda nereye açılacaksınız. Sürekli ayağınızın ucuna bakarken bunlar sadece söylemde kalıyor. Yapılması gereken, hem realist olarak sürekli ayağınızın ucundakini görmek, hem de ufka dönük idealist söyleminizle hemen yakınınızdaki konjonktür arasında bir irtibat kurmaktır. Bütün Soğuk Savaş dönemini, Türk-Yunan gerginliği üzerine kurulu bir dış politikayla yürüttük. Bu ağır sıklet boksörünün hafif sıkletle antrenman yapması gibi bir şeydi. Dolayısıyla bu yaklaşımı kırmak gerekiyor. Türkiye büyük ve komşularıyla iyi geçinecek bir ülkedir. Bu büyüklüğün ölçüsü de sınırlarını koruma kapasitesi kadar komşularının ekonomik, kültürel ve siyaset hayatıyla etkileşim içinde bulunabilmek olarak görülmelidir.

Küresel parçalanmışlığın kavşağındaki ülke: Türkiye

Turan — 11 Eylül ardından önemli parçalanmalar getirdi. AB-Amerika, Doğu-Batı, İslam dünyası-Batı dünyası, ekonomik anlamda dünyanın kuzeyi ile güneyi... Türkiye tüm bu kırılmaların merkezinde yer alıyor. AB'ye girme sürecinde Amerika'nın da müttefiki. Bir İslam ülkesi ve Batı'yla bütünleşmeye çalışıyor. Hem kültür hem coğrafya olarak Doğu ile Batı arasında. Tüm bu çelişkilerin ortasında yer alan Türkiye ne yapmalı?

Davutoğlu — Küresel parçalanmaların ortasında yer alan Türkiye, bütün dünyayı tek bir aktörün –mesela ABD'nin– okuduğu gibi mi okuyacak; yoksa küresel güçlerle ve küresel oluşumlarla ilişkilerini ortak ve tek bir stratejinin içine mi oturtacak? Artık Soğuk Savaş dönemi şartları devam etmediğine göre, yapılması gereken ikincisidir. Bu da bir zihniyet değişimini gerektiriyor. Türkiye'nin AB sürecini yürütüyor olması, ABD ya da Rusya'yla gerilim içine girmesini gerektirmediği gibi İslam dünyasından kopmasını da gerektirmez. İslam Konferansı Örgütü'nün genel sekreterliğini alması[15] da Batı'ya meydan okuyor şeklinde anlaşılmamalıdır.

AB tarih vermezse, ertesi gün güneş yine doğar!

Turan — Bu durumda "AB müzakere tarihi vermezse ne olur?" sorusu tek aktör üzerinden yürüyen bir dış politika izlemediğimiz için daha az bir endişeyle mi sorulmalı?

Davutoğlu — Bu endişeye kapılmak, tek bir aktörün söyleyeceği cevaba göre bir strateji oluşturma çabası neticesinde ortaya çıkabilir. Türkiye için böyle bir okuma geçmişte kalmış bir olgudur. Dolayısıyla AB bize müzakere tarihi vermezse hiçbir şey olmaz. Ertesi gün güneş yine doğar. Ama AB yolunda ilerleyeceğiz. Stratejik hesabımızı yapıp adımlarımızı öyle atarsak, karşı tarafın başka bir seçeneği kalmaz. Son bir buçuk yıl içinde izlediğimiz politika da bunu gösteriyor; zira Avrupa, Irak Savaşı dolayısıyla Amerika karşısında ikiye bölündü, Ama Türkiye hem bu dönem-

15 İKÖ Genel Sekreterliğine 15 Haziran 2004'te Türkiye'nin adayı Ekmeleddin İhsanoğlu seçilmiştir. İhsanoğlu, 28 Aralık 2004'te görevine başladı.

de Avrupa ile ilişkilerini yoğunlaştırdı ve sürdürdü, hem de Amerika ile ufak bir türbülans yaşasa da ilişkilerini yeni bir dengeye oturttu ve yürütüyor.

Kıbrıs...

Turan — Kıbrıs konusunda izlediğimiz politikayı da bu çerçevede değerlendirebilir miyiz?

Davutoğlu — Böyle dönemlerde takip edilen dış politikada belli riskler alınmazsa önemli açılımlar da yakalanamaz. Kıbrıs, Irak veya diğer konularda yapmamız gereken, taktik adımlarla hedefler arasında bir irtibat kurmaktır. "Irak'ta savaşa girmenin bütün avantajlarından yararlanalım ama bütün risklerden de uzak duralım" ya da "Kıbrıs'ta hiç müzakere yapmamanın bütün avantajlarını alalım ve bütün risklerden kaçınalım, bir yandan da Kıbrıs'taki Türkleri uluslararası izolasyondan kurtaralım" demek çok zordur. Stratejik hedefleriniz ve taktik adımlarınız arasında bir uyum olmalıdır. Churchill'in meşhur bir sözü vardır: "Bu bir son değildir, bu sonun başlangıcı da değildir, bu olsa olsa başlangıcın sonudur." Süreç diplomasisinde böyle bir durum var. Irak meselesi bitmiş değil; aldığınız her karar aslında yine bir başlangıcı tetikliyor. Kıbrıs meselesi bir süreç izliyor. Statik tuttuğunuzda –siz fark etmeden zeminden pek çok şey kaydığı için– bir şey koruyor olmuyorsunuz. Kıbrıs konusunda hem olağanüstü bir baskı hem de oradaki Türklere dönük bir izolasyon vardı. Şimdi baktığımızda, bu son müzakere sürecinden sonra hiç bir uluslararası toplantıda Türkiye, Kıbrıs yüzünden baskı altında tutulmuyor. Biz onları baskı altında tutmaya çalışıyoruz. İzolasyon konusunda da, birtakım önemli adımlar attık. Yeterli değil, daha da iyisini yapmak durumundayız.

Avrupa Birliği'nin Türkiye sınavı...

Turan — Türkiye hakkında verilecek karar, Avrupa Birliği için nasıl bir önem taşıyor? Avrupa Birliği'nin Türkiye konusunda verdiği karar neyin tercümesi olacak?

Davutoğlu — Aralık ayında verilecek karar, Türkiye'nin geleceği kadar Avrupa'nın geleceği açısından da önemli. Şimdiye kadar

Avrupa Birliği bir kıtanın birliği olsa da, en azından, Avrupa'nın merkez aktörleri küresel bir güç olmaya çalışıyor. Avrupa Birliği şunu düşünmelidir: "Ben bundan sonra da kültürel ve ekonomik olarak kıtasal bir güç olmaya devam mı edeceğim, yoksa küresel bir güç mü olacağım?" Tarih, Avrupa'ya küresel bir güç olabilmek için iki önemli şart olduğunu öğretti; *çok kültürlülük* ve *Asya ile stratejik birlik*. Mesela Roma Anadolu, Asya ve Afrika'ya uzanana kadar nihayetinde bir İtalyan birliğiydi. Bunu İngiltere için de söyleyebiliriz; 16. yüzyıla kadar İngiltere metruk bir adaydı. Haçlı Seferlerine adam göndermek dışında İngiltere'nin uluslararası alanda yaptığı ne var? İngiltere, Hindistan'a gidip şehirler kurduğu zaman "güneş batmayan imparatorluk" oldu. Başarılı olamadı ve üzerinde güneş batmayan imparatorluk dağıldı. Ama başarılı olabilmesi için küreselleşmesi, çok kültürlü olması şarttı. Bu açıdan bakıldığında çok kültürlülük ve Asya ile stratejik birliğin anahtarı Türkiye'dir. Pratik açıdan baktığınızda, Avrupa'nın bir Ortadoğu ve Irak politikası var. Peki, Ortadoğu'da bu politikayı uygulayacak bir imkânı, enstrümanı var mı elinde? Yok. Orta Avrupa'nın, Amerika'dan farklı olarak, Ortadoğu petrollerine ve Orta Asya'nın doğalgazına bağımlılığı var. Eskiden Avrupalılar, Türkiye'nin AB'ye getireceği maliyetle stratejik avantajlar arasında bir fark görüyorlardı. Sonuçta da "maliyet yüksek" diyerek Türkiye'yi bekletme politikası izleniyordu. Biz de bundan hoşnuttuk açıkçası. Sessiz bir mutabakat vardı. Ancak 11 Eylül ve Irak Savaşının ardından yaşanan gelişmelerden sonra, bu beklemeler vakit kaybettiriyor.

İş dünyası ile dış politikanın seyri arasındaki ilişki...

Turan — Dış politikanın belirlenmesinde ve devletlerarası ilişkilerde dünyanın dev şirketleri de önemli rol oynuyor. Türkiye dış politikası ile iş dünyasının uzun vadeli amaçları ne kadar çakışıyor? İş dünyasıyla Türk dış politikasının seyri arasında nasıl bir ilişki var?

Davutoğlu — Burada üç modelden söz edilebilir: [i] Devlet makro stratejiyi belirler ve bunu yukarıdan aşağı yayar; totaliter devletlerde böyle olur. Bu modelde bireylerin, şirketlerin kendi mikro stratejileri çerçevesinde hareket etme şansları yoktur. [ii] Mikro

stratejiler o kadar dağınık ve parçalıdır ki bu durum, devlete de yansır ve süreklilik arzetmeyen bir makro strateji ortaya çıkar. Mesela iş dünyası Ortadoğu'ya açılırken devlet Karadeniz'e ya da şirketler Orta Asya'ya açılırken devlet Avrupa'ya işaret ederse, bir süre sonra kopukluk yaşanır. [iii] Doğru olan devletin bir makro stratejisinin olması; mikro stratejilerin de makro stratejiye nüfuz edebilmeleri ve stratejiyle ilişkiye geçebilmeleridir. Bu da ancak demokratik toplumlarda mümkündür. Dış politika süreci artık sadece diplomatların ve askerlerin ürettiği bir süreç değil. Buna think tank kuruluşlarının, sivil toplum örgütlerinin ve en önemlisi iş dünyasının nüfuz etmesi gerekir.

Turan — Türkiye'de bu anlamda sıkıntılar neler? İş dünyası, makro stratejilere nüfuz edebiliyor mu?

Davutoğlu — Rusya'yla bir ticaret hamlesi var; İran'la önemli meblağlar tutan anlaşmalar yapıldı ve Ortadoğu'da hedefler var. Hedefler koyulduktan sonra, bu ülkelerle ya da bölgelerle iş yaparken vize alma sıkıntıları, hukukî engeller ve gümrük gibi sıkıntılar yaşanmamalı. Örneğin Türkiye, gelecek yıl Afrika'da ciddi bir atılım planlıyor. Makro stratejik hedef olarak Afrika açılımından bahsederken THY'nin hiç Afrika seferi olmaması bir çelişkidir; aynı şekilde Orta Asya'ya açılımından bahsederken Tatvan-Van arasında demiryolu ulaşımının sağlanamaması bir problemdir. Dolayısıyla makro stratejik hedefleri belirlerken bunları kolaylaştıracak ulaşım gibi unsurlara da el atmak gerekir. Türkiye de bu şekilde davranmaktadır.

Turan — Türkiye'nin dış politikada sağladığı başarıdan, gelişmelerden iş dünyası ne kadar faydalanabilecek?

Davutoğlu — Şu anda Türk şirketleri hâlâ Türkiye'nin küresel vizyonuyla uyum sağlayabilecek ya da bu yükü kaldırabilecek ölçekte değildir; yani Türkiye'nin küresel vizyonu, siyasal-diplomatik vizyonu büyütülürken, etrafındaki güvenlik halkaları bu çapta genişletilirken, şirketlerin güdük kalması, başka ülkelerin şirketleri adına güvenlik sağlamamız anlamına gelir. Bu durumda, Türk şirketlerini büyütecek stratejilere yönelmemiz lazım. Kafkasya, Balkanlar ve Ortadoğu'da istikrar sağlanmasında bir rol oynuyorsanız, bunun ekonomik getirisinden de faydalanmanız gerekir. Kore'de asker lazım oldu gönderdik; Afganistan'a

gönderdik... Peki Kore'de Türk askerinin bulunmasının herhangi bir ekonomik katkısı oldu mu? Eğer o zaman büyük ölçekte şirketlerimiz olsaydı, belki Kore'de bile etkimiz olabilirdi. İstikrar sağladığımız yerlerde ekonomik faaliyetler yürütecek kapasitede de olmamız gerek. Bunu devlet doğrudan yapamaz, şirketler üzerinden paylaşır.

Turan — İş dünyasının önüne nasıl bir vizyon koyması gerekiyor?

Davutoğlu — Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye'nin güç biriktirememesinin üç ana sebebi vardı; *terör,* sık gelen *ekonomik krizler* ve bunların her ikisini de besleyen *siyasî istikrarsızlık.* Bu kadar büyük iç borç ve dış borç yapıldı. Bunun reel bir karşılığı var. Neden o ölçekte büyük şirketlerimiz yok. Niye aynı dönemde bu kadar iç ve dış borç ödendi; ama kişi başına düşen milli gelir artmadı. Bir yere gitmiş bu para. Bu durum kötü kaynak kullanımı olduğunu gösteriyor. Öbür tarafta TMSF'nin şu anda tahsil etmeye çalıştığı borçları oluşturanların, bütün bu dönemi çok yüksek faiz gelirleriyle geçirmeye çalışan iş dünyasının (hepsi değil elbette bazıları) sorumluluğu yok mu? İş dünyası, artık, faiz geliriyle ya da sadece devletle girdiği ilişkiden dolayı bilançosunu düzenleyen bir yapıdan süratle çıkarak, devletin açtığı imkânlarla bütün küresel platformlarda boy gösteren çevre ülkelerin ekonomilerine nüfuz eden bir yapıya kavuşmalıdır. Bunun da işaretleri başlıyor. Bütün olumsuz şartlara rağmen, olağanüstü bir dinamizm de göstermişlerdir aynı dönemde. Ben iş dünyasının şundan emin olması gerektiği kanaatindeyim: Eğer olağanüstü dış koşullar oluşmazsa (ki şu anda bunları idare edebilecek durumdayız) Türkiye, önümüzdeki 20 yıl içerisinde küresel anlamda çok ciddi atılım gerçekleştirebilecek ülkelerden biridir. Bu kapasiteyi kinetik enerjiye dönüştürebilmemiz için hem siyasî iradeye hem de iş dünyasına görev düşüyor.

Türk Dış Politikasında 2004

Oğuz Haksever
Karşı Görüş-Özel, *NTV*
29 Aralık 2004
(Diğer Konuklar: Fehmi Koru, Nuray Mert, Sami Kohen)

Dış politikanın hedefleri açısından 2004

Oğuz Haksever — Sayın Davutoğlu, geçen bir yılı değerlendirir misiniz?

Ahmet Davutoğlu — Aslında olayları akış seyri itibariyle değerlendirmek gerekir; ancak vakti en iyi şekilde değerlendirmek için bu yolu tercih etmiyorum. Geçen sene içinde Kıbrıs ve ABD müzakereleri gibi uzun müzakereler, NATO ve İKÖ gibi büyük organizasyonlar gördük. Fakat bunların ötesinde Türk dış politikası hedefleri açısından beş ana gruba ayrılarak değerlendirilebilir:

[1] Dış politika-iç politika etkileşimi: Dış politika bazen ülke içinde ciddi riskleri beraberinde getirebilir. Ancak, geçen yıl takip edilen dış politika, ülke içinde bu tür olumsuz gelişmelere sebep olmamıştır. Zira iç ve dış politika arasındaki etkileşim, bir ülkedeki siyasal sistemin en önemli meşruiyet temeli olan özgürlük ve güvenlik dengesini sağlayan bir zeminde seyretmiştir. Özgürlükler genişlerken güvenlik riske atılırsa, içeride ciddi sıkıntılar doğabilir; aynı şekilde güvenlik ihmal edilerek özgürlük alanı genişletilirse, bu sefer de kaotik bir durum ortaya çıkar. Dolayısıyla, 2004 yılında takip edilen dış politikanın hedefi, içeride siyasî istikrarı sağlamak ve halka özgürlük ve güvenliği bir siyasal meşruiyet zemini olarak sunabilmek amacını güdüyordu. Bu hedefe ulaşıldı denilebilir.

[2] Çevrede bir güvenlik halkası oluşturmak: Bu açıdan bakıldığında 2003'e göre 2004 çok çarpıcı bir yıl oldu. 2004'ün başında

910 km ile en uzun sınıra sahip olduğumuz Suriye'nin Devlet Başkanı Beşşar Esad Türkiye'ye geldi [6 Ocak], bu ziyaret Suriye kurulduğundan bu yana Devlet Başkanı düzeyinde gerçekleşen ilk ziyaretti. Sonra da Başbakan Recep Tayip Erdoğan Suriye'ye gitti [22 Aralık]. Bu iki ziyaret arasındaki dikkat çekici bir noktaya vurgu yapmak istiyorum: Kıbrıs müzakereleri biter bitmez Nisan ayından AB ile ilgili yoğunluğun başlayacağı Eylül ayma kadar Başbakan düzeyinde Ukrayna'ya, Yunanistan'a, Romanya'ya, Bulgaristan'a, Gürcistan'a ve İran'a seyahatler yapıldı. Bu ziyaretlerin aslında şu anlama geliyordu: "Türkiye çevresiyle barışık, çevresinde bir risk görmek istemeyen, çevresine barışçıl katkı yapmak isteyen bir ülkedir." Zaten 2004'e başlarken hedefimizin *komşularla sıfır problem* olduğunu ifade etmiştik. Bu yıl sıfır problem ilişkisinin ötesinde bütün komşularla pozitif, derinlemesine ilişkiler kuruldu. Bu noktada Başbakan, Yunanistan seyahatinde Batı Trakya'ya, Gürcistan seyahatinde Acara'ya, Suriye seyahatinde Halep'e giderek sınır boylarıyla çok yakın ekonomik ve kültürel temasa geçileceğinin de işaretlerini verdi. Dolayısıyla 2004 sonu itibariyle yakın ve orta vadede Türkiye için –Irak'taki kaotik durum dışında– çevresinden gelecek bir güvenlik tehdidi söz konusu değildir.

[3] Küresel aktörlerle girilen ilişkiler: ABD, AB, Rusya ilişkilerine baktığımızda seyahatler bağlamında Türkiye'nin yaşadığı en yoğun yıl –belki de– bu seneydi. Almanya Başbakanı Gerhard Schröder, AB Komisyon Başkanı Romano Prodi, ABD Başkanı George W. Bush, Avrupa Parlamentosu Başkanı Josep Borrell ve Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin Türkiye'ye geldi. Bu ziyaretler göstermiştir ki Türkiye'nin küresel aktörlerle ilişkileri belli bir paralel seyir, stratejik resim içinde seyretmeye çalışmaktadır.

[4] Uluslararası örgütler ve uluslararası küresel platformlardaki etkinlik: 2004 içinde İKÖ, NATO, OECD, İSEDAK zirveleri Türkiye'de yapıldı. Bu dönemde İKÖ Zirvesi sırasında gerçekleştirilen seçimler neticesinde Genel Sekreterlik görevini Türkiye'nin alması, Cumhuriyet tarihindeki en önemli uluslararası misyonlardan biridir. Maalesef Türk Zirvesi bazı ülkelerin tereddütleri yüzünden ertelendi. Bu dönem içinde gerçekleştirmek istediğimiz AB-İKÖ Forumu da –akademik ayağı hariç– AB'den

kaynaklanan birtakım sıkıntılar yüzünden gerçekleşmedi. Küresel platformlardaki diğer önemli bir unsur da medyadır; küresel medyada nasıl yer aldığımızdır. Bu açıdan Türkiye hem Avrupa basınında hem Arap ve Ortadoğu basınında hem de Rus basınında yoğun olarak ele alındı.

[5] Türkiye'nin imajı ve yeni diplomasi üslubu: Bu dönem, Türkiye'nin imajı açısından da olumlu gelişmelerin yaşandığı bir dönem oldu. Türkiye bunalım, risk üreten bir ülke olmaktan çıkarak bunalım çözücü bir etki yapabilen; başta Kıbrıs müzakerelerinde olmak üzere inisiyatif alarak politika üretebilen; Suriye-İsrail ihtilafında ya da Ermenistan ve Azerbaycan'la üçlü yapılan görüşmelerde olduğu gibi her türlü barış çabasına katkıda bulunabilen bir ülke olarak gündeme geldi.

Eğer performans değerlendirmesi bu zeminde yapılacaksa Türkiye'nin ilkesel bazda 2004 yılındaki önemli dış politika hedefleri bu çerçevede özetlenebilir.

Dış politika iç politika ilişkisi...

Nuray Mert — *İç politika-dış politika etkileşimi*nin sağlıklı bir seyir içerisinde devam ettiğini söylediniz. Hiç şüphesiz iç politika ve dış politika tamamen birbirinden ayrılabilecek alanlar değildir; üstelik hem bölge ülkeleri hem de Türkiye gibi bir ülke için geçtiğimiz yıl söz konusu olduğunda böyle bir ayrımı yapmak çok daha zor. Herşeye rağmen fazlasıyla dış politikanın gündemde olduğu, hatta bir toplumun tamamıyla dış politika tarihlerine kilitlendiği bir sene geçirdik. Bunun bir zaaf olarak algılanabileceğini düşünüyor musunuz? Fazlasıyla dış politikanın gündeme hâkim olduğu ve iç politika tartışmalarını gölgede bıraktığından bahsedilemez mi geçtiğimiz yıl için? Önümüzdeki yıl da bu kilitlenmeye devam edecek miyiz?

Davutoğlu — Ben bunu bir kilitlenme olarak değil; tabii, doğal bir seyir olarak telakki ediyorum. Tarihî tecrübelerimize baktığımızda uluslararası konjonktürdeki her değişimin ve bu değişime intibak etme çabasının Türkiye'de bir iç siyasal değişim ya da dönüşümü beraberinde getirdiği görülür. 1648 Vestfalya düzeninin hemen arkasından Osmanlı'da Köprülü reformları gündeme gelmiş; aynı şekilde Viyana Kongresi'nin (1815) hemen arkasından

Tanzimat düzenlemeleri yapılmıştı. Birinci Dünya Savaşının arkasından çok daha büyük bir dış politika travması yaşayan ülke, bir siyasal rejim değişikliğine gitti ve cumhuriyet ilan edildi. İkinci Dünya Savaşından sonra da ortaya çıkan çift kutuplu yapı içinde Türkiye'nin dış politika tercihi iç politikasıyla paralel seyretti. Bu açıdan bakıldığında Soğuk Savaş sonrası için siyaset yapımcıları olarak değil, aydınlar olarak üzerinde düşünmemiz gereken soru(n) şudur: Soğuk Savaş sonrasında bu tür bir yenilenmeyi dış politikada da, iç politikada da sürekli erteledik ve kendimize çok çabuk reçeteler ürettik. "Sağlıklı bir değerlendirmeyle uluslararası konjonktürdeki değişim nasıl bir dış politika gerektirir ve buna bağlı olarak iç siyasal sistem nasıl etkilenebilir?" sorusunu sürekli tehir ettik. Ve 2000'lere geldiğimizde birikmiş bir problemler yumağıyla karşı karşıya kaldık.

Aslında 2002 seçimleri sonrasındaki konjonktüre baktığınızda yapılması gereken şey oldukça önemliydi: İç gerilimlerle dış gerilimleri (Irak meselesi, AB ve Kıbrıs meseleleri) risksiz bir şekilde birbirinden ayırıp krizi yönetebilmek, sonra da içeride gerekli reformları gerçekleştirmek. Dolayısıyla, kriz yönetimi içerideki reformları da gerçekleştirildiği zaman anlamlıdır. Eğer kriz yönetimi yapıp içeride reformlar gerçekleştirilmezse, kriz yönetiminin sonucunda yeni krizler birbirini takip eder. Aynı şekilde içerideki siyasal sistemle ilgili meşruiyet düzlemi güçlendirilerek siyasî istikrar temin edilmezse, kriz yönetimleri de anlamını kaybeder. Türkiye'de son iki senedir gösterilen çaba, bu dengeyi sağlamaya yöneliktir: Öyle bir dış politika takip edelim ki Türkiye'nin ihtiyacını hissettiği iç siyasal iktidarı bozmasın; öyle bir dış politika takip edelim ki çevremizde bir güvenlik halesi oluştursun. Zira *tehdit* odaklı düşünen her siyasî sistem karşı tepkiler oluşturur ve sağlıklı, rasyonel bir şey üretme şansını kaybeder. Dış tehdidi mümkün olduğu kadar minimize etmek gerekir ki içeride sağlıklı bir reform yapılabilsin. Bu açıdan baktığınızda 2004'te dış politika ile iç politika arasındaki etkileşimin bamteli diyebileceğimiz noktası budur. Türkiye bu dönemde sağladığı ilerlemeyle şu anda çok yakın bir savaş ya da gerilim riskinden uzak olduğu gibi küresel aktörlerle dengeli ilişkiler kurduğu için iç siyasal istikrarın temin edilmesi daha kolaydır. Belki bundan sonra iç siyasal gelişmeler dış politikayı da etkileyecek şekilde tekrar gündeme gelebilir.

AB'ye yaklaşmak ABD'den uzaklaşmak...

Sami Kohen — Ahmet Bey, AB ile bir bütünleşme sürecine girildi; yani Türkiye'nin dış politikası giderek Avrupa'ya yöneliyor. Uzun bir süredir gözlemleniyor ki birçok uluslararası sorunun çözümünde Türk hükümetinin politikası aslında AB'nin, en azından Fransa ve Almanya'nın takip ettiği politikaya çok yakın; mesela İran politikası, Suriye'yle ilişkiler, Ortadoğu'yla ilişkiler ve özellikle de Irak politikası. Bu durum Washington'da bazı yorumlara yol açıyor. Acaba Türk dış politikasında bir rota değişikliğine mi tanık oluyoruz, Türkiye AB ile bütünleşme süreci içinde daha çok Avrupa ağırlıklı bir politikaya mı yönelecek? Bu durum, ABD'den uzaklaşma anlamına mı gelecek? ABD ile son zamanlarda bazı sorunlar, sıkıntılar yaşadık; daha mesafeli bir politika takip ettik. Dolayısıyla, bu durum AB'ye yönelme ve ABD'den uzaklaşma yönünde bir gelişme mi yoksa tamamen tesadüfî bir olay mı?

Davutoğlu — Tesadüfî değil; sistemik bir değişim var. Bazıları uluslararası düzlemdeki çok basit bir değişimi hâlâ algılayamıyor. Bahsettiğiniz kategorik düşünme biçimi Soğuk Savaş alışkanlığıdır: "Bir ülkenin veya bir gücün yanında olan, diğerinin karşısındadır. ABD'nin yanında olan, SSCB'nin karşısında; SSCB'nin yanında olan ABD'nin karşısındadır." Bu düşünce Soğuk Savaş dönemindeki kategorik ayrıma dayanıyor. Ancak, Soğuk Savaş, özellikle de 11 Eylül sonrası dönemin en önemli özelliklerinden biri, dış politikanın merkezinden bu kategorik ayrımın çıkarılmasıdır. Dolayısıyla, Soğuk Savaş sonrası dönemde dış politika tercihleri bütün bir stratejik resmin parçasıysa ve ilişkiler bu stratejik resmin değişik boyutlarını resmediyorsa, doğru bir yoldasınız demektir. Türkiye bu anlamda doğru bir tercihte bulunuyor. ABD ve AB ile yürütülen ilişkileri birbirlerinin yerine ikame edilebilir ilişkiler şeklinde görmek, yanlış bir okumadır. Aksine Türkiye, bugün, Rusya Devlet Başkanı Putin'i AB Zirvesi'nin hemen öncesinde ağırlıyorsa ve bunu bir karşı koz gibi değil, tabii bir seyirle gerçekleştirebiliyorsa; AB Brüksel Zirvesi'nde Almanya-Fransa ekseni dışında ABD'ye daha yakın duran İtalya, İspanya, Portekiz, Polonya ve İngiltere'nin desteğini yanında bulmuşsa –dış politika oryantasyonu bakımından– yapılan analiz doğru değildir. Ayrıca bir başka çelişkiye dikkat etmemiz gerekir: Washington'da

Türkiye'nin AB'ye yakınlaşması üzerine çalışmalar yapan kaynaklar, Türkiye'nin AB'ye girişini de desteklemektedir. Dolayısıyla desteklenen bir olgu varsa, paniğe veya tereddüde kapılmaya ya da Türkiye'de bir oryantasyon değişimi var mı diye düşünmeye gerek yoktur. Ancak, bundan sonra da bu çeşitliliğin sürmesi gerekir.

Türkiye'nin Ortadoğu, Balkanlar, Kafkaslar, Orta Asya politikalarında şu veya bu aktöre belli bir dönemde yakın durabilir; mesela Ortadoğu ilişkilerinde Avrupa'nın tercihlerine biraz daha yakın durabiliriz ya da Balkanlar'da veya Kafkaslar'da ABD'nin tercihleriyle örtüşebiliriz. Bu açıdan bakıldığında, dikkate alınması gereken bir diğer husus, AB ve ABD'nin birbirlerinin mutlak rakibi olmadıklarıdır; zira Atlantik sistemi, NATO içinde bir arada bulunan aktörlerdir. Dolayısıyla Türkiye, hiçbir zaman "Türkiye şu andan itibaren AB tüneli içindedir ve diğer her türlü ihtimal bunun dışındadır" ya da "Türkiye'nin tüm ilişkileri ABD'yle yürüttüğü stratejik ortaklık zeminine göre belirlenir" şeklinde bir yaklaşım içinde olmamalıdır.

Dış politikada yaşanan paradigma değişikliği ve uyum sorunu...

Fehmi Koru — Türkiye'nin dış politikasında son üç yıldır köklü değişiklikler yaşandı; en önemli gelişmeleri de 2004 yılı içinde gördük. Bu değişimlerin bir kısmı, Türkiye'nin temel dış politika kabullerinin ötesindeydi. Biraz önceki açıklamanızda, bu değişimi konjonktürle, yani Soğuk Savaşın bitimiyle açıkladınız. Ancak tek başına bu açıklamaya yeterli değildir. Başka bir şeylerin daha değişmiş olması lazım. Bunlar nelerdi? AK Parti'nin iktidarıyla birlikte değişen temel kabuller nelerdir? Ayrıca, bu dönüşümü bilinen kadrolarla yürütüyorsunuz; yani neticede politikalarda köklü bir değişiklik yaşanıyor ama kadrolarda yaşanmıyor. Paradigma değiştiğine göre eski paradigmayı bilenler ve uygulayanlar uyum sorunu yaşıyorlar mı?

Davutoğlu — İşaret ettiğiniz husus çok önemli; zira dış politikada yaşanan değişimi sadece konjonktürle açıklamak eksik bir yaklaşım olur. Ben de biraz önce yaptığım 2004 değerlendirmesini,

konjonktürel temellere değil, ilkesel temellere oturtmaya çalıştım; yani paradigma değişimi zemininde açıkladım. Bu değişimi şu şekilde açıklayabiliriz:

Soğuk Savaşın paradigması bitmişti; fakat bizim aydınlarımız, siyaset yapımcılarımız, yani paradigma değişimini düşünsel bazda gerçekleştirdikten sonra pratiğe yönlendirmesi gereken herkes, bu paradigma değişimini yeterince algılayamadı ve alternatif çözümler ve yaklaşımlar oluşturamadı. Türkiye, bu süreçte, eski uluslararası konjonktürle ve eski paradigmayla yeni şartlara uyum gösterme çabası içinde bir dış politika değişim çizgisi yaşamaya çalıştı. Türkiye'nin yaşadığı bu sıkıntının ardından yaşanan değişim ise, paradigmanın değişmesiyle birlikte gelen zihniyet dönüşümüdür. 2002 seçimlerinden sonra ortaya çıkan siyasî istikrar ve AK Parti'yle gelen siyasî irade bir anlamda bunun önünü açtı ve bu zihniyet yenilenmesinin değişik boyutlarda kendini göstermesine zemin hazırladı. Dolayısıyla yaşanan değişim konjonktürel değil, kapsamlı bir zihniyet dönüşümünün ilk emareleridir; yani bitmiş bir şey değildir. İçinde yaşadığımız, bundan sonra belki on yıllarca daha yaşamak durumunda olduğumuz bir süreçtir. Bu süreci yaşarken, her an kendimizi yenileyerek *–merkez ülke* diye tanımladığım– Türkiye'yi gerçek anlamda küresel bir güç haline getirecek paradigmayı düşünmemiz lazım.

Paradigma değişiminin eski kadroyla yapılmasına, yani uyum meselesine gelince, bu konuda ortak bir tecrübe süreci içerisindeyiz. Bu süreç, bir tarafın diğer tarafa empoze ettiği ve değişime zorladığı bir süreç değildir; aksine birlikte oluşan, sıhhatli bir şekilde işleyen, karşılıklı alışverişle zenginleşen bir süreçtir ve bu şekilde yürütmek gerekir. Aksi takdirde *eski paradigmacılar, yeni paradigmacılar* gibi bir gerilimi toplum kaldıramaz. Hiç şüphesiz, eski paradigmayı sürdürmek isteyenler birtakım eleştiriler getireceklerdir. Buradaki temel problem, bu eleştirilerin sağlıklı bir zeminde tartışılmasını sağlamaktır. Ayrıca yeni paradigmayı savunanlar bu durumu, sabırla karşılamalıdır; zira yaşadığımız bu süreç birlikte yaşadığımız, etkilediğimiz ve etkilendiğimiz bir süreç olarak sağlam bir zemine oturtmalıdır. Bu açıdan bakıldığında *psikolojik zemin* çok önemlidir ve ben bu psikolojik zeminin son iki yıl içinde oturduğu kanaatindeyim. Şu ana kadar

yürütülen müzakere süreçlerinde çok çetin görüş farklılıkları da söz konusu oldu; ama sonunda milli bir politika, ortak bir politika tespit edilebildi. Yaşanan bütün bu psikolojik gerilimlere bizzat şahit olmak hasebiyle kendimi şanslı kabul ediyor ve gidişatın sıhhatli olduğu konusunda herhangi bir şüphe duymuyorum. Bu girişim, sadece siyaset yapımcıları tarafından değil; aydınlar ve medya tarafından da teşvik edilmeli; bu paradigma değişimi sıhhatli bir şekilde gerçekleştirilmelidir.

Kıbrıs görüşmeleri ve AB süreci...

Haksever — Biraz da Kıbrıs üzerine konuşalım. Nuray Hanım ne dersiniz?

Mert — Kıbrıs'a ilişkin sorumu, daha genel bir soru bağlamında dile getirmek istiyorum. Biz Ahmet Davutoğlu'nu sadece mevcut kimliğiyle değil, akademisyen kimliğiyle de, dış politika görüşleriyle de tanıyoruz; yani mevcut görevi öncesinde Türk dış politikasını hangi açılardan eleştirdiğini ve önerilerini biliyoruz. Bu açıdan görüşlerini şu şekilde özetleyebiliriz: "Eski dış politika alışkanlıkları yerine daha etkin, daha dinamik, çok boyutlu ve polarize bir tavır yerine daha dengeli ilişkiler üzerine kurulu bir politika takip edilebilir ve Türkiye önemli bir ülke olarak bunları yapabilecek özeliklere sahiptir." Dolayısıyla, bu görüşlerini hayata geçirebileceği bir ortam bulduğunu düşündüğü için mevcut pozisyonunu koruyordur; yani elinden gelen katkıyı mutlaka yapıyordur. Fakat dünyadaki birtakım güç dengeleri, iktidar mücadeleleri sebebiyle söylediklerimizi ya da belirlediğimiz ilkeleri her zaman hayata geçirmek zordur. Bu bağlamda, –Ahmet Davutoğlu'ndan işaret ettiği üzere– AB ile ilişkilerimizde bizi destekleyen AB ülkeleri daha ziyade ABD ile yakın ilişkide olan ülkelerdir. Dolayısıyla bizim AB sürecimiz ile Irak'la ilişkimiz arasında bir bağlantı olması lazım. Ancak bu noktada, söz konusu ilişkilerin Irak'la bağlantısını bir kenara bırakıp Kıbrıs'la bağlantısını soralım: Bizim Kıbrıs'taki pozisyonumuz ve bizden beklenen uzlaşmacı tavır aslında İngiltere ve ABD'nin de bir şekilde desteğine bağlı bir pozisyon ve bütün bunlar bizi daha ziyade ABD ve AB içerisindeki müttefiklerine yakınlaştırıyor. Sizin teziniz açısından bu durum, bir tenakuz değil mi?

Davutoğlu Hayır, tenakuz olarak görmüyorum; aksine daha önce işaret ettiğim hususları teyit eden bir şeydir. Dinamik şartlarda statik ittifaklar olmaz; –mesela– "Kıbrıs konusunda ABD ve İngiltere'nin desteğiyle takip edilen siyaset, diğer alanlarda da bu ülkelerle birlikte hareket etmeyi gerektirir" şeklinde ifade edilen bir yaklaşım, eski *paradigma*ya, yani kolaycılığa ve tespit edilen bir aktöre göre politika belirlemeye dayanmaktadır. Halbuki şartlar dinamik seyrediyorsa –ki şu anki uluslararası konjonktür de bunun çarpıcı bir modelidir– belli bir bölgede bir aktörle, diğer bir bölgede de başka bir aktörle ilişki kuruyor olmanız ne bir ilkesizliktir, ne de bir tenakuzdur. Uluslararası barışı ve bölgesel barışı sağlamak dışında milli çıkarlarınızı korumak gibi bir temel ilkeniz varsa, bu çıkar doğrultusunda belli bir bölgede belli bir aktörün yanında yer alırken, başka bir konjonktürde diğerinin yanında dinamik bir tavır alabilirsiniz. Bu durum, geçen sene Irak ve Kıbrıs bağlamında çok açık bir şekilde tezahür etti ve bu konuda dengeli bir tavır takip edilmeye çalışıldı. Irak bağlamında özellikle 1 Mart Tezkeresinden sonraki fiilî durum dolayısıyla AB'nin merkezî eksenine yakın bir tavır söz konusu oldu. Kıbrıs meselesine gelince, Başbakanın ABD seyahatinden başlamak üzere ABD'yi Kıbrıs konusunda aktif bir şekilde devreye sokabildiğimiz için Kıbrıs müzakerelerini başlatmamız ve etkin bir şekilde sürdürebilmemiz mümkün oldu. Gelinen bu noktadan sonra, aktörler nezdinde küçük taktik hesaplar içinde olduğunuz kanaatini uyandıracak davranışlardan kaçınmak gerekir; zira bu durum müttefikler arasında güven problemi doğurur. Dolayısıyla, güven problemi ortaya çıkmadıkça varolan konjonktür –küresel barış, bölgesel barış ve Türkiye'nin milli çıkarları sebebiyle– farklı problem alanlarında farklı aktörlerle çalışmamızı gündeme getirebilir. Bu açıdan baktığınızda kesinlikle bir tenakuz söz konusu değildir.

Kohen — Daha açık bir şekilde Kıbrıs'la ilgili bir şey sormak istiyorum. 17 Aralık'ta alınan kararın[16] ardından Kıbrıs'ın tanınması meselesi gündeme geldi. Fakat Başbakan daha geniş bir kontekst içinde bu konuyu dile getirdi ve dedi ki: "Öncelikle bir çözüm

16 17 Aralık'ta yapılan AB Konseyi'nin Brüksel Zirvesi sonunda, Türkiye ile müzakerelerin 3 Ekim 2005'te başlayacağı açıklanmış, ancak müzakereler Kıbrıs ön şartına bağlanmıştır.

arayışına girişmeliyiz; yani Türkiye bu konuda bazı girişimlerde bulunmalıdır." Bu girişimler kiminle yapılacak, ne şekilde yapılacak? Nuray Hanımın bahsettiği gibi AB çerçevesinde mi, yoksa BM düzeyinde mi? Zira netice itibariyle Kıbrıs meselesinde süreci başlatan Kofi Annan, yani BM'dir. Dolayısıyla BM'nin lokomotifi olarak ABD'yi devreye sokabiliriz. Fakat şu sırada ABD ile ilişkilerimiz biraz sıkıntılı. Bunu nasıl aşacağız? Son olarak Kofi Annan Planı hâlâ geçerli mi sayılıyor; yoksa bunun yerine alternatif başka planlar da getirilebilir mi?

Davutoğlu — Kıbrıs meselesinde geleceğe dönük neler yapılabilir sorusunu sormadan önce bir sene içinde neler yapıldığını doğru bir şekilde tespit etmek gerekir. Türkiye'de, bazen, statik bir politikada durmak meziyet olarak kabul edilir, bazen de herhangi bir konunun çözüme kavuşturulması için Türkiye'den bir şeyler talep edildiği intibaı oluşur. Bu açıdan bakıldığında Sayın Başbakanın söz konusu konuşmada dile getirdiği hususu şu şekilde açıklamak daha doğru bir yaklaşım olacaktır:

1 Mayıs 2004-17 Aralık 2004 tarihleri arasındaki dönemde Kıbrıs'taki Türk toplumu uluslararası düzeyde talep edilen birçok hususu yerine getirdiği halde –Kofi Annan'ın Birleşmiş Milletler'e sunduğu pozitif ve objektif bir değerlendirme içeren rapor ve İslam Konferansı Örgütü'nün Kıbrıs'ı *Kıbrıs Türk Devleti* ismiyle tanıması hariç– uluslararası camia üzerine düşen yükümlülükleri yerine getirmemiştir. Yerine getirilmeyen bu yükümlüklerden bazıları şunlardır: BM'nin Kofi Annan Raporu'nu teyit etmeyi geciktirmesi; AB'nin takip ettiği politikalar ve Kuzey Kıbrıs'la ilgili yükümlülüklerini yerine getirmemesi; ABD ve İngiltere'nin fiilen Kıbrıs'taki izolasyonun sona ermesi için gerekli adımları atmaması. 17 Aralık öncesinde –bizim açımızdan– AB bağlamındaki en kritik dönem 1 Mayıs 2004 ile 17 Aralık 2004 arası olacağını biliyorduk. Bu altı aylık dönem Kıbrıs Rum kesiminin en güçlü olacağı, bizim de –talep eden durumunda olmamız sebebiyle– en zayıf olacağımız döneme tekabül ediyordu. Bu sebepledir ki Aralık 2003'te yapılan Kuzey Kıbrıs seçimlerinden hemen sonra çok etkin ve aktif bir diplomasi takip edildi. Nitekim Kıbrıs Rum kesimi ve Yunanistan da altı ay sonraki dönemde Türkiye'den çok daha fazla şey alabileceklerini düşündükleri için Bürgenstock'ta altı ay

erteleme talep etmişlerdir. Fakat bizim söz konusu dönemdeki aktif müzakerelerin ardından elde ettiğimiz netice, Kıbrıs Rum kesiminin alanını daralttı. Bu süreç içersinde Kıbrıs Rum kesimi –bir anlamda tek başına– AB'ye üye oldu; ama bu durumun Türkiye karşısında bir kart olarak kullanılmasını güçleştiren bir konjonktürle üye oldu. Ulaşılan sonucu aksi bir yöne çevirmek, yani yeniden güçlü konuma gelebilmek için AB İlerleme Raporu'ndan sonra 17 talep dile getirildi; Türkiye bu talepleri kategorik olarak reddettiği için önce dörde, ardından da bire indirildi. AB söz konusu talepleri bire indirerek orta bir yol bulamaya çalıştı; fakat bu maddeyle Kıbrıs Rum kesiminin istekleri arasında çok büyük farklar vardı. Ardından 17 Aralık müzakereleri gerçekleşti. 17 Aralık'tan sonra yeni bir konjonktür var. Bu yeni konjonktürde Türkiye müzakere tarihi almış bir ülkedir. Eğer 19. paragraf dikkatlice okunursa görülecektir ki "gerekli düzenlemeler ve anlaşma yapıldıktan sonra" diyor; yani müzakeresiz bir imza değil. Bu yeni durum şu anlama geliyor: İmzalanacak protokol Kıbrıs Rum yönetimiyle değil, Avrupa Komisyonu ile müzakere edilecektir. Müzakere neticesinde olumlu bir neticeye ulaşılırsa, imzanın muhatabı da AB Dönem Başkanıdır. Ayrıca ulaşılan bu neticenin sonunda da, bu imzanın bir tanıma anlamına gelmeyeceği konusunda rezerv konulacaktır. Başbakan da AB'de yaptığı konuşmada bu hususu açıkça dile getirmişti. Kısacası, Türkiye'nin Kıbrıs'ın temsiliyeti konusundaki tutumu değişmemiştir.

Bu süreç içersinde rahatsızlık duyulan temel husus, "Türkiye'nin AB'ye üyelik süreci Güney Kıbrıs'ı tanımasına indirgenmiştir" şeklinde dile getirilen görüşlerdi. Bu yaklaşıma göre Kıbrıs meselesi –çözümü Türkiye'nin Güney Kıbrıs'ı tanımasına bağlı olan bir sorun olarak– AB'nin bir problemi haline gelmiştir. Bu, doğru bir yaklaşım değildir; zira Türkiye açısından Kıbrıs bir BM problemdir. Bu açıdan bakıldığından Kıbrıs AB'nin bir iç meselesi değildir. Eğer AB gerekli sorumlulukları yerine getirip Mayıs-Aralık döneminde Kuzey Kıbrıs'ın normalleşmesi doğrultusunda adımlar atıp Kuzey Kıbrıs'ı Güney üzerinden değil, doğrudan AB'ye entegre edecek adımlar atmış olsaydı; bu süreç AB içinde de değerlendirilebilirdi. Fakat bugün gelinen noktada Türkiye'nin muhatabı AB değil, BM'dir ve AB bu konuda ilkesel bir hata yapmıştır; yani

BM'nin gündemindeki bir sorun çözüme kavuşturulmadan taraflardan birini kendi bünyesine dâhil etmiştir. Bu konuda Türkiye değil, AB bir ikilem yaşamaktadır. Türkiye her yeni konjonktürde –Aralık-Mayıs döneminde yürüttüğü yoğun diplomasi gibi– Rumların alanını daraltmak ve Kuzey Kıbrıs'ın normalleşmesi için yoğun bir çaba göstermelidir. Bu noktada dikkat edilmelidir ki normalleşmesi gereken husus, Türkiye-Güney Kıbrıs ilişkileri değil; aksine Kuzey Kıbrıs'taki Türk toplumunun izolasyondan kurtulmasıdır. Türkiye bu konudaki diplomatik çabalarını arttıracaktır. Bu süreç içerisinde yeni bir çözüm imkânı da doğarsa, Türkiye bu konuda hazırdır; ancak daha önceki çözümü kabul etmiş taraf olarak yeni bir inisiyatif yükümlüğü içinde değiliz; bilakis inisiyatif diğer taraftan gelmelidir. Çünkü ortada bir çözüm varsa, bu çözümü reddeden tarafın bir inisiyatif kullanması gerekir. Fakat Papadopulos'un son açıklamalarına baktığımızda Güney Kıbrıs'ın böyle bir inisiyatifi almak yerine çözüm yollarını azaltarak müzakerelerin başlayacağı 3 Ekim'e kadar Türkiye'yi kendince bir darboğaza sokmak gibi taktik bir hesaba girdiği görülüyor. Bu da yanlış bir algılamadır; zira 3 Ekim tarihi 17 Aralık gibi Türkiye için kritik bir tarih değildir. Aksine, süreç içinde Ek Protokol'le ilgili gerekli müzakereler yapılır ve Kıbrıs konusunda çözüm için Türkiye hazır olduğunu gösterir; fakat 2 Ekim akşamı geldiğinde ertesi gün bloke edilecek bir Türkiye söz konusu değildir.

AB süreci, uygarlıklar buluşması ve merkez ülke

Koru — Hükümetin özelliklerinden dolayı 17 Aralık öncesinde ve sonrasında sıklıkla dile getirilen "Türkiye bütün bu çabaların sonunda AB'ye üye olmayı istiyor mu?" sorunu hakkında ne düşünüyorsunuz? Bir de Sayın Başbakanın AB üyeliği bağlamında dile getirdiği *uygarlıklar buluşması* hususu var. Dile getirilen bu argümana göre Türkiye AB içinde olursa, AB uygarlıkların barış içinde yaşayabileceği mesajını verebilir ve uygarlıklar çatışması gerçekleşmez. Türkiye bu buluşmadaki konumunu ne derece temsil ediyor? AB içerisinde bu buluşmayı gerçekleştirmek için Türkiye neler yapıyor?

Davutoğlu — Türkiye'nin son iki yıl içindeki performansı esas alındığında "Türkiye AB'ye gerçekten üye olmak istiyor mu?"

sorusu çok da anlamlı değildir. Ancak Sayın Başbakanın dile getirdiği *uygarlıklar buluşması* üzerinde durulması gereken bir hususdur:

Özellikle 11 Eylül'den sonra Türkiye-AB ilişkilerinin gittikçe güçlenen bir boyutu var: *küresel barış boyutu.* Bu boyut şu hususu dile getirmektedir: 11 Eylül'den sonra Kuzey-Güney, Doğu-Batı, İslam-Hristiyan geriliminin üst düzeye çıktığı bir konjonktür yaşanıyor. Bu noktada küresel barış boyutuna katkıda bulunabilecek; bu gerilimi, tansiyonu düşürebilecek çok az aktör var. Bu aktörler arasında en ayrıcalıklı konuma sahip olanlardan biri de Türkiye'dir. Bu bağlamda Türkiye'nin konumu "Avrupa insanoğlunun ulaşabileceği en büyük, en ileri medeniyettir. Türkiye bu medeniyete bir şekilde dâhil olmalı ve geri-kalmış uygarlıklarla bu uygarlık arasında bir köprü olmalıdır" şeklinde ifade edilen bir pozisyon değildir. Dolayısıyla Türkiye, Doğu-Batı gerilimini aşmak için hem Doğu'da hem de Batı'da etkisi olan köprü bir ülke değildir; bilakis Türkiye'nin kendisi medeniyetler tarihidir. Türkiye bulunduğu coğrafya itibariyle bütün medeniyetlere ya beşiklik etmiş ya harmanlamış ya da çok yakın komşuluk içinde bulunmuştur. Türkiye coğrafyasındaki "yeni şehir" anlamına gelen *Nevşehir* bile Batı Avrupa'daki pek çok şehirden daha eskidir. Dolayısıyla Türkiye, kökleri Mezopotamya'ya dayanan bir medeniyet tarihini bünyesinde barındıran bir devlet ve bunun harmanını yapmış bir millet olarak Avrupa'yla birlikte küresel barışa ciddi bir katkı sağlayabilir. Bu katkı *ikinci el* denen İslam dünyasıyla sınırlı kalsa bile bir gerçektir. Üstelik 17 Aralık sürecini takip eden Arap basını dikkate alınırsa, İslam dünyasının AB sürecinde Türkiye'ye yoğun bir destek verdiği görülür. Zira İslam dünyasındaki kamuoyu, "Türkiye-AB ilişkileri, 11 Eylül sonrasındaki düzen içinde bütün bu coğrafyanın küresel bağlamda nereye oturacağını da belirliyor" cümlesiyle ifade edilen durumun farkındadır. Bu çerçevede *uygarlıklar buluşması*nın anlamı şudur: "Türkiye hem coğrafî ve tarihî derinliği bakımından uygarlık buluşmasının merkezindedir hem de farklı uygarlıkların etkileşim alanı olması bakımından küresel barışa katkı yapacak düzlemdedir." Bu açıdan 17 Aralık'ta başlayan süreç, teknik problemlerin ötesinde insanlık tarihi için çok büyük bir anlam ifade ediyor. Bu anlamın gerçekleşebilmesi

öncelikle Türkiye'nin bu yüzleşmeye hazır olmasına bağlıdır; ayrıca Avrupa'nın kaderini de etkileyebilecek tarihî ve kültürel birikime sahip bir ülke, bir toplum olduğumuz bilinciyle AB'ye yapabileceğimiz katkıların da doğru bir şekilde tespit edilmesi gerekir. Süreç bu şekilde gerçekleşirse Türkiye-AB ilişkisi hem uygarlıklar buluşması anlamında önem kazanır hem de Türkiye'nin kültürel alandaki stratejik tercihleriyle örtüşen bir süreç özelliği kazanır.

Haksever — Çok enteresan bir değerlendirme yaptınız. *Uygarlıklar* derken Mezopotamya'ya kadar gittiniz. Acaba görev aldığınız iktidarın tabanı –parametreler düzeyinde olsa bile– böyle görebiliyor mu?

Davutoğlu — Ben böyle görüldüğü kanaatindeyim. Onun içindir ki bu sürecin Ak Parti tarafından gerçekleştirilmesi önemlidir. Bizim tarihe bakışımız bütün insanlık tarihini kuşatacak şekilde olmalıdır. Osmanlı tecrübesi de tarihi kuşattığı için başarılı olmuştu. Bu sebepledir ki Türkiye'nin merkez ülke olduğunu birçok kez ifade ettim. *Merkez ülke* tabirini, herhangi bir övünme kastıyla söylemiyorum; aksine "üzerinde tarihî bakımdan birçok dönüşümler yaşanmış, ekonomik ve kültürel aktarım hatları üzerinde kurulu, çevresini etkileyen ve büyük siyasî entitelere beşiklik etmiş bir ülke" anlamında kullanıyorum. Mesela kıyı ülkesi, ada ülkesi olarak İngiltere veya Japonya'nın böyle bir tecrübesi yakın döneme kadar yoktu. Biz bu tecrübeyi hayata geçirmek durumundayız. Bu noktada Türkiye'nin genel toplumsal kültürü bu tecrübeyi hayata geçirmek için hazırdır. AK Parti'nin tabanının da bu kuşatıcılık içinde baktığı kanaatindeyim.

Irak ve ABD ilişkileri, Türkiye'nin dış politika ilkeleri ve diğerleri...

Mert — Biraz da Irak üzerinde duralım. Diplomatik ilişkilerde aşikâr bir şeyi (diplomatik aracı) görmezden, bilmezden gelmek faydalı olabilir; fakat bu durum diplomatik aracı konuşmamamız anlamına gelmiyor. Bu açıdan bakıldığından "dinamik şartlarda statik ittifaklardan bahsedemeyiz" diyorsunuz ve fakat muhataplarınızın dış politikasını nasıl idare ettiği de önemli değil mi? Mesela Bush, Tony Blair'ın törpüleme çabalarına rağmen –ilk

iktidar döneminde olduğu gibi sizin baktığınız gibi bir dış politika perspektifine sahip değildir. Dolayısıyla Türkiye üzerinde ABD'nin böyle bir bakışı, anlayışı yok. Siz, çok rahatlıkla "farklı sorunlarda farklı ittifaklar içinde bulunmanın bir sorun olmadığını" dile getirebilirsiniz, fakat muhataplarınızın bu şekilde algılaması gerekmez. Bu açıdan bakıldığında ABD söz konusu yaklaşımı Türkiye'ye karşı bir baskı unsuru olarak kullanabilir mi? Özellikle de AB sürecinde ABD'nin ve İngiltere'nin desteğine ihtiyaç duyduğumuz bir konjonktürde Türkiye'nin Irak politikası üzerinde ABD'nin giderek daha fazla baskı yapma ihtimali yok mu? ABD'nin baskısı artabilir mi?

Davutoğlu — Soğuk Savaş şartlarında Türkiye'nin bir anlamda ABD'ye eklemlendiği, organik hale dönüştüğü dönemlerde bile Kıbrıs'a uygulanan ambargo gibi meselelerle karşılaşıldı ve farklı görüşler dile getirildi. Dolayısıyla bu süreçte de benzer şekilde farklı görüşler dile getirebilir. Düşmanlarla diplomasi ötesinde *savaş* diye bir alternatif dile getirilebilir; fakat müttefikler arasında karşılıklı düzeltmeler devreye girer; yani müttefikler arasındaki diplomasi iyi yürütebilirse, dış politika sağlam bir zeminde yürüyebilir. ABD'yle ilişkiler bağlamında bakıldığında hatırlarsanız 1 Mart Tezkeresi sonrasında, birçok felaket senaryosu dile getirilmişti; ama bu felaket senaryolarından hiçbiri gerçekleşmedi ve Türkiye-Amerika ilişkileri tekrar rasyonel bir zemine oturdu; yani her iki aktörün de karşı tarafı anladığı ve birbirlerine gerekli tavsiyelerde bulunduğu ve mümkün olduğu kadar en doğru, optimum çözümde buluşmaya çalıştığı bir zemine oturdu.

Türkiye-ABD ilişkilerinde üslup farklılaşması olabilir; ama bu farklılıklarından doğacak problemleri aşacak ortak bir zemin var. Ayrıca, bu üslup farklılıkları dışarıda belli bir iniş çıkış trendi gösterebilir; fakat temel meselelerde anlamını kaybeder. Mesela yakın zamanda Türkiye Afganistan'daki ISAF'ın komutasını üstlenecek, dolayısıyla ABD ve diğer müttefiklerimiz NATO adına bu görevi üstlenen Türkiye'yle muhataptır. O halde mevcut tabloyu sıfır toplamlı bir oyun ya da bir tarafta bir problem çıktığında bütün taşların olumsuz anlamda yeniden dağıtıldığı bir oyun şeklinde okumak hatalıdır. Çünkü iki ülke arasındaki ilişkiler rasyonel bir zeminde devam etmektedir.

Kohen — *Limoni* dediğimiz bir nevi güven bunalımı sadece kamuoyunun bir ifadesi mi, yoksa hükümetler arasında hakikaten böyle bir güvensizlik veya güven bunalımı var mı?

Davutoğlu — Hayır, hükümetler arasında bir güven bunalımı söz konusu değildir; mesela geçen hafta içinde Sayın Başbakanımız ile George W. Bush arasında bir telefon görüşmesi oldu. Fakat Türkiye demokratik bir toplum olarak Irak'taki gelişmeler karşısında belli tepkiler verir ve bu tepkiler de demokratik kültürün bir parçası olarak siyasî iktidar tarafından göz önüne alınmak zorundadır. Ancak bu durum, ABD ile ilişkilerde mutlak bir gerilim anlamına gelmez. Mesela ABD'nin Irak'ta seçimlerin 30 Ocak'ta yapılması doğrultusundaki tavrına en ciddi destek Türkiye'den ve sonra İran'dan geldi. İran ve ABD gibi aralarında çok büyük bir gerilim olan iki ülke bile spesifik bir konuda ortak bir noktada buluşurken, NATO da dâhil olmak üzere birçok stratejik alanda birlikte çalışmak zorunda olan Türkiye ve ABD gibi iki ülke büyük açmazlar içine girmeyecektir.

Filistin meselesi ve Türkiye'nin 2005 perspektifi

Koru — Bölgenin, belki de dünyanın en ciddi sorunu İsrail-Filistin meselesidir. Bu sorunla ilgili tarafların kendilerinden beklentileri olduğu gibi kendileri dışındaki taraflardan da beklentileri var. Dışişleri Bakanı Abdullah Gül de önümüzdeki hafta İsrail'i ve Filistin'i ziyaret edecek. Acaba Türkiye'nin herhangi bir şekilde aktif rol oynayabileceği bir süreç doğması beklentisiyle mi bu ziyaret gerçekleştiriliyor? Ayrıca, Türkiye-İsrail arasındaki ilişkilerde *soğukluk* olduğu yönünde haberlerin çıktığı bir dönemde gerçekleşen bu ziyaret ne ifade ediyor?

Davutoğlu — Bu konuya girmeden önce 2005 perspektifini açıklamak gerekir; bu yılın ilk seyahati olan İsrail ve Filistin ziyareti de açıklayacağım kontekst içinde anlam kazanacaktır. Türkiye'nin 2005 perspektifinin ana başlıkları şu şekildedir: **[1]** AB ile bir müzakere takvimi işleyecek; 3 Ekime kadar Türkiye hem kendi hazırlığını yapmalı hem de AB'nin oluşturacağı katılım, ortaklık belgesi ve müzakere çerçevesini gördükten sonra aktif bir hazırlık yürütmelidir. Önümüzdeki 5-10 yıl içinde bu süreç kimi zaman

çetin, kimi zaman yumuşak geçse de, Türkiye her zaman hazırlıklı olmalıdır. [2] Bu süreç içersinde Türkiye, sadece bu müzakereleri yürütüp AB dışındaki dış politikasını buna bağlı görürse büyük bir hata yapar; zira Türkiye diğer dış politika alanlarında başarılı olduğu ölçüde Avrupa Birliği'nin gücünü arttıracaktır. [3] Türkiye, komşu ülkelerle sıfır problem ilişkisinin ötesine geçerek bu ülkelerle ekonomik, siyasî, kültürel ilişkilerini ve etkileşimi artırmalıdır. [4] Türkiye'nin yakın bölgesinin ardında yer alan ikinci halka, problemler kuşağını oluşturuyor: Filistin meselesi, Batı Balkanlar'daki hareketlenme, Kosova'nın statüsü, Dayton Anlaşmasının 10. yılı sebebiyle Bosna içinde meydana gelebilecek hareketlenmeler; Kafkaslar'da Abhazya ve Çeçenistan'da ortaya çıkabilecek gelişmeler ve Irak'ın merkezinde yaşanan sorunlar. Türkiye bu bölgede de tahkim etme politikası takip etmeli ve küresel stratejisinin bir parçası olarak bunalım çözücü bir rol üstlenmelidir.

Bugüne kadar Filistin konusundaki yaklaşım şu şekildeydi: "İsrail tarafıyla da Filistin tarafıyla da ilişkilerimiz iyi olduğuna göre, günün birinde bize iş düşerse yardımcı oluruz." Bu yaklaşım, artı değer üretecek bir tavır değildir. Bu sebepledir ki yukarıda dile getirilen hususa ilaveten Suriye'yle tahkim edilmiş ilişkilerimizden de istifade ederek Filistin-İsrail sorununu aktif olarak nasıl çözebiliriz sorusunu kendimize sormalıyız. Filistin meselesi, bir ulus-devlet olarak bizim sınırlarımızın ötesinde bir problem olarak görülse de, bu bölgede kanayan her yara hem küresel barışı hem de bölgesel barışı tehdit ediyor; yani bizi de doğrudan ilgilendiriyor. Bu bölgede yükselen her tansiyonun bizi de etkilediğini unutmamalıyız. Türkiye'nin bu bölgedeki etkinliği Türkiye'nin tarihî ve siyasî sorumluluğudur. Suriye Devlet Başkanı da geçen sene gerçekleştirdiği ziyarette Suriye-İsrail ilişkilerinin gelişmesi için birtakım adımlar atılması konusunda Suriye'nin hazır olduğunu beyan etmişti. Ortadoğu'daki barışın üç ayağı vardır: Filistin, Suriye ve Lübnan. Dolayısıyla her üç ayağın da birbirini destekler şekilde bir arada yürümesi gerekir; sadece birine ağırlık verilip diğerleri ihmal edildiği takdirde kapsamlı bir barış gerçekleşmez. Türkiye, son zamanlarda bu konuda önemli adımlar atmıştır. Bu açıdan bakıldığında Dışişleri Bakanımız Abdullah

Gül'ün ziyaretinin Filistin'deki seçimlerden önce gerçekleşmesi önemlidir. Ayrıca, yakın zamanda bölgeye teknik bir heyet de gidecek. Bu noktada Filistin'e sadece insanî yardım değil; devlet kurma, kurum oluşturma gibi teknik konularda da yardım etmek gerekir. Zira İsrail, karşısında muhatap olarak bir devlet yapısıyla karşılaşırsa barış sürecinde daha ciddi adımlar atılabilir. Dolayısıyla, Türkiye bir taraftan İsrail'le ilişkilerini barış süreci doğrultusunda kuvvetlendirmeli, diğer taraftan da Filistin'i ayakları üzerinde duran bir siyasal entite haline dönüştürmek için gayret sarfetmelidir. Bu noktada İKÖ Genel Sekreterliğinin, Filistin meselesinin çözümünde daha aktif rol oynanması sağlanabilir. Hiç şüphesiz Filistin konusunda atılan her adım Türkiye-İsrail ilişkilerini de olumlu yönde etkileyecektir. Türkiye için bu süreç çevremizdeki diğer problem alanlarıyla beraber son derece önemlidir, zira Türkiye yakın çevresindeki güvenlik halkasını bir sonraki kuşağa taşımayı başarabilirse, merkez ülke konumundan bölgesel ve hatta küresel bir aktör durumuna geçebilir.

2005 perspektifine yukarıda işaret edilen hususların yanı sıra ABD, Avrupa, Rusya ve bu bağlamda Pasifik, Çin ve Japonya'yı da dâhil edebiliriz. Bu güçler bağlamındaki 2005 hedeflerimiz bu güçlerle küresel bağlantıları paralel ve birbirini olumlu yönde etkileyecek bir düzeyde tutmak, hiçbiriyle doğrudan gerilime girmemek ve biri adına diğerinin sözcüsü durumuna düşmemektir. Türkiye bu konuda ciddi adımlar atabilecek konumdadır. Bu açıdan bakıldığında Afganistan'da üstlenilecek yeni misyon da çevredeki problemleri çözme noktasında Türkiye için önemli bir şanstır. Söz konusu hususlar gerçekleştiği takdirde Türkiye küresel bir aktör olma iradesini de göstererek ihmal edilen yeni alanlara açılacaktır.

Bu noktada Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ün yakın dönemde gerçekleştireceği Çin ziyaretine ve Sayın Başbakanla birlikte gerçekleştirecekleri Afrika açılımlarına da işaret etmek gerekir. Bu ziyaretler sayesinde Türkiye bütün varlığını göstererek yakın çevresindeki problemlere daha etkin bir şekilde müdahil olabilir. Bugüne kadar Sahra'nın güneyine çok az sayıda ziyaret gerçekleştirmiş ki bu durum bölgede resmi bir varlığımız olmadığı anlamına gelir. O halde yapılması gereken tüm dünyadaki etkinliğimiz arttırarak küresel bir aktör konumuna gelmektir.

Irak konusundaki temel hedefimiz seçim sonrasında meşru bir siyasi iktidar oluşmasına katkıda bulunmak, yani tüm tarafların katılımını sağlamaktır; zira Irak'taki meşruiyet sorunu, ancak Sünni Arapların da katılımı sağlanırsa aşılabilir. Türkiye seçim tarihine kadar aktif olarak seçimi teşvik edecektir; zira seçim sonrasında meşru bir yapı olursa, Irak'taki bu yeni dönemde en aktif ülkelerden biri Türkiye olacaktır.

Haksever — Sayın Davutoğlu çok teşekkür ediyoruz. Ve soruları için Sayın Fehmi Koru'ya, Nuray Mert'e ve Sami Kohen'e de çok teşekkür ederiz.

2005

2005'in İlk Günleri ve Türkiye

Haluk Koç
Büyüteç, *TRT 1*
13 Ocak 2005

Haluk Koç — 2005'in ilk günleri Türkiye'nin çevresiyle ilişkileri ve yaşanan gelişmeler açısından olağanüstü bir hızla geçti. Dışişleri Bakanı Abdullah Gül –belki de Ortadoğu'ya yeni bir şekil verecek seçim öncesinde– İsrail ve Filistin'i ziyaret etti. Ardından 30 Ocak'ta Irak'ta yapılması düşünülen seçim öncesindeki önemli bir zirveye, Ürdün'deki Irak'a Komşu Ülkeler Toplantısı'na katıldı. Bu gezi sırasında Türkiye'nin bölgede daha aktif bir politika izleyeceği sinyalleri verildi. Türkiye bu süreçte Suriye-İsrail ilişkilerinin ileriye götürülmesi açısından arabuluculuk yapabileceğini de ortaya koydu. Bu olumlu gelişmelerle birlikte farklı görüşler de dile getirildi; mesela Amerika ve İsrail'in izin vermediği hiçbir girişimin bölgede hayata geçirilemeyeceği eleştirileri gibi. Ardından Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın Rusya gezisi [10 Ocak] geldi. Bu gezi esnasında yapılan açıklamalar gezinin bölgesel güçler ve dengeler açısından ne denli önemi olduğunu açıkça ortaya koydu: Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in "Annan Planı'nı kabul etmesine rağmen Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin hâlâ izolasyona tabi tutulmasının haksızlık olduğunu" söylemesi, hem Yunanistan'da hem de Rum kesiminde soğuk duş etkisi yarattı; Başbakan Erdoğan da ilk fırsatta Kıbrıs konusunda yeni bir adım için BM Genel Sekreteri Kofi Annan'la bir araya geleceğini açıkladı. Başbakan Erdoğan'ın gezisi sürerken AB kanadından önemli bir açıklama geldi: Tarama sürecinin 3 Ekim'de, müzakerelerin de 2006'da başlayabileceği AB'den resmen açıklandı. İşte böylesine hızlı geçen bir 12 gün konuşacağız. Bütün bu gelişme-

leri Büyükelçi Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu'yla değerlendireceğiz. Hoş geldiniz!

Ahmet Davutoğlu — Hoş bulduk.

Kıbrıs meselesi ve Rusya ile ilişkiler

Koç — Sıcağı sıcağına Rusya'dan başlamakta yarar var. Bazı çevrelerde "ekonomik zirve" ya da "Türkiye-AB ilişkilerinde yaşanabilecek sıkıntılara karşı alternatif olabilecek bir görüşme" şeklinde değerlendirilse de, siyasî gelişmelerin ağırlık kazandığı bir geziydi. Sanırım Kıbrıs'tan başlamakta yarar var. Ne dersiniz?

Davutoğlu — Türkiye-Rusya ilişkilerini, AB'ye alternatif olduğu gibi yanlış değerlendirmelerin ötesinde doğru bir zemine oturtmak gerekir. Türkiye ölçeğindeki bir ülkenin küresel güçlerle dengeli, birbirini tamamlayan ilişkiler kurması bir zarurettir; o halde Türkiye'nin küresel güçlerle yürüttüğü ilişkileri birbirine alternatif ya da birinin diğerinin yerine ikame edildiği ilişkiler değildir. Türkiye-Rusya ilişkileri birçok küresel güçle kıyas edildiğinde çok daha eski, çok daha derin tarihî irtibatları olan, olumlu ve olumsuz yönleriyle birçok psikolojik arka planı barındıran çok yönlü bir ilişkidir. Bu tarz bir ilişki, belli dönemlerde tekrar yorumlanmalı ve bu yorumla tarihî ve coğrafî arka plan arasında bir irtibat kurularak uygulanabilir bir politika geliştirilmelidir. Soğuk Savaş dönemindeki SSCB politikası, Soğuk Savaştan sonra devam edemez; aynı şekilde 11 Eylül ve Irak Savaşı sonrasında ortaya çıkan yeni konjonktür de Türkiye-Rusya ilişkilerine yeni bir boyut kazandırmıştır. Türkiye, bu ilişkileri tanımlamalı ve yeni bir eksene oturtmalıdır. AB müzakerelerinin başlamasıyla bu ilişki daha da çeşitlenecektir. Dolayısıyla şimdiden hem teorik bakımdan hem de pratik uygulama alanı itibariyle Türkiye-Rusya ilişkileri yeni bir eksene oturtuluyor. Başbakanın Rusya ziyareti bu bağlamda değerlendirmelidir.

Bu yeni konjonktürde Türkiye-Rusya ilişkilerinin ne anlam ifade ettiği, beş ana düzlemde değerlendirilebilir:

[1] İkili ilişkiler: Türkiye ve Rusya birbiriyle tarihî derinliği olan iki ülkedir; bu tarihî derinliğe eklenen ekonomik irtibatlar ve enerji ilişkileri (mavi akım) ile iki ülke arasında çok yönlü bir ilişki var-

dır. Bu son gezi de bu yoğun ikili ilişkilerin özellikle ekonomi ayağını güçlendirmeye yönelikti.

[2] Karadeniz: Soğuk Savaş döneminde Türkiye ile SSCB arasında ortak bir deniz olan Karadeniz'de; Karadeniz'e kıyısı olan Bulgaristan, Romanya, Gürcistan ve Ukrayna'da çok ciddi değişimler yaşanıyor. Mesela Bulgaristan ve Romanya AB'ye üye olma sürecinde. Böyle bir dönemde Karadeniz'de barış ve istikrarın sağlanması için Rusya'nın dışlanmadığı, içinde olduğu çabaları arttırmak gerekir.

[3] Mücavir Alanda Türkiye-Rusya İlişkileri: Balkanlar, Kafkaslar, kısmen de Orta Asya'yı içine alan mücavir alanda Soğuk Savaş sonrasındaki 15 yılda Türkiye ile Rusya genellikle karşı karşıya geldi. Bu alanda "Balkanlar'da Rusya Sırbistan'a, Türkiye Bosna-Hersek ve Arnavutluk'a yakın; Kafkaslar'da Rusya Ermenistan'a, Türkiye Azerbaycan'a yakın" şeklinde çizilecek bir tablodan hareket edilerek iki ülke arasında bir çıkar çatışması yaşandığı intibaı oluşsa da, Türkiye bu tablonun dışına çıkarak bölgedeki krizlerin çözümünü Rusya'yla birlikte tartışmalı ve bir sonuca bağlamalıdır. Bu yönüyle de bu gezi neticesinde Türkiye-Rusya ilişkileri yeni bir eksene oturmaya başlamıştır; yani Türkiye ve Rusya sürekli karşı karşıya gelen iki ülke değil; problemleri birlikte tartışan ve çözüm arayışını birlikte götüren iki ülke haline geliyor.

[4] Asya İlişkileri ve Avrasya Boyutu: Türkiye ve Rusya, Asya'nın temel ülkelerinden biridir. Çin, Hindistan, İran ve Pakistan da Asya'daki büyük ülkelerdir. Dolayısıyla, Asya'daki her denge bu ülkeler arasındaki ilişkiler neticesinde ortaya çıkar. Bu noktada Türkiye'nin Avrasya derinliğinde güç sahibi olması ve Asya'da etkin bir hale gelebilmesi, Türkiye-Rusya ilişkilerinin rasyonel bir zemine oturmasına da bağlıdır. Bu açıdan Rusya'yla ortak bir Avrasya Eylem Planı ve devam eden bir istişare mekanizması var.

[5] Küresel Problemlerin Çözümü: Rusya, BM Güvenlik Konseyi'nin daimi üyesi olması hasebiyle küresel bir güçtür. Birçok küresel platformun, mesela G-8'in daimi üyesi. Dolayısıyla Türkiye Rusya'yla ilişkilerini küresel problemleri çözme noktasında da diri tutmak zorundadır. Bu husus, son olarak Kıbrıs'ta çok açık bir şekilde ortaya çıktı. Rusya'nın geleneksel Kıbrıs politikası BM

Güvenlik Konseyi'nde Rum yönetimine yakın bir politika olarak algılanırdı; fakat Putin'in son açıklamaları bu algıyı değiştirdi.

Koç — Yunanistan/Kıbrıs Rum kesimi ile Rusya arasında dinsel bir bağ da var; zira daha önceki ilişkilerde Rusya'nın Ortodoks kimliği çok önemli bir hususdu.

Davutoğlu — Rusya ile Kıbrıs Rum kesimi arasında Ortodoks kimlik dışında başka unsurlar da var: Kıbrıs Rum kesiminin Bağlantısızlar Hareketi içinde yer alması ve bağımsız görüntüsüyle Rusya'ya yakın bir çizgi takip etmesi; ekonomik ilişkiler; Rusya'nın Kıbrıs'taki yatırımları vb. Bütün bu unsurlardan Kıbrıs Rum kesiminin Rusya'nın ipoteğinde olduğu gibi bir sonuç çıkıyor. Dolayısıyla Türkiye'nin BM Güvenlik Konseyi'nden alınacak bir kararı bloke edebilecek bir aktör olan Rusya'nın yeni konjonktürü değerlendirmesini sağlayarak, onu meseleleri istişare edebilecek bir boyuta taşıması son derecede önemlidir. Çünkü Türkiye için Kıbrıs meselesi bir AB meselesi değil; Rusya'nın önemli bir aktör olduğu Birleşmiş Milletler meselesidir. Son açıklamalarla Rusya Kıbrıs'ta pozitif katkı yapabilecek bir konuma sahip olduğunu gösterdi. Bu açıklamalar, Rusya'nın Kıbrıs politikasında yeni şartlara intibak edebilecek bir değişim yaşandığını gösteriyor.

Koç — Rusya'nın Güney tarafına menzili Türkiye'yi bile tehdit eden füzeleri satmasından kaynaklanan krizden sonra bu noktaya gelinmesinin sebebi, Güney tarafının AB'ye üye olması ve bir şekilde Rusya'nın elinden çıkması mıdır? Buradan hareketle Rusya'nın en azından Kuzey tarafını kontrol altında tutmak amacıyla son dönemde bu tür açıklamalar yaptığı sonucuna ulaşabilir miyiz? Aksi halde Rusya, küresel bir boyutta ve sorunları çözme bağlamında mı hareket etmektedir?

Davutoğlu — İki boyutta da değerlendirmek gerekir: Rusya, Karabağ meselesinde de açıkça görüldüğü gibi küresel problemlere daha objektif yaklaşmaya çalışıyor. Ancak Kıbrıs'ın Doğu Akdeniz'deki konumu sebebiyle bu noktada başka boyutlar da devreye girmektedir. Soğuk Savaş döneminde Amerika etkisindeki Ortadoğu ile AB arasındaki Kıbrıs, Sovyetler Birliği'nin Doğu Akdeniz'deki dengeleyici ilişkisini oluşturuyordu. Soğuk Savaş sonrasında ise, Güney Kıbrıs'ın AB üyeliğine kadar, AB'nin Doğu Akdeniz'e doğru yayılması ile Ortadoğu'da artan Amerikan etkin-

liği arasında önemli bir rol oynuyordu. Şimdi, Güney Kıbrıs'ın AB'ye girişiyle birlikte Doğu Akdeniz'deki dengelerin yeniden yorumlanması gerekiyor. Bu açıdan Rusya statik düşünseydi ve sadece dinî bağlarla irtibatlı bir politika geliştirseydi, stratejik çıkarlarına aykırı bir durumla karşı karşıya kalabilirdi. Rusya, bu noktada rasyonel bir stratejik değerlendirme yapmıştır. Bu değerlendirmeye göre, Doğu Akdeniz'deki dengeler açısından Türkiye-Rusya ilişkileri, çıkar çatışması düzeyinden ortak bir çıkar alanı düzeyine gelmiştir. Eğer Rusya doğalgazı ya da petrolü, Samsun-Ceyhan veya diğer projelerle Doğu Akdeniz'e aktarırsa, bu ortak çıkar alanı daha da genişleyecek ve Doğu Akdeniz'de bu çıkarlar daha rasyonel bir zemine getirilecektir.

Koç — Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Rusya gezisinden döndükten sonra yaptığı açıklamada Kofi Annan'la bir araya gelmek istediğini açıkladı. Bu açıklama bağlamında Rusya'da yeni bir Annan Planı üzerine görüşme gerçekleştiği sonucu çıkarılabilir mi?

Davutoğlu — Rusya'daki temasların basma yansıyışını takip ettiğimizde bir meselenin zihin karışıklığına yol açtığını gördük: *Plan*la *rapor* ayrı şeylerdir; bir Annan Planı var, bir de Annan Raporu. Annan Planı, Rumlar reddettiği için şu an gündemde değil; eğer daha sonra gündeme gelirse planı reddeden taraf Türk tarafı olmadığı için öncelikli taraf Türkiye olmayacaktır. Annan Raporu'na gelince, Rum tarafında yapılan referandum neticesinde plan reddedilince Kofi Annan, BM Güvenlik Konseyi'ne bir rapor sundu. Bu rapor, Güvenlik Konseyi'ni gelişmeler hakkında bilgilendirerek, BM normlarını yeniden düzenlemeye dönük bir amaç taşıyor. Çünkü Kuzey Kıbrıs'taki izolasyonun sürmesine yol açan temel mesele, BM Güvenlik Konseyi'nin Kıbrıs'a yönelik aldığı kararların doğrudan ilişkileri engellemesidir. Dolayısıyla, bu normun yeni bir BM Güvenlik Konseyi kararıyla ya da izolasyonun kalkmasının önündeki engelleri kaldıracak raporun kabul edilmesiyle değişmesi gerekiyor. Referandumdan sonra Kıbrıs'ta hem uluslararası hukuk hem de uluslararası etik açısından yeni bir durum doğmuştur; zira bir taraf BM Güvenlik Konseyi daimi üyeleri tarafından onaylanıp teşvik edilen planı reddederken, diğer taraf kabul etti. Dolayısıyla uluslararası etik ve hukuk açısından Annan Planı'nı kabul eden tarafa yönelik

cezaların devamı etmesi meşru değildir. Bu meşruiyet problemine rağmen, bir senedir başta Rusya'nın da dâhil olduğu BM Güvenlik Konseyi olmak üzere uluslararası camia üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmemiştir. Bu açıdan bakıldığında Türkiye'nin beklentisi, yeni bir Annan Planı'ndan önce, Annan Raporu'nun Güvenlik Konseyi'nde kabul edilmesi ve Kıbrıs'taki durumun normalleşmesidir. Bu bağlamda Devlet Başkanı Putin'in "Türk tarafını da bilgilendirdim; bu konunun da vuzuha kavuşması lazım" dediği mesele, referandum öncesinde Annan Planı'na BM Güvenlik Konseyi'nde Rusya'nın verdiği tepkinin Türkiye'ye izah edilmesidir.

Bu yeni koşullar altında Türkiye'nin Kıbrıs konusundaki birinci gündem maddesi, Kuzey Kıbrıs'a yönelik izolasyonun kalkmasını sağlayacak raporun bir an önce BM Güvenlik Konseyi'nden çıkmasıdır. Bu rapor onaylandığı takdirde, Kıbrıs konusunda tavır almak isteyen ülkeler en azından üzerlerinde Demokles'in kılıcını hissetmeyecekler ve Kuzey Kıbrıs'la kültürel, ekonomik ilişkilere girebileceklerdir; mesela sadece siyasî ilişkileri olanlar değil herkes Kıbrıs'a uçakla gidebilecek, turizm canlanacak ve sportif faaliyetler çoğalacaktır.

Koç — Rusya tarafının BM Güvenlik Konseyi'nin kararına olumlu oy vereceği yönünde bir izlenim edindiniz mi? Sonuç olarak Annan Raporu gündeme geldiğinde Rusya artık buna çekimser kalmayacak diyebilir miyiz?

Davutoğlu — "Rusya'nın daha önceki tutumuyla karşılaştırıldığında bir yumuşama söz konusudur" diyebiliriz; zira daha önce raporun gündeme gelmesi dahi Rusya tarafından olumlu değerlendirilmiyordu. Son açıklamalar neticesinde ortaya çıkan tabloya göre, Rusya Annan Raporu gündeme geldiğinde daha olumlu bir tavır takınacağı intibaı vermektedir. Türkiye'nin beklentisi bu yöndedir; ayrıca uluslararası sorumluluk da bu tavrı gerekli kılmaktadır. Aslında İslam Konferansı Örgütü'nün İstanbul'da yapılan Dışişleri Bakanları Toplantısında [14-16 Haziran 2004] Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov da Talat'la yaptığı görüşmede benzer bir tavır sergilemişti; zira Talat bir cemaat lideri değil, bir başbakan olduğuna göre yapılan görüşme de bir cemaatle değil, bir devletle yapılmış demektir. Bu yapının kabulüyle birlikte

Rusya, klasik statik politikasından mevcut şartlara uyumlu daha dinamik bir politikaya geçişin işaretlerini vermiştir.

Rusya ve Avrupa Birliği

Koç — Peki Türkiye-AB ilişkileri açısından bakıldığında Rusya'nın duruşunda bir değişiklik var mı? Kapalı kapılara ardında yapılan temaslarda Rus yetkililerin tavrında bir değişiklik ya da Türkiye'yi farklı bir platformda değerlendirdiklerine yönelik bir izlenim edindiniz mi?

Davutoğlu — Hayır, aksine son derece rasyonel bir tavır sergilediler: Türkiye, Rusya için vazgeçilmez bir partner ve komşudur; ayrıca Türkiye AB'yle ilişkilerini yoğunlaştıran, müzakerelere başlayan bir ülke olarak da gittikçe önemi artan bir ülkedir. Görüşmeler sırasında Rusya'nın bu durumu doğru bir şekilde fark ettiğini hissettik.

Türkiye özellikleri itibariyle birtakım temel ilkeleri, dış politika ilkelerini hayata geçirmek zorundadır: Bu ilkelerden bir tanesi Türkiye'nin tarihî ve coğrafî derinliğidir; yani Türkiye demografik, kültürel ve tarihî bağları olan yakın komşuları ve havzalarıyla kopuk bir ilişki yaşayamaz. Dolayısıyla, Türkiye kendini güvende hissedebilmesi için yakın havzasının ve komşularının güvenlik içinde olması veya Türkiye ile bir güvenlik ilişkisi içinde olması gerekir. Bu kaçınılmaması gereken önemli bir ölçüdür. Türkiye açısından ilkesel önem taşıyan ikinci bir husus Türkiye'nin dünyadaki en önemli jeopolitik kuşakların, jeopolitik aktarım ve jeokültürel etkileşim hatlarının üstünde olmasıdır. Bu hatların üstünde yer alan bir ülke, tek eksenli bir politika yürütemez. Tek eksenli politikanın kabul edilebilir bir yaklaşım olduğu Soğuk Savaş döneminde bile Türkiye-SSCB ilişkileri 1960'lı yıllarda yükselme trendine girmişti. Dolayısıyla bugünkü konjonktürde Türkiye'nin bütün küresel aktörlerle –bazen biriyle daha yoğun olsa da hiçbir zaman aktörlerden herhangi birini reddetmeyen– rasyonel, ortak çıkar ilişkilerine dayalı bir ilişki biçimi geliştirmesi gerekir. Çünkü herkesin Türkiye'nin jeopolitik, jeoekonomik ve jeokültürel etki hatları üzerinde birtakım çıkarları var; ABD'nin de var, AB ve Rusya'nın da. Daha az gibi görünmekle birlikte zamanla artacak

şekilde Çin'in ve Japonya'nın da var. Bu durumda Türkiye'nin yapması gereken şey, bütün bu taraflarla son derece dengeli ve rakip algılanmayacak ilişkiler geliştirmektir. Türkiye hem AB ile müzakerelerini yürütmeli hem Rusya'yla Asya içindeki ilişkilerini sağlam bir zemine oturtmalı hem de Amerika'yla küresel ölçekte ve NATO içinde –Ortadoğu'ya dönük politikalar da dâhil olmak üzere– ilişkilerini sağlamlaştırmalıdır. Aksi takdirde bu küresel aktörlerin her karşı karşıya gelişi Türkiye'yi muzdarip eder, Türkiye'yi bunun bir parçası haline getirir; mesela Avrupa'yla ilişkileri geliştirip Rusya'yla ilişkileri ihmal ettiğiniz bir durumda Karadeniz'de veya Doğru Avrupa'da Avrupa ile Rusya'nın karşı karşıya geldiği her konjonktürden Türkiye olumsuz yönde etkilenecektir. Eğer Türkiye her iki tarafla ilişkilerini güçlü şekilde tutarsa, mesela AB müzakereleri yürütürken Rusya'yı bir alternatif değil, tamamlayıcı bir aktör şeklinde konumlandırarak ilişkilerini sürdürürse, Avrupa ile Rusya'nın karşı karşıya geldiği her pozisyonda Türkiye problemi çözen, her iki tarafı da anlayan ve her iki tarafa da katı sağlayan bir ilişki geliştirebilir.

AB ve Kıbrıs meselesi...

Koç — Kıbrıs konusunda BM'nin nasıl bir karar alacağı ya da en azından nasıl bir katkıda bulanacağı konusundaki belirsizlik devam ederken, AB üyelik sürecindeki son tarama sürecinin 3 Ekim'de, müzakere tarihinin de 2006'da başlayacağı açıklandı. Bu doğal bir süreç mi, yoksa ötelenmiş bir tarih mi?

Davutoğlu — Görüşmeler esnasında tarama süreciyle ilgili tartışmalar yaşandı. Biz, tarama sürecinin doğrudan müzakerelerin başlamasını engelleyecek bir süreç haline dönüşmemesi konusunda çok çaba sarf ettik. Dolayısıyla, bu safhada Türkiye için önemli olan çok net bir tarihin alınmasıydı. Eğer net bir tarih alınmamış olsaydı ve "tarama süreci, doğrudan müzakereler başlamadan önceden yapılacak" denseydi, tarama süreci öylesine uzayabilirdi ki tarih sürekli kayardı. Türkiye'nin müzakereler için net bir tarih almadan önce tarama sürecinin başlayacağı tarihin belirlenmemesi konusundaki mesafeli duruşu neticesinde, 3 Ekim tarihi alındı. Ama net bir tarih alındıktan sonra, yani 3 Ekim tarihi alındıktan sonra –artık tarih kaymayacağı için– Türkiye açı-

sından tarama sürecinin önceden başlatılması da bir problem olmadığı gibi tercih edilebilir bir opsiyon olarak gündeme geldi. Bu noktada, doğrudan müzakerelerin başlaması için tarama sürecinin bitmesi gerektiği, yani tarama sürecinin bir ön şart olduğu şeklindeki yaklaşımlar doğru değildir. Tarama süreci, doğrudan müzakereler başlamadan önce hangi konular üzerinde durulacağını tespit etmek amacıyla yapılan bir çalışmadır; yani bir müzakere değildir. Fakat bir taraftan da AB tarafının müzakere çerçevesini belirlemesi ve bizim bu çerçeveyi onlarla görüşmemiz lazım. Dolayısıyla bu hususlar adım adım ilerleyecek şeylerdir. Türkiye için önemli olan, bu adımlardan hiçbirinin diğerini engelleyecek şekilde sürüncemede kalmamasıdır.

3 Ekim için Kıbrıs ön-şart mı?

Koç — 3 Ekime kadar bizim Kıbrıs meselesini çözme zorunluluğumuz olup olmadığı konusu AB'deki farklı platformlarda farklı şekilde değerlendiriliyor. AB tarafından bakıldığında Rum kesimini kendi içersine dâhil ederek problemi plase etti. Bu bağlamda, Türkiye, AB üyesi bir ülkeyle sorununu çözmeden müzakerelere başlayabilir mi?

Davutoğlu — Öncelikle sorunun tek tarafı Türkiye değildir. Türkiye'nin sorunun çözülmesi için yapılan referandumda üzerine düşen sorumluluğu yerine getirdiği uluslararası camia tarafından kabul edilmiştir. Bu açıdan bakıldığında Rum kesiminin yaptığı son açıklamalardan hareketle de bir çözüme gidilemez. Dolayısıyla çözüm, sadece Türkiye'nin iradesine bağlı değildir. Türkiye'nin iradesine bağlı olan durum Kıbrıs'ta kalıcı ve âdil barış için üzerine düşenleri yapması ve AB müzakerelerinin sağlıklı işlemesi açısından teknik süreci sürdürmesidir. Bu çerçeveden bakıldığında 3 Ekim'e kadar Kıbrıs meselesinin çözülmesi gerektiği, aksi bir durumun Türkiye'ye büyük sıkıntılar getireceği yönündeki algılar tamamen yanlıştır. Türkiye sadece "her zaman Kıbrıs meselesinin çözümü için elinden geleni yapacağını" söylemedi; ayrıca sorunun çözümü için pek çok şey de yaptı. Fakat ne uluslararası camia ne de AB bu konuda üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmemiştir. Eğer uluslararası camia geçen sene Rumlara yoğun bir baskı uygulayabilseydi ya da referandum son-

rasında AB çok daha rasyonel bir kararla Kuzey'e dönük tüzükleri ve tavırlarını sağlam bir zemine oturtsaydı, şu anda çok daha iyi bir durum olabilirdi. Dolayısıyla 3 Ekim'e kadar Türkiye'nin Kıbrıs konusunda taviz vermesine yönelik herhangi bir şart söz konusu değildir.

Koç — Bu yönde hiçbir talep yok diyorsunuz öyle mi?

Davutoğlu — Müzakerelerinin başlaması için "Kıbrıs meselesinin çözümü gerekir" gibi bir ön şart yok. Bu bağlamda Ek Protokol'ün imzalanması da Kıbrıs meselesiyle alakalı değildir; zira Güney Kıbrıs'ın tanınması anlamına gelmeyeceği bütün taraflarca deklare edildi. Dolayısıyla AB müzakereleri de AB'yle yapılacak ve bir sonuca ulaşınca da metin AB Dönem Başkanıyla imza edilecek; yani Güney Kıbrıs'ı muhatap almak söz konusu değildir. Ancak müzakerenin her bir faslında, bundan sonraki her bir süreçte Güney Kıbrıs'ın yeni bir şart veya yeni bir koşul gündem getirebileceği hususu sık sık gündeme getiriliyor. Fakat Rum kesimin bu tavrından Türkiye değil, AB zarar görecektir; zira AB her defasında 70 milyonluk çok güçlü bir Türkiye ile 700 binlik bir Rum kesiminin arasında bir tercih yapmak zorunda kalacak ve tercihi neticesinde omuzlarında çok ağır bir yük hissedecektir. Müzakere şartları itibariyle Türkiye'nin omuzlarındaki yük ise, AB ile olan sorumluluklarını yerine getirmek ve Kıbrıs'taki çözüm için pozitif katkı sağlamaktır. Bunun ötesinde Türkiye'den yeni bir şey beklenemez. Türkiye bütün bunları gördüğü için geçen sene yoğun müzakere yapılması gerektiğine yönelik taleplerini dile getirdi, sürdürdü ve son derece iyi niyetli bir şekilde nihayete erdirdi. Burada kendisini asıl sorgulanması gereken, problemli bir ülkeyi bünyesine almayı kabul edip problemi çözme safhasında âdil davranmayan taraf olarak AB'nin kendi durumu ve pozisyonudur.

Kıbrıs'taki seçim

Koç — Önümüzdeki günlerde aslında pek çok yerde olduğu gibi Kıbrıs'ta da seçim var. Belki hükümet krizi bu şekilde aşılabilecek. Ardından da Cumhurbaşkanlığı için seçimler var. Bu süreç Kıbrıs meselesinin çözümünü ne şekilde etkileyecektir? Pozitif yönde mi yoksa olumsuz yönde mi gelişmeler olabilir?

Davutoğlu — Kıbrıs Türklerinin en güçlü yönlerinden birisi gerçekten bütün dünyaya demokratik bir toplum olduğunu her safhada ispat etmiş olmasıdır. Mesela Aralık 2003'te yapılan seçim çok kritik bir seçimdi. Söz konusu seçim sürecinde toplum çok gergin bir dönemden geçti; Annan Planı yanlıları, karşıtlar, gösterililer vb. Fakat seçim o kadar sağlıklı bir süreçte yapıldı ki hiç kimse Kıbrıs'taki seçimin meşru olmadığını söyleyemedi. Eğer bu seçim, sağlıklı şekilde yapılmasaydı, daha sonra Bürgenstock'taki müzakereler de özgüven içinde sağlıklı bir şekilde yürütülemezdi. Dolayısıyla bütün dünya, Aralık 2003 seçimleri neticesinde Kuzey Kıbrıs'taki toplumun bilinçli bir siyasal toplum olduğunu gördü. Şimdi de Kuzey Kıbrıs'taki seçimlerin Kuzey Kıbrıs'taki Türk toplumunun demokratikliğini yansıtacağı, seçim neticesi ne olursa olsun bunun Kuzey Kıbrıs'ı güçlendireceği kanaatindeyim. Kuzey Kıbrıs'ta bu seçim sonrasında halktan yetki alan siyasî iktidar, sadece yeni bir çözüm süreciyle ilgili girişimlerde bulunmayacak, ayrıca Kuzey Kıbrıs'ın uluslararası alanda daha aktif bir şekilde görünür olmasını sağlayacak adımlar da atacaktır.

Koç — Başbakan Mehmet Ali Talat'ın 2003'teki seçimler öncesindeki söylemleriyle şu anki söylemleri arasında ufak tefek farklar sezinliyoruz. Mesela kendisiyle yaptığım daha önceki görüşmelerde Batı'ya daha çok güveniyordu, şimdi daha farklı değerlendiriyor. En azından AB'ye ve ABD'ye yaptığı göndermelerle Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne büyük haksızlıklar yapıldığını dile getiriyor. Bu süreç sizce nereye kadar tırmanır?

Davutoğlu — Herkes için *tarih* ve *tecrübe* büyük bir öğretmendir; fakat siyasî liderlerde tarih ve tecrübenin öğreticiliği daha güçlüdür. Mehmet Ali Talat'ın ve Türkiye'deki ve Kıbrıs'taki birçok kesimin AB ve uluslararası camiadan beklentisi, referandum sonrasında objektif bir tavır takınmaları ve taahhütlerini yerine getirmeleriydi. Uluslararası hukuk açısından değerini kaybeden bir izolasyonu kayıtsız şartsız uygulamaya devam etmek izah edilebilir bir şey değildir; bunu ne uluslararası krizleri çözme yöntemi açısından izah edebilirsiniz ne de vicdani bakımdan. Fakat 1 Mayıs'tan şu ana kadar, içinde AB'nin de olduğu uluslararası camia Kuzey Kıbrıs'a yönelik taahhütlerini yerine getirmedi. Kuzey Kıbrıs'taki Türkler bütün iyi niyetlerini göstermiş olmaları-

na rağmen, hâlâ dünyadan izole edilmiş ve temel insan hakları olarak görülen seyahat özgürlüğünden sportif, kültürel ilişkilere varıncaya kadar pek çok hakları ellerinden alınmış bir surette yaşamaya devam ediyorlar. Bu açıdan Sayın Talat'ın açıklamaları arasındaki farklılıklar, siyasal bir söylem değişikliği olarak okunmamalıdır. Kuzey Kıbrıs'ta Türklere liderlik yapan herhangi bir şahsiyetin bu değişimi gözlemleyip tepki vermesinden daha kolay ve daha anlaşılır bir şey olmaz. Önümüzdeki günlerde yapılacak seçimi de her kim kazanırsa kazansın ya da hangi siyasî iktidar oluşursa oluşsun, öncelikle kendisini Kuzey Kıbrıs'taki Türk toplumuna karşı sorumlu hissedecektir ki, bu da onu daha güçlü kılacaktır.

Filistin meselesi

Koç — Biraz daha farklı bir platforma geçecek olursak, hem Başbakan Recep Tayyip Erdoğan hem de Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, Türkiye'nin bundan sonraki süreçte daha aktif bir dış politika uygulayacağı yönünde açıklamalar yaptılar. Dolayısıyla Türkiye kabuğunu kırıyor diyebiliriz. Bu bağlamda Türkiye'nin özellikle de Ortadoğu'daki kültürel birikimden ve bu bölgede yaşanan deneyimlerden hareketle daha aktif bir rol üstlenmeye çalıştığı yönünde yapılan değerlendirmelerin karşısında AB ile yürütülen ilişkiler açısından "biz bunu yapabilecek kudretteyiz" ifadesini ispat etmeye çalıştığımızı söyleyenler de var. Bu değerlendirmelere rağmen Türkiye, Filistin meselesini şu ana kadar çok da sahiplenmedi. Filistin'de –Abdullah Gül'ün de ifade ettiği gibi– Mahmud Abbas ile birlikte daha ılımlı bir hava oluştu. Bu süreç nereye doğru gidiyor? Abdullah Gül, "sorunların çözümü çok sıcak gelişmelere gebe" şeklinde değerlendirmeler de yaptı. Türkiye nasıl bir misyona soyunuyor? Hükümet bundan sonraki süreçte ne yapmak istiyor?

Davutoğlu — Bu konuya açıklık getirmek için, biraz önce vurguladığım bir ilke, bir kez daha tekrar edilmelidir: "Türkiye ölçeğinde tarihî ve coğrafî derinliğe sahip ve bunun sorumluluklarını hisseden bir ülkenin çevresinde güvenlik halkaları oluşturmaktan başka çaresi yoktur."

[1] Bunun birinci yolu komşularla iyi ilişkiler geliştirmektir; son iki sene içinde yoğunlaşan bu yöndeki çabalarla Türkiye şu anda komşularıyla problemleri olan bir ülke görüntüsünde değildir. Bu noktada sıkıntılarımızın devam ettiği tek ülke Ermenistan'dır. Bu sorunun da, Kafkasya'daki dengelerle birlikte sağlam ve doğru bir zemine oturacağını düşünüyorum.

[2] Bu halkadan sonra bizim için önemli olan ikinci güvenlik halkası, daha çok bunalımın yaşandığı bir halkadır. Yakın kara havzasındaki komşularımızın hemen ardında yeralan bu halkada pek çok uluslararası problem alanı vardır. Balkanlar'da Kosova, Bosna-Hersek, Makedonya; Kafkaslar'da Abhazya, Çeçenistan, Osetya, Karabağ ve Ortadoğu'da Irak'ın orta bölgesi ve Filistin, problem alanlarını oluşturmaktadır. Şimdi, bu problem alanlarına ilgisiz kalamayız; zira bu halkadaki her problem, küresel toplumu etkilediği gibi bizi de doğrudan etkilemektedir. Bu bağlamda en önemli problem alanlarından biri de Filistin'dir.

Filistin sadece Arap-İsrail, Filistin-İsrail meselesi olsaydı *contain* edilmesi, bir sınır içinde tutulabilmesi mümkün olurdu. Mesela uluslararası açıdan son derece haksız bir işgal olsa da Karabağ sorunu ya da Kosova'daki problem sınırlar içinde tutulabiliyor. Fakat Müslümanlar, Hristiyanlar ve Yahudileri için kutsal olan Kudüs, Filistin topraklarında yer aldığı için mesele küresel bir problem alanına dönüşebiliyor. Dolayısıyla hiç kimse "Bu problem, İsrail ile Filistinlilerin arasında bir problemdir; bırakalım çözsünler" diyemez; zira bu sorun çözülmediği müddetçe ateşi bizi de yakabilir. Dolayısıyla başta ABD, Rusya ve AB olmak üzere büyük aktörler Filistin meselesine özel bir ilgi gösterirken, Türkiye, bu soruna, ilgisiz kalamaz.

Şu anda Filistin içinde bir dönüşüm yaşanıyor ve Filistin-İsrail ilişkilerinde yeni bir dönem beklentisi var. Bu tür çabalarda zamanlama çok önemlidir; belli bir zamanda bir inisiyatifi kullanmadığınızda bölgedeki etkinliğinizi kaybedersiniz. Bu açıdan bakıldığında Türkiye, soruna katkı sağlayabilecek ülkeler arasında yer almak ve pozitif katkı sağlayabilmek açısından tam zamanında devreye girmiştir. Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ün İsrail ve Filistin temasları bu bakımdan son derece verimli ve iyi geçti. Her iki taraf da bu probleme, pozitif anlamda katkı sağlayabile-

cek ülkelerin en başında Türkiye'nin geldiğini teyit ettiler. Böyle bir psikolojik ortamın oluşması daha sonraki katkılar için bir zarurettir. Fakat başlatılan girişimi "problem çözülüyor" şeklinde okumak yanlıştır; zira ilk aşama *psikolojik zemin* oluşturmaktır. Psikolojik zeminin oluşması için Türkiye, hem Suriye-İsrail ekseninde hem de Filistin-İsrail ekseninde çabalarını sürdürüyor. Bu açıdan bakıldığında psikolojik zeminin oluşması, problemlerin tek tek tespit edilip Türkiye'nin yapacağı katkıların tespit edilmesidir. Türkiye'nin bu noktadaki ilk tespiti, Filistin Devleti'nin kurumsal inşası ve Filistin'deki hayatın normalleşmesi için yapacağı katkılardır. Bu amaçla Filistin'de TİKA Ofisi açılıyor. Eski Milli Eğitim Bakanımız Vehbi Dinçerler'in koordinatörlüğünde yoğun bir ekonomik açılım programımız da var. Filistin'de devlet ne kadar iyi ve hızla işletilir hale gelirse, İsrail karşısında kendisini güçlü hisseden bir taraf oluşur. Aksi takdirde Filistin yönetimi İsrail'in kuklası ya da Amerika'nın talebi gibi görülürse içeride meşruiyetini kaybetmeye başlar. Mesela Yaser Arafat ve liderliği ABD tarafından muhatap gibi görüldü; ama alternatif bir liderlikle içeride meşruiyet kazanamadı. Mahmud Abbas'ın (Ebu Mazen) bu seçimle birlikte güçlü bir halk desteğini almış olması meşruiyet probleminin olmadığını gösterir. Şimdi, Ebu Mazen'in arkasındaki desteğin arttırılarak masaya güçlü bir lider olarak oturması sağlanmalıdır; zira masaya zorla getirtilmiş bir liderle barış süreci işlemez. Aksi halde uluslararası tecrübelerin gösterdiği ve Dışişleri Bakam Abdullah Gül'ün de ifade ettiği gibi bu müspet iklim kaçırılırsa, yeniden bir hayal kırıklığı yaşanır ve olumsuz tepkiler başlar. O halde mevcut iklimi değerlendirerek, sağlam bir müzakere dönemine geçilmelidir.

Koç — Daha öncede ABD önderliğinde Filistin Devleti'nin işgal edilen topraklarının çok önemli bir bölümünü kazandığı, hatta daha ileri aşamalara geldiği anlaşmalar gördük. Fakat süreç Kudüs'ün statüsü meselesine gelince, hep kesintiye uğradı. Üç dinin kesiştiği nokta konusunda hiç kimse fedakârlıkta bulunmak istemiyor; özellikle İsrail tarafı Kudüs dendiğinde masadan kalkma eğiliminde ya da bu konuda asla taviz vermeme düşüncesinde. Bu sorun nasıl aşılacak?

Davutoğlu Bu çok doğru bir tespit; zira görüşmeleri tıkanma noktasına getiren en önemli mesele Kudüs'tür. Oslo süreci Filistin ile İsrail arasında başlayan bir süreç olarak gündeme geldi ve Eriha'da otorite oluştu. Bu safhada sorun, bir Filistin-İsrail meselesidir. Ancak Filistin Devleti'nin doğması ve Ortadoğu barışı, bir İsrail-Arap meselesidir; çevredeki bütün Arap ülkelerini ilgilendirir. Çünkü Filistin Devleti'nin nasıl yaşayacağı nüfusunun önemli bir kısmı Filistinli olan Ürdün'ü de doğrudan ilgilendirir; aynı şekilde Golan meselesini bir sonuca bağlamadan sadece Filistin meselesini çözmüş olmak Ortadoğu'ya tam bir barışın gelmesini sağlamaz. Kudüs ise, herkesi (Müslümanları, Hristiyanları ve Yahudileri) ilgilendiren bir meseledir. Dolayısıyla böyle bir meseleye salt siyasî ve taktik düzenlemeler içinde bakmak yanıltıcı olacaktır. Aksine bu soruna evrensel ilkeler açısından bakılarak bütün dinlerin kutsal mekânlarına saygı gösteren ve bu mekânların yaşamasını sağlayan Kudüs'ün özel statüsü sürdürülmelidir. Bu sebepledir ki BM'nin geçmişteki tanımlamalarında Kudüs hep özel statü içinde tanımlanmıştır; yani Kudüs hiçbir zaman belli bir ülkenin egemenliğine terk edilmemiştir. Şu andaki uluslararası hukuk durumu da budur; ayrıca özellikle Eski Kudüs'ün özel statüde olması gerektiği genel olarak kabul edilen anlayıştır. Burada herkes tarihî sorumluluğu üzerinde hissederek hareket etmelidir.

Tarihte Kudüs'ün aralıksız barış yaşadığı tek dönem, Osmanlı'nın hakimiyetinde olduğu 400 senedir. Osmanlı hakimiyetinden önce Kudüs sürgünlerin, katliamların ve sorunların yaşandığı bir bölge olmuştur; M.Ö. 586'daki Babil Sürgünü, Romalıların M.S. 70'de gerçekleştirdikleri ikinci sürgün ve Haçlı Seferleri gibi. Osmanlı'nın 400 yıl boyunca egemen olmasının en önemli sebeplerinden bir tanesi söz konusu evrensel ilkeyi hayata geçirmesi, Kudüs'ün statüsünü ortak bir kutsal mekân olarak sürdürmesidir. Bu sebepledir ki Kudüs, Osmanlı tarafından Hz. İbrahim'in Makamı, yani İbrahimî dinlerin mekânı olarak anılmıştır. Şimdi de Kudüs'teki barışın tekrar sağlanması için yapılması gereken bu anlayışa geri dönülmesidir.

Koç — Kıyamet Kilisesi anahtarının bir Türk'te olması gibi barış da Türkiye'ye teslim edilebilir mi?

Davutoğlu — Sorumluluğun Türkiye'yi teslim edilmesi, Türkiye'nin taraf kabul edilmesiyle mümkündür. Türkiye sorumluluğunu hisseden taraf olmalıdır. Dolayısıyla biri teslim etmese de bu bölgede akan her kan bizim için bir sorumluluk getirir. Türkiye tarihî sorumluluk anlamında da bu bölgeden uzak değildir. Irak için söylenen güzel bir sözümüz var: "Irak bize ırak değil." Türkiye, bu bölgelere ırak/uzak olmak istese de, buradaki sorunlar, Türkiye'yi o kadar yoğun ve derinden etkiliyor ki problem çıkmadan çözücü yöntemlerle devreye girmesi gerekiyor.

Suriye, Golan Tepeleri ve Hatay

Koç — Filistin'den kuzeye geçecek olursak, Hatay'la ilgili sorun bağlamında Suriye ile aramızdaki problem çözüldü mü? Bu günlerde mesele yine gündeme geldi?

Davutoğlu — Türkiye'nin böyle bir sorunu varmış gibi manşetlerde konunun gündeme getirilmesi ya da Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'e bu konuyla ilgili sorular yönlendirilmesi doğru bir yaklaşım değildir. Hatay meselesi, sadece Türkiye'de değil, İsrail'de de –kabil-i kıyas olmadığı halde– Golan meselesiyle kıyaslanarak gündeme geldi. Bu açıdan gündeme gelen bu mesele bağlamında yapılan tespitler iki sebeple doğru değildir:

[1] Hatay Osmanlı'dan koptuktan sonra bir gün, hatta bir saat dahi başka bir devletin/Suriye'nin egemenliğine geçmemiş; Fransız sömürgesinden sonra Türkiye'ye iltihak etmiştir. Suriye kurulduktan sonra hep Suriye egemenliğinde olan Golan ise, uluslararası hukuk açısından hâlâ Suriye'nin egemenliğindedir; *de facto* olarak da 1967 Savaşına kadar. Dolayısıyla iki mesele kabil-i kıyas değildir.

[2] Türkiye-Suriye ilişkileri açısından son dönemde olumlu yönde ilerleme sağlanmıştır. Türkiye'nin bütün sınırları tarihî geçmişi dolayısıyla esnek sınırlardır. Bu esnek sınırları statik ve sert sınırlar haline getirdiğiniz zaman problem doğurur; mayın döşemek gibi. Fakat bu sınırlar, tabiî seyirleri açısından daha esnek hale getirilir ve hem ekonomik hem de kültürel açıdan geçişkenlik artırılırsa, her iki tarafın da çıkarına uygun bir alan oluşur. Bu bağlamda, Türkiye-Suriye ilişkilerinde yaşanan olumlu gelişme-

lerin de gösterdiği gibi bu ülkeyle aramızdaki sınır bir problem alanı değildir. Bugünlerde manşetlere taşınan uluslararası anlaşmalar yapıldığı andan itibaren zaten cari sınırlar kabul ediliyor demektir. Dolayısıyla bu konuyu herhangi bir tarafı rencide edecek tarzda problemmiş gibi gündeme getirmek çok doğru bir yaklaşım değildir. Bir kere daha vurgulamak gerekir ki, Türkiye ile Suriye arasında şu anda herhangi bir problem yoktur; aksine son derece iyi ilişkiler vardır.

Koç — Açıklamalarınızdan hareketle Hafız Esad'ın radikal tutumundan sonra Suriye'de bir değişim ve yumuşama iklimi hâkim olduğunu söyleyebilir miyiz? En azından Suriye'deki gelişmeleri böyle okuyabilir miyiz?

Davutoğlu — Türkiye-Suriye ilişkilerindeki iyileşme gecikmiş bir iyileşmedir. Çünkü Soğuk Savaş dönemindeki çift kutuplu yapıda, Türkiye NATO üyesiyken, Suriye SSCB ile yoğun ilişkiler içindeydi. Soğuk Savaş bittikten sonra Rusya'yla olduğu gibi Suriye'yle ilişkilerimizin de yeniden tanımlanması gerekirdi. Fakat her iki taraf da yeniden tanımlamayı geciktirdi. Bu tanımlama 90'lı yılların başında yapılsaydı bu dönemde yaşanan iyileşme o zaman başlardı. Bu noktada Türkiye-Suriye sınırının statik, kalın bir hat olmadığı hatırlanmalıdır; zira Halep ile Antep hiçbir iletişim aracının olmadığı dönemlerde dahi birbirinden bu kadar uzak değildi. Bu açıdan bakıldığında tabii olarak birbiriyle etkileşime girmesi gereken iki taraf var ve bu etkileşimden ne Türkiye ne de Suriye hiçbir şey kaybetmeyecektir. Bu sebepledir ki Türkiye-Suriye ilişkilerinin iyileşme sürecinde öncelikle karşılıklı tehdit algılaması zayıfladı. Hiç şüphesiz bu noktadaki en önemli faktör Suriye'deki PKK yapılanmasıydı ki, bu konunun gündemden düşmesiyle birlikte karşılıklı tehdit algılamaları da minimize edildi ve güven artırıcı bir dönem başladı. Bu sürecin ardından yapıcı ve derinleşmiş ilişkiler dönemine girildi. Bu sürecin devam etmesi durumunda, Türkiye ile Suriye arasında problem olabilecek bir alan kalmayacaktır. Mesela iki ülke arasındaki çıkar problemlerinden su meselesi bağlamında gündeme gelen Asi Nehri üzerinde ortak baraj yapma kararı alınması ya da Dicle'nin sınırdaki 20-30 km'lik alanında Suriye'ye sulama imkânı verilmesi, iki ülke arasındaki sorunların aşılmaya başladığını gösteriyor.

Koç — Türkiye-Suriye arasındaki ilişkilerin bu kadar olumlu bir havada seyretmesi, ABD'yi rahatsız ediyor mu? Her ne kadar ABD'den gelen açıklamalarda "Türkiye ile komşuları arasındaki ilişkiler bizi ilgilendirmez" mesajı verilse de sanırım bir baskı söz konusu; zira Suriye'nin Irak'taki direnişe verdiği destek ABD'de sürekli olarak dillendirilen bir konu.

Davutoğlu — Suriye'nin Irak'a verdiği destek konusunda farklı görüşler dile getirilse de, ABD en azından eskiye göre Suriye'nin sınırlarını daha iyi kontrol ettiği kanaatinde. Son yapılan açıklamalarda bu boyut özellikle vurgulanıyor. Fakat Irak'taki seçim yaklaştıkça etkileşim arttığı için birtakım kaygılar da dillendiriliyor. Ancak Türkiye'nin müttefikleriyle yürüttüğü ilişkiler ile komşularıyla yürüttüğü ilişkiler arasında birbirini yok eden ya da birbirinin anti-dozu gibi bir yaklaşım söz konusu değildir. Dolayısıyla, Türkiye-Suriye ilişkisinde yaşanan iyileşmeyi, Türkiye-ABD ilişkilerini zedeleyen bir ilişki türü olarak okumak doğru değildir; ayrıca ABD-Suriye ilişkileri ABD-İran gibi kopuk da değildir ve barış sürecine katkıda bulunmak amacıyla Suriye'yle ilişkileri yoğunlaştırmanın kimseye bir zararı yoktur. Bu noktada ABD tarafında bir kaygı olduğu kanaatinde değilim; zira Türkiye'nin komşularıyla yürüttüğü ilişkilerdeki güçlenmenin bölgesel barışa yapacağı katkı ABD'nin tasvip edeceği bir gelişmedir.

Irak seçimleri

Koç — Irak konusunda da birkaç sorum olacak: Irak 30 Ocak'ta çok önemli bir seçime hazırlanıyor. Dışişleri Bakanı Abdullah Gül de bu seçimlerin mutlaka zamanında yapılması gerektiğini vurguluyor; ABD'nin tavrı da bu yönde. Ancak çok ciddi sorunları da var; mesela Sünniler kesinlikle böyle bir seçime girmeyeceklerini söylüyorlar, hatta seçimi engellemek için ellerinden geleni yapıyorlar. Bu bağlamda seçimlerden sonra da Irak'ın içinden çıkılmaz bir hal alacağı şeklinde öngörüler var. Siz nasıl değerlendiriyorsunuz? Bu seçim Irak'ı nasıl etkileyecek?

Davutoğlu — Türkiye'nin öncelikleri açısından baktığımızda Irak'ın toprak bütünlüğü ve Irak'ta meşru bir siyasî iktidarın oluşması, hem Irak'ın hem de bölgenin geleceği açısından çok

önemlidir. Toprak bütünlüğü de meşru bir siyasî iktidarla sağlanabilir. Meşru bir siyasî iktidar, halkın geneli tarafından seçilen ve halkla iletişimi koalisyon güçlerinin iletişiminden farklı olan bir iktidar biçimidir. Eğer koalisyon güçleriyle özdeşleşmiş bir iktidar yapısı ortaya çıkarsa, hem iktidar meşruiyetini kaybeder hem de iktidarın devleti yeniden yapılandırması güçleşir. Bu bağlamda seçimin geciktirilmesi problemleri kronikleştiriyor, şüpheleri artırıyor ve tarafları seçime kadar daha çok kazanım elde etmeye sevk ediyor. Bu bakımdan Türkiye, seçimin mümkün olduğu kadar erken, vaktinde yapılması gerektiği görüşünü benimsedi. Ancak sadece seçimin yapılması bizatihi meşruiyet getirmez, ayrıca Irak'taki bütün kesimlerin de bu seçime katılması sağlanmalıdır. Mesela %80 katılıma rağmen Sünniler katılmazsa meşruiyet problemi doğacak; katılım %55-60'larda kaldığı halde Sünniler de seçimi katılırsa, istenilen sonuçlara ulaşılacaktır. Dolayısıyla karşı karşıya olunan ikilem şu: Seçimi ileri bir tarihe almak Irak'ta işlerin daha iyiye gideceği anlamına gelmediği gibi seçimi şimdi yapmak da siyasal katılımı tam olarak temin etmeyecektir. Ürdün'de yapılan son Irak'a Komşu Ülkeler Toplantısında [6 Ocak 2005] bu görüşlerden hareketle bütün komşu ülkeler seçimin vaktinde yapılması ve bütün tarafların seçime katılması için yeni bir çağrıda bulundular. Fakat Sünni kesimin seçime katılamayacağına dair işaretler çok daha fazla. Eğer seçim bütün kesimlerin katılımıyla gerçekleşmezse, en azından, temsiliyet ve katılım problemi aşılmalıdır. Irak'ta bir siyasî otorite oluştuğunda Sünnilerin bütünüyle bu otoritenin içinde yer alabileceği düzenlemeler yapılmalıdır. Aksi takdirde çok daha kalıcı problemlerle karşı karşıya kalırız.

Koç — Irak'taki en büyük korkulardan biri Sünni-Şii çatışmasıdır. Şiiler belki de uzun yıllardan sonra yönetimi ele alacaklarını düşünerek seçimin zamanında yapılması konusunda koalisyon güçleriyle ortak paydada buluştular. Bu açıdan bakıldığında yaşanacak Sünni-Şii çatışması neticesinde kuzeydeki Kürtler "Biz bu çatışmasının içinde yer almıyoruz; sorunsuz bir bölgede kendi devletimizi kuracağız" diyerek Kürt devleti kurabilir. Siz bu senaryo hakkında ne düşünüyorsunuz?

Davutoğlu — Bu noktada bütün taraflar –özellikle de Kürtler– sadece kısa dönemi değil, orta ve uzun dönemi de hesap ederek son derece dikkatli düşünmelidir. Yeni bir devletin doğması, herşeyden önce bu devletin ortaya çıktığı coğrafyada ve mücavir alanda bu entiteyi yaşanabilir hale getirecek bir kabulün olmasıyla söz konusu olabilir. Eğer tek taraflı bir deklarasyon yapılırsa, çok daha büyük problemler doğar. Mesela Yugoslavya'yı parçalamak kolay bir karardı; zira Slovenya, Hırvatistan ve Makedonya kendilerini daha kolay sürdürebilecekleri kanaatindeydi; Bosna-Hersek ise problem yoğun olacak diye düşünüyordu. Neticede ateş öylesine yayıldı ki kimse bunun dışında kalamadı. Yugoslavya'daki unsurlar bunun dışında kalamadığı gibi Avrupa, hatta dünya da dışında kalamadı ve çok büyük bir trajedi yaşandı. Ortadoğu kültürünün belki de en zayıf taraflarından biri çok küçük, mikro entitelerle düşünmeye alışkın olması; makro tabloyu göremememesidir. Bu yaklaşım farklı şekillerde kendini gösterebiliyor; mesela şehir kültürü bağlamında hemşericilikle, aile kültürüyle; asabiyet anlamında aşiret bağıyla ya da etnik bir yapıyla görünür hale gelebilir. İbn Haldun'un tabiriyle *asabiyeti* güçlü tutup makro resmi göremediğiniz zaman, asabiyetle başlattığınız bir süreç sizi kurban edebilir.

Bu açıdan bakıldığından Irak'taki bütün tarafların, küçük asabiyetler peşinde koşmayı bırakıp daha büyük bir resim için çaba göstermesi gerekir. Aksi halde problemsiz bir şekilde ayrılacağım şeklinde düşünen taraf, kendini bir anda anaforun içinde ve merkezinde bulabilir; tarih bunun örnekleriyle doludur. Herkes herşeyden önce kısa dönemde elde edeceği kısa karı değil, uzun dönemde –özellikle de orta dönemde– karşı karşıya kalacağı riskleri düşünmelidir. Mesela dile getirdiğiniz şekilde Kürt devleti kurulsa, Kürt bölgesinin hemen kuzeyinde Sünni Arapların yoğun olarak yaşadığı Musul'un ya da karma bir şehir olan Kerkük'ün böyle bir ayrışmadan etkilenmemesi mümkün değildir. Sünni Araplar böyle bir ayrışmanın acısını unutabilir mi? Şii Araplar ayrışma dolayısıyla sadece kâr mı edecekler? Bu açıdan bakıldığında söz konusu senaryo neticesinde Irak'taki tüm taraflar kaybedecektir. Bütün tarafların kazanacağı bir senaryo, mümkün olan en kısa zamanda Irak'ta meşru bir yönetimin oluşması ve Irak'taki işga-

lin sona erdirilerek otoritenin meşru yönetime devredilmesidir. Kurulacak meşru yönetimde Kürtlerin, Arapların, Sünnilerin, Şiilerin ve Türkmenlerin, yer alacağı gerçek anlamda bir devlet yapılanması ortaya çıkmalıdır.

ABD ve Irak

Koç — Türkiye belki her platformda Irak konusundaki duyarlılıklarını, hassasiyetlerini ve bölgedeki bütün deneyimlerini ABD'ye aktarmaya çalışıyor. Fakat ABD'nin çizdiği politikanın bu yönde olmadığına dair bir algılama var. Sizce ABD'nin bu konudaki yaklaşımı nedir?

Davutoğlu — Yine biraz önce de vurguladığım gibi bir süreci başlatmak kolaydır; önemli olan sürecin iki adım, üç adım sonrasında ortaya çıkacak gelişmeleri öngörerek hazırlıklı olmaktır. Bu açıdan ABD'nin Irak'a yönelik harekâtına baktığımızda ortaya çıkan direnişi beklemediği görülüyor; aksine çok daha kolay bir geçiş süreci bekledi. ABD beklemediği bu direniş karşısında geliştirdiği yöntemlerle de direnişi daha da alevlendirecek gelişmelere sebep oldu; Ebu Garib örneğinde olduğu gibi. Ayrıca savaş öncesinde başlayarak Sünni Arapların devre dışı bırakılması, Londra Konferansında Şiilere ve Kürtlere ağırlık verilmesi ve Türkmenlerin pozitif katkısının gözardı edilmesi gibi başka olumsuzluklar da var. Şimdi, bütün bu geçmiş hatalardan daha çok, bundan sonra ne yapılacağı önemlidir. Çünkü ABD'nin aldığı kararlar sadece kendi ulusal stratejilerinin sonuçlarını etkilemiyor; bütün bölge ülkelerini ve küresel aktörleri etkiliyor. Dolayısıyla ABD, Irak'taki bütün tarafları sürece katan ve Irak halkının gönlünü kazanmaya dayalı bir yöntemle geçiş sürecini tekmil edip demokratik bir yapıyı Irak'ta kurduktan sonra, Irak'taki koalisyon güçlerinin varlığını sona erdirecek bir plan içine girmelidir.

ABD ve PKK

Koç — Irak'taki ABD güçlerinin komutanı John Abizaid'in Türkiye'ye gelmesini, bu bağlamda okuyabilir miyiz? Abizaid sadece PKK'nın faaliyetleri konusunda mı Türkiye'ye geldi; yoksa başka bir anlam yüklemek mümkün mü?

Davutoğlu — ABD, sadece Irak'taki mevcudiyetini sürdüren bir güç değildir; ayrıca küresel anlamda en önemli aktördür. Türkiye de bölgesel anlamda en önemli aktör ve Irak'ta ne olursa olsun her an müdahil olabilme kapasitesine sahip bir aktör. Bu iki aktör arasında sağlıklı bir ilişkinin, koordinasyonun olması Irak'taki geçiş sürecinin sıhhatli işlemesi açısından büyük önem taşıyor. ABD ve Türkiye gibi iki ülke böyle bir dönemde iletişimsizliği kaldıramaz. Bu iletişimin her düzeyde (askerî, ekonomik, diplomatik) sürdürülmesi gerekir.

Koç — Peki bu, gecikmiş bir söylem mi?

Davutoğlu — Hayır. Daha önce de bu iletişim kanalları vardı ve mevcuttu; hem Başbakanımızın ABD gezisinde hem de Dışişleri Bakanımızın bu arada yaptığı birçok ABD gezisinde bu konu konuşuldu. Colin Powell ve George Bush'un gelişlerinde de bu konular masaya yatırıldı. Bu anlamda mutlak bir kopukluk yoktu. Ama birbirimizi daha iyi anlamamız gerekir; bu amaçla noktasal üst düzey ziyaretlerin ötesinde sürekli işleyen istişare mekanizmaları oluşturulmalıdır. Eğer mesele bu düzeyde tartışılmaya başlarsa, karşılıklı kaygılar anlaşılır ve yanlış anlaşılmalara yol açabilecek *de facto* durumların önüne geçilebilir.

İşaret etmeye çalıştığım husus bağlamında PKK meselesi sadece General Abizaid'in gelişiyle çözülemez; aksine bu konuda da üçlü bir mekanizma işletilmelidir. Bu üçlü mekanizmanın sürekliliği üst düzey ziyaretler kadar önemlidir. Türkiye'nin PKK konusundaki kaygıları gelinen noktada çok daha iyi anlaşılmaktadır. Ancak bu görüşmelerden hemen noktasal sonuç alınacağı beklentisi içine girilmemelidir.

ABD ve Türkiye-İran ilişkileri

Koç — ABD'nin Irak müdahalesinin ardından Suriye ve İran da gündeme gelmişti. Ancak zamanla bu işlerin bu kadar da kolay olmadığı görülünce, ABD belki de bir adım geriye attı. Bu bağlamda Türkiye-İran ilişkileri, Türkiye-Suriye ilişkileri ve ABD'nin tam orta yerde çok büyük bir askerî güç olarak durması, Türkiye-İran ilişkilerini nasıl etkiliyor? Nükleer enerji konusunda yaşanan gelişmeler iki ülke arasındaki ilişkilerde nereye oturuyor?

Davutoğlu — Türkiye'nin komşu ülkelerle ilgili genel siyaseti İran konusunda da geçerlidir. Irak bağlamında Türkiye-İran ilişkilerine bakıldığında, Türkiye, İran ve Suriye'nin sürekli temas halinde olması, Irak'ın istikrara kavuşması ve ABD'nin Irak'a dönük politikaları açısından bir dezavantaj değil, avantajdır. Böyle bir sürekli görüşme zemininin olması en azından kaygıların paylaşılması, Irak'ta istenilmeyen bir gelişme yaşanmadan önce karşılıklı anlayış birlikteliğinin oluşturulması noktasında önemlidir. Ayrıca Irak ölçeğinde kalıcı rakipler ve koalisyonlar da yoktur. Mesela Irak'ta seçimin bir an önce yapılması konusunda ABD ile İran'ın pozisyonları örtüştü. Dolayısıyla burada tarafların mutlak olarak her an karşı karşıya olduğu bir tablo varsaymak yanlıştır. Türkiye-İran ilişkilerinin de aynen Türkiye-Rusya ilişkileri gibi tarihî zeminden gelen belli bir rasyonalitesi vardır. Bu rasyonalite içinde hareket edilmesi, bölge barışı çerçevesinde önem taşıyacaktır.

Türkiye, nükleer enerji konusunda yaşanan problemlerin çözümünde AB çerçevesinde yürütülen temaslara destek vermiştir. Bundan sonra da İran nükleer çalışmalarını barışçıl amaçlar içinde sürdürdükçe, Türkiye de üzerine düşeni yapacaktır.

Koç — Sayın Davutoğlu çok teşekkür ederiz. Geniş bir perspektifte hem 2005 yılına dış politika açısından baktık. Hem de Türkiye'nin çevresindeki gelişmelere ışık tutmaya çalıştık. Çok teşekkür ederiz.

Davutoğlu — Ben teşekkür ederim.

Türk Dış Politikasının Temel İlkeleri ve ABD, Irak ve Ortadoğu Politikaları

Taha Akyol,
Eğrisi Doğrusu, *CNN Türk*
11 Şubat 2005.

Stratejik derinlik, çok boyutlu dış politika ve merkez ülke...

Taha Akyol — Sayın Davutoğlu, çok sık vurguladığınız ve dış politika literatürüne dâhil ettiğiniz *stratejik derinlik* ve *çok yönlü dış politika* kavramları ne ifade ediyor?

Ahmet Davutoğlu — Bu kavramların son dönemlerde çok fazla tartışıldığını takip ediyorum: *stratejik derinlik, merkez ülke* ve – çok yönlü değil– *çok boyutlu dış politika.*

Stratejik derinlik kavramıyla aynı adlı kitabımda incelediğim ve daha sonra geliştirmeye çalıştığım temel varsayım şu: Çift kutuplu dünyada küresel bir parçalanma vardı. Dolayısıyla da ülkeler kendi yakın çevrelerinden ve kendilerini eksen alan politikalardan daha çok küresel parçalanmaya endeksli bir blok tercihinde bulunuyorlardı ve bu blok tercihine göre de herşeyi tanımlıyorlardı. Mesela Soğuk Savaş döneminde Türkiye'nin yakın kara havzasında yer alan Bulgaristan ve Gürcistan'la yürüttüğü dış politika –bu ülkeler karşı blokta yer aldığı için– tamamen küresel parçalanmaya bağlıydı ve –mesela– NATO üyesi Norveç'le yürüttüğü ilişkinin her iki ülkeden de fazla olması gerekiyordu. Soğuk Savaş sonrası dönemde ise, ülkeler yakın çevrelerini de dikkate alan yeni bir dış politika benimsediler. Mesela Almanya dış politikasına baktığımızda yakın çevresine kademeli bir nüfuz etme dönemi yaşadığı görülür; zira Almanya'nın –Soğuk Savaş döneminde kopukluk yaşadığı– Doğu ve Orta Avrupa'dan kopması artık mümkün değil. *Stratejik Derinlik*'te analiz etmeye çalıştığım

husus da Türkiye'nin coğrafî ve tarihî bağlamda yakın çevresine ilişkin sahip olduğu derinliği, stratejik derinliğe dönüştürmesiydi. Dolayısıyla Soğuk Savaşın birbirinden kopardığı, fakat hem coğrafî konumları hem de tarihî bağlamları itibariyle birbirlerinden koparılması mümkün olmayan Batum ile Trabzon'u, Edirne ile Filibe/Gümülcine'yi, Urfa ile Halep'i, Diyarbakır/Mardin ile Musul'u birbirinden ayırmak çok güçtür.

Stratejik Derinlik'te yapmaya çalıştığım "Türkiye'yi eksen alarak yeni bir dış politika çerçevesi geliştirilebilir mi?" sorusu üzerine düşünmektir. Bu noktada son günlerde bana atfedilerek kullanılan *çok eksenli dış politika* kavramı ciddi bir eleştiriye tabi tutulmalıdır: Öncelikle kavram, Türkçe açısından yanlıştır; zira eksen çok olmaz. Bu açıdan bakıldığında *Stratejik Derinlik*'te tek bir eksen vardır ve bu eksen Türkiye'dir; amaç Türkiye'nin yakın kara havzasından (Balkanlar, Ortadoğu ve Kafkaslar), yakın deniz havzasından (Karadeniz, Ege, Kızıldeniz, Basra Körfezi, Hazar) ve yakın kıta havzasından (Doğu Avrupa, Orta Asya, Kuzey Afrika) hareketle Türkiye eksenli bir dış politika geliştirmektir.

Aynı şekilde "çok odaklı" ifadesi de –odak da çok olamayacağından– Türkçe açısından yanlıştır. Ayrıca, ne benim çalışmalarımda ne de hükümetin açıklamalarında bu kavramlar kullanılmamıştır. Kullandığım kavram *çok boyutlu dış politika*dır: Türkiye eksenli bir bakışla Türkiye, Afroavrasya'nın merkezinde yer alan bir ülkedir.

Merkez ülke kavramına gelince, Türkiye'nin sadece bir bölgeye dayalı bir politika geliştirme şansı yoktur. Türkiye tarihî ve coğrafî konumundan kaynaklanan politikayı uygulamazsa, periferi olmak durumunda kalır. Trakya Doğu Avrupa'nın, Erzurum Kafkasya'nın, Güneydoğu Anadolu Mezopotamya'nın periferisi gibi görünebilir; ama Türkiye bir bütün olarak ele alındığında merkez ülke olmak zorundadır.

Akyol — Türkiye kendisini güçlü, cazip bir merkez ülke şeklinde konumlandıramazsa, Trakya'nın Balkan cazibesine, Erzurum'un Doğu'nun cazibesine kapılması gibi tehlikeler var.

Davutoğlu — Anadolu'nun periferi olmaya tahammülü yoktur; zira Türkiye, Afroavrasya kıtasının öyle bir noktasındadır ki mer-

kez olmak zorundadır. Netice itibariyle *çok eksenli* dış politika tabiri olmaz; hatta istikamet belirsizliği ifade ettiği için *çok yönlü* dış politika kavramını bile kullanmamaya özen gösteriyorum. O halde kavram *çok boyutlu* dış politika şeklinde olmalıdır.

Akyol — Çok boyutlu dış politikada istikamet ne?

Davutoğlu — Türkiye'yi kendi ekseni etrafında, kendi bölgesi ve çevresiyle barışık bir şekilde gittikçe gücünü temerküz ettiren Afroavrasya'nın merkezinde düzen kurucu bir aktör haline getirmek.

Yeni dış politika ve ABD ile ilişkiler

Akyol — Bu anlattığınız çerçeveye yüzde yüz katılıyorum. Ama akla şöyle bir soru geliyor: Türkiye böyle çok boyutlu, bütün çevresine eskisinden daha fazla dikkat eden bir politika izleyeceğine göre ABD ve Avrupa'yla ilişkilerimiz biraz aşağı mı düşecek?

Davutoğlu — Son günlerde ABD ile ilişkilerde bir problem olduğu yönünde yaklaşımlar olsa da, ABD'yle ilişkilerimiz artacaktır; zira ABD, Afroavrasya (Afrika, Avrupa ve Asya) kıtasının dışında küresel bir güç olarak bu kıtada etkili olmak istiyor. Bu amaçla ABD stratejisi bu bölgeye ulaşmak için elinde sürekli büyük bir donanma bulundurmak zorunda. Bu açıdan bakıldığında ABD ile Afroavrasya kıtasının merkezinde yer alan ve 50 yıldır ABD'yle arasında müttefiklik ilişkisi bulunan Türkiye'nin stratejisinin örtüşmesi kaçınılmazdır; yani birbiriyle paralel seyretmek zorundadır. ABD mevcut dünyaya baktığında geçmişteki birçok ilişkiyle test edilen ve Afroavrasya kıtasının merkezinde yer alan Türkiye ile yürüttüğü ilişkinin yerin ikame edebileceği ikinci bir ülke yoktur. Türkiye de stratejik geleceği için ABD, Avrupa ve Rusya ile yürüttüğü ilişkileri rekabet içerisinde değil, birbirini tamamlayan bir ilişki şeklinde ikame etmelidir. Dolayısıyla AB ile ilişkiler ABD'ye alternatif ya da karşı olmadığı için bütünlük içinde yürütülebilir ilişkilerdir.

Akyol — Fakat ABD basını bu şekilde düşünmüyor. Bu bağlamda Türkiye ile Amerika arasında birtakım problemler de var. Amerika basını âdeta Türkiye'yi azarlıyor. Biz de haklı olarak onları eleştiriyoruz. ABD askerimizin başına çuval geçiriyor. Biz Türk

şoförleri ölmesin diye ikinci kapı açmak istiyoruz, ABD "açamazsın!" diyor. Türkiye'yi çok rahatsız eden Kerkük'teki gelişmelere ABD göz yumuyor, PKK'ya dokunmuyor. Halbuki siz örtüşüyor diyordunuz?

Davutoğlu — Stratejik analiz açısından bakıldığında örtüşmesi kaçınılmaz diyorum. Ancak müttefikler arası ilişkilerde konjonktürel birtakım iniş çıkışlar, sıkıntılar yaşanabilir. Mesela ABD ve Fransa, Irak'ta çok ciddi bir çatışma yaşadı, ama Lübnan krizinde ortak bir tavır sergilediler. Türkiye-ABD ilişkilerine baktığımızda birkaç düzlemde ele alınabilir: resmi düzlem, ABD dış politikasının Türkiye'de algılanış biçimi; Türk dış politikasının ABD'de algılanış biçimi ve toplumlararası algılayış.

Resmi düzlemde şu ana kadar iki yıldır yürütülen müzakerelerde, görüşmelerde hiçbir zaman bugün basına yansıdığı tarzda bir algılayış tarzı olmadı. Aksine hiçbir görüşmede Türk ve Amerikan taraflarının gerginlik içinde bir görüşme yürüttükleri ya da birbirlerine demin söylenen sorunlar yumağı içinde baktıklarına şahit olmadım. Bunun aksi bir liste de yapılabilir. Mesela Türkiye şu anda NATO misyonunu Afganistan'da yürüten; bu komutayı ikinci kere alan ve bu anlamda ciddi bir riski de üstlenen bir ülke. Bu açıdan Türkiye hem maliyet itibariyle hem de yürüttüğü dış politika açısından büyük bir fedakârlık yaptı ve başka bir ülkenin almadığı bir görevi üstlendi. Kıbrıs konusunda müzakereleri başlattığımızda biz ABD'den destek gördük. Ayrıca Condoleezza Rice'ın hem son ziyaretinde [5-6 Şubat 2005] yaptığı açıklamalara hem de Paris'te yaptığı konuşmaya dikkat edilirse, olumlu anlamda Türkiye'ye çok ciddi atıflar vardı.

ABD basınının Türk dış politikasını algılayışına gelince, demokratik toplumlarda herkes istediği şekilde tenkit edebilir; zira bu tür toplumlarda ilişkiler, algılamalar, kamuoyu oluşturma yukarıdan aşağıya doğru yansımaz; aşağıdan yukarıya doğru, yani tabandan yukarı doğru yansır. Totaliter toplumlarda siyasî otoriteler "şöyle düşüneceksiniz" veya "böyle düşüneceksiniz" diye talimat verebilir. Bu anlamda Türk medyasında da Amerikan medyasında da çok değişik görüşler dile getirilebilir. Buna tahammül etmek lazım. Ancak Türkiye'de büyük fırtınalar kopartan ve ilk okudu-

günda beni de bir ölçüde Pollock'ın makalesi[17] anahtar kavramları ve analojileri gündeme getirdi: *hasta adam*. Bütün dünyada yükselen bir yıldız olarak görülürken Türkiye'nin bu şekilde tanımlanması ancak bir kurgu gereği olabilir.

Akyol — Herhalde bunu kendi başına yazmadı. Belli bir politik merkeze (muhafazakâr) yakın bir yazar.

Davutoğlu — Fakat aynı politik merkeze yakın başka yazarlar, Türkiye hakkında başka şeyler de yazdılar. Bu açıdan bakıldığında tek bir yazarı mihenk taşı gibi almak Türkiye-ABD ilişkilerine verebilecek en büyük zarardır. Ayrıca iki ülke arasındaki ilişkiler, birkaç yazara göre şekillendirilirse, yürümez. Daha tehlikeli olan Türkiye'de bu yazının neredeyse bir panik ve telaş havasında karşılanmasıdır. Türk toplumu hem tarihî birikimi hem de mevcut siyasî ve sosyal tecrübesiyle bu tür problemlerde soğukkanlı davranış gösterebilme refleksine sahip olmalıdır. Mesela Pollock'ın Stalin ve Gobels analojisi bütün Türk aydınlarını telaşa değil, bir anlamda karşı tepkiye sevk etmeliydi; zira hiç kimsenin herhangi bir Türk aydınını Gobels'e benzetme hakkı yoktur; zira Gobels, Avrupa'da Yahudilere yönelik baskı uygularken, Türkiye bütün bu mazlum insanlara kucak açmıştı. Üstelik sadece İkinci Dünya Savaşı döneminde değil, 1492'de de kabul etmişti. Dolayısıyla sorgulamamız gereken asıl mesele, herhangi bir yazının Türkiye'de panik havasında karşılanmasıdır. O halde Türkiye bu gibi durumlarda hem soğukkanlı ve rasyonel düşünmeli hem de istikamet üzere daha rahat tavırlar göstermelidir.

Amerikan dış politikasının Türkiye'de algılanmasına gelince, burada sıkıntılar var. Bu sıkıntıların bir kısmı demokratik devletin hususiyetleriyle bir kısmı da konjonktürel değişikliklerle açıklanabilir. Mesela *BBC*'nin yaptığı anket[18] 1999 yılında/Clinton döneminde yapılsaydı, Türkiye'deki en popüler ülke olarak ABD çıkacaktı; en az popüler olanlar da Fransa ve İtalya. Bu konuda PKK tavrı çok belirleyicidir; zira Öcalan'ın yakalanması konusun-

17 Robert L. Pollock, "The Sick Man of Europe-Again", The Wall Street Journal, 16 Şubat 2005.

18 BBC'nin Ocak 2005'te yaptığı ankete göre 21 ülke arasında Türkiye, %82'lik bir oranla anti-Amerikanizmin en yoğun olduğu ülkeydi.

da Amerikan katkısı gündemdeydi. Ayrıca aynı dönemde Clinton, TBMM'de İslam medeniyetine saygı ifade eden, Osmanlı'yı yücelten ve Atatürk'ün katkılarını öne çıkartan çok entegre bir konuşma yaptı.

Akyol — Ben buradan şu sonucu çıkarıyorum: Siz diyorsunuz ki Amerika Türkiye'de bu kadar tepki görüyorsa, sebebini kendinde aramalı; zira Clinton zamanında Türk halkı Amerika'yı seviyordu.

Davutoğlu — Evet, Amerika'ya yönelik tepkinin bir sebebi budur; bir diğer sebebi de Türkiye gibi demokratik bir toplumda hiçbir şeyin gizli kalmamasıdır. Mesela Irak'ta bir cami baskını yapılıp camide bir infaz yapılıyorsa, bu belli bir tepki doğurur; kamuoyunun bu tür eylemlere tepki vermesi kaçınılmazdır. Siyasî otoritenin "tepki vermeyin" demesi, totaliter rejimlerde olabilecek bir şeydir. Türkiye, bu konuları karşılıklı anlayış içinde konuşabilmelidir. Toplumlar arası ilişkiler açısından bakıldığında, sadece Türkiye'de değil, bütün dünyada 1999'daki olumlu intibaın aksine anti-Amerikanizm yükseliyor. Türkiye bunu idare edebilmeli ve resmi düzlemi etkileyecek gerginliklere sebep olmasına engel olmalıdır.

Halklar arasındaki ilişkilere, yani Türk toplumu ile Amerikan toplumu arasındaki ilişkiye gelince, hem Türk toplumunda hem de Amerikan toplumdan anti-Türkizm ya da anti-Amerikanizm doğuracak bir tarihî zemin yoktur. Tarihe bakıldığında Amerikalılar Fransızlarla, İngilizlerle, Almanlarla, Ruslarla, Japonlarla, Çinlilerle savaşmıştır; fakat Türklerle savaşmamıştır. Türkler de İngilizlerle, Fransızlarla ve Almanlarla karşı karşıya gelmiş; fakat Amerikalarla gelmemiştir. Dolayısıyla, halklar arasındaki ilişkilerde de karşılıklı nefreti, yanlış anlamayı destekleyecek bir tarihî zemin yoktur.

Akyol — İmajlarda var.

Davutoğlu — Her iki tarafın –özellikle de Amerika'nın– mevcut imajlarını sorgulaması, eleştirmesi ve ardından düzeltmesi gerekir. ABD söz konusu olduğunda mevcut olumsuz imajın dünyada yaygın bir fenomen haline gelmesiyle, bu süreç çok daha önemli hale gelmiştir.

Akyol — Mesela bir ABD yöneticisi çıkıp "Her ne kadar basında birtakım olumsuz haberler çıksa da, bizim Türkiye'yle ilişkileri-

mizde bazı ufak tefek problemler dışında bir sorun yoktur" demedi. Başbakanın Fellüce operasyonu ya da İran meselesi gibi birtakım problemler üzerine yaptığı konuşmalarda ABD'ye meydan okuyordu. Sanki iki taraf da öbürünün eleştirilmesine seyirci kalıyor.

Davutoğlu — Bu kanaat çok doğru değil. Çünkü Beyaz Saray'ın resmi açıklamalarına baktığımızda her seferinde Türkiye ile ilişkilerin önemine ve kaçınılmazlığına vurgu yapıldı. Dolayısıyla ABD organik davranan, tek, yeknesak bir surette görülmemelidir; zira belli bir görüş serdedilse de bunun resmi görüşe yansıdığını ifade etmek için ortada hiçbir delil yoktur. Bush'un Brüksel'de ya da Rice'in Paris'te yaptığı konuşmalar gibi dışa yansıyan açıklamalara bakılırsa, herhangi bir sıkıntı olmadığı görülecektir. Fakat şu hususa dikkat edilmelidir: Müttefikler arasında kalıcı ilişkiler yanında bazen sıkıntılar doğabilir; mesele bu sıkıntıların nasıl aşılacağıdır.

Akyol — ABD ile aramızda sıkıntılar nelerdir? Bu sıkıntılar nasıl aşılacak?

Davutoğlu — Soğuk Savaşın çift kutuplu konjonktüründe bile Türkiye-ABD ilişkileri inişli çıkışlı bir seyir takip ettiğine göre bu dönemde iki müttefik arasında zaman zaman birtakım sıkıntıların yaşanması normaldir. Bu bağlamda toplum Amerika'ya kızabilir ya da takdir edebilir; fakat karar verme pozisyonunda bulunanlar rasyonel ve soğukkanlı olmalıdır. Bu açıdan bakıldığında Irak konusunda veya başka bir meselede anlaşmazlık çıktığında, en önemli nokta bu anlaşmazlığın kontrol edilebilmesi ve tarafların krizin yönetimi konusunda makul yöntemler benimseyebilmesidir. Burada da üç unsur önemlidir:

[1] Psikolojik zemin: Karar vericiler olumsuz algılardan etkilenmeden kendi aralarındaki ilişkilerde psikolojiyi kontrol edebilmelidir. Burada da en önemli unsur, bir tarafın kendi stratejik planlamasını yaptıktan sonra diğer tarafı bu stratejik planlamanın edilgen bir unsuru olarak görmemesidir. "Ben stratejik planlamamı yaptım, size de şöyle bir rol düşüyor" dediğinizde psikolojik zemini kaybetmeye başlarsınız. Dolayısıyla sağlam stratejik ortaklık ilişkilerinde tablonun bütünü paylaşılmalıdır; yani her iki taraf da bütünün paylaşıldığı konusunda psikolojik bir güven hissine sahip olmalıdır. Bu açıdan –mesela– Irak meselesine

bakıldığına bütünün paylaşılmadığına ilişkin bir duygu olsa da, yapılması gereken Irak konusundaki psikolojik zeminin inşa edilebilmesi amacıyla çözüm önerileri getirmektir.

[2] Kurumsal zemin: İki taraf arasında stratejik bir ilişki yürüyecekse, taraflardan biri etken, diğeri edilgen olmamalıdır; ayrıca kurumsal bir süreklilik arzeden sürdürülebilir bir istişarî zemin de bulunmalıdır.

[3] Siyasal zemin: Üst düzey siyasal temaslarla iki ülke arasındaki ilişkiler takviye edilmelidir. Taraflar, siyasal zeminde aksayan unsurları belli bir sistematik çerçeve içine oturup değerlendirmelidir. Türkiye-Amerika ilişkilerinde siyasal zeminde yaşanan sıkıntılar üzerine taraflar oturup sıhhatli değerlendirmeler yaptıkları zaman, iki ülke arasındaki ilişkilerde istikrarlı geçişler yaşanmıştır. Mesela geçen sene tezkere sonrasında bir gerilim beklenirken, Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ün Washington ziyareti ve öncesinde Powell'ın Ankara ziyareti neticesinde öylesine bir psikolojik ortam sağlanabildi ki ilişkiler tekrar rayına oturdu. Bu psikolojik zemin, Başbakanın geçen seneki Washington ziyareti ile Bush'un Ankara ziyaretlerinde de sürdürüldü. Irak konusunda da benzer bir süreç yaşanabilir.

Türkiye'nin Irak politikası

Akyol — Irak konusunda bizi rahatsız eden konular nedir?

Davutoğlu — Irak'ın toprak bütünlüğü konusunda mutabık kalınsa da, toprak bütünlüğünün anlamlı bir zemin kazanabilmesi için Kuzey Irak da dâhil olmak üzere Irak politikasının olmazsa olmaz esasları var:

[i] Irak'ın Türkiye'ye dönük bir terör kaynağı halinde kalması Türkiye açısından kabul edilebilir bir durum değildir. Bu konuda, ABD Türkiye'yi tatmin eden bir adım atmamıştır; zira PKK Kuzey Irak'ta varlığını sürdürmektedir. Bu konu, Türkiye açısından son derece önemlidir; zira Türkiye terörü bütünüyle gündeminden düşürerek ekonomik kalkınmaya ve kendi iç barışına yoğunlaşmalıdır. Bu süreçte, Türkiye'nin iç güvenliği için son derece önemli bir unsur olan terörün Demokles'in kılıcı gibi kalması kabul edilemez.

[iii] Irak'taki kültürel demografi, Kerkük de dâhil olmak üzere korunmalıdır; yani Kürtler, Türkmenler ve Araplar barışçıl bir hayat alanı içinde birlikteliklerini sürdürmelidir. Irak'ta bütün aktörlerin iç içe geçtiği iki yer var: Bağdat ve Kerkük. Dolayısıyla bu iki şehrin özel bir idareye, özel bir statüye sahip olması gerekir. Aksi takdirde Bağdat ve Kerkük'te etnik ya da mezhebî çatışmalar başlarsa, Irak'ı bir arada tutmak imkânsız hale gelir. Türkiye'nin Kerkük hassasiyeti de tarihî gerekçelere ve Irak'ın esenlik içinde olmasına dayanmaktadır. Türkiye, Kerkük ve Musul'u terk ederken, iki esasın sürdürülebilir olmasını esas almıştı: Irak'tan Türkiye'ye yönelik bir tehdit olmaması ve Irak ekonomisiyle Türk ekonomisinin karşılıklı barış içinde gelişmesi. Irak, bu açıdan bakıldığında Türkiye'nin gözardı edebileceği bir ülke değildir.

Şiiler ile Kürtler arasındaki anlaşma ya da Kerkük

Akyol — Şiilerle Kürtler anlaştılar ve "Kerkük'ü de geçici anayasanın 58. maddesine göre bir çözüme bağlayacağız" dediler. Bu gelişmeler, Türkiye için ne anlam ifade ediyor: "Irak düzeliyor mu" ya da "Irak'ta bir ayrışma mı oluyor, kötüye mi gidiyor". Şii-Kürt anlaşmasını nasıl karşılıyorsunuz?

Davutoğlu — Şu ana kadar geçen iki yıllık sürece baktığımız zaman bütün olumsuz gelişmelere rağmen iki tane çok önemli faktör vardır: [a] Bütün olumsuz gelişmelere rağmen, Saraybosna örneğinde olduğu gibi Irak'ta etnik-mezhebî bir çatışma ortaya çıkmadı. [b] Bosna'da yaşananlarla kıyaslarsak komşu ülkeler Irak üzerinden karşı karşıya gelmedi. Bu açıdan bakıldığında şu ana kadar yaşanan gelişmelerle sağlanan bu iki unsurun zedelenmemesi çok önemlidir. Fakat son birkaç gün içinde gerçekleşen Şii camilerine yönelik saldırılar, etnik-mezhebî çatışmaları tetikleyebilir.

Akyol — Zarkavî ve el-Kaide gibi fanatik direnişçilerin Şiilere yönelik saldırıları, ABD'yi batıracağız derken bir iç savaş çıkaracak. Sizin yorumunuz da bu yönde mi?

Davutoğlu — Bu saldırıların menşei konusunda kesin bir hüküm vermek çok zor. Artık Irak öyle bir hal aldı ki kimin, neyi, niçin öldürdüğü çok belli değil. Tabii ki sivillere yönelik her türlü hareket

herkes tarafından kınanmalıdır. Türkiye de benzer acıları yaşadığı için kimden gelirse gelsin bu tür saldırılara karşı çıkmalıdır.

Akyol — En azından bir mezhep kavgası çıkarılmaya çalışıldığını söylemek mümkün.

Davutoğlu — Bir mezhep kavgası çıkarılmaya çalışıldığı doğru; Türkiye'nin seçim öncesinde bütün taraflarla temasa geçerek mutabakat sağlamaya çalışmasının sebebi de bu ihtimaldir. Türkiye'nin Irak'taki bütün taraflarla, hususen Sünnilerle görüşmesini *Sünnicilik* şeklinde yorumlamak doğru bir yaklaşım değildir; zira Sünni Arapların seçime katılması için yapılan görüşmelerle çıkarılmak istenen etnik-mezhebî çatışmaların önüne geçmeye çalışıyoruz. Bu amaçla hem Amerika hem de Türkiye yoğun bir çaba sarfetti. Burada dikkate alınan husus seçime katılım oranı kadar katılımın kapsamıydı.

Iraklı Sünniler niçin önemli?

Akyol — Türkiye'nin tutumu nedir? Seçimleri iyi mi buluyoruz?

Davutoğlu — Seçim, Irak için önemli bir adım oldu. Ancak sonrasında ortaya çıkan Sünni Arapların temsili problemini diğer mekanizmalarla aşmak gerekir. Bu noktada Sünni Arapların Irak'taki iç barış açısından ne kadar önemli olduğu unutulmamalıdır; zira Şii Araplarla Sünni Kürtler arasındaki ortak noktalar azdır ve sadece bu iki öğeye dayanan bir devletin yaşama şansı çok azdır. Fakat Sünni Arapların Arap olmaları bakımından Şii Araplarla ve Sünni olmaları itibariyle Sünni Kürtlerle ortak noktaları vardır. Ayrıca yukarıda da işaret ettiğim gibi Türkiye'nin Irak'a yönelik politikası sadece Sünni Araplar üzerinden yürümemektedir; aksine Şiilerle de her türlü temasa devam ediyoruz; mesela Cumhuriyet tarihinde ilk defa Türkiye'nin Irak Özel Temsilcisi Büyükelçi Osman Korutürk, Şii bir liderle, yani Ayetullah Sistani'yle üst düzey bir temasa geçti. Türkiye'nin Sünni Araplara yönelik politikaları, Sünni olmalarından değil; Irak açısından taşıdıkları önemden dolayıdır. Dolayısıyla Türkiye, herkesi kapsayacak bir Irak'ın kurulması amacıyla Sünnilerin sisteme bir an önce katılmasını sağlayacak her türlü imkânı değerlendirmek zorundadır.

Akyol — Şii Araplarla Kürtlerin hükümet kurmak üzere anlaşmış olmalarını nasıl karşılıyorsunuz?

Davutoğlu — Bu olumlu bir gelişmedir; yani bir şekilde Irak'ta bir hükümetin kurulması ve Irak'ın işlerini deruhte etmesi sistemin işleyişi açısından önemlidir. Fakat sorunun tamamen çözüldüğünü varsaymak yanlıştır. Bir kez daha vurgulamak gerekir ki Sünni Arapların da sistem içine dâhil edilebilmesi için çaba göstermek gerekir.

Akyol — Kürtlerin Şiilerle Bağdat konusunda anlaşması Kürtlerdeki ayrılıkçı duyguları güçlendirir mi yoksa onları Bağdat'a mı yönlendirir? Hangi tez doğru?

Davutoğlu — Türkiye için bütün etnik grupların yüzlerini Bağdat'a çevirmeleri önemlidir; zira Irak'ın bütünlüğünü bu yöneliş sağlayacaktır. Kürtlerin bu anlamda merkezi idarede rol almaları teşvik edilmesi gereken olumlu bir gelişmedir.

İslam dünyası kendi iç dinamikleriyle mi yenilenmeli, dışarıdan müdahale edilerek mi?

Akyol — Başbakan Erdoğan İslam dünyasını ziyaret ettiğinde İslam dünyasında gerçekleşmesi gereken reforma ve demokratik gelişmelere yönelik mesajlar verdi. Mısır'ın en itibarlı gazetesi *el-Ahram*'ın sizinle yaptığı mülakatta da siz de bu hususa işaret ettiniz: "İslam dünyasının bir reforma, yenilenmeye ihtiyacı var. Demokrasinin de gelişmesi gerekir. Çok zengin doğal kaynaklara sahip olduğu halde İslam dünyasından hiçbir ülke 15 zengin dünya ülkesi içine giremiyor."

Davutoğlu — Burada iki soru var: Birisi "genelde İslam dünyasının, özelde de Ortadoğu'nun yenilenmeye ihtiyacı var mı?" İkincisi de "Bu yenilenme dış müdahaleler yoluyla olmalı mı? Bir dış müdahale bu yenilmenin meşruiyetini sağlar mı?" Bu iki soruya yönelik genel yaklaşıma göre birincisini söylediğinizde ikincisini de kabul edersiniz ya da ikincisini reddettiğinizde birincisini de reddedersiniz. Bu yaklaşım yanlıştır; aksine bu sorulara yönelik doğru yaklaşım şu şekilde olmalıdır: "Genelde İslam dünyasının özelde Ortadoğu'nun yenilenmeye ihtiyacı vardır ve bu yenilenmeyi dış müdahaleler üzerinden gerçekleştirmeye çalışmak hem meşruiyet problemi doğurur hem de bölgede kaosa sebep olur."

Akyol — ABD karışmasın mı demek istiyorsunuz?

Davutoğlu — Bu hüküm, sadece ABD için değil, herkes için geçerlidir; zira Ortadoğu'nun ve İslam dünyasının kendi içinden kendi yenileşme dinamiklerini çıkarması gerekir.

Akyol — Yenileşmeden demokrasi ve piyasa ekonomisini mi kastediyorsunuz?

Davutoğlu — *el-Ahram*'a verdiğim röportajda üç hususu vurguladım: [i] Genelde İslam dünyası, özelde Ortadoğu bütün köklü medeniyetlerin doğduğu bir bölgedir; fakat bugünkü global kültüre katkısı çok azdır. [ii] Bu bölge dünyanın en stratejik kaynaklarına ve geçiş yollarına sahiptir; fakat dünyadaki büyük ekonomiler arasında bu bölgeden tek bir ülke bile yoktur. [iii] Bu bölge dünyadaki en köklü devlet geleneklerine (İran, Mısır, Anadolu) sahiptir; fakat bölgede istikrarı ve meşruiyeti oturmuş devlet yapıları yoktur. Dolayısıyla, bu bölgenin aydınları, düşünürleri ve karar alıcıları, bu sorular üzerinde ciddiyetle düşünmeli ve kendi içinde tartışarak çözüm yolları bulmalıdır.

Akyol — Bu yenileşmenin unsurları ne olmalı?

Davutoğlu — Öncelikle bu bölge, köklü bir tarihe ve medeniyete sahip olduğunun bilinciyle "yenileşmeyi yapabilirim" özgüvenine sahip olmalıdır; ardından yenileşmenin kurumsal araçlarını oluşturmak gerekir; mesela İKÖ kurumsal araçlarından biridir. Türkiye, İKÖ'nün kuramsal rolünün farkında olduğu için geçen sene ciddi bir lobi faaliyetiyle Ekmeleddin İhsanoğlu'nun genel sekreter seçilmesini sağladı. İhsanoğlu'nun seçilmesini ardından İKÖ'de çok ciddi bir hava değişikliği yaşandı; mesela Tayland'daki bir olaya İKÖ doğrudan müdahil oldu.

Akyol — Ortadoğu'daki demokrasi şansı nedir?

Davutoğlu — Ortadoğu'da demokrasi gelişir. Ancak bunun için gerekli olan şey, özgüvenle birlikte özgürlük alanlarını genişletmektir. İslam dünyasındaki demokrasi açılımlarının önündeki en önemli engel, bu bölgedeki toplumların küresel alanda dışlanma psikolojisine sahip olmasıdır. Bizi de ilgilendiren çarpıcı bir misal vereyim: Güney Sudan'la, Kuzey Sudan'ın merkezi otoritesi arasında barış anlaşması yapıldı ve anlaşmaya göre altı yıl sonunda anlaşmada öngörülen sonuçlara ulaşılamazsa, her iki tarafın kendi kaderlerini tayin etme hakkına sahip olduğu bir alternatif

olarak anlaşmada yer aldı; fakat Kıbrıs'ta Annan Planı'nı Türk tarafı onayladığı halde hâlâ bir adım atılmadı; yani 30 yıldır ayrı yaşayanları bir arada tutmak için barış planı yapılıyor; ama sonucunda bir alternatif yol gösterilmiyor.

Akyol — Bunlar çekingenlik yaratıyor değil mi?

Davutoğlu — Psikolojik olarak bir savunma refleksi yaratıyor. Savunma refleksi olan toplumların bir yenilenme atılımına geçmeleri zordur; zira bu tür toplumlar, kendilerini savunmaktan kendileri üzerine tartışmaya ve kendi önlerini açmaya imkân bulamıyor. Bu bağlamda, dış müdahaleler –Ortadoğu toplumları savunma refleksine sebep olmaları itibariyle– meşruiyet problemi doğurur.

Türkiye Batı'dan uzaklaştı mı?

Akyol — Bütün bu dış müdahaleler açısından baktığımızda Türkiye, ABD müdahalesine tepki koyup Suriye ve İran'a yakınlaşmak suretiyle Batı'dan uzaklaşmadı mı?

Davutoğlu — Bu, çok yanlış bir kanaattir ve olgusal gelişmelerle hiçbir alakası yoktur. "Türkiye İran ve Suriye bağlamında Ortadoğu'ya yöneldi, Avrupa ve ABD'den koptu" diyenler 2004 yılının siyasî kronolojisine bakarlarsa, verdikleri hükmün yanlışlığını göreceklerdir: 2004 yılının ilk dört ayında yoğun bir Kıbrıs gündemi vardı. Nisan'dan Eylül'e kadar da Ukrayna, Bulgaristan, Romanya, Yunanistan, Gürcistan gibi komşu ülkelerle temas kuruldu. Eylül'den Aralık'a kadar da sadece Avrupa ülkeleri gezildi. Dolayısıyla geçen seneki dış politikanın ağırlık noktası Kıbrıs, Doğu Avrupa ve Kafkaslar'dı; bu meselelerden sonra da Batı Avrupa geliyordu.

Bu tablonun da gösterdiği gibi dış politikada bir taraf terk edilip öbür tarafa yönelmek gibi bir durum yok; aksine Türkiye dış politikasının son dönemdeki temel hedeflerinden biri, bütün bu ilişkileri bir denge içinde sürdürmektir. Bu açıdan bakıldığında Türkiye, Suriye'yle 910 km sınırı olan bir ülke olarak, bu ülkeyle gerginlik yaşama lüksüne sahip değildir; mesela Meksika, ABD'nin Irak politikasına karşı çıktı. ABD, komşusu Meksika'yla ilişkisini gözden mi geçirdi? Geçiremez; çünkü Meksika, ABD'nin

komşusu ve beraber yaşıyorlar. Bizim de Ortadoğu politikasında komşularımızla çatışan bir politika takip etmemiz mümkün değildir. Türkiye, Suriye'nin demokratikleşmesi ve serbest piyasa ekonomisiyle daha yakından tanışması için de çaba sarfetmektedir. Ayrıca Suriye'nin Lübnan'dan çekilmesi konusunda da görüşmelerimiz oldu.

İran ve nükleer enerji

Akyol — "İran nükleer silahlara sahip olmamalıdır; ama nükleer enerjiye sahip olabilir" diyor muyuz?

Davutoğlu — İran'ın nükleer enerjiye sahip olmasına karşı çıkmıyoruz. Nükleer silahlara gelince, öncelikle bir insan olarak – özellikle de Hiroşima ve Nagazaki'de yaşananlardan sonra– "keşke mümkün olsa da dünyayı nükleer silahlardan temizleyebilsek" derim. Küresel olarak mümkün olmasa da bölgemizi nükleer silahlardan arındırmak için çaba sarfetmek gerekir. Şu anda İran gündemde olduğu için dost ve komşu bir ülke olarak İran'a da telkinimiz bu yöndedir. Çünkü nükleer silahlar, insanlara felaketten başka bir şey getirmez. Ancak İran bu konuda tehdit olarak algılanırken başka ülkelerin algılanmaması, İslam dünyasında tepkilere sebep olmaktadır. Dolayısıyla nükleer silahlara ilkesel bazda karşı çıkmak gerekir.

Türk dış politikasını temel ilkeleri

Akyol — Türk dış politikasının bir tarifini verebilir misiniz?

Davutoğlu — Aslında bunu birçok kereler Türk dış politikasının temel ilkeleri babında söylemeye çalıştım: Türkiye'nin tek boyutlu politika geliştirme lüksü yoktur. Dolayısıyla Türkiye'nin çok boyutlu politika arayışlarına karşı çıkanların, öncelikle tek boyutlu dış politikayla ilgili bir teori, çerçeve ve yaklaşım üretmeleri gerekir. Türkiye, bugün yürüttüğü dış politika bağlamında hem ABD'yle ilişkilerinde hem de AB'ye üyelik sürecinde çok büyük olumsuzluklar yaşamamaktadır. Son günlerde yaşanan bazı gelişmeleri de, sabırla üstüne giderek soğukkanlılıkla karşılamak gerekir. Aynı şekilde Çin'in 20 sene sonra nasıl bir güç olacağını şimdiden düşünerek bu ülkeyle ilişkilerimizi geliştirmeliyiz.

Geçen dönemde Afrika'ya da gittik. Bu ziyaret bağlamında sorulması gereken soru "Afrika'da ne işimiz var?" değil, "Niçin Türkiye Cumhuriyeti tarihinde herhangi bir başbakan şu ana kadar Afrika'ya gitmedi?" olmalıdır. Türkiye'nin bütün bölgelere yönelik bir politikası olmalıdır. Osmanlı Devleti'nin 1560'larda Habeş Eyaleti; 1870'lerde ekvatora kadar uzanan bir bakış açısı vardı. Böyle bir tarihî arka planımız varken, küreselleşmenin getirdiği "dış politika total bir faaliyettir" yaklaşımını da benimsememiz gerekir. Dolayısıyla dış politika, sadece belli bir bürokratik kesimin yaptığı kriz odaklı bir politika olmamalıdır. Türkiye her yerde görünebiliyor, her yerde kendini tanıtabiliyorsa küresel bir vizyon, küresel bir güç olarak kendini ortaya koyar; ama Türkiye Soğuk Savaş alışkanlıklarıyla "benim ittifak tercihlerim şudur, bunlarla ilişkilerimi yoğunlaştırırım" diyerek her yere bu perspektifle bakarsa, itibarını kaybeder.

Akyol — Bu çok güzel bir sonuç oldu: Soğuk Savaş dönemi gözlüğüyle değil günümüzün gözlüğüyle bakalım! Programımıza katıldığınız için çok teşekkür ederiz Sayın Davutoğlu!

Davutoğlu — Teşekkür ederim.

Kriz Odaklı Değil, Vizyon Odaklı Dış Politika!

M. Mücahit Küçükyılmaz
"Kriz odaklı değil, vizyon odaklı dış politika!", *Anlayış*
23 (Nisan 2005)

Berlin Duvarı, İkiz Kuleler ve tarihte siyasî düzenler

M. Mücahit Küçükyılmaz — Dünyada ciddi bir kriz yaşanıyor. Bunun temelinde, 1990'ların ortasında tamamen çözülen çift kutuplu dünya düzeninin yerine, hâlâ kalıcı ve istikrarlı yeni bir dünya düzeninin tesis edilememiş olmasının yattığı şeklinde bir analiz var. Özellikle 1989'da Berlin Duvarının yıkılmasından ve 2001'de İkiz Kulelerin vurulmasından sonra oluşan durumu nasıl değerlendiriyorsunuz?

Ahmet Davutoğlu — Aslında bu soruya cevap vermek için düşünce tarihi ile olgusal tarih arasındaki irtibatı çok doğru kurmak lazım. Çünkü *düzen* dediğinizde, sadece siyasal bir düzeni değil, bu siyasal düzenin düşünsel arka planını oluşturan varsayımları da tartışmaya açmanız gerekiyor. Esasen bir dünya düzeninde yeni bir açılımın olabilmesi için daha önceki düzenin varsayımlarının tartışmaya açılıp öncelikle bu alanda felsefî bir açılımın yaşanması gerekir. Düşünsel olarak açılım yapamamış toplumların ve medeniyetlerin, siyasî düzlemde yeni paradigmalara yönelebilmeleri çok güçtür. Düşünsel anlamda ciddi açılımlar yaşanan dönemlerden yaklaşık bir-iki yüzyıl sonra yeni bir siyasî egemenlik anlayışı ortaya çıkabiliyor. Bunun çarpıcı örneklerini tarihten verebiliriz: Yunan düşüncesinde özellikle M.Ö. 6. ve 5. yüzyılda yoğunlaşan felsefî tartışmalar ve bunun getirdiği düşünsel canlılık, bir-iki yüzyıl sonraki İskender egemenliğinin altyapısını oluşturur. Hz. İbrahim'in tevhidî inancının getirdiği düşünsel canlı-

lığın da birkaç nesil sonra Hz. Süleyman devletine dönüştüğünü görüyorsunuz. Buda'nın felsefî açılımı ile Asoka'nın Hindistan'da kurduğu devlet ve Konfüçyus'un felsefî hareketi ile Çin'deki Han Hanedanı arasında da benzer bir ilişki vardır. Bunu İslam tarihinde de görmek mümkün: Medine'deki dinî canlılık ve bütün varsayımları ciddi şekilde sorgulayan tevhidî bir din anlayışının bir-iki yüzyıl sonra Fas'tan Hindistan'a kadar olan havzada bir siyasal düzen değişikliğine yol açtığını görürsünüz. Modern dönemde bunun karşılığı, Rönesans ve Reform'la başlayan ve daha önceki varsayımları tartışmaya açan Aydınlanma felsefesindeki yeni yaklaşımdır. Bunun hemen bir yüzyıl sonrasında sömürge hakimiyetleriyle başlayan ve bunların dağılmasıyla BM şekline dönüşen küresel bir düzen görüyoruz. Soğuk Savaş, bu küresel düzenin içinde oluştu.

Bütün bunlara baktığımızda, gerçekten son 20-30 yılda daha önce belli yerel havzalarla ifade edilen birçok düşünce hattının küreselleşmeye başladığını görürüz. İslam dünyası da artık 50'li, 60'lı yıllarda algılandığı gibi Fas'tan Endonezya'ya kadar uzanan bir kuşak değil; Avrupa'nın, Amerika'nın, Rusya'nın içinde de bir İslam olgusu var. Herşey küreselleşiyor bir anlamda ve bu da paralelinde bir devinim getiriyor. İşte burada bir gerilim ortaya çıkıyor. Genellikle siyasal egemenliği sürdürme kararlılığındaki Batı dünyasında, bunu eski varsayımlarla sürdürme alışkanlıkları devam ediyor. Halbuki bu varsayımların dayandığı dünya değişiyor. Avrupa merkezli bir dünya yok artık. Eskiden birkaç ülkenin bir araya gelerek aldığı bir kararı uygulama şansı çok yüksekken, şimdi her birinin olaya bakışlarındaki farklılık sebebiyle hem o ülkelerin bir araya gelip bir karar almaları zorlaşıyor, hem de bunu uygulama şansı eskisi kadar güçlü olamayabiliyor. Bu da BM düzenini tartışmayı beraberinde getiriyor. Şimdi, bugünkü düzen arayışlarının arkasında yeni bir felsefî açılım olmalıdır. Bu sorgulama yapılmaksızın sadece bir güç merkezini eksene alan ve diğerlerini edilgen gören, sadece Atlantik'i, Avrupa'yı özne, bütün dünyayı nesne gören bir anlayışla bir düzen kurma şansı artık yok.

20. yüzyılın başında dinin sonu ilan edildi; ortasında ideolojilerin sonu, sonunda ise tarihin sonu... Ama hiçbirinin sonu gelmedi.

Çünkü insanoğlunun arayışının sonu gelmiyor. Belli dönemlerde, arayışlara cevap oluşturan felsefeler, yaklaşımlar bir sonraki dönemin siyasî düzeninin habercisi oluyor. Bugün bu anlamda, siyasal düzeni elinde bulunduran havzaların ciddi bir sorgulama geçirdiklerini göremiyoruz maalesef. Oysa yeni açılımlar önemli. Bunun iki şartı vardır: *daha önceki düzenin dayandığı varsayımları sorgulamak* ve *kuşatıcı ve kapsayıcı olabilmek.* Daha önceki örneklerin en önemli özelliği, düşüncede ve siyasî pratikte içselleştirici olamayanların düzen kuramayışlarıdır. Düşüncedeki içselleştirmeden kasıt, söz konusu düzenin yayıldığı yerlerdeki kültürlerle bir şekilde alışveriş içine girilmesidir. İçselleştirebilme kabiliyeti, küresel düzenin olmazsa olmaz şartıdır. Tehdit odaklı her düşünce biçimi reaksiyonerdir ve aslında tehdit odaklı bakan tarafın da zaafını gösterir. Onun yerine pozitif sorularla yola çıkılmalı ve "içselleştirilebilecek bir düzenin temel varsayımları nedir?" sorusu sorulmalıdır. Bu soru da, başta BM olmak üzere, küresel düzenin ana organlarını oluşturan bütün yapıların gözden geçirilmesini gerektiriyor.

Birleşmiş Milletler

Küçükyılmaz — Özellikle son dönemde, uluslararası ilişkiler sisteminde tanımlı olmayan unsurların son derece belirleyicilik kazandığını görüyoruz. Bu, dünyadaki düzen anlayışlarını da etkiliyor; yani *medeniyetler çatışması* olarak ifade edilen eksende, kültürlerin ve kimliklerin uluslararası ilişkilerdeki belirleyicilik zeminini doldurduğunu görüyoruz. Bu unsuru BM formuyla nasıl kesiştirebiliriz? Çünkü BM mevcut yapısıyla kültürel aidiyete ya da kimliğe değil, tamamen ulus-devlet yapılanmasına dayanan bir sistemdi.

Davutoğlu — BM'nin yapısı İkinci Dünya Savaşı gerçeğine dayanıyor sadece. İkinci Dünya Savaşında kazanan temel aktörleri üst kategori olarak alıyor. Onları ayrıcalıklı bir BM Güvenlik Konseyi daimî üyeliği ile tanımlıyor; diğer herkesi ise Genel Kurul üyeliği ile. Dünyada her büyük savaş sonrası bir kongre tertip ediliyor. 30 Yıl Savaşlarından sonra Westphalia, Napolyon Savaşları'ndan sonra Viyana, Kırım Savaşından sonra Paris, Birinci Dünya Savaşından sonra Cemiyet-i Akvam, İkinci Dünya Savaşından sonra

da BM. BM'nin çelişkisi şu: İkinci Dünya Savaşından sonra Soğuk Savaş yaşandı ve bitti. Onun neticeleri ortaya çıktı; ama düzen hâlâ İkinci Dünya Savaşını kazananlarla kurulmaya çalışılıyor. BM, bu anlamda, küreselleşmenin getirdiği dinamikleri yansıtmıyor. Küreselleşmenin getirdiği dinamikler, birçok havzayı devreye soktu. Bugün gündemdeki konuların –fakirlikten tutun da küresel iklim değişimine ve çatışma alanlarına kadar– hiçbirisi Amerika, İngiltere, Fransa, Çin ve Rusya'nın doğrudan ulus-devlet olarak ilgilenmek durumunda oldukları meşruiyet alanlarına girmiyor. Ama BM Güvenlik Konseyi'nde bu konularla ilgili kararlar veriyorlar. Yine işin felsefî yüzüne baktığımızda içselleştirici, kuşatıcı olmadığını görüyoruz. Çin'i dışarıda tutarsak, hâlâ paradigma-içi, Atlantik-Avrupa eksenli bir Güvenlik Konseyi yapılanması var. Bu güç dağılımı açısından doğru görülebilir, pratik bulunabilir; ama bütün kültürlerin, bütün ekonomik havzaların, bütün coğrafî havzaların BM'ye yansıması lazım.

Küçükyılmaz — Bu yansıma nasıl gerçekleştirilebilir?

Davutoğlu — Öncelikle zihniyet değişiminin yaşanması gerekiyor. İşte felsefenin siyasî egemenlikle ilişki alanı burada başlıyor. Olaya sadece siyasî bir problem alanı olarak bakmanın ötesinde, dünyaya bakışınızı revize etmeniz gerekiyor, küresel bir bakışa geçebilmek için. 2004'te Avrupa'daki düşünürlerin zihniyetlerinin bu içselleştirmeden uzak olduğunu görüyoruz. Avrupa ölçeğinde içselleştirici bir Avrupa fikri yok. Dünya ölçeğinde de, yepyeni bir felsefî açılımın izlerini yakalayamıyorsunuz. Halbuki önce yeni düzenin değerlerinin oluşturulması, sonra da mekanizmaya uygulanması lazım. BM reformuna baktığınızda, Soğuk Savaş sonrası döneme ait iki model üretiliyor. Bu iki modelde de Güvenlik Konseyi'nin üye sayısı artıyor: A modeli, Avrupa'dan Almanya, Asya'dan Japonya ve Hindistan, Latin Amerika'dan Brezilya, Afrika'dan da iki ülkenin katılmasını öngörüyor. Bu yapılanma da sorunlar içeriyor. Mesela Latin Amerika'yı aldınız. Niçin Brezilya; Arjantin değil? Veya niçin Hindistan; Pakistan ya da Endonezya değil? B modeli ise daimî olmayan üyelerin sayısını artırıp dönemini uzatıyor. Bu model, birçok üyenin katılması sebebiyle daha uygun gibi görünüyor; ama beşlinin ayrıcalıklı statüsü devam ediyor. Felsefî içselleştirme açısından bakıldığın-

da, dünyanın en önemli kültür havzalarının sistemin içine çekilmediği bir BM tablosu görüyorsunuz. Stratejik açıdan bundan en çok zarar görenler, orta-üstü ölçekteki ülkeler. Çünkü geçici üyeliklerle, Pasifik'te adını birçoğumuzun duymadığı bir ülkeye sıranın gelme şansıyla Endonezya'mnki aynı.

Zihinlerde ve kurumlarda Çin Seddi kuruluyor

Küçükyılmaz — Küresel ölçekte belirleyici güç merkezleri, içselleştirici tarzda bir sentez kurmaya istekli olmadıkları gibi, buna ihtiyaç da duymuyorlar. Sözgelimi ABD bugün tek başına dünyadaki iktisadî varlığın üçte birini üretiyor. Askerî harcamaların yarısını ABD yapıyor. Böyle bir güç merkezini dünyanın geri kalanıyla, bir uzlaşmaya ve içselleştirmeye ikna edebilecek dinamik ne olabilir?

Davutoğlu — O dinamik kendi içinden çıkar. Şimdiki düzenle en fazla irtibat kurulan düzen, Roma düzenidir. Roma, bir Akdeniz düzeni; Güney Avrupa'da doğdu ve kendisine felsefî, dinî meydan okuma Ortadoğu'dan Hristiyanlıkla geldi. Siyasî, stratejik ve sosyolojik meydan okuma ise kuzeyden, steplerden Ari ve Germen akımlarıyla geldi. Roma her ikisini de içselleştiremediği için yok oldu.

Küçükyılmaz — Doğu Roma daha iyi içselleştirdiği için mi bin yıl daha uzun yaşadı?

Davutoğlu — Evet, aynen öyle. Aslında şimdi de bugünkü siyasal egemenliğin merkezinde bulunan aktörler, aynı sorularla karşı karşıya. Aydınlanma felsefesine dayalı modern düşüncenin dünyanın değişik yerlerinden gelen kültürel etkileşimlerle, yani İslam'la, Hint ve Çin düşünceleriyle yüzleşme süreci yaşanıyor. O zaman bu paradigmanın ya kendi içinde bir devrim yaşaması ya da "ben kendimi dünyaya kapattım" demesi gerekiyor. Çinliler mesela, Çin Seddi'ni yaparak, sosyolojik bir hareketliliğinin önünü kesti ve kendini kapattı. Aslında Çin orada bir hareketliliğin tehlikesinden korundu; ama yaklaşık bin yıl daha dünyaya açılmadan, lokal bir havza olarak kaldı. Bugün, sistemik güçlerin merkezindeki aktörler, Çin Seddi kuramayacaklarına göre, yapmaları gereken daha içselleştirici bir ilişki içine girmek. Ancak bu

olamıyor; felsefi eski paradigma, bunu sağlayacak bir zihniyetin oluşmasına izin vermiyor. Yeni bir paradigmaya da geçilemiyor. Mesela Amerika'da Cosby ailesinin yaptığını, Huntington'ın geçen sene yazdığı *Who Are We?* kitabı tahrip ediyor; zihinlerde ve kurumlarda Çin Seddi kuruyor.

Küçükyılmaz — Bu noktada Avrupa da aynı şeyi yapıyor. İçindeki unsurları âdeta gettolaştırıyor.

Davutoğlu — Ben bu konuda Amerika'yı, Avrupa'ya göre daha avantajlı buluyordum; ama 11 Eylül sonrası Amerika'da oluşan trend kendi avantajlarını yok eder hale dönüştü. Amerikalılar Avrupa'ya göre daha avantajlı; çünkü Avrupa'daki kimlikler ya Alman kimliği gibi kanla ya da İngiliz kimliği gibi tarihsel tecrübe veya coğrafya ile ilgilidir. Bunlar değiştirilmesi çok zor değerlerdir. Amerika bu konuda daha avantajlı; zira göçmenlerin kurduğu kültürler ilk dönemde dışlayıcıdır ama yerleştikten sonra bu aşınır. Amerika'daki bu olumlu sinyaller Soğuk Savaş sonrası dönemde, özellikle de 11 Eylül sonrasında tersine bir trende dönüştü. Şu anda yapılması gereken öncelikli şey, paradigmanın sorgulanmasıdır. Mekanizma sorgulaması problemi çözmüyor; zira bu sefer mekanizma mevcut paradigmaya yeni şeyler katmaya başlıyor. Halbuki paradigma değişiminde, herkesin kendisini bir parçası hissettiği mekanizmalar ve bunların dayandığı değerler lazım. BM bunu sağlayamıyor; temel aktörler de olayı bu perspektiften görmüyor. Onlar, "mekanizmayı belirleyebiliyorsam, insanların kafalarındaki değerleri de belirlerim" diye düşünüyor. Halbuki dayatma karşısında insanlar, değerler doğru bile olsa, direnç göstermeye başlıyor.

Küçükyılmaz — Peki BM nasıl bir yapı kazanırsa bu olabilir?

Davutoğlu — Önce BM'nin oluşturduğu paradigmanın, zihniyetin dönüşmesi gerektiği kanaatindeyim. Mesela bugün İslam dünyası problem üreten bir dünya olarak görülüyor. Bahsettiğimiz her iki modelde de, eğer bir değişiklik olmazsa, İslam dünyasının daimî üye olarak temsili de mümkün olamayacak; yani gündemin önemli bir kısmı İslam dünyası ile ilgili olacak; ama onlar masada olamayacak. Filistin konusunda, BM, AB, Rusya ve Amerika'dan oluşan ve *Yol Haritası* sürecinde devreye giren *Quartet* yapılanması tipik bir örnektir buna. Quartet'te Hristiyan-

lar, Katolikler, Ortodokslar, Amerikalılar var. Yahudi görüşlerinin yansıtılabileceği bir alan var; ama Müslüman bir temsilci yok. Mesela Irak'a Komşu Ülkeler İnisiyatifinin bizatihi varlığı, sürece bir şey katıyor. Irak'taki olumlu ya da olumsuz gelişmelerden birinci dereceden kim etkilenecektir? Irak halkı. İkinci derecede, komşular; üçüncü derecede diğer bölge ülkeleri; dördüncü derecede ise İngiltere, Amerika, Fransa, Rusya etkilenecektir. Eğer siz dördüncü sırayı bire çıkarıp, birinci Irak halkını ve komşu ülkeleri bypass ederek bir düzen kurmaya çalışırsanız, bir müddet sonra düzen kurulsa da kalıcı olmaz. Öyle süreçler geliştirmek lazım ki, bunların içine bütün taraflar katılabilsin.

İslam dünyası

Küçükyılmaz — İsterseniz sözü İslam dünyasına getirelim. İKÖ'nün, uluslararası ilişkiler düzleminde dinî aidiyet temelli bir örgütlenmesi var. Genellikle ulus-devlet yapısının, coğrafî birlikteliklerin ya da ekonomik birtakım ortaklıkların önplanda olduğu yapılar kurulur. İKÖ, kültürel aidiyeti esas alan ilk uluslararası örgüt; ama çok da etkin bir şekilde işlediğini göremiyoruz. İKÖ'nün yeni dönemde nasıl bir felsefî oluşuma ihtiyacı var ki gerçekten bu ağırlığı kazansın?

Davutoğlu — Kısa bir süre önce İKÖ'yü reforme edebilmek ve İslam dünyasının 21. yüzyılda karşı karşıya kalacağı problemleri tartışmak üzere, 17 ülke temsilcisinin katılımıyla Kuala Lumpur'da, bir Âkil Adamlar Toplantısı yapıldı. Ben de ülkemizi temsilen bu toplantıya katıldım. Çok yoğun tartışmalar yaşadık. Orada da gündeme getirdiğimiz bir husus var: Ortadoğu'ya, ama özelde İslam dünyasına üç düzlemli bir bakış lazım: [i] Küresel düzlemde İslam dünyasının karşı karşıya kaldığı problemler; [ii] İslam dünyası dediğimiz, ulus-devletlerden oluşan İKÖ üyesi ülkelerin dünyada karşı karşıya kaldığı problemler ve [iii] ulus-devletlerin her birinin kendi içinde karşı karşıya kaldığı problemler. Küresel düzlemde, İslam dünyası açısından ciddi şekilde sorgulanması gereken bir tablo var. Şöyle ki, şu anki uluslararası problemlerin önemli bir kısmı İslam dünyasında ve küresel düzlemde İslam dünyası "karşı taraf" olarak görülüyor. Ama öbür taraftan, küresel sistemin işleyişinde İslam dünyasının katılım payı yok denecek kadar

az. Bazılarına göre, çatışmacı söylem İslam dininin kendisinden geliyor. Acaba aynı tevhid inancıyla, aynı temel inanç esaslarıyla İslam dünyası, Latin Amerika'da ya da Pasifik'te bir din olsaydı, bu dinin tâbileri bu kadar gündemde olur muydu? Dünyanın en önemli 9 boğazından 8'i İslam dünyasında. En stratejik, jeopolitik kuşakların, yarımadaların hemen hemen tümü, geçiş yolları İslam dünyasında. Ekonomik olarak petrol kaynakları, mineraller, doğalgaz büyük oranda İslam coğrafyasında. Kültürel anlamda da bütün köklü medeniyetler İslam dünyası diye tanımlanan bölgede doğmuş veya ona komşu olmuş.

Küçükyılmaz — Demografik olarak da bu söylenebilir belki.

Davutoğlu — En dinamik nüfus, dünyanın dörtte biri. Fakat stratejik olarak bu kadar önemli bir coğrafyada, siyasî olarak bu kadar köklü olmasına rağmen, küresel düzende doğru dürüst temsil edilmiyor. Kendi içinde sağlıklı siyasî yapılar kuramamış; çözüm mekanizmaları da problem çözemez durumda. Ekonomik anlamda da, dünyada herkesin aldığı paya bakıldığında ilk 15'e girenler içinde İslam ülkesi yok. Çünkü kendi içinde ekonomik ilişkileri çok az. İslam dünyası kendisini sorgulamalı; bu sorgulamadan doğru cevaplar üretip kapasitesini, kabiliyetlerini görünür sonuçlara dönüştürebilmelidir.

İslam dünyası bir bunalım dünyası gibi görülmekle birlikte, aslında her bunalım bir potansiyeldir. Bu, Türkiye bağlamında daha da önemli bence. O bunalımdan biz hangi devinimi, hangi pozitif katkıyı insanlık tarihine sunacağız, bu önemlidir. İslam dünyasının kendi problemleriyle yüzleşmesi, kendi dışındaki dünya ile de tam bir özgüven içerisinde iletişime geçmesi lazım. Çünkü İslam dünyası, değişik coğrafyaları ve değişik ulus-devletleri yatay kesen nadir dinî yapılardan biridir. Mesela *Yahudi* dediğinizde bir İsrail Devleti var; *Hindu* dediğinizde Hindistan, Sri Lanka, Nepal; *Konfüçyanist* kültürde de Çin var. Bazı yerel Afrika dinleri deseniz, bir iki devletle izah edilebilir. Hristiyanlık ve İslam bu anlamda değişik ulus-devletleri yatay kesen yapılar. Fakat Hristiyanlığın temsil kabiliyeti açısından Vatikan var. İslam dünyasında birçok ulus-devlet problemlerle yüzleşmek zorunda kaldığı ve birtakım haksızlıklara uğradığı zaman, bunun kendisinin Müslüman olmasından kaynaklandığı düşüncesiyle, bir daya-

nışma arayışı içine girdi. Filistin meselesi gündeme gelince, İKÖ doğdu. İslam dünyasının papası yok; bir tek devleti de yok. İslam dünyası uluslararası sistemden dışlandıkça bir dayanışma doğdu. BM'nin Kıbrıs konusundaki tavrına baktığınızda, kendi hazırladıkları plana Kıbrıs Rum tarafı "hayır" dedi; ama BM hiçbir yaptırım uygulamadı; Kuzey Kıbrıs'a uyguladığı yaptırımlara da devam etti. Tersi olsaydı, güneyde Müslümanlar, kuzeyde Hristiyanlar yaşasaydı durum bu mu olacaktı? Mesela Müslümanlarla Hristiyanların çatıştığı Doğu Timor ve Sudan sorunlarında, BM çözüm önerilerinin uygulanması için tanıdığı sürenin bitiminde plan kabul edilmediği takdirde Hristiyan azınlığın bağımsızlık hakkı olmasını öngördü. Kıbrıs Türk Devleti'ni ise sadece İKÖ kabul etti. İKÖ'nün salt reaktif bir örgüt olmaktan çıkarılıp barış kuran, proaktif, bunalım çözücü ve küresel düzleme Müslümanların kaygılarını ileten, pozitif katkı yapan bir örgüt haline getirilmesi lazım.

Küçükyılmaz — Bu yapı da aslında Soğuk Savaş döneminin, yani eski dönemin parametrelerinden.

Davutoğlu — Tabii. Soğuk Savaş döneminin paradigmasıdır: reaktif paradigma. Pozitif katkı sağlayan bir paradigma değildir. İKÖ'nün, karar alma mekanizması da doğru kurgulanmadığı gibi çok zayıf, birçok etkiye açık, iyi kurgulanmamış bir Genel Sekreterlik yapısı da var. BM'de Güvenlik Konseyi gibi bir yapı, daha az üye ile daha etkin karar alabiliyor. Burada ise 57 ülkeyle birlikte karar alınıyor; Genel Sekreterlik, bu 57 ülke adına harekete geçebilecek bir güce sahip değil. Dolayısıyla çok büyük bir Genel Kurulla çok etkin olmayan bir Genel Sekreterliğin arasını doldurmak gerekiyor. Şimdi yeni reform çabasıyla bunu çözmeye çalışacağız.

Türkiye, merkez ülkedir

Küçükyılmaz — Son olarak Türkiye'ye gelecek olursak, Türkiye'nin, sizin *merkez ülke* diye tanımladığınız vizyonla ne yapması lazım, nasıl bir katkıda bulunabilir?

Davutoğlu — Bütün çevresel faktörler, Türkiye'nin merkez konumunu hem anlamlı kılıyor hem de oradan çıkarak birçok şe-

yin yapılabileceğinin işaretlerini veriyor. Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye ile ilgili en keskin ifadeyi Huntington kullanmıştı biliyorsunuz; *torn country*, yani parçalanmış ülke, yırtık ülke. Bence gücümüz de tam buradan geliyor. Orada kastedilen, Türkiye'nin tanımlanması güç bir ülke olmasıdır. Türkiye'nin kendisini tanımlaması; soğukkanlı, tarihî temele dayanan ve mevcut gerçeklikleri yansıtan bir tanımlama olursa, Türkiye'ye olağanüstü katkılar sağlayabilir. Bugün Türk toplumu, yeni düşünsel açılımlar noktasında en büyük potansiyele sahip toplumlardan birisiyken, Türkiye, uluslararası problemlere kaynaklık eden bir çevrenin tam ortasında ve bu çevredeki son düzeni temsil eden ülkedir. Balkanlar, Kafkaslar ve Ortadoğu, Osmanlı referansı olmadan anlaşılamaz. Şimdi Bosna-Hersek'in yapısından tutun da Kosova'nın statüsüne ve Irak'ın, Filistin'in yapısına kadar her meselede bir tarih referansı lazım. O da doğrudan Türkiye'nin, merkezinde bulunduğu bir tarih. Coğrafî olarak, aynı anda bu kadar çok ülkeye nüfuz edebilen ikinci bir ülke yok. Tarihinizin bu kadar merkezî, coğrafyanızın bu kadar nüfuz edebilir olması, sizi bu tarih ve bu coğrafyadan en olumsuz şekilde etkilenecek bir ülke de yapabilir; en büyük potansiyele ulaşacak bir ülke de. Bu gerilimle karşı karşıyasınız. 19. yüzyıl başlarını düşünün. Parçalanmış bir Almanya, hem Avrupa'yı toparlayabilir, hem de kendi parçalanmışlığından büyük sıkıntılar, büyük problemler çıkabilirdi. AB, Almanların o parçalanmışlığından çıktı. Almanlar kendilerini doğru tanımlarsa pozitif bir katkı yapabilirken, doğru tanımlamazlarsa birçok problemin kaynağı olabiliyorlar. Bir Polonyalı için, hatta bir İspanyol için bunu söylemek çok zor. Büyük düşünürler, düşünceler ve felsefî açılımlar, bunalımların tam da odaklandığı yerlerden çıkmıştır. İtalya'da Machiavelli, İngiltere'de Hobbes, Almanya'da Hegel hep bunalım dönemlerinde felsefî-entelektüel paradigma değişiminin öncüsü olmuşlardır. ABD ile ilişkilerini sürdüren Türkiye'nin, hem AB müzakerelerini yürüten, hem İKÖ Forumu'nu yürütme çabası içinde olan, hem de Rusya ve Çin'le ilişkilerini geliştiren bir ülke olarak büyük potansiyeller ile büyük riskleri aynı anda barındırdığını düşünüyorum. Bizim sorumluluğumuz, büyük potansiyelleri harekete geçirmektir.

Vizyon odaklı dış politika

Küçükyılmaz — Türkiye'nin iddialı konumunun şüphesiz iç politikaya, ekonomik ve sosyal yapıya dönük yönleri olacak; herhalde en görünür olacağı alan da Türk dış politikası. Peki, bu konumun dış politikadaki yansımaları nasıl olur?

Davutoğlu — Türkiye'nin geçmişteki dış politika ilgisine bakıldığında, daha çok *kriz* temelli bir ilgi olduğu görülüyor. Şimdi, Türkiye'nin kriz odaklı bir dış politika yerine, *vizyon* odaklı bir dış politika geliştirmeye ihtiyacı var; gelişmeler de bu doğrultuda. Bir yerde kriz yoksa, oraya doğrudan bir ilgi göstermeyelim gibi bir kanaat doğru değil. 2003 yılı Türk diplomasisine bakıldığında Kıbrıs, AB ve Irak gibi yakın ilgimizi çeken dış politika konularında kriz yönetimi yapıldı. 2004'te ise Kıbrıs diplomasisi ve AB müzakereleriyle Türkiye'nin yakın havzası ve komşuları ile ilişkileri bir sistematiğe oturtulmaya çalışıldı. Bütün komşu ülkelere gidildi ve sıcak temas noktalarıyla ilgili önemli mesajlar verildi. 2005 yılı içinde ise, bunun etrafındaki ikinci kuşak bunalımlarla yoğun olarak ilgilenilecek; şu ana kadar daha az temasta bulunulmuş bölgelere açılım yapılacak. Bu bağlamda mesela Rusya ile ilişkilerimiz derinleştirildi. Dışişleri Bakanı Çin'e gitti ve yine 2005, Afrika'ya açılım yılı olarak ilan edildi. Biliyorsunuz geçen ay bir Afrika gezisi gerçekleştirildi. Türkiye gibi bölgesel ve küresel politika yürütmek durumunda olan bir ülkede, ilk kez bir başbakan Afrika Büyük Sahrası'nın güneyine resmi gezi yaptı. Böylece, belli yerlere odaklanmış ve o odağı kaybetmeyen ama dünyanın değişik bölgelerine de açılabilen dış politika vizyonu pekiştirilmiş oldu. Bundan sonra da Afrika'ya ve daha az ilişki kurduğumuz bölgelere dönük çabalar artacak.

Küçükyılmaz — Vakit ayırıp bu güzel röportajı yapmamıza imkân verdiğiniz için teşekkür ederiz.

Irak'a Komşu Ülkeler Toplantısından Filistin Ziyaretine

Akif Beki, Fehmi Koru
Ters Köşe, *Kanal 7*
1 Mayıs 2005

Irak'a Komşu Ülkeler Toplantısı, Ortadoğu'nun geleceği ve ABD

Akif Beki — Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, sizin de içinde bulunduğunuz bir heyetle birlikte 1-2 Mayıs tarihlerinde İsrail ve Filistin'e bir ziyaret gerçekleştirecek. Bu çok önemli ziyaretin sonuçları üzerine olmasa da anlamı ve mahiyeti üzerine konuşacaz. Fakat öncelikle geçtiğimiz hafta gerçekleşen Irak'a Komşu Ülkeler Toplantısı [29 Nisan 2005] hakkında konuşmak istiyoruz. Bu toplantının kamuoyuna yansımayan somut, özel bir sonucu oldu mu?

Ahmet Davutoğlu — Kamuoyuna yansımayan tartışmaları aktarmam çok doğru olmaz. Ancak toplantının önemine dair birkaç hususa işaret etmek isterim: Bu toplantı, daha önce düzenlenen yedi resmi, iki gayriresmi toplantının en önemli ve en verimlilerinden biri oldu. Irak'a Komşu Ülkeler Toplantısı ilk olarak, savaştan hemen önce 23 Ocak 2003'te Türkiye'de toplanmıştı. Bu ilk toplantı da iki hususu özellikle vurgulamıştık:

[1] Bu bir süreçtir ve Irak'ta istikrar sağlanana kadar devam edecektir; yani noktasal bir adım değildir. Bu noktada, sürecin bizim inisiyatifimizle başladığı hatırlanmalıdır; hatta son zirvede, Hoşyar Zebari bu toplantıların Abdullah Gül'ün gerçekleştirdiği ziyaretlerin ardından Türkiye'nin inisiyatifiyle başladığını özellikle zikretti. Netice itibariyle bir süreklilik, süreç ortaya çıktı. Buna bağlı olarak, son toplantıda yayınlanan bildirinin en önemli un-

sunlarından bir tanesi, sürecin bundan sonra bölgede kalıcı istikrarın ve işbirliği ve güvenlik ortamının temin edilmesine dönük olarak devam edeceği ilkesidir. Bu çok önemli ve somut bir gelişmedir. Artık toplantılar, Irak'taki birtakım problemlerin –savaşı ve savaş sonrası gelişmeleri hep negatif unsurlar üzerinden dile getiren–"negatif engelleme"yle tartışıldığı bir toplantı olmaktan çıkıyor. Zira bu bildirinin 20. maddesiyle bu süreç, bölgede güvenlik ve işbirliğini tesis edileceği bir süreç haline dönüşecektir. Bu karar, toplantıların muhtevasını önemli ölçüde derinleştiren ve zenginleştiren bir çabadır.

[2] Bu toplantılar, bir uluslararası örgüt görevlendirmesi olmadan ya da bölge-dışı aktörlerin dahli olmaksızın Türkiye'nin girişimiyle başlamıştır. Dolayısıyla bu toplantılar, bölgenin sadece kendi dinamikleriyle ortaya çıkardırdığı bir süreçtir. Böylelikle Osmanlı'nın dağılışından bugüne kadar birçok problem yaşayan bölge tarihinde bir ilk gerçekleşti ve birbirleriyle birçok konuda farklı düşünen, farklı çıkarlara sahip ülkeler istikrarı sağlayarak bir konuda bunalım çözücü bir platformu, bir süreci işlettiler. Bu çok önemli bir gelişmedir.

Bunun bir yansıması da iletişimin ve yeni bir siyasal kültürün inşa edilmesidir. "Bütün ülkeler bir araya gelsinler tartışsınlar" diye bir önermede bulunabilirsiniz; ama bunun pratiği yaşanmadan olmuyor. Mesela AB'nin gelişim sürecine ve AB'deki tartışmalara baktığınızda bir yıl içinde pek çok kez bir araya gelen AB liderlerinin artık birbirlerini tanıdıklarını görüyorsunuz; hatta karşı taraf konuşmasına başlar başlamaz ne söyleyeceğini anlıyorlar. Bu açıdan, AB ülkeleri arasında psikolojik bir iletişimin kurulduğu söylenebilir. Halbuki Türkiye'nin de içinde bulunduğu bölgede bu temaslar son derece az gerçekleşiyor. Dolayısıyla hem kaygılar, karşılıklı önyargılar, birtakım şüpheler var; hem de herhangi bir konuda müzakereye başlar başlamaz tartışmalar yaşanıyor. Mesela 23 Ocak 2003'te düzenlenen I. Irak'a Komşu Ülkeler Toplantısında yayınlanan bildiri, sert tartışmaların yaşandığı gergin bir onbir saatin ardından ortaya çıkmıştı. Fakat son toplantının sonuç bildirisi, bürokratlar düzeyinde yapılan 1-1,5 saatlik bir toplantıyla son halini aldı; üstelik bu sürenin çoğu editöryal düzeltmelere ayrılmıştı. Bakanlar da düzenledikleri toplantıda me-

tin bağlamında bir tartışmaya girmedi; bilakis vizyonik konuşmalar yaptılar. Bu, çok önemli bir gelişmedir.

Fehmi Koru — Vizyona gelelim isterseniz. Bu bölge için o toplantıya katılan liderlerin ya da hiç değilse temsilcilerinin düşündükleri ne? Bölgede ABD'yle sorunları olan Suriye ve İran temsilcileri de vardı. Bu bağlamda Ortadoğu bundan sonra nasıl bir bölge olacak?

Davutoğlu — Bu toplantının ilginç özelliklerinden birisi de şu: Konuyla ilgili hususların dışına çıkıldığında mümkün mertebe konuya dönüldü; zira bölgeyle ilgili problemlerin tümünün tartışıldığı bir platform, çok genel sloganlar üretse de doğrudan bir çözüm önermez. Dolayısıyla bütün bölgesel problemler, Irak bağlamında tartışıldı.

Koru — O halde *vizyon* dediğiniz nedir?

Davutoğlu — Irak'ta istikrarı sağlayacak unsurlara dair bir *vizyon*... Bölgedeki mevcut duruma bakıldığında görülecektir ki Irak, bölgedeki istikrarın en önemli ayağıdır; o halde istikrarı sağlayacak unsurlara dair bir vizyon, aynı zamanda bölgenin istikrarıyla da ilgilidir. Bu noktanın önemini kavramak için İkinci Dünya Savaşından sonra yaşanan gelişmelere bakmak gerekir: 1945'ten sonra bölgenin çok bunalımlı olduğunu söylemek doğru olmaz; zira bölgedeki çatışmalar iki merkezde odaklanmıştır: Arap-İsrail çatışması ve Irak etrafında çıkan çatışmalar (Irak-İran Savaşı, Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi). Bölgede bunlar dışında bir çatışma görülmez. Dolayısıyla Irak bağlamında etnisite probleminin aşılması ve istikrarlı demokratik bir ülkenin ortaya çıkması, Irak küçük bir Ortadoğu olduğu için, bölgenin birçok problemini çözüme kavuşturacak ve komşu ülkelerin işbirliği ile sağlanan bu sonuç neticesinde çok önemli bir gelişme sağlanacaktır.

Bu bağlamda dile getirilmesi gereken bir diğer önemli unsur, –son toplantının sonuç bildirisinde de yer alan– sınır güvenliği ve işbirliğidir. Bölgedeki mevcut durum dikkate alındığında sınır problemi olan iki ülke vardır: Irak ve İsrail. Suriye'nin de sınır problemleri var; ancak bu ülkenin sınır sorunları diğer iki ülke kadar gerginlik unsurları içermiyor. Sınırları tanımlanmamış İsrail'deki sınır sorunlarına nispetle Irak'ın sınır problemleri ise, çok daha fazladır. Çünkü Irak'ın hemen hemen her komşusuyla

tabii olmayan sınırlardan kaynaklanan problemleri var. Dolayısıyla bu bağlamda sorunun çözüme kavuşturulması –Almanya probleminin aşılması bütün Avrupa'yı etkilediği gibi– tüm bölgeyi etkileyecek olumlu sonuçlara sebep olacaktır.

Özetle Irak'taki kalıcı barışın, yeni bir siyasal kültürle sağlanması, bölgeye dair sahih bir vizyonun geliştirilmesini sağlayacaktır. Birbirini suçlayıcı tartışmalardan uzak, Irak'ın nasıl inşa edilmesi gerektiğine dair pozitif tartışmalar, bölgenin geleceği için önemli bir gelişmedir.

Koru — ABD'nin olmadığı bir ortamda bunları konuşmanın bir anlamı var mı? ABD'nin bölgeye dair hesapları bu vizyonla örtüşmediğinde ne olacak?

Davutoğlu — Belki de tam bu sebeple önemi var. Bu girişim ABD'ye karşı bir oluşum değil; mesela son toplantıda ABD çok az tartışıldı. Şimdiye kadar, Soğuk Savaş döneminin alışkanlıklarıyla bölgedeki tavır, birilerine karşı olmak ya da taraf olmak üzerineydi. Ancak bu toplantıda, bölgeyi en çok hareketlendiren ve önceki dönemlerdeki tartışmaların merkezinde yer alan iki ülke, yani ABD ve İsrail, gündemin önemli unsurları arasında yer almıyordu. Dolayısıyla mesele, bu bölgeye ait bir problemin bu bölgenin unsurlarıyla çözüme kavuşturulmasıdır. O halde bu girişim, Amerikan-karşıtlığı ya da taraftarlığı şeklinde okunmamalıdır.

Koru — Aslında benim sorum da tam bu noktayla alakalı; yani ABD'nin olmadığı bir ortamda elde edilecek sonuç, uygulanabilir mi?

Davutoğlu — Ben de tam olarak bu sebeple Türkiye'nin başlattığı bu girişimi önemsiyorum. Eğer sonuçlar uygulanabilirse, o zaman –tıpkı reformlar gibi– gerçek başarı olacaktır. Ortadoğu'da reform ihtiyacı eskiden beri vardı; zira 50'li, 60'lı yıllardaki hiçbir Ortadoğu ulus-devleti köklü devlet geleneklerine ve tabii sınırlara dayalı olarak çıkmadı. Dolayısıyla bölgedeki ulus-devletlerde birtakım iç problemler var. O halde, Ortadoğu'nun kendini yenilemesi eğer başka faktörler olmadan tartışılabilir ve çözümler bulunabilirse, kalıcı olacaktır.

Beki — Söylediklerinizden hareketle bu girişimi, –dış dinamikler ve etkenler olmaksızın– bölgedeki iç dinamiği harekete geçirdiği için önemsediğiniz sonucunu çıkarıyorum.

Davutoğlu — Evet, bu hareketi, bölge ülkeleri problemleri kendileri tespit ederek başlatmış ve bu konuda onuncu toplantıyı düzenleyerek bir süreklilik sağlamıştır. Ayrıca son toplantı da iki önemli gelişme daha yaşandı: [i] Daha önceki toplantılarda bir sonraki toplantı için bir ülke talip olur ve herkes bu ülke üzerinde anlaşırdı. Ancak toplantıların önemi ve işlevi arttığı için bir sonraki toplantı için üç ülke aday oldu ve aralarında tatlı bir rekabet yaşandı. [ii] İlk defa uluslararası örgütler, doğrudan toplantıya katıldılar. Gözlemci statüsüyle katılan bu örgütler, toplantı esnasında konuşmalar da yaptılar: Bu örgütlerin temsilcileri, uzun zamandır toplantılara katılan BM Temsilcisi, İKÖ Genel Sekreteri Ekmeleddin İhsanoğlu, Arap Birliği Genel Sekreteri Amr Musa ve Avrupa Birliği Komisyonu Temsilcisi. İslam Konferansı Örgütü (İKÖ) ve Arap Birliği'nin toplantıya katılması, Irak'ın her iki örgütün de kurucu üyesi olduğu dikkate alındığında oldukça önemli bir girişimdir. Avrupa Birliği Komisyonu Temsilcisinin katılması bağlamında, AB ve ABD'nin Brüksel'de –bu girişimin bir devamı olarak– Irak toplantısı yapacaklarına işaret edilebilir.

Irak'ta *çokkültürlülük* (multiculturalism) devreye girerse, Irak'taki gündem de, lokal gruplara ait küçük gündemlerin ötesine taşınabilir ve etnik çatışmaların önüne geçilebilir. Bu bağlamda Yugoslavya ile karşılaştırıldığında Irak'ın iki şansı var: [a] Yugoslavya'dakinin aksine Irak'ta etnik çatışmalar daha geç başladı; hatta henüz başlamadığı da söylenebilir. Zira taraflardan ölenler olsa da, etnik kimliklere dayalı karşılıklı çatışmalar yaşanmadı. [b] Ayrıca Irak'ın komşuları çok önceden bir araya geldikleri için Irak üzerinde bir hesap ve rekabet yarışına girmediler. Halbuki Bosna-Hersek örneğinde olduğu gibi komşuların hesabı ya da rekabeti olduğunda, problemin içeriden çözülmesi imkânsız hale geliyor.

Beki — Bunlar resmin bir tarafı... Ama meseleyi bölge ülkelerinin kendi iç dinamikleri ile şekillendirmeye çalıştıkları bir vizyon ve kimseden yana ya da karşı olmayan bir durum, bir tavır olarak ortaya koyduğunuzda, başka çağrışımlar da olabilir. Bağlantısızlar Hareketi, üçüncü dünyacılık akla gelen ilk çağrışımlardan. Nitekim hükümetin dış politikasına dönük bu tür eleştiriler de var: "Bu hareket, ABD'nin hegemonik önderliği altında şekillenen yeni küresel düzenin dışında bir alternatif dünya arayışıdır ve

Türkiye'nin bu tür arzularını yansıtmaktadır." Bu tür eleştirilere ne diyorsunuz?

Davutoğlu — Kategorilerle düşünmeye başlayan zihinler, kategorileri doğru kurmamışlar ve doğru yerlerde kategorileri kullanmıyorlarsa büyük tuzaklara düşerler. Bu açıdan bakıldığında Bağlantısızlar Hareketi de dâhil olmak üzere çok-kutuplu yaklaşımlar; yani Varşova Paktı, NATO, birinci dünya, ikinci dünya, üçüncü dünya gibi kategoriler kurup, tavrınızı kurduğunuz kategoriye göre belirlediğinizde, bu Soğuk Savaş mantığıdır. Bu tavır, 40 sene önce geçerli olabilirdi; ama şimdi olayların gidişatını takip edememek anlamına gelen bu düşünceye sadece gülünür. Eğer hükümetin son iki yıl içindeki dış politikasında bu yaklaşım olsaydı, Türkiye AB sürecini erteler, Bağlantısızlar Hareketinin toplantılarına katılmak için çaba sarf ederdi. Aksine, bu dönemde, Türkiye, Avrupa'da birçok faaliyet yürüttüğü gibi NATO Zirvesi'ne de talip olmuş ve almıştır. Bu bağlamda geçen hafta içinde bir makale etrafında Türkiye'nin NATO'dan çıkma ihtimalinin hükümet çevrelerinde tartışıldığı yönünde haberler çıktı. Birinin bunu tartışması ne kadar irrasyonel ve akıl dışıysa, bunun tartışılacağını düşünmek de o kadar akıl dışılıktır; yani Türkiye'nin hiç gündeminde olmayan, hiçbir rasyonaliteyle izah edilemeyecek bir dış politika seçeneğini gündeme getireceğini ve Başbakanın da bunu ciddiye alacağını düşünmek akıl dışılıktır. Türkiye NATO'dan çıkmayı düşünseydi, Irak'ta henüz savaşın dumanları tüterken talip olduğu NATO Zirvesi'ne altı ay önce ev sahipliği yapar mıydı? Eğer dış politika vizyonumuzda NATO olmasaydı, ISAF komutanlığını hem 2003'ün başında hem de şimdi tekrar alır mıydık? Bu durumda, mezkur iddiaları dile getirenlerin yukarıdaki tabloyu göremediği de söylenemez; zira yorum yanlışlığı ya da farklı yorumlar anlaşılabilir bir durum olsa da tablonun bir kısmını öne çıkarıp diğer kısmını yok saymak, ancak "kasıt"la anlam kazanabilir; yani bu tür iddiaları dile getirenlerin bir kastı olduğu ya da bir görme problemleri olduğu söylenebilir.

Bu açıdan bakıldığında, Türkiye'nin dış politikası için *çok eksenli* demek, *eksen* sözünün ruhuna aykırıdır. Çok eksenli bir şey ayakta duramaz; eksen bir tane olur. Ve takip edilen politika Türkiye

eksenli bir politikadır. Bütün bu ilişkiler ağı içinde, Türkiye'nin NATO'yla, ABD'ye, Avrupa'yla, Uzakdoğu'yla, Rusya'yla ve diğer bölgelerle ilişkisi aynı resmin bir parçasıdır. Şimdi Türkiye'nin bölge ülkeleriyle Irak'ta bir vizyon üzerinde tartışması küresel gelişmelere aykırı olmadığı gibi küresel gelişmeleri teşvik edici, küresel gelişmelere katkı sağlayıcı bir tartışmadır.

Beki — Yani ABD'nin liderliğindeki Yeni Dünya Düzenine ya da AB'nin parçası olduğu sisteme alternatif bir arayış değil.

Davutoğlu — ABD liderliğindeki Yeni Dünya Düzeni de tartışmaya açık şeyler. Artık dünyada böyle tek kutuplu, tek taraflı izahların ötesinde yaklaşımlar var; mesela Almanya Başbakanının, Dışişleri Bakanının ya da Sovyet liderlerine göre çok daha fazla gezen Rus Devlet Başkanının nereleri gezdiğine ya da seyahatlerindeki çeşitliliğe bakarsanız, Türkiye'nin niçin *çok boyutlu dış politika* uygulamak durumunda olduğunu fark edersiniz. Dolayısıyla Türkiye'nin yürüttüğü dış politika hakkında dile getirilen olumsuz yaklaşımların arkasında biraz da Türkiye'yi sadece yakın bölgesindeki belli problemler bağlamında değerlendirip daha büyük ölçekli düşünmeyen ve düşünülmesini de istemeyen yaklaşımlar vardır.

Beki — Deniyor ki Rusya, Fransa ya da Almanya'nın ABD'yle, ABD'nin liderleriyle sorunu olabilir. Ama bu durum belirli marjlar içerisinde gerçekleşiyor ve genel anlamda bu ülkeler ABD'yle dış politikalarını koordine ediyor. Oysa Başbakanın dış gezi programına ya da deklare ettiği dış politikalara bakıldığında, dış politikasını dış dengelerle koordine etmediği iddia ediliyor.

Davutoğlu — Hayır. Bu çok yanlış bir okuma. Bu okuma, Soğuk Savaş döneminde ve sonrasında –mesela– Chirac'ın veya herhangi bir Fransız cumhurbaşkanının her gezisinden önce ve sonra ABD'yle konuştuğunu varsaymak anlamına geliyor ki bu söz konusu değildir. Ama bütün gelişmelerin tartışıldığı forumlar vardır; NATO Zirvesi, AB forumları ve Türkiye ile ABD arasındaki ikili görüşmeler gibi.

Beki — Fakat bu dediklerinizin aksini gösteren bazı olaylar var. Mesela Fransa ve Almanya'nın Irak konusunda ciddi ihtilafları olduğu halde Hariri suikastında ABD'yle senkronize oldular ve

hep bir ağızdan Suriye mutlaka Lübnan'dan bir an önce çekilmeli dediler; ama Türkiye senkronize olamadı, gecikti.

Davutoğlu — Burada da bir tespit eksikliği var. Bütün bu ülkelerden çok daha önce Türkiye, bu konularda Suriye'yle dostane görüşmelerde bulundu. Ancak Türkiye gibi Suriye'nin komşusu olan bir ülke, Fransa ve Almanya gibi biraz daha uzak ülkelerden çok daha dikkatli olmak zorundadır. Bu, hem komşuluğun hem de diplomasinin bir gereğidir. Türkiye'nin Ortadoğu'daki komşularıyla ve diğer ülkelerle girdiği ilişkilerde hem BM normları hem evrensel ilkeler hem de tarihî bağlar etkili olmaktadır.

Türkiye-ABD ilişkileri

Koru — Yeri gelmişken. ABD'den bahis açıldığına göre Başbakan Recep Tayyip Erdoğan da önümüzdeki ay ABD seyahatine çıkacak. Özel amaçlı bir gezi olmasına rağmen, Beyaz Saray'da kabul edilmeyi beklediğine dair haberler çıkıyor. Böyle bir beklenti var mı? Şayet varsa, Başbakan niye Beyaz Saray'a gitmek istiyor? Zira bu beklentiden hareketle bazıları Türkiye-ABD ilişkilerinde pürüz arıyor. Acaba pürüzler hâlâ devam ediyor mu?

Davutoğlu — Türkiye-ABD ilişkilerine genel olarak baktığımızda dört ayrı düzlemde değerlendirilebilir: Resmi düzlem, ABD dış politikasının Türkiye'de algılanışı, Türkiye dış politikasının ABD'de algılanışı ve iki halk arasındaki ilişki/iki toplum arasında kötü bir hatıranın olmayışı.

[1] Resmi düzlem, Türkiye'nin resmi yetkilileri ile ABD'nin resmi yetkilileri arasında süre giden görüşmeler, gelişmelerdir. Mesela son gerçekleştirilen üst düzey temas, yani Condoleezza Rice'ın Dışişleri Bakanımızla ve Başbakanımızla yaptığı görüşme, tıpkı Rice'ın Paris'te yaptığı konuşma ya da ABD'li yetkililerin yaptıkları açıklamalar gibi bizim için bir referans, bir donedir. Buralarda dışarıya yansıdığı ölçüde bir rahatsızlık yok. Görüşmelerde, her iki tarafın dile getirdiği talepleri, diğer taraf tamamen karşılayamasa da, bütün meseleler olumlu bir havada tartışılıyor.

[2] ABD dış politikasının Türkiye'de nasıl algılandığına baktığınızda, bu algının ABD dış politikasının dünyanın genelinde nasıl algılandığıyla doğrudan alakalı olduğunu görürsünüz; yani ABD dış politikasına yönelik tenkitler sadece Türk kamuoyunda değil,

genelde yapılıyor; hatta ABD kamuoyunda da var. Çünkü ABD küresel ölçekli bir politika uyguluyor. Tabii bir süreç olarak bu küresel politikadan hoşnut olmayanlar eleştiriyor; hoşnut olanlar tasvip ediyor. Bu tartışma, küresel ölçekli yürüyen bir tartışma ve bizim kamuoyumuz da bundan etkileniyor. Burada bilinçli bir kampanyanın ötesinde birşey var. Ama *Metal Fırtına* gibi birtakım kitaplar ve yorumlar ise, ne edebî ne politik ne de stratejik olarak kıymet ifade etmeyen şeylerdir. Dolayısıyla buradan hareketle bir yorum yapmak ya da bir kitabın okunma trendinden hareketle bir toplumun tümünün bakış açısını yargılamak doğru olmaz.

[3] Bizim ABD'de algılanışımıza gelince, burada da belli makalelerden hareketle yapılacak yorumlar eksik, hatta yanlış olacaktır. Mesela bir makalenin temel kavramsal çerçevesine baktığınızda Türkiye ile ilgili Gobels, Stalin gibi birtakım benzetmeler varsa,[19] zaten makalenin reel olarak neyi yansıttığı ilk andan belli olur. ABD Türkiye gibi demokratik bir toplum olduğuna göre her türlü makale yayınlanabilir. Bizim dikkate almamız gereken husus, bu yayınların hem Türkiye'de hem de ABD'de neredeyse bir panik havasında karşılanması. *Metal Fırtına*'nın irrasyonalitesiyle ABD'deki entelektüel akımlardan herhangi birinin Türkiye'yi Gobels'e benzetmesi aynı değerdedir.

[4] Dördüncü düzleme gelince, her iki ülkenin halkı da tarihte birbirleriyle hiç savaşmamıştır. Mesela, Türkiye İngilizlere ve Fransızlara karşı İstiklal Harbi verdi. Dolayısıyla Avrupa'yla ortak bir tarihî tecrübe var; üstelik kötü olduğu kadar iyi hatıralar da var. ABD ile ilgili böyle bir hatıra yok. ABD'lilerin de İngilizlerle, Fransızlarla, Almanlarla, Ruslarla savaşları var, ama Türkiye'yle yok; yani Türkiye-Amerika ilişkilerinin tarihî ya da kültürel önyargılardan kaynaklanan bir arka planı yoktur. Bundan dolayı ilişkilerimiz konjonktüreldir.

Koru — Tersi var. Soğuk Savaş döneminde Kore'de ABD'lilerle beraber savaştık.

19 Söz konusu ifadeler Pollock'un 16 Şubat 2005'te *The Wall Street Journal*'da yayınlanan yazısında geçmektedir (Robert L. Pollock, "The Sick Man of Europe-Again").

Davutoğlu — Soğuk Savaşta beraber olduk. Dolayısıyla Türkiye'deki anti-Amerikanizm ya da Amerika'daki anti-Türkizmin tarihî zemini yoktur.

Koru — Konjonktürel demiştiniz?

Davutoğlu — Bu konjonktürü kontrol ederek, söz konusu olumsuz etkenlerin sirayet etmesini engellemeliyiz. Bu, her iki taraf için de gerekli. Irak konusunda farklı düşündüğümüz noktalar var; ama ortak bir Kafkasya ve Orta Asya vizyonun eseri olan Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı yakında devreye giriyor. Dolayısıyla dünyadaki stratejik alanlara baktığımızda, coğrafyanın bize öğrettiği çok basit bir ders var: ABD gibi Afroavrasya ana-kıtasının dışındaki küresel bir güç ile Türkiye gibi Afroavrasya ana-kıtasının tam da merkezindeki bir gücün kaçınılmaz olarak birbirlerine ihtiyaçları vardır. Türkiye Şili'yle iyi ilişkiler içinde olmamayı göze alabilir ya da ABD Fiji'yle ilişkilerini iyi düzeyde tutmak zorunda değildir; fakat yukarıda bahsettiğimiz düzlemde ABD ile Türkiye birbirini gözetmek zorundadır. Bu açıdan bakıldığında, dış politikadaki ilişkilerin karşıtlık şeklinde okunması yanlıştır; yani AB ile ilişkiler anti-Amerikanizm, Rusya'yla ilişkiler anti-Avrupa ya da İslam dünyasıyla yürütülen ilişkiler anti-Batı gibi görülmemelidir.

Koru — Bunlar birbirinin alternatifi değil demek istiyorsunuz.

Davutoğlu — Evet. Bu ilişkileri, birbirini tamamlayan bir dengede yürütülmelidir. Üstelik bunu dile getirmek bir ütopya da değildir. Yeter ki irrasyonaliteye düşmeyelim, yeter ki belli bir stratejik plan içinde bakalım. Türkiye'nin buna ihtiyacı vardır.

İncirlik...

Beki — İncirlik meselesini de kısaca konuşalım. İncirlik'te bir karar verildi ve ABD'nin üssü kullanma süresi uzatıldı. Bu uzatma kararı bir süredir bekliyordu. Hükümetin aldığı karar ABD'nin taleplerini karşılıyor mu?

Davutoğlu — İncirlik konusu da gündemde çok tutuldu, çok tartışıldı. İncirlik veya herhangi bir üs konusunda Türkiye'nin aldığı her kararın belli bir hukukî dayanağı ve uluslararası hukukla ilgili bir izah çerçevesi olmalıdır; zira bu, sadece siyasal bir karar değil, hukukî bir karardır. Bu bağlamda bu tür kararların çerçevesini belirleyen uluslararası hukuk maddeleri şunlardır:

[1] BM kararları: Türkiye, BM'nin üst karar sürecinin içinde yer alarak BM kararlarına uyacağı konusunda taahhütte bulunmuş kabul edildiğinden ilgili kararlara uymalıdır.

[2] NATO kararları: Bu ittifak sistemi içinde, –mesela– bizim askerlerimiz ISAF komutasını üstlenmiş durumdadır. Bu bağlamda ittifakın getirdiği yükümlülükler, Afganistan'da olduğu gibi İncirlik veya başka ülkelerdeki benzer üsler için de geçerlidir.

[3] Türkiye-Amerika stratejik işbirliği anlaşması: Bu anlaşmaların da belli sınırları vardır, yani kayıtsız şartsız her yerde her zaman kullanılabilecek imkânlar sunmaz. Ayrıca bu noktadaki her karar da hukukî çerçeve içinde değerlendirilir. Bu bağlamda Genelkurmay Başkanlığıyla ABD'li yetkililer arasında görüşmeler yapıldı ve belirli bir formatta anlaşıldı. Ardından hükümet kararı haline getirilerek Sayın Cumhurbaşkanının onayına sunuldu.

Dolayısıyla, İncirlik Üssü'nün kullanım süresinin uzatılmasının kendi mantığı içinde tabii bir seyri olduğundan, konu başka şeylerle ilişkilendirilmemeli; aksine bu karar ve benzerleri, teknik süreç içinde değerlendirilmelidir.

Koru — Amerikalılar bu şeklinden tatmin oldu mu?

Davutoğlu — Bu soruyu ABD tarafına sormak gerekir. Ancak uzatma, daha önceden belirlenmiş bir çerçevede ele alınarak sonuca bağlandığına göre tatmin olmalarının önünde herhangi bir engel yoktur.

Koru — Çerçevenin dışına taşan bir talepleri oldu mu ya da beklentileri var mıydı?

Davutoğlu — Söz konusu çerçeve içinde görüşüldü; bu çerçevenin dışındaki beklentileri tartışmamız doğru değil.

Koru — Uzatma kararı kapsam değişikliği de getirdi mi?

Davutoğlu — Bundan sonraki gelişmelerde Türkiye'nin çıkarları ve uluslararası barış neyi gerektiriyorsa üs de o amaçla kullanılacaktır. Dolayısıyla pazarlıklarda kamuoyunun algıladığı gibi "şunu isterim bunu almam" gibi bir format işlemiyor.

XVI. Benedict, Fransa referandumu ve Avrupa Birliği

Beki — Sayın Davutoğlu, Yeni Papa XVI. Benedict'in –daha önceki demeçleri yüzünden– Türkiye-AB ilişkilerini olumsuz etkileye-

ceği yönünde bir algılama var. Bu algılamanın en önemli sebeplerinden biri Avrupa'yı Hristiyan kulübü olarak gören bir anlayışa sahip olmasıdır. Sizin bu tür kaygılarınız var mı? Yeni Papa böyle bir potansiyele ya da güce sahip mi?

Davutoğlu — Papa gibi belli bir hiyerarşide en üst makamda bulunan insanlar, şahsiyetler, kişiler önemlidir; ama trendler de önemlidir. Hristiyanlık tarihi üç büyük dönüşüm yaşamıştır: **[i]** Katolik kilisesinin oluştuğu dönüşüm (1-4. yüzyıl): Paganizm ve birçok unsurlarla etkileşerek bir kilise geleneği oluşur. **[ii]** Rönesans ve Reform hareketleriyle yaşanan dönüşüm (12-16. yüzyıl) **[iii]** 19. yüzyıldaki I. Vatikan Konsili'yle başlayıp modernizm tartışmalarıyla yoğunlaşan ve özellikle 20. yüzyılın ilk çeyreğine damgasını vuran II. Vatikan Konsili'yle zirveye çıkan dönüşüm. II. Vatikan Konsili Türkiye'deki entelektüel zeminlerde tam anlamıyla yorumlanamadı; zira tartışmalar devam ederken dinin genel bir düşüşe geçtiği varsayıldığından Hristiyanlık dünyasının nabzı çok iyi tutulamadı. 1930'lardaki tartışmalarda da benzeri bir durum vardır. Dolayısıyla Türkiye'de bu konunda uzmanlaşmış kişi sayısı çok azdır. II. Vatikan Konsili'nin açtığı tartışmalar ya da modernizme Kilise'nin verdiği tepkilerden sonra başlayan tartışmalar, reforma benzeyen etkiler ve izler taşır. Bu açıdan II. Vatikan Konsili'nin metinlerine bakıldığında kişilerin genel şahsiyet özellikleri dışında Katolik kilisesinin aktığı mecra görülebilir: Bu mecra, eskiye göre daha hoşgörülü, diğer inançlara daha açık, daha yakın ve diyaloğu öngören bir yaklaşımın öncü izlerini taşımaktadır.[20] Dolayısıyla yeni Papa şahsiyetiyle ve kendi görüşleriyle öne çıksa da zamanla kendini II. Vatikan Konsili'nin açtığı mecranın içinde kalmak durumunda hissedecektir. Bu sebepledir ki, ilk konuşmasında Müslümanlardan bahsetmemiş olmasını düzeltme ihtiyacı hissetti; zira mecranın, yani genel Katolik tavrının dışına çıkması halinde Kilise içinde başka huzursuzluklara sebep olacağının farkında. Bu bağlamda XVI. Benedict Uzakdoğu ve Afrika'da Hristiyanlık yükselirken, Avrupa'da Hristiyanlığın düştüğü tespitinden hareket ederek Avrupa'yı tekrar kazanma çabası esnasında Avrupa merkezli bir Hristiyanlık tablosu çizer-

20 Bu konuda ayrıca bkz. Ahmet Davutoğlu, "Bunalımdan Dönüşüme Batı Medeniyeti ve Hıristiyanlık", *Dîvân*, 9 (2000/2): 1-74.

se, sadece Türkiye'yi değil, Afrika, Uzakdoğu ve birçok yerde yayılan misyoner faaliyetlerini de kaybetmeye başlar. Avrupa merkezli yaklaşım evrensel bir din olduğunu iddia eden Hristiyanlık için bir tuzaktır. Bu sebepledir ki Avrupa dışından bir Papa'nın seçilmesi Hristiyanlık âleminin önünü açardı. Netice itibariyle XVI. Benedict'in, eski görüşleri de dikkate alındığında kısa dönemli konjonktürel sıkıntılar çıkarsa da, Türkiye'yi herhangi bir şekilde dışlayacağı kanaatinde değilim.

Beki — Fransa'daki referandumun olumsuz yönde çıkması AB sürecini nasıl etkileyecektir?

Davutoğlu — Katolik Kilisesi II. Vatikan Konsili'nin mecrasında aktığı gibi Fransa da 19. yüzyıldaki sekülarizmin dogmalarını hâlâ yaşıyor; yani Fransız Devrimi sonrası ortaya çıkıp zirvesini II. Fransız Cumhuriyeti döneminde yaşayan ve kiliseye gidenlerin kamu görevi alamadığı bir dönemin izleri Fransız kültüründe hâlâ yaşamaktadır. Bu seküler yoğunluklu Fransız kültürünün Hristiyanlıkla kesiştiği ortak nokta da anti-Türk/anti-İslam bir nitelik taşımasıdır. Çünkü seküler kültür kendisine tek tip Fransız kültürü oluştururken, Cezayir'deki Afrikalı Müslüman unsurları bir anlamda kendisine tehdit gibi algılamaya başladığında, Katolik Kilisesi'nin terbiye yöntemi gibi başka bir seküler terbiye yöntemini kendince öne çıkarmaya başlamıştı. Bu da çoğulculuğa zarar veren bir yaklaşımdır. Halbuki AB'nin temel kavramlarından birisi *çoğulculuk*tur. Bu bağlamda Fransa, bu tartışmayı biz olmasak da yaşayacaktı.

Beki — Peki bizim akıbetimizi nasıl etkileyecek?

Davutoğlu — Türkiye hem geçen sene hem de bu sene Fransa'nın gündemine oturdu. Ancak bu hesaplaşma –biraz önce de bahsettiğim gibi– Türkiye'yle değil, kendileriyle olan bir hesaplaşmadır. Bu hesaplaşmayı aşabilirlerse, katılımcı bir Avrupa'nın önünü açabilirler. Bu açıdan bakıldığında referandum kendileri için ciddi bir test. Referandumdan olumsuz sonuç çıkması, Türkiye'nin yol haritasını değiştirmeyecektir. Ancak anayasanın alacağı şeklin yeniden tartışılmaya başlanacağı daha geniş ölçekli bir kriz yaşanacaktır. Bu kriz, Türkiye'nin kendi yükümlülüklerini etkileyen bir şey olmadığı gibi Türkiye merkezli bir tartışmanın ötesinde "nasıl bir Avrupa?" tartışmasıyla ilgilidir.

Beki — Bu onların sorunu mu diyeceğiz?

Davutoğlu — Elbette ki hayır. Biz kendi üzerimize düşenleri yapmaya devam edip müzakere sürecinde hiçbir aksama yaşanmamasına özen göstereceğiz.

İsrail ziyareti...

Koru — Niye özellikle de şu zamanda İsrail'e gidiliyor?

Davutoğlu — Türkiye 2004 içinde birinci derece yakın komşularıyla ciddi sıkıntı doğurabilecek problemlerin çoğunu aştığı için kısa ve orta vadede Türkiye'ye komşularından gelebilecek bir gerilim, büyük bir çatışma yoktur. Ancak, yakın kara havzasında yer alan ikinci halkadaki gelişmelerden (Kosova ve Bosna/Balkanlar; Çeçenistan, Abhazya ve Karabağ/ Kafkaslar ve Filistin ve Orta Irak/ Kafkaslar) Türkiye doğrudan etkileniyor. Ayrıca Türkiye'nin bölgeye dönük sorumlulukları da var. Bu bağlamda Türkiye'nin önünde iki seçenek vardır: [i] Şimdiye kadar olduğu gibi her iki tarafla da ilişkisini iyi tutarak ihtiyaç hissedilirse devreye girmeyi beklemek ya da [ii] devreye girip problemlerin çözümüne aktif katkı sağlamak. Şu anki tavır bütün problemlerin çözümüne aktif katkı sağlamak yönündedir. Bu amaçla Başbakan Balkanlar'ı ziyaret etti ve oradaki nabzı tutmaya çalıştı. Dolayısıyla Filistin ve İsrail ziyareti de bu bağlamda gerçekleştirilmektedir. Bu çerçeveden hareketle söz konusu ziyaret şu şekilde değerlendirilebilir:

Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, seçimlerden [9 Ocak 2005] önce Filistin'e gitmişti. Bu geziler [3-5 Ocak 2005] planlanırken, Sayın Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısının teşvik edici bir rol oynaması ve seçim sonrasında Filistin Devleti'nin yapılanmasına doğrudan katkıda bulunması dikkate alınmıştı. Bu arada Filistin tarafından gelen talepler de vardı ki bu bağlamda –eski Milli Eğitim Bakanı Vehbi Dinçerler başkanlığında– TİKA ekonomik yardım paketiyle devreye sokuldu ve TİKA ofisinin kuruluş çalışmaları hızlandırıldı. Bu karar, siyasal katkı üzerine düşünmenin ötesine geçerek son derece kötü şartlarda yaşayan Filistin halkına destek olmayı amaçlamaktadır; zira İsrail'in Gazze'den çekilmesi sonrasında ortaya çıkacak duruma müdahil olup insanların evle-

rinin yapılması ve diğer ihtiyaçlarının karşılanması gerekiyordu. Bu amaçla açılacak TİKA Ofisi –bizce– Filistin toprağı olan Doğu Kudüs'te devreye girecektir. Bu bağlamda gezi, yazın İsrail'in Gazze'den çekileceği öngörüsünden hareket ederek bölgede neler yapılabileceğini tespit edip işadamlarını, TİKA'yı ve birçok paralel kuruşu devreye sokmayı; Filistin Devleti'nin oluşumuna katkı sağlamayı ve Ortadoğu barış sürecinde devreye girmeyi amaçlamaktadır.

Koru — Ariel Şaron'un kendi halkıyla sorunu olduğu gibi Filistin meselesi da henüz bir çözüme kavuşturulmuş değil.

Davutoğlu — Sorun çözülmüş olsaydı, gitmemize de gerek kalmazdı; bizim amacımız çözüme katkıda bulunmaktır. Bu bağlamda katkılarımız, bu tıkanmaları aşabilecekse gitmek için doğru zamandır.

Koru — Fakat sadece ABD'yle değil herkesle sorunu olan ve devlet terörü yaptığını Başbakanın kendisinin açıkladığı bir kişiyi ziyaret ediyoruz.

Davutoğlu — Herhangi bir mesele ilkesel olarak yanlışsa, yanlıştır; aksi halde ilkesel olarak üzerinizde bir şeyi yapma sorumluluğu varsa –ki şu anda Filistin meselesinde sorumluluğumuz vardır– bu görevin yerine getirilmesi gerekir.

Koru — Birinci hedefiniz Filistin-İsrail barışını teşvik etmek mi?

Davutoğlu — Türkiye'nin birinci önceliği –işaret ettiğiniz gibi– Filistin-İsrail barışıdır. Bu açıdan bakıldığında İsrail'in bir an önce Gazze'den çekilmesini ve Filistin Devleti'nin yaşayabilir hale gelmesini, bu konudaki uluslararası baskıyı gündeme getirmek ve diplomatik araçları devreye sokmak için en uygun zaman bu dönemdir.

Koru — Belki birkaç ay sonra olsa daha iyi olurdu.

Davutoğlu — Bu görüşe katılmıyorum; zira birkaç ay sonra –eğer bu tıkanıklık sürerse– konuşacak çok şey olmayabilir. Ayrıca Türkiye, ABD-AB-Rusya-BM'den oluşan Quartert grubun sebep olduğu boşluğu dolduracak bir unsurdur; zira uluslararası aktörler özellikle de –Yahudiler, Hristiyanlar ve Müslümanlar açısından kutsal kabul edilen– Kudüs'ün geleceği konusunda Yahudilik ve Hristiyanlık adına devreye girerken, İslam dünyası adına devreye

girecek bir unsur bulunmamaktadır. Bu bağlamda Filistinlilere güven telkin edecek ve İslam dünyasını temsil edecek bir aktör, bu süreçte devreye girmelidir. Türkiye, bu noktada devreye girerek, söz konusu aktörelerle Filistin meselesi konusunda temaslarını sürdürmektedir ki, bu yaklaşımıyla –kendi imkânları ölçüsünde İKÖ'yle temaslarını da sürdürerek– meseleye pozitif katkı sağlayabilir. Gezinin genel çerçevesi, bu yönü de göz önünde bulundurularak değerlendirilmelidir.

Beki — Bu husus, soruna çözüm sağlamanın ötesinde Türkiye'nin iki tarafla ilişkileri açısından da önemli.

Davutoğlu — Bu konuda Filistinlilerin Türkiye'nin devreye girmesi konusunda ciddi talepleri olduğunu da unutmayalım.

Koru — Bazı yorumcular bu gezinin aslında ABD'nin gözüne girmek için İsrail'den başlatıldığını söylüyorlar.

Davutoğlu — Gezinin İsrail'den başlatılması diye bir şey yok; zira Batı Şeria'ya gitmek için inebileceğiniz yegâne havaalanı İsrail'de olduğu için bu şekilde başlaması gerekiyor. Bu durumda ya gitmeyeceğim diyeceksiniz ya da gittiğinizde birlikte yapmak durumundasınız.

Burada bütün bölgeye ve Filistin meselesine –stratejik ve coğrafî zorunluluklar sebebiyle– herhangi bir ülke gibi bakamayacağımızın farkında olmalıyız. Filistin meselesine âdil bir çözüme kavuşturulsa, dünya büyük bir sıkıntıdan kurtulur ve büyük gerilimler engellenir; ayrıca bir anlamda uluslararası ilişkilerin önü açılır. Bu yükümlülük dışında Türkiye'nin tarihî olarak da yükümlülüğü vardır; zira bu coğrafya ile ortak bir kadere sahibiz.

Beki — Çok teşekkürler Sayın Davutoğlu!

Davutoğlu — Teşekkür ederim.

Türk Dış Politikasında 2005

Oğuz Haksever
Karşı Görüş, *NTV*
21 Aralık 2005
(Diğer Konuklar: Cengiz Çandar, Özdem Sanberk, Sami Kohen)

Oğuz Haksever — İçinde bulunduğumuz zamanın niteliğinden dolayı son yıllar hareketli ve çabuk geçiyor. İletişim olanakları olayların dinamizmini artırdığı için memleketimizde, komşumuzda veya dünyanın bir köşesinde meydana gelen olaylar bizleri eskisinden daha fazla etkiliyor. Sağımız, solumuz, önümüz arkamız da hareketli. Bunların bir sonucu olarak eskiden Dışişleri Bakanlığı koridorlarından veya büyükelçiliklerden dışarıya yankılanmayan dış politika konularıyla eskisinden daha fazla ilgilenir olduk. Bu akşam da dış politika üzerinde durmayı kararlaştırdık; zira bu gece geçen bir yılda dış politikaya ilişkin konuların izlerinden giderek gelen bir yıla dair ipuçlarını ortaya koymaya çalışacağız. Bunun için Başbakanlık Dış Politika Başdanışmanı ve Büyükelçi Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu'nu ve üç dış politika yazarını ağırlıyoruz: *Bugün*'den Cengiz Çandar, *Milliyet*'ten Sami Kohen ve TESEV eski Başkanı emekli Büyükelçi Özdem Sanberk.

Ahmet Bey, geçen bir yılı sizin bakış açınızla özetleyebilir miyiz?

Ahmet Davutoğlu — Öncellikle geçtiğimiz yıllara kısaca değinmek faydalı olacaktır: 2003 yılı Türkiye için bir *kriz yönetimi ve telafi yılı*ydı. 2004 yılının ilk üç dört ayında Kıbrıs konusu (Annan Planı'nın müzakereleri) üzerinde durduk; daha sonra komşu ülkelerle yoğun ilişkilere girildi ve 17 Aralık tarihine giden son çeyrekte de AB ile ilgili yoğun temaslarda bulunuldu. Bu arada uluslararası örgütler de ciddi şekilde gündeme geldi: NATO ve İKÖ

zirveleri yapıldı; ayrıca İKÖ'nün Genel Sekreterliğini aldık. 2005'e girerken yaptığımız değerlendirmede yeni dönemde belli hedeflerimiz vardı. Bu hedefler bağlamında 2005 yılındaki kazanımları şu şekilde sıralayabiliriz:

[1] AB'den tarih alındığı halde müzakerelerin başlamasıyla ilgili bazı engeller söz konusuydu. Bu açıdan bakıldığında 2005'in en önemli gelişmesi 3 Ekim itibariyle müzakerelerin başlamasıdır. Şu an itibariyle da –son 3 ay içinde– dört fasılda tanıtıcı ve ayrıntılı tarama tamamlandı. Muhtemelen önümüzdeki bir iki hafta içinde üç tanesi daha tamamlanacak. Bu fasıllara ilaveten Ocak 2006'da üç veya dört fasılda ciddi ilerleme sağlanınca 10-12 fasılda tarama faslı tamamlanmış ve fiilî müzakere faslına geçiş aşamasına gelinecektir.

[2] Irak bağlamında 2005 hedeflerimiz, krizi mümkün olduğu kadar Irak sınırları içinde kontrol altında tutmak ve Irak içindeki etnik gruplarla ve mezheplerle yoğun temaslar gerçekleştirerek Türkiye'yi Irak'ın bütün taraflarıyla yakın ilişki içinde olan bir konuma getirmekti. Bu yıl içinde Irak'ta iki yerel seçim, bir genel seçim yapıldı. İlk seçim meşruiyet tartışmalarına yol açtı; zira seçimlere Sünnilerin katılmaması sebebiyle toplumun önemli bir kesiminin parlamentodaki ayağı eksik kaldı. Ancak Türkiye'nin bu süre içinde takip ettiği ilkeli ve bütün taraflarla yakın teması sürdürme politikası, en önemli meyvelerini sene sonuna doğru yapılan seçimlerde vermiş ve bu problemlerin bir kısmı aşılmıştır. Seçimlere gidiş sürecinde Sünnilerin seçime, siyasî sürece katılması konusunda Türkiye'nin ciddi girişimleri oldu ve önemli neticeler elde edildi. Bu süreçte Sünni liderlerle Amerika'nın Bağdat Büyükelçisi Zalmay Halilzad İstanbul'da bir araya getirildi ve önemli bir problemin aşılmasına katkıda bulunuldu. Bu da Türkiye'nin her an Irak içindeki parametrelere müdahil olma kapasitesini ve kabiliyetini gösterdi.

[3] 2003-2004 döneminde komşularımızla yakın bir temasa geçilmişti. Bütün komşular ziyaret edilmiş ve Batı Trakya, Batum gibi yakın komşu bölgelere de gidişler olmuştu. 2005 içinde uzak halkadaki problemlerle ilgileneceğimizi söylemiştik. Bu bağlamda Başbakanımız ve Dışişleri Bakanımız Filistin ve İsrail'i ziyaret ettiler ve Ortadoğu barış sürecine katkıda bulunmak için çaba

gösterdiler. Ayrıca Başbakanın Arnavutluk ve Bosna-Hersek (Balkanlar) ziyaretlerinden sonra, Ekim ayında da Kosova'yla ilgili rapor BM'ye sunulduğu gün Dışişleri Bakanı Kosova'daydı; Kosova ve Sırbistan'ı ziyaret etti. Bu ülkeler, doğrudan komşumuz olmasa da bizi etkileyen kuşakta yer almaktadır. Bu noktayla bağlantılı olarak Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı'nın devreye girmesiyle Kafkaslar ile ilgili irtibatımız da bu dönemde yoğunluk kazandı.

[4] Geçen sene sonunda Doğu Asya, Körfez ve Afrika politikaları bağlamında yeni açılımlar yapılacağından bahsetmiş ve 2005'i Afrika yılı ilan etmiştik. Tsunami sebebiyle ziyaret programı revize edilse de Başbakanın bir yıl içinde yapılan gezilerine bakıldığında Doğu Asya'dan Afrika'ya doğru uzanan bir kuşak görülecektir: Yeni Zelanda, Avustralya, Endonezya, Malezya, Tayland, Sri Lanka, Maldivler, Umman, Katar, Bahreyn, Yemen, Etiyopya, Güney Afrika. Bu ziyaretler neticesinde başbakanlarının ya da genelde devlet üst yetkililerinin çok fazla uğramadığı bir kuşak üzerinde çok ciddi bir yeni açılım sağlandı. Bu ülkelerin çoğuna hemen hemen ilk üst düzey ziyaret yapıldı. Ayrıca Kasım ayından itibaren Türkiye Afrika Birliği Örgütü'nün gözlemci üyesi oldu. Bu çerçevede 2009-2010 BM Güvenlik Konseyi üyeliğimiz konusunda da ciddi açılımlar ve atılımlar sağlandı.

[5] Rusya'yla ilişkilerimizde, bu yıl içindeki karşılıklı ziyaretlerle çok ciddi bir açılım sağlandı.

Dolayısıyla 2004 sonunda tartıştığımız hususlar hatırlanırsa, hedeflerin çoğuna büyük ölçüde ulaştığımız gözlenebilir.

Haksever — Çok teşekkür ediyorum. Konuları kabaca belki üçe ayırmakta yarar var: ABD ile ilişkiler, Avrupa Birliği, Irak meselesi ve diğerleri. Sırasıyla bu konular üzerinde konuşacağız. Sami Bey'le başlayalım.

Türkiye dış politikadaki yeni açılımlarla kendi odağından sapıyor mu?

Sami Kohen — Ahmet Bey'in sunduğu gibi dış politikada büyük, geniş çaplı bir atılım var. Belirttiği gibi bir taraftan AB açılımı, diğer taraftan ziyaretler var. Bu bağlamda Türkiye'nin bütün

dünyaya açılması muhakkak ki çok iyi bir gelişme. Yalnız şöyle bir soru da akla geliyor: Türk dış politikasının özellikle -AB ve Avrupa ülkeleri olmak üzere- bazı odak noktaları var. Bu açıdan bakıldığında Afrika'ya, Avustralya'ya ya da Yeni Zelanda'ya gidilirken sanki odaktan bir sapma gerçekleşiyor. Bu ziyaretleri öyle bir izlenim veriyor ki sanki bizim esas meşgul olmamız gereken konuların –tabii ikinci plana atılıyor değil, yine de birinci planda– gereği kadar üzerinde durulmuyor da her tarafa yetişme, her tarafa yayılma, her tarafta Türkiye'yi tanıtma çabası var. Acaba böyle bir gayret sonuç olarak ne getiriyor? Avustralya'ya veyahut Yeni Zelanda'ya birtakım ziyaretlerin yapılması iyi de, bunun Türkiye'ye pratik yararı ne?

Davutoğlu — Bu gerçekten vuzuha kavuşturulması gereken bir husus. Uluslararası konjonktürün dinamik seyrettiği durumlarda belli bir odağa dayalı, hele hele kriz odağına dayalı politikalara yönelmek yeterli olmayabilir. Atatürk'ün meşhur tanımlamasını, "Hattı müdafaa yoktur, sathı müdafaa vardır. Bu satıh bütün vatandır" sözünü dış politikaya yansıtarak söylemem gerekirse, "Hattı diplomasi yoktur, sathı diplomasi vardır. Bu satıh bütün dünyadır". Özellikle kriz hatlarına dayalı bir politika her zaman reaktif/defansif bir politikadır. Dolayısıyla kriz hatlarına dayanan ve sadece buraya odaklanan bir politika perspektifi, vizyon odaklı bir yapı ortaya çıkarmaz; zira dış politika artık kümülatif bir faaliyettir ve dünyanın her yerinde olmanızı gerektirmektedir. Bu açıdan bakıldığında Afrika'da ağırlığınız yoksa BM Güvenlik Konseyi'ne adaylığınız söz konusu olmayabilir ya da Körfez bölgesinde etkili değilseniz Irak politikanızın yürüme şansı yoktur. Irak politikasını yürütürken bu bölgeden birinci derecede etkilenen Körfez'i ihmal edemezsiniz ya da petrol fiyatları artarken Körfez'e alt düzeyde ziyaretler yapamazsınız. Bu örneklerin de gösterdiği gibi artık dış politika performansı her yerde vizyon odaklıdır ve tamamıyla birçok uluslararası örgüt ile uluslararası çaba içinde olmanızı gerektirmektedir.

Ancak, söz konusu ziyaretler, odaklanılması gereken dış politika problemlerinde bir aksamaya sebep olsaydı, işaret ettiğiniz birtakım problemlere sebep olabilirdi. Ben böyle bir aksamanın yaşandığı kanaatinde değilim; zira artık dış politika yapımı

da belli bir yerden noktasal olarak yürütülmemektedir. Mesela, İKÖ Zirvesi dolayısıyla Dışişleri Bakanımız Mekke'deyken, Kıbrıs konusunda mali yardım ve dış ticaret tüzüğünün belli şartlara bağlanması konusunda telefon diplomasisi yapıldı. Dışişleri Bakanımız Olli Rehn'le bu konudaki görüşmeyi Mekke'den telefon vasıtasıyla yaptı. Görüşmenin bu şekilde gerçekleştirilmesi, bizzat gidildiği takdirde kamuoyunda oluşacak yankılanmayı engellemiş oldu. Neticede bu iki tüzüğün ayrılması yönündeki çabalar durduruldu. Bu konuda Brüksel'de birtakım problemler var. Dolayısıyla Bakanın Ankara'dan ayrılmaması ya da Brüksel'e gitmesi lazım diyerek problemlere yaklaşamayız artık; aksine her yerde her an her problemle ilgilenmeli ve kriz odaklı değil, vizyon odaklı bir politika yürüterek satha yayılmış alanlarda faaliyet gösterilmelidir. Bu yaklaşım, Türkiye gibi büyük bir geçmişe ve bugünkü realiteye sahip bir ülke için gecikmiş bir faaliyettir. Bu bağlamda önümüzdeki dönemde Dışişleri Bakanımızın Brezilya ziyareti var, Latin Amerika'da da gözükeceğiz. Bu konuyu şu şekilde bağlayabilirim: Krizlerin ritmine ve nabzına göre dış politikayı ayarlarsak krizlerin mahkumu haline geliriz; o halde yapılması gereken dünyanın ritmini ve nabzını tutarak dış politika geliştirmektir.

AK Parti, önceki hükümetleri hangi noktalarda aştı?

Özdem Sanberk — Ahmet Davutoğlu Hocamızı kutluyorum. Kendisinin *Stratejik Derinlik* kitabını okumuştum. Burada da bu kitapta işaret ettiği hususlar bağlamında *stratejik derinlik* üzerinde duruyor ki bu son derece önemlidir. Türkiye büyük bir devlet olması itibariyle, küçük devlet politikası izleyemez. Aksi bir durum –geçmişte pek çok örneğini gördüğümüz gibi– istikrarsızlığa sebep olur ve sorunlar içinde boğulmakla neticelenir. Bu gayet doğru bir yaklaşım. Soracağım soruyu, küçük bir hatırlatma yaptıktan sonra dile getirmek istiyorum: Hükümetler geldikleri zaman kendi görüşlerini iyi kötü dış politika alanına da yansıtmak isterler; fakat –özellikle Türkiye açısından– en zor değişiklik yapılacak alanlardan bir tanesi de dış politikadır; zira Türkiye'nin dış politika uygulamaları 80 yıldan beri değişmez parametreler içerisinde cereyan etmektedir. Bu açıdan dış po-

litikamızın en önemli özelliklerinden bir tanesi de sürekliliğidir. Mesela AB süreci, biliyoruz ki, 50 seneden beri devam ediyor; Özal tam üyelik müracaatını yaptı, fakat adaylık statüsünü alan Ecevit oldu. Ondan sonra ilk uyum paketini açan da Ecevit hükümeti olmuştu. Arap ülkeleriyle ilişkilerimiz de –tabi uzun uzun tarihine girmek istemiyorum ama– özel bir konudur; bu bağlamda mesela İKÖ-AB Zirvesi'ni de Ecevit hükümeti gerçekleştirmişti. Bunun ötesinde Kafkasya ve Orta Asya'daki TİKA kuruluşu Özal'ın zamanından kalmıştır. Dolayısıyla bu politikalardan hiçbirisi aslında AKP hükümeti zamanında yaratılmış politikalar değildir. Bunların hepsi aşağı yukarı 20 sene önce ortaya atılan hedeflerdir ki, neredeyse hepsi bugün gerçekleşmiştir. Benim Hocama soracağım soru şu: Bu hükümet son 2,5-3 yıldan beri geçmiş hükümetleri nerelerde aştı?

Davutoğlu — Türkiye gibi güçlü geleneklere bağlı bir ülkenin dış politikasında elbette ki süreklilik unsurları vardır; fakat bu unsurlar uluslararası çerçeve değiştiği zaman yeniden teste tabi tutulur; yani süreklilik unsurları devam ederken yeni unsurlarla zenginleştirilmesi gerekir. Bu durumu sadece AK Parti, yani 2002-2005 dönemiyle ilgili değildir; zira Soğuk Savaş sonrasında Türk dış politikası yeni yönler bulmaya, yeni araçlar oluşturmaya çalışmıştır. Mesela TİKA ve 11 Eylül sonrasında AB-İKÖ Zirvesi bu amaçla gerçekleştirilen çalışmalardı. Fakat bu dış politika perspektiflerini hayata geçirirken bir ülkenin güç temerküzü çok önemlidir. Soğuk Savaş sonrası dönemden 2002'ye kadar Türkiye üç sebeple güç temerküzü yapamadı: *Terör, siyasî istikrarsızlık* (koalisyon hükümetleri) ve *ekonomik krizler*. Terör çok ciddi bir kaynağın aktarılmasını gerektiriyor; koalisyon hükümetleri uzun süreli bir perspektif çizilmesine engel oluyor ve sık yaşanan ekonomik krizler ülkenin dış politika performansını olumsuz yönde etkiliyordu. Bu açıdan bakıldığında AK Parti döneminde siyasî istikrarsızlık aşıldı ve dış politikayı finanse edebilecek veya en azından güçlü ülke görünümü verecek bir ekonomi konusunda istikrar sağlandı. Dolayısıyla –terör ve içerideki iç siyasî dengeler konusunda birtakım sıkıntılar olsa da– dış politikada karşı tarafa güven verecek bir süreklilik kazanıldı; yani Türkiye güç temerküz etmeye başladı. Bu güç temerküzüne paralel dış politika açılımları da gerçekleştiril-

di. Mesela TİKA, 2003 itibariyle önündeki birçok projeyi gerçekleştirememiş bir kurum durumundaydı. Moğolistan'daki Orhun Anıtları'na yapılacak 30-40 km'lik yol için söz verilmiş ama yapılamamıştı; Moldovya'daki Gagavuz Türklerinin suyu çıkarılamamıştı. Kısacası verilen birçok söz vardı, fakat hayata geçmemişti. Bu dönemde ise, Orhun Anıtları'na yapılacak yolunun temeli atıldı ve Gagavuzlara su gitti. TİKA şu anda en aktif çalışan devlet kurumlarından biri haline dönüştü. Afrika'da Addis Ababa'da (Etiyopya ve Afrika Birliği'nin başkenti) TİKA Ofisi açıldı ve Afrika açılımımızın bir parçası haline getirildi. Bu da hem başlangıcı daha önceki dönemlerde yapılan bir perspektifin güçlü bir şekilde sürdürülebilmesini hem de yeni bir dış politika perspektifi ile dünyanın değişik coğrafyalarına açılma imkânı sağladı.

Avrupa Birliği... Büyük dereler, denizler, okyanuslar aştık; küçük derelerde boğulmayız!

Cengiz Çandar — Özdem Sanberk Bey'in sorduğu soruya Ahmet Bey'in verdiği cevapla ilgili bir iki şey söyledikten sonra sorumu sormak istiyorum: Soğuk Savaşın sona ermesi tüm dünyada bir paradigma değişikliği yarattı ve çift kutuplu uluslararası sistem yerini, Roma İmparatorluğu'ndan bu yana dünyanın bilmediği yeni bir paradigmaya bıraktı. Bu yeni tablo Türkiye'ye çok ilginç bir manevra alanı sağladı ve Türkiye'nin manevra alanı genişledi. Bu dönemde yürütme erkinin başında olan Turgut Özal, bu durumu "Türkiye'nin önüne birkaç yüz yılda bir gelebilen bir şans olarak hacet kapıları açılmıştır; bu kapılardan girdik girdik" şeklinde altını çizerek değerlendirmişti. Bizlerin de içinde yer aldığı çeşitli yorumcular emperyal vizyondan söz eder olmuştu. Az önce Ahmet Bey'in tanımladığı 90'lı yılların kayıp döneminde dahi Türkiye'nin önüne çıkan tablo öyleydi ki Richard Holbrooke çok ilginç bir kıyaslama yapmıştı: "İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki dünya dengeleri ve dünyadaki stratejik fotoğraf açısından Almanya neyse, Soğuk Savaşın sona ermesinden sonra da Türkiye odur." Bu kıyaslamadan da anlaşılacağı üzere Almanya'nın yerini ve rolünü bugün Türkiye almıştır. Türkiye bu kadar önemli bir konuma uluslararası şartlar sayesinde ulaştı. Ahmet Bey'in sıraladığı son üç yıllık dış politika da bu konumun idrak edilip iradi

olarak değerlendirilmesinin anlatımıydı. Herşeye rağmen bu büyük geniş perspektifte, manevra alanında bir çıpanız var; yani bir yere bağlısınız. Bu çıpanın sağladığı hareket alanı sayesinde boraya, poyraza ya da lodosa tutulmuş tekne gibi çok geniş alanlara savrulmuyorsunuz: Öncelikle Türkiye uluslararası sistemin galip uzvu olan NATO'nun üyesidir ve AB perspektifi gütmüş ve onda mesafe almış bir ülkedir. Üstelik Avrupa Birliği sürecini belki de bütün tarihî dengeleri değiştirecek bir noktaya getirmiştir; zira ilk kez İslam kimliği olan bir ülke AB'nin katılımcı ülkesi sıfatını taşımaktadır. Bu bağlamda tüm olumlu gelişmelere rağmen, AB'ye üyeliğimiz sıkıntılı bir zaman dilimine girdi. Bu sıkıntının temelinde de Ankara Protokolü konusu vardır. 2006'ya adımımızı attığımız zaman Avusturya dönem başkanlığını almış olacak, Ankara Protokolünün de uygulanıp uygulanmaması önümüzde ciddi bir mesele olarak dikiliyor olacak. Bu da –şimdiye kadar yapılan beyanlara bakılırsa– müzakerelerin askıya alınmasına kadar gidebilecek riskler içermektedir. Bu açıdan bakıldığında 2006'nın ilk yarısı açısından AB ile ilişkiler babında bir sıkıntı ihtimali var mı? Varsa, bu sıkıntıyı aşmak için ne söyleyebilirsiniz?

Davutoğlu — Cengiz Bey'in başta yaptığı analize tamamıyla katılıyorum. Türkiye –Holbrooke'un Almanya benzetmesini genişleterek söylemek gerekirse– 21. yüzyıla büyük ölçekli giren devletlerden biridir. Dolayısıyla Türkiye'nin hem karşılaştığı problemler, meydan okumalar ve riskler büyüktür hem de imkânları geniştir. Bu açıdan bakıldığında imkânlar doğru zamanlarda değerlendirildiği ve doğru yerlere çıpa atıldığı zaman dış politikada netice alınır ki bu çok önemli bir perspektiftir.

Bütün bu imkânlar içinde AB, Türk dış politikasının temel ayaklardan biridir ve Türkiye'nin geniş dış politika vizyonunun bir unsurudur. Bu noktada atılan çıpa, tek taraflı değildir; zira AB'nin de küresel bir güç olması için Türkiye gibi bir aktöre ihtiyaç vardır. Bu durum, AB'ye Avrupa tarihinin öğrettiği bir zorunluluktur; zira tarihî tecrübe göstermiştir ki Avrupa merkezli siyasal bir gücün küresel bir güç olması için iki şart vardır: *Çok kültürlülük* ve *Asya'ya stratejik bir link*. Bu noktada Kıbrıs meselesi, aslında stratejik ve küresel ölçekli olması gereken bir ilişkiyi, lokal ve problem odaklı bir ilişki haline dönüştürmektedir. Bu bağlamda

Güney Kıbrıs, üye olduktan sonra her aşamada Türkiye'nin önüne yeni şartlar getirmeye çalışmaktadır ve üye olmanın avantajını kullanarak bu şartları neredeyse Türkiye'nin AB sürecini baltalayacak bir kozu elinde tutuyormuşçasına kullanmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Avrupa'da, Almanya ve Fransa gibi ülkelerin stratejik bakışıyla Güney Kıbrıs'ın kendi lokal gündemi arasında bir gerilim vardır. Bu durumun en doğrudan yansımalarından birisi Ek Protokol'de[21] kendini gösterdi. Ayrıca Güney Kıbrıs'ın 17 maddeden oluşan talepleri de Ekim 2004 içerisinde gündeme geldi ve hiçbir meşruiyet zemini olmayan bu taleplerin tamamı reddedildi. Ekim ayında gerçekleşen bu gelişme üzerine Güney Kıbrıs, Aralık 2004'te taleplerini 4'e; sonrada 1'e indirdi. Bu tek istek de şudur: "Ek Protokol rezervsiz bir şekilde ve Güney Kıbrıs'ı da muhatap alarak hemen imzalanmalıdır." Türkiye'nin bu talep karşısındaki tutumu da şuydu: "Ek Protokol 2005 yılı içinde rezervli olarak tören yapılmadan Konsey'le imzalanacaktır." Bu açıklama, imzada muhatabın Konsey olduğunu ifade etmekle Ek Protokol'ün imzalanması sürecinde Güney Kıbrıs'ın dolaylı tanınması anlamına gelebilecek bir pozisyonu kabullenmediğimizi ifade etmektedir. Ayrıca rezervli imzalayacağımızı da bildirdik. Neticede 3 Ekim öncesinde 19 Temmuz'da Ek Protokol'ü Konsey'le rezervli bir şekilde imzaladık.

Ek Protokol'ün 10 ülkeye teşmilini sağlayan Ankara Protokol'ünün malla ilgili boyutları Ekim 2004'ten beri yürürlüktedir. Dolayısıyla burada yeni getirilen şey, –3 Ekim'de gündeme gelen tabii ilişkilerin normalleştirilmesi, dolaylı tanıma gibi hususları bir kenara bırakarak söylemek gerekirse– liman ve havaalanlarının açılması meselesidir. Türkiye bunlar arasındaki farkı görmekle beraber hem uluslararası hukuka hem de AB ilkelerine dayalı olarak şunu da söylüyor: "Biz Ek Protokol'ü tabii seyir içinde gerçekleştirmemiz gereken bir husus olduğunu kabul ediyoruz; ancak AB'nin kendi umdeleriyle müktesebatının bir parçası haline gelen Kuzey Kıbrıs üzerindeki ambargolarını sürdürmesini nasıl izah ediyorsunuz? 1,5-2 sene önce taahhüt edilen doğrudan ticaret tüzüğünün henüz devreye girmemesini nasıl izah ediyor-

21 Ek protokolün tam metni için bkz: www.mfa.gov.tr/ek-protokol-ve-deklarasyon-metni.tr.mfa

sunuz!?" Türkiye bu problemleri aşabilmek için Mayıs ayında kamuoyuna fazla yansımayan– karşı bir teklifte bulundu: Bu teklifle Türkiye, tüm kısıtlamaların ilgili taraflarca eş zamanlı olarak kaldırılması çağrısında bulundu. Bu teklif üzerinde çalıştığımız gibi, alternatif bazı çalışmalarımız da var; mesela serbest ticaret bütün insanlar için bir hak olmasında hareketle Kuzey Kıbrıs'ın bu haktan faydalanması gerektiği üzerinde duruyoruz. Dolayısıyla Türkiye, Ek Protokol'ün mantığına ya da hukukî geçerliliğine karşı bir tavır içinde değildir; ama bunun siyasî ve objektif bir hukuk alanında uygulanabilmesi için Kuzey Kıbrıs'a dönük bazı açılımların da olmasını talep etmektedir. Bu, Türkiye'nin haklı bir talebidir. Bu bağlamda Avusturya'nın dönem başkanlığını alması kritik bir eşiktir. Ancak Avusturya'nın daha önceki dönemlerdeki yaklaşımlarını da dikkate alarak söylemem gerekirse, Avusturya'nın dönem başkanlığı yapacağı bu dönemde Türkiye'nin büyük sıkıntılar yaşayacağını düşünmüyorum; zira olması gereken süreç işleyecektir. Türkiye de daha önce verdiği taahhütleri vaktinde ve gerektiği zaman –ki zamanlama burada çok önemlidir– yerine getirecektir. Neticede başlayan bir müzakere sürecini birilerinin Ek Protokol'ü bahane ederek durdurma şansı artık yoktur; tren yürüyor ve yürüyecektir.

Haksever — Bir gelişme olacak mı; yani bu meselenin çözümüne dair bir dönüm noktası, bir açılım görebilecek miyiz?

Davutoğlu — Eğer Güney Kıbrıs ile paralel bir şekilde Kuzey Kıbrıs'ı da AB'ye doğrudan entegre edecek bir tutum içerisine girilseydi karşılıklı adımlarla bütün bu krizler çok rahat aşılabilirdi; fakat Kuzey Kıbrıs'ı Güney Kıbrıs üzerinden AB'ye entegre etme ve bir şekilde Kuzey Kıbrıs'ı mahkum etme yolu tercih edildiği için şu an bir tıkanma yaşanıyor. Önümüzdeki dönemde bakanlık düzeyinde yürüttüğümüz çalışmalarla bu açmazı aşacak ciddi adımlar atılacak. Bu bakımdan çok büyük risklerle karşılaşmadan engellerin aşılacağını düşünüyorum. Ancak AB, herşeyden önce, her bir faslın açılıp kapanmasında –Güney Kıbrıs sebebiyle– birtakım şantajvari görüntülerin oluşmasına izin vermemelidir. İşleyiş belli bir mantık ve tutarlılık içinde yürütülmelidir.

Kohen — Müsaade ederseniz AB-Kıbrıs konusunda son noktayı koymak için bir şey sormak istiyorum: Eğer çok ağır ve yoğun bir

baskı olursa; mesela limanların açılması konusunda direnirlerse ve bahsettiğiniz tarzda bir uzlaşı sağlanamazsa, Türkiye AB ile yürütülen müzakereleri askıya alabilir mi? Eğer askıya alınırsa, ileride müzakerelerin yeniden başlaması mümkün mü?

Davutoğlu — Avrupa Birliği ile yürütülen müzakerelerin askıya alınması ne Başbakan ya da Dışişleri Bakanı tarafından dile getirilmiştir ne de çalışma planlarımız içinde böyle bir şık vardır. Türkiye, son 3 sene içinde ABD, Avrupa ya da bölge ülkeleri ile inişli çıkışlı birçok ilişki yaşamış; ama hiçbir zaman düşünmeden, bir adım sonrasını hesaplamadan irrasyonel bir tepki vermemiş ya da bu tür bir söylem kullanmamıştır. Türkiye-AB ilişkileri büyük emeklerle kurulmuş ve buraya kadar getirilmiş bir ilişki olması sebebiyle askıya alınması her iki taraf için de bir anlık kararla olabilecek bir şey değildir. Dolayısıyla zikrettiğiz ihtimalin görünür gelecekte söz konusu olmayacağını düşünüyorum. Ancak AB müzakerelerini, ABD ile yürüttüğümüz ilişkilerden ayıran bir boyutu vardır ki bu da müzakerelerin çok taraflı ve çok düzlemli olmasıdır. Bu sebepledir ki Türkiye müzakereleri yürütürken bütün tarafların iç hesaplarının müzakereleri etkilediğini de dikkate almak zorundadır. Mesela, AB üyesi olan Çek Cumhuriyeti'nin 3 Ekim öncesinde BM Genel Kurulu görüşmelerindeyken, Kıbrıs konusunda bir tutum değişikliğine gittiğini öğrendik ve hemen müdahale ettik. Neticede Türkiye'yle ilgili olmayan bir faktör, bir tutum değişikliğine sebep olmuştu. Askıya alınma meselesi, bu örnekte olduğu gibi, hemen ikili bir ilişki çerçevesinde tek taraflı bir kararla, onların ya da bizim alacağımız bir kararla gündeme gelecek bir husus değildir ve şu an gündemde böyle bir şey yoktur. Bizim beklentimiz, Türkiye'nin gösterdiği rasyonel, âdil ve objektif tavrı ve üslubu AB'nin de göstermesidir. Bu açıdan bakıldığında 17 Aralık ve 3 Ekim öncesinde inişler çıkışlar yaşandığı zaman makul bir noktada buluşma imkânı bulunduğu gibi, bugünde öyle olacağını zannediyorum. Büyük dereler, okyanuslar aştık, küçük derelerde boğulmayız!

Balkanlar ve Kosova...

Sanberk — İki sorum daha olacak: 2006 yılında Balkanlar çok önem kazanacak ve hususen Kosova meselesi gündeme gelecek-

tir. Bu konuda bizi aydınlatırsanız memnun olurum! Avrupa'daki Türkiye karşıtı çevrelerin bizi *öteki* olarak gördüğü bir ortamda *medeniyetler buluşması* dediğimiz zaman kendimizi hangi medeniyetin içine koyuyoruz? AB'ye girdiğimiz zaman *medeniyetler çatışması*na vurguda bulunursak acaba kendimizi evrensel bir kavram olan uygarlıkta onlardan farklı bir yerde mi görmüş oluruz? Bu söylem yerinde bir söylem mi, yoksa istismar edilmeye müsait mi? Uygarlık evrensel değil midir? Evrenselse biz bu uygarlığın neresindeyiz?

Davutoğlu — Önümüzdeki iki yıl Balkanlar için çok ciddi bir yeniden yapılanma/şekillenme dönemi olacaktır. Bu bağlamda önümüzdeki dönemin önemli gündem maddelerinden birisi – statüsü belli olacağı için– Kosova'dır. Ayrıca Karadağ da bağımsızlık talebiyle gündeme gelebilir ki bu durumda Sırbistan-Karadağ Cumhuriyeti yeniden yapılanacaktır. Bu iki gelişme neticesinde de Sırbistan'ın denizle irtibatı tamamen kopacaktır. Bu durum da Sırbistan meselesinin –bir şekilde– Avrupa kurumları içinde bir tamir sürecine girmesini gerektirecektir. Bu gelişmelerin dışında yaşanacak gelişmeler şunlardır: **[i]** Bulgaristan ve Romanya'nın AB üyeliği [1 Ocak 2007]; **[ii]** Makedonya'da Ohri Anlaşması'nın [13 Ağustos 2001] pratik hayata geçirilmesi; **[iii]** 2005'te 10. yılını idrak ettiğimiz Dayton Anlaşması'nın [1995] revize edilmesi; zira krizi önlemek için hazırlanan Dayton Anlaşması bir devlet kurma anlaşması olmadığı için kurulan devlet çok sağlıklı işlememektedir. Bu sebeple bütün devlet kurumlarının yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. **[iv]** Arnavutluk'ta bu sene içinde yaşanan yönetim değişikliğinin yansımaları önümüzdeki sene içinde görülecektir. Bütün bu gelişmeler, Balkanlar'da yoğun bir yeniden yapılanma dönemine girileceğini göstermektedir. Biz geçen sene bunu öngörerek Başbakanımızın ilk ziyaretleri arasına Arnavutluk ve Bosna-Hersek'i koymuştuk; hemen arkasından da Kosova Raporu'nun yayınlandığı gün Dışişleri Bakanımız Kosova'ya ve Sırbistan'a gitti ve son derece önemli görüşmeler yaptı. Sırbistan'da –Kosova'da olduğu gibi– sıcak karşılanmamızın da gösterdiği gibi, her iki taraf da hem Türkiye'nin tutumuna önem veriyor hem de bu konuda ciddi katkılar sağlayabileceğini düşünüyor. Türkiye, Kosova meselesi-

nin gerilimden uzak kalarak bir bunalıma dönüşmeden aşılması için ne gerekiyorsa yapmaya hazır olduğunu her iki taraf nezdinde de dile getirmiştir. Bundan sonra, durum netlik kazanana kadar Kosova, dış politikanın en önemli gündem maddelerinden birisi olacaktır. Ayrıca Karadağ Dışişleri Bakanıyla yapılan görüşmede Karadağ ile Sırbistan'ın ayrılmasından en fazla muzdarip olacak –Osmanlı yadigarı– Sancak bölgesinin geleceğiyle ilgili kanaatlerimizi ifade ettik. Muhtemelen Sancak'ta da halkın durumunu iyileştirmek üzere bazı TİKA projelerini devreye sokmaya çalışacağız.

Hangi medeniyet?

Bütün insanlığın aktığı tek bir medeniyet değil, birçok medeniyet vardır. Ancak bu medeniyetler arasındaki ilişki Huntington'ın düşündüğü gibi her zaman çatışmacı ve gerilimli bir ilişki değildir. Ayrıca medeniyetler birbirlerinden ayrı yerlerde, tarihî boşluk alanlarında ortaya çıkmazlar. Medeniyetler, özel şartlarda, belli bir insan topluluğunun çevreye getirdiği yeni yorumlarla ve birtakım kurumların ortaya çıkmasıyla teşekkül etse de birbirinden kopuk yaşamazlar. Aynı medeniyetin farklı coğrafyalarında kurulan şehirler arasındaki farklılıklar, aynı coğrafya içinde kurulan farklı medeniyetlere ait şehirler arasındaki farklılıklardan daha azdır; mesela Marakeş ile Buhara İslam coğrafyasının iki ayrı dünyasıdır; ama birbirlerine çok benzerler; fakat Marakeş ile Madrid birbirine çok yakın olduğu halde birbirlerine daha az benzerler. Dolayısıyla tek bir medeniyet yoktur. Ancak bütün bu medeniyetler insanlık birikiminin ortak değerleridir ve insanlığın ortaya çıkardığı herşey birbirinden etkilenir, yani tek başına soyut bir alanda doğmayan medeniyetler insanlığın ortak birikimine katkıda bulunurlar. Bu bağlamda, Türkiye, Huntington'ın tabiriyle *torn country* (iki medeniyet arasında parçalanmış/yırtık ülke) değildir. Osmanlı'nın ortaya çıktığı 12. yüzyılda yeryüzünde kaç tane medeniyet varsa, hepsi 16. yüzyıla geldiğimizde ya hakimiyet alanımız içindeydi ya da bir şekilde bu medeniyetlere ait havzalarla ilişkiye geçmiştik. İran, Mısır, Mezopotamya, Turan (göçebe Türkmenler), Hint ve Batı medeniyetleri ile ilişkiler

neticesinde ortaya çıkan birikimin henüz tam anlamıyla farkın da değiliz. Eğer bir gün bu birikimi keşfedersek, küreselleşmenin en merkezî aktörünün Türkiye olduğunu da anlayacağız. Bu birikim bağlamında, Osmanlı, bugünkü kısır kimlik tartışmalarının ötesinde çok daha kapsamlı bir tabir kullanmıştı: *kadim*. Kadim, insanoğlunun hatırlanan bütün geçmişine kadar uzanabilmektir. Türkiye, bu kadimi temsil etmektedir; zira etrafımdaki tüm medeniyetlere ait birikim bir şekilde bize yansımıştır. Bu açıdan bakıldığında *kadim* ile *modernite* arasındaki gerilim de en yoğun şekilde bu topraklarda yaşanmıştır. Şimdi, bütün bu gerilimin üzerinde yepyeni bir açılımın öncüsü olabilecek durumdayken, küçük gerilimlere mahpus olmamak durumundayız. Huntington'ın en kötü etkisi medeniyet gibi son derece önemli ve insanî bir kavramı jeopolitiğin esiri yapmasıdır; referans makaleye karşı yazdığım cevapta[22] da ısrarla bu konu üzerinde durdum; zira Huntington, içeriği dolu ve olumlu bir kavramı son derece kötü bir kontekste indirgemiştir. Bugün gelinen noktada Türkiye, –kavramları yozlaştırmadan– bütün medeniyetlerin olumlu yönlerini tekrar keşfederek bir harmanda buluşturabilir. Bu bağlamda, *medeniyetler birliği* ve *medeniyetler diyaloğu* gibi kavramların hakkı verilmeden çok sık kullanılması –Huntington'ın etkisine benzer bir duruma sebep olarak– kavramın sulanmasına sebep olmuştur. Bu sebeple kavramın hakkının verilebilmesi için yoğun, kapsamlı ve derinlemesine bir analizi yapılmalıdır.

Sanberk — Evrensel uygarlığı oluşturan değerlerle Türkiye'nin hiçbir alıp veremediği yok; aksine Türkiye Müslüman nüfuslu bir ülke olarak evrensel değerlere bağlıdır.

Çandar — *Evrensel* dediğiniz andan itibaren evrensellik adına bir medeniyetin sözcülüğünü yapmış oluyorsunuz. Batı medeniyeti evrensellik iddiasındadır. Bu bağlamda *medeniyetler buluşması* çok isabetli bir dış politika rolü değildir; yani ABD'de çok muteber olmayan ve dünyada da etkili ve nüfuzlu bir düşünce adamı kabul edilmeyen Huntington'ın bir pozisyonuna karşı bir ülke dış

22 Ahmet Davutoğlu, "The Clash of Interests: An Explanation Of The World (Dis)Order", Perceptions, II: 4 (Aralık 1997-Şubat 1998).

politika inşa edemez. Dolayısıyla medeniyetler buluşması sizin anlattığınız çerçevede bir *kültürler buluşması*dır. Biz, tarih boyunca olduğumuz gibi bugün de İslam kültür iklimine aidiz ve halkımızın büyük bir çoğunluğu bu kültür formatı içinde yaşamaktadır. Fakat medeniyet anlamında konuştuğumuz zaman Türkiye Cumhuriyeti'nin çok ciddi bir projesi vardır. Atatürk tarafında dile getirildiği şekliyle bu projenin ulaşmak istediği nokta, muasır medeniyettir.

Sanberk — Evrensel ilkelerle...

Çandar — Evrensel, Batı'nın bir iddiası; hakikatte böyle bir şey yoktur. Atatürk *muasır medeniyet* derken ne Mısır'ı kastediyordu ne de Yangtze'nin yanında oluşmuş Çin'e işaret ediyordu. Atatürk'ün kastettiği *Batı medeniyeti*ydi. Dolayısıyla bu çok önemli ve ciddi bir felsefî tartışma; Ahmet Bey'in söylediği gibi, başlı başına bir programı hak eden bir konudur. Medeniyetler buluşması kavramı üzerine dış politika inşası önümüzdeki 10 yıllık süre içinde Türkiye tarafından yapılması gereken bir şey değildir. Ama İspanya Başbakanıyla BM Genel Sekreterinin daveti üzerine Mallorca'da bir araya gelmek bir manevra alanı sağlamıştır ki buna bir itirazım yok. Fakat bunu ciddiye alıp "biz medeniyetler buluşmasını gerçekleştirecek ülkeyiz" derseniz, muhal bir şey üzerine dış politika inşa ediyorsunuz demektir.

Davutoğlu — Dış politikayı tümüyle bu kavram üzerine oturtacak olursanız yanılırsınız ki bu açıdan bakıldığında size katılıyorum. Bunu şu şekilde açıklayabilirim: 1930'larda Toynbee kitabına [*A Study of History*] şu şekilde başlıyordu: "Bugün yaşayan 10 medeniyetin 9'u Batı karşısında can çekişmektedir ve yok olacaktır. Geriye bir tek medeniyet kalacaktır: Batı medeniyeti." Toynbee'nin bu öngörüsü gerçekleşmemiştir; zira bugün –mesela– Çin ve Hint –ekonomik güçleri itibariyle değil– kendi doğrularıyla ve medeniyet havzalarındaki rolleriyle ayakta durmaktadır. Dolayısıyla Türkiye ölçeğindeki bir ülke, medeniyet havzalarıyla etkileşim içinde olması sebebiyle bu konuda bir pozisyon geliştirmelidir. Bu pozisyon –hiç şüphesiz– olumlu ve katkı verici bir pozisyon olacaktır; ancak dış politika sadece bu pozisyon üzerine oturamaz, bizim de niyetimiz o değildir

301. madde ve Türkiye-AB İlişkileri

Çandar — Bu son derece önemli bir nokta. Bu noktadan hareketle bir soru sormak istiyorum: Sayın Başbakan çok sık vurgu yaparak "Eğer AB küresel bir güç olmak istiyorsa Türkiye'ye muhtaçtır; zira bu sayede Türkiye medeniyetler çatışmasını engelleme konusundaki olumlu rolünü AB entegrasyonu üzerinden taşır" ifadesini kullanıyor. Bu açıdan bakıldığında AB, bugün genişlemenin büyük sıkıntılarını yaşadığı için içe dönmüş bir vaziyetteyken, Sayın Başbakanın "AB bize mecburdur ve medeniyetler buluşmasını AB enstrümanı üzerinden dünyaya hediye edeceğiz" demesi, AB şu an küresel rekabette öne çıkma dinamiğinde olmadığından çok anlamlı olmayabilir. Bu hususa işaret ettikten sonra sorumun temelini oluşturan konuya geçebilirim: AB ile entegrasyona yönelik dış politika enstrümanları, artık iç politikadan çok bağımsız değil. Bu noktada TCK'nin 301. maddesinde kaynaklanan mahkemeler (Orhan Pamuk, Hrant Dink, Murat Belge, Hasan Cemal, İsmet Berkan), Avrupa'da AB değerlerini paylaşmayan bir ülke gibi algılanmamıza yol açtı ve bizim söylememiz de çatışmacı bir söyleme dönüşmeye başladı; mesela Sayın Başbakan "AB bize bu konuda baskı uygulayamaz, denetçi olarak gelemez" gibi 2001-2003 dönemlerinden alışık olduğumuz bir söyleme geri döndü. Bu gidişat 2006-2007 yıllarında sıkıntılar doğurmaz mı?

Davutoğlu — Önümüzdeki dönemde Türkiye-AB ilişkilerinde üç kritik alanın yönetimi çok önem taşıyor:

[i] Psikolojilerin yönetimi: Her iki taraf psikolojilerini kontrol edemez ve daha önce 90'lı yıllarda gördüğümüz gibi bir gelgit yaşarsa, Avrupa'da Türkiye septiklerinin kullandığı kavramlara ve Türkiye'de 97 Lüksemburg Zirvesi sonrasındaki tepkilere benzer problemlerle karşı karşıya kalabiliriz. Psikolojilerimizi kontrol etmemiz lazım. **[ii]** Kurumların yönetimi. **[iii]** Kamuoylarının yönetimi.

Bu bağlamda 301. madde sebebiyle açılan davaların seyrine baktığımızda öncelikle şunu tespit etmekte fayda vardır: AB gibi kapsamlı bir proje ve ilişki, sadece hükümetlerin yürüteceği bir süreç değildir; aydınların, medyanın, yargının, yasamanın hep beraber üstleneceği kolektif bir sorumluluktur. Ben bir aydın ola-

rak burada iki şeye dikkat edilmesi gerektiğini düşünüyorum: Evrensel olarak saygı duyulması gereken ilkelere -ki başında *ifade özgürlüğü* vardır- dikkat edilmeli ve söylenecek sözlerin bu ülkenin geleceğinde sebep olabileceği komplikasyonlar göz önüne alınmalıdır. Ayrıca akademik hayatta Ermeni meselesinin ya da Kıbrıs meselesinin ilgili ilgisiz birçok yerde tartışıldığını da görüyoruz. Bu açıdan bakıldığında psikolojilerin yönetimi, ne zaman ne yapacağımızın çok iyi tayin edilmesini de içine almaktadır. Bu durum kişiye bir sınır getirmek anlamına gelmez; aksine hepimize kolektif bir sorumluluğun parçası olduğumuzu hatırlatmaktadır. Dolayısıyla, psikolojileri tahrik eden, tansiyonu yükselten açıklamalar kimden gelirse gelsin önümüzdeki dönemde irrasyonel tepkileri teşvik edecek ve Avrupa'da Türkiye şüphecilerini, Türkiye'de de Avrupa karşıtlarını memnun edecektir. Herkesin bu sorumluluk bilinciyle davranması gerekir. Bu bağlamda Orhan Pamuk'un fikir hürriyetine ve ifade özgürlüğüne saygı duyuyorum ve bu konuda da bir sınırlama getirilmemesi gerektiğini düşünüyorum; ama Türk aydını olarak Orhan Pamuk'un değişik dönemlerde farklı yorumlar yapmasını ve inişli çıkışlı bir seyir takip ederek sürekli gündemde kalmasını doğru bulmuyorum. İfade özgürlüğü ülkedeki genel psikoloji yönetimine aykırı düşmemelidir. Bir konu yargıya intikal ettikten sonra da yargı neticesi beklenmelidir; ayrıca hükümetin yargıya müdahale etmesi gerektiğini dile getirmek ve hükümetin yargıya müdahale etmesini ilkesel olarak Avrupa ilkelerine aykırı bulmak, çok doğru bir tavır değil. Unutulmamalıdır ki yasamayla, yasalarla ilgili bir problem varsa bunu da değiştirmenin belli bir süreci vardır.

AB sürecinde hukukî alana ait pek çok mayınlı konu var. Bu noktada sorulması gereken soru şudur: Bu mayınları rasyonel ve birbirimizi anlayacak şekilde yavaş yavaş temizleyerek mi önümüzü açmalıyız, yoksa mayınları patlatarak tansiyonu mu yükseltmeliyiz? Burada her iki tarafın da ilişkilerde kullanacağı üslup ve bu üslupların her iki tarafta doğru yankı bulması önemlidir. Herşeyden önce toplum olarak çok süratli tepki veren ve sürekli gündem değiştirerek iniş çıkışlar yaşayan bir psikolojiden çıkıp AB sürecini teknik işleyen rasyonel bir süreç olarak görmeli ve bu sınırlar içinde tutmalıyız. AB süreci bu sınırlar içinde tutulursa

ve konulara sabırla ve soğukkanlılıkla yaklaşılırsa, gündeme gelen bütün bu problemler daha kolay aşılacaktır.

Haksever — Bütün bu olanlardan sonra teknik gideceği görüşünde misiniz?

Davutoğlu — Kendi mecrasını bulacağı kanaatindeyim. Türkiye'de birçok defa 2000'lerin psikolojisi aşıldı. Bu noktada mesele, bu iniş çıkışların nabzını iyi tutmak ve tansiyonun daha fazla yükselmesinin önüne geçmek için çaba göstermektir.

Türkiye-ABD ilişkileri

Kohen — 2004 Türkiye-ABD ilişkileri için kritik bir yıldı. 2005'in ilk yarısında da bu gerilimi yaşadık. Fakat son dönemde, en azından son 3-4 aydan beri ilişkilerde bir hareketlenme ve düzelme yaşandı. Bu bağlamda büyükelçinin gelmesi ve yaptığı konuşmalar havanın daha da yumuşamasına yol açtı. Ayrıca önümüzdeki dönemde Türkiye-ABD ilişkilerinde yeni bir yaklaşıma tanık olacağımız yönünde bir izlenimim var. İki ülke arasındaki ilişkilerin 2004'te gerilmesinin ve bir kriz durumuna girilmesinin esas sebebi olan 1 Mart Tezkeresi bağlamındaki Irak meselesi, bugün de gündemdeki yerini korumaktadır. Bu konudaki sorunun iki önemli ayağı var: Bizzat Irak meselesi ile Kuzey Irak'taki Kürt oluşumu ve PKK'nın varlığı gibi Irak ile ilgili diğer konular. Bu konulardan ilki hakkında her iki taraf da ortak tutum veyahut –en azından– birbirine yakın bir tutum sergilemektedir. Ancak Kürt oluşumu ve PKK konusu hâlâ iki tarafın da görüşlerinin farklı olduğu alanlardır. Bizim edindiğimiz izlenime göre ABD'nin bu konuda yeni bazı yaklaşımlar ve girişimler planlamaktadır. Bu noktada benim sormak istediği soru şu: Türkiye'nin ABD konusunda yeni bir gündemi var mı? Bu gündem nedir? Ne yapmak niyetinde? 2006'da Türkiye-ABD ilişkilerinin yeniden rayına oturmasının önündeki tüm engeller aşılabilecek mi?

Davutoğlu — Türkiye-ABD ilişkileri yeni bir ilişki değildir; ama –birçok diğer ilişkide bahsettiğimiz gibi– konjonktür değiştiğinde yeniden tanımlanıp doğru yerlere oturtulması gereken bir ilişkidir. Dolayısıyla bu ilişkinin süreklilik ve değişim unsurlarına dikkat edilmelidir. İki ülke arasındaki ilişkilerin süreklilik taşıyan unsurları kalıcı ve doğru öğeler taşımaktadır:

[ii] Coğrafi zaruret: ABD Afroavrasya ana-kıtasına bağlantısı olmayan küresel bir güçtür; Türkiye ise Afroavrasya'nın coğrafî olarak merkezinde bir ülkedir. Bu bağlamda iki ülke arasında rasyonel ve doğru planlamalar yapılırsa, stratejik bir uyum olması ve ortak çıkar alanları oluşması kaçınılmazdır.

[ii] Tarihî arka plan: Türkiye, birçok Avrupa ülkesiyle, büyük güçle çatışmıştır; mesela Rusya, İngiltere, Fransa... Bu ülkelerden bir kısmıyla da İstiklal Harbi esnasında doğrudan ya da dolayı olarak çatışma içinde olmuştur. Ancak ABD ile Türkiye arasındaki ilişkilerin tarihinde önyargı oluşmasına sebep olacak bir arka plan yoktur. Dolayısıyla tarihî bakımdan da ilişkilerin sağlam bir zemini vardır.

[iii] Stratejik zemin: Soğuk Savaş sonrasında Balkanlar, Kafkaslar, Ortadoğu, Orta Asya ve Güney Asya'da ortaya çıkan birçok problemde veya bu bölgelere bakışta Türkiye ile Amerika arasında çıkar paralellikleri söz konusudur.

Bu ortak noktalara rağmen, yaşanan konjonktürel dalgalanmalar sebebiyle bazen sıkıntılar yaşanabilmektedir; mesela Soğuk Savaş dönemde NATO çerçevesinde çıkarlar birebir örtüşürken, Kıbrıs sonrasında Türkiye ambargolarla karşı karşıya kalmıştır. Dolayısıyla bu noktada mesele, konjonktürel dalgalanmalar gündeme geldiğinde her iki tarafın da büyük stratejik resmi görecek şekilde davranmasıdır. Konjonktür değişikliği esnasında yaşanan problemlerin en önemli sebebi, büyük bir aktörün kendi planını yapıp Türkiye'ye veya başka bir aktöre çizdiği plana göre bir rol biçmesi ve ilişkiyi de bu çerçevede inşa etmesidir ya da karşı tarafta ilişkinin bu şekilde anlaşılmasıdır. Mesela, Irak meselesi esnasında yaşanan problem buna bir örnektir; zira 1 Mart Tezkeresi geçmediği zaman Türkiye'de iki ülke arasındaki bütün ilişkilerin çökeceği havası hâkimdi. Halbuki iki ülke arasındaki ilişkilerin mantığı büyük resmi görmekle yürür ve farklılıklar bu büyük resimden sonra tanımlanır; Irak örneğinde ortak çıkarları belirleyip görüş farklılıklarını açıkladığınızda iki müttefik olarak çözüme ulaşacak yola girmişsiniz demektir.

Türkiye-ABD ilişkilerinin eksik kalan bir başka yönü de iki ülke arasındaki ilişkilerin strateji/askerî ağırlıklı görülmesidir. Bu bağlamda, yani stratejik ilişkilerin önemli olduğu bir ortamda,

kültürel ve ekonomik altyapı da buna göre kurulmalıdır. Soğuk Savaş, özellikle de 11 Eylül sonrası konjonktürde –daha önceki dönemlere göre– hem Amerika'nın Türkiye'ye ihtiyacı hem de Türkiye'nin Amerika'ya ihtiyacı daha fazladır. Burada yapılması gereken büyük resmi görmek ve ilişkilerin kapsamını doğru tanımlamaktır.

Haksever — Cengiz Bey sizin değerlendirmenizi ve sorunuzu alalım.

Çandar — Ahmet Bey'in girişte Afroavrasya bağlantısı çevresinde yaptığı açıklamalarla inşa ettiği çerçeveden iki eşit güç arasındaki ilişkilerde bir dengesizlik olmuş gibi bir sonuç çıktı. Bu çerçeveye göre her iki taraf da ortak çıkar alanlarını doğru tanımlarlarsa, biri Afroavrasya hattında oturmayan; diğeri de Afroavrasya hattının tam merkezinde oturan iki eşit güçtür. Ahmet Bey, jeopolitiği çok sevdiği için haritalara ve jeopolitik mekanizmalara bakarak bu hükümleri verebiliyor. Ancak hakikat bu durumun aksinedir; yani iki ülke arasında asimetrik bir ilişki vardır. ABD tek kutuplu bir uluslararası sistem yaşadığımız bugünlerde tek kutbu temsil eden süper güçtür. Bu bağlamda Türkiye, önemli bir ülke olsa da, ABD ile ilişkisi kurumsal ittifak ilişkisinden kaynaklanmaktadır.

Bu noktada Ahmet Bey'in işaret ettiği ilişkinin arka planında "kan izi" olmadığı; yani ilişkinin pozitif bir zemine oturduğu konusunda Ahmet Bey'e katılıyorum. Fakat geleceği birlikte tanımlama ve ortak bir gelecek bakışı konusunda, ABD ile aramızda bir farklılaşma olmuştur. Aradaki ilişkinin askerî alana ve güvenlik sorununa hapsolması konusuna gelince, 80'li yılların sonu 90'lı yılların başına tam anlamıyla bu aşılmaya çalışmış; hatta Turgut Özal bir Amerika seyahatinde, *no more aid, more trade* (daha fazla yardım değil daha fazla karşılıklı ticaret istiyoruz) demişti. Bu dönemde, her seviyede ilişkileri geliştirerek yeni dünyanın nasıl dizayn edileceğini en yüksek düzeyde birlikte görüşür hale gelmiştik.

Dolayısıyla ABD ile ilişkiler son birkaç yıl içinde ve özelliklede Irak üzerinden geriledi. Şimdi de Irak zemini üzerinde bozulan ilişkiler; aynı zemin üzerinden toparlanma istidadındadır. Bu noktada ABD, Saddam rejimini yıkarak, sanki Irak'ı İran'a hediye etmiş ya da Irak'ı İran'ın nüfuzuna sunduğu şeklinde ortaya çıkan izlenimden kurtulmaya çalışıyor. Bu açıdan bakıldığında

Sünnilerin Irak denklemi içine alınması, ABD'lilerin de temel isteğidir. Türkiye'nin burada çok önemli bir rolü oldu ve Türkiye ve Amerika'nın çıkarları kesişti. Bunun devamında Kürt oluşumu veya PKK konularında da işbirliğinin olması beklenebilir. Ama benim soracağım soru şu: Durum kısaca özetlediğim şekildeyken, İran'ın yeni Cumhurbaşkanı Ahmedinejad'ın son derece sert demeçleri ve açıklamaları sebebiyle ortaya çıkacak muhtemel İran geriliminde Türkiye, ABD ile Irak bağlamında ilişkilerinin normalleştiği bir dönemde, nasıl bir konum alacaktır? Türkiye'nin stratejik bakış açısı İran bağlamında ne olabilir?

Davutoğlu — Cengiz Bey'in analizinde ifade ettiği ve hepimizin de bildiği gibi Türkiye-ABD ilişkileri güç dengeleri açısından asimetrik bir ilişkidir. Fakat bu durum, aradaki ilişkinin etken-edilgen ilişkisi olduğunu göstermez; zira Türkiye ölçeğinde bir ülkenin hiçbir ülkeyle ya da ülke grubuyla etken-edilgen ilişkisine girmesi söz konusu değildir. Etken-edilgen ilişkisinde bir taraf oyunun kurallarını ortaya koyar ve kime nerede ne rol düşeceğini belirler; diğer taraf ise bu duruma uyum gösterir. Bu kısa açıklamadan da anlaşılacağı üzere bu durum, uluslararası ilişkilerin bugünkü mantığı içinde de doğru bir mantık değildir. Dolayısıyla Türkiye-ABD ilişkilerinin doğru ayarlara ve doğru bir eksene oturması için her iki tarafın da bu ilişkiyi doğru tanımlaması ve doğru bir yaklaşıma sahip olması gereklidir. Bu bağlamda Irak meselesi –genel Amerikan diplomasisi ve kamusal diplomasi açısından– çok ilginç bir test alanı oldu:

Afganistan müdahalesinde çok daha meşru görülen ABD müdahalesi, Irak Savaşı öncesinde daha az meşru görüldü ve savaş esnasında ABD'nin meşruiyeti sarsıldı. Savaş sonrasında ise, dünya kamuoyu diplomasisi üzerindeki etkinliğini kaybetti ve tek kutupluluğunun zararını görmeye başladı; fark etti ki tek etken gibi görüldüğü anda bütün maliyeti de üstleniyor. Bu noktada ABD, yavaş işleyen rasyonel bir sürecin içine girdi. Irak meselesinde, çok açık bir şekilde şu görüldü ki, siyasî planlaması iyi yapılmamış, ekonomik ve kültürel altyapısı hazırlanmamış projeler –mutlak stratejik askerî hakimiyete sahip olsa da– karşı tarafta gördüğü unsurlara zemin sağlayan bir koz sağlamaktadır; mesela Irak, ABD etkisi altında görülse de, hakikatte İran'ın etki

alanı dâhilindedir. Bu noktada Irak'taki Sünnilerin tepkisinin sadece ABD'ye dönük olduğu yönündeki açıklamalar hatalıdır; zira Sünniler içeride Şii egemenliğinin artmasından da rahatsızlar. Bu rahatsızlığın ötesinde, Irak'taki grupların maksimalist talepleri artmıştır; zira bir taraftan Şiiler merkezde etkilerini artırmakta, diğer taraftan Kürtler her an ayrılmaya hazır bir pozisyonda isteklerini dile getirmektedir. Bu iki aşırı ucu, dengeleyecek unsur Sünnilerdir. Dolayısıyla Türkiye'nin doğru zamanlamayla başlattığı girişim neticesinde Sünniler devreye girerse, maksimalist talepler minimize edilecektir. Bu noktada, Amerikalılar ile Sünnilerin Baas dolayısıyla karşı karşıya gelmesi, iki tarafın da rasyonel tercihler yapmasını imkânsız kılıyordu. Fakat Irak'taki mevcut durum sebebiyle her iki taraf da birbirine muhtaçtı: Sünniler kendilerine alan açarken ABD'ye; ABD Şii faktörünü dengelemek için Sünnilere.

Bütün bu tablo şunu gösteriyor ki uluslararası ilişkilerin son derece dinamik seyreden yapısı içinde "mutlak dost-mutlak düşman" gibi kategorik tanımlamaların ötesinde genel bir stratejik perspektifi ortaya konulmalı ve alanda en ince detaya kadar bazı şeyleri düşünülmelidir. Önümüzdeki dönemde Irak'ta dört hatta beş önemli süreç işleyecek: Hükümet oluşma süreci; anayasa revizyon süreci; yerel seçimler; Amerikan askerlerinin çekilme sürecinin başlaması ve Kerkük'ün kaderi. Önümüzdeki dönemde bütün taraflar –geçmişi bir kenara bırakarak– eteğindeki taşları dökerek mümkün olduğunca Irak'ın istikrarı için çaba sarf etmelidir. Ayrıca Türkiye ile Amerika arasındaki istişari ilişkinin mevcudiyeti Irak'a istikrar getirecek en önemli unsurdur.

Bu bağlamda İran'a gelince, son yönetim değişikliği, sadece Irak bağlamında değil, Körfez ve Ortadoğu'da da tedirginliğe sebep olmuştur. İran, –Türkiye gibi– bölgede çok köklü bir diplomasi geçmişine sahip ülkelerden biridir. Bu sebeple her yönetim değişikliğinde bütün parametrelerin değişmesini beklemek zor. Ancak, İran'ın Irak'ta ve bölgede düzensizliğe ya da kaosa değil, istikrara katkı sağlayan bir aktör haline getirilmesi için de çaba göstermek gerekir ki bu noktada Türkiye'nin çabalarının doğru bir ağırlığı vardır. Bundan sonra da bu çabalar, doğru bir zamanlama, doğru bir istişari kanal ve doğru telkinler ile yürütülmelidir.

Türkiye, önümüzdeki dönemde bölgedeki her meseleye pozitif katkı sağlayan bir ülke olacaktır ve bunun altyapısı da vardır. Bu noktada, İran üzerinden ABD ile Türkiye'nin tekrar karşı karşıya geleceğine dair kıyamet senaryoları kabul edilebilir yaklaşımlar değildir.

Bu noktada 2006'ya çok kısa başlıklarla işaret edilebilir: Irak'taki etkin pozisyonumuzu devam ettirmemiz gerekiyor; Ek Protokol konusundaki problemleri aşarak Avrupa Birliği'yle fiilî müzakereleri başlatmak durumundayız; Kıbrıs'ta yoğun bir tempoyla çalışarak KKTC'ye dönük ambargoların kaldırılması için çaba sarf edeceğiz; Balkanlar konusunda katılımcı ve aktif bir politika yürüteceğiz; Kafkaslar ve Orta Asya'da Bakü-Ceyhan Boru Hattı dışındaki projelere daha da ağırlık vererek devreye sokucağız; Rusya'yla ilişkileri Avrasya denkleminde derinleştireceğiz ve Afrika ve Latin Amerika da dâhil olmak üzere yakın bölgemizdeki kriz alanları dışında da etkin bir dış politika takip edeceğiz.

Haksever — Herkese çok teşekkür ediyoruz. Türkiye'nin dış politikası hakkında bilgi vermeye ve 2006'da olacaklara dair ipuçlarını ortaya çıkarmaya çalıştık.

2006

Türk Dış Politikasında 2006

Taha Akyol
Eğrisi Doğrusu Özel, *CNN Türk*
28 Aralık 2006
(Diğer Konuklar: Hasan Cemal, Fuat Keyman, Yalım Eralp)

Taha Akyol — Sayın Davutoğlu, öncelikle özet halinde bir dış politika büyük resmi alalım; 2006 yılı nasıl geçti? Türkiye'nin dış politikadaki temel sorunlarını bir tablo haline getirdiğimizde büyük resim nasıl gözüküyor?

Ahmet Davutoğlu — Büyük resmi, bazı kavramlar üzerinden çizebiliriz: Türkiye'nin eskiden beri bir *köprü ülke* ve *bölgesel güç* olduğu görüşü dile getirilir. [i] İki taraf arasında geçişkenliği sağlayan ülke anlamındaki *köprü ülke*, daha çok pasif bir pozisyonu ortaya koyar; daha öncede ifade ettiğim gibi Türkiye'nin sahip olduğu roller sebebiyle bu kavram yerine aktif bir pozisyonu ifade eden *merkez ülke* kavramına ağırlık verilmelidir. Dolayısıyla, Türkiye'nin dış politikada çevresiyle bütünleşen ve kendisini merkez alan bir rol üstlenmesi gerekir. [ii] *Bölgesel güç* kavramına gelince, elbette ki Türkiye, sahip olduğu pozisyon itibariyle bölgesel bir güçtür; ancak stratejik vizyonu sebebiyle bölgesel güç olmakla yetinemez. O halde Türkiye küresel bir aktör olmalıdır. Buradaki kritik soru şudur: "Köprü ülkeden *merkez ülke*ye, bölgesel güçten *küresel aktör*e geçecek araçlarımız var mı?" Bu noktada da –daha önce de dile getirdiğim gibi– vurgulanması gereken iki önemli husus var: *Özgüven* (psikolojik şart) ve *rasyonel bir startejik eylem planı*. Özgüven kendi toplumunuza, kendi ülkenize, kapasitenize, tarihî arka planınıza ve gelecek vizyonunuza güvenmenizdir. Fakat bu, tek başında yeterli değildir; özgüvenin yanında rasyonel bir plan da olmalıdır. Çünkü yüksek

özgüvene rağmen, rasyonel, stratejik planlamanın yapılmadığı bir durum son derece uçuk yaklaşımları da beraberinde getirebilir. Aksi bir durum da aşırı realist bir tutuma sebep olarak stratejik vizyondan kaymalara sebebiyet verebilir. O halde arada bir denge kurulmalıdır. Bulunduğunuz yerden ufka doğru baktığınızda bir denge kurmak zorundasınız; sürekli ayaklarınızın ucuna bakarsanız ufku göremezsiniz, sürekli ufka bakarsanız adım atamasızsınız. Bu açıdan baktığınızda Türkiye'nin sahip olduğu imkânları, üzerine bastığı coğrafya ve dayandığı tarihî arka planla yorumlamamız; bölgesel ve uluslararası çerçeveyle bütünleştirmemiz gerekir.

Açıklamalarımızı üzerine inşa edeceğimiz hususa işaret ettikten sonra, Türk dış politikasının temel ilkeleri çerçevesinde konuyu ele alabiliriz:

[1] Dış politikanın sağlam bir şekilde ilerleyebilmesi için ülke içindeki meşruiyetin sağlanması gerekir. Bütün toplumlar için meşruiyetin temeli, özgürlük ile güvenlik arasındaki dengeyi birini diğerine feda etmeden sağlayabilmektir. Bu açıdan bakıldığımda devlet hem toplumun güvenliğini sağlamalı hem de özgürlük alanını genişletmelidir; güvenlik adına özgürlük feda edildiğinde meşruiyet kaybedilirken; özgürlük için güvenlikten taviz vermek toplumun yaşama şansını yok eder. Türkiye, 11 Eylül sonrasında bütün toplumlar güvenlik adına özgürlüklerini kısıtlarken, son dört beş yıl içinde –genel olarak baktığımızda– bu dengeyi sağlıklı bir şekilde kurmuştur. Bu dengeyi sağlamak amacıyla sekiz reform paketi uygulandı; dokuzuncusu da Nisan ayında deklare edildi. Bu sene terör sebebiyle yaşanan sıkıntılarla –haklı olarak– belli bir duyarlılık ortaya çıktıysa da, buna karşı tedbirler alınabileceği ve küresel ve bölgesel faktörler kullanıldığında terörün manevra alanının daraltılabileceği anlaşılmıştır.

[2] İçerideki sağlam zemini koruyabilmek ve sürdürebilmek için yakın komşularla sağlıklı bir iletişim kurmak gerekir; zira komşularıyla iyi bir iletişim ve ekonomik anlamda karşılıklı bağımlılık kuramamış, kültürel ilişkilerini zaafa uğratmış, siyasî ve askerî anlamda tehdit algılamasına düşmüş bir ülke, sürekli bir tedirginlik içinde olacaktır. Bu ilkeden hareket ederek 2002-2006 döneminde Türkiye'nin komşu ülkeleriyle ilişkileri tahkim edil-

miştir. Mesela 2006'da Yunanistan'la AB bağlamında sıkıntılar yaşandıysa da Yunan Dışişleri Bakanı Türkiye'ye geldi ve –ilk defa– iki ülke genelkurmay başkanı karşılıklı ziyaretler gerçekleştirdi. Bulgaristan içindeki Türklerin Bulgar sistemine pozitif katkıları bu yıl iyice pekiştiği gibi Bulgaristan'la ilişkiler de gelişti. Gürcistan'la son derece yoğun temaslar var; mesela önümüzdeki günlerde Batum Havalimanı Türkiye'nin iç havalimanı gibi kullanılacak. Bu durum şu bakımdan önemlidir: Türkiye'nin yakın kara havzasındaki komşu ülkelerle coğrafî bakımdan zorunlu ekonomik irtibatları var. Bu irtibatlar Soğuk Savaş döneminde kısa süreliğine kesintiye uğrasa da bugün yeniden inşa edilmelidir. Dolayısıyla Batum Havalimanı'nda hiçbir pasaport kontrolünden geçmemek tarihî bakımdan Artvin ile Batum arasındaki irtibatı yeniden inşa etmeye hizmet edecektir; yani yapılmaya çalışılan husus gayritabiî bir durumu düzeltmektir. Bu düzeltme askerî ya da yayılmacı yollarla değil; ekonomik ilişkileri ve kültürel alışverişleri artırarak kurulmalıdır.

2006 yılında komşu ülkelerle ilişkileri kuvvetlendirmek/tahkim etmek için yapılan önemli görüşmeler şunlardır: Bulgaristan [16-17 Ocak], Romanya [25-26 Ağustos] ve Gürcistan [4-5 Şubat] başbakanları Türkiye'ye geldi; Başbakan Recep Tayyip Erdoğan İran'a [3 Aralık] ve Suriye'ye [6 Aralık] gitti; yakın zamanda Gürcistan Cumhurbaşkanı buradaydı [19-22 Aralık]; Dışişleri Bakanımız Bulgaristan'a gitti. Bütün bu temaslar neticesinde –Irak ve Ermenistan dışındaki– komşularımızla kısa, orta ve uzun vadede herhangi bir kriz beklemiyoruz.

[3] Dış politika analizinde istinat ettiğimiz üçüncü ilke, yakın kara havzasındaki ikinci halkayla ilişkilerdir; yani Ortadoğu [Filistin, Lübnan, Orta Irak]; Kafkaslar [Karabağ, Abhazya, Osetya] ve Balkanlar'dır [Kosova, Makedonya]. Türkiye bu bölgelere dikkat etmelidir; zira bu bölgelerdeki tırmanmaya mütemayil akut problemler, uluslararası bir baskı olduğunda Türkiye'nin komşularıyla irtibatını zedeleyecek özelliklere sahiptir. Nitekim son iki sene içinde Türkiye'ye Filistin'i, İran'ı ve Suriye'yi izole etmesi yönünde telkinler yapıldığında, hükümet net bir tavır sergileyerek "çevremizde izolasyon istemiyoruz" politikasını takip etmişti; zira izole edilen hatları birleştirdiğinizde aslında Türkiye, izole

ediliyordu. Dolayısıyla Türkiye'nin "bu bölgelerde ortaya çıkan problemlerle bizim sınırımızda olmadığı için ilgilenmeyelim" deme şansı yoktur; zira Kosova'nın güvenliği Edirne'yi de ilgilendirir ya da Abhazya ve Osetya'daki problemler Türkiye'nin Gürcistan ilişkilerini etkileyebilir. Bu açıdan bakıldığında Türkiye, ikinci kriz bölgesinde problem çıkmadan önce problem çıkarabilecek konulara müdahil olmalı ve bu meseleler de etkili olmaya çalışmalıdır. 2006'da yoğun olarak bu amaç doğrultusunda çaba gösterdik; mesela Dışişleri Bakanının İran'a birkaç kere giderek nükleer konuda yaptığı teşebbüsler ve Başbakanın bazen bir hafta içinde beş altı lideri aynı anda arayarak tansiyonu düşürme çabaları, bu politikaya yönelik girişimlerdi.

[4] Bakışlarımızı ayakucumuzdan ufka doğru çevirdiğimizde küresel aktörlerle de [AB, ABD, Rusya, Çin ve Hindistan] ilişkilerimizi tanımlamak gerekiyor. Bu açıdan 2006'ya baktığımızda ABD ile ilişkilerimiz son derece rasyonel bir şekilde ilerlemiş ve ileri projeksiyon itibariyle doğru bir zemine oturmuştur. Bu açıdan Dışişleri Bakanı Rice'ın [25-26 Nisan] Türkiye ziyareti son derece önemliydi; bu ziyaretin ardından Dışişleri Bakanımız Amerika'ya gitti ve Başbakan Erdoğan Bush'la görüştü. Bu görüşmeler, ilişkilere hareketlilik kazandırmıştır. AB ilişkilerimiz de uzun dönemli stratejik perspektifimizin en önemli omurgalarından birini oluşturmaktadır. Rusya'yla ilişkiler ise yine bu sene içinde gerçekleşen ziyaretlerle önemli gelişmelere tanık olmuştur. Bu açıdan 2006 içindeki üç hafta son derece önemlidir: [i] Ocak ayının son haftasıyla Şubatın ilk haftası arasındaki dönemde Fransa, İngiltere ve Almanya dışişleri bakanları Türkiye'ye geldi. [ii] Mayıs ayının sonuyla Haziran başında İsrail, Rusya ve Almanya dışişleri bakanları Türkiye'deydi. [iii] Ekim ayındaki bir hafta içerisinde de Başbakan Erdoğan, ABD temasları sırasında Başkan Bush, Tony Blair, Merkel ve Suudi Arabistan Kralı Abdullah'la görüştü. Bu görüşmeler, Türkiye'nin küresel aktörlerle ilişkisini bölgesel ilişkileriyle birlikte değerlendirdiğinin önemli bir göstergesidir.

[5] Ufkumuzu bundan biraz daha ileri doğru açtığımızda uluslararası etkinlik alanlarımız gelmektedir. Bu alanda da sık sık vurguladığım bir prensip, Atatürk'ün İstiklal Savaşında ifade ettiği bir ilkedir: "Hattı müdafaa yoktur, sathı müdafaa vardır. O satıh

bütün vatandır." Bu ilke, bir anlamda diplomasiye aktarılsa şu şekilde ifade edilebilir: "Hattı diplomasi yoktur, sathı diplomasi vardır. Bu satıh bütün dünyadır."

Türkiye için Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi belli krizlere göre başarılı ya da başarısız olduğu bir dış politika performansı yeterli değildir. Bu açıdan Türkiye, küresel bir aktör olmalıdır; zira küresel bir rolü üstlendiğini gösterebilirse yakın bölgelerindeki krizlere müdahale etmesi de daha kolay olacaktır. Geçen sene bu bakımdan son derece yoğun geçti: Medeniyetler Arası İttifak Projesi[23] çok büyük yankılar yaptı; Papa'nın Türkiye ziyareti [28 Kasım] birçok felaket senaryolarının aksine Türkiye'nin dışarıdaki görüntüsünü olumlu yönde etkiledi; Almanya Dışişleri Bakanıyla Dışişleri Bakanımızın başlattığı ortak kültürel girişim Avrupa'da ve Almanya'da değişik yankılara sebep oldu. Bunların yanı sıra kamuoyunun çok az bildiği bazı gelişmeler de yaşandı; mesela BM'de 2005 içinde azgelişmiş ülkelere ve felakete uğrayan devletlere en fazla yardım yapan ülkeler arasında yükselen iki büyük ülkenin Çin ve Türkiye olduğu ilan edildi. Bunun için BM Genel Sekreter Yardımcısı, Dışişleri Bakanımızla New York'taki toplantı esnasında görüşerek teşekkür etti. Bir başka örnek de azgelişmiş 50 ülkeden oluşan bir grubun BM'de yaptığı toplantıya –bu yardımların koordinasyonundan sorumlu– TİKA Başkanı özel misafir olarak çağrıldı. Karayipler Grubunun toplantısında da Dışişleri Bakanımız özel şeref misafiri olarak konuşma yaptı. Bunlar, BM Güvenlik Konseyi'ndeki 2009-2010 adaylığımız için son derece önemlidir.

Dolayısıyla, Türkiye'nin dış politikadaki performansı, görünürlüğü, bilinirliği ve BM operasyonuna yaptığı katkı –başlı başına– bölgedeki ağırlığını etkilemektedir. Eskiden "Darfur kriziyle bizim ne alakamız var?" diye düşünülürken, bugün Darfur krizinde Avrupa'nın ve Amerika'nın öncelikle başvurduğu ülkelerden birisi Türkiye'dir; zira Türkiye hem Darfur'da başlı başına bir kamp inşa ediyor hem de TİKA ofisleri çalışıyor. Özerk bir şirket olan THY ile yapılan stratejik planlama toplantılarında talep edilen üç husus da bu açıdan son derece önemlidir: [i] Türkiye'nin

23 Medeniyetler İttifakı Türkiye Ulusal Planı için bkz. www.medeniyetlerittifaki.org.tr

hinterlandında uçmayacağınız nokta kalmayacak. Bu bağlamda Yemen, Katar ve Bahreyn uçuşları bu sene başlamıştır. [ii] Pivot ülkelerde birden çok noktaya uçuşlar yapılmalıdır. Mesela THY, Ukrayna'da beş ayrı noktaya uçuş gerçekleştirmektedir. Derslerde kullandığım çok ilginç iki harita vardı ki, bu haritalar aynı noktaları gösteriyordu: 1948 tarihli ilk haritada British Airways'in uçuş noktaları; ikincisinde 1986-96'daki kriz bölgeleri vardı. İki harita arasındaki benzerlik göstermektedir ki uluslararası sistemin büyük transformasyon geçirdiği dönemlerdeki son hegemonik güç ile onun bir sonraki dönemdeki yeni transformasyonundaki kriz noktaları arasında bir ilişki vardır. Dolayısıyla ulaşamadığınız yerde etkinlik kuramazsınız. [iii] Yeni açılım yaptığımız yerlere Türk Hava Yolları ulaşmalı. Brezilya seferi başladı. Bu sene Türkiye'nin Latin Amerika Yılı deklare edildi. Geçen sene Afrika Yılı deklare edilmişti, Başbakanımız bu sene Afrika Zirvesi'nin özel konuğu. Geçen sene de Arap Birliği'nin özel konuğuydu. Bundan sonra Türkiye hem Afrika Birliği'nde hem de Arap Birliği'nde gözlemci statüsündedir. Bütün bu çalışmalarda Türkiye bir şekilde devrede olmak, ağırlığını hissettirmek durumunda.

Özetle toparlamak gerekirse 11 Eylül'den sonra ortaya çıkan şartlar dünyaya büyük riskler getirdi. Türkiye'ye de risk getirmekle birlikte jeokültürel, jeopolitik ve jeoekonomik alanda –enerji koridorları üzerinde de duracağız– olağanüstü sıçrama yapma imkânları getirdi. Krizlerle uğraşmaktansa, hedefleri yükseltip Türkiye'yi merkez alan bir etki alanına dayanarak küresel bir aktör olma planları yapmalı ve Cumhuriyet'in yüzüncü yılına, 2023'e böyle bir vizyonla bakmalıyız.

Akyol — Sayın Davutoğlu çok teşekkür ederim. Bu kadar ismi, bu kadar ülkenin adını, bu kadar toplantıyı, bu kadar seyahati not tutmadan anlattığınıza göre size çok şey sorabiliriz. Şimdi soru ve analiz bölümüne geçebiliriz.

Avrupa Birliği ve Türkiye

Hasan Cemal — Ahmet Davutoğlu'nun büyük resmi özetleyen konuşmasını dinlerken aklıma klasik bir şey geldi: "Hiçbir iktidar sahibi yoğurdum kara demez." Bu açıdan Davutoğlu'nun da ağzından bal damladı. Ancak konuyu AB'ye getirdiğimizde

önümüzde çok pembe bir tablo yok. 2006 yılında AB treni çok yavaşladı ve reform yorgunluğu ciddi bir soru işareti olarak hükümet tarafında ortaya çıktı; zira birçok adım atılamadığından bir durgunluk dönemi yaşandı. Neticede AB müzakere süreci başladı; fakat bir yıl içinde bir fasıl açıldı ve kapandı; diğer dört fasıl konusunda –Güney Kıbrıs'ın engellemesiyle– hiçbir adım atılmadı. Bu sırada tarama süreci tamamlandıysa da fazla bir mesafe alınamadı. Bu ay içindeki dışişleri bakanları toplantısında da sekiz fasıl askıya alınırken diğer fasılların açılması da Güney Kıbrıs önkoşuluna bağlandı. Bu arada açılmaya hazır dört fasıldan biri de Türkiye'nin ağzına bir parmak bal çalmak için göstermelik olarak açıldı. Bu tablo açısından bakıldığına AB treninin yavaşladığı değil; fiilen durma noktasına geldiği açık bir biçimde görülmektedir. Türkiye açısından AB sürecinin bir dış politika konusu olmasının ötesinde bir uygarlık, barış ve ülkeyi tepeden tırnağa değiştirme projesi olduğu dikkate alınırsa, mevcut durum kabul edilemez bir noktadır. AB konusunda böyle bir yavaşlama varken hükümetin AB kararlılığı devam ediyor diyebilir miyiz? Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ün "Tarama süreci bellidir; elimizde bir yol haritası var, biz açarız, gereğini yapar, kapatırız" açıklaması çok önemli bir niyet beyanıydı; bu açıklamadan hareketle hükümet, "Her alanda neyin yapılması gerektiğini biliyoruz. Güney Kıbrıs engellese de biz otururuz, şu alanda yapılması gerekenleri yapmaya başlarız, vakit geldiğinde de hazır bir noktada oluruz" şeklinde ifade edilebilecek bir siyasal kararlılığa ve niyete sahip mi?

Yalım Eralp — Davutoğlu özgürlükten bahsetti; ancak herkes 301. maddenin işleyişinden rahatsız. Başbakan da –bu konuda– birtakım talepleri dile getiren sivil toplum örgütlerine "Herkes kendi işine baksın" diyerek kızdı; ardından da "Sivil toplum örgütleri bir taslak hazırlasın gelsin" diyerek ilk beyanatıyla çelişen bir açıklama yaptı. Bu noktada 301. maddeyi değiştirmek yerine hâkim ve savcıların baktığı gerekçeyi düşünmez misiniz? Hükümet bunu kendisi yapamaz mı? İkinci sorum da şu: AB ile hakikaten durma noktasına gelmesinin zahirdeki sebebi Rum bandıralı gemilere ilgili hususlar. Bu noktada hükümet birkaç yanlış yapmıştır; siz bu konuda ne düşünüyorsunuz?

Akyol — Hükümetin yaptığı hatalar nelerdir?

Eralp — AK Parti hükümetinin yeni iktidara geldiği dönemde Denktaş, Kopenhag'da [2002] anlaşmayı imzalamadı. 2003'te Lahey'de gerçekleşen Kıbrıs görüşmelerinden sonra Abdullah Gül'ün ifade ettiği "Denktaş imzalayacaktı; ama son anda vazgeçti" ifadesi de trenin kaçmasına sebep oldu. 12 Mayıs 2004'te de hükümet Gümrük Birliği'ni genişleten bir Bakanlar Kurulu kararı çıkarttı; fakat Kıbrıs'ı dâhil etmedi. Bu durum da AB'nin dikkatini çekti. Netice de 12 Mayıs 2004'te Resmi Gazete'de yayınlanan kararda Kıbrıs Cumhuriyeti yer almadığı için AB, Ek Protokolü gündeme getirdi ve bunu 17 Aralık 2004'te müzakerelere başlamanın ön-şartı saydı.

Bu dönemde, mevcut tartışmalara karşılık hükümet, "limanların açılması Gümrük Birliği'nin değil, hizmet sektörünün bir parçasıdır" şeklinde ifade edilebilecek hukukî bir tez öne sürdü ve ardından da bu tezden tamamen vazgeçerek "KKTC üzerindeki izolasyonların kaldırılması koşuluna" bağladı. Bu gelişmeler karşısında benim tezim şudur: Türkiye'nin söz konusu tezden vazgeçmesinin sebebi, Gümrük Birliği Anlaşması'nın 58. ve 62. maddelerindeki ihtilaf mekanizmalarıdır. Bu maddelere göre hukukî bir anlaşmazlık olduğunda sorunu konuyu ilgili divan çözecektir. Türkiye bu durumda limanlarını kaybedebilirdi, ama karşılığında Türk işadamlarına AB'ye vizesiz gitme imkânı sağlanabilirdi.

Fuat Keyman — Türkiye-AB ilişkilerinde karşılıklı güven bunalımı aşılmadığı sürece bu ilişkinin bir yere gitmesi çok zor; yani süreci uzun süreli müzakereye ya da tam üyelik müzakeresini götürmek kolay değil. Bu açıdan bakıldığında hükümet, bu konuda yapacağı çalışmaların ötesinde kendisini de bu güven bunalımını aşmak için hazırlamadır; yani bu konuda güçlü olmalı ve siyasî irade göstermelidir. Hiç şüphesiz bu siyasî iradenin gösterilmesi, bu güven bunalımından yararlanan siyasî aktörler sebebiyle zordur; zira bu dönemde bazı siyasî partiler AB sürecine belli bağlamda karşı olduklarını açıkça beyan ettiler. Örneğin MHP çok açıkça –evvelki ikircikli tutumunu bırakarak– bu sürecin bir yerde durması gerektiğini söyledi; Saadet Partisi de karşı olduğunu söylüyor. Mümtaz Soysal da "belli bir süre gururla ayrıcalıklı üyeliği kabul edelim" diyor. Dolayısıyla, güven bunalımı sürecinde Türkiye'deki aktör-

ler de net olarak pozisyonlarını ortaya koymaya başladılar. Bu açıdan hükümet çifte bir kıskaç içindedir: Tüm dünya konjonktürü içinde Türkiye-AB ilişkilerini götürmek ve siyasî aktörlerin açıklamaları. Bu tablodan hareketle sormak istediğim soru şu: Türkiye'nin takip ettiği dış politikaya dair çizdiğiniz vizyon açısından hükümette ve kendinizde –içerideki ve dışarıdaki– bu güven bunalımını aşma kapasitesini görüyor musunuz?

Cemal — Fuat Keyman'ın sorusuna bir ilave yapılabilir: Türkiye'de kriz yaratmak isteyenler Türkiye'nin AB yolunu kesmek istiyorlar. Bu konudaki düşünceniz nedir?

Akyol — Ahmet Bey, bu soruları iki önemli başlık altında toplayabiliriz: Hükümetin kararlılığı hakkında şüpheler/güven bunalımı ve AB sürecinde hükümetin karşısına çıkan sorunlar. Kıbrıs meselesini ayrıca konuşuruz.

Davutoğlu — Türkiye-AB ilişkilerinin inişli çıkışlı bir seyri vardır. Mesela 1995'de Gümrük Birliği ilan edildiğinde "Avrupa Avrupa duy sesimizi" diye manşetler atılırken, Lüksemburg'da [1997] Avrupa'ya büyük bir nefret duygusuyla yaklaşan başlıklar atıldı, demeçler verildi. 1999'da tekrar bir ümit doğdu. Bu sarkaç, psikolojimizi etkilemekte ve AB ile ilişkilerimizi rasyonel bir zemine oturtmamızı engellemektedir. Dolayısıyla, öncelikle bu gelgitler kontrol altına alınmalıdır. Avrupa'ya karşı duyulan güvensizliğin çeşitli sebepleri var; mesela bazı kesimler İstiklal Harbi'nin Avrupalı aktörlere karşı yapılmasından dolayı güven duymuyor. Türkiye tarafında olduğu gibi Avrupa tarafında da benzer psikolojik gelgitler var; zira bir tarafta Türkiye'nin kapasitesi varken, diğer tarafta geçmişe dayalı çok ciddi bir irrasyonel tepki söz konusu. Bu açıdan bakıldığında öncelikle yapılması gereken psikolojileri kontrol ederek ilişkiyi rasyonel bir çerçeveye oturtmaktır.

Bu psikolojik gelgit öyle bir duruma gelmişti ki Türkiye'deki Avrupa şüphecileri ile Avrupa'daki Türkiye şüphecileri bir yerde birleşmişlerdi: "Mademki bu kadar çok şüphe var, o halde anlaşmadan bütün ilişkileri gittiği yere kadar rölantide götürelim." Bu ortak noktanın gösterdiği gibi hem Avrupa hem de Türkiye –farklı gerekçelerle– ilişkiyi koparmak istemiyor. Ancak 2002 Kopen-

hag Zirvesi'nden[24] [12-13 Aralık 2002] 2004'e kadar izlenen reform temposu, hem Türkiye'de hem de Avrupa'da şüphecilerin argümanlarını –bir anlamda– ellerinden aldığı gibi onları köşeye de sıkıştırdı. Bu açıdan bakıldığında AB sürecine dört düzlemde bakılabilir:

[1] AB ile entegrasyon ve reform süreci: Bu noktada, Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ün söylediği husus önemlidir. Dolayısıyla reformlara nasıl baktığımızı doğru bir zemine oturtmak gerekiyor: Türkiye Cumhuriyeti'nin Osmanlı'dan miras aldığı en önemli özelliklerden bir tanesi, uluslararası şartlara –özellikle de Avrupa'daki değişimlere– intibak etmek için doğru ve çabuk refleksler göstermektir. Bu refleks, Osmanlı'nın düşüşünü geciktirdiği gibi Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasal dönüşümlerini başarabilmesini de sağlamıştır. Mesela 1648'de Vestfalya düzeni kurulduktan bir müddet sonra Türkiye'de Köprülü Reformları (restorasyon dönemi) yaşanır; 1815 Napolyon Savaşları ve Viyana Kongresi düzenine karşı Tanzimat ilan edilir; Birinci Dünya Savaşıyla Avrupa'da imparatorluklar biterken, Cumhuriyet ilan edilir; İkinci Dünya Savaşından sonra kurulan yeni dünya düzenine/BM düzenine karşı da demokrasiye geçilir. Bu geçişler zamanında doğru bir şekilde yapıldığında durağanlaşan siyasal ve toplumsal damarlara kan pompalarken, geciktiğinde tıkanmalara sebebiyet verir. Bu açıdan bakıldığında Soğuk Savaş sonrasında bütün ülkeler kendilerini reforme ederken, Türkiye içteki reformlarını engelleyen birtakım hususlar sebebiyle değişimi gerçekleştiremedi; yani *siyasî istikrarsızlıklar, ekonomik krizler* ve *terör* sebebiyle Türkiye bir iç muhasebe yapamadı. Dolayısıyla bu düzlemde (entegrasyon ve reform) Türkiye'nin kendi hayat standardını ve sosyal, siyasal ve ekonomik yapısını gözden geçirmelidir; yani AB süreci olmasa da Türkiye bu projeyi gerçekleştirmek zorundadır. Eğer bu süreçte bizi rahatsız eden unsurlar olursa, yapılması gereken yine kendimizi merkeze alarak ve kendimizle ilgili bir muhasebeyi rasyonel bir şekilde yaparak tedbir almaktır.

Akyol — Burada tereddüt edilen konu, hükümetin bu kararlılığı; yani önüne çıkacak engelleri aşacak kapasitesi var mı?

24 Kopenhag Zirvesi'nin Türkiye ile ilgili kararları için bkz. www.mfa.gov.tr/kopenhag-zirvesi-12-13-aralik-2002.tr.mfa

Davutoğlu Türkiye'nin kendini reforme etmesi, siyasal ve ekonomik istikrarını; toplumsal düzenini sağlam bir zemine oturtması bir tercih meselesi değil, bir zorunluluktur. Bu zorunluluğu yerine getiren hükümetler ayakta kalır; getiremeyenler de bir anlamda siyasî olarak hesap verir. Bu açıdan bakıldığında AK Parti hükümeti, bu kararlılığı göstermiştir; zira bu sene dokuzuncu paketi açıklayarak –birçok noktalarda AB'den gelen yanlış sinyallere rağmen– ciddi bir ritim sağladı. Dolayısıyla içerideki reform sürecinin durduğu söylenemez.

[2] AB komisyonuyla yürütülen teknik süreç: Teknik müzakerelerin yerine getirilmesi gereken belli aşamaları vardır. Bu düzlemde 3 Ekim 2005'te müzakereler başladı ve 13 Ekim 2006'da taramalar bitti. Müzakereler –zannedildiği gibi– Avrupa'nın dikte ettiği hususları içermemektedir. Aksine öncelikle fasıllarla ilgili tanıtım yapılıyor; ardından da karşılıklı müzakerelerle işleyen ayrıntılı tarama süreci geliyor. Dolayısıyla bu süreçte, belli siyasal alanlar dışında kalan son derece teknik alanlarda Avrupa'daki genel standarda ulaşmak isteyen Türkiye'nin bir anlamda röntgeni çekiliyor; yani yapılması gerekenlere dair bir tablo ortaya çıkıyor. Bu açıdan bakıldığında tarama faslında herhangi bir tıkanma yaşanmıyor.

[3] Siyasal düzlem; yani Avrupa Konseyi ile Türkiye'nin olmadığı bir masada yürütülen güç dengelerine dayalı son derece siyasal nitelikli pazarlıklar: Bu düzlemde, tarama faslı bittiği ve kriterler açıklanarak yapılması gerekenler belirlendiği halde süreç yavaş ilerlemektedir; zira süreç siyasal alana geldiğinde pazarlıklarla yürüyen bıktırıcı/usandırıcı bir mekanizma işlemektedir. Türkiye bu duruma sabrederek mekanizmayı zorlamaktadır. Dolayısıyla zorluk siyasal düzlemdedir. Bu düzlemde gerçekleştirilen müzakereler, Türkiye'nin konuşulanları sağlıklı kaynaklardan öğrenme şansının olmadığı bir masada yapılıyor. 29 Kasım'da Avrupa Komisyonunun sekiz fasılla ilgili askıya alma kararını, Letonya'daki NATO Zirvesi'ndeyken gece saat 10.30'da öğrendik. Bu haber şaşırtıcıydı; zira ortalıkta hiçbir şey yokken bir anda karar alınmıştı. Bu açıdan Türkiye, kendisinin olmadığı bir masadaki belli aktörleri yanında tutmalıdır; yani komisyonla teknik süreci yürütürken, Konsey düzeyinde yer alan ülkelerle de tek tek ilişkiler kurarak masada Türkiye lehine konuşmalarını ya da aleyhine konuşmamalarını sağlamalıdır. Bu düzeyde gündeme ge-

tirilen Kıbrıs meselesine gelince, bu konuda Avrupa Konseyi'ne üye ülkeler arasında dört grup vardır:

[i] Kıbrıs meselesinde Türkiye'ye destek verenler; bu ülkeler Türkiye'nin stratejik önemini ve Kıbrıs'ın geçmişini bilen İngiltere, İtalya, İsveç, İspanya gibi ülkelerdir.

[ii] Türkiye'nin stratejik önemi açısından liman meselesinin çok az önemli olduğunu bildikleri halde, başka gerekçelerle Kıbrıs'ı kalkan yapan ülkeler.

[iii] Kıbrıs'taki pozisyonları zaten belli olan Yunanistan ve Güney Kıbrıs.

[iv] Türkiye'nin stratejik önemini kısmen bilen; fakat Kıbrıs meselesinin geçmişini bilmeyen yeni üye olmuş küçük ülkeler.

Dolayısıyla, Türkiye'nin bütün bu ülkelerle aynı düzlemde bu süreci işletmesi gerektiğinden siyasal düzeyde sıkıntı yaşanmaktadır.

[4] Stratejik vizyon: Bu düzlemde Avrupa Birliği, Türkiye'den bağımsız olarak kendini sorgulamalıdır; zira AB'de çok ciddi boyutlara ulaşmış bir stratejik vizyon eksikliği vardır. Mesela herhangi bir ülkede yapılan bir seçim, bütün AB'nin geleceğini bambaşka bir mecraya akıtacak bir kararın çıkmasına sebep olabiliyor. Bu açıdan bakıldığında AB de kendi muhasebesini yapmalıdır; zira AB'nin gelecek perspektifinde küresel bir aktör olmak varsa, Büyük İskender'den Roma'ya ve İngiliz kolonyalizmine kadar gelen iki tane altın ilkeyi gerçekleştirmesi gerekir: *Çok kültürlülük* ve *Asya'yla stratejik bir irtibat*; yani Asya'ya (Afroavrasya'ya) ulaşmamış bir Avrupa gücünün büyük güç olması mümkün değildir. Bu anlamda ilişkilerdeki yavaşlama trendi, bu muhasebeyi iki tarafın da daha sıhhatli yapmasına zemin olacaksa faydalı olacaktır.

Bu çerçeve bağlamında Türkiye *entegrasyon ve reform sürecini* kararlılıkla sürdürecek ve *teknik süreci* aksatmayacaktır. Üçüncü düzlemde Avrupa Konseyi ile kurulan rasyonel ilişki devam edecektir; zira Türkiye dört sene içinde hiçbir Avrupalı aktöre sert, irrasyonel bir tepki vermemiştir. Bu açıdan bakıldığında 2002'den bu yana rasyonel bir söylemin takip edilmesi itibariyle sarkacın bir anlamda durduğu söylenebilir.

Eralp — Sorumun bir de ilk kısmı vardı: 301'in kendisini bırakın, gerekçesini değiştirin. Bu konuda ne düşünüyorsunuz?

Davutoğlu Reform süreci yaşayan bir ülkede, tek bir maddenin bütün reform sürecine gölge düşüren bir nitelik kazanması çok yanlış ve tehlikelidir. Türkiye'de birçok konuda (ceza kanunu, yargı sistemi ve bürokratik işleyişi vb.) reforma ihtiyaç varken, "bu madde çözülürse herşey rayına girecek, çözülmezse aksine bir seyir alacak" gibi bir görüntü doğru değildir. Aslında –Yalım Eralp'in de ifade ettiği gibi– bu tartışma en başından hukuk tekniği açısından ele alınsaydı ve bu maddeyle hedef alınan maksat düşünülseydi, çok kolay netice alınabilirdi. Meselenin bu şekilde ele alınması ve konsensüsün yaygınlaşması için Başbakanın sivil toplum örgütlerine yönelik çağrısından sonra bir toplantı yapıldı. Dolayısıyla maddenin formel yönü ile hedefi arasındaki ilişkiyi daha doğru tanımlayacak teklifler gelir ve bu teklifler kamuoyunda benimsenirse, bu konu siyasal bir çekişme alanı olmaktan çıkar ve teknik düzeyde çözülür. Önümüzdeki yıl seçim yılı olduğu için dış politika ve reform süreciyle ilgili konularda herkesin Türkiye'nin uzun dönemli menfaatlerini gözeterek davranması ve söylemler benimsemesi, bu tür konularda mesafe alınmasını kolaylaştıracaktır.

Cemal — Ahmet Bey, AB yolu Türkiye'yi böler mi? AB'de Sevr'i uygulamayı düşünen bir grup var mı?

Davutoğlu — AB yolu Türkiye'yi bölmeyecektir. Ancak bundan on sene önce Türkiye-AB süreci problemliyken, PKK'nın gerek lider kadrosu gerek mali finans kaynakları Avrupa'da çok rahat seyahat edebiliyorlardı. Ancak Türkiye AB sürecinde ilerledikçe ve Türkiye'nin kaderi AB'nin kaderinin ana unsuru olmaya başladıkça, Türkiye'de istikrarsızlık çıkarmaya yönelik gruplar bir adım atarken, elli kere düşüneceklerdir; D'Alema'nın sekiz sene önceki tutumuyla bugünkü tutumu bu duruma iyi bir örnektir. Dolayısıyla Türkiye, Sevr paranoyasından bir şekilde kurtulmalı ve bu tür psikolojilerden çıkıp gözünü ufka dikmelidir. Bu noktada hatalı bir başka kanaat de Türkiye'nin Avrupa'nın periferisi olması yönündedir; bu görüşün aksine Türkiye bir gün AB'ye girecekse, AB'deki merkez aktörlerinden biri olmalıdır.

Keyman — 2002-2005 dönemi –sizin de söylediğiniz gibi– AKP hükümetinin demokratik reform sürecinde çok başarılı olduğu

bir dönemdi; fakat 2006 yılı önceki dönemlerin aksine başarısız bir yıl oldu. Bu dönemde gündeme gelen 301. madde, sadece kendi başında bir madde değildir, aynı zamanda Türkiye'deki demokratik reform sürecinin sekteye uğraması, durması ve ertelenmesinin bir simgesidir. Bu bağlamda hükümetin ve Türkiye'nin AB sürecindeki yumuşak karnı Kıbrıs'tan ziyade demokratik reform sürecindeki bu ertelenmedir.

Davutoğlu — Sizin de ifade ettiğiniz gibi demokratik reform süreci konusunda aksama yaşanmamalı; ancak güven problemi bu aksamadan kaynaklanmamaktadır. Eğer AB, demokratik süreçlerle ilgili birtakım tenkitler veya taleplerle gelseydi, bu konu rasyonel bir zeminde konuşulabilirdi. Fakat AB bu tür bir meseleyi değil; Kıbrıs meselesini gündeme getirdi. Sorunun Kıbrıs üzerinden ele alınması da hem Türk toplumunu hem de uluslararası toplumun adâlet duygusunu ciddi biçimde rencide etmiştir. Dolayısıyla güven probleminin kaynağı, Kıbrıs meselesidir. Buradaki stratejik vizyon eksikliğini gösterecek bir tek çarpıcı örnek yeterlidir: AB'nin askıya aldığı sekiz fasıl şunlardır: Malların serbest dolaşımı, gümrük birliği, yerleşim hakkı ve hizmet sunma serbestisi, mali hizmetler, ulaşım, *balıkçılık, tarım* ve *dış ilişkiler.* Bu fasıllardan ilk dört tanesi bir şekilde anlamlandırabilirse de diğer fasılları nasıl açıklayacağız: balıkçılık, tarım, dış ilişkiler. Dış ilişkilere ilişkin faslı askıya alan Avrupa, Konsey toplantısından sonra İran, Irak, Suriye, Filistin ve Lübnan konularında istişarelerde bulunalım diye taleplerle geliyor. Dolayısıyla AB kendi standartlarına, kendi kriterlerine uyarsa, biz de saygı gösterip uyarız; fakat ülkeler için farklı kriterler uygulayıp kendisinin de zarar göreceği alakasız fasılları kapatırsa –dış ilişkiler örneğinde olduğu gibi– Türkiye'den çok AB zarar görür. Bu açıdan Türkiye'nin tek amacı, ritmin tekrar düzelmesini sağlayarak güven ortamını oluşturmaktır ve bu hedefe ulaşmanın önündeki en ciddi engel teknik süreç değil; *siyasal boyut*tur.

Kıbrıs meselesi

Akyol — Şimdi Kıbrıs meselesini konuşalım.

Eralp — Kıbrıs meselesinde sürekli gündeme getirilen *siyasal alanda izolasyonu kaldırma*dan ne anladığımızı açıkça tarif etmeliyiz. AB Konseyi, 26 Nisan 2004'te aldığı kararla mali yardım

ve doğrudan ticaret yapılması yönünde karar aldı; ancak alınan bu karar (doğrudan ticaret) izolasyonun sadece bir parçasının kalktığı anlamına geliyor. Bu bağlamda hükümetin liman meselesinde gündeme getirdiği "izolasyonun kalkması" şartı, –sanırım– 26 Nisan 2004 tarihli kararın yerine getirilmeyen doğrudan ticaret maddesiyle, yani izolasyonun bir parçasıyla alakalıdır. Dolayısıyla, "limanların açılması hizmet sektörünün bir parçasıdır; gümrük birliğinin değil" tezine devam etmek ve 58. ve 62. maddeler uyarınca divana ve hakeme götürmek daha rasyonel bir tercihti.

Davutoğlu — Türkiye'de 2002 yılı itibariyle Kıbrıs konusunda iki görüş vardı: **[i]** Türkiye'nin büyük hedefleri açısından Kıbrıs'ın stratejik önemi azdır; dolayısıyla daha esnek bir politika takip edilmelidir. **[ii]** Kıbrıs stratejik açıdan o kadar önemlidir ki bütün diğer dış politika parametreleri Kıbrıs'a dayalı olarak yürümelidir ya da burada yapılacak manevralar alanımızı daraltır/bu konudaki gücümüzü azaltır.

Benim şahsi kanaatime göre Kıbrıs stratejik açıdan önemlidir ve Türkiye açısından bu konumunu koruyabilmesi için taktik esnekliği çok yüksek bir politika takip edilmelidir. Kıbrıs'ın taşıdığı bu önem, bir açıdan Türkiye'nin güneyiyle iç içe olmasından kaynaklanmaktadır. Bu açıdan Kıbrıs'ta yaşanacak bir kaos Türkiye'nin güneyindeki üç önemli merkezde de sıkıntılara sebep olacaktır: Ceyhan (Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı), Mersin (serbest ticaret), Antalya (turizm). Dolayısıyla Kıbrıs, Türkiye'nin doğrudan ilgi alanı içinde olmalıdır. Ancak bu ilginin yansıması olan Kıbrıs politikasında hem haklı hem de güçlü olmak için taktik alan yüksek tutulmalıdır. Kıbrıs konusunda pozisyon belirleyip müdafaa hattı kurmak, karşı tarafa kendi pozisyonu belli etmek dışında *gri alanı* kullanma imkânı da vardır. İmparatorluk mirası olan bu bakış açısında bir hat kurup sonuna kadar savunmak doğru bir yaklaşım gibi görünse de, aslında –uzun vadede– mücadeleyi kaybetmek anlamına gelmektedir; zira bu alanda kim gri alanı kullanırsa uzun dönemde o kârlı çıkacaktır. Bu açıdan Türkiye, 30 yıldır gri alanı Rumlara terk ettiğinden; Rumlar bu alanı (BM, AB vb.) kullandılar.

Akyol — Yalım Bey, o dönemde diplomattınız; bu açıklamalara katılıyor musunuz?

Eralp Ben de aynı kanaatteyim. Çözümsüz taraf olarak gözük mekten memnuniyet duyduk. Halbuki Kissinger'in bir sözü vardır: "Her meseleyi çözmek zorunda değilsiniz; ama çözümsüzlüğü karşı tarafa yüklemek zorundasınız."

Davutoğlu — Biz dört sene boyunca gri alana girmeye/kullanmaya çalıştık. Neticede 2002 Kopenhag Zirvesi'nden bugüne kadar Kıbrıs politikasını altı aşamada tekrar tekrar gözden geçirdik:

[1] İlk gözden geçirme Kopenhag'dan Lahey'e uzanan süreçti (2002-Nisan 2003 dönemi).

[2] Nisan 2003-Aralık 2003 döneminde sınırlar açıldı, Rumların geçişi sağlandı ve yeni politikanın işaretleri verildi. Ancak bu dönemin son aylarında Kıbrıs'taki seçim sebebiyle tempoyu düşürdük; zira Kıbrıs halkının –her ne olursa olsun– kendi iradesini ortaya koyması gerekirdi.

[3] Aralık 2003-1 Mayıs 2004 dönemi: Kıbrıs halkı iradesinin ortaya koyduktan sonra yoğun bir müzakere dönemi başladı. Burgenstock Müzakerelerinde, altı ihtimal üzerinden yürüdük. Burada yürütülen yoğun diplomasi gri alanı kullanmaya yönelikti.

[4] 1 Mayıs 2004-17 Aralık 2004 dönemi: Bu dönemde –pek çok kişi tarafından farklı şekillerde değerlendirilen– limanlar meselesi gündeme geldi. Bu dönemde AB içinde bizim için iki yol vardı ve Türkiye'nin AB'nin hangi yolu tercih ettiğini görmesi gerekiyordu: [i] AB, Kuzey Kıbrıs'a verdiği sözleri tutup Kuzey Kıbrıs'ı Güney Kıbrıs'tan bağımsız olarak AB'ye entegre edecek süreçleri işletirdi; doğrudan ticaret, doğrudan mali yardım. Bu tercih edildiği takdirde Türkiye de kendi müzakere sürecini buna paralel kılacaktı ve herkes bu sonuçtan kârlı çıkacaktı. [ii] AB, Kuzey'i Güney'e mahkum ederek Güney üzerinden AB'ye bağlama yoluna giderdi. Bunu yaptığı anda Türkiye için alternatif yol, Kuzey'in her alanda daha çok tanınması ve izolasyonların kaldırılması için bastırmak olurdu. Neticede Avrupa Birliği ikinci yolu tercih ettiği için Türkiye, bu duruma karşı geliştirdiğimiz stratejiyi kullandı.

Bu aşamada 58. ve 62. maddeyi işletme konusuna gelince, bu konu hem kendi içimizde tartışıldı hem de AB'de müzakere edildi; Olli Rehn döneminde iyi niyetli adımlar da atıldı. Bizim hukukî mülahazamız da aynen Yalım Bey'in söylediği gibiydi:

"Söz konusu anlaşma mal transferine ilişkindir ve bu açıdan bu hak Kıbrıs'a da Ekim 2004'ten itibaren sağlanmıştır. Ancak hizmet transferi söz konusu olduğunda bizim de karşı taleplerimizin yerine getirilmesi gerekir." Fakat Avrupa Komisyonu'yla yapılan müzakerelerde iki farklı bakış açısı ortaya çıktığı için mesele teknik süreçten –bizim irademizden bağımsız olarak– siyasal sürece taşınmıştır. Bu dönemi [Ekim 2004-Aralık 2004] yoğun biçimde yaşayanlardan biri olarak ifade etmem gerekirse, Rumlar sadece liman talebinde bulunmadılar; 17 talepleri vardı. Biz kategorik olarak bunları reddettiğimiz için Aralık başında 4'e indiler. Bu da reddedilince, tek talep kaldı. Dolayısıyla Ek Protokol'de yer alan limanlar konusu, bizim tutumumuz sebebiyle gündeme gelmemiştir. Bu açıdan bakıldığında 17 Aralık'ta varılan formülasyon şuydu: Rumlar bu meseleyi Gümrük Birliği faslı bağlamında bir yükümlülük olarak gördüğünden Ek Protokol'ün işletilmesini istedi. Biz de konunun karşılıklı olarak, Komisyonla birlikte müzakere edilmesini önerdik.

[5] 17 Aralık 2004-Ocak 2006: 29 Temmuz 2005'te Türkiye'nin limanları açmamak için rezerv koyması da 17 Aralık'taki mutabakatta üzerinde anlaşılan hususlardan biriydi. Dolayısıyla mesele, tanınma, Ankara'da Büyükelçilik gibi taleplerden –Türkiye'nin gösterdiği gayretle– bu noktaya gelindi. Eğer AB stratejik vizyon sahibi olsaydı ve bu meseleyi aşarak Türkiye-AB ilişkilerini doğru bir eksene oturtma iradesi gösterebilseydi, her iki taraf da daha kârlı çıkabilirdi. Ancak AB, süreci teknik süreçten siyasal sürece taşıdığı için bugün ulaştığımız noktaya gelindi; yani bu dönemde AB'nin teknik ve hukukî alanda kalacağına dair bir güven hissi uyanmış olsaydı, 58. ve 60. madde üzerine gidilirdi. Türkiye, sürecin siyasî boyuta taşındığını gördüğü için gri alanı kullanmaya karar vermiş ve karşılıklı pazarlık konusu yapmadan "izolasyonların kaldırılması"nı gündeme getirmiştir.

[6] Ocak 2006 sonrası: Bu açıdan bakıldığında Dışişleri Bakanımız Abdullah Gül'ün eylem planı, bir Doğu Akdeniz vizyonu getirmektedir; yani "Türkiye, Yunanistan, Kuzey Kıbrıs ve Güney Kıbrıs bir Doğu Akdeniz vizyonunda bir araya gelsin" diyoruz. Ayrıca bir şart ileri sürmedik; aksine "hem uluslararası kurallara hem de AB normlarına uygun olacak biçimde kısıtlamalar kalk-

sın" dedik. Lübnan'a da müdahil olmamızın arkasında yer alan Doğu Akdeniz stratejimize göre, yepyeni bir iklim oluşsun istedik. Özetle bizim divana gitmeyişimizin sebebi AB'nin bunu bir hukuk meselesi değil, siyaset meselesi olarak görmesidir.

Cemal — Kıbrıs ve AB bağlamında bir şey söylemek istiyorum. Türkiye'de AB'nin *demokrasi* anlamına geldiği anlaşıldıktan sonra, Türkiye'nin AB yolu kesilmek istenmiştir. Bu yolu kesmek için de Kıbrıs çok önemli bir oyun alanıydı. Dolayısıyla, demokrasiden korkan statüko bir yerde son kale olarak Kuzey Kıbrıs'ı kendine seçmiş ve Türkiye'de fazla demokrasiye gerek olmayan bir düzenin yolunu açmak istemiştir. Bu harekete karşı hükümet Annan Planı'yla başlayan çok önemli bir hamle yaptı.

Davutoğlu — Bu süreç, Annan Planı'ndan önce Nisan 2003'te başlamıştır.

Cemal — Önemli olan Annan Planı'nda verilen kavgadır. Mesela Annan Planı'nı savunan –içlerinde benim de olduğum– birçok yazarı vatan haini ilan eden listeler, Ankara'daki bazı odaklar tarafından çıkarıldı. Türkiye'de verilen bu kavga, Kuzey Kıbrıs'ta %65 "evet" çıkmasıyla sonuçlandı. Bu sonuca (%65) giden yolu, barış harekâtı ve AKP hükümetinin siyasal kararlılığı açmıştır; yani AKP hükümetinin "BM Genel Sekreterinin hakem rolünü kabul ediyorum" demesi, gerçekten müthiş sarsıcı bir adımdı. Türkiye, bunu yapamamış olsaydı, Kuzey Kıbrıs'ta %65 sonucuna ulaşamadığı gibi 3 Ekim'e de (AB müzakerelerinin başlamasına) gelemezdi ya da Kıbrıs'ta millî gelir 2.500 dolardan 6.000 dolara çıkmazdı. Türkiye'nin yaptığı bu hamleyle statüko müthiş bir yenilgiye uğradıysa da mesele bitmemiştir; zira Türkiye'deki statükoyla birlikte Türkiye'yi Avrupa'da görmek istemeyen Avrupalı güçler ve Güney Kıbrıs, Kıbrıs olayını devam ettirmektedir. Türkiye bu noktada –birinci hamle gibi– ikinci bir hamle yapmalıdır. Mesela "izolasyonlar kalkmadan limanları açmam" yaklaşımı haklı bir tavır olsa da Kıbrıs da hayatın bir gerçeğidir; ayrıca limanlar 1998'e kadar açık olduğu halde tanıma olmamıştı. Bu tablodan hareketle şunu sormak istiyorum: Hükümet ikinci bir hamle yapacak mı?

Keyman — Kıbrıs konusunda yapılanların diplomatik atak olduğu konusunda Ahmet Davutoğlu'yla hemfikirim. Bu atakta

Türkiye'de üç temel kurum (hükümet, cumhurbaşkanlığı, genelkurmay) arasında belli bir uzlaşma vardı. Dolayısıyla bu uzlaşma olmadan yeni bir hamle yapılması zordur.

Cemal — Bence hükümetin bu adımı konusunda Genelkurmay Başkam "hükümetle mutabık olmadığını; fakat anayasal açıdan son sözün hükümete ait olduğunu" söyledi. Aynı şekilde Çankaya'nın da mutabık olduğu söylenemez; zaten söz hakkı da yoktu. Perde arkasında büyük gümbürtüler koptuğunu biliyorum.

Keyman — Bu diplomatik vizyonun yaşama geçmesi için kurumlar arasındaki eşgüdüm ve uzlaşma çok önemlidir. Bu açıdan bugün, hükümet ikinci adımı atmak istese de bu mutabakat yoktur.

Akyol — Bu bölümde size yöneltilen soru ve analizleri de iki başlık altında toplayabiliriz: Kıbrıs'taki bu yeni tıkanmayı aşmak ve AB yolunu açmak için hükümetin yeni bir atılım planı, projesi, düşüncesi var mı? Eğer hükümet böyle bir şeye kalkarsa Çankaya, Genelkurmay gibi kurumlar buna imkân verir mi ya da bu konuda mutabakat var mı yok mu?

Davutoğlu — Bu sorulara cevap vermeden statüko meselesini ve Kıbrıs konusunda gelinen noktayı açıklamak gerekir:

Türkiye içinde Kıbrıs'ın kullanılarak AB yolunda problem çıkmasını isteyen kesimler olduğu gibi Avrupa'da da Kıbrıs'ı kullanarak Türkiye'nin AB sürecini engellemek isteyenler vardır. Avrupa'daki bu gruplar –ikili görüşmelerde de ifade ettikleri gibi– çok iyi biliyorlar ki Türkiye'nin bu konuda özellikle son yaptığı hamleler haklı temellere dayanmaktadır. Ancak aynı kişiler "Güney Kıbrıs'ı –yaptığımızın hatalı olduğunu kabul etsek bile– Avrupa Birliği'ne üye olarak aldık" diyorlar.

Kıbrıs politikası neticesinde elde ettiğimiz başlıca kazanımlar şunlardır:

[1] Türkiye'deki bazı kesimler tarafından dile getirilen "Türkiye Kıbrıs konusunda AB'ye verdiği tavizler yüzünden çok şey kaybettiğinden şu anda çok zor durumdadır" hükmü, doğru değildir. Aksine Türkiye, iyi durumdadır ve bu durum Kıbrıs konusunda takip edilen politikanın tabii bir sonucudur: Eğer, 2002-2003'de *gri alanı* kullanma kararı alınmasaydı en çok korktuğumuz se-

naryo, yani Kıbrıs Türk toplumunun parçalanması senaryosu gerçekleşecekti; zira bu dönemde Kıbrıs Türk toplumu ikiye bölünmüştü ve Kıbrıs vizyonunun ortak unsuru neredeyse kalmamıştı. Bugün geldiğimiz noktada, Kuzey Kıbrıs Türk toplumu neredeyse bir bütün haline gelmiş ve ortak zemin güçlenmiştir. Dolayısıyla atacağımız bir adım Kuzey Kıbrıs Türk toplumunun kaderini etkileyecekse, bu adım onlarla birlikte atılmalıdır. Kuzey Kıbrıs bizim elimizde bir piyon olmadığına göre, kaderine de tek başımıza karar veremeyiz. Avrupa'da en iyi işleyen demokrasilerinden birisine sahip Kuzey Kıbrıs'ın kanaati bizim için önemlidir. Bu açıdan bakıldığında onları bypass ederek kendi AB yolumuzu açmayı düşünemeyiz.

[2] Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin uluslararası tanınırlılığı, bilinilirliği artmıştır. Sayın Talat geçen sene, Pakistan'da devlet başkam olarak karşılandı. Ayrıca Finlandiya'yı, Brüksel'i, Moskova'yı ve İngiltere'yi de devlet başkanı sıfatıyla ziyaret etmiştir. Son Avrupa Konseyi toplantısında da İngiliz Dışişleri Bakanı Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti dediği için kriz doğdu. Türkiye, iğneyle nakış işler gibi yavaş yavaş bu realiteyi kabul ettirmelidir.

[3] Üçüncü kazanım, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin ekonomik gelişimidir. Eğer statükoyu sürdürmeye devam etseydik, Kıbrıs Rum yönetimi AB'ye girdikten sonra İsrail ile Filistin arasındaki uçurum gibi Güney ile Kuzey arasında uçurum doğacak ve iki toplumun bütünleşmesi imkânsız hale gelecekti. Ayrıca şartlar bu şekilde olsaydı Kuzey Kıbrıs'ın onurlu bir şekilde ayakta kalması da mümkün değildi. Ancak, son üç sene içinde yapılan girişimlerle (msl. Güney Kıbrıs yanlısı bilinen Rusya'dan Kıbrıs'a işadamları heyeti gitmiştir) Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde kişi başına düşen milli gelir 10 bin dolar seviyesine yaklaşmıştır. Eğer izolasyonlar kalkarsa, bu ekonomik açık iyice daralacak ve her türlü alternatif (iki devlet ya da birleşme) karşısında Kuzey Kıbrıs'ın stratejik pozisyonu güçlenecektir.

[4] Türkiye uluslararası alanda moral üstünlük kazanmıştır. Eskiden herhangi bir platformda Kıbrıs meselesinin açılmasını –hesap sorulacağı için– istemezdik. Şimdi ise muhataplarımız

Kıbrıs'ı bilerek ya da bilmeyerek unuttuklarımda "Konularımız bitmedi, bir de Kıbrıs'ı konuşacağız" diyoruz. Eskiden BM Genel Sekreterinin ağzından Kıbrıs'la ilgili bir şey çıkacak diye tüylerimiz diken diken olurken, bugün Kofi Annan birçok defa kendi hazırladığı raporun niçin sumen altında kaldığını sorgulayan demeçler verebiliyor. Eğer Türkiye, rasyonel argümanlara dayalı evrensel bir dil kullanmak yerine retorik yapmaya devam etseydi, bu sonucu alamazdı.

Bu kazanımlarla birlikte bundan sonra da Kuzey Kıbrıs'ın konsolidasyonunu ve Türkiye'nin uluslararası pozisyonunu güçlendirici nitelikte yeni adımlar atılacaktır. Avrupa Birliği'nin "her ne pahasına olursa olsun Türkler bir açılım yapacak" argümanı son aldıkları Konsey kararıyla çökmüştür. Türkiye'nin yaptığı son hamlenin süreci takip edilirse, bu durum açıkça görülecektir. Merkel ve Chirac'ın zirvede yapacakları bir açıklamayla bize deadline verilmesi gündeme geldiğinde, –sözlü olarak ve daha önce deklare ettiğimiz eylem planının muhtevasına ve ruhuna uygun olarak– gri alanı kullanmak adına yaptığımız karşı hamleyle ulaşmak istediğimiz neticeyi elde ettik. Ayrıca, demokratik devlet işleyişi içinde devletin ortak bir stratejisi vardır. Kıbrıs'ın Türkiye açısından taşıdığı stratejik önem anlaşıldıktan sonra, taktik alanda her türlü esnekliğe açık ve günlük kararlar vermek gerekti; hatta bazen saatler bile önem kazandı. Mesela AB Komisyonu kararı geldiği zaman, Dışişleri Bakanımız Olli Rehn'le son üç dört senenin en kritik görüşmelerinden birini gece 12.00'de yaparken, Türkiye'de herkesle görüşme imkânı yoktu. Milli Güvenlik Kurulu'nda Cumhurbaşkanı ve Genelkurmay Başkanıyla birlikte bütün genel stratejik ilkeler tartışılıp müzakere edilse de, sürecin günbegün işleyişinde taktik esnekliğini göz önüne almak gerekir.

Kıbrıs meselesi bir seferde topyekûn çözülecek bir sorun olmaktan daha çok her iki tarafın da sabırla ve kararlılıkla nakış nakış işleyeceği bir süreçtir. Bir gün herkes kendi alanlarının tıkandığı ya da açıldığı optimum noktaya geldiğinde, Kıbrıs'ta iki devletli çözümden onurlu bir birleşmeye kadar bütün alternatiflerin açık olduğu bir gelecek vardır. Türkiye bu geleceğe hem kendisini hem de Kıbrıs toplumunu hazırlamalı ve bu esnekliği sürdürmelidir.

Ortadoğu

Akyol — Kıbrıs meselesinin ana hatlarıyla konuştuk. Bundan sonra Ortadoğu'ya geçelim. İlk soruyu ben soruyorum: Hamas bir terör örgütü olduğu halde niye Ankara'ya davet ettiniz?

Davutoğlu — Hamas'ı doğru bir kontekste oturtmak için öncelikle sahih bir Ortadoğu resmi çizilmelidir:

20. yüzyılda yapılan üç büyük savaştan sonra Ortadoğu yeniden şekillenmiştir: Birinci Dünya Savaşından sonra Osmanlı Devleti'nin tasfiyesine dayalı İngiliz ve Fransız sömürgeleri çerçevesinde bir şekillenme oldu. İkinci Dünya Savaşından sonra da ideolojiler çerçevesinde ulus-devlet formülasyonları. Soğuk Savaş sonrasında da en büyük etki Balkanlar'da ve Ortadoğu'da gözlendi. Ortadoğu'da iç içe geçmiş üç üçgenden oluşan bir denge vardı: *Mısır-Türkiye-İran bölgesel üçgeni/dış üçgeni; Suriye-Irak-Suudi Arabistan iç üçgeni* ve bu dengelerde daha küçük/edilgen bir konumu olan *Ürdün-Filistin-Lübnan üçgeni.* Ayrıca, bu ülkelerle değişik düzeylerde ilişki kuran İsrail de bu listeye eklenebilir. Bu tabloda 30-40 yıldır süren denge, dış üçgenin iki aktörüyle iç üçgenin iki aktörünün aynı safta yer almasına imkân vermemektedir; bu sebeple mevcut dengenin imkân verdiği her türlü yakınlaşma karşı-koalisyonla dengelenmektedir (2+1'e karşı 1+2 formulü). Mısır Nasır'dan sonra bir taraftayken, İran karşı taraftaydı. Suriye-Irak-Suudi Arabistan ilişkisi de hassas bir trendde gidiyordu. 80'li yıllardaki İran-Irak Savaşı boyunca Suriye, İran tarafına yaklaşınca dengeyi koruyabilmek için –Suriye ile yürüttüğü ilişkiler bozulmadan– Suudi Arabistan da Irak'la yakınlaşmıştı. Ürdün-Filistin-Lübnan dengesinde de Kral Hüseyin, bir Irak'a, bir Mısır'a giderek küçük aktör olmasından kaynaklanan sıkıntıları aşmaya çalışırken, Yaser Arafat da önce İran'ın, sonra da Saddam'ın yanına giderek dengeyi kollamıştı. Ancak, Irak'taki son savaştan sonra Irak'ın alacağı yeni konum konusundaki muğlaklıktan dolayı üçgenin dengesi bozuldu; ardından Suriye de izole edilince dengeler yıkıldı. Irak'ta İran yanlısı aktörlerin devreye girmesi de mevcut durumu etkileyen bir gelişmeydi. Bu durum Ürdün, Suudi Arabistan ve Mısır'ı karşı denge arayışına yöneltti. Mevcut edilgen aktörlerinden Lübnan ve Filistin, ortadan ikiye bölündü: Lübnan'da Sinyora hükümetine yakın olanlar Mısır-Ür-

dün-Suudi Arabistan'a ve dolayısıyla ABD-İngiltere-İsrail'e yakın dururken; Hizbullah (Hizbullah-İran-Suriye) diğer tarafta yer aldı. Filistin'de de Mahmud Abbas bir tarafta, Hamas öbür tarafta.

Lübnan ve Filistin'deki ikiye bölünmeyi, daha önce fark etmiştik. Ortadoğu'nun soğuk savaşın eşiğine geldiği bu süreçte iki tarafa doğru kutuplaşma trendi artmaktaydı. Türkiye bu durumu, Irak Savaşında önce fark ettiği için komşu ülkeler hamlesiyle bütün ülkeleri tek bir platformda tutmaya çalıştı. Filistin meselesinde yapılan hata şuydu: Başkan Bush'la Mahmud Abbas anlaşma yaparak ve Filistin seçim sistemini uygun hale getirerek Hamas'ın –Hizbullah modelinde olduğu gibi– muhalefette-kalan, yani dışarıda-kalmayan bir aktör olmasını istediler; fakat bunu yaparken kimseye sormadılar, hatta ABD bu kararı İsrail'in muhalefetine rağmen aldı. Seçim istedikleri gibi sonuçlanmayınca da seçimi kabul etmeye yanaşmadılar. Hamas 2005 başında deklare ettiği ateşkesi hiç bozmamıştı; yani seçim kararı alındığında Hamas, 1,5 senedir barışı sürdürüyordu ve şiddete başvurmamıştı. Bu açıdan bakıldığında "Hamas seçime girebilir" dedikten sonra, ilkeli davranmak gerekiyordu; yani kriterler iki ayrı yerde iki ayrı şekilde uygulanmamalıydı. Eğer aksi yönde davranırsanız, prestijinizi ve itibarınızı kaybedersiniz. Türkiye, bu konuda diğer aktörler gibi çifte standart uygulayamazdı. 2005'te yapılan Mısır, Irak ve Filistin seçimleri arasında niçin Filistin seçimi meşru olmuyor!? Sürece izin verdiğinizde sonucuna da katlanırsınız; sonucu başkasına ödetmezsiniz.

Ben şunu çok açık yüreklilikle söylüyorum: Bu tehlikelerin hepsini gördük ve o dönemde bizi tenkit edenlere de "Bu derece izolasyonist bir politika karşıda çok büyük bir cephe oluşturur ve bu cephenin karşısında oluşacak karşı cepheler neticesinde de kaos doğar" dedik. Türkiye açısından da tehlikeli bir dengenin oluştuğu bu dönemde iki taraf vardı: *İran-Suriye-Hamas-Hizbullah* ve *Mısır-Suudi Arabistan-Ürdün*. Bu sebeple takip edilen dışlayıcı politikanın bırakılmasını savunduk; zira bu trend devam ettiği takdirde 4-5 ay sonra büyük bir savaş çıkabileceğinin farkındaydık. Bu konuda hem Başbakanın hem Dışişleri Bakanının hem de benim yaptığım telkinler kayıtlarda vardır. Neticede dört ay sonra, Filistin ve Lübnan'da savaş başladı. Müttefik bir ülkenin

yetkilisinin bir büyükelçimize ifade ettiği gibi "Eğer Türkiye'nin o dönemdeki bakış açısı anlaşılmış olsaydı Lübnan Savaşı olmayabilirdi". Geçtiğimiz dört yıl içinde Ortadoğu'da Türkiye neyi öngörmüşse veya ne konuda uyarmışsa gerçekleşti. Bu sebeple hem Lübnan'da hem de Filistin'de aktif olduk ve "Lübnan'da Hizbullah'ın seçimden, hükümetten ayrılmamasını" telkin ettik. Filistin'de de "Yeni bir seçim yaparak Mahmud Abbas'ın meşruiyet zeminini yok etmeyin" diyoruz. Hizbullah'ın Lübnan'da seçim istemesine karşı "Sinyora hükümeti iyi; Lübnan'da seçime gerek yok" diyenler, Filistin'de Hamas demokratik bir seçimle iktidara geldiği halde "Yeni seçim yapılsın" diyerek uyguladıkları çifte standartla bölgeyi idare edemezler.

Ortadoğu konusunda Türkiye'nin önünde üç alternatif yaklaşım vardır ve kendi bekası bu bölgeyle doğrudan ilgili olduğu için bu yaklaşımlar üzerinde düşünmelidir:

[1] Diplomasi kulvarlarımızda yaygın biçimde kullanılan Türkiye Ortadoğu'ya sırtını çevirsin, karışmasın yaklaşımı: "Arap'ın işine karışmayalım, ihtilaflarına bulaşmayalım" şeklinde de ifade edilebilecek bu yaklaşım, yanlış bir şekilde Kemalist bir politika gibi söylenmektedir. Bu yanlış algı, tek parti döneminden kaynaklanmaktadır; zira Atatürk, fırsat bulduğu her dönemde çevresiyle entegre olmaya çalışmıştır (Sadabad Paktı, Balkan Paktı).

[2] Soğuk Savaş yaklaşımı: Bu yaklaşıma göre, Türkiye ittifakın parçası olduğu için bu ittifakın önemli aktörlerinin çıkardığı stratejik resmin içinde yer almalıdır. Statik şartlara uygun olan bu politika, mevcut dinamik şartlar karşısında devrini tamamlamıştır. Hükümete Hamas konusunda muhalefet edenler bu grupta yer almaktadır.

[3] Türkiye, Ortadoğu'daki gelişmeleri dikkate alarak Ankara merkezli bir Ortadoğu politikası takip etmelidir. Türkiye 4 senedir takip ettiği bu politikanın belli ilkeleri vardır ve bu ilkelerin –bazılarının iddia ettiği gibi– ideolojiyle hiçbir alakası yoktur. Aksine Türkiye'nin tarihî misyonu gereği yapması gereken şeylerdir. Dolayısıyla Hamas'ın ya da Sünni grupların çağrılması *Sünnicilik* şeklinde nitelendirilemez; sadece ilkeler bazında değil, görüşülen gruplar (msl. Lübnan'daki Hristiyan ve Şii gruplar) da dikkate alındığında bu niteleme doğru değildir. Lübnan da yayınlanan

bir makalenin gösterdiği gibi bu politikanın psikolojik etkileri son derece olumludur: "Bir müddet Lübnan'ı Türkiye idare etsin. Çünkü bütün büyük aktörlerin veya diğer aktörlerin Lübnan'da bir hesabı var. Türkiye'nin ise hem hesabı yok hem de ilkeli davranıyor." Bu yaklaşım bir seçim meselesi değil, zorunluluktur; diğer iki alternatif ise, sadece teorik birer alternatiftir. Ancak, mevcut elemanlarımızla bu temasları yürütebilecek durumda değiliz; zira diplomaside yeterli sayıda Arapça, Farsça, İbranice ya da Kürtçe bilen eleman yok. Türkiye'nin bekası söz konusuysa ve Türkiye bir gün bu bölgede ve uluslararası alanda onurlu ve etkin bir ülke olacaksa, bu insan unsurunu yetiştirmelidir.

Türkiye, bugün, Irak'a da Ortadoğu'ya da Ankara'dan bakarak strateji geliştirmekte, yaklaşımını ve ilkelerini ortaya koymakta ve doğru gördüğü şeyleri açık yüreklilikle ifade etmektedir. Bu sebeple Türkiye'nin herkes nezdinde itibarı vardır. Mesela 20 Temmuz törenleri için Kıbrıs'ta bulunduğumuz esnada Lübnan'daki olaylar tırmandığı için Sinyora arayıp "Lübnan'da durum kritik. Sizin İran ve Suriye üzerinde etkiniz var; lütfen devreye girin" dedi. Bunun üzerine Başbakanımız iki gün içinde –aralarında karşılıklı geliş gidiş ve görüşme trafiği olmayan– İran Cumhurbaşkanı Ahmedinejad, Suriye Devlet Başkanı Beşşar Esad, ABD Başkanı Bush, İngiltere Başkanı Tony Blair, Sinyora ve Mahmud Abbas'la görüştü. Dolayısıyla, bölgedeki bütün aktörlerle iyi ilişkilerini sürdüren tek ülke Türkiye'dir.

Cemal — Yaptığınız açıklamalardan anladığım kadarıyla hükümetinizin dış politikada yaptığı açılımları bir milat kabul ediyorsunuz. Ben, bu kanaati paylaşmıyorum; zira daha önce de benzer açılımlar yapılmıştı: Mesela Özal, 1987'de Suriye Apo'yu desteklediği halde Şam'a gitmişti ya da rejim değişikliğine rağmen İran'la ilişkiler olumlu bir düzeyde seyrediyordu. Ayrıca Soğuk Savaş dönemi olmasına rağmen, Sovyetler Birliği'yle İskenderun ve Ereğli Demir Çelik örneğinde olduğu gibi ciddi ilişkiler kurulmuştu. Bu örnekler arasına Filistin Kurtuluş Örgütü de ilave edilebilir. Dolayısıyla ana hat NATO ya da Batı üzerine olsa da dış politikada farklı açılımlar da gerçekleştirilmişti.

Davutoğlu — Analiziniz doğru; fakat ben de "Türkiye daha önce hiçbir dönem bunları yapmadı" demedim. Kastettiğim o zaman

ki şartların bu merkezde bir politikayı yürütmeye elverişli olmadığını ifade etmekti. Mesela Hamas inisiyatifi konusunda yapılan tartışmalar (bu inisiyatif şahsi midir, yoksa devlet politikası mıdır) esnasında özellikle vurguladığım bir husus vardı: "Türkiye'nin Filistin'le ilgili devlet politikası eskiden beri bu şekilde süregelmiş ve Türkiye hiçbir zaman Filistin konusuna duyarsız kalmamıştır; zira Hamas gibi seçim kazanmış bir aktör de olmayan FKÖ, bütün dünyada terör örgütü olarak kabul edilirken Ankara'da ofis açmıştı." Bu bağlamda Türkiye-İsrail ilişkileri en minimum düzeyine ne Özal ne de AK Parti döneminde gelmedi; Kudüs'ün başkent ilan edilmesi sebebiyle 12 Eylül döneminde geldi. Dolayısıyla, hükümetin şu anda uyguladığı politika her zaman gündemdeydi; ancak bugün bir fark var: Söz konusu yaklaşım bir vizyon ve entegre politika halini almıştır; yani artık noktasal bir politika değildir.

Eralp — Çizdiğiniz tabloyla aşağı yukarı hemfikirim. Ancak iki noktanın altını çizmek istiyorum: Uluslararası kamuoyuna *arabuluculuk* yapıyormuş izlenimi verilmemelidir ve Başbakanın bazen İslamî refleksle söylediği sözlere –Türkiye'nin tam ortada durması gerektiği için– dikkat etmesi gerekir. Bu noktada AKP'nin içyapısından kaynaklanan ve zaman zaman gündeme gelen Sünni devlet izlenimine de dikkat etmek gerekir.

Davutoğlu — Türkiye, bir fırtınanın yaklaştığını gördüğü zaman, durup beklemek ve fırtınada herkes bir pozisyon aldıktan sonra yerini belirlemek tavrını terk etti; mesela Irak Savaşı öncesinde herkes köşesinde otururken Başbakan Abdullah Gül'ün ziyaretleriyle bir girişim başlatmıştık. Süreç içersinde Türkiye bu politikanın neticelerini gördü ve bu politikayı kararlılıkla sürdürmeye devam etti. Bir başka örnek vermek gerekirse, İran'da nükleer mesele tırmandığı zaman, hem Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ün Tahran ziyareti hem de Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın iki uluslararası zirvede Ahmedinejad'la yaptığı görüşme, problem fark edildiği zaman Türkiye'nin sorunu çözebilecek ya da en azından yardımcı olabilecek bir pozisyonu varsa, bunu kullandığını göstermektedir. Dolayısıyla söz konusu yaklaşımların hiçbiri *arabuluculuk* şeklinde ifade edilebilecek özelliklere sahip değildir. Bu şekilde ifade edilmeyeceğini gösteren bir başka delil de netice alana kadar gizlediğimiz görüşmelerdir: Mesela Irak'ta Sünnile-

rin seçime girmesini sağlamak için –herkesin meseleye kaygıyla yaklaştığı bir dönemde– iki ay süren bir ön-hazırlıkla Türkiye bir inisiyatif başlatmıştı. Bir başka örnek de İsrailli askerin kaçırılması sürecinde gerçekleştirilen görüşmelerdi. Bu dönemde gerçekleştirilen inisiyatifi mümkün kılan en önemli unsurlardan biri de daha önce tenkit edilen Hamas hamlesiydi.

Dolayısıyla, bugün 90'lı yılların aksine Ortadoğu'da herhangi bir konu açıldığında bütün aktörlerin aklına Türkiye gelmektedir. Bu bağlamda Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Kasım'dan başlayarak Suudi Arabistan, Ürdün, İran ve Suriye'yi ziyaret etti. 3 Ocak'ta da Lübnan'a gidecek; bu ziyaretleri işgüzarlık olarak algılayanlara hatırlatmak gerekir ki Türkiye Lübnan'daki bütün taraflarla doğrudan açık ve net ilişkileri vardır. Dolayısıyla bu durum bir işgüzarlık değil, proaktif tavır almak ve ardından ihtiyaç olduğunda gerekli katkıyı sağlamaktır.

Sünni devlet izlenimi de doğru değildir. Eğer Türkiye, sadece böyle bir tepkiyle davransaydı Suriye ile ilişkilerini derinleştirmek yerine daha farklı ihtimaller üzerinde durur ya da Irak'ta sadece Sünnileri devreye sokmaya çalışırdı. Aksine Türkiye, Irak'taki Asuriler, Keldaniler ve Şebbkler de dâhil olmak üzere bütün gruplarla birebir, yüz yüze temas kurmuştur. Kuzey Irak'ta daha otonom bir dönem olduğunda ilişkilerimiz çift yönlüydü; fakat bugün Irak'ta kaotik bir durum varken ve herkes her an her aktörle oynarken, Türkiye'nin temaslarını bu şekilde sürdürmemesi düşünülemez. Ayrıca İran'la da en iyi ve en üst düzey ilişkiyi biz sürdürüyoruz.

İran ve nükleer görüşmeler

Eralp — Nükleer İran'a ne yapacaksınız?

Keyman — İran, Baker-Hamilton Planı'ndan sonra istikrara katkı sağlayan bir ülkeye dönüşmüştür.

Davutoğlu —Baker-Hamilton Planı tabloyu biraz değiştirmiştir. Türkiye burada da ilkeli bir tutum benimsemelidir. Ben bir insan ve bir aydın olarak bu topraklardaki nükleer silahların her türlüsüne –kimin elinde olursa olsun– karşıyım. Türkiye de sahip olduğu devlet ve diplomasi geleneğiyle ne nükleer silahı elde

etmeyi ne de nükleer silah kullanmayı düşünmez. Buna bağlı olarak bölgemizin de nükleer silahlardan arındırılmasını savunuyoruz. Bu prensibimizi ortaya koyduktan sonra nükleer enerjiyle ilgili tutumumuz da netleşmelidir. Enerji maliyetleri sebebiyle Türkiye'nin nükleer enerjiye ihtiyacı vardır. Bir başka ülke de buna ihtiyaç duyduğunu düşünüyorsa, nükleer enerjiyi kuralına uygun bir şekilde elde etme hakkına sahiptir.

İran meselesinde biz sınırları şöyle tanımlıyoruz: İran nükleer enerjiyi uluslararası anlaşmalara uygun bir şekilde elde etmeli ve bu mesele diplomasi alanında kalmalıdır; yani doğrudan çatışmaya dönüşmemelidir. Meselenin bir de konvansiyonel boyutu vardır; yani herhangi bir bölgede nükleer silahı üretenler, bu gücü kullanmaktan daha çok, caydırıcılığını elde etmeye çalışırlar. Türkiye caydırıcı üstünlük ve tehdit konseptlerine karşı *ekonomik karşılıklı bağımlılık, kültürel etkileşim* ve *siyasal düzen* fikrine ağırlık vermelidir. Bu sebeple İran'ın nükleer silah sahibi olmaması için elimizden gelen diplomatik çabayı gösterdik ve bundan sonra da göstereceğiz. Amacımız nükleer silah konusundaki tavrımızı çatışmaya yönelmeden öncelikle bölgeye, sonrada tüm dünyaya teşmil etmektir.

Ortadoğu politikasının ağırlık noktası

Keyman — Söylediklerinizin tamamı teorik olarak doğru; ama ne kadar gerçekçi? Bu bağlamda Ortadoğu'da ne kadar etkili olduğu da tartışılıyor. Bu tartışmaların odak noktasında "Ortadoğu'ya yönelik dış politikada kültürel yön ağır basmaktadır" eleştirisi yer almaktadır. Eleştirilerin temel argümanı, Türkiye'nin de Ortadoğu'daki ülkeleri gibi Müslüman olmasıdır. Bu bağlamda Müslüman ülkelerin birlikte hareket edebileceği varsayılmaktadır; yani dış politikada siyasî boyut geri plana atılabilir. Bu eleştirilerden hareketle benim sormak istediğim soru şu: "AB bizim ana dış politika eksenimizdir ve Avrupa'nın küresel bir aktör olmasına Türkiye büyük katkı sağlayacaktır" derken, Ortadoğu ilişkilerinde AB'ye hiç referans olmaması bir çelişki değil mi? Türkiye Ortadoğu'da yaptığı manevraların dayanağını niçin Türkiye-AB ilişkilerine vermiyor ya da AB ülkelerini Ortadoğu'daki süreçte daha etkili olmaya çağırmıyor?

Davutoğlu Siyasi boyut mu dinî boyut mu konusu çok önemlidir. Batılı bir gazetecinin komşu ülkelerle sıfır problem ilişkisi bağlamında bu politikanın gizli bir İslamcı ajandası olduğunu iddia ederek bu konuya ilişkin yönelttiği soruya şöyle cevap vermiştim: Türkiye'nin kültürel/dinî yöne ağırlık verdiğini iddia edenler öncelikle bu coğrafyanın cahilidir; zira Türkiye'nin doğrudan 8, dolaylı 12 komşusu içinde sadece 4 tanesi Müslümandır. Eğer Türkiye iddia edildiği gibi dinî ağırlıklı bir politika yürütseydi, Gürcistan'la yürüttüğü ilişkiler Suriye'den daha fazla olmazdı. Ayrıca Ukrayna'yı pilot ülke seçerek ilişkilerimizi derinleştirmiş olmamız ve bu ülkedeki beş havalimanına THY'nin uçmasının da gösterdiği gibi yürütülen dış politika jeopolitik ağırlıklı siyasal politikalardır.

AB ağırlıklı mı olması gerektiği konusuna gelince, öncelikle Ortadoğu'da yürüttüğümüz dış politikanın Türkiye ağırlıklı olması gerekir. Bu hususa rağmen, Türkiye ile ilgili birçok tenkitin yer aldığı AB'nin İlerleme Raporu'nda, Türkiye dış politikasının %96 ölçüsünde AB ile uyumlu olduğu deklare edildi; zira yürütülen Ortadoğu politikası hiçbir zaman salt Amerika görüntüsü vermemiş, aksine –hem AB'nin temel ilkelerini hem de Ortadoğu'yu dikkate alan– dengeli bir görüntü sergilemiştir. Ayrıca AB'nin önemli ülkeleriyle her an ve her düzeyde sürekli temas halindeydik. Kriz dönemlerinde tamamını kamuoyunun bilmediği haftalık görüşmelerle Lübnan, Suriye ve İran üzerine görüşmeler yaptık. Bu bağlamada bakıldığında problem Türkiye'den değil; AB'den kaynaklanmaktadır; zira AB Ortadoğu'yu genelde Amerika'nın alanı olarak gördüğünden bölgede kendini destek unsuru olarak görüyor. Bu sebeple de ABD harekete geçmeden AB harekete geçmiyor. Türkiye, AB'yi bu konuda defalarca uyarmıştır; zira özellikle Filistin örneğinde görüldüğü gibi bölgede uluslararası güçlere ilişkin algılama şu şekildedir: "ABD İsrail'in yanında göründüğü için güvenilmez; AB ABD'nin etkisinde ve Rusya da bölgeye karşı nötr davranmaktadır." Bu tabloda Filistin'in ya da İslam dünyasının bakışını yansıtacak bir ayak yoktur. Bu sebeple AB'ye bunu ortadan kaldırması ve İKÖ'yle birlikte bir mekanizma kurması ya da bizimle birlikte devreye girmesi gerektiği her düzeyde söylendi. Dolayısıyla burada AB'nin bir isteksizliği söz

konusudur. Bunun tek istisnası Lübnan konusunda Fransa ve İtalya'yla yürüttüğümüz görüşmelerdir.

Irak...

Cemal — Irak'ta eğer istikrara bir kapı açılacaksa, Şiilerle Sünniler arasında bir yerde sihirli bir uzlaşma formülü bulunması lazım. Öyle bir ihtimal görüyor musunuz? Irak'ın bölünmesini bu saatten sonra engellemek ne kadar mümkün? Türkiye'nin Irak Kürtleriyle ilişkisi nasıl olmalı? Bunu soruyorum çünkü bir türlü düzgün işlemeyen bir ilişki yapısı var.

Davutoğlu — Son dönemlerde uluslararası operasyona sahne olan üç ülkeye (Yugoslavya, Afganistan ve Irak) baktığımızda üçünün de jeopolitik açıdan geçiş ülkeleri, jeoekonomik açıdan aktarım ülkeleri (tampon ülkeler), jeokültürel açıdan da kendi bölgelerini yansıtan ülkeler olduğunu görüyoruz. Bu sebepledir ki, bu bölgelerdeki dengelerin sarsılması büyük yankılarla etrafa doğru etki yapıyor. Bu bağlamda Irak'taki Şii-Sünni dengesi de bozulmuştur. Savaş öncesindeki muhalefet oluşumu Şiilere ve Kürtlere dayandığında, Türkiye'nin üzerinde durdurduğu ve gelecek projeksiyonu açısından uyardığı husus da bu çatışmaydı. Türkiye'nin altını çizdiği hususlar şunlardı: "Irak refleksiyle baktığımızda Sünni unsuru gözardı edilirse, Irak devletini ayakta tutmak zordur; zira Iraklı Kürtler ile Şiilerin hiçbir ortak noktaları (mezhep, dil ve ırk) yoktur. Bu bağlamda her iki taraf arasında tam orta noktada yer alan unsur, Sünni Araplardır; zira Arap olmaları itibariyle Şiilerle; Sünni olmaları itibariyle de Kürtlerle ortak noktaları vardır. Eğer Sünni Araplar tablonun dışına atılırsa, coğrafî ve kültürel açıdan kopuk iki etnisiteyle devlet yürütülemez."

Savaş öncesinden başlayan muhalefet hareketi savaş sonrasında da Şii-Kürt merkezli yürütüldüğü için devlet yürüyemez hale gelmiştir. Ordunun ve bürokrasinin tasfiyesi sürecinde, büyük çoğunlukla işsiz kalan Sünnilerin direnişe geçmesi de süreci tıkanma noktasına getirmiştir. Türkiye, bu tıkanıklığı aşmak ve bir uzlaşma formülü geliştirilebilmek için Sünnileri sürece sokmaya çalıştı; zira Sünnilerin sürece etkin şekilde girmesini ve devlet sistemi içinde yer almasını istiyoruz. Bu bağlamda öncelikli problem güvenlik problemidir; zira İçişleri Bakanlığı ve polis Şiilerin

ve Bedir Tugaylarının; ordu da Peşmergelerin denetimindedir. Baker-Hamilton Raporu da bu hususlara işaret etmektedir. Mevcut yapının devam ettirilmesi, devlet otoritesinin tarafsızlığını ortadan kaldırdığı için yapılması gereken Sünnilerin sistem içine çekilmesi ve ortak zeminin kuvvetlendirilmesidir.

Cemal — Ne Şiiler ne de Kürtler kendi ayrıcalıklarından bu saatten sonra vazgeçmezler; zira Sünnilerin devlet otoritesi, polis ya da ordu içinde yer almasını, geçmişin hayaletlerinin ve hortlaklarının yeniden sahneye çıkması olarak görüyorlar.

Davutoğlu — Pozitif bir yapı, inşa edici bir yapı iki yolla kurulabilir; ya insanları bu yapıya ikna edersiniz ki bu zordur ya da mevcut yapının zararları bariz bir şekilde ortaya çıkınca uzlaşma kaçınılmaz hale gelir. Bu bağlamda Irak bir iç savaşa gitmeden önce yapılması gereken –bütün komşu ülkelerin ve önemli aktörlerin etkisini kullanarak– bu grupların ortak bir uzlaşı formülünde anlaşmalarını sağlamaktır. Ben bu uzlaşının olabileceği kanaatindeyim; zira Irak'ın bölünme ihtimali o kadar kötü bir senaryoyu beraberinde getiriyor ki, bu senaryoyu kimsenin kabullenmesi mümkün değildir. Şu an ki tabloya göre aktörler bölünmeden korktukları için bölünme ihtimali azalmıştır. Bu tablo görüldükten sonra önemli olan Sünniler ve Şiiler arasındaki ılımlı unsurları ortak bir zeminde tutabilmektir. Bu bağlamda yakın zamanlarda Türkiye'ye eski başbakanlardan Ayad Allavi (Şii) ve Adnan Paçacı (Sünni) geldi ve kendileriyle yoğun görüşmeler yapıldı. Ortada şöyle bir tablo var: Geçici bir süre için varolan siyasal süreç biraz revize edilip güvenliğe ağırlık verilerek daha kontrollü bir sürece geçilmeli ve Sünniler bu sisteme entegre edilmelidir. Türkiye'nin üzerinde çalıştığı bu formül üzerinde ABD ve uluslararası aktörler de bir mutabakat sağlarsa, 2007 yılı içinde bir çözüm yoluna girilebilir. Sağlanamazsa 2007 hem Irak bağlamında hem bölge için çok çetin, çok zor bir yıl olacaktır.

Akyol — Sayın Davutoğlu, Baker-Hamilton Raporu'na göre mevcut şartlarda bir referandum yapılması felakete sebep olacağı için Kerkük referandumunun ertelenmesi gündemde; bu ihtimalin gerçekleşebilir mi?

Davutoğlu — Büyük bir olasılıkla Kerkük refandumu ertelenecektir. Baker-Hamilton Raporu ve ardından yayınlanan ulus-

lararası kriz grubu raporu, Türkiye'nin daha önce dile getirdiği görüşlere çok yakın görüşleri dile getirmiştir; Kerkük konusu da bunlar arasında yer almaktadır.

Akyol — Ama bunu Kürtler kabul etmiyorlar.

Davutoğlu — Kürtlerin kabul etmemesi, tek başına Kerkük'ün kaderini etkileyebilecek bir şey değildir; zira Kerkük'ün demografik yapısına bakıldığında Kürtler, Araplar, Türkmenler ve Hristiyanların dengeli bir şekilde dağıldığı görülecektir. Bu bağlamda Kerkük için iki ihtimal vardır: *Kürtlerin tek taraflı empozesi* ya da *güç dengesi.* İkinci ihtimal gerçekleşirse, ortaya çıkacak tablo Irak için de güzel bir model olacaktır; eğer ilk ihtimal gerçekleşirse Kürtlerin Kerkük'teki empozesine karşılık Şiiler de tüm Irak'ta benzeri bir tavra kalkışabilirler. Irak'ta Kerkük dışında önemli üç merkez vardır: *Bağdat, Basra* ve *Musul.* Basra'da Sünnilerin %40'dan %20'ye düşmesiyle başlayan demografik dengesizliğin önüne geçilmeli ve bu merkezdeki çok mezhepli yapı muhafaza edilmelidir. Bağdat da bütün Irak'ın ortak niteliğini yansıtmalıdır. Dicle'nin doğu ve batı yakasındaki Musul da birbirinden kopuk hale getirilmemeli, mevcut yapı muhafaza edilmelidir. Son olarak Kerkük'ün kesinlikle özel bir statüsü olmalıdır.

Kuzey Irak ve PKK

Cemal — Irak Kürtleri ile Türkiye ilişkisini sormuştum.

Davutoğlu — Türkiye küçük bir Ortadoğu, küçük bir Balkanlar ve küçük bir Kafkasya'dır. Kökleri bu bölgelere uzanan pek çok insan, Türkiye Cumhuriyeti içinde vatandaşlık haklarıyla bulunuyorlar. Dolayısıyla Türkiye, söz konusu bölgelere ilişkin politikalarında bu ortak harmanı riske etmeden iyi kullanmalı ve bu harmandan pozitif enerji üretmelidir. Bu bağlamda Türkiye'deki yetkililerden, siyasetçilerden hiçbiri Kuzey Irak'tan gelen provokatif söylemlere rağmen, Kuzey Irak'a dönük herhangi bir provokatif söylem geliştirmemiş ve bir tepki de vermemiştir. Bu tavır, Türkiye'nin tepki verme gücünün azlığından değil; Türkiye'nin bölge vizyonundan kaynaklanmaktadır. Bu sebeple Türkiye, Kuzey Iraklı Kürtleri takip edilen sürecin sebep olabileceği ağır sonuçlar konusunda uyarmaktadır: "Bölgenin tümüyle değişmesi-

ne ya da sınırların yeniden şekillenmesine yönelik her türlü yaklaşım, geç bir milliyetçilik tepkisidir. Mesela bu tepkiyi Osmanlı coğrafyasında gösteren Arnavutlar şu anda beş ülkeye dağılmış durumda, aynı dalgadan hareket eden Türkler de imparatorluğun dörtte üçünü kaybetti ve Araplar 22 ülkeye bölündü. Milliyetçilik, vatanperverlik içselleştirici olduğu zaman yapıcı; dışlayıcı olduğu zaman yıkıcıdır."

Bu açıdan bakıldığında neredeyse et ve tırnak gibi iç içe geçmiş Irak toplumunun yaşadığı coğrafyayı Kürdistan ile bölmenin sebep olacağı ağır sonuçların görülmesi gerekir. Ayrıca, Kuzey Irak'taki idarenin de ne kadar demokratik ya da insan haklarına saygılı olduğu da tartışmalıdır. Burada benimsenmesi gereken yol, "karşılıklı ekonomik etkileşimle bütün bölgeyi birbirine bağlamak ve bu sayede sınırları anlamsız hale getirerek daha içi içe geçen bir havza oluşturmaktır". Bu yol benimsenirse hem bölgeye hem de Kuzey Irak'a huzur gelir. Bu tablonun aksine Kuzey Irak bağlamından başlayarak sınırların yeniden çizileceği bir senaryo üzerine düşünülürse, bugün Irak'ta yaşanan cehennem bütün bölgeye yansır. Bu sebeple herkes şuurlu, bilinçli ve rasyonel davranmalıdır. Açıklamaya çalıştığım bu çerçeve bağlamında Türkiye'nin Kuzey Irak'a yönelik politikasında insancıl ve ekonomik boyutlar ağırlıklıdır. Türkiye, Kuzey Irak'taki bu etkisini kullanarak barışçıl yollarla Türklerin, Kürtlerin, Arapların, Acemlerin, Hristiyanların, Müslümanların, Şiilerin, Sünnilerin bir arada yaşayacağı bir Irak ve Ortadoğu vizyonu geliştirmeye çalışmaktadır.

Keyman — Kuzey Irak'taki PKK sorunu Türkiye'nin içindeki Kürt sorununun da doğru bir şekilde tartışılmasını engellemektedir. Siz bu yıl bu sorunla ilgili olumlu gelişmeler bekliyor musunuz? Böyle bir şey olacak mı? İkincisi ben de Irak'ın parçalanması olasılığının giderek azaldığını; fakat buradan üçlüden daha fazlasını içeren Kanada tipi bir federasyon çıkacağını düşünüyorum. Bu bağlamda Türkiye'nin Irak'a bakışında federasyon alternatifi nereye oturuyor?

Davutoğlu — PKK sadece Irak'ın bir iç sorunu olarak görülmemelidir; zira PKK, hem uluslararası niteliği olan hem de Türkiye'nin çıkarlarını doğrudan tehdit eden bir terör örgütüdür. Dolayısıyla Türkiye, hem ABD başta olmak üzere bütün uluslararası aktörler-

den hem de Irak hükümetinden PKK nezdinde en sert tedbirleri almasını istiyor. Türkiye'nin bu talepte bulunmaya hakkı olduğu gibi uluslararası aktörlerin ve Irak'ın da bu konuda yükümlülükleri vardır; zira Bağdat'ta veya Bakuba'da el-Kaide'nin girişine aracılık edenler ya da oraya yerleştirenler suç işliyorsa PKK'nın mevcudiyetine izin verenler de suç işlemektedir. Terör örgütüne yataklık yapmayı veya imkân sağlamayı el-Kaide bağlamında suç kabul edenlerin, PKK bağlamında da aynı hassasiyeti göstermesi gerekir. Mesela PKK liderlerinin Kuzey Irak ve diğer bölgelerde serbestçe hareket etmelerine imkân tanıyanlar –el-Kaide örneğinden hareket edersek– şu anda suç işlemektedir. Türkiye'nin bütün komşularının da anlayışla karşılayacağı gibi Irak'taki güvenlik güçlerinin yeniden yapılandırılmasını sebep göstererek Türkiye'den istenen zamanın bir tahammül sınırı vardır. Türkiye geçen sene birkaç kere bu sınırı açık bir şekilde taraflara gösterdi. Bu bağlamda önümüzdeki dönemde, verilen taahhütler yakından takip edilecek ve 2007'nin en kritik alanlarından birisi de PKK olmaya devam edecektir.

Akyol — Irak'ta PKK'ya karşı yapılacak somut ve ciddi bir operasyon ile Türk kamuoyunu memnun edecek bir adımın seçimlerden önce veya sonra atılması çok önemli bir olaydır. Ben bunları politik bir olay olarak görmüyorum ama böyle bir şey Ecevit'i ya da bir partiyi iktidara getirdiği gibi götürür de...

Davutoğlu — PKK ya da Türkiye'nin millî meseleleri seçim ortamının hissiyatı içerisinde değerlendirilmemesi gereken konulardır. Açıkçası bizi en çok kaygılandıran konulardan biri de bu seneki seçim ortamıyla Irak'taki hassas dönüşümün paralel seyretmesidir. Önümüzdeki dönemde AB, Kıbrıs belli parametreler içinde yürüyecek ilişkilerdir. Ama en büyük risk alanı Irak'tır. Irak'ta bizim soğukkanlı bir tutum sergilerken, ulusal çıkarlarımızı –özellikle PKK bağlamında–korumamız ve Irak'taki bütün ilişkilerimizi dengeli bir şekilde sürdürebilmemiz önem taşımaktadır.

Akyol — Federasyon sorusuna gelelim.

Davutoğlu — Federasyon meselesi geçen seneki anayasa tartışmalarında gündemdeydi. Ancak federasyondan fayda uman Şii grupların aksine Sünni gruplar federatif yapıya muhalefet etmektedir. Neticede –detaylara girmeden ifade etmek gerekirse– ortaya

belli ümitleri federatif yapıyı aşan konfederal yapıya dönük bir anayasa çıktı. Bu bağlamda Türkiye, hem Irak halkının esenliği ve iyiliği hem de bize etkileri bakımından etnik ve mezhebi bir federasyonu değil, coğrafî ve fonksiyonel bir federasyonu savunmaktadır. Dolayısıyla Şii bölgesi, Sünni bölgesi, Kürt bölgesi gibi çok etnik, katı veya mezhebi sınırlar oluşturmak Irak'ta çok güçtür. Mesela bir kuşak gibi Kuzey ve Orta Irak'ı çevreleyen ve Irak'taki bütün etnik ve dinî unsurların sahip olan Telafer, Musul, Kerkük ve Diyala kuşağı Irak'ın geleceği için en hassas kuşaktır. Kürdistan yönetiminin federatif yapıyı bu bölgeye doğru yaymaya çalışması, büyük çatışmalar sebep olabilecek bir çabadır. Bu örnekten hareketle bir kez daha vurgulanmalıdır ki Irak'ta fonksiyonel ve coğrafî tanımlamalar içinde kalınarak hareket edilmelidir.

Amerika Birleşik Devletleri

Akyol — Türkiye-ABD ilişkilerine geçebiliriz.

Eralp — Türkiye-ABD ilişkilerinin Soğuk Harp dönemindeki ilişkiler gibi olması beklenemez. Ben size üç tane spesifik sual soracağım: ABD'nin PKK ile mücadele koordinatörü Joseph Ralston terörle mücadele ve PKK konusunda bizi oyalıyor mu? 1 Mart Tezkeresi konusunda bugünden geriye doğru baktığımızda hangi hissiyat ağır basıyor; iyi mi oldu, kötü mü oldu? BM'ye medeniyetler ittifakı çerçevesinde Zapatero'yla sunulan ortak belge çok haklı olarak bugünkü dünyadaki gerginliği büyük ölçüde Amerika'nın sırtına, hatalarına yüklüyor. Bu konuda ABD'den bir eleştiri aldınız mı?

Davutoğlu — Medeniyetler İttifakı ABD dâhil herkes tarafından takdirle karşılaşılan bir girişimdir. Dolayısıyla bu konuda herhangi bir eleştiri almadık.

Temmuz ayında Sayın Başbakanın Bush'la telefon görüşmesi yapmasından sonra başlayan süreçte PKK ile mücadele koordinatörlüğü geliştirildi. Bunun neticelerini görmemiz lazım. Biz müttefik bir ülkenin bu kadar ciddiyetle atadığı bir yetkiliye, yani Joseph Ralston'a böyle bir ithamda bulunmayı doğru bulmuyoruz. Dolayısıyla bu noktada iyi niyetli ve olumlu bir tutum sergilemeye devam edeceğiz.

1 Mart 2003 Tezkeresinin Türkiye-ABD ilişkilerinde yarattığı türbülansa, savaşı kolay kazanmalarından dolayı Amerikalı birçok yetkilide oluşan özgüven de eklenince kaygılarımız artmıştı. Bu türbülansın sebep olduğu geçiş döneminde İran, Suriye ve Ortadoğu izolasyonları konusunda farklı görüşler ortaya çıktıysa da zamanla ilişkiler doğru bir zemine oturdu. Bu dört sene içindeki görüşmelere katıldım. 1 Mart öncesinde başlayan görüşmelerden bugüne kadar geldiğimizde hem operasyonel anlamda hem de fonksiyonel olarak en iyi tanımlanmış müzakereler, bu sene Dışişleri Bakanımız ile ABD Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice arasında Temmuzda yapılan ve ardından ortak stratejik vizyon belgesinin açıklandığı görüşmedir. Daha sonra da Ekim'de Başbakan Recep Tayyip Erdoğan Başkan Bush'la görüştü. Bu görüşme daha önce söylediğim gibi Soğuk Savaş dönemine olduğu gibi bir tarafın stratejik resmi çizip diğer tarafa rol biçtiği bir ilişki biçiminden değildi; zira ortak bir ittifak sisteminin parçası olarak ortak reflekslerle karar veriliyordu. Bu açıdan bakıldığında, Türkiye-ABD ilişkilerinde asimetrik bir konum olamaz; aksine karşılıklı çıkarları, ortak ilkeleri harekete geçirecek sağlam bir istişare mekanizması kurulmalıdır. Bu sene içerisinde yürütülen görüşmelerde bu ilişki biçimi sağlam bir şekilde kurulmuştur.

Akyol — Tezkerenin geçmemesi iyi mi oldu, kötü mü oldu?

Davutoğlu — Tezkere öncesinde her iki ihtimalin de Türkiye açısından kazanç ve zarar hanesi vardı. Bu sebeple tezkere öncesinde rasyonel hesaplamalar yaparak her iki ihtimal için de bir telafi sistemi hazırlamıştık. 1 Mart Tezkeresi geçmiş olsaydı, telafi sistemi AB ve Ortadoğu ilişkilerimiz için işleyecekti; ayrıca bu durumun başka maliyetleri de olacaktı. 1 Mart öncesinde hükümetle de paylaştığım en önemli kaygılardan biri Türkiye toprakları içindeki büyük ölçekli bir gücün mevcudiyetinin doğuracağı sıkıntılardı. Neticede demokratik mekanizma tezkereyi reddedince hazırladığımız diğer rasyonel telafi sitemini devreye soktuk.

Keyman — "Türkiye-ABD ilişkilerinde bugün bozulma var" demek, geçmişte varolan bir altın çağın kaybolduğunu da varsayıyor. Halbuki Türkiye-ABD ilişkileri tarihine bakıldığında gerilimlerin yaşandığı ve düzeldiği inişli çıkışlı bir süreç olduğu görülecektir. Bu açıdan bakıldığında Türkiye-ABD ilişkilerinin belli bir

düzelme/oturma dönemine doğru gittiği konusunda size katılıyorum. Fakat bu noktada dikkate alınması gereken önemli bir husus, Kongre ve Senato seçimlerini Demokratların kazanmasıdır. Bu durum, şunu gösteriyor ki iki yıl sonra Amerika'da Demokrat bir hükümet tam anlamıyla kurulabilir. Türkiye kendisini buna doğru hazırlıyor mu?

Davutoğlu — Türkiye, ABD'deki muhtemel Demokrat hükümet için hazırlık yapmaktadır. Ancak Türkiye-ABD ilişkilerinin yönetimlerden bağımsız olarak ele alınmasını mümkün kılan hususular vardır: [i] Jeopolitik zemin: Türkiye-ABD ilişkilerinin dayandığı bir jeopolitik zemin vardır ki bu durum konjonktürel etkilenmeleri aşmamızı sağlayabilecek bir şeydir. Bu jeopolitik zemini de şu şekilde tanımlayabiliriz: Amerika, Afroavrasya anakıtasının uzağında bir küresel güç olarak konumunu Afroavrasya kıtasındaki etkisiyle devam ettirebilir. Bu etkiyi de ancak müttefiklerle ve büyük donanma gücüyle kuruyor. Bu açıdan bakıldığında Afroavrasya ana-kıtasının merkezinde yer alan Türkiye, ABD açısından kaçınılmaz bir müttefiktir; yani Türkiye olmadan hiç kimse Balkanlar, Kafkaslar, Ortadoğu ya da Orta Asya'ya yönelik politika geliştiremez. [ii] Tarihî arka plan: Bugün Türkiye'de –farklı sebepler dayanarak– yükselen bir anti-Amerikanizm olsa da, iki ülkenin halkları arasında tarihte –Avrupa'nın değişik haklarıyla olduğu kadar– problemli ilişkiler yaşanmamıştır; yani ne onlar gelip burayı işgal ettiler, ne bizim geçmişte Avrupa'yla yaşadığımız türden çatışmalar oldu. Bir de Amerikalı kimliği çok içselleştirici bir kimliktir. Bu sene ilk defa Kongreye zenci bir Müslüman girdi, daha sonra Çinli girecek. Amerika buna açık bir toplum. Dönüştükçe bizim ilişkilerimiz de yeniden şekillenecektir.

Cemal — ABD, AB yolunu samimiyetle gerçekten destekliyor mu? Yoksa çok taktik bir şey mi?

Davutoğlu — ABD destekliyor; ama bu durum AB ilişkilerinin pozitif de etkileyebiliyor negatif de. AB'de hem doğu-batı ekseninde genişleme hem de ortada Almanya-Fransa ekseninde derinleşme senaryoları vardır. Amerika açısından AB'nin doğuya doğru genişlemesi/Türkiye'yi de içine alması, istikrarın yayılması bakımından pozitif etki yapacaktır. Bu durum, Almanya ve Fransa'da Amerika'yla çatışmayı öne çıkaran liderler iş başına gelmedikçe

bu şekilde anlaşılacaktır. Böyle bir durum da kısa dönemde gözükmüyor. Dolayısıyla, AB ile ABD –Boeing-Airbus rekabetinde olduğu gibi– ekonomik alanda rekabet etse de stratejik anlamda görünür gelecekte bir rekabet söz konusu değildir. Aksi bir durumun gerçekleşmesi, Türkiye açısından bir problem değildir; zira Türkiye ve İngiltere gibi ABD ile de çok yakın ilişkileri olan aktörlerin AB içinde güç kazanmaları ABD'ye belli bir stratejik avantaj sağlayacaktır.

2007, Beklentiler: Irak, Rusya, Gürcistan ve Ermenistan

Akyol — 2007 yılında Türkiye'nin dış politikasında bizi çok rahatsız edecek krizler bekliyor musunuz?

Davutoğlu — Irak öngörülemez bir problem alanıdır. Onun dışında çok büyük rahatsızlık getirecek krizler beklemiyorum. Rusya'yla ilişkilerimizde bir problem çıkmayacaktır.

Akyol — Gürcistan ya da enerji ihtilafları konusunda bir sıkıntı beklemiyor musunuz?

Davutoğlu — Rusya'yla ilişkilerimizde o kadar büyük bir ortak ticaret ve çıkar alanı oluştu ki bu alan üzerinde Türkiye-Rusya ilişkileri zamanla çok daha iyi gelişecektir. Bu açıdan bakıldığında Kafkaslar'ı da bir çatışma alanı olmaktan çıkarmak gerekir ki, Gürcistan'ın istikrarı ve bütünlüğü, Kafkaslar'ın istikrarı açısından büyük önem taşımaktadır. Rusya ile Gürcistan arasındaki gerilim, potansiyel bir çatışma alanıdır; ancak bu husus, Rusya'yla çatışacağız anlamına gelmemektedir. Enerji politikalarına gelince, enerji hem rekabeti hem de işbirliğini beraberinde getirir. Bu açıdan Mavi Akım, Nabucco, Bakü-Tiflis-Ceyhan gibi projeler bağlamında Türkiye üzerinden büyük bir çıkar alanı oluşmuştur. Dolayısıyla, Rusya'yla bu alanda çatışma yaşanması mümkün değildir.

Cemal — Ermenistan'la 2007'de ne olabilir?

Davutoğlu — Çok büyük bir değişiklik beklenmemelidir. Ancak Karabağ meselesinde yaşanan kıpırdanmalardan olumlu bir netice çıkarsa, Türkiye-Ermenistan ilişkilerinde de bir düzelme sürecine girilebilir. 2005 yılındaki Ortak Tarih Komisyonu kurul-

ması teklifimiz geçerliliğini korumaktadır; bu konuda da bazı süreçler harekete geçirilmelidir.

Akyol — Siz diplomasinin bu kadar içindeyken akademik çalışmalarınız ne oluyor?

Davutoğlu — Türkiye'deki genel kanaat profesörlük alındıktan sonra akademik hayatın bittiği yönündedir. Bu genel kanaatin aksine profesör olduktan sonra, 2000'li yıllar için on önemli kitap projesi belirledim: Bunlardan ilki, *Stratejik Derinlik* [İstanbul: Küre Yayınları, 2001] yayınlandı. Bundan sonra da *Tarihi Derinlik*, *Felsefi Derinlik* ve iki İngilizce kitap planlamıştım. Bu görevi aldığımda neredeyse iki Türkçe, bir İngilizce kitap yayına hazır haldeydi; fakat görevin getirdiği özellikler dolayısıyla dondurdum. Şu anda yürüttüğümüz görev esnasında gerek siyasî yetkililerimizle gerek bürokrasiyle gerçekten çok düzeyli bir ilişki kurduysam da, evde kütüphanemi görünce ya da öğrencilerimle görüşünce vicdan azabı çekiyorum ve hem öğrencilerimi hem de kitaplarımı özlüyorum.

2007

Türkiye'nin Stratejik Derinliği ve Küresel Gelişmeler

İbrahim Kalın
Enine Boyuna, *TRT 1*
23 Kasım 2007
(Diğer Konuklar: Fuat Keyman, Mustafa Armağan)

İbrahim Kalın — Türkiye'nin 21. yüzyılda dünyadaki yerini, dünyadaki hızlı değişimi ve bu değişimin dayandığı dinamikleri tartışacağız. *Merkez ülke* kavramından *küreselleşme*ye, Türkiye'deki dönüşümden bölgedeki gelişmelere kadar pek çok konuyu ele alacağız. Zikrettiğim iki üç kavram bile aslında saatler boyu konuşulacak birçok konuyu gündeme getiriyor. Ama ben mesela buradaki aydın profiline, entelektüel akademisyen profiline baktığımda, Türkiye'deki yeni bir dönüşümün, yeni bir aydın profilinin nüvelerini, örneklerini görüyorum desem herhalde abartmış olmam. İlgi alanlarınıza, örneğin Ahmet Bey'in yazdıklarına, konuştuklarına baktığımızda, uluslararası ilişkiler alanını aşan, onu farklı yönlerde destekleyen çok farklı disiplinlere açıldığını görüyoruz. Nitekim siz de değişik çalışmalarınızda ve konuşmalarınızda, örneğin "Ortadoğu'yu anlamak için uluslararası ilişkiler teorisini bilmek yetmez; tarih, kültür, teoloji ve medeniyet bilmeniz lazım, medeniyet tarihi, hatta dinler tarihi bilmeniz lazım" diyorsunuz. Bu konular üzerinde ısrarla duruyorsunuz. Sizden başlayarak şunu soracağım: Neden bu kadar farklı alanlara girme ihtiyacı hissettiniz? Yani uluslararası ilişkilerle başlayıp, siyaset bilimi, psikoloji, tarih, dinler tarihi, felsefe ve benzeri alanlara girme ya da bu disiplinler arası çalışma ihtiyacı nereden doğdu?

Ahmet Davutoğlu — Her şeyden önce genel bir tanımlamayı ortaya koymak gerekirse, disipliner yaklaşım ile interdisipliner yaklaşım arasında nasıl bir fark olduğunu tespit etmek lazım. İkincisi

de, "Türkiye'de ve bizim nesil özelinde interdisipliner yaklaşıma niye ihtiyaç hissedildi?" gibi soruların cevaplandırılması gerek. Akademik disiplin, üniversite eğitimi, akademik eğitim içinde ortaya çıkan alt ünite. Bu açıdan baktığımızda, üniversite eğitiminin ya da eğitim sisteminin temelde neye yönelik olması gerektiği sorusu bütün toplumlar için geçerli. Eğitim felsefesini, eğitimin içindeki muhtevayı tanımlayan şey budur. Eğer "eğitim meslek sahibi yetiştirmek için vardır" dersek, bu anlayışla disipliner yaklaşımı esas alan bir üniversite eğitimi tutarlılık arzedebilir. Ama bir üniversite eğitiminin aynı zamanda başka hedefleri olduğunu öngörüyorsak, o zaman tartışmayı bunun ötesine taşımamız gerekir. Bence üniversite eğitiminin temelde üç hedefi vardır:

[1] Evrensel kültürü, yani insanlık birikiminin ürettiği bütün unsurlarıyla evrensel kültürü, aydın olarak kendini hazırlayan insana vermek ve dünyanın neresine giderse gitsin yabancılık çekmeyeceği bir insanlık birikimini ona özümseterek, bu birikimin parçası haline getirmek. Bu hedef, küreselleşme döneminde çok daha önemlidir. Örneğin, çalıştığınız çok uluslu bir şirketin içinde Çinli, Hintli, Latin Amerikalı olabilir. Sizin onların kültüründen esintileri almanız durumunda, yapacağınız uzmanlık farklı; o kültürlere uzak olduğunuzda farklı olacaktır. Bunu, hele hele daha muhteva yüklü alanlar, uluslararası ilişkiler, tarih, siyaset bilimi gibi alanlara yansıtırsanız, bu birikimi tümüyle alma ihtiyacı vardır.

[2] Her kültür havzasının eğitim kurumu, kendisinin yürüyen kültürel öznesini üretmek için vardır. Eğer bir eğitim kurumu, disipliner ayrımlar içinde bir üniversite, iyi bir uzman ya da insanlık birikimini kavramış bir aydın yetiştirmiş de, kendi kültür havzasının öznesini yetiştirememişse, burada saygın bir aydın prototipini beklemek mümkün değildir. Bizim gibi bir toplumda bu hedef, çok daha önemli ve tamamlayıcı bir unsurdur. Bir Amerikalı, zaten evrensel kabul ettiğimiz birikimi aldığında, kendi kültürü evrensel sayıldığı için onu da almış varsayılır. Ama bizim gibi geçmişte çok önemli kültürel katkıları insanlık birikimine sunmuş, bugün de sunabilecek kapasitedeki toplumlarda bu ekstra bir önem taşır.

Kalın — Aksi halde zaten bir yabancılaşma doğar.

Davutoğlu [3] Meslek sahibi kılmak. Meslek sahibi olmak, disipliner bir özelliktir. Ama birinci ve ikinci hedefi gerçekleştirmek için mutlaka bulunduğunuz disiplinin dışına çıkmak durumundasınız.

Bu genel bir tanımdır; daha özele, bizim ülkemizin kültürel, entelektüel serüvenine ve bu serüven içinde bizim nesle baktığımızda ise 60'lı, 70'li yıllarda eğitimin lise ve üniversite dönemini yaşamış bizlerde, az şeyle tatmin olmama psikolojisi vardı. Herhangi bir mesleği edinme dışında, karşı karşıya kaldığımız, kendi kendimize sorduğumuz sorular, bazen gençliğin boyunu aşan, zihnini zorlayan büyük çaplı sorular olurdu. Örneğin, "Niye geri kaldık?" sorusu, bütün bir ekonomi tarihini sizin önünüze açıyordu ki, o zaman için bu çok hayati bir konuydu. Dönemin önemli Türk aydınları Kemal Tahir'den Sencer Divitçioğlu'na, Şerif Mardin'den İdris Küçükömer'e, Erol Güngör'e kadar herkes bu soruya cevap aramak zorunda kaldı. O zaman size büyük bir alan açılıyordu; bir tek ekonomi çalışmak yetmiyor, geri kalmanın bütün unsurlarıyla "geri kalmanın tarihi"ni de sorgulamaya almak durumundaydınız.

İkinci olarak da, çok önemli büyük bir soru vardı, zihniyet ve kimlik sorusu. Çok büyük bir tarihî arka plana, üzerinde duracağımız merkez ülke ve diğer kavramsallaştırmaların zeminini teşkil edecek şekilde güçlü bir medeniyet birikimine sahibiz. Öğrencisi olduğum İstanbul Lisesi'nden Sultanahmet'e kadar yürüdüğüm alanda; Sultanahmet, Topkapı Sarayı, Gülhane Parkı ve Ayasofya üçgeninde bile dolaşsanız, tarih size bir şey söylüyor: "Tarihte varsın; ama niçin şu anda etkin bir özne değilsin?" Mekân bu soruyu sorduruyorsa, cevaplamaya zorluyorsa, siz de aramaya başlıyorsunuz. Bu vesileyle, hangi eğilimden olursa olsun, herkesi saygıyla ve rahmetle anmak durumunda olduğumuzu düşünüyorum. Hepsi bu sorularla cebelleşerek yol bulmaya çalıştı.

İstanbul Lisesi'nde okurken, daha Marksist literatürün ilk ürünlerini, ortaokul ikinci sınıfta okuduğumuzu hatırlıyorum. *Felsefenin Başlangıç İlkeleri*'nden *Diyalektik ve Tarihi Materyalizm*'e kadar. Bu size bir başka alan açıyor. Buna mukabil, şehirleşmeyle birlikte gelen yoğun dönüşümü yaşayan, dört yaşındayken İstanbul'a gelmiş bir ailenin çocuğu olarak, çok güçlü bir kültürel

arka planı iliklerinize kadar hissediyorsunuz. Mehmet Akif'in Çanakkale Şehitleri'ni, ilkokul dördüncü sınıfta, hatta üçüncü sınıfta ezberlediğinizde, bütün tarihî yükü omuzlarınızda hissediyorsunuz. Cumhuriyet'in ikinci nesli, bir bakıma bunu yaşamak zorundaydı. Genellikle Osmanlı'nın son dönemiyle Cumhuriyet'in kuruluşunu yaşamış öğretmenlerimizin aktardığı kültüre baktığımızda, tarihî köklerden gelen bir güçlü idrakle, yeni bir devlete anlam yükleme çabasının bir arada seyrettiğini görürdük. Böyle bir nesil için azla yetinmek mümkün değildi.

Üniversiteye girdiğimde, yazacağım doktora tezinin şemasını bile kafamda neredeyse çıkarmıştım, sömürgecilik çalışacaktım. Çünkü bu iki alanın kesiştiği yer sömürgecilikti. Hatta rahmetli valideme çok beyaz bir yalan uydurmak zorunda kalmıştım: Annem doğum esnasında vefat etmişti ve üç yaşımdan sonra beni büyüten ikinci annem, bu hatıraya istinaden doktor olmamı istiyordu. Tabii doktorların hepsine saygım sonsuz ama, bu sorularla birlikte ekonomi ve sosyal alanlara girmek niyetindeydim. O zaman üniversite tercih sıralamasında on dört tane tıp fakültesini, hepsinin üstüne de Boğaziçi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'ni yazmıştım. Tabii birincisi, o zaman tıbba göre çok daha az puan istediği için tuttu ve rahmetli valideyi de "Görelim Mevla neyler, neylerse güzel eyler" diyerek ikna etme cihetine gitmiştim. O dönemde, fakülteye yüksek puanla girenleri İşletme Bölümü'ne alıyorlardı. Bir süre sonra işletmenin sorularımı çözemeyeceğini, bana yardımcı olmayacağını düşünerek ekonomiye geçtim. Ardından, bütün sorularınızı ekonomi mantığıyla da çözemeyeceğinizi hissediyorsunuz, bu yüzden ekonomi alanı da yetmedi. Bu sefer siyaset bilimi ve uluslararası ilişkilerde çift ana dala başlayıp ikisini birlikte götürdüm. Bir müddet sonra bunların arkasındaki zihniyet problemlerini sorgulamaya başladığınızda felsefe ve tarih bütün görkemiyle önünüze geliyor. Fark ediyorsunuz ki, felsefe alanına, özellikle ontoloji ve insanın varoluşuyla ilgili idrak alanına nüfuz etmeden, diğer alanlara, tarihin somut göstergeli alanlarına geçişte birtakım zorluklar yaşıyorsunuz. Üniversite dördüncü sınıfa geldiğimde, İngiliz ve Fransız sömürgeciliğinin toplumlar üzerindeki etkilerini kıyas eden ve bu anlamda Cezayir-Hint örneklerini karşılaştıran, uzun,

geniş çaplı bir ödev hazırlamıştım. O zaman fark ettim ki, onun daha da arkasına nüfuz etmek, Hint dediğinizde Hint kültürüne kadar gitmeniz, antik kültürden gelen, bütün o Hint'le yapılan hesaplaşmayı; Cezayir dediğinizde arkasındaki İslam kültürünü ve daha öncesine Endülüs'e kadar uzanan hesaplaşmayı görmeniz gerekiyor. Konuyu değiştirdim ve bu sefer doktora tezine giderken zihniyet kalıplarına yöneldim. Çünkü bu nesil için bütün bu sorularla hesaplaşmak bir zaruretti. Bu soru(n)lar, problemler, muhatabı olduğunuz, meslek olarak icra ettiğiniz disipline gerçek muhtevayı da kazandıran unsurlardır. Ve bu anlamda, böyle bir dönemde, bir Türk olarak yaratılmış olmayı, entelektüel bakımdan, bu meydan okumalarla birlikte büyük bir şans telakki ediyorum.

Kalın — Biraz da ilişkilendirelim diye Fuat Bey'e de soracağım bu soruları ancak biliyoruz ki, o dönemin büyük soruları, postmodern dalganın da etkisiyle "büyük söylenceler, efsaneler, hikâyeler" olarak nitelendirildi. Siz bugünlerde bu büyük soruların geçerliliğini hâlâ koruduğunu düşünüyor musunuz? Bugünlere bakılınca sanki bir dağınıklık var. Oysa sömürgeleşmeden kimlik sorunlarına kadar çok geniş bir yelpaze oluşturan 50'li, 60'lı yılların büyük soruları, âdeta bir dinamizm kaynağıydı. Kimlik tanımlamaları daha keskindi, daha maksimalist kimlik tanımlamaları yapılmaktaydı. Öte yandan, sizin geliştirdiğiniz düşünce sisteminin arkasında, bu büyük soruların cevabını verme kaygısı da var. Bu büyük soru meselesi, yani zihniyet, ekonomik geri kalma ya da sömürgecilik gibi değindiğiniz sorular, bugünkü nesiller için de geçerli mi? Diğer bir ifadeyle, küreselleşmenin bu kadar belirgin ve etkin biçimde öne çıktığı bugünlerde, bu büyük soruların geçerliliklerinin devam ettiğini düşünüyor musunuz?

Davutoğlu — Elbette Fuat Bey'in de bu konuda ciddi çalışmaları, gözlemleri var. Ben yöntem olarak bakıldığında, interdisipliner çalışmaların, küreselleşmeyle birlikte daha da artma eğiliminde olduğu kanaatindeyim. Siyaset biliminde, sosyolojide, psikolojide 60'lı, 70'li yıllarda üretilen eserlerde, yöntem olarak, tekil davranışçı ekole daha yakın ve disiplin alanları içinde olayın daha çok anlaşabileceği kanaatinin hâkim olduğu ve evrensel bir siyaset biliminin varolduğu düşüncesiyle üretilen ürünlerin ağırlıkta

olduğunu görürsünüz. Ama 80'li 90'lı yıllarda, özellikle diğer medeniyet havzaları, diğer kültürler, kendi ağırlıklarını tarih sahnesinde daha fazla hissettirmeye başladığında, yöntem olarak tek bir bilim dalının yöntemleriyle meseleyi izah etmenin zorluğu ortaya çıktı. O bakımdan da küreselleşme, büyük söylemleri sorgulamakla birlikte, yaşanan tarihî süreç, 80'li 90'lı yıllardan sonra Asya'yı, Afrika'yı, Latin Amerika'yı çok daha fazla tarih sahnesinin içine ittiği için Avrupa ve Atlantik'te, Amerika'da üretilen kavramsal ve yöntemsel araçların yetmediği yerlerde, disiplinin dışına çıkıp interdisipliner çalışmalarla sorulara cevap bulma temayülü arttı. Bu da bir zaruretti; bugün için de bir zarurettir; bizim gibi toplumlar için daha fazla zarurettir.

Kalın — Hocam, küreselleşmeyle, sanki büyük sorunlar dönemi geri mi geldi? Ahmet Bey'in anlattığı şekliyle, bu karmaşıklıkta, tek bir disiplin içinde kalarak soruları çözmeniz mümkün değil mi?

Keyman — Ahmet Bey'in söylediklerine katılıyorum, onun tamamlayacak şekilde şöyle söyleyeyim. Evet, büyük sorularımız var. Bu sorular yoksullukla, işsizlikle, adâletle, refahla, modernlikle, insan haklarıyla ilgili. Fakat tabii ki biraz daha tamamlayıcı şekilde koyarsam, ister postmodernizasyon, ister Soğuk Savaşın bitimi, ister küreselleşme diyelim; ister 2000'li yıllarda 11 Eylül sonrası dünya, ister Avrupa ölçeğinde Avrupalılaşma diyelim; tüm bu süreçler, aslında dünyanın çok ciddi bir değişim içinde olduğunu gösteriyor. Bu değişimin çok ciddi tezahürleri var. Artık Doğu-Batı, Kuzey-Güney ikilemi ya da "ben ve öteki" yerini, "beraber yaşama"ya bırakıyor. O yüzden de hem bir değişim var hem de birden fazla birbirlerine tezat gibi olabilecek öğeler beraber hareket ediyor. Örneğin dış politika açısından baktığımız zaman görüyoruz ki, Türkiye hem Avrupa'yla ilişki içinde hem Ortadoğu'yla; hem küresel dünyanın bir aktörü hem kendi yerel sorunları var. Bu sorunlar, siyasî, ekonomik ve kültürel süreçler içeriyor. Üstelik bunların hepsi çok da hızlı biçimde değişiyor. Yani genel anlamda karşılıklı ilişkilerin genişlediği, derinleştiği ve hızlandığı bir dünyada yaşıyoruz. Ahmet Bey'in sözünü ettiği 60'lı 70'li yıllardan bugünün farkı, daha hızlı bir dünyada, daha hızlı değişen bir dünyada yaşıyor olmamız. Böyle olduğu için de, eğitim bağlamında hakikaten evrensel bilgilere sahip olmak,

kendi toplumuna katkı verecek bir yapıda olmak, yani yabancılaşmak değil katkı vermek, bir de meslek sahibi olmak... Bu üçü beraber gitmekle birlikte, hakikaten bugün bunu yapmak için çok boyutlu düşünmek durumundasınız.

Küresel aktörlerin ülke içine girdiği; dışarısı ile içerisinin, dış politikayla iç politikanın, küresel ekonomiyle ulusal ekonominin artık ayrışmadığı, küresel kültür hareketleriyle kendi yerel kültür hareketimizin iç içe girdiği bir alandayız. Bunun için ben, bir anlamda düşüncelerime çok katkıda bulunan Şerif Mardin hocaya referansla, çok boyutlu, çok katmanlı, çok aktörlü, çok nedenli bir yaklaşıma sahip olmamız gerektiğini belirtmek istiyorum. Ekonomiyi anlarken kültürü; kültürü anlarken ekonomiyi de anlamamız gerekiyor. Türkiye'de örneğin MÜSİAD ya da SİAD örneklerine baktığımız zaman, yani Türkiye'de Anadolu şehirlerinin küreselleşmesine, Avrupalılaşmasına baktığımız zaman, bu anlamda İslamî kimlik içinde olanlar ile küreselleşme ve ekonomi bağlantısına baktığımız zaman görüyoruz ki, bu sadece Türkiye'de bu şekilde tezahür ediyor. Latin Amerika üzerine de çalışıyorum; Şili'de de farklı türlü yapılar tezahür edebiliyor. Orta Asya'da benzer tezlerde, ekonomik süreçleri, kültüre referans vermeden anlayamıyoruz. Aynı şekilde kültürel süreçleri, kimlik süreçlerini de ekonomiye referans vermeden anlayamıyoruz. O yüzden de artık Doğu-Batı karşıtlıklarından ziyade, beraberliklerin, aynı zamanda olmaların yaşandığı bir dünya var. Bu da tabii ki, insana biraz daha zorluk getiriyor, daha fazla çalışmayı gerektiriyor. Sizin aynı zamanda çok hızlı bir şekilde hem ona bakmanız hem buna bakmanız lazım. Bunun altını çizmemiz gerekiyor. Fakat yapılması gereken, hakikaten "büyük resim" denen dünyanın gidişatını iyi anlamak. Bir de şunu da söylemek gerekiyor, dünya da küreselleşmeyle ilgili çok ciddi bir değişim içinde. Bugün artık sadece Batı'nın kavramlarıyla, Batı referanslarıyla dünyayı açıklamak mümkün değildir. Bugün çok ciddi bir Çin ve Hindistan olayı var, terörizm bağlamında beraber yaşayabilecek miyiz, medeniyetler çatışması ya da medeniyetler diyaloğu konusu var. Türkiye'de çok fazla referans verilmeyen fakat dünyada küreselleşme bağlamında tartışılan bir eksen değişimi var; yani bir Asya olayı var.

O yüzden de Türkiye'de olduğunuz zaman, Ahmet Bey'in ilk söylediği hem evrensel bilgilere sahip olmak hem topluma katkıda bulunmak hem de bir meslek sahibi olmak gerekiyor. Bu süreci iyi okuduğumuz ve Türkiye'ye yansımalarını iyi değerlendirdiğimiz zaman bir vizyon sahibi olabiliriz. Vizyon sahibi olmak, hakikaten çok boyutlu düşünmeyi, çok katmanlı, çok aktörlü ve çok nedenli düşünmeyi gerektiriyor. O anlamda da tek boyutlu olduğunuz zaman, ne olayları anlıyorsunuz, ne de olaylara çözüm bulmada yeterli olabiliyorsunuz. Türkiye esasında bu sürece dönük bir paradigma, bir model geliştirme, bir zihniyet oluşturma aşamasında. Bu sebepledir ki ekonomiden dış politikaya, Kürt sorunundan kadın sorununa, zihniyetten kimliğe, sanata ya da sinemaya hangi sorunu ele alacak olursak, ilginç bir şekilde sorunun hem somutunu hem zihniyetini hem de dünyanın değişen yapısı içinde söz konusu olayın nasıl üretildiğini tartışıyoruz. Değişen, değiştiği için de yine büyük soruları içeren, ama büyük sorulara yanıt verme bağlamında hakikaten çok boyutlu düşünmeye, çok farklı disiplinleri beraber götürmeye aynı zamanda vurgu yapılmalıdır.

Kalın — Ahmet Bey, yerel ile evrensel arasındaki dinamizm ve ilişki meselesini şöyle formüle ediyorsunuz: Bir evrensel olana aidiyet duygusu var, bu sizi varoluş bilincine götürüyor. Bir medeniyet öznesi olma durumu var, bu sizi tarih bilincine götürüyor. Bir de mekâna ait olma olgusu var, bu da sizi stratejik bilinç ve derinliğe götürüyor. Sizin en çok bilinen eseriniz *Stratejik Derinlik*'in arkasındaki felsefî çerçeveyi tartışmayı arzu ediyoruz. Bu evrensel olana aidiyet ve bunun tarih ve mekân tasavvurumuzda, hayatımızda nasıl şekillendiği ya da tezahür ettiği meselesi, sizin uluslararası ilişkilerle ilgili yaptığınız bütün çalışmalara da damgasını vuran bir yaklaşım tarzı. Bunu bir iki cümleyle alabilir miyiz?

Davutoğlu — Açıkçası evrensel olana aidiyetle kastettiğim ve bunu da medeniyet öznesi olmamızla ilişkilendirmeye çalıştığım husus şu: Nihayet tarih, insan doğası gibi çeşitli renklerden oluşuyor. Bu açıdan bakıldığında, medeniyet eksenli bir soruda medeniyetler mi medeniyet mi var? Tek bir medeniyet mi var ve tarih bu medeniyete doğru mu akıyor; yoksa medeniyetler var

ve yan yana mı yaşıyor? Benim kanaatim, "tek bir medeniyet var" iddiası, ister istemez hegemonik bir sonuç doğurur. Mesela bugün, herhangi bir eğitim sürecine girildiğinde –öğrenci Çinli, Müslüman ya da Afrikalı da olsa– düşünce tarihi okumalarına Eski Yunan'la başlanır, Roma'yla devam edilir, Ortaçağ düşüncesi, Hristiyanlık, Reform, Rönesans ve oradan, modern düşünceye gelinir.

Kalın — Batı'da başlayıp Batı'da biten bir tarih...

Davutoğlu — Ben bunu Türkiye'de bu şekilde okuduğumda, açıkçası çok fazla yadırgamamıştım. Ama Malezya'da Çinlilerden, Malaylardan, Hintlilerden, Afrikalılardan oluşan bir sınıfa, George Sabine'in *Siyasi Düşünceler Tarihi* kitabını okuttuğumda, aslında bir tür şartlandırma yaptığımı fark ettim. Bu sebepledir ki, sınıfa girdiğimde ders kitabını sakladım. Çünkü bu kitabı anlatmak, evrensel olanın sadece Batılı olduğu anlamına gelecekti. Halbuki, önümde oturan, iyi bir kapasiteye sahip Çinli öğrencinin aid olduğu havzada siyasî tarih, Eski Yunan'dan birkaç bin sene öncesine kadar gidiyor.

Bu bağlamda, Batı'da başlayıp Batı'da biten bir bakış açısıyla okutmak, geleceği belirlemede özgüven sahibi olmayan bireyler doğurur, zira bu bakış açısıyla birey, tarihte özne olduğu bilincine sahip olamaz. Hafızası kaybolmuş bir insanın gelecek tahayyülü kuramaması gibi; zira hafızasını kaybeden, dünü hatırlamadığı için sadece anı yaşar; yarını kuramaz. Uzman, bu anlamda evrenseli tek bir medeniyetle özdeşleştiren bir yaklaşımla anı yaşadığı için sadece mesleğini icra eder. Ama bütün bunları sorgulayan bir aydın, evrensel görünen şeyin ötesindeki gerçek evrenseli hissetmeye ve kendini insanlık tarihi içinde bir yere oturtmaya çalışır. Bu bağlamda evrensel olana aidiyetten kastettiğim, insanlığın genel serüveni içinde kendinize bir yer bulmanız, kendinize o çağla, o dönemle ilgili bir misyon, bir vizyon tanımlayabilmenizdir. Bunu yapabilmeniz için ikinci bir şart da, bir medeniyetin öznesi olmaktır. Şilili birinin bugüne yüklediği anlamla, Norveçli birinin yüklediği anlam ve benim yüklediğim anlam aynı olamaz. Aynı olmaması, birinizin diğerinden üstün olduğu anlamına da gelmez. Herkes kendi zaman ve mekân tasavvuru/idraki içinde bir gelecek tahayyülü yapar ve bunu insanlık biriki-

miyle özdeşleştirmeye çalışır. Tam da burada, Türkiye'nin kültürel ve stratejik anlamda aydınına yeni bir düşünce açılımı sunabilmesi için olağanüstü imkânlar sağlayan bir dönemde olduğu kanaatindeyim.

Bunu 20. yüzyılın en geniş kapsamlı medeniyetler tartışması toplantısında, "Türkiye çok büyük fikri açılımların nüvesini oluşturacak unsurlar taşıyor" diyerek iddialı bir şekilde söylediğim zaman, bir Amerikalı, sözlerime çok ilginç bir karşılık vermişti: "Nasıl oluyor da parçalanmış bir ülkeden gelip bu kadar iddialı konuşabiliyorsunuz?" "Farklı kültürler arasında parçalanmış" ifadesi, Huntington'ın Türkiye, Rusya ve Meksika için kullandığı bir tabirdir. Halbuki tarihe baktığınızda, tam da farklı kültürlerin etkileşimde olduğu yerlerden büyük düşünürler çıkıyor: Hegel parçalanmış gibi görünen Almanya'nın; Hobbes, İngiliz iç savaşının; Gazzâlî, çok büyük iç parçalanmalar yaşayan İslam medeniyetinin; İbn Rüşd benzer bir ortamın ve hatta Konfüçyüs, iç çözülme yaşayan Çin'in ürünüdür. Bu tür durumlarda öylesine büyük sorunlara cevap bulma çabası içine girersiniz ki, kendinizi aşmak durumunda kalırsınız. İnsanlığın genel akışı içinde kendinize bir yer bulma çabasıyla, kendi mekân ve zamanınızın idrakiyle kendinizi o yere oturtma çabanız, size *stratejik derinlik* diyebileceğimiz şeyin düşünsel arka planını açar. Fukuyama *The End of History*'yi ilk yazdığında, ben "Hayır, bu tarihin sonu değil, medeniyet dönüşümüdür" diyerek *Civilizational Transformation* kitabını yazmış ve tarih bundan sonra daha hızlı akacak ve daha hızlı bir ivmeyle dönüşecek demiştim. Medeniyetler çatışması tezi/tartışması, tarihin sonu tartışmasını kavramsal olarak berhava etti tabiri caizse. "Medeniyetler var" demek, "medeniyetler çatışır" demek değildir. Medeniyetler çatışmaz, medeniyetler etkileşir ve büyük açılımlar, medeniyet etkileşimlerinin olduğu coğrafyalarda ve dönemlerde yaşanır. Çatışan şeyler stratejik çıkarlardır. Türkiye'de tam bu noktada medeniyetler arası etkileşimin hem mekân olarak tam göbeğinde hem de dönem olarak en hızlı akan seyri içinde bulunuyor. O zaman bizim bu toprağa, bu ülkeye ait; ama aynı zamanda insanlık birikiminin bütününü kapsamaya yönelmesi gereken aydınlar olarak, Türkiye'nin rolünü doğru tanımlamamız gerekiyor.

Kalın Sizin eserlerinizde *medeniyet* kavramı çok merkezi bir yere sahip. Uluslararası analizde de medeniyeti bir tahlil unsuru olarak kabul ediyorsunuz. Bu biraz klasik yaklaşımın dışında; yani ulus-devlet, güç, güç paylaşımı, egemenlik, çıkar gibi kavramların yerine, kültürel-tarihî derinlik ve medeniyet kavramlarının öncelikli olarak anlaşılması gerektiğini söylüyorsunuz. Huntington'dan örnek verdiğiniz için sormak istiyorum: Tam bir realist perspektifin hâkim olduğu bir dönemde Fukuyama'nın "İnsanlık tarihi bir noktaya gidiyor, insanlık büyük arayışını noktaladı. Batı'da ortaya çıkan liberal demokratik kapitalist sistem, insanlığın ulaşacağı son noktadır. O anlamda tarihin sonu gelmiştir" dediği bir dönemde, Huntington "Hayır farklı medeniyetler var ve 21. yüzyılı bu medeniyetler arasındaki çatışma, etkileşim, farklılaşmalar belirleyecek" diyor. Tam bunların tartışıldığı bir dönemde siz *medeniyet* kavramını tekrar başat bir şekilde kullanmaya başladınız. Burada kelime benzerliğinden hareketle sormak istiyorum: Siz Huntington'ın medeniyetle ilgili temel varsayımını kabul ediyor musunuz? Yoksa "Hayır, çatışmazlar; son tahlilde medeniyetler belirleyici unsurlardır ama çatışmak zorunda değiller" diye mi düşünüyorsunuz?

Davutoğlu — Hayır, Huntington'ın temel medeniyet kavramını geliştirirken kullandığı araçların da, medeniyetler tarihini yorumlayış biçiminin de yanlış olduğunu düşünüyorum. Çok yanlış bir eksende, yeni bir Toynbee çabası gibi gözleniyor. Huntington'ın medeniyetlere bakışı, bir ünite olarak medeniyetleri yorumlamanın ötesinde, dayandıkları felsefî derinlikleri anlamaksızın, medeniyetleri birbirleriyle çatışan kültürel unsurlar olarak görmek yönünde. Halbuki *medeniyet*e bir açıklık getirmek gerekecekse, medeniyetlerin mevcudiyeti, bir başka medeniyetin karşısında ve ona zıt olarak doğmuş olmalarını gerektirmez. Medeniyetler, insan doğasındaki arayışın, renkliliğin ve çeşitliliğin ürünü olarak belli temeller üzerinde yükselir. Bir medeniyeti tarih sahnesine çıkaran altı ana unsurun olduğu kanaatindeyim:

[1] Ontolojik unsur: Herhangi bir dönemde, tek bir insanın varoluşuna anlam yükleyebilen bir felsefî açılım, bir medeniyetin nüvesini ortaya atar ve bunun da mutlaka tek bir tipte olması gerekmez. Milattan önce 6. yüzyılda, hemen hemen aynı dönemde Aristo, Sokrates, Buda, Tao ve Konfüçyüs'ün yaşaması ve her bi-

rinin daha sonraki medeniyet açılımlarına öncülük etmesi bize bunu gösterir. Bunlar birbirleriyle çatışmak için değil, insanın kendi varoluşuna bir anlam yüklemek için bir çaba içine girdiler; bir açılım sağladılar.

[2] Epistemolojik unsur: Hangi kaynaktan beslenmiş olursa olsun, kendisine kadar gelen bilgi birikimini, bir sistematiğe kavuşturmak. Bunu, alfabenin ya da yazının ilk bulunmasından sonraki medeniyet etkileşimleri ve bilgi tartışmalarına kadar, Yunan düşüncesinde mitolojiden felsefeye geçiş, İslam felsefesinde akıl-vahiy ilişkisi, aydınlanma felsefesinde akıl-bilim ilerleme çizgisi gibi bütün unsurlarda görürüz. Özetle yeni medeniyet, epistemolojiye yeni bir sistematik kazandırır.

[3] Aksiyolojik unsur: Bir tek insan hayatını düzenleme çabası içine girer. Hukukla ahlâk arasında yeni bir tanımlama ortaya koyar. Bu zihniyet parametreleri gibi, varlık, bilgi, değer paradigması etrafında bir anlamda medeniyetin önünü açacak yeni bir zihniyet oluşturur.

Bunlara bağlı diğer üç unsur ise, bu zihniyeti, tabiri caizse tarih sahnesine taşır.

[4] Birisi zaman idrakidir; tarihe yeni bir anlam yükler. Örneğin arî ırkın Hind'e girmesiyle birlikte yeni bir dönemin başlaması ya da Yahudiler için Yahudi tarih bilincinin ortaya çıkışındaki itici güç ya da –bizim ısrarla ve yeniden keşfetmek zorunda olduğumuz Mustafa Bey'in de üstünde çok durduğu– Osmanlı'daki *kadim* kavramı gibi. Yani bütün insanlık tarihini kendi etrafınızda yeniden kurmaya çalışırsınız, tarihe yeni anlam yüklersiniz. Nitekim Hegel'in tarih felsefesi, bütün insanlık tarihini Batı ekseninde kurma çabasıdır.

[5] Buna bağlı mekân unsuru, bir diğer faktördür. Mekân unsuru deyince de medeniyet havzasının önünü açacak jeopolitik, jeoekonomik ve jeokültürel hayat alanını kastediyoruz. Jeokültürel hayat alanının içinde şehrin doğuşu vardır. Şehir tarihçiliği bizde maalesef yeterince gelişmemiştir. Şehir tarihçiliği olmaksızın medeniyet tarihi yapamayacağımız gibi, mesela Ortadoğu ve uluslararası ilişkiler üzerine konuşmamız da çok zor olur. Kudüs, Bağdat, Şam ya da Kerkük'ün tarihini bilmek, orayla ilgili bir çözüm üretmenin parçasıdır. Bu anlamda medeniyetler, şehirlerle birlikte tarih sah-

nesine tecessüm ederek çıkarlar. Delhi, Pekin, Marakeş, Berlin ya da Londra gibi şehirlerin olması, farklı medeniyetlerin yansımaları olarak birbirleriyle çatışma amacına yönelik değildir; aksine insan doğasının, çeşitli zihniyet kalıplarının tarih sahnesine çıkmasıdır ve son derece önemli ve büyük bir zenginliktir.

[6] Son olarak şunu söylemek istiyorum: Bir medeniyeti tarih sahnesine bir şekilde çıkaran şey de, siyasal düzendir. Çünkü bütün bunlar, bir siyasal düzen, dünya düzeni ve uluslararası bir düzen kurma çabasını beraberinde getirir.

Bütün bu hususları birlikte düşündüğümüzde, Huntington'ın, *medeniyet* kavramını çok küçük bir stratejik hesap için hem saptırdığını, hem de yanlış yorumlayarak Bosna Savaşının çıkardığı o büyük bunalımı izah etmek ve suçu Batı-dışı medeniyetlere bir şekilde atmak gibi bir çaba içinde olduğunu görürüz. Fukuyama, Batı medeniyetinin tarihin sonunu getirdiğini söylüyordu; eğer tez doğru olsaydı, Bosna Savaşının sorumlusunun da o şekilde tanımlanması gerekirdi. Ama "medeniyetler çatışması", Bosna Savaşı şartlarında üretilmiş bir tezdir ve bir anlamda yükü, Batı-dışı havzalara yüklemek ve tehdit odağını oraya doğru kaydırmak peşindedir. Halbuki bizim yapmamız gereken, bir tehdit odağı aramak değildir. Bugün büyük bir medeniyet dönüşümü yaşanıyor ve farklı medeniyetlerin her biri bu etkileşim içinde yer alıyor. Ayrıca tarihte birkaç kere yaşanmış bir sürecin şimdi tekrar yaşandığı kanaatindeyim. Bu kadar yoğun bir etkileşim, İskender sonrası dönemde; 16. yüzyılla birlikte ve İslam medeniyetinin çıkış şartları içinde yaşanmıştır. Şimdi, bütün yerküreyi kapsayan bir küreselleşme bağlamında medeniyetlere hakettikleri anlamlar yüklenmeli ve birbirleriyle etkileştikçe insanlık birikimini zenginleştirecekleri görülmelidir. Huntington'la ayrıldığımız temel nokta budur.

Kalın — Siz Huntington'a 93 ya da 94 yılında bir cevap yazmıştınız ve daha sonra da 11 Eylül hadiselerinden sonra "Huntington'ın söyledikleri tarihi olarak doğrulandı" dendi. Bir teori, Amerika'nın o dönem gerçekleştirdiği güvenlik konseptiyle gerçekleşti, teyit edildi.

Mustafa Bey, siz ne düşünüyorsunuz: Bir tek medeniyet mi var, birden fazla medeniyet mi? Ahmet Bey, tek bir medeniyetin he-

gemonik bir tarih anlayışına bizi ulaştıracağını söyledi. Bu medeniyet tarihi tartışmalarında Osmanlı sanki biraz gözardı ediliyor gibi. Sizin yazdıklarınızda da hep Osmanlı tarihinin detayları ve incelikleri önplana çıkıyor. Bir anlamda unutulan tarihi tekrar hatırlıyoruz. Oradan yavaş yavaş bu *merkez ülke* kavramına gelelim ama sizin de bu konuyla ilgili kısa bir değerlendirmenizi alabilir miyiz?

Armağan — Osmanlı hakikaten büyük bir tecrübe; bunu inkâr etmek mümkün değil. Dahası, Osmanlı tarihinin yeniden okunuşu çok önemli bir nokta olarak karşımızda duruyor. Bu yeniden okunuşla, aslında 1910'larda, 20'lerde, 30'lardaki paradigmalarla, bakış açılarıyla görülemeyen, anlaşılmayan ve kapalı kalmış bazı bölgeler yeniden önümüze açılıyor. Mesela Koca Ragıp Paşa, şair olarak kitaplarımızda yer almıştır; ama Hammer'den bir notunun içinde şöyle bir anekdotunu öğreniyoruz: Avusturyalılarla bir sınır görüşmesinde, Reisü'l-Küttab [Koca Ragıp Paşa] yani Dışişleri Bakanı, elçileri çağırıyor huzuruna, onlarla karşılıklı müzakere yapıyor ve sınırın niçin Osmanlıların dediği gibi çizilmesi gerektiğini izah ediyor. Hammer diyor ki: "Önce tuttu Kitab-ı Mukaddes'ten örnekler verdi, ayetler okudu. Şu ayete göre, şu bâba göre bu sınırın böyle geçmesi lazım. Ondan sonra, Hugo Grotius'tan (sınır hukuku üzerine Batı'da ilk filozoflardan birisi) örnekler verdi. Sonra Kur'an-ı Kerim'den, hadis-i şeriften ve İslam hukukundan örnekler verdi." Burada aslında Ahmet Bey'in de bahsettiği evrensel insan tipinin örneğini görüyoruz. Koca Ragıp Paşa diye bir örnek fenomen bizim dünyamızda yer almıyor. Bu sadece Koca Ragıp Paşa örneğinde değil, birçok konuda kendi değerlerimize, adamlarımıza, tarihimiz içinde yetişmiş insanlara yönelik bir küçümseme, küçük görme alışkanlığımız var. Örneğin, bir okula konferans vermek için gittiğimde Giotto diye bir tebeşir markasına rastladım. Öğrencilere "Kimdir bu Giotto?" diye sordum, bilmiyorlar. Giotto, Rönesans döneminde yaşamış bir İtalyan ressam. Bizdeki tebeşir üreticileri Levni diye bir markayı düşünürler mi? Genellikle düşünmezler. Neden? Çünkü Levni'yi bir ressam olarak görmüyoruz. Giotto ressamdır, ama Levni değildir. Tam tersi olmuş olsaydı, Levni İtalya'da, Giotto burada doğsaydı, o da aslında aynı mu-

ameleye tabi olacaktı. Aslında burada *ben* idrakimiz, kendimize bakışımızdaki sakatlık, tuhaflık önemli bir rol oynuyor. Bunun yanı sıra, daha vahim bir husus da, *gerileme* ve *çöküş* kavramının Osmanlı tarihinin neredeyse üçte ikisini alıp götürmesidir. Sürekli Batı karşısında yenilen, gerileyen, tökezleyen perişan olan bir tarihin içinden gelen insanlar olarak güvenimiz kalmadan yaşıyoruz. Her nasılsa Anadolu'yu kurtarabilmiş bir devletin tebaası, vatandaşı olarak, buradan kendine güveni olan bir insan tipinin yetişmesi çok zor. O yüzden, Osmanlı tarihinin yeniden okunması, sadece geçmişte ne yapıldığını öğrenmek için değil, bugün kendimize güvenmemiz ve kendimize güvenip geleceğe daha güçlü yönelebilmemiz için de gerekli. Faulkner'ın "Biz geçmişe doğru gitmeyiz, geçmiş bizim üzerimize doğru gelir ve bizi geleceğe iter" gibi çok güzel bir tanımı var. Gerçekten de öyle, geçmiş kapaklarını açtığımızda, içindeki enerjiyi ortaya çıkardığımızda, bizi geleceğe doğru itecek çok önemli ipuçlarını taşıyor. Bu bakımdan Ahmet Bey'in söyledikleri ve söyleyecekleri çok önemlidir.

Kalın — Bu medeniyet meselesini isterseniz biraz daha açalım. Ahmet Bey, size yöneltilen bir eleştiri var: İslam ve Batı medeniyetleri ayrımı yaptığınızda, özellikle *Alternative Paradigms* kitabınızda çok net "biz ve öteki" ayrımı çıkıyor. Yani biz buradayız, İslam ve Türkiye; Batı da, öbür tarafta... Onların farklı bir ontolojisi var, bizim farklı bir ontolojimiz; bizim farklı bir epistemolojimiz var, onların farklı bir epistemolojisi ve bütün bunlardan çıkan çok farklı siyasî sistemler var. Siz bu eleştiriyi haklı buluyor musunuz ve nasıl değerlendiriyorsunuz? Bu kadar keskin kategorik bir ayrım yaparak "İslam medeniyeti burada, Batı medeniyeti şurada" demek mümkün müdür?

Davutoğlu — 1994'te İngilizce olarak basılmadan önce, *Alternative Paradigms*'ı Türkiye'de doktora tezi olarak çalışmamdaki temel saik, siyasal yansımaları olan bütün zihniyet problematiklerine düşünce tarihi içinden yeniden okumaktı. Orada bütün bir düşünce tarihi verilirken, Fârâbî ile Eflatun, İbn Rüşd ile Averroistler arasındaki ilişkiler de ele alınır. Bu anlamda tamamıyla birbirinden ayrılmış iki tarih akışı değil, bir düşünce tarihi içinde iki ayrı paradigmanın yan yana ve etkileşim içinde nasıl varol-

duğunu anlatmaya çalışan bir çerçeve var. Burada esas itibariyle klasiklerin zihniyet üzerindeki etkisi, yani İbn Haldun'un hangi ortamda ortaya çıktığı ve İslam düşünce birikiminin ona kadar gelen serüveni ya da Fârâbî ile Eflatun arasındaki ilişkinin medeniyet-düşünce ilişkisi bakımından nasıl bir nitelik taşıdığını anlatan bir çerçeve var.

Kısacası, kesinlikle birbirinden ayrışmış, birbirinden kopuk iki dünya söz konusu değil... Hatta o çalışmaya başlarken şu soru, benim çok dikkatimi çekmişti: Bir tane Eflatun, bir tane Aristo mu var? Tarihi olarak öyle ama düşünsel olarak baktığınızda bir kendi tarihi, kültürel, entelektüel çerçevesi içinde, Yunan toplumu içinde Eflatun ve Aristo'yu anlamak var; bir de Fârâbî'nin İbn Rüşd'ün gördüğü gözle onları okumak var. Bu anlamda Eflatun ve Aristo üzerine yorum yapanların, hangi düşünce temellerinden hareketle sonuçlara vardıklarını göstermek için söz konusu çalışmayı yaptım. Dolayısıyla, şu anki düşüncelerimle bir çelişki yoktur ya da Doğu ve Batı'nın birbirleriyle hiç etkileşmeden farklı zihniyetleri yan yana ürettikleri sonucuna ulaşmış değilim.

O anlamda, aynı dönemde, aynı usulle ve aynı hedefe dönük olarak yazılmış iki klasik olan Kınalızâde ile Machiavelli'yi karşılaştırıp muhteva analizine tabi tutabilirsiniz. Machiavelli'de Roma ve Katolik tarihi dışında Yunan'a hiçbir referans yoktur. Kınalızâde'de ise Sokrates'e, Aristo'ya, Eflatun'a hem referans hem de usta olarak, düşünür olarak övgü vardır. Kınalızâde, bütün düşünce birikimini harmanlamaya çalışmıştır. Ancak bu yolla düşünce birikiminden istifade edersiniz. Geçmiş birikimi, Batı veya Doğu şeklinde dışlarsanız, o zaman istifade etme şansınız kalmaz. Ancak bizim aynı zamanda, –mesela– İstanbul ve Saraybosna'yı ortaya çıkaran zihniyetin arka planını anlama çabası göstermek gibi bir sorumluluğumuz da bulunmaktadır; yani diğerini eleştirmekten öte, kendi farklılığını bir özne olarak ortaya koyma çabası içinde olmak.

Bu noktada, az önce bahsettiğim *Siyasi Düşünce Tarihi*'ni ders kitabı olarak yeniden yazıp yapılandırma çalışmamızla ilgili bir olayı aktarmak istiyorum. Yunan'la başlamayan, Çin'le, Hint'le başlayan, Yunan'la süren, sonra İslam düşüncesini de içine alan,

Batı düşüncesi ve nihayet modern düşünceye kadar gelen kuşatıcı bir ders kitabı oluşturmuştum. Orada Kınalızâde'yi de anlattım Afrikalı, Çinli, Malay öğrencilere. On sene kadar sonra, orada yetişmiş bir öğrenci, okula öğretim üyesi olarak dönmüş ve şöyle bir şikayette bulunmuştu; "Üniversitede eğitim kalitesi düştü, maalesef yeni yetişen öğrenciler, Kınalızâde'yi bile tanımıyorlar". Ben de cevap yazdım; "Üzülmeyin, Türkiye'dekiler de tanımıyor." Bu anlamda kendi klasiklerimizi yeniden okuma çabası içinde olmalıyız. Dolayısıyla Batı ve Doğu diye ayırmadan, daha çok medeniyetleri yatay kesen, medeniyetler arası ortak klasik haline dönüşmüş eserlere tam bir vukufiyet gerekiyor. Bir taraftan da onlarla karşılaştırma yapmak, farklılıkları ortaya koymak, düşünce birikimine yapacağınız katkı bakımından elzemdir ve bunlar birbiriyle çatışan şeyler değildir.

Kalın — Bütün bunları toparladığımızda, Türkiye'deki modernleşmeyle Batılılaşmanın ayrımlarının tarihî referanslarını da görüyoruz. Fuat Bey, siz bu konuda epey çalışma yaptınız. Biraz önce, "artık eskisi gibi Doğu-Batı yok, Kuzey-Güney ayrımları çok keskin değil; bunun yerine bir arada yaşama formülleri üzerinde düşünülüyor" dediniz. Biraz bu ayrımdan hareketle, Türkiye'nin bugünkü konumuna gelecek olursak, –alternatif modernleşme teorileri çerçevesinde– Türkiye'nin şu andaki arayışını siz nasıl görüyorsunuz?

Keyman — Ben de Ahmet Davutoğlu'nun farklı medeniyetler kavramına yakın düşünüyorum; ama onun *medeniyet* dediği şey, benim çalışmalarımda daha somut bir bağlamda *modernite* olarak görülüyor. Bir modernlik tarihi olarak görüyorum bunu ve uluslararası ilişkiler kuramını, kuramsal olarak moderniteyle birleştirerek bunun küreselleşmesi üzerine çalışarak Türkiye'ye geldim. Somutlaştıracak olursam, ortaya şöyle bir resim çıkıyor: Geçmiş, uluslararası ilişkiler, tarih bir modernleşme içinde düşünülüyor. Bu da Batı modernleşmesi, Batı'dan çıkan ve Batı'dan dünyaya yayılan bir modernleşme... Biz, böyle bir Batı modernitesi, modernleşmesi içinde, Batı aklı, Batı'nın bilgi kuramı içinde bakıyoruz dünyaya. Buna da *oryantalizm, Batı merkezcilik* deniyor. Kabul etmeliyiz ki, böyle bir alışkanlık var, fakat son dönemlerde dünyada da ilginç bir kayma gözlüyoruz. Bu kayma da,

kendisini medeniyet, modernlik, kültür, benlik temelinde gösteriyor. Artık yavaş yavaş dünyada farklı örneklerde modernleşen, ulus-devleti, hukuku, serbest pazarı, sanayileşmesi, şehirleşmesi olan, yani modernleşmeyle bir sorunu olmayan pek çok yer var. Bu anlamda modernleşmenin küreselleşmiş halini görüyoruz. Fakat bu, Batılılaşma olmuyor; yani modernleşmeyle Batılılaşmanın arasının yavaş yavaş açıldığını görüyoruz. Örneğin Japonya modern bir ülke, küresel ekonomi içinde en fazla küreselleşen ülke; fakat kültürü bireyci değil, kültürü Batı bireyine uygun bir kültür değil. Orta Asya'da bunu yaşıyoruz. Asya kaplanları da küreselleşmiş, serbest pazara eklemlenmiş; fakat serbest pazara bireyi değil, geleneksel dinî aile değerlerini eklemlemişler. Çin, bugün küresel dünyanın ekonomi bağlamında temel aktörü; fakat güçlü, otoriter bir devleti var; geleneksel değerlerle bunu birleştirmiş. İran 11 Eylül sonrası bölgesel bağlamda dünyanın en önemli aktörlerinden birisi; fakat güçlü bir İslam vurgusu var. Bu örnekleri artırabiliriz. Modernleşmeyle Batılılaşma artık özdeş değil; modernleşen fakat "ben Batılılaşmak istemiyorum" diyen, "benim kendi modernliğim var" diyen örnekler.

Türkiye, bunlar içinde çok enteresan bir örneği teşkil ediyor. Mustafa Bey'in söylediği gibi, Türkiye tarihine baktığımız zaman ders kitaplarımızda Osmanlı'nın çöküşünden bahsedilir. Ama uzun yıllar süren 200-300 yıl süren bir çöküş. Bu bir modernleşme tarihi aslında. Çöküş dediğimiz zaman, aslında Osmanlı'nın modernleşme tarihini okuyoruz. Bugüne baktığımız zaman, Osmanlı'dan Türkiye'ye, bugüne gelen bir Osmanlı mirası var. Türkiye imparatorluk sonrası bir ülke. Aynı zamanda 1923'te ulus-devlet kuruluyor, bir laik akıl getiriliyor. Serbest pazar olmamakla birlikte, ona doğru bir sanayileşme oluşuyor; o yüzden de güçlü bir ulus-devlet. 1950'den sonra çok partili demokrasiye geçiliyor. 1980'den sonra küreselleşme, 2000'lerden sonra da Avrupalılaşma yaşıyor. Şimdi Türkiye bu Batılılaşma ve modernleşme içinde çatışma alanları yerine birleşme alanlarını temsil ediyor; yani hem Batılı, hem Avrupalı, hem küreselleşiyor. Aynı zamanda Ortadoğu'da Ortadoğu ülkeleriyle konuşabilecek tek ülke. Kendi meclisinde İsrail Cumhurbaşkanıyla Filistin Başbakanını getirtip konuşturabilecek tek ülke. Küreselleşmiş, sekülerleşmiş,

laik bir yapısı ve rejimi olan; ama aynı zamanda İslami kimliğe sahip bir ülke. Bu nitelikleri Türkiye'yi dünyada önemli hale getiriyor. Demokrasiyi ve laikliği, halkının çoğunluğu Müslüman olan bir ülkede yapabiliyor. Dışarıdan Türkiye'ye baktığımız zaman, Türkiye'nin öneminin giderek arttığını görüyoruz. Örneğin, medeniyetler arası çatışmanın, Huntington'a referansla değil, Danimarka'da yayınlanan karikatürlerle ilgili krizde gördüğümüz gibi artık subjeler arası dünyanın bir yapısıymış gibi kullanıldığı yerde, Türkiye medeniyetler arası diyaloğu, birleşmeyi temsil ediyor. Dünya değişiyor ama Türkiye bu değişimi sorunlu kılan çatışma alanlarına alternatif yaratıyor. "Dünyada medeniyetler arası çatışma var" denilirken, "hayır, medeniyetler arası birleşme var" diyor. Dünyada örneğin "Müslüman kimlikle demokrasi beraber olmaz" denirken, AK Parti hükümetinde gördüğümüz gibi, bu yapıdan parlamenter demokratik bir başarı ortaya çıkıyor. O yüzden Orta Asya ülkelerinden farklı olarak Türkiye'de sadece serbest pazarla Müslüman kimliğin ya da geleneksel değerlerin eklemlenmesi yok; burada bir de parlamenter başarılar çıkıyor. O zaman da biz, Şerif Mardin hocaya referansla 'Türkiye'nin Malezyalaşması gibi bir süreç var mı" diye tartışıyoruz. Ama Güney Asya'ya ya da Kuzey Afrika ülkelerine gittiğinizde, oralarda da "Malezya Türkiyeleşebilir mi?" tartışmalarının yapıldığını görüyorsunuz. Çünkü kimin ne olacağı, dünyanın geleceği için önemli. Türkiye bu dünyada bir alternatifi, "beraber yaşayabilmeyi" temsil ediyor. Tabii çok ciddi sorunlarımız var; ama bu sorunlar içerisinde dünyaya verebileceğimiz şeyler, yapabileceğimiz katkılar da var. Biz Türkiye'de her zaman jeopolitik yapının önemli olduğunu söyledik.

Kalın — Coğrafyasının ona sunduğu birtakım avantajlar var.

Keyman — Türkiye'de ordunun güçlü olması çok önemli; Türkiye'ye jeopolitik bir güç veriyor. Çünkü Türkiye'nin jeopolitik yapısı gerçekten de sorunlu bir yapı. Özellikle 11 Eylül sonrası dönemde çok hızlı ve çok ciddi sorunlarla gelişen dünyada, savaşlar, işgaller, büyük insanlık trajedileri karşısında, Türkiye'nin önemi, askerî güçten daha ziyade, bugün çok gerekli olduğu söylenen ve *yumuşak güç* dediğimiz kültürel kimliğiyle, diplomasisiyle, çok taraflı dış politikasıyla öne çıkıyor. İlginç bir şekilde

Türkiye, "burada ben önemliyim, ben katkı verebilirim" derken, dünyada beklenen demokratikleşmeyi, farklılıkların bir arada olmasını temsil ediyor. Özetle, Türkiye esasında askerî gücünden daha çok yumuşak gücüyle bu önemi taşıyor. Bu çok önemli bir nokta ve ne yazık ki, biz bunu Türkiye'de çok fazla tartışmasak da dünyadan Türkiye'ye bakıldığı zaman, Türkiye'nin önemi giderek artıyor; örneğin Avrupa Birliği tartışmaları daha önemli hale geliyor. Bu medeniyetler arası çatışma dünyasında, Ahmet Davutoğlu'nun terminolojisiyle söyleyecek olursak, "medeniyetler arası geçişkenliği temsil ettiği için Türkiye'nin önemi giderek artıyor" ya da benim kendi terminolojimle "seküler, laik anayasal bir düzeni Müslüman bir toplumda olası kıldığı için Türkiye'nin önemi giderek artıyor"; yani çatışmayı değil, birlikteliği ve beraberliği temsil ediyor ve Malezya, Endonezya gibi örneklerde ekonomik kalkınma değerleri, kültürel değerler ve demokratik değerler üçgenini yaratıyor.

Bunun kaynakları, tabii ki Mustafa Kemal Atatürk, Cumhuriyet ideolojisi ve modernleşmesi; ama aynı zamanda Osmanlı. Çünkü oradan da öğreneceğimiz şeyler var. Ayrıca, merkez ülke olayını yavaş yavaş kavrayarak son dönemde hızla gelişen küreselleşme ve Avrupalılaşma sürecinde AK Parti iktidarının çok boyutlu, çok aktörlü bir dış politika izlemesi ve bunda da başarılı olması. Son dönemdeki dış politikaya baktığımız zaman, çok kısa zaman dilimlerinde pek çok ülkeye gidildiğini görüyoruz. Terörizme karşı mücadele ediyoruz, sınır ötesi operasyonları tartışıyoruz. Bunları tartıştığımız zaman, Türkiye'ye İsrail ve Filistin cumhurbaşkanları geliyor. Ertesi gün Rusya'yı *bypass* eden Yunanistan enerji boru hattı açılıyor. Ardından İtalya-Türkiye ortaklığı yaşanıyor; o sırada Gürcistan'la ilişkiler hareketleniyor. Bunların hepsini koyduğumuz zaman, hem küreselleşme, hem değişme, hem medeniyetler arası geçişi görüyoruz. Tüm bunlar bu ülkenin önemini ortaya çıkarıyor. Ben *kilit ülke* diyorum; Ahmet Bey *merkez ülke* diyor.

Armağan — Türkiye'nin çatışmayı, parçalanmayı zaman içinde yırtılarak gerçekleştirmiş olmasının büyük payı olduğunu düşünüyorum. Düşünün ki, 1876'da bir anayasa, 1877'de bir parlamento gibi dünyada örneklerinin çok az olduğu bir dönemde bu başarılmıştır ki, Osmanlı'da çok uluslu bir parlamento kuruldu-

günda, dünyada örneği bile yoktu. Örneğin, İngiltere parlamentosuna Hintlilerin girebilmesi mümkün değildi. Osmanlı, bir de bu birlikteliği başarmıştı; Ermeni'si, Rum'u, Laz'ı, Yahudi'si Meclis içerisinde bulunmuş ve söz almışlar, tartışmışlar, kanun çıkarmışlar. Bu çok önemli bir avantaj sağlamıştır. Evet, her ne kadar demokratik teamüller her zaman yolunda gitmese de, en azından Erzurum Kongresi'nin, Sivas Kongresi'nin yapılması, arkasından Büyük Millet Meclisinin kurulması ve bu arada sivil iktidarın yavaş yavaş oluşması ve zannedildiği gibi bir askeri cumhuriyetten çok, bir sivil cumhuriyetin oluşması önemlidir. O dönemde, askeri, sivillerin hizmetinde kullananan, başkomutanlık yetkisini bile üçer aylık dilimler halinde veren bir sivil iradenin ortaya çıktığını görüyoruz. Bu süreci bence ihmal etmemek lazım. Bir de Batı'yla bir sömürge ilişkisi, sömürgeleşmiş toplum ilişkisi içinde olmayıp bir cephe medeniyeti olarak karşı karşıya gelmemiz ve sürekli bir cephe medeniyeti olmamızdan kaynaklı sürtüşmenin ve aynı zamanda geçirgenliklerin artması, *parçalanmış ülke* imajını ortadan kaldıran önemli bir etkendir.

Kalın — Huntington'ın penceresinden bir sorun olarak görünen şey, aslında tarih ve coğrafyada bir güç olarak karşımıza çıkıyor.

Armağan — Türkiye bugün bunları yapabiliyorsa, aslında böyle bir tarihî derinliği olduğundandır.

Keyman — Bu tarihî derinlik, aslında çok önemli bir husus. Benim son dönemlerde söylemeye başladığım metodolojik bir sorun var; Osmanlı, Cumhuriyet, çok partili dönem ve sonrası. Süreç, hep böyle bir süreklilik-kırılma içinde düşünülmekte ve bir grup "süreklilik vardır" derken, bir grup da "kırılma" olduğunu ileri sürmektedir. Bence bunu süreklilik ve kırılma ekseninden çıkartıp bir değişim-dönüşüm, modernleşme eksenine sokmamız lazım. Öyle olduğu zaman, hem süreklilikleri bir model içinde düşünebiliyoruz, hem de model içindeki kırılmaları. Bakın bugün tartıştığımız modernleşmeyle Batılılaşma arasındaki ayrım, belli ideolojiler içine hapsedildi ama bundan çok önce Ziya Gökalp söyledi. Bugün Ziya Gökalp'i okumak, dünyaya farklı yönlerden de bakmayı getiriyor. O yüzden de bu derinlikleri, süreklilikler-kırılmalar şeklinde değil, medeniyetler arasındaki geçirgenlikler, modernlikler arasındaki dönüşümler tarzında ele

almalıyız. Türkiye'nin bir değişim dönüşüm paradigması içinde anlaşılması lazım ki, bugünle dünü, yarını kuracak şekilde birleştirelim. Dünden öğrenelim, fakat düne bağlı kalmayalım; geleceği kuralım. İşte burada merkez ülke kavramı da, bu dönüşüm mantalitesini düşünmemizi gerektiriyor.

Kalın — Ahmet Bey, sizin bir formülasyonunuz var; bir ülkenin uluslararası ilişkilerdeki görece ağırlığını ve gücünü belirleyen sabit ve değişken veriler olmak üzere iki temel unsur olduğunu söylüyorsunuz. *Sabit veriler*, az önce konuştuğumuz tarih, coğrafya, nüfus ve kültür. Bir de *potansiyel veriler* var diyorsunuz: ekonomik kapasite, teknolojik kapasite, askerî kapasite. Bütün bunlardan yola çıkarak Türkiye için *merkez ülke* tanımı yapıyorsunuz. Bu da son dönemde çok tartışılan bir kavram haline geldi. Nedir merkez ülke? Dünyanın merkezindeki ülke mi yoksa bu potansiyelleriyle, bu verileriyle beraber yeni açılımlar yapabilen bir ülke mi?

Davutoğlu — *Stratejik Derinlik*'i 2001'de yayınladığımda, aslında bir seri olarak düşünmüş, hemen arkasından *Merkez Ülke*'yi, *Tarihi Derinlik*'i ve *Felsefi Derinlik*'i planlamıştım. Ama sonradan üstlendiğimiz görevler, devam ettirmemize imkân vermedi. İsterseniz bu geçişi sağlayacak şekilde arzetmeye çalışayım:

Merkez ülke, sadece Türkiye'ye has bir terminoloji değildir. Ben ülkeleri beşe ayırıyorum: *merkez ülkeler, kıta ülkeleri, kenar ülkeler, geçiş ülkeleri* ve *ada ülkeleri.*

Merkez ülkeler, dört ana özelliği taşımalıdır: **[i]** Coğrafî derinlik, yani belli bir coğrafyaya hapsedilmesi çok güç olan ülkeler olmalıdır; **[ii]** tarihî süreklilik ve derinlik; **[iii]** kültürel geçişgenlik ve etkileşim; **[iv]** ekonomik ünitelerle irtibatı.

Coğrafî açıdan baktığımızda merkez ülke tanımlamasına giren ülkeler, Afroavrasya ana-kıtasının jeopolitik kontrol alanlarına yakın ve bir bölgeye hapsedilmeyen ülkelerdir. Bunlara örnek olarak Rusya, Almanya, Türkiye, Mısır ve kısmen İran'ı gösterebiliriz. İran geçiş ülkesi özelliği de taşır. İtalya ve Fransa da kısmen bu özelliği sergilemektedir. Bu ülkelere baktığımızda, mesela Almanya, Avrupa'da Asya'ya mücavir, Afrika'ya uzak bir ülkedir. Rusya bir Avrasya ülkesidir, Afrika'ya uzaktır. Mısır bir Afrika

ülkesidir, Asya'ya mücavir, Avrupa'ya uzaktır. İtalya bir Akdeniz ülkesidir, Afrika'ya mücavir, Asya'ya uzaktır. Bütün bunlarla karşılaştırdığımızda, coğrafî özellikleriyle Türkiye, Afrika, Afroavrasya dünya kıtası içinde Asya'da ve Avrupa'da toprakları bulunup Afrika'ya mücavir olan, yani üçüne de optimum ölçekte yakın olan yegâne ülke durumundadır. Bu konumu, Türkiye'ye büyük bir avantaj sağlıyor. Bazı ülkeleri iki bölgeyle, bazılarını da üç bölgeyle tanımlayabilirsiniz. Türkiye'yi ise en az altı ya da yedi bölgeyle tanımlayabilirsiniz. Türkiye "Balkan ülkesidir", "Karadeniz ülkesidir", "Akdeniz ülkesidir", "Kafkas ülkesidir", "Ortadoğu ülkesidir", "Batı Asya ülkesidir", "Doğu Avrupa ülkesidir". Tanımı ne kadar artarsa, ülkenin hareket kabiliyeti de o ölçüde artar. Ayrıca bu coğrafî derinliğe sahip ülkelerin bir özelliği daha vardır: Eğer birden fazla bölgeyle mücavirlerse ve sahip oldukları, üstlendikleri tarihî ve coğrafî sorumluluklarla mevcut ulusal sınırlar arasında bir çatışma yaşıyorlarsa, bir süre sonra bu sınırlar, isteseniz de istemeseniz de esnemek zorunda kalır. Balkanlar'daki krizlerde Boşnakların ve Arnavutların Türkiye'ye gelmesi, Irak'taki krizde Kürtlerin gelmesi, Gürcistan sınırındaki geçirgenlikler, Suriye sınırındaki sorunlar, bütün bunlar, bu gerçeği izah ediyor.

İkincisi tarihi derinliktir. Gerek Mustafa Bey'in, gerekse Fuat Bey'in son derece vazıh bir şekilde ortaya koyduğu çok önemli bir şey bu. Kendinizi geriye doğru ne kadar kuşatıcı bir tarihin parçası addederseniz, geleceğe doğru o kadar etkin olabilirsiniz. Öyle bir tarih ki, kadim bütün medeniyet havzalarıyla ilişkiye geçiyorsunuz. Kurucu unsur Orta Asya steplerinden gelmiş; İran medeniyetinden geçmiş; Türkiye'de Roma ve Yunan kültürüyle yüzleşmiş; Mezopotamya, Yunan, Mısır, İran medeniyetlerinin bir kısmını Hint'e kadar etkisi altında bulundurmuş ve bunlardan bir harman oluşturmuş bir tarihî birikimimiz var. Ulus-devleti kurarken de aslında bu harmanın içinden kurmuşuz. Irak küçük bir Ortadoğu diyoruz, doğru. Yugoslavya küçük bir Balkanlar; ama Türkiye, küçük bir Balkanlar, küçük bir Ortadoğu, küçük bir Kafkaslar... Ve ulus-devlet tecrübesi ikinci bir harman sağlamış. Ayrıca, Osmanlı tecrübesi de, çok geniş bir coğrafyaya yayılarak muazzam bir harman oluşturmuş ve bu medeniyet birikimlerini birbirleriyle tanıştırmış. Düşünün, bir Bağdatlı gidip Mora'da, bir

Morali Kahire'de ya da Yemen'de valilik yapıyor. Boşnak birinin Yemen'de valilik yaptığını hayal edin ve günümüzle aradaki farkı düşünün. Bu tarihî tecrübenin ortaya çıkardığı bir büyük harmanı, Türkiye, ulus-devlet ekseninde tekrar harmanladı.

Bunların hepsi büyük tecrübeler ve bu açıdan baktığımızda, iki noktaya tarihî derinlik itibariyle dikkat çekmemiz gerektiğini düşünüyorum. Toynbee'nin İbn Haldun'un teorik çerçevesi bağlamında Osmanlı'yla ilgili çok önemli bir sorusu var: "Göçebe bir unsur tarafından kurulduğu halde Osmanlı Devleti niçin üç nesil sonra yıkılmamış, daha uzun süreli bir devlet olmuştur?" Toynbee'ye göre bu soru(n) devşirme usulüyle izah edilebilir. Bence cevap başka. Ve bu cevabın iki ana ekseni var: [i] Osmanlı içine aldığı unsurlarla birlikte bir aidiyet bilincini adım adım oluşturdu. Bu sebepledir ki –mesela– Kınalızâde, Eflatun'a zikretmekte bir beis görmediği gibi Osmanlı unvanları Rumca, Arapça ya da Farsçadır; İslam'a atıfla *halife*, Orta Asya kültürüne atıfla *hakan*, İran'a atıfla *padişah*, Roma'ya atıfla *kayzer-i Rum* deniyor. [ii] Tarihte Avrasya ekseninde gelişen birçok imparatorluk var. Batıdan doğuya doğru İskender, Hitler ve Napolyon gibi; kuzeye doğru Ruslar gibi, doğudan batıya doğru Moğollar gibi. Osmanlı ise, doğu, batı, kuzey ve güney ekseninde aynı hızla gelişen stratejik derinlik sahibi bir tecrübedir. Bütün bunların üzerine Cumhuriyet inşa edildiğinde moderniteyle son derece kolay yüzleşildi. Örneğin, Vestfalya düzeni çıkar, bizde Köprülü reformları yapılır. Napolyon Savaşları sonrası Viyana kongresi olur, Tanzimat'la cevap veririz. Birinci Dünya Savaşında imparatorluklar çöker, biz Cumhuriyet'i kurarız. İkinci Dünya Savaşı sonrasında demokrasiler yaygınlaşır, biz hemen çok partili sisteme geçeriz.

Keyman — Yani dünyalı bir Türkiye var.

Davutoğlu — Evet, Fuat Bey'in analizine tamamen katılıyorum. Moderniteden küreselleşmeye geçişte özne değişti. Modernitede özne Avrupa'ydı ve ondan etkilendiğimiz sürece moderniteyi gerçekleştireceğimizi düşünüyorduk. Küreselleşmede özne değişti; artık herkes, modernleşme sürecini aşıp kendisini tarihin sahnesine yeniden taşıma çabasında. Bir Hintli için Avrupalılaşmak değil, Hintli olarak 21. yüzyıla damga vurmak önemli. Dönüp kendimize baktığımızda, Türk olarak sahip olduğumuz

tarihi derinliğimiz şunu söylüyor: "Eğer kimliğinizi kuşatıcı bir şekilde tanımlarsanız, yani içselleştirme kabiliyetiniz yüksekse ve stratejik derinliğinizi tarihî derinlikle bütünleştirip kendinize yeni bir alan açarsanız, küreselleşmenin öznesi olursunuz. Ama modernitenin geçmiş kalıpları içinde düşünürseniz, çok kötü bir türev haline dönüşebilirsiniz."

Kültürel girişkenliğe gelince, bu noktada Fuat Bey'in söylediği husus önem taşıyor. Kuşkusuz Türk aydınının performansıyla şekillenecek bir şeydir; ama bu açıdan bakıldığında, önümüzdeki 10-20 yıl içinde, hatta daha da uzun bir süreye yayılacak şekilde, Türkiye küreselleşmenin ibre ülkelerinden biridir. Elbette küreselleşme tek bir süreç değil; her ülke ve her toplum kendi içinde farklı özellikler taşıyor. Ancak küreselleşmenin nasıl bir seyir alacağı, eğer bir ülkeye bakılıp tayin edilecekse, bu ülkelerden –belki de en önemli ülkelerden– birisi Türkiye'dir; zira Türkiye değişik açılardan özel önem taşımaktadır. Mesela Türkiye, kültürel açıdan Batı-Doğu geriliminin tam merkezinde yer alan ve bu gerilim gibi görülen şeyi, kültürel anlamda büyük bir enerji potansiyeline dönüştürebilecek bir ülkedir. Aynı şekilde Türkiye, ekonomik kültür anlamında, Kuzey-Güney geriliminin de merkezindedir. Dolayısıyla bizim kültürel bakımdan bundan sonra yapmamız gereken, hem evrensel kültürle bütünleşen, hem de kendi öznesini evrensel kültüre taşıyan bir birikimi ortaya koyabilmektir ki, bu da tamamen aydın performansıyla ve aydın prototipiyle ilgilidir. Önümüzdeki döneme katkı sağlama bakımından Türkiye'nin, merkez ülkelerin rolü büyüktür. Bu anlamda, İran, Mısır, Rusya ve Çin'in de avantajları var. Ancak Çin, kıta ölçekli bir ülke olduğu için daha değişik özelliklere sahiptir.

Dördüncüsü ise, bu ülkelerin ekonomik aktarım hatları üzerinde bulunmalarıdır. Bu hatlar, ister ticaret aktarımı, ister enerji aktarımı hattı olsun, isterse yine ekonomik boyutlu teknolojik aktarım hattı olsun, fark etmez. Enerjinin dış politikadaki konumuna, Türkiye'nin özellikle enerji aktarımını bir dış politika aracı olarak görme ve kullanma çabasına baktığınızda, bu açıkça ortaya çıkar. Bu özelliklere sahip bir merkez ülkenin dış politika formülasyonu ve dış politika ilkeleri, belli dengeleri gözetmek durumundadır. Yumuşak güç, etkin bir diplomasi, etkin bir kültürel etkileşim, et-

kin bir ekonomik havza ve bunu destekleyecek güçlü bir askeri yapılanma gibi bütün araçları kullanacaksınız. Bölge şartlarından kaynaklanabilecek genel güçlükleri göğüsleyecek güvenlik yapılanmasıyla birleştirip bütünleştirdiğiniz zaman *yumuşak güç*, geleceğe dönük olarak bütüncül bir görüntü ve stratejik bir yapı arzetmeye başlar. Şu anda Türkiye'nin bir anlamda kaybettiği yılları telafi ederek, süratle bütün bu alanlarda ciddi bir yapılanma ile birlikte uluslararası ilişkilerde ağırlığını koyacağı bir konjonktür var. 21. yüzyılda böylesi bir konjonktür içinde yaşıyor olacağız. Kendimizi buna hazırlamamız lazım.

Kalın — Mustafa Bey, konuyla ilgili sizin görüşleriniz nedir?

Armağan — Ahmet Bey'in kitaplarında da, konuşmalarında da tekrar ettiği ve bence çok önemli bir nokta var: Türkiye tutulması zor bir coğrafyada yaşıyor. Burada kalmak, Anadolu'ya kapanmak bizi bir periferi ülkesi, bir kenar ülke haline getirecektir ki, sadece Anadolu'yla sınırlı kalmış hiçbir büyük oluşum, büyük devlet yoktur. Bir Hititler var ama o da kısmen aşağıya doğru açılmıştır. Onun dışında Selçuklular, Osmanlılar mecburen Gelibolu'ya geçerek Avrupa'ya ilerlediler. Dolayısıyla Türkiye'nin hakikaten etrafındaki ülkelerle çok sağlam bir ilişki yumağı içinde olmalıdır. Bu tarihin de, coğrafyanın da getirdiği bir zorunluluk. Türkiye, son zamanlarda, *ritmik diplomasi* dediğimiz bir diplomatik atakla bu bağları giderek kuvvetlendiriyor. Son olarak Bakü-Kars demiryolunun temelinin atılması bunlar arasında sayılabilir. Bu bağlamda Ahmet Beye bir soru sormak istiyorum: Türkiye'nin gelecek vizyonu içerisinde mesela bir AB ile ilişkiler, Kuzey Irak, Ortadoğu ile ilişkiler nasıl etkilenecek, nasıl gelişecek?

Kalın — Türkiye bütün bunları tutarlı bir şekilde nasıl uygulayacak?

Davutoğlu — Gerçekten de, merkez ülke konumundaki ülkelerin olduğu yerde durma şansı yoktur; ya küçülürler ya da –bunu mutlaka yayılmacı bir politika anlamında söylemiyorum– etki alanlarını genişleterek nüfuz sahibi olurlar. Almanya'yı bulunduğu coğrafyada tutmak mümkün olmuş mudur? Ya bölünmüştür ya da Avrupa'nın merkezi aktörü haline gelmiştir. Rusya, İran, hatta Mısır için de benzer şeyleri söylemek mümkündür. Türkiye'nin bu ülkelerden daha karmaşık bir bölgeler bütünü içinde olduğu-

nu düşünürsek, Soğuk Savaş bizi yanıltmamalı. Soğuk Savaş, küresel parçalanmaya dayalı uluslararası bir konjonktür geliştirdiği için, sınırlarımız statik görünüyordu. Şimdi, süratle kendi çevremizle yeniden uzlaşmak, yani ekonomik ve kültürel dozu yüksek siyasal bütünleşmeyi sağlamak zorundayız. *Komşu ülkelerle sıfır problem* ilkesi, bu çerçevede geliştirilen bir ilkedir. Mesela, Gürcistan örneğinde ilk defa bir başka ülkenin havaalanı Türkiye'nin iç havaalanı gibi kullanılmaktadır.

Aynı şekilde Antep ile Halep, Edirne ile Filibe, Musul ile Malatya, Diyarbakır arasında benzer bir bağı barışçıl araçlarla kurmalıyız. Ancak, buradan gelecek riskleri bertaraf edecek güçlü bir askerî yapılanmaya sahip olmamız gerektiği gibi bölgede sağlam durabilmek için, çevremizdeki havzalarda yaşanan problemlerle de ilgilenmemiz gerekir. Kosova'dan Filistin'e, Abhazya'dan Suriye'ye, İran'a kadar geniş bir alanda proaktif bir diplomasi geliştirmeliyiz. Oradaki rolünüzü iyi oynamadığınız, problemleri orada tutamadığınız zaman, size dönük bir insan akışı oluyor. Elbette ulusal çıkar merkezdedir; ama tüm bunları, salt çıkar esasına dayanarak değil, bir vizyonla yaptığınızın da herkes tarafından algılanması gerekiyor.

Türkiye'nin son dönemlerde dış politikada attığı adımlar, ilk başlarda birbirinden kopuk taktik adımlar olarak algılanıyordu dışarıda. Ama sonra görüldü ki, bunlar birbirleriyle tutarlı, belli ilkelere dayalı adımlardır. Gerçekten de, her yere benzer ilkesel tutarlılık içinde yaklaşmaya çalışıyoruz. Bu politikalar Türkiye'nin konumunu yükselttikçe, küresel anlamda ilişkilerimiz, AB ile ilişkilerimiz, örneğin Ortadoğu bölgesi açısından Suriye tarafından büyük bir değer olarak görülüyor. Aynı şekilde AB ülkeleri açısından, Ortadoğu'yla ilişkilerimiz ve bu ilişkilerin, Fuat Bey'in söylediği İtalya Forumu'nda tartışılıyor olması, AB açısından bir değer olarak telakki ediliyor.

Keyman — Ahmet Davutoğlu'nun analizini şöyle devam ettireyim: Ben de küreselleşen dünyada Türkiye'nin algılanması üzerine çalışma yapıyorum. Ortadoğu'nun geleceği bağlamında Türkiye kilit ülkelerden bir tanesidir. Türkiye-AB ilişkileri açısından, AB'nin hem kimliksel, hem idarî, hem de coğrafî geleceği bağlamında Türkiye yine kilit ülkelerden biridir. AB'nin gelece-

ğini tartışmak, Türkiye'yi tartışmak veyahut Türkiye'yi tartışmak, Avrupa'nın geleceğini tartışmak haline geliyor. Medeniyetler arası çatışmaya karşı medeniyetler arası diyaloğun ortaya çıkmasında temel ülkelerden biri, yine Türkiye. Bunlar sadece teorik değil, pratik anlamda da böyle. İspanya-Türkiye, BM-Türkiye-AB ilişkileri, Annapolis-Türkiye-Ortadoğu ilişkileri ve aynı zamanda Avrupa-Akdeniz havzası veyahut Barcelona süreci dediğimiz Avrupa-Kuzey Afrika ilişkilerinin gelişmesinin en önemli aktörlerinden bir tanesi Türkiye.

Son dönemlerde Türkiye, bu merkezi ve kilit ülke olayını, hem kuramsal olarak geliştiriyor, hem de Türkiye böyle algılanıyor. Fakat buna engel olabilecek iki olasılık olduğunu düşünüyorum: [i] Irak sorunu ve Irak'ın geleceği: Çünkü Irak parçalanırsa ve Irak'ta bir iç savaş çıkarsa yahut da bu bağlamda Kuzey Irak sorunu her geçen gün bir şiddet sarmalına doğru giderse, –biraz evvel Ahmet Bey'in de söylediği gibi– Türkiye çok güçlü olabilecekken çok güçsüz hale gelebilir. [ii] Kendi iç istikrarı: Türkiye, esasında 2002-2007 yılları arasında dış politikada dünya tarafından da tutarlı olarak algılanan, çok taraflı yapıcı aktif bir dış politika izlemiştir. Türkiye'nin bugünkü sorunlarının hepsi, içerisiyle ilgili sorunlardır. O yüzden Türkiye'nin önemli, kilit katkı verebilecek bir ülke olduğunu, kendi içimizde de kavramamız ve bu bağlamda ülke içi istikrarı sağlamamız gerekiyor. Böyle bir ülkenin Kürt sorununu veya terörü; İslam temelinde şeriat sorunlarını yahut cumhuriyet sorunlarını da yaşamamalı. Esasında yapılması gereken, dış politika vizyonunu destekleyecek, içeride güçlenmeyi sağlayacak ekonomik, kültürel ve siyasal reform sürecini gerçekleştirmektir. Siz bu iki temel probleme ne diyorsunuz Ahmet Bey?

Davutoğlu — Gerçekten, iç istikrarla dış politika arasında doğrudan bir paralellik var. 2007 yılının son 6-7 ayında yaşananları siyaset bilimciler, tarihçiler yazdığı zaman, Türkiye'de birçok şeyin istikrar anlamında çok doğru oturduğu değerlendirilebilir. Kritik süreçlerden geçtik. Bir kere şunu görmekte fayda var, merkez ülke iseniz, tarihte özne olabilirsiniz, ama bu meydan okumalarla hep karşı karşıya kalacaksınız. Mesele, meydan okumalar geldiği zaman paniğe kapılmamanız, refleksif davranmamanız, özgüven problemi yaşamamanızdır. Onun için tarihî tecrübeden

örnek verirken, ne kadar içselleştirici bir kimlik ve buna dayalı içselleştirici bir tarih anlayışınız varsa –Osmanlı ve *kadim* kavramı o bakımdan önemli; herkesi kendi bünyenize doğru çekebiliyorsanız; değişik iç etnik mezhep gruplarını, ortak tarih algılamasıyla ortak gelecek vizyonunda birleştirebiliyorsanız, dış politikanız o kadar sağlam temellere oturur. Burada, son terör krizi esnasında takip edilen politikaya ve oradan da Ortadoğu vizyonumuza girmek istiyorum.

Bizim yapmamamız gereken şey şudur: Soğuk Savaş döneminde takriben elli yıl, Türkiye kendisini Yunanistan'a endeksledi; yani ölçek küçülttü, çok büyük bir ülke, çok daha geniş roller oynayacak bir ülke, Yunanistan'la krizlere kilitlendi ve her şeyini Yunanistan'a paralel götürmeye başladı. AB üyeliği, NATO üyeliği süreçleri, hep bu yaklaşımla yürütüldü. Şimdi önümüzdeki elli yıl için, Irak'a kilitlenmeyecek, bunun için Türk-Kürt, Türkiye-Irak meselesini çözecek politikalar geliştirmemiz lazım. Sadece bir örnekten hareketle vermek istiyorum, PKK bu yıl terörü yoğunlaştırdığı zaman kendince Türkiye'yi bir anlamda izole edecek bir yol düşündü. "Bunu bir Türk-Kürt çatışmasına, bir Türkiye-Irak çatışmasına, bir Türkiye-ABD çatışmasına dönüştürebilir miyim?" hesabı içine girdi. Ama takip edilen diplomasiye baktığınızda, Dışişleri Bakanımız, bütün bölge ülkelerini gezerek hepsinden destek aldı. Bölge ülkelerinin en önemli liderleri Türkiye'ye geldi, Cumhurbaşkanımızın tam da yeni dönemiydi ve hepsi destek beyan etti.

Irak hükümetiyle yakın temasa geçildi ve Irak'la Türkiye arasında bir problem olmadığını gösterdik. Irak içindeki değişik Kürt gruplarla temas edildi, bunun bir Türk-Kürt meselesi olmadığı, bunun bir terör meselesi olduğu belirtildi. Bir aylık diplomaside Ortadoğu'nun bütün önemli ülkeleri Türkiye'ye geldi. Amerika'yla bu anlamda prensip anlaşmasına varıldı. Ve Türkiye durmadı. Bu krizle uğraşırken Gürcistan-Azerbaycan-Türkiye arasındaki Kars-Ahılkelek-Bakü yolunu açtı, tren projesi devreye giriyor. Yunanistan-Türkiye-Azerbaycan arasında doğalgaz çalışmalarını başlattı. Bir meselede, bir meydan okumayla karşılaştığınız zaman, diğer olayların hepsini ona indirgeyip bütünüyle enerjinizi ona sarf etmek yerine, ölçek büyütmeniz gerekiyor.

Türkiye ölçek büyüttüğü zaman, diğer problemler daha küçük problemler halinde kalır ve zamanla çözüm yollarını birlikte düşünürüz. Türkiye'nin küçük tehditlerle, tehdit algılamalarıyla ve bu algılamalara dayalı politikalar yerine, vizyona dayalı politikalar üretmesi lazım. Mesela, 2014 yılında, yani Birinci Dünya Savaşının tam da yüzüncü yılında, Türkiye'nin Ortadoğu'ya bakışının bir temel perspektifi olması lazım. Bu perspektifi Türkiye şekillendirdi ve bu perspektif etrafında bir Ortadoğu politikası takip ediyor. Bu yüzdendir ki, Türkiye operasyon ihtimali gündemdeyken dahi hem Ortadoğu, Avrupa, dünya kamuoyu tarafından hem de liderler tarafından anlayışla karşılanacak bir durumda görünüyor. Özetle söylemek gerekirse, Türkiye'nin merkez ülke durumu, stratejik derinlikle bütünleştiği zaman, gerçekten Türkiye, küreselleşmenin en önemli öznelerinden, aktörlerinden biri haline gelecektir. Yeter ki, bunu hem teorik ve entelektüel çalışmalara hem de pratiğe yansıtacak siyasî, kültürel ve ekonomik araçlara sahip olalım.

2008

Türk Dış Politikasında 2007

Gürkan Zengin,
Editör, *CNN Türk*,
2 Ocak 2008
(Diğer konuklar: Özdem Sanberk, Soli Özel)

Gürkan Zengin — 2003-2007 dönemi, sadece Türkiye'nin değil, tüm dünyanın yakından takip ettiği yakın tarihin en hareketli ve en yoğun dış politika günleriydi. Bu dış politikanın en önemli mimarlarından Ahmet Davutoğlu'nu bugün bir kez daha konuk ediyoruz. Diğer konuklarımız, Bilgi Üniversitesi Öğretim Üyesi Soli Özel ve emekli Büyükelçi Özdem Sanberk. Her iki konuğumuz da sadece sorularıyla değil, yorumlarıyla da katkıda bulunacaklar. Konuklarımızla Türk dış politikası üzerine bir ufuk turu yapıp 2007 yılını değerlendirmeye çalışacağız.

Sayın Davutoğlu, akademik hayatınızı aktüel, güncel siyasetin içine de yansıtmak suretiyle Türk dış politikasını 2003'ten başlayarak –*The Economist* dergisinin de ifade ettiği gibi[25]– önemli ölçüde etkilediniz. Bu bağlamda, Şubat 2004'te *CNN Türk* ekranlarında açıkladığınız dış politika esaslarının (çok boyutlu/çok kulvarlı dış politika, komşular ile sıfır problem, dış havzalardaki etkinlik, ritmik diplomasi, özgürlük-güvenlik ilişkisi ve yeni bir diplomatik üslup) 2003-2007 dönemimde uygulanabildiği, hayat bulduğu söylenebilir mi?

Merkez Ülke...

Ahmet Davutoğlu — Bu hususu açıklayabilmek için söz konusu ilkelere zemin teşkil eden ve Türkiye'nin Soğuk Savaş sonrası dış

25 "Turkey's Foreign Policy: an eminence grise", *The Economist*, 15 Kasım 2007.

politika stratejisinin temel kavramlarından biri, yani *merkez ülke* kavramı üzerinde durulmalıdır:

Soğuk Savaş döneminde küresel ilişkiler ağının bir haritası çizilse, Türkiye *kanat ülkesi* olarak değerlendirilir ve Batı Bloğu'nun da periferisi içerisinde görünürdü. 90'lı yıllarda Soğuk Savaş bittikten sonra, başka bir kavram gündeme geldi: *köprü ülke*; zira Irak'ın Kuveyt'i işgali ya da Balkanlar'da çıkan krizler arasında Türkiye'nin temel hedefi kendi istikrarını sürdürmek ve çevresindeki krizleri mümkün olduğu kadar kendisinden uzak tutmaktı. 2000'li yıllarla –özellikle 11 Eylül'le– birlikte ortaya çıkan yeni konjonktürde Türkiye'nin konumunu doğru bir şekilde ifade etmek için kullanılması gereken kavram *merkez ülke*dir. Bu tabirin işaret ettiği ülkeler, Afroavrasya ana-kıtasının merkezinde yer alan ve birçok bölgeyle tanımlanabilen ülkelerdir; yani tek bir bölgeye inhisar etmesi mümkün olmayan ülkeler. Bu tanımın içine Rusya, Almanya, İran ve Mısır girer. Amerika ve Avustralya gibi Afroavrasya ana-kıtasından uzakta başlı başına kıta özeliği taşıyan bazı ülkeler de *kıta ülkesi*dir. Bu tanıma, Afroavrasya'da bulunmalarına rağmen kendi kendisiyle tanımlanma özelliğine sahip Çin ve Hindistan da dâhil edilebilir. İngiltere ve Japonya gibi ana-kıtanın kenarında yer alan ve ana-kıta ile ilişkileri olan ülkeler de *ada ülkeleri*dir. Bir de sadece bulundukları bölgeyle sınırlı *kenar ülkeler* vardır.

Türkiye'ye bu çerçevede bakıldığı zaman çok özel bir konuma sahiptir; zira coğrafî konumu itibariyle sıradan bir merkez ülke değildir. Mesela Almanya, Asya'ya ve Afrika'ya uzak bir Orta Avrupa merkez ülkesidir; Rusya, Afrika'ya uzak Asya ve Avrupa'da toprakları olan bir merkez ülkedir; İran, Avrupa'ya ve Afrika'ya uzak bir Asya merkez ülkesidir. Türkiye ise coğrafî konumu itibariyle Doğu Akdeniz üzerinden Afrika'ya yakın bir Avrupa-Asya merkez ülkesidir. Bu derece optimum bir konumda yer alan Türkiye, bugünkü konjonktürde, daha önce kullanılan kavramlarla (köprü ülke, kenar ülke, defansif ülke) tanımlamaz. Türkiye, kendisini birçok bölgeye nüfuz edebilen bir merkez ülke şeklinde tanımladığında, bu tanımın operasyonel araçlarını da oluşturması gerekir.

Merkez ülke kavramını tarihî bir arka planı da vardır; zira söz konusu ülkeler çevrelerindeki bölgelere merkezlik de yapmışlardır;

mesela Almanya Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu'ndan bu yana hep çekim merkezi olmuştur. Bu açıdan bakıldığında Türkiye de önemli bir çekim alanıdır; zira İstanbul, Ortadoğu'nun, Doğu Avrupa'nın, Karadeniz'in ve Akdeniz'in şehridir. Ayrıca, Türkiye Osmanlı Devleti'nden sonra ulus-devlet yapılanmasına girerken, farklı kökenlerden gelen (Anadolu, Kafkas, Balkan, Ortadoğu ve Irak) Türkleri ortak bir devlet çatısı altında buluşturarak, son derece başarılı bir tecrübe yaşamıştır. Dolayısıyla Türkiye tarihî arka planı, coğrafî nüfuz alanı ve insan unsuru bakımından bir Ortadoğu, Balkanlar, Kafkaslar ve Orta Asya-Hazar, Akdeniz ve Karadeniz ülkesidir.

Bu tabloya bakıldığında Türkiye, süratle kendisini *çevre ülke* olmaktan çıkarıp düzen kurucu ve –sadece kendisinin değil– etrafındakilerin de istikrarı için çaba sarf eden bir ülke konumuna getirmelidir.

Merkez ülkelerin, Soğuk Savaş sonrası dönemdeki en ciddi sınavlarını 2007 yılında yaşadılar. Türkiye de, bu sınavı başarılı bir şekilde geçmiştir.

2003-2007 döneminde dış politika ilkelerinin uygulanması...

Bu açıklamadan sonra, 2003-2007 arasındaki 5 yıllık dönemde –daha önce ifade ettiğim– dış politika ilkelerinin ne derecede hayatiyet kazandığı üzerinde durabilirim:

[1] Özgürlük ile güvenlik arasında kurulan denge: Bir ülke, özgürlük-güvenlik dengesi kuramamışsa, çevresinde bir etki alanı kurma şansı da yoktur. Siyasal sistemlerin meşruiyeti özgürlükleri sınırlamadan halklarının güvenliğini sağlamalarına bağlıdır; yani güvenlik sağlayıp da, özgürlüğü yok eden rejimler *otoriter rejim* haline dönüşürken, özgürlük vererek güvenliği sağlamayan rejimler de *kaotik bir konum* kazanır. Bu duruma en iyi örnek Saddam öncesi ve sonrası Irak'tır. Bu açıdan bakıldığında bizim temel amacımız, 11 Eylül sonrasında bütün ülkeler *güvenlik* adına *özgürlüğü* sınırlarken –terör tehdidine rağmen– Türkiye'yi güvenliği riske etmeden özgürlük alanını genişleten bir ülke konumuna getirmekti. Bu amaç, 5 yıllık dönem boyunca –her türlü olumsuzluklara rağmen– takip edilmiştir. Bu anlamda Türkiye,

2007'de terörle mücadele ederken özgürlük alanını daraltma ya da özgürlük alanını daraltmamak için terörle etkin bir şekilde mücadele etmeme riskinden kaynaklanan sınavı başarıyla atlatmıştır. Mesela, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin bir başka ülkede yürüttüğü teröre karşı mücadelenin İstanbul'da, Ankara'da ya da Diyarbakır ve Van'da özgürlük alanını kısıtlayıcı hiçbir etkisi olmamıştır; yani etkin bir mücadele devam ederken normal hayat devam etmektedir. Türkiye bu süreçte ne olağanüstü hal ilan etmiştir ne de seçimleri ertelemiştir. Netice itibariyle 2007 başında hepimizin kaygılı olduğu tabloya karşı yılsonundaki durum göstermiştir ki ülke içindeki dengeler yerine oturmuştur.

[2] Komşularla sıfır problem: Bu ilke de 5 yıl içinde oturmuştur; yani Türkiye'nin komşularıyla ilişkileri 4-5 yıl öncesiyle karşılaştırıldığında bugün son derece doğru bir zemin üzerinde seyretmektedir. Mesela Suriye ile ilişkilerimiz bir model niteliği taşıyacak düzeye gelmiştir; son dönemde Suriye ile imzalanan serbest ticaret anlaşmasıyla iki ülkenin ekonomileri neredeyse entegre hale gelmiştir. Gürcistan'la da benzer bir süreç yaşadıktan sonra bugün geldiğimiz noktada Gürcistan'ın Batum Havalimanı Türkiye'nin iç havalimanı gibi kullanılmaktadır; ayrıca Bakü-Tiflis-Kars demiryolu projesi de devreye girmiştir. Bulgaristan'ın Avrupa Birliği'ne girmesi sonrasında bu ülkeyle ilişkilerimizin zayıflamak yerine daha da güçlenmesi ve İran nükleer programı konusunda yaşanan gerilime rağmen İran ile ilişkilerde bir sarsıntı yaşanmaması, hatta Solana-Laricani görüşmesinin Türkiye'de yapılması komşularımızla bir güven ilişkisi kurduğumuzu göstermektedir.

Bu ilke bazında 2007'de yaşadığımız en ciddi sınav "Irak ile yaşadığımız ilişkiler komşu ülkelere dönük politikamızı olumsuz etkileyebilir mi?" sorusu etrafında yaşanmıştır. 2007 sonu itibariyle baktığımızda bu sınav da başarılı şekilde atlatılmıştır. Bu açıdan PKK'nın terörü 2007'de tırmandırma gerekçelerinden birisi, Türkiye'yi önce Irak'ın kuzeyindeki Kürt gruplarıyla, sonra Irak'ın merkezi hükümetiyle, ardından Arap dünyası/Ortadoğu'yla ve en son olarak –mümkünse– Amerika Birleşik Devletleri ile karşı karşıya getirmekti. PKK'nın bu taktiğine karşılık Türkiye, diplomatik ayarı ve zamanlaması doğru yapılmamış tepkiler verseydi,

söz konusu riskler oluşurdu ve bir anda Türkiye Irak hükümetiyle karşı karşıya gelirdi. Ancak üç haftadır devam eden operasyonlara rağmen, Irak hükümetinin yaptığı anlayışlı açıklamaların da gösterdiği gibi Türkiye'nin takip ettiği politika bu konuda başarılı olmuştur. Ayrıca Irak'la sürdürülen ilişikler, ortak bir tehdide karşı iki komşu ülkenin nasıl işbirliği yapacağının da önemli bir göstergesidir. Hasılı, 2007 sonu itibariyle komşu ülkelerle ilişkiler kurumsallaşmıştır ve doğru bir zeminde yürümektedir.

[3] Üçüncü önemli ilke, komşu ülkelerin kenar dış havzalarındaki etkinlik idi; yani Balkanlar, Ortadoğu, Kafkaslar ve Orta Asya'daki etkinliğimiz. Şunu çok rahat söyleyebiliriz 1990'larda Balkanlar'daki Bosna-Hersek, Kosova krizlerinde çok ciddi etkinlik gösterdik. Ayrıca, özellikle NATO ile ilişkilerimiz, Avrupa Birliği ve Batı Bloğu için Balkanlar'ın taşıdığı önem dolayısıyla bunun bir altyapısı da mevcuttu. Kafkaslar'da da Azerbaycan ile sürdürdüğümüz ilişkiler, bölgedeki etkinliğimizi arttırıyordu. Ancak Ortadoğu'ya nüfuz edebilme kabiliyetimiz sınırlıydı; bu sınırlık bir tarafıyla PKK faktörü ve Suriye ile yaşadığımız sıkıntılardan, bir tarafıyla da Türkiye ile Ortadoğu'daki ülkeler arasındaki imaj probleminden kaynaklanıyordu; yani "Araplar bizi arkadan vurdu" ya da "Türkler bizi 400 sene idare etti" şeklinde ifade edilen argümanlar sebebiyle her iki tarafta da psikolojik bir bariyer vardı. 5 yıl sonunda Türkiye, Ortadoğu'nun neresinde yaşanırsa yaşansın bütün olayları saati saatine takip edebilecek kanallara sahip bir ülke konumuna gelmiştir. Mesela Lübnan Krizinde Başbakanın müdahil olduğu telefon konuşmaları Nebih Berri'den Saad Hariri'ye, Suriye'den İran'a, Sinyora'dan Hizbullah'a kadar bir geniş yelpaze oluşturmaktadır. 2004 yılında dönemin Dışişleri Bakanı Abdullah Gül ile Lübnan'a yaptığımız ziyaret, son 20 yılda yapılan ilk Dışişleri Bakanı ziyaretiydi. Neticede, Lübnan konusunda takip ettiğimiz politika sayesinde Türkiye, Lübnan'daki en aktif aktörlerden biridir. Bu durum, Türkiye'nin bölgeye nüfuz edebilme kabiliyetini de artırmıştır. Burada 2007'nin risklerinden biri, yani bölgedeki Sünni-Şii bloklaşması hatırlanmalı. Türkiye bu bloklaşmanın tam da ortasındaydı; her iki tarafla da çok iyi ilişkileri vardı. Bu sebepledir ki Türkiye hem 2007'nin hemen başında Sayın Müşerref'in girişimiyle Pakistan'da yapılan ve İran

etkisine karşı olduğu düşünülen toplantıya katıldı hem de -başta Irak hükümeti ve İran olmak üzere- Lübnan'daki Şii gruplarla temasını hiç kesmedi; yani Sünni-Şii bloklaşmasının içinde yer almadı. Ayrıca, Başbakanımızın 2006 Aralık'ında İran, Suriye, Suudi Arabistan ve Lübnan'a yaptığı gezileri ve 2007'de Arap Birliği Zirvesi'nde yaptığı konuşmayı ve oradaki politikamızı takip ederseniz Sünni-Şii geriliminin dışında -ama pasif olarak dışında değil aktif olarak içinde olduğumuz- bir politika tablosu ortaya çıktı. Takip edilen bu politika, 2007'de hem Şii ağırlıklı Maliki hükümetiyle hem de Sünni muhalefetle iyi ilişkiler kurma imkânı da kazandırdı.

[4] Çok boyutlu dış politika: Küresel aktörler ile kurduğumuz ilişkiler birbirinin alternatif değil birbirini tamamlayıcı ilişkiler olarak görülmelidir. Burada kastedilen *çok eksenli* bir politika değildir; zira eksen bir tanedir ama boyut çoktur. Bu anlamda çok boyutlu dış politika da 4-5 yıl içinde kurumsallaşmıştır. Mesela 2007'de Amerika Birleşik Devletleri ile ilişkilerimizde Ermeni tasarısı ve Irak politikası sebebiyle dalgalanma yaşanacağı yönünde bir beklenti vardı; fakat gelinen nokta göstermiştir ki bu beklenti tamamıyla yanlıştır. Aynı şekilde Avrupa Birliği ile yürüttüğümüz süreçte de en önemli risklerden bir tanesi Sarkozy'nin iktidara gelmesiyle bir tıkanma yaşanacağı beklentisiydi. Türkiye'nin bu krizi soğukkanlı davranarak idare edebilmesi sayesinde süreç bizim istediğimiz kadar hızlı gitmediyse de tıkanmadı ya da askıya alınmadı.

[5] Ritmik diplomasi: 2003-2007 dönemine Türkiye'nin uluslararası örgütlere üyelik, uluslararası zirvelere ev sahipliği yapma performansı açısından bakıldığında uluslararası kamuoyundaki ağırlığı artmıştır. 2007 bu anlamda ilgi çekici gelişmelere sahne oldu:

[i] Türkiye, 2005'te başlattığımız Afrika açılımının çok doğal bir sonucu olarak Afrika Birliği'nin gözlemci üyesi oldu. Son olarak da Madrid'de yapılan Afrika-Avrupa Birliği Zirvesi'ne Sayın Başbakanımız katıldı. Bu açıdan bakıldığında Türkiye, Afrika-Avrupa Birliği ilişkilerinde bir aktörü haline gelmiştir.

[ii] Türkiye, Arap Birliği'ne -Başbakan ve Dışişleri Bakanı düzeyinde- iki kere davet edildi. Ayrıca, 2 Kasım'daki Irak Komşu Ülkeler Toplantısı'nda Arap Birliği ile Türkiye arasında kurumsal ilişki kurma ve Türk-Arap Forumu oluşturma anlaşması imzalandı.

[iii] Temmuz ayında en az gelişmiş 50 ülkenin zirvesi Türkiye'de yapıldı.

[iv] Solana-Laricani görüşmesi Türkiye'de yapıldı.

[v] Afganistan ile Pakistan arasındaki en doğru biçimde işleyen tek kanal, Sayın Dışişleri Bakanımızın Afganistan ziyaretinde başlattığı girişimdir. Bu bağlamda Mayıs ayında taraflar Ankara'da buluştu ve Temmuz ayında mekanizma toplantısı yapıldı. Pakistan'da siyasî kriz aşıldıktan hemen sonra da zirvenin daha sonraki ayağı yapılacaktır.

[6] Yeni bir diplomatik üslup: Son olarak yeni alanlara açılma ve yeni bir Türkiye imajı oluşturma bağlamında 2003-2007 dönemini değerlendirdiğinde –bütün zaaflarına rağmen– Türkiye'nin uluslararası kamuoyundaki imajı sadece kendisi için değil çevresi için de düzen kurucu rol oynayan; herhangi bir krizi seyretmek ile yetinmeyip müdahale eden; kendi krizleri ile uğraşırken amacından ve vizyonundan sapmayan, küresel konularda devrede olmaya gayret eden; bütün uluslararası platformlarda varlığını gösteren bir ülke görünümündedir. Bu yeni Türkiye imajı –bir anlamda– *merkez ülke*den *küresel güc*e geçişin ön aşamaları olarak değerlendirilmelidir. Bu açıdan, dış politikanın bütün parametrelerinin ortak performansı olarak görülmedir.

Bu bakış açısı sivil toplum kuruluşlarına, işadamları teşkilatlarına ve basına da sirayet etmiştir; yani devletin makro stratejisiyle şirketlerin, insanların, kurumların, STK'ların mikro stratejisi arasında bir uyum oluşmaya başlamıştır. Mesela bir işadamları konfederasyonun onlarca bakanı davet ederek gerçekleştirdiği Afrika Zirvesi, Körfez'de gerçekleştirilen işadamları toplantısı, TÜSİAD'ın Avrupa Birliği'ndeki lobi faaliyetleri ya da Pakistan'da yaşanan deprem sonrasında bölgeye hızlıca ulaşarak yardım eden kuruluşlar ortak bir vizyonla hareket etmektedir. Ayrıca Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Lübnan'daki mevcudiyeti küçük bir birlik gibi görünse de disiplini mekâna yansıtmasıyla örnek olmuş ve bölgede Türkiye'nin itibarını arttırmıştır.

Netice itibariyle 2007'de yaşadığımız kritik süreçler ve krizler, söz konusu ilkelerin Türkiye'de daha da kökleşmesine ve ete kemiğe bürünmesine katkıda bulunmuştur. Krizler, riskler üretmekle

birlikte avantajlarda getirir; ben bu avantajların doğru değerlendirildiği kanaatindeyim.

Bu açıdan 2007'de kritik süreçlerden geçtik ama bence 2007'deki bütün bu krizler, Türkiye'de bahsettiğimiz ilkelerin kökleşmesine, ete kemiğe bürünmesine katkıda bulundu. Krizler riskler üretmekle birlikte avantajlar da getirir ben bu avantajların doğru değerlendirildiği kanaatindeyim.

Zengin — Özdem Bey'in ve Soli Bey'in görüşlerini alacağız. 2004'teki Şubat ayında CNN Türk yayınında üç yıl sonrası için değerlendirmeler yaptığınızda "Stratejik oryantasyonumuz derinlik kazanacaktır" demiştiniz. Acaba kazandı mı? Söz ettiğiniz ilkeler sizin söylediğiniz gibi gerçekten hayata geçti mi? Özdem Bey ve Soli Bey ne düşünüyor? Gerçekten resim bu kadar olumlu mu? Tablo bu kadar doğru mu?

Özdem Bey, Ahmet Davutoğlu çok olumlu bir tablo çizdi. Temel ilkeleri de hayata geçirebildiklerini aktardı. Siz de *Radikal*'deki yazınızda[26] karamsar beklentilerin gerçekleşmediğini birtakım risklerin vuku bulmadığını ifade ederek olumlu bir tablo çizmiştiniz. Ahmet Beyin yaptığı değerlendirmeye katılıyor musunuz?

Özdem Sanberk — Ahmet Bey'in çizdiği bu tablo sonra derece mufassal, yani çok kapsamlı ve aydınlatıcı. Ben de büyük ölçüde çizdiği tabloya katılıyorum. Yalnız bu tabloyla ilgili söyleyeceğim birkaç husus var: 2007 yılının Türk diplomasisi açısından başarılı sınav verilen bir yıl olduğunu görüyorum; bunu gerekçelendirmek için olaylara bakmak yeterli. Biz geçen sene bu zamanlar Amerikan senatosundan Ermeni tasarısı geçecek, Irak parçalanacak, Kerkük'te referandum yapılacak, Amerika sınır ötesi harekâta izin vermeyecek, İran'a saldıracak, belki Lübnan ve Suriye konusunda da büyük sorunlar çıkacak diye konuşuyorduk. Oysa Türkiye bunların aksini savundu ve şu ana kadar bütün bu karamsar tablo gerçekleşmedi. Ben tarafsız müşahit olarak böyle gerçekleştiğini görüyorum.

Zengin — Peki ama bunları Türkiye mi başardı?

26 Özdem Sanberk, "2007 yılında dış politika gelişmeleri", *Radikal*, 24 Aralık 2007.

Sanberk Hiç şüphesiz. Türkiye'nin başarısı bence önemli. Mesela Türkiye baştan beri Irak'ın parçalanmaması konusunda çok önemli girişimler yaptı, aşağı yukarı üç dört seneden beri Irak'ın komşuları toplantısını düzenliyor. Türkiye'nin başlattığı diplomatik girişimler dünyada taraftar topladı, ilk başlarda kimse bu konulara böyle bakmıyordu. Elbette ki Irak'ın yarın parçalanmayacağını kimse iddia edemez, ama Türkiye'nin Irak'la ilgili hedeflerine –en azından 2007 itibariye– ulaştığı görüşündeyim. Ermeni karar tasarısı Kongre'den belki önümüzdeki aylarda tekrar çıkabilir ama 2007'de çıkmasına garanti gözüyle bakıyorduk. Şimdi bu tespiti yaptıktan sonra şunu söylemek istiyorum: Merkez ülke; stratejik derinlik; çok boyutlu politika; Ortadoğu, Kafkaslar, Orta Asya, Balkanlar ve Güneydoğu Avrupa'ya açılma; İKÖ'ye üyeliğimizin yarattığı faydalar; Avrupa Birliği üyeliğimiz; Karadeniz Ekonomik İşbirliği; TİKA vb. bütün bu politikalar kamuoyunda AK Parti hükümetinin başlattığı yeni politikalar şeklinde algılanıyor. Fakat, bu politikaların neredeyse tamamı Celal Bayar, Adnan Menderes, Süleyman Demirel, Bülent Ecevit, Turgut Özal, hatta Çiller ve netice itibariyle en sonunda da Avrupa Birliği'ne tam üyelik adaylığımızı resmileştiren ve AB katılım reformlarını başlatan Ecevit, Bahçeli ve Yılmaz koalisyonundan bu yana gelen politikalardır. Dolayısıyla yenilik, politikaların ortaya atılmasında değil uygulanmasındadır. Mesela çok boyutlu politika, Türkiye'nin merkez ülke olması, Soğuk Savaşın sona ermesinden sonra kaleme alınan makalelerde dile getiriliyordu. Bu tesbiti, AK Parti hükümetinin dış politikadaki gösterdiği performansın değerini azaltmak için söylemiyorum. Kısacası, söz konusu ilkeler ve takip edilen politikalar, Türkiye dış politikasının 84 yıllık devamlılığının, tutarlılığının, güvenilirliğinin ve esnekliğinin birer kanıtını oluşturuyor. Bu bağlamda Türk dış politikasının esnekliğin engellemeyen bazı değişmez parametreleri üzerinde durulabilir: Türk dış politikasını ideolojiler, öfke veya husumet değil, Türkiye'nin stratejik ve ekonomik gerçekleri tayin eder. Bu gerçekler de onlarca yıldır sınanıyor ve gerekli politikalar uygulanıyor. Ayrıca, Ahmet Bey'in bahsettiği dış politikanın temel esaslarının oturduğu bir zemin var. Bu zemin Türkiye'nin güvenlik meselesine gerektiği zaman birinci önceliği vermeyi,

bu güvenlik Türkiye'nin bağımsızlığının, egemenliğinin ve sınırlarının korunmasıdır. İkincisi, Türkiye'nin kaynaklarından azami istifadeyle kalkınmayı ve refahı sağlamaktır. Üçüncüsü hem bölge ve dünya barışına hem de evrensel değerlere uymak ve katkıda bulunmaktır. Bu bağlamda mesela Türkiye –Ahmet Beyin de bahsettiği üzere– 11 Eylül'den sonra dünya daralıp içine kapanırken özgürlük paketleri açmıştır. Uygulamayla ilgili sorulara geçmeden önce sözü Soli Beye vermek isterim, onun da bu konuda söyleyecekleri vardır.

Zengin — Soli Bey daha muhalif ya da eleştirel bakacak herhalde?

Soli Özel — Şimdi, burası tabii derslik değil dolayısıyla biz de ders vermeyeceğiz. Fakat Özden Beyin değindiği mesele şudur: Bir ülkenin dış politikasındaki süreklilik unsuru ne ölçüde önemlidir? Farklılık unsuru ne ölçüde önemlidir? Ben bu bakımdan Özdem Beye katılıyorum. Ahmet Bey kavramsallaştırma işini seleflerine göre çok daha iyi yapsa da Türk politikasında süreklilik boyutu geçtiğimiz beş yıl içinde –Özdem Beyin söylediği gibi– değişim boyutuna galebe çalar. Ancak bu dönemin özelliklerini AK Parti yönetimi doğru değerlendirip birtakım inisiyatifler almıştır, önemli birtakım tarz farklılıkları vardır, kurulan ilişkilerin niteliğinde de geçmişe göre bir farklılık olduğunu kabul etmek lazım. Yalnız bu değişiklikte daha önemli sayılması gereken bir faktör daha var o da şu: Geçmişte olmayan bir gerçekle de karşı karşıyayız. Dünyada stratejik dengeler yeniden kuruluyor ve bu kurulma işlemi bizim mahallemizden, yani Ortadoğu ve Körfez'den başlıyor. Dolayısıyla Ortadoğu ve Körfez üzerinden dünyadaki bütün güç dengeleri yeniden yapılırken Türkiye'nin zaten istese bile bütün bunların dışında kalması mümkün olmayacaktı. Özdem Beye katılmadığım yer de şu: Türkiye son beş yılda 80 yıllık politikaların en önemlilerinden birisinde, yani Irak'ta Kürtlerin siyasi olarak ne tür bir varlığa sahip olacakları meselesinde bugün çok farklı bir noktaya geldi. Bundan önceki dört yıl boyunca inatla kabul etmek istemediği bir gerçekliği yani Kuzey Irak'ta bir Kürt siyasî oluşumu bulunduğunu kabul edip ona göre hareket etti. Irak'ın parçalanmasını Türkiye engellemedi başkaları da parçalanmayacağını söylüyorlardı. İran'a saldırıyı da Türkiye engellemedi; ama Kerkük'ün çok önemli bir çıban başı olduğu, Kerkük'te Amerika-

ların en baştaki gibi oradaki Kürt yönetiminin isteği doğrultusunda hareket etmesinin inanılmaz sorunlara yol açacağı konusunda Türkiye bence başarılı bir operasyonla herkesi ikna etti ve 2007'de yapılması gereken referandum da yapılmadı. O anlamda Türkiye Sayın Davutoğlu'nun dediği gibi istikrarın sağlanmasına katkıda bulundu. Üstüne gitti her şeyin; dinlemedilerse bir daha gitti. Amerika ile ilişkilerdeki gerginliğe ve kamuoyunda gittikçe yükselen anti-Amerikanizme rağmen açık olan bütün diyalog yollarında Türkiye tezlerini öne sürdü benimsetmeye çalıştı. O bakımdan ben her ne kadar süreklilik unsurunun daha ağır bastığını düşünüyorsam da tarzda, üslupta bir değişiklik var.

Sanberk — Ben bir iki mütalaa daha beyan etmek istiyorum. Bir tanesi Soli Bey –Ahmet Beyin de işaret ettiği– çok önemli bir noktaya değindi: Türkiye, 21. yüzyılda jeopolitik koşulları şekillendirecek gelişmelerin tam ortasındadır. Böyle bir yerde, dış politikayı yürütmek her ülkenin harcı değildir. O bakımdan Türkiye'de dış politikayı oluşturmak ve yürütmekle görevli kurumların önemi çok fazla. Mesela Türk Dışişleri Bakanlığının iç ve dış teşkilatı ve teknik kadrosu bugünkü sonuçların alınmasında devletin kurumlarıyla uyumlu bir şekilde koordinasyonunu sağlamıştır.

Davutoğlu — *Özdem Bey ve Soli Beyin vurguda bulunduğu iki hususu*, yani dış politikadaki süreklilik ve değişim unsurları ile kurumların bu yapı içersindeki yerleri meselesini vuzuha kavuşturmakta fayda var: Türkiye Cumhuriyeti çok köklü bir geleneğe sahip bir devlet olarak ne nevzuhur bir devlettir ne de herhangi bir dış konjonktürün kararıyla ortaya çıkmış yapay bir devlettir. Bu sebepledir ki rejim değişikliği yaşandığı halde Osmanlı Devleti'nin son dönem dış politikası ile Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk dönem dış politikası arasında süreklilik unsurları vardır; mesela Abdülhamid'in denge politikaları ile İsmet İnönü'nün İkinci Dünya Savaşındaki politikaları, ortak bir hafızayı yansıtır.

Soli Özel — Arada İttihatçı kırılma oldu.

Davutoğlu — İttihatçı kırılmadaki reflekslerde bile bir şey vardır; o reflekslerin bir kısmının bugün de devam ettiğini görebilirsiniz. Kısacası ister refleks türünde olsun, isterse bir politika geliştirme, formülasyon düzeyinde olsun çok güçlü bir ortak hafıza, köklü

bir tarihi geçmiş var. Bu, her türlü tartışmadan varestedir. Ama Türkiye'nin 1990'lardaki imajıyla 2007'deki imajını mukayese ettiğinizde farklılıkları da ortaya koymak gerekir.

Sanberk — Hocam bir parantez, 1997 ile 2002 arası Türk dış politikasının durgunluk devridir. Bunu kabul etmek lazım.

Davutoğlu — Bir kaç misalle bu hususu açmakta fayda mülahaza ediyorum. Bu yaklaşımın bir dönemi savunup diğer dönemleri kötülemek gibi bir amacı yoktur. Aksine söz konusu dönemle bu dönem arasındaki farklılaşmaya sebep olan bazı değişimlerin yaşandığına işaret etmeye çalışıyorum. Bu bağlamda ilk işaret edilmesi gereken husus uluslararası konjonktürün değişmesidir. Mesela Soğuk Savaş dönemin şartları ve uluslararası parçalanma bağlamında Türkiye'ye *kanat ülke* demek normalken, bugün şartlar değiştiği için bu adlandırmada anlamını kaybetmiştir. Türkiye coğrafyasını ve tarihini her dönemde yeniden yorumlar ve ona yeni boyutlar kazandırır. Türkiye, 1989-2002 dönemindeki dış politika konularında ortak hafızadan hareket ederek –mesela Bosna ve Kosava krizlerinde ya da Orta Asya açılımında– doğru refleksler vermiştir. Ancak bu 12 yıldaki dış politika toplamını bir araya getirip temel ilkeleri alt alta yazmaya çalıştığımızda bir bütünlüğe ulaşmamız çok zor.

Özel — Türkiye'nin Suriye politikası 1999'da Suriye nihayet Abdullah Öcalan'ı Şam'dan gönderdikten sonra değişmişti. Dolayısıyla 2002'de Suriye ile ilişkilerimiz gayet iyi giden ilişkilerdi.

Davutoğlu — Doğru.

Özel — Benzer şekilde 1999'dan itibaren İran ve Rusya'yla ilişkilerimiz gayet iyi bir yere doğru ilerliyordu; hatta Sovyetler Birliği çökmeden önce ilişkilerimiz 84 yılından itibaren Soğuk Savaşa rağmen gayet iyiydi. Bu bağlamda AK Parti 2002 yılında iktidara geldiği zaman –sizin 2004'te tespit ettiğiniz iki sorunlu ilişki, Ermenistan ve Güney Kıbrıs dışında– Türkiye'nin sorunlu ilişkisi yoktu. Irak'ı çok ayrı bir yerde mütalaa ediyorum.

Davutoğlu — 1999'da imzalanan Adana Mutabakatıyla Suriye Türkiye'yi rahatsız edecek eylemlerden uzak duracağını deklare etse ve bir anlamda ateşkes sağlansa da pozitif kurucu anlamda kapsamlı bir komşuluk ilişkisi daha yoktu. Zemini oluşmuştu.

Özel — Dönemin cumhurbaşkanı Sayın Ahmet Necdet Sezer, bütün tehditleri göze alarak– Hafız Esad'ın cenazesine gitmişti.

Sanberk — Evet söz konusu dönemde zemini oluştu, siz onun üzerine bina ettiniz.

Davutoğlu — O zemini oluştu. Ama meseleyi entegre bir dış politika bakışı açısından ele alalım. Türkiye, Lübnan'da, Filistin meselesinde, Irak'ta ya da Ortadoğu'daki diğer alanlarda 90'lı yılların süresince entegre bir politika içinde taraflarla ilişki kurmak ve geliştirmek konusunda bir tutarlı çerçeve takip etmemiş; aksine refleks olarak belli şeylere dayanan bir politika uygulamıştır.

Sanberk — Evet, ama 1984'ten sonra Turgut Özal'la beraber değişmişti.

Davutoğlu — Değişmeye başlasa, birtakım değişim unsurları içerse de Ortadoğu'daki hassas dengeleri kullanarak Türkiye'nin kendine kulvar açabileceği bir politik haline dönüşmemiştir. 1990'lı yıllardaki askerî operasyonlarımız sonrasında Arap dünyasının verdiği tepkilerle şu anki tepkiler karşılaştırılırsa, dönemler arasındaki farklılık çok açık bir şekilde görebilir.

Özel — Ahmet Bey 1990'larda ne bir Kürt oluşumu vardı ne de Arapları rahatsız eden bir işgal. Konjonktürler çok farklı.

Davutoğlu — Araplarla ilişkimizi Amerika'nın Irak işgaline bağlıyorsanız bu çok yanlış bir değerlendirme olur.

Özel — Hayır ona bağlamıyorum. Demek istediğim şu: 90'lı yılların konjonktürüyle 2000'li yılların konjonktürü aynı değil.

Davutoğlu — Konu açıldığına göre şu hususu tespit etmekte fayda var: Dış politikada takip ettiğimiz entegre politikayı süreklilik vurgusu yaparak eleştirenler, –sizi tenzih ederek söylüyorum– gerçekleştirilen açılımları bir kırılma olarak göstermekte ve Türkiye'nin eksen kaymasına gittiğini ifade ederek çok ciddi tenkitler yöneltmektedir. Mesela Irak'a Komşu Ülkeler Toplantısı, Türk dış politikasında kırılma, Batı Bloğu'ndan uzaklaşma, Saddamcılık ve Anti-Amerikanizmcilik olarak okunmuştur ya da 2005 yılında Suriye ile yürütülen ilişkiler, "Türkiye Batı'dan kopuyor" şeklinde lanse edilmiştir. Bu açıdan bakıldığında herhangi bir başarı hikayesi olduğunda *süreklilik* ve herhangi bir krize

girildiğinde *kırılma oluyor* vurgusu yapılması, bütünü görmeyi imkânsızlaştırmaktadır.

Bu bağlamda, Lübnan'a Türkiye'den dışişleri bakanı ziyareti yoktu. Özal'ın gayriresmi girişimleri hariç Türkiye'den Körfez'e herhangi bir başbakan ziyareti yoktu. Türkiye'den Yemen'e, Türkiye'den Fas'a THY'nin uçuşu yoktu. TİKA 1992-2002 yılları arasında 1454 civarında proje geliştirirken, sadece 2006'da yaptığı proje sayısı 1200, iki yılda yaptığı 2480 civarındadır. TİKA ofislerinin Afrika'da artmaya başlaması da Afrika'daki etkimizin bir parçası. Türkiye'nin Cumhuriyet boyunca yaptığı toplam dış yardım sadece 2006-2007 döneminde yapılan yardımlardan (703 milyon dolar) daha azdır. Bu örnekleri nasıl bir perspektifle yapıldığını ortaya koymak açısından söylüyorum. Fakat bu açılımlara rağmen, bu konuya yönelik eleştiri yöneltenlerin bakış açıları oldukça ilginçtir: "Türkiye Nijer, Sudan, Habeşistan ve Senegal gibi ülkelere yardım yaparak 3. dünyacılık yapmaktadır."

Dolayısıyla, Türkiye çok güçlü süreklilik unsurlarına dayalı bir devlet geleneğine sahiptir ve bundan sonra gelecek hükümetler ve dış politika yapımcıları da bunu sürdürecektir. Ancak uluslararası konjonktür değiştiğinde bir siyasî iktidarın yapması gereken ilk şey uluslararası konjonktür değişimini doğru yorumlamak ve doğru dış politika uygulamaları için harekete geçmektir. Bu açıdan bakıldığında, Türkiye'nin 2002-2005 yılları arasındaki dış politika performansını iyimser yorumlayanlar geçmiş birikimi reddettikleri gibi bir kanaat tamamen yanlıştır. Aksine söz konusu dönemde, süreklilik unsurları reddedilmeden dönemin konjonktürü dikkate alınarak kendi içinde tutarlı bir dış politika yürütülmüştür.

Zengin — Bir de kurumların dış politikadaki yeri meselesi vardı.

Davutoğlu — Başta Dışişleri Bakanlığı olmak üzere Ankara'daki bütün bürokrasi ve Meclis, dış politika performansının vazgeçilmez unsurlarıdır/aktörleridir. Dış politikanın negatif ya da pozitif açılımlarına yönelik değerlendirme yapacak olan da siyasî iradedir. Dolayısıyla göreve başladığım günden bugüne kadar Dışişleri'ndeki bürokratların her birini tanımaktan büyük şeref duydum ve beraber çalışmaktan büyük zevk aldım. Beş yıl içinde bazen kamuoyuna yansıdığı gibi hiçbir sıkıntı da yaşamadım ve

son derece verimli bir çalışma dönemi geçirdim. Türk hariciyesinin en önemli özelliği çok profesyonel bir bürokratik kadrosu olmasıdır ve hükümetimiz ile ilişkisini bu profesyonellik içerisinde yürütmesidir.

Irak...

Zengin — Hocam Irak, Kerkük, Türkiye-ABD ilişkileri, hava harekâtı, bunları konuşmamız gerekiyor. Irak'ın parçalanma süreci nereye doğru gitti 2007 sizin açınızdan Türkiye'nin genel politikası açısından iyi bir yıl oldu mu? Bunu söyleyebilir miyiz? 2008'den beklentiniz ne? Son gelişmelere bakarak söylüyorum tabii. Nereye doğru gidiyor Irak?

Davutoğlu — Irak konusunda 2007 başı itibariyle iki tür risk alanı vardı: [1] Irak'ın geneli için söz konusu olan riskler ve [2] Türkiye'nin Irak politikası açısından yaşanacak riskler.

[1] Irak'ın geneli için söz konusu olan en büyük risk Sünni-Şii çatışmasının yaygınlaşması ve 2006'nın ikinci yarısında Lübnan'da başlayan ve çevreye süratle yayılan –biraz da İran'ın nükleer programı etrafındaki tartışmalarla beslenen– Şii etkisi artıyor ve dolayısıyla bir Şii hilali doğuyor kanaatinden kaynaklanan tedirginlikti. Buna karşı da Sünni çoğunluklu ülkelerde bir karşı arayış vardı. Kısacası, 2007'ye girilirken bölge bazında böyle bir parçalanma ve kutuplaşma riski ve bu kutuplaşmanın Irak'a doğrudan yansıma riski çok yüksekti. Bu bağlamda, Türkiye risklerin gerçekleşmemesi için bölgenin önemli Sünni ve Şii ülkeleri arasında ortaya çıkabilecek uçurumu azaltmaya yönelik yoğun bir çaba gösterdi. Bu çabaların neticesinde Sünni-Şii geriliminin hem Irak ölçeğinde hem de bölge ölçeğinde düşüşe geçtiği söylenebilir; yani Irak'ta bugün mezhep çatışması hâlâ var; ama 2007 başında olduğu kadar yoğun ve derin değil.

Zengin — Amerika'nın Irak politikasının bu gelişmede payı var mı?

Davutoğlu — Buradaki önemli faktörlerden biri 2007 başında George W. Bush'un Baker-Hamilton Raporu'ndan sonra açıkladığı yeni stratejidir. Bu strateji Irak'ın bütününde güvenlik ortamı oluşturacak unsurlar taşımasa da, Bağdat'a yoğunlaşmakta

ve Sünniler ile ilişkileri yeniden tanımlamaktaydı. Bu çerçevede 2007'nin ortalarında yine Irak bağlamında ortaya çıkan önemli bir gelişme de Sünni direniş guruplarının el-Kaide'nin Irak'ta ortaya çıkarabileceği kaosu farkederek söz konusu örgütle doğrudan çatışmaya girmeye başlaması, Irak'ta sükûnetin sağlanmasına ve 2007 sonunda nisbi bir güvenlik iyileşmesi gözlenmesine yol açtı. Bir de Irak Başbakanı Maliki'nin hükümet kriziyle karşılaşması var. 2007'nin başlarında başlayan hükümet krizi yazın zirveye ulaştı ama 2007 sonuna doğru Maliki, merkezi hükümetin otoritesini –Amerika'nın ve bölge ülkelerinin kısmî desteği ve Türkiye'nin bu çerçeve içindeki önemli katkılarıyla– sağlamlaştırdı. Neticede, 2007 sonunda bölünme ve parçalanma riskinin tümüyle yok olmasa da azaldığı söylenebilir.

Bu süre içersinde en fazla etkide bulunan ülkelerden birisi Türkiye oldu; zira Irak'taki bütün bu sürece uluslararası bağlamda en ciddi katkıyı Genişletilmiş Irak'a Komşu Ülkeler Toplantıları yapmıştır. Irak hükümetinin meşrutiyetini tescil etmesi yanında Irak'ı Amerika'nın meselesi olmaktan çıkararak Bileşmiş Milletler sistemi içerisinde uluslararası bir mesele haline dönüşmesini sağlayacak yolu da bu toplantılar açmıştır. Sadece İstanbul'daki toplantıyı kastetmiyorum. Komşu ülkeler toplantısına giden süreç Ocak sonunda Lübnan'la ilgili Paris'te yapılan donörler toplantısının marjında Sayın Gül'ün Rice ile yaptığı bir görüşmeye dayanır. Ondan sonra Türkiye'nin inisiyatifiyle başlayan bir süreçtir komşu ülkelerin genişletilmiş bir şekilde bir araya getirilmesi. Ancak Mayıs ayı başında Türkiye'deki Cumhurbaşkanlığı krizi gündeme geldiği için ilk toplantı Şarm el-Şeyh'te; ikinci toplantı ise, Kasım ayı başında İstanbul'da yapıldı. Bu iki toplantı Irak'ın uluslararası statüsünde ve Irak'a uluslararası camianın bakışında bir ortak tavır ortaya koydu. Irak'ın parçalanmasına dönük senaryolar yerine bir anlamda uluslararası camia Irak'ın toprak bütünlüğü ve bölünmemesi konusunda bir taahhütte bulundu. Bir ülkenin bölünmesinin –yakın zamanda Yugoslavya örneğinde gördüğümüz gibi– üç sebebi vardır:

[i] Ülke içindeki tarafların bölünmeyi istemesi ve buna bağlı olarak iç sınırlara sahip olmaları; mesela Yugoslavya örneğinde tanımlanmış iç sınırlar vardı. Irak'ta değişik etnik ve mezhebi

toplulukları birbirinden net olarak ayıran sınırlar yoktur. Bu bağlamda Kuzey Irak'taki sınır da doğal bir sınır değildir. Dolayısıyla herhangi bir parçalanma Irak'taki bütün toplulukları büyük bir iç savaşın içine sokacaktır. Bu durum, Irak içerisinde mücadele eden gruplar tarafından da fark edilmiştir.

[ii] Bölünecek ülkenin komşuları da negatif müdahalelerle bölünmeyi kolaylaştırmalı; hatta kendi çıkarları çerçevesinde öne çıkan grupların önünü açacak girişimlerde bulunmalıdır. Irak'ta bu şart da gerçekleşmemiştir; zira komşu ülkelerin hiçbirisi bölünmeden çıkar sağlayacak bir konumda değildir. Bu konuda Irak'ta etkin devletlerin tavırları kısaca şöyledir: İran, Irak'ın bir bütün olarak kalmasını ve Şii çoğunluğun yönetiminde olmasını tercih ediyor. Türkiye, denge unsuru rolünü sürdürmek ve peş peşe gelecek dalgalarla bütün sınırların yıpranmasının önünü açacak bir kaosa düşmemek istiyor. Ürdün, Irak'ın bölünmesi neticesinde doğacak devletleri kendisi için bir tehdit olarak algılıyor. Suudi Arabistan bölünmeden ortaya çıkacak bir Şii devleti Körfez'e doğru uzanabilecek bir kol gibi görüyor. Suriye, Arap milliyetçiliğinin bu yolla büyük bir darbe yiyeceğini düşünüyor. Dolayısıyla komşu ülkeler en azından negatife karşı ortak bir tavır göstermek konusunda anlaşmıştır.

[iii] Uluslararası camianın ve küresel aktörlerin de bölünmeden çıkarları olmalıdır; mesela Yugoslavya örneğinde Sırpların yanında Rusya, karşısında Amerika, İngiltere ve Fransa yer almıştı. Bu madde de Irak'ta tam anlamıyla gerçekleşmemiştir.

Ancak, Irak'ta birliği garanti altına alacak bir sistem de henüz işlemektedir. Bu bağlamda Türkiye'nin Sünnileri sisteme sokmak için gösterdiği yoğun çaba, gruplar arasındaki uçurumu azaltmaya yönelik bir girişimdi. Bu amaçla Türkiye, Irak'taki bütün tarafların en küçük grubuna kadar temaslar gerçekleştirmiştir. Bu temaslar neticesinde görüldü ki bu gruplar henüz bir siyasal sistemi işler halde tutabilecek bir mutabakatta uzlaşmasalar da bölünmeden çok büyük zarar göreceklerini hissetmişlerdir. Bu açıdan bakıldığında 2005-2006 dönemindeki yoğun bölünme senaryolarına karşılık bugün Irak'ı bir bütün olarak mümkün olan en optimal yapıda tutma çabaları artmıştır. Ulaşılan bu netice-

de, Türkiye'nin girişimleri (gruplarla yapılan görüşmeler; komşu ülkeler inisiyatifi; ABD ile yürütülen ikna edici diplomasi ve Irak hükümetiyle kurulan ilkeli ilişki) birinci derecede etkilidir.

Zengin — Bugün gelinen noktada bilhassa Türk kamuoyunun Amerikan yönetiminin Irak'ın parçalanmasından hiçbir fayda ummadığı konusunda ikna olduğunu söyleyebilir misiniz? Türkiye'de –özellikle kamuoyunda– Kuzey Irak'ta bir Kürt Devleti'nin kurulmasını Amerika'nın istediği tezi uzun zamandır vardı. Amerika Irak'ın parçalanmasının yaratacağı tehdidin farkında ve artık bunu istemiyor mu?

Davutoğlu — Amerika'daki bazı marjinal gruplar ve düşünce kuruluşları, bir bölünmenin doğru olacağını düşünebilirler; hatta bazı haritaları da gündeme getirebilirler. Ancak bir haritadan ya da bir rapordan hareketle bütün Amerika'nın, özellikle de şu anki karar alıcıların Irak'ın bölünmesinden menfaat umduklarını düşünmek doğru değildir; zira Amerika perspektifinden bakıldığında Irak'taki bir bölünme gerçekleştirilen geniş çaplı operasyonunun iflası anlamına gelmektedir. Bu bağlamda kimyasal silah bulunmadığı için meşruiyeti tartışılan operasyon, sonuçları itibariyle de bir bölünmeye sebep olursa hem Amerika'nın benzer bir müdahalesini çok daha fazla kuşkulu hale getirecek hem de Birleşmiş Milletler sisteminin olumsuz anlamda etkileyecektir. Ayrıca Amerika stratejisi açısından bu yönetimin ve bundan sonraki yönetimin Irak'ta başarılı olması, Amerika'nın küresel rolü açısından bir gerekliliktir; zira Amerika'nın başarılı olmasının en önemli göstergelerinden biri de Irak Devleti'nin bir bütün olarak devam etmesidir.

[2] Türkiye açısından sene başında Irak ile ilgili ciddi kaygılar vardı; Başbakanımız Recep Tayyip Erdoğan Ocak ayında yaptığı bir konuşmada "Bundan sonra Türkiye'nin gündeminde AB'den çok Irak olacak" dediğinde tepkiyle karşılaşmıştı. Öncelikle bu açıklama bir temenni değil, bir tespitti; zira Irak bağlamında Türkiye'yi kaygılandıran iki mesele var: PKK terörünün yaygınlaşması; Kuzey Irak'ta zemin bulması ve Kerkük referandumu; yani Kerkük'te referandumun yapılması ve Türkiye'nin bir şekilde tavır almasını gerektirecek bir iç çatışmayı sebep olması ve PKK terörü sebebiyle oluşan güvenlik riskinden dolayı Türkiye'nin Irak'taki bazı

gruplarla doğrudan çatışmaya girme ihtimali 2007'nin en önemli riskleri arasındaydı. Bütün bunlar önümüzdeki senaryolarda vardı ve bazı gruplar Kerkük'ü PKK ile ilişkilendirme çabası içine girmişti, dolayısıyla senkronizasyon son derece önemliydi. Dolayısıyla bu ilişkinin kırılması önemliydi; yani PKK'ya karşı uluslararası alanda ve Irak temelinde ortak bir tavır oluşturmak ve Kerkük konusunda makul bir çözüme ulaşmak gerekiyordu. 2007 sonu itibariyle bakıldığında bu hedeflere ulaşıldığı söylenebilir. Bu süreç bize –PKK ve Kerkük gibi meselelerde– ince güç (*soft power*) ile askerî gücün birbiriyle tutarlı bir şekilde kullanılması gibi çok önemli şeyler öğretmiştir. Nitekim PKK'nın 2007 yılı ortalarında şiddeti tırmandırmasının açık bir hedefi Kerkük'ün de aynı aylarda gündeme gelmesiydi. PKK'nın bu stratejideki amacı, Türkiye'yi önce Kuzey Irak'taki topluluklarla, sonra Irak hükümeti ve Arap dünyasıyla ve sonunda Amerika ile karşı karşıya getirmekti. Türkiye bu stratejiye karşı, bir taraftan Meclisten tezkereyi alarak sert (askerî) gücü devreye soktu, diğer taraftan da Eylül-Aralık ayı arasında yoğun bir diplomasi (*soft power*) yürüttü. Bu dönemde Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün de yeni seçilmiş olması dolayısıyla Suriye, Filistin, İsrail, Ürdün ve Suudi Arabistan düzeyinde yoğun temas trafiği oldu ve hemen hepsinden destek alındı. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan da hem bu ülkelerin devlet başbakanlarıyla Türkiye ziyaretleri esnasında görüştü hem de Maliki'yle doğrudan çok ciddi bir kanal işletti. Bu süreç içinde Maliki iki kere Türkiye'yi ziyaret etti ve pek çok defa telefon görüşmesi yapıldı. Bu görüşmeler neticesinde 2007 Kasım'ında iki devlet arasındaki güven ilişkisi her şeyin paylaşıldığı tam bir güven ilişkisi haline geldi. Dışişleri Bakanı Ali Babacan, Ekim ayı içerisinde bir bölge turu yaptı ve savaş sonrasında Bağdat'ı ziyaret eden ilk Türk Dışişleri Bakanı oldu. Ayrıca Başbakanın Amerika temasını da bu politikanın tam merkezine yerleştirmek gerekir. Dolayısıyla PKK'nın söz konusu taktiği ve PKK'yı kullanmak isteyen güçlerin gözettiği taktiğe karşı Türkiye adım adım Irak hükümetini, Irak içindeki grupları, bölgesel aktörleri ve Amerika Birleşik Devletleri'ni ve Avrupa Birliği'ni yanına çekti. Neticede izole edilmek istenen taraf Türkiye iken, izole olan taraf PKK oldu. Bu da diplomasi/ince güç ile sert gücün/askerî gücün

son derece doğru bir zamanlamayla nasıl tutarlı bir şekilde yürütüldüğünü göstermektedir.

Özel — Tabii bu arada Türkiye'de de kurumlar arasında geçmişe göre daha ahenkli bir ilişki kurulmuş olmasının da mutlaka bir katkısı oldu.

Davutoğlu — Bu ahenkli ilişki içinde herkes kendi rolünü söz konusu stratejiye göre bir yere koyup süreç içinde birbirlerini desteklemesi gereken adımlar olduğunu fark ettiği zaman bir koordinasyon ortamı doğmuştur. Aksi bir durumda, erken veya maceracı bir güç kullanımı ya da sürekli tehdit edilmekten caydırıcılığını kaybeden bir diplomasi ortaya çıkardı. PKK-Kerkük meselesinde bu durum yaşanamadığı gibi diplomasi ile askerî strateji arasındaki doğru zamanlama sayesinde ne medya (Arap ya da Batı basınında) ne de herhangi bir devlet ya da uluslararası kurum Türkiye'yi açık bir şekilde tenkit etmiştir. Bu başarı, geçmiş yıllara dayalı dış politika performansının ulaştığı bir sonuçtur. Bu o kadar büyük bir başarıdır ki herkes Türkiye'yi kaybetmenin PKK'yı kaybetmekten çok daha maliyetli bir sonuç olduğunu görmüştür.

Sanberk — Eğer Türkiye'de tam demokratik ve tam temsili işleyen parlamenter rejim olmasaydı bizim diplomatik girişimlerimiz bu kadar etkili olmazdı herhalde.

Davutoğlu — Elbette, 2007 içinde seçimlerden kaynaklanan riskler de vardı; zira seçimler milli meselelerin çok rahat tartışma konusu yapılabildiği ve bu yoldan bir getiri elde edildiği süreçlerdir. Bu sebeplerdir ki seçim süreci tarafların karşı tarafı haklı bile görse bu haklılığı teslim etmeyeceği, mutabakat sağlamanın zor olduğu dönemlerdir. Bu bağlamda hem Cumhurbaşkanlığı sürecinde hem de Milletvekili seçimlerinde çok sancılı bir süreç yaşandı. Fakat Türk demokrasisi ve Türk halkı öylesine olgun bir tavır gösterdi ki PKK'nın kışkırtmalarını arttırarak bir şeyler elde etmeyi hedeflediği tablo tersine işledi. Bu seçimler Türkiye'deki demokrasiyi ve Türkiye'nin gücünü herkese gösterdi. Ayrıca ortaya çıkan Meclis tablosu demokratik süreçte PKK'nın temsil gücünün olmadığını da ortaya koydu; yani Doğu Anadolu'da oyların dağılımı ve DTP'nin Mecliste temsil ediliyor olması, PKK'nın varlık gerekçelerini bütünüyle ortadan kaldıran sonuçlar doğurdu.

Türkiye-ABD ilişkileri

Zengin — Hatırlanacağı üzere 5 Kasım 2007'de yapılan Beyaz Saray buluşması, Erdoğan-Bush görüşmesi son derece önemliydi ve bir Amerika Başkanı Bush ilk defa PKK'yı ortak düşman diye nitelendirmişti: "PKK bir terör örgütüdür Türkiye'nin, Irak'ın, Amerika Birleşik Devletleri'nin düşmanıdır." Evet, Amerika'nın da düşmanı ilan edildi ve bundan sonra da istihbarat paylaşımına aktif bir biçimde gidildi. Ardından Türk Silahlı Kuvvetleri, Kuzey Irak'a hava harekâtı düzenledi. Bu bağlamda bugüne kadar Türkiye'ye bu konuda destek vermekten imtina eden Amerikan yönetimi ne aldı da Türkiye'ye bu desteği verdi ve Türkiye'yi en azından bu günlerde tatmin eden desteği vermeye başladı? Ne verdi Türkiye Amerika'ya?

Davutoğlu — Görevim gereği 2002 Kasım'ından bu yana Başbakanın, Dışişleri Bakanının ve son dönemde Cumhurbaşkanın bütün Amerika seyahatlerinde bulunmuş biri olarak ifade etmem gerekirse, Türkiye-ABD ilişkilerinde işaret ettiğiniz tarzda bir alışveriş söz konusu değildir; yani alınan bir şeye karşılık verilmiş bir şey yoktur. Ayrıca terör konusunda işaret ettiğiniz tarzda bir ilişki, çıkmaz bir sokağa girmek anlamına gelmektedir; zira bir şey alıp karşılığında bir şey vermeye başladığınızda herkes kendi hesabını yapmaya başladığı için teröre karşı verdiğiniz mücadelede yanınızda kimseyi bulamazsınız. Dolayısıyla ne Amerika tarafı –açık ya da gizli bir şekilde– Türkiye'den bir talepte bulundu ne de Türkiye herhangi bir şekilde bir taahhüttü vardır. Bu süreçte Türkiye-ABD ilişkileri de doğru bir iletişim zeminine oturmaya başlamıştır.

Özel — Muhakkak ki kamuoyunda sanıldığı gibi masalara kağıtlar konup değiştirilmiyor da şöyle diyelim: Amerikan bakış açısıyla baktığınızda 1 Mart 2003'te TBMM kendi iradesini kullanarak ABD'nin beklediği ve gerçekleşeceğinden emin olduğu bir izni vermedi. Ve ondan beri de ilişkilerde ciddi bir gerginlik, bir soğukluk yaşandı. Şimdi 5 Kasım'ı 1 Mart'ın parantezini kapatan Türkiye-ABD ilişkilerinin yeni dönemde daha olumluya doğru gideceği bir başlangıç noktası olarak da kabul edebiliriz herhalde. 5 Kasım'da "sana ben bunu vereceğim, senden de bunu isterim" denmemiş olabilir, denmemiştir de, onu kabul ediyorum. Fakat şurası da mu-

hakkak ki bundan yaklaşık 5 sene önce "benim sana ihtiyacım var" dediğinde, "seninle birlikte hareket edemem" diyen Türkiye'den bundan sonraki dönemde şu ya da bu nedenle yapacağı şu ya da bu eylem için veyahut da herhangi bir stratejik hamlesi için yardım, destek vesaire istemesi bu işlerin doğasında vardır. O zaman da diyecektir ki "PKK konusunda çok sıkıştığında sana gereken desteği verdim". Teorik bir soru sorayım: Amerika'nın Irak'ta iyi kötü biraz istikrar sağlanmışken, önümüzdeki dönemde Körfez bölgesinde ne tür bir siyaset uygulayacağını bekliyorsunuz? Orada Türkiye'ye ne tür konularda ihtiyacı olabilir?

Davutoğlu — Türkiye ile ABD arasında güven ilişkisinin tekrar inşa edilmesi çok önemli bir gelişmedir; zira 1 Mart sadece Amerikalıların zihninde tereddüt doğurmamıştı, ayrıca Türkiye'deki siyaset yapımcılarının zihninde de tezkere öncesinde başlayarak Amerika'nın Irak operasyonu sonunda ne olacağıyla ilgili şüpheler vardı. Bu bağlamda Irak'taki savaş sonrasında ortaya çıkacak tablo konusunda yapılan istişarenin dozu ile bugün PKK konusunda veya başka konularda yapılan istişarelerdeki üslup, yöntem ve iletişim farklıdır. Bu farklılığın merkezinde, Soğuk Savaş döneminin tek taraflı ilişkilerinin ötesine geçmek yer almaktadır. Nitekim Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın Bush ile yaptığı görüşmelerde Darfur ve Pakistan meselelerinin gündeme gelmesi, farklılaşmanın ötesinde Türkiye'nin etkin bir pozisyona geldiğini bir göstergesidir. Bu açıdan bakıldığında Türkiye'nin Afrika'daki etkisi ve Ortadoğu'da oynadığı rolle ilgili çok net doneler ortaya çıkması sebebiyle 5 Kasım'daki görüşme çok rahat geçmiştir. Mesela Sünnileri siyasal sürece sokma projesi, beş yıl içinde Irak'ta gerçekleştirilen ulusal uzlaşım faaliyetleri arasındaki tek başarıdır. Türkiye'nin gerçekleştirdiği bu başarı neticesinde ABD fark etmiştir ki, Türkiye'nin görünmeyen gücü anlamlı ve önemli bir güçtür ve Irak'a yönelik politikası güvenlik reflekslerine dayalı savunmacı/engelleyici bir yaklaşım değil, aksine konstraktif bir bakış açısıdır. Türkiye, Kerkük de dâhil olmak üzere Irak'taki her konuda rasyonel projeler geliştirmiş ve Amerikalılar ile paylaşmıştır. Aynı yaklaşımı Lübnan krizinde ve Filistin meselesinde de sergileyen Türkiye, artık sadece destek istenen bir ittifak ülkesi değil; bölgesinde ve küresel alanda etkin görüşleri ve operasyo-

net anlamda katkısı olan önemli bir ülkedir. Bu bağlamda ortaya çıkacak yeni bir problem karşısında da rasyonel bir istişare dönemi işleyecek ve herhangi bir komşu ülke meşruiyeti ve sonuçları görülmeyen bir tabloda Türkiye'nin vereceği desteğin garanti olduğu varsayımıyla hiçbir sürece başlayamayacaktır. Bu anlamda Türkiye, ABD ile jeopolitik bir zemine dayanan ve tarihî bakımdan hiçbir ön yargı barındırmayan ittifak ilişkisini diplomatik düzeyde ve istişarî düzlemde sağlamıştır.

Türkiye son dönemde takip ettiği dış politikada krizin taraflarıyla doğrudan çatışarak ya da yüzleşerek ölçek büyütmüştür. Bu önemli bir açılımdır; zira Soğuk Savaş döneminde Yunanistan ile yaşadığımız kriz örneğinde görüldüğü gibi Türkiye 20. yüzyılın ikinci yarısında ölçek küçülmesi yaşamıştı. Bu dönemde Türkiye ağır sıklet bir boksör olarak hafif sıkletle (Yunanistan'la) sürekli idman yapmaktan kendi gücünün farkına varamamıştı. Bu bağlamda PKK saldırılarının yoğunlaştığı dönemde Irak'a Komşu Ülkeler Toplantısı yapılmasını eleştirenlerin bakışıyla meseleye yaklaşılsaydı ya da "PKK'ya karşı bize destek vermediğiniz gibi PKK'yı bu bölgede barındırıyorsunuz. O halde ben toplantı yapmıyorum" denseydi, Yunanistan örneğinden daha büyük bir ölçek küçülmesi olurdu; zira bu yaklaşım Kürt meselesi üzerine odaklanarak ana çerçeveyi gözden kaçırmaktadır. Dolayısıyla Türkiye-ABD ilişkilerini de bu meseleye indirgemek doğru değildir.

Bu dönemde hem Kuzey Irak'taki yönetim hem de PKK'yı idare edenler, ABD'nin Türkiye'nin karşısında yer alacağı ve PKK'nın Kuzey Irak'ta barınabileceği hayaline kapılmıştı. Ancak Türkiye öyle bir dış politika performansı takip etti ki, bu hayallerin hiçbiri gerçekleşmedi. Takip edilen bu politika neticesinde –mesela– bundan 10 sene evvel ABD, Türkiye'ye Pakistan'ı sorma ihtiyacı hissetmezken, bugün bu konuda Türkiye'den bilgi almaktadır. Türkiye, Pakistan'da kim iktidara gelirse gelsin ilişkilerini iyi tutmuştur; ancak yeni dönemde daha önceki senelerden farklı olarak bu ülkede ortaya çıkan uluslararası bir kriz durumunda problemi doğrudan bilen bir ülke konumuna geldi. Dolayısıyla Türkiye'nin Pakistan'la, Sudan'la ya da Suriye'yle yürüttüğü yakınlaşma politikasını başlangıçta tenkit eden Amerika'nın şimdi bu politikayı bir değer olarak görmesi şundan kaynaklanmakta-

dır: Türkiye'de bir irade vardır ve bu irademin yürüttüğü politika herhangi bir merkezle alakalı değildir. Türkiye pergelin ucunu Ankara'ya koyduktan sonra, pergelin diğer ucuyla Pakistan'a da Suudi Arabistan'a da, Latin Amerika'ya da ulaşacak özgün düşünceleri olan bir ülkedir. Bu açıdan bakıldığında önümüzdeki dönemlerdeki Amerikan yönetimleri Türkiye'nin görüşünü hesap ederek ilişki kuracaklardır.

Sanberk — Amerika'yla yine krizler çıkacaktır. Kriz çıkmaması diye bir şey yok; anlaşmazlık noktaları olacak, zaman zaman gerginleşecek.

Davutoğlu — Çok doğru, haklısınız! Bizi korkutması gereken krizin çıkması değil krizi nasıl tartışacağımızla ilgili usuldür. Baştaki çerçeveye bir atıfta bulunmak istiyorum: Amerika bir kıta devletidir, merkez ülke değildir. Bu özelliği itibariyle dünya ana-kıtasından, yani Afroavrasya'dan uzak bir süper güçtür. Böyle bir süper gücün operasyonel anlamda konumunu sürdürebilmesi, Afroavrasya kıtasının içinde ittifak unsurları oluşturmasına bağlıdır. Bu anlamda Alfred Thayer Mahan döneminden beri ABD stratejisinin iki ana unsuru vardır: [i] Güçlü bir donanma ve [ii] çevreleme stratejisini mümkün kılan bölgesel stratejik ilişkiler. Bu açıdan bakıldığında Soğuk Savaş dönemindeki etkin güçler, ittifak yapıları içindeki unsurları askerî yardımlarla desteklemek suretiyle bölgedeki güçlerini korurken, bugün güçlerini bu şekilde muhafaza etmeleri imkânsızdır. Bu değişikliğin en önemli sebebi, tehdit unsurunun değişmesidir; zira artık tehdit, kültürel ve ekonomik alanlarda ve enerji güvenliği ile ilgili meselelerdedir. Bu anlamda ittifak ilişkisi kurulan ülke ile söz konusu alanlarda işbirliği yapılmalıdır. Bu bağlamda, Türkiye'nin ulaşım koridorları açısından özgün ve etkin bir konumu vardır. ABD de son dönemde Türkiye'nin sahip olduğu bu potansiyeli doğru bir şekilde okumuştur. Bu açıdan bakıldığında Amerika ile yürüttüğümüz ilişkilerde yaşanan üslup iyileşmesi ve ortak bir zemin inşası büyük bir kazançtır.

Kerkük referandumu ve Türkiye'nin Ortadoğu'ya bakışı

Zengin — Kerkük referandum yapılmasa da sorun bitmiş değil. Sizin açınızdan bitmiş mi? Soli Bey'e göre referandumun gerçek-

leşmemesi bir başarı; zira aksi halde Kürt grupların yönetimine geçebilirdi. Şimdi durum ne?

Davutoğlu — Türkiye'nin politikası hiç bir zaman engelleme esası üzerine değildir. Irak'ın bir devlet olarak ayakta kalabilmesi ve toplumsal dokusunun sürdürebilmesi dört şehrin kaderine bağlıdır: Basra, Bağdat, Kerkük ve Musul. Çünkü karma ve iç içe geçen yerler kritik alanlardır. Bu açıdan 3 senedir yürüttüğümüz görüşmeler sırasında sadece Kerkük'ü değil; Basra'yı da gündeme getirdik. Yakın zamanda Basra'daki Şii ve Sünni aşiretlerle yaptığımız görüşmelerin gösterdiği gibi Basra'da Sünniler %20 -30 civarındayken, %10-15 civarına inmiştir. Bu açıdan bakıldığında Basra'daki mevcudiyetimiz Irak'ın bütünlüğü açısından önemlidir. Bu noktada yürüttüğümüz bir diğer çalışma da şudur: Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Mayıs ayında Türkiye'yi ziyaret eden Kuveyt Başbakanından Kuveyt ile Irak arasındaki gümrük kapısının açılmasını talep etti; zira Türkiye'nin ulaşım hattını Körfezlere doğru akıtabilmesi için bu kapının açık kalması gerekiyor. Dolayısıyla Irak'a baktığımızda sadece Habur'la değil; Irak ile Kuveyt arasındaki kapıyla da ilgileniyoruz. Bölgedeki ekonomik etki alanımız itibariyle Basra ile ilgili tahliller de aynı perspektifle yapılmıştır.

Bu açıdan Türkiye'nin Ortadoğu'ya bakışı temelde şu şekildedir: Türkiye, Ortadoğu'dan çekilişinin 100. yılında, yani 2015-2017 (1915-1917) dönemine geldiğinde, Ortadoğu'daki düzen kurucu ve istikrar sağlayıcı rolünü tanımlamış ve temellendirmiş olmalıdır. Bu temeli dört ana unsura oturtabilir ve birçok problemi bu unsurlara irca edebiliriz:

[i] Bütün grupların, ülkelerin ve toplulukların güvenliği sağlanmalıdır.

[ii] Krizlerin aşılmasında siyasal diyalog en üst düzeye çıkarılmalıdır. Bu bağlamda, hem Başbakan hem de Cumhurbaşkanı düzeyinde Ortadoğu'da yürüttüğümüz görüşmeler çok önemlidir; zira bölgedeki bütün liderlerle görüşebilen yegâne ülke Türkiye'dir. Bu görüşmelerin de gösterdiği gibi aralarında diplomatik ilişki olmayan İran ve Mısır'ın Ortadoğu'da düzen kurma şansı zayıftır. Ortadoğu'daki bu örneğin bir benzeri de Avrupa'da Fransa ile İngiltere arasındaki ilişkilerde görülmekte-

dir. Her iki örnekte de üçüncü bir ülkenin devreye girerek siyasal diyalog yollarını işletmesi gerekir ki bu örneklerde üçüncü unsur Ortadoğu için Türkiye, Avrupa için de Almanya'dır. Bu açıdan bakıldığında Türkiye, ülkeler arasındaki ilişkiler üzerinde pozitif etkide bulunan –bir kısmını kamuoyunun da bilmediği– pek çok girişim de bulunmuştur. Türkiye'nin bu noktada üstlendiği roller sayesinde güvenilirliği artmıştır. Şu anda ülkeler, topluluklar ve devlet-dışı aktörler arasında en güvenilir, sağlam kanal Türkiye ve Türkiye'deki diplomatik kanallardır. Bütün tarafların bildiği bu özellik sayesinde taraflardan herhangi biri diğerine bir mesaj iletileceği ya da bir kaygısını bildireceği zaman bu kanalı kullanmaktadır.

[iii] Ekonomik alanda karşılıklı bağımlılık kurulmalıdır; zira Ortadoğu'da bir düzen kurulacaksa, bölgede izole edilmiş ekonomiler olmamalıdır.

[iv] Kültürel birliktelik ve çoğulculuk devam ettirilmelidir; zira tarih boyunca Ortadoğu şehirlerinin (Basra, Şam, Kerkük vb.) hiç birisi ne etnik ne de meslekî açıdan homojen olmuştur. Dolayısıyla bu yapının bir şekilde muhafaza edilmesi, Ortadoğu'da düzenin kurulması için bir şarttır.

Bu ilkeler, Kerkük üzerinde uygulanılırsa şu sonuca ulaşılır: Kerkük'te öyle bir çözüm bulunsun istiyoruz ki bu çözüm siyasal diyalog yoluyla bütün taraflara güvenlik sağlasın; yani bir tarafın güvenliğini garanti edip diğer tarafları riske etmesin. Bu bağlamda Türkiye, Kerkük'te referandum yapılmasına karşı çıkmıyor; aksine "doğru soru"nun sorulmasını istiyor; zira Kerkük'teki nüfusun 2/3'sini dışlayacak bir çözüm, devam ettirilebilir bir yaklaşım değildir. Bu durumda yapılması gereken siyasal diyalogla tarafların bir model/özel bir yönetim şekli konusunda anlaşmalarıdır. Referanduma sunulması gereken de bu modeldir. Eğer süreç bu şekilde işletilirse, görülecektir ki oylanan model referandum sonucunda %90 civarında oy alarak kabul edilecektir. Aksi bir durumda, %60'ın kabul edip %40'ın da reddettiği Kürt bölgesine bağlanmaya ilişkin bir referandum, ateşle oynamak anlamına gelecektir. Türkiye'nin teklif ettiği siyasal diyalog yolu tercih edilir ve neticede %90 oranında bir başarı elde edilirse, bu sonuç Irak için de bir örnek teşkil edecektir.

Sanberk — Hocam şunu söyleyebilir miyiz: Kerkük'te şu sırada anayasal sürecin yerini uzlaşı süreci almıştır yahut almaktadır.

Özel — Almasını temenni ediyoruz.

Davutoğlu — Anayasal süreç ile uzlaşı birbirine zıt değildir; zira anayasal süreç *sonu*yu tanımlamamaktadır. Ayrıca 2007'de seçim yapılmadığı takdirde 140. madde de batıl hale gelmektedir ki anayasa 1 Ocak 2008'den sonra ne yapılacağını tanımlamıyor. Dolayısıyla 1 Ocak 2008 itibariyle söz konusu madde batıl hale geldiği için tartışılması gereken siyasal diyaloğa dayalı uzlaşı sürecidir. Bu açıdan bakıldığında Türkiye, Kürtlere karşı bir tutumla uzlaşı sürecini teklif etmemektedir; zira Türkiye, Kerkük ile oynamanın bir atom bombasıyla oynamak anlamına geldiğini ve orada doğabilecek bir bunalımın ikinci bir Saraybosna faciasının yaşanmasına sebep olacağını bilmektedir.

Ekonomik karşılıklı bağımlılık ilkesi Kerkük'e uygulanarak, petrol bütün halkın hatta bütün bölgenin istifade edebileceği bir kaynak haline dönüştürülmelidir. Kültürel çoğulculuk ve birliktelik açısında da Kerkük'te bütün unsurlar bir arada yaşayabilmelidir.

Kerkük'e bakışımız bu çerçevededir; yoksa Kerkük'te referandumu engellemeyi bir başarı şeklinde algılamıyoruz. Aksine Türkiye, bu engelleme ile fitili çekilmiş bir bombanın patlamasını engellediği için kendisini başarılı kabul etmektedir. Dolayısıyla Türkiye'nin Irak politikası, belirlediğimiz söz konusu ilkeler çerçevesinde yürütülmektedir.

İran ve Türkiye ya da İran-ABD gerginliği bağlamında Türk dış politikası

Özel — İran çok önemli bir ülke. Coğrafya olarak baktığınızda bir tarafı Körfez, öteki tarafı Hazar Denizi; yani enerji kaynaklarının en önemli aktarım hatlarında ikisine de kıyısı olan bir yer. Aynı zamanda da Amerika'yla –özellikle devrimden beri– bölgesel anlamda hasım. Amerikan istihbarat örgütlerinin yayımladığı tahmin raporu Bush yönetiminin altındaki halıyı çekti biraz; yani en azından pek çok yorumcu, mevcut durumun İran'a yönelik bir müdahaleyi imkânsızlaştırmadıysa bile çok düşük bir ihtimal haline getirdiğini söylüyor.

Zengin Uluslararası Atom Enerjisinin raporu da.

Özel — İran'la Amerika arasında bir dans var, hem Amerika'nın içinde sertlik yanlılarıyla daha ılımlı olanlar; hem İran'ın içinde böyle bir mücadele var. İran'da önümüzdeki aylarda meclis seçimleri yapılacak ve kimin önde olduğunu göreceğiz. Siz Amerika ile İran arasındaki bu dansın çatışma değil, uzlaşmayla sonuçlanabileceğini öngörebiliyor musunuz? Ben mesela bunu çok güçlü bir ihtimal olarak görüyorum; hatta mevcut durumun Amerika-Rusya ilişkilerine de bağlanacağını düşünüyorum.

Davutoğlu — İran üzerine konuşmadan önce İran'ın yapısı ve geleneği bilinmelidir; zira İran bölgedeki herhangi bir devlet değildir. Sınırları Birinci Dünya Savaşından sonra belirlenen İran, çok köklü bir diplomasi geleneğine sahiptir. İran'ın bölge politikalarına bakıldığında bu geleneğin yansımaları görülebilir; ayrıca Farsçanın ve Şii mezhebinin etkisiyle oluşturduğu doğal etki alanı ve enerji kaynakları üzerindeki etkisi, bu ülkeyi bölgedeki güçlü devletlerden biri haline getirmektedir. Ancak İran, devrimden itibaren ABD'yle çok ciddi problemler yaşamıştır; bu sebepledir ki her iki ülke bölgeye ilişkin hemen her meselede farklı görüşlere sahiptir. Bu bağlamda Türkiye'nin takip ettiği dış politikaya İran-ABD ilişkileri açısından bakıldığında karşımıza çıkan tablo şu şekildedir:

Türkiye, bir taraftan köklü bir gelenek içinde sınırları dahi değişmeyen İran'la diğer taraftan da küresel birçok alanda birlikte çalıştığı ABD'yle ilişkilerini yürütmektedir. Bu durum, hem Irak hem Ortadoğu hem de Orta Asya düzemlinde bu şekilde işlemektedir. Türkiye, İran-ABD bağlamında yürüttüğü söz konusu diplomasi ritmini, sahip olduğu köklü diplomasi geleneği sayesinde sorunsuz bir şekilde yürütmüş; zaman zaman taraflardan biri tarafından tenkide uğrasa da, ilkeli duruşu hata yapmasını engellemiştir. Bu açıdan Türkiye'nin İran karşısındaki duruşu şu şekilde açıklanabilir:

Türkiye, İran'ı iyi ilişkiler yürütmek durumunda olduğu bir ülke olarak görmektedir. Bu bağlamda İran nükleer programına bakışımız da ilkeseldir; yani sadece İran'da değil, tüm dünyada kitle imha silahlarına karşıyız. Eğer İran'ın barışçıl nükleer tasarılara ihtiyacı varsa, Türkiye'nin çok daha fazla ihtiyacı vardır.

Türkiye'nin Ortadoğu ve Orta Asya politikalarında bazen farklı tercihleri olsa da, sorunları çatışmaya dönüştürmeden bugüne kadar yürütebilme becerisi gösterebilmiştir. Bu açıdan bakıldığında ABD-İran ilişkilerindeki her üç senaryoya (fiilî çatışma, farklı aktörle yürütülen yüksek gerilim ve uzlaşma) karşı Türkiye hazırlıklıdır; yani hangisi söz konusuysa o yönde tavrını gösterir. Bu bakımdan nükleer dosyaya ilişkin görüşmelerin tıkandığı noktada tansiyonun düşmesini sağlayan en önemli görüşme, yani Solana-Laricani görüşmesi Türkiye'nin devreye girmesiyle gerçekleşmiştir. Daha önceki görüşmeler anlaşmazlıkla bittiği halde Ankara'da gerçekleşen müzakerelerden sonra teknik mekanizma işlerliğini sürdürmüştür. Takip ettiğimiz bu politika önümüze diplomatik bir manevra alanı açmaktadır.

Asya'da Rusya, Çin, Hindistan, Pakistan ve İran'dan oluşan bir güç dengesi vardır. Bu güçlerin kendi arasındaki dengelerin en çok yansıdığı bölge –ABD'nin de doğrudan çıkar alanı içinde yer alan– Afganistan'dır. Bu noktada Türkiye, Orta Asya'daki –hususen Afganistan'daki– mücavir bölgelerin bu çatışmalardan etkilenmemesine ve Türkiye'nin söz konusu bölgelerdeki çıkarlarının zarar görmemesine dayanan bir politika yürütmektedir. Bu çerçevede bölgeye yönelik dış politikaya ait unsurlar belli bir denge içinde birbirini yok etmeden paralel yürütülmelidir ki bu unsurlar şunlardır: Amerika ile NATO çerçevesinde yürütülen işbirliği; Rusya ile aramızdaki gerilimi minimize etmeyi amaçlayan Avrasya Stratejik Eylem Planı; İran ile Ekonomik İşbirliği Örgütü çerçevesinde yürütülen çalışmalar ve Orta Asya Cumhuriyetleri ile yürüttüğümüz temaslar. Dış politikanın bu çerçevede yürütülmesinin en önemli sebebi Orta Asya'nın doğrudan mücavir alanımız olmamasıdır. Durum, enerji yolları açısından da böyledir; aksi bir durumda, yani Türkmenistan'a doğrudan sınırımız olsaydı daha farklı bir enerji politikası takip edilebilirdi. Dolayısıyla İran faktörünü; Trans-Hazar bağlamında Kafkasya'daki dengeleri ve ABD'nin Orta Asya'daki etkisini gözardı edemeyiz. Bu açıdan Avrasya coğrafyasını önümüze açtığımızda İran ile rasyonel düzeyde bir ilişki sürdürülmelidir. Ayrıca Amerika ve Avrupa Birliği ile enerji politikaları ve güvenliği konusunda sürdürdüğümüz ilişkiler çerçevesinde enerji koridoru hüviye-

timizi devam ettirilmeli ve Rusya ile gerilimden uzak, ortak bir çıkar alanı oluşturulmalıdır.

Özel — Siz anlattığınız zaman her şey böyle çok iyi gidiyor da Rusya'nın son iki yıldır özellikle bu boru hatları konusunda arada bir bileğini gösterdiğini görüyoruz. Avrupa Birliği de bu nedenle Rusya dışı yerlerden, yani Türkiye üzerinden enerji nakil hatları kurulmasını istiyor. Burada İran hem Türkmen gazı hem de kendi kaynakları açısından önemli sayılabilecek bir aktör. Buna karşılık İran'la iş birliği yaptığınız takdirde Amerika Birleşik Devletleri kırmızı bayrağı kaldırıyor.

Davutoğlu — Türkiye enerji fazlası olan bir ülke değildir. Dolayısıyla, coğrafyamızın bize sağladığı imkânlar ile en çok enerjinin üzerimizden geçmesini sağlamak, ulusal stratejimizin bir parçasıdır. Bu noktadan baktığımızda boru hattı projeleri şunlardır: [i] Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı, doğuya dönüp sonra güneye inen bir hattır ve Trans-Hazar'ı bize bağlar. Kazak petrollerinin bu hatta bağlanması orta vadeli hedeflerimiz arasındadır. [ii] Şahdeniz Projesi de doğu-batı hattında yeni bir kuşak oluşturacak. Bu hat [iii] NABUCCO Projesiyle birleştirildiğinde doğudan batıya giden doğalgaz ve enerji koridoru projemiz tamamlanmış olacaktır. Bu bağlamda 1996'ya kadar geri giden İran ile yapılan enerji anlaşmaları, AK Parti döneminde hiçbir geri adım atılmadan sürekli geliştirilmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla İran ile girdiğimiz enerji anlaşmaları başka bir ilişkinin ipoteği altında olamaz. Ayrıca İran ya da başka bir komşu ülkeyle yapılan enerji anlaşmalarının Rusya'yı bypass eden hatlar olduğu gerekçesiyle rahatsızlık yaratacağı yönündeki açıklamalar, kuzey-güney yönünde işleyecek projelerin, hususen [iv] Mavi Akım Projesi'nin Rusya'nın menfaatine olduğunu unutmaktadır. Bu açıdan bakıldığında doğu-batı ile kuzey-güney istikametindeki hatlar uluslararası çıkarlarımıza paralel yürütülmelidir. Ayrıca kuzey-güney istikametinde işleyecek boru hatlarının uzun vadede Arap doğalgazını (Mısır, Suriye, Ürdün) ve Irak'taki doğalgaz ile petrolün taşınmasını da sağlayacağı unutulmamalıdır. Bu bağlamda Katar, Suudi Arabistan ve Körfez'den güney-kuzey istikametinde Avrupa'ya kadar gidecek doğalgaz ve petrol hatları –özellikle Katar bağlamında şimdilik muhayyel bir proje olsa da– bir gün mutlaka masaya gelecektir.

Dolayısıyla Türkiye'nin ulusal çıkarları enerji konusunda da ait olduğu coğrafyayı doğru şekilde kullanmasına bağlıdır. Bu noktada şaşırtıcı olan Avrupa Birliği'nin bu vizyonu görememesidir.

Özel — Neden?

Davutoğlu — Bazı Avrupalılara göre Türk halkı ve devlet olarak Türkiye Cumhuriyeti Avrupalı değildir; coğrafyası Avrupalıların istediği gibi kullanabileceği bir coğrafyadır. Bu mantıkla Türkiye-Avrupa ilişkileri yürütülemez. Bu bağlamda Türkiye'yi Avrupa-dışında gören ve Avrupa Birliği sürecinde sıkıntıya sokacak projelere imza atan bazı ülkelerin Türkiye üzerinden geçecek boru hatlarına ait projeler konusunda beklenti içinde olmaları büyük bir çelişkidir. Avrupa Birliği zamanla şunu anlayacaktır: Türkiye enerji güvenliği, kültür politikaları ve ulaşım hatları açısından Avrupa Birliği için vazgeçilemez bir konuma sahiptir. Avrupa, zamanla Türkiye'nin bu konumunu anlayacak ve Avrupa'nın küresel gücünün ancak bu değerle bir anlam kazanacağını fark edecektir.

Enerji hatlarına ilişkin soruya dönecek olursa, farklı yönlerde akan doğalgaz ve petrol boru hatları projeleri konusunda Rusya, İran ve ABD ile ortak çıkarlarımız vardır. Biz, bütün bu çıkarları bir resim içinde toplamaya çalışıyoruz. Bu bağlamda İran ile ilişkilerimiz sürdürüp Rusya ile ortak çıkar anlayışını korumaya çalışacağız. Ayrıca ABD ile Trans-Hazar üzerinden yürüttüğümüz bütün projelere de devam edilecektir.

Avrupa Birliği

Zengin — Özdem Bey her halde buradan Avrupa Birliği'ne geçebiliriz.

Sanberk — Ahmet Bey'in sözlerinden Türk dış politikasının değişik çıkarları nasıl bağdaştırmak konumunda olduğu da ortada çıkıyor. Ben de sık sık söylerim: "Diplomasi çelişki yönetimidir." Herhalde bir Lüksemburg'un yahut bir Belçika'nın Hollanda'nın böyle maharetlere sahip olması gerekmez; ama Türkiye'nin bu tür bir diplomasi maharetine benimsemesi ve bunu hem halkına hem de dünyaya iyi anlatması lazım.

Hocam siz dediniz ki Avrupa Birliği'nin bunu anlaması lazım gelir. Avrupa Birliği bunu çoktan anladı; yalnız Avrupa Birliği mese-

leye sıfır toplam bağlamında bakıyor: Türkiye'nin bütün nimetlerinden yararlansın fakat külfetlerini dışarıda bıraksın.

Davutoğlu — Ayrıcalıklı üye.

Sanberk — Türk toplumunun tamamını kapsayan bir dinamizmin dış politikaya da yansıdığını görüyoruz. Ama bu dinamizmin amacı, yönü, yapılanması belli değil ve modernleşme iradesine tahvil edilemiyor ya da çok sağlıksız bir şekilde tahvil ediliyor. Dolayısıyla AB sürecindeki belirsizlikler azalırsa iç dinamiklerin de modernleşme çabalarını kolaylaştıracağına inanıyorum. AB'deki belirsizliklerin azalması yalnız bize bağlı bir şey değil. Zira Kıbrıs, Sarkozy ve Merkel gibi birtakım konular ve bize düşen hususlar var.

Bu dinamizm ve yönü belli olmayan yapılanma, dış politikanın da öncelikleri bakımından önemli. Biz gerçekten büyük bir aktivizm içerisindeyiz. Bu muazzam hareketlilik içersinde Türkiye'nin önceliği nerede? Olaylar çıktıkça onlarla meşgul olmak durumundayız; ama çok boyutlu bir dış politikanın –hem iç hem de dış kamuoyuna anlatılan– öncelikleri de olur. Bu önceliklerin ana ve ara hedefleri; bir de takvimi olur. Mesela Avrupa Birliği konusunda gerek aydınlarımızda gerek kitlelerde muazzam bir belirsizlik görüyorum. Ayrıca, bu meselenin netleşmemesi Türkiye'de bir nevi yabancı düşmanlığını da körüklüyor. Bu yabancı düşmanlığı meselesi bizim geleneklerimizden gelmese de, geleneklerimize âdeta bir şiddet kültürünün girdiğini görüyoruz. Dolayısıyla bu hükümetten beklediğim çok boyutlu dış politikanın önceliklerini, hedeflerini, ara hedeflerini bir takvime bağlı olarak açıklaması. Bunu Amerika için de söylüyorum, yani Amerikan aleyhtarlığını teşvik etmememiz lazım. Bu hem aydınlarımıza hem basınımıza hem siyasi partilere düşen bir mesele olsa da bir suskunluk görüyorum. Sadece iktidar partisinde değil, diğer partilerimizde de yabancı düşmanlığı, misyonerler meselesi ya da Amerikan aleyhtarlığı konusunda herhangi bir teşebbüs yok. Amerika'yla ortak çıkarlarımız olduğu zaman "beraber çalışmalıyız" demek, âdeta ayıp bir şey oldu. Böyle bir dış politika olmaz; Türk dış politikası pragmatiktir, akılcıdır ve kişileri, milletleri düşman olarak almaz.

Özel Ben de bir şey eklemek istiyorum: Türkiye stratejik önemiyle mi AB'ye girecek, yoksa AB'nin temsil ettiği değerleri içselleştirme yolunda bir şeyler yapacak mı? Bu konuda en azından son bir buçuk iki yılın çok iç açıcı bir sicile sahip olmadığını söylemek lazım.

Davutoğlu — Misyonerlere saldırılar, iç şiddet, 301 gibi meseleler iç toplumsal psikolojiyi anlamak bakımından değerlendirilmesi gereken şeyler. Onların üzerine durabiliriz. Ancak AK Parti hükümeti, Avrupa Birliği ile ilişkilerde gerekli stratejik perspektifi yansıtmıştır; zira ülke içinde birtakım sıkıntıların yaşandığı en zor dönemlerde Avrupa Birliği konusunda çok ciddi açılımlar gerçekleştirildi ve bu açılımların Türk toplumuna yönelik yansımaları konusunda önemli adımlar atıldı. Ancak Avrupalılar ile aramızda bir uyumlulaştırma problemi, yani onların söylemleri ya da algılamaları ile bizim söylemlerimiz ya da algılamalarımız arasında bir uyum problemi yaşanmıştır. Bu problemi aşılması dört düzlemde gerçekleşecektir:

[1] Avrupa Birliği ile entegrasyon süreci: Bu süreç, bir modernleşme ve reform sürecidir. Bu konu, Avrupa Birliği'nden gelen tepkilerden bağımsız olarak Türkiye'nin sürdürmesi gereken bir hususturu. Dolayısıyla Avrupa Birliği bütün ilişkileri dondursa da, ilişki devam ediyormuş gibi bu süreç takip edilmelidir. Hükümet, 2013'e kadar ne yapılacağını bu sene başında deklare ederek bu iradeyi ortaya koymuştur. Ancak, 2007'de bu iradenin pratiğe yansıması bakımından yeterli sonuç alınamadı; zira deklarasyonun yapılmasının ardından Türkiye, içeride, Cumhurbaşkanlığı seçimi, arkasından gelen seçimler ve PKK terörü sebebiyle bir türbülansa girdi. Hükümet kurulduktan sonra PKK terörü gündeme gelmeseydi ilk gündeme gelecek şey sivil anayasaydı. Bu süreçte Türkiye'nin genel performansı anlamında Mart-Nisan dönemindeki Avrupa Birliği'nin Türkiye bakışıyla Ağustos-Eylül dönemindeki bakışı arasında büyük bir değişiklik yaşandı; zira ilk dönemde Türkiye'nin her an krize düşeceği ve bu krizi başarı ile atlatamayacağı düşünülüyordu. Bu açıdan bakıldığında reform sürecinin pratikteki yansımaları gerçekleştirilemese de, böyle bir dönemin olgun bir şekilde atlatılması, Avrupa Birliği çevrelerine öylesine bir güven verdi ki Sarkozy'nin iş başına gelmesi bile bu

güveni sarsmadı. Bu aşamadan sonra anayasa başta olmak üzere, diğer reformlar –Avrupa'dan gelen olumsuz seslere rağmen– adım adım yapılmalıdır.

[2] Teknik boyut: Bu boyut, Avrupa Komisyonu ile yapılacak teknik müzakereleri içermektedir. 3 Ekim 2005'ten bu yana komisyon objektif kriterler ile davrandığı için teknik süreç iyi işlemiştir.

[3] Siyasal müzakere boyutu: Avrupa Birliği sürecinde esas sorun yaşanan boyut, siyasal müzakere sürecidir; zira Türkiye her ne yaparsa yapsın, önüne engel çıkartacak en azından 2-3 aktör vardır. Bu aktörler, Türkiye'nin Avrupa Birliği sürecini siyasal sonuç elde etmek için bir fırsat olarak değerlendiriyorlar.

[4] Stratejik vizyon boyutu: Entegrasyon ve reform süreci bir gereklilikse, stratejik vizyon da geleceğin garanti edilmesidir. Bu vizyon eksik olursa, Avrupa Birliği'ndeki bazı ülkelerin direncini kırmak mümkün değildir. Bu noktada vurgulanması gereken husus *sükûnet*tir; zira birçok kriz anında Türkiye Avrupa'daki bazı çevrelerin beklediği sert tepkileri verseydi, ilişki şu ana kadar çoktan askıya alınmıştı. Türkiye, şimdiyi kadar bu tür tepkiler vermediği için süreç bir şekilde işlemektedir. Aslında bu durum, Avrupa içindeki gelişmelerin bir sonucudur; zira en zor dönemlerde –mesela– Fransa ve Almanya'da Türkiye'nin üyeliğine daha sıcak bakan aktörler vardı, en rahat yürüyecek dönemlerde ise bu sürece mesafeli duran aktörler iş başına geldi. Ancak Sarkozy'nin iş başına gelmesinden sonra beklenen büyük travma yaşanmadı; bu durumun en önemli sebebi Sarkozy ile Başbakan Recep Tayyip Erdoğan arasında gerçekleşen telefon görüşmesi sonrasında diyaloğun ve diplomatik kanalların sürdürülmesidir. Fransa'nın Türkiye-Fransa ilişkilerine bakışı şu şekildedir: "Avrupa Birliği sürecinde ne yaşanırsa yaşansın ikili ilişkiler devam edecek ve bölgesel konularda işbirliği sürecektir." Türkiye'nin sadece Fransa ile değil bütün Avrupa Birliği üyesi ülkeler ile yürüttüğü ilişkiler sacayağına dayanmaktadır: İkili ilişkiler, AB düzeyindeki ikili ilişkiler ve bölgesel-küresel düzlemdeki ilişkiler. Bu saçayağından birini çekerseniz diğer ikisinin ayakta kalması zordur; mesela Avrupa Birliği'nde Türkiye karşıtı bir tavır takınan bir ülkeyle Ortadoğu'da işbirliği yapılması zordur.

Sanberk — Fransa'yla Sarkozy'nin gelmesinden sonra travma yaşanmamasının sebebi Türkiye'de tam demokratik ve tam temsili bir parlamenter rejim olmasıdır. Bu rejim dolayısıyladır ki Türkiye kuvvetler dengesini kendine çekmiştir. Kuvvetler dengesi yalnız askerî güçle oluşmadığı gibi demokrasi ve askerî güç olmadan da olmaz, yani ikisi birbirini tamamlayan bir şey.

Davutoğlu — Bu konuyu, Dışişleri Bakanlığı'ndaki ilgili yetkililerle birlikte çok yakından takip ettik. Fransa'daki yönetim ve yönetim içindeki aktörler de, belli söylemler dışında, sorumluluklarına uygun davrandılar. Bunun bir sebebi Türkiye'deki demokratik sürecin ağırlığıdır. Netice itibariyle Türkiye-Fransa ilişkileri doğru bir eksene otururşa, Türkiye ve Fransa'nın birlikte çalışabileceği büyük bir potansiyel vardır. Mesela Lübnan'da devrede olan iki ülke vardır: Türkiye ve Fransa. Bu noktada unutulmamalıdır ki Türkiye –Bağdat'a Washington üzerinden bakmadığı gibi– Lübnan'a da Paris üzerinden bakmıyor. Dolayısıyla, bölgede etkili olmak isteyen aktörler bundan sonra Türkiye'yi bu ağırlığı ile birlikte değerlendireceklerdir.

Özel — Türkiye, Ortadoğu ülkeleriyle Türkiye'nin niyetini ya da beklentilerini anlatmak ve görüşlerini paylaşmak için çok sık temas ediyor. Fakat Brüksel'de Portekiz Anlaşması imzalanırken Dışişleri Bakanımız yoktu; yani Türkiye'nin Avrupa Birliği'nin Avrupalaşma projelerine katkıda bulunmak için benzer yoğunlukta bir temasta bulunduğunu, Avrupa Birliği başkentlerinde görmüyoruz. Ortadoğu'da on yıllar sonra belki ortak bir dili kurmada becerikli olduk. Fakat buna karşılık ben Avrupa Birliği ülkeleriyle ortak dil oluşturmada bir sıkıntımız olduğu kanaatindeyim.

Davutoğlu — Bardağın dolu ve boş tarafı açısından Soli Bey'in dediği gibi değerlendirebiliriz. Fakat –mesela– İngiltere ve İsveç'in tutumuna baktığımız zaman bu değerlendirme yanlış olacaktır. Mesela insan hakları, demokrasi ve ortak dil bakımından Avrupa'nın en ileri ülkesi İsveç, 10 sene önce Türkiye'ye karşıyken bugün Türkiye'nin en büyük destekçisidir; İsveçli Bakanla, Başbakanla ya da diplomatik kanallarla oturduğumuzda herhangi bir söylem problemi yaşamıyoruz. İsveç şu anda her platformda Türkiye'nin sözcüsü gibi konuşmaktadır. Türkiye, Ortadoğu'daki bazı aktörler ile her zaman aynı dili paylaşama-

dığı gibi Avrupa'da da hem aynı dili paylaşamadığı aktörler hem de ortak bir dile sahip olduğu ülkeler vardır. Türkiye'nin gücü de buradan gelmektedir.

Sanberk — Dışarıdan bakan müşahitler olarak şunu görüyoruz ki Hırvatistan'ın müzakerecisi neredeyse Brüksel'de ev tutacak kadar müzakerelerle alakadar olurken Dışişleri Bakanımız bütün gençliğine, enerjisine rağmen –mesela– Portekiz Anlaşması imzalanırken Brüksel'de yoktu.

Davutoğlu — Benim samimi gözlemlerime göre şu ana kadar Sayın Babacan'dan kaynaklanan bir aksama yaşanmadı.

Özel — Bizim gözlemlerimiz farklı.

Davutoğlu — Ortadoğu'daki yoğun gündemden dolayı Sayın Babacan, aylarca Ortadoğu'da gezmek zorunda kaldı. Ancak Türkiye'nin Lizbon'a gitmemiş olması meşguliyetten ya da ilgisizlikten değildir; aksine bu mesele bir arz-talep meselesidir. Türkiye bir kapıda bekliyor gibi her yere beni çağırın diye talepte bulunmaz. Fakat psikolojik ortamı sağlamak açısından temaslar kastediliyorsa, bu temaslar yürütülüyor.

Sanberk — Bu bir teknik mesele Ahmet Bey. Lizbon'a gitmeme meselesinin ötesinde, mesele Brüksel'de isbat-ı vücut etmekle alakalı. Kaldı ki bu duruşun kapıda bulunup "beni alın" falanla alakası yok.

Davutoğlu — Avrupa Birliği geçen sene "Askıya aldığım 8 fasıl dışındaki fasılları kapatmayacağım" demek suretiyle süreci teknik ve rutin bir sürece indirgemiştir. Bu sebeple Başmüzakereci, her hafta Avrupa'da gezse, Brüksel'de bir ev tutsa ve orada yaşasa da sonucu değiştiremez. Dolayısıyla teknik heyetler tarafından yürütülen rutine ayıracağınız enerji mevcut durumla orantılı olmalıdır. Avrupa Birliği'nin son bildirisinde bu durumu kırmak amacıyla 3 temel unsura atıf yapılmıştır: **[i]** Türkiye'deki reform sürecine ilişkin resimler: Bu müspet bir yaklaşımdır; zira bu resimler objektif bir şekilde çekilirse, Türkiye, yapması gereken şeyleri daha berrak görür ve entegrasyon süreci işler. **[ii]** Komisyona raporuna göre yapılan teknik tanımlamalar. **[iii]** Kıbrıs ve Yunanistan ile ilgili bölümler ki bunlar Türkiye'yi rahatsız etmiştir.

Sanberk - Türkiye kuvvetler dengesini kendi yanına çektiği ölçüde bunlarla mücadele edecektir.

Kıbrıs

Zengin — 2008'de Kıbrıs konusunda bir gelişme olur mu?

Davutoğlu — Kıbrıs'taki seçimler sonucunda ne olacağı görülecektir; ancak Kıbrıs meselesinin çözümü için dış bir faktörün çok ciddi bir irade ortaya koyması gerekmektedir. Kıbrıs'ta şu anki dengeler içerisinde yeni bir barış, yani kapsamlı bir çözüm süreci olmaz. Kıbrıslılar bunu bildiği için varolan pozisyonlarını güçlendirmek amacıyla Avrupa Birliği'ni kullanmaya çalışıyorlar. Avrupa Birliği'ni bu konuda tek ikna edecek şey Türkiye'nin artan stratejik ağırlığıdır. Ayrıca diğer aktörlerin nezdinde Kıbrıs'ın etkinliği arttırılmalıdır. Şu anda dört alanda Kuzey Kıbrıs'ın önünün iyice açılmıştır: **[i]** Avrupa Konseyi, Avrupa'daki temsilde; **[ii]** Kuveyt, Katar ve Umman'da açılan ofisler ve Suriye ile Lazkiye arasında başlatılan seferler; **[iii]** Talat'ın birçok ülkeye gerçekleştirdiği ziyaretler ve Pakistan'da devlet başkanı olarak karşılanması; **[iv]** İKÖ Genel Sekreterinin ve bir İKÖ heyetinin Kuzey Kıbrıs'a gitmesi. Tüm bunlar adım adım mesafe alındığını gösteriyor. En önemlisi de Kuzey Kıbrıs ve Güney Kıbrıs arasındaki ekonomik uçurumun azalmasıdır. Her türlü imkân Kuzey Kıbrıs'ta oluşmaya başladığı için bundan sonra Kuzey Kıbrıslıları ikna etmek gerekecek. Bu süreçte Türkiye, iki devletli çözümü sabırla nakış işler gibi dokumalıdır.

2008'e bakış

Türkiye'nin 2008'de ve daha ileriki yıllarda gerçekleştirmesi gerekenler şunlardır:

[1] İç yapılanma: Türkiye, demokrasiyi güçlendirerek ve sosyal dokusu ile kurumları arasındaki ilişkiyi sağlam bir zemine oturtarak iç dengesinin dışarıya pozitif bir değer olarak yansıtmalıdır. Bu bağlamda Nisan-Mayıs aylarındaki gibi bir negatif değer yansımasının yaşanmaması için büyük bir özen gösterilmelidir.

[2] Türkiye çevresini tahkim etmelidir. Bu amaçla komşu ülkelerden başlamak üzere komşu havzalardaki tahkimatı arttırmalıdır.

Bu da enerji, ulaşım ve kültür politikalarıyla gerçekleşebilir. Mesela Bakü-Tiflis-Kars demiryolu projesi mükemmel bir projedir. Türkiye çevresini tahkim ederse ve çevresiyle birlikte yükselirse, küresel aktörler ile ilişkileri de doğru zemine oturacaktır. Bu sebeple ABD ile olduğu gibi Avrupa Birliği ve Rusya ile de ilişkiler yakın bir gelecekte doğru bir zemine oturacaktır. Önümüzdeki dönemde Türkiye'nin devlet, kurumlar, sivil toplum kuruluşları ve aydınlar çerçevesinde yürüttüğü bütün faaliyetlerin toplamı ve bu faaliyetlerde gösterdiği performans, Türkiye'yi 2023'e doğru giderken küresel bir aktör haline getirecektir.

2009

Türk Dış Politikasında 2008

İbrahim Kalın
Enine Boyuna, *TRT 1*
23 Ocak 2009
(Diğer Konuklar: Ceyda Karan, Fehmi Koru, Mithat Bereket, Sami Kohen)

İbrahim Kalın — Bugün Türkiye'nin dış politika gündemini Başbakan Dış Politika Başdanışmanı Ahmet Davutoğlu ve değerli dört gazeteci misafirimle konuşacağız. Mithat Bereket, Pusula programının yapımcısı ve sunucusu. Sami Kohen, *Milliyet* gazetesi yazarı. Fehmi Koru, *Yeni Şafak* gazetesi yazarı ve Ceyda Karan *Radikal* gazetesi yazarı. Hepiniz hoş geldiniz.

Sayın Davutoğlu, son 10-12 günde gerçekleştirdiğiniz mekik diplomasisinin hızı kadar Türk dış politikasının da 2008'den 2009'a doğru temposu giderek arttı. Türk dış politikası itibariyle 2008'den nasıl bir tablo devraldığımız ve "2009'a geçerken ne tür öngörülerle bakmak gerekir?" sorusuyla başlayalım. Gazze ve diğer sıcak konulara geleceğiz, ama önce Türk dış politikasındaki yeni adımların ve açılımların, arabuluculuk ve diğer konuların uluslararası sistem içinde oturduğu yere temas etmekte fayda var zannediyorum. Bunun en önemli kurumsal tezahürlerinden biri Türkiye'nin BM Güvenlik Konseyi üyeliğine seçilmesiydi. Türkiye söz konusu görevine başlar başlamaz masanın üzerinde Gazze dosyasını buldu. Dört yıl sonra Başbakan tekrar Brüksel'e gitti. Yeni bir AB Müzakere Bakanlığı kuruldu. Bütün bunları beraber düşündüğümüzde Türkiye'nin küresel kurum, kuruluş ve platformlardaki görünürlüğü, etkinliği ve sorumluluğu da giderek artıyor. Ama bir taraftan da Gazze'de uluslararası sistem iflas etti eleştirisi de çok yapıldı. Bütün bunlarla beraber düşündüğümüzde uluslararası sistem içinde Türkiye nerede oturuyor? Daha sonra da İran, Irak, Lübnan, Afganistan, Kafkaslar başlıkları var.

Uluslararası krizler ve Türkiye

Ahmet Davutoğlu — 2008'den 2009'a geçiş bir yıldan diğer bir yıla geçiş gibi olmadı; zira birçok testin aynı anda yaşandığı bir döneme girildiği intibaı herkeste hâkim. 2008'de uluslararası sistemin ne kadar kırılgan olduğunu gösteren iki büyük kriz yaşandı:

[1] Gürcistan krizi: Gürcistan krizi Gürcü-Oset çatışması olarak başladıysa da birkaç gün içinde Gürcü-Rus çatışmasına, ardından da Amerika/Nato-Rusya gerilimine yol açacak bir potansiyel gösterdi. Bu dönemde uluslararası sistemin refleksine baktığımızda, bu kadar çabuk yükselen bir krizi kontrol altında tutmakta zorlandığı görüldü. Bir bakıma Soğuk Savaş sonrasında ilk defa, bu ölçekteki bir krizi kontrol altına almakta zorlanan bir yapıyla karşı karşıya kaldık. Bu hem küresel sistem hem de Kafkasya ve komşu bölgeler için ciddi bir alarmdır. Mesela Ortadoğu'da benzer bir krizle karşılaşıldığında nasıl tepki verileceği açısından alarm verici bir örnekti. Gazze krizi bir anlamda Gürcistan krizine benzer özellikler taşıdı. Gazze-İsrail çatışması çok kısa bir sürede bölgesel bir çatışmaya dönüşebilirdi. 2008'de yaşanan krizler de açıkça göstermiştir ki, bölge politikalarına ve uluslararası krizlere bakarken, artık hiçbir ülkenin "bu benim doğrudan ulusal çıkarımı ilgilendiren bir konu mu?" deme lüksü kalmamıştır. Nerede olursa olsun ülkeler arasındaki bir kriz çok rahatlıkla bölgesel, hatta küresel krize dönüşebiliyor. Dolayısıyla "ülkeler, sadece kendilerine yönelik tehdit söz konusu olduğunda krizlere müdahale etmek" şeklinde bir yaklaşımı benimseyemez. Bu, Türkiye için özellikle çok ciddi bir şekilde gözden geçirilmesi gereken bir tablo: Türk dış politikasının "bekle, krizleri takip et sonra refleks ver" lüksüne sahip olmadığını gösteren bir süreç ile karşı karşıyayız. Soğuk Savaşta sahip olduğumuz lükslere sahip değiliz; hatta 90'lı yıllarda sahip olduğumuz biraz düşünme imkânı veren tablo da artık yok. Bu bağlamda, mümkün olduğu kadar krizleri daha gelmeden hissederek hazırlıklı olmaya ve uluslararası sistem içinde doğru tepkiyi doğru zamanda vermeye çalışmalıyız.

[2] 2008'in uluslararası sistem için ikinci önemli alarm veren krizi de bankacılık sektörü içinde başlayan küresel ekonomi politik krizdi. Bugünlerde sosyo-ekonomik bir niteliğe bürünmeye başlayan bu kriz, birçok sosyal problemi de beraberinde getirerek

geniş bir alana yayıldı. Burada da uluslararası sistem ne krizi zamanında fark edebildi, ne de istenen etkinlikte krizi durdurabilecek bir beceri gösterebildi.

Bu iki olay uluslararası jeopolitik ve ekonomi politik yapının çok kırılgan olduğunu açık bir şekilde ortaya koydu. Türkiye'nin burada özel bir konumu var. Çünkü bir taraftan uluslararası sistemin krizlerine çözüm bulan Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde bulunuyoruz, bir taraftan da küresel ekonomi politik krize çözüm olacağı düşünülen G-20 Platformunun üyesiyiz. Türkiye'nin dış politikası, artık, sadece sınırlarına yakın bölgelerdeki ya da ulusal alandaki problemlere endeksli bir dış politika olmaktan çıktı.

Soğuk Savaş döneminde uygulanabilir politikalar/yöntemler, bugün geçerliliğini büyük ölçüde kaybetti. Dolayısıyla, 2008'e gelirken Türk dış politikasının 90'lı, 2000'li yıllarda takip ettiği seyri de ciddiyetle ele alınmalıdır. Bu bağlamda, son günlerde üzerinde ısrarla durulduğu için "Türkiye eksen mi değiştiriyor?" tartışmasına değinmek isterim. "Türkiye Batı'dan Doğu'ya mı kayıyor?", "Avrupa'dan Ortadoğu'ya mı kayıyor?" gibi bir tartışma Soğuk Savaş mantığının bir devamıdır. Çünkü 2008'deki gelişmeler, Türkiye ölçekli bir ülkenin sadece önceliklere ayarlı bir dış politika geliştirebilmesinin mümkün olmadığını gösterdi. Bu açıdan baktığımızda Türkiye'nin konumunu doğru tespit etmemiz gerekiyor. Hangi ülkeler kategorisinde bulunuyoruz? Hangi ülkeler ölçeğinde dış politika geliştirme imkânına, potansiyeline sahibiz? Eksen tartışmaları ya da dış politika gündemi perspektifinde baktığımızda dört grup ülke olduğundan bahsedebiliriz:

[1] Zorunluluk ülkeleri, yani dış politika gündemleri belirli olan ve o gündem dışında herhangi bir konuyla ilgilenmesi mümkün olmayan ülkeler. Mesela Çad coğrafyası, tarihi, sahip olduğu imkânlar ve potansiyellerin kendisine dayattığı tek bir gündemle ilgilenmek durumundadır.

[2] Öncelikler ülkesi: Bu ülkelerde, belli dış politika öncelikleri sıraya konulmalıdır. Türkiye, Soğuk Savaşta öncelikler ülkesi kategorisindeydi. Sovyet tehdidine karşı NATO'da yerimizi almıştık. NATO içindeki yakın ulusal tehdit, Yunanistan'la aramızdaki gerilimdi; ona da bir pozisyon belirlemiştik. Diğer her konu bu önceliklere göre belirleniyordu. Ortadoğu politikamız, Yunanis-

tam ya da Sovyet tarafında duran ülkelere uzak; Amerika ya da NATO'ya yakın ülkelere yakın şeklinde belirlenmişti. Öncelikleri buna göre belirlememiz gerekiyordu. Zira uluslararası ilişkiler/sistem statik olduğunda ve bir ülke belirli bir bölgeyle kendini sınırladığında sadece bir veya iki ülkeyle öncelik kurma imkânına veya lüksüne sahiptir. Türkiye, bugünlerde sancılı bir şekilde tartışarak, kendi alışkanlıklarını tekrar tekrar sorgulayarak bu kategoriden çıkmaya çalışıyor. Bu bağlamda Türkiye, dinamik bir değişim yaşanırken, kendisine bir öncelikler listesi belirleyip "Birinci önceliğim AB, ikincisi Kıbrıs, üçüncüsü Kuzey Irak, dördüncüsü..." diyemez. Zira bu bakış açısıyla –mesela– AB'yi de riske etme durumuyla karşı karşıya kalabilir.

[3] Entegre politika geliştirmek zorunda olan ülkeler: Bu ülkeler, herhangi bir öncelikleri olmadan, bütün dış politika alanlarını tek bir resim içinde toplamak zorunda olan ve bu beceriyi gösterdiği ölçüde güç toparlayabilen ülkelerdir. Bu, dinamik şartlarda ortaya çıkan bir ihtiyaçtır ve birçok bölgeyle aynı anda ilişki geliştirmeyi ve çeşitli zorlukları beraberinde getirir.

[4] Dördüncü grup ülkeler, Amerika, Çin ve Rusya gibi küresel strateji uygulayan ülkelerdir.

Türkiye, *entegre politika geliştirmek zorunda olan ülkeler* kategorisinde yer almalıdır: Türkiye Avrupa, Asya, Ortadoğu, Balkanlar, Kafkaslar, Karadeniz, Akdeniz ve hatta Hazar ülkesidir. Bu coğrafyanın yanı sıra tarihî bağlantılar itibariyle de bütün bu özellikleri bünyesinde barındıran bir ülke olan Türkiye'nin tek bir önceliğe dayalı dış politika geliştirme dönemi bitmiştir. Son altı yıl içinde yapmaya çalıştığımız şey dış politikayı tek bir resim içinde toparlamaya çalışmaktır; birbirini tamamlayan karelerden oluşan tek bir resim içinde. "Türkiye Ortadoğu'yla ilgileniyor, Avrupa'dan kayıyor" eleştirisini yapanlar –mesela– 2004'ün ilk altı ayına baktıklarında "Türkiye'nin bütün gündemi Kıbrıs; Ortadoğu'yu ihmal mi ediyor?" demediler. Türkiye "2004'te yoğun olarak Avrupa Birliği ve Kıbrıs gündemiyle meşgul olduğunda Irak'ı ihmal ediyor" saptamasında bulunmadılar. Dolayısıyla resme değil, sürece bakılmalı, süreç analizi yapılmalıdır. Türkiye'nin altı yıllık dış politika performansına baktığımızda bütünüyle çabamızın entegre bir dış politika üretmek olduğu ortaya çıkar. Mesela iki sene önce

Fransa ve Almanya'daki yeni yönetimlerin, muhalefet dönemlerinde kullandıkları söylem dikkate alındığında, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ndeki önemini yeterince anlayamayacakları kaygısı içindeydik. Ama şu anda bakıldığında bu liderlerin Türkiye'nin önemini vurgulayan söylemler benimsediklerini görüyoruz.

Kalın — Bu AB sürecine yansıyacak mı sizce?

Davutoğlu — Bu kadar dinamik şartlar içinde seyreden bir uluslararası konjonktürde Avrupa Birliği bütün bu gelişmelere kayıtsız kalamaz. *Proaktif diplomasi*den kastettiğimiz de bu; yani bütün parametrelerin belirlendiği ve bekleyerek, mümkün olduğu kadar Ankara'da kalarak, Avrupa Birliği'ndeki, Ortadoğu'daki, Kafkaslar'daki gelişmelere alışılmış reflekslerle tepki verme dönemi bitmiştir. Ankara perspektifiyle her alanda olmanız gerekiyor, Avrupa Birliği alanında, Kafkaslar'da, Ortadoğu'da...

Entegre dış politika geliştirme durumundaki ülkeler kendi oyun planlarını uygularlar; başkalarının oyun planının ortaya çıkmasını ve sonrada ona göre bir pozisyon belirlemeyi kabullenmezler. Önceliğe dayalı dış politika uygulayan ülkeler, başka aktörler pozisyon belirledikten sonra kendi önceliklerine göre pozisyonlarını ortaya koyarlar. Türkiye gibi ülkeler kendi oyun planını kurmak zorundadır. Mesela Kafkasya'da bugün herkesin kabul edeceği bir Türk yaklaşımı vardır: Gürcistan olaylarında, Avrupa Birliği'nin, Amerika Birleşik Devletleri'nin ve Rusya'nın tepkisi yanında bir de Türk tepkisi olmuştur. Kafkasya'daki Türk tepkisi, Ortadoğu'daki Türk tepkisiyle paralel yöntemler arzediyor.

Bu noktayı daha da vurgulayabilmek için size şu çarpıcı kıyası vermek istiyorum: Ortadoğu'daki son krizde iki grup ülke, iki ayrı toplantı yaptı. Birisi Katar ve Suriye'nin başını çektiği Katar'da yapılan zirve. Diğeri de Mısır'ın başını çektiği ve Avrupa Birliği üyelerinin katıldığı Şarm el-Şeyh'teki zirve. Bu iki zirveye de katılabilen bir tek ülke vardı, Türkiye. Her iki zirveye katılsak da, ne Mısır'daki platforma Cumhurbaşkanımız katıldığı zaman platformda yer alan ülkeler Türkiye'yi radikal ülkeler safında gördü, ne de Sayın Başbakanımızı temsilen Başbakan Yardımcımız Cemil Çiçek Katar'daki platforma katıldığında Mısır'ın başını çektiği ülkeler grubunun uzantısı bir ülke olarak muamele gördü. Çünkü herkes biliyor ki Türkiye'nin kendine has bir tavrı var. İşte bu sebeple Türkiye'nin

uluslararası etkinliği artıyor. Aynı şekilde BM Güvenlik Konseyi toplantıları sürerken 1860 sayılı kararı çıkarabilmek için hem Arap ülkelerinin hem de Batı ülkelerinin kendi aralarında düzenledikleri toplantılara katılabilen tek ülke Türkiye'ydi. Dolayısıyla NATO ile Varşova'yı, Ortadoğu ile Avrupa'yı ya da Doğu ile Batı'yı birbirine rakip görmek, Soğuk Savaş alışkanlığıdır. İşte tam da bu sebeple –köprü ülke değil– *merkez ülke* kavramını geliştirmeye çalışıyoruz. Köprü olduğunuzda iki özne olduğunu kabul edip kendinizi "ara"da konumlandırırsınız. Türkiye ise, en azından etrafındaki bölgede belirleyici aktörlerden biri olma potansiyeline sahiptir.

Kalın — Gazze'de meydana gelen son olaylardan sonra, Türkiye hâlâ herkesin objektif, tarafsız, güvenilir aktör kabul ettiği bir ülke olma vasfını muhafaza ediyor mu?

Davutoğlu — Kesinlikle. Türkiye'nin Ortadoğu'da ve Kafkaslar'da yaptığı her hamle üçüncü bir opsiyon oluşturmuştur. Mesela Türkiye'nin Irak'ta komşu ülkeler platformuyla başlattığı tecrübe yaşanmasaydı, Irak'ta Batı yanlıları ile Batı karşıtlarını ya da İran ile Amerika'yı karşı karşıya getiren iki kutup doğabilirdi. Türkiye'nin komşu ülkeler inisiyatifi alan açmış ve herkes bu komşu ülkeler inisiyatifinden istifade edeceğini görmüştür; bu durum, İran için de geçerlidir; ABD için de. Lübnan'da bütün taraflarla görüşebilen tek ülke Türkiye'ydi. Lübnan büyükelçimiz krizin tırmandığı, sokak çatışmalarının en yoğun olduğu günde Lübnan'daki iki kanadın karargâhına da girebilmiş yegâne büyükelçidir ve büyükelçimizden bu girişimde bulunmasını isteyenler Doğulu ve Batılı ülkelerin temsilcileridir. Son Gazze krizinde de hem Arap dünyası içindeki bölünmeleri ve Filistin yönetimi ile Hamas arasındaki gerilimleri yumuşatmak hem de 2006'da [Lübnan] olduğu gibi daha yaygın bir krize ve İran-İsrail benzeri bir gerilime dönüşmemesi için Türkiye ciddi bir alan açmıştır. Bunu şu açıdan söylüyorum: Hiç kimse Türkiye'nin bundan sonra da belli bir grup ülkenin, bir tek örgütün veya bir tek ülkenin yedeğinde dış politika geliştirdiğini düşünmemelidir.

Hasılı, yaşanan şey, dış politikanın bütün alanlarını kuşatan bir paradigma sıçramasıdır. Bunun sancılarını hep beraber yaşayacağız. Bazen hata yapsak da yeni yöntemi geliştirmek zorundayız. Bunun bir başka göstergesi de şudur: 90'lı yıllarda hiçbir

Ortadoğu konferansına Türkiye çağrılmamıştı. Şimdi ise Ortadoğu ile ilgili hangi toplantı varsa ilk akla gelen Türkiye oluyor. Bu Pazar günü Avrupa Birliği önemli Ortadoğu ülkeleriyle toplantı[27] yapıyor. Türkiye baş misafir. Bu, başlı başına önemli bir değişim.

Koru — Öncelikler ülkesi olarak politikalarımızı tespit etmekte devam etseydik, entegre politikalar üreten bir ülke olma ihtiyacını duymasaydık, böyle bir dönemde neyi kaybederdik veya böyle yaptığımız için neyi kazandık?

Davutoğlu — Bu konuda tercih hakkımız olduğunu düşünmüyorum. Bu, bir zorunluluk. Tarihin bu evresinde bu tepkiyi vermek durumundaydık. Eğer önceliklerle tepki veren bir ülke olarak davranmaya devam etseydik, etrafımızdaki dinamik şartlar olağanüstü riskleri arka arkaya getirirdi.

Koru — Şimdiki tercihte daha fazla risk varmış gibi geliyor.

Davutoğlu — Hayır. Mesela Ortadoğu'ya dönük olarak üç politika geliştirebilirsiniz:

[i] "Ortadoğu beni ilgilendirmez, önceliklerim içinde yeri yoktur. Dolayısıyla uzak durayım" diyebiliriz. Bu bir politik opsiyondur; uygulanabilir mi, ayrı bir konu.

[ii] İkincisi, Ortadoğu riskli bir bölge. Bu bölgede benim tek başıma hamleler yapmam rahatsızlık doğurabilir. O halde bir büyük aktör politikasını belirledikten sonra ona koşut, onun tesirinde bir yaklaşım sergileyelim" diyebiliriz. Bu, Soğuk Savaş dönemi politikasıdır.

[iii] Üçüncüsü ise Ortadoğu'ya Ankara merkezli bir yaklaşımla bakabiliriz. İlk ikisi teorik olarak düşünülebilir olsa da artık uygulama şansı olmayan opsiyonlardır. Eğer biz Ortadoğu'da etkili olmazsak, Ortadoğu; Kafkaslar'da etkili olmazsak Kafkaslar bizim içimizde etkili olur.

Bunu çarpıcı bir örnek vereyim: Soğuk Savaş sonrasında üç ülkeye müdahale yapıldı. Birisi Yugoslavya, parçalandı. İkincisi Irak, iki savaşın ardından büyük bir işgal ve kaos dönemi yaşadı. Üçüncü-

27 Avrupa Birliği (AB) dışişleri bakanları, İsrail saldırıları sonrasında Ortadoğu barış sürecini müzakere etmek amacıyla 25 Ocak 2009'da Türkiye, Filistin, Mısır ve Ürdün dışişleri bakanları ile bir araya geldi.

sü de Afganistan, o da hâlâ iç çatışmalarla boğuşuyor. Bu üç ülkenin ortak unsuru, geçiş ülkesi olmalarıdır; tabir-i caizse tampon ülkeler. Üç ülke de enerji ve ticarî geçiş hatları üzerinde. Ama daha ilginci her üç ülke de bulundukları bölgenin küçük bir modeli: Yugoslavya küçük bir Balkanlar, Irak küçük bir Ortadoğu, Afganistan küçük bir Orta Asya ve Hint. Bu açıdan Türkiye nasıl bir ülke? Biz güçlü bir ulus-devlet tecrübesi geçirmiş, demokratik, güçlü bir orduya sahip sağlam yapısı olan bir ülkeyiz. Ama şunu da bilelim ki tarihî tecrübemiz ve bugünkü sosyal dokumuz ve doğal uzantılarımız itibariyle Türkiye, küçük bir Balkanlar, küçük bir Kafkaslar, küçük bir Ortadoğu'dur aynı zamanda. Niye bizim sınırımızda olmadığı halde Bosna ve Kosova Savaşında insanlar Berlin'e doğru değil, Edirne'ye doğru hareket ettiler? Niye Kafkasya'daki her hareketlilik, Batum-Gürcistan sınır kapımızı ya da Kafkasya'daki dengeleri etkiliyor? Niye Irak'ın bölünmesi bizim için hayati önem taşıyan bir olgu? Çünkü bu üç bölgeyle etle tırnağın iç içe geçmesi gibi geçmişiz. Bu üç bölgedeki olayları biz yönlendiremezsek, bu olaylar, bizi Anadolu'da rahatsız eder; bugün etmezse, yarın eder. Devlet olarak, millet olarak bekamız, bu bölgelerde aktif ve belirleyici olmamıza bağlıdır. Bunun da belli asgari şartları var. Mesela sadece sınır boylarında etkili olup sınır-ötesiyle ilgilenmemek mümkün değildir. Suriye'den emin olduktan sonra, "Lübnan karışsın" denilemez. Zira Lübnan'ın karışması Suriye'yi karıştırır; Suriye'nin karışması bizi etkiler. İskandinav ülkesi olsaydık bir refah toplumu olarak yaşamak tercihinde bulunabilirdik. Yaşadığımız coğrafya da bize böyle bir tercih sunmuyor. Bununla hesaplaşmak ve yüzleşmek zorundayız; olanı görmezden gelip eski alışkanlıklarla dış politika belirleyemeyiz.

Kalın — Bu aynı zamanda daha fazla risk almak anlamına geliyor.

Bereket — Riskler ciddi anlamda var. Lübnan'daydım yeni geldim ve Hamas, Hizbullah cephesini gördüm. Hamas lideri Türk heyetinin çok aktif rol aldığını söyledi; hatta "Karşı taraf pek istemedi ama yine de aktif olarak oradaydı ve önemli öneriler getirdi" dedi. Ben yıllardır Ortadoğu'ya gidip geliyorum, her zaman Türkiye'nin daha etkin olmasını istedim, bunu destekledim; fakat şöyle bir risk yok mu: Zaman zaman şimdi olduğu gibi taraf mı oluyor? Bir tarafa daha yakın görünmek, diğer tarafı karşısına almak...

Davutoğlu — Şöyle demek mümkün "taraf olmak"tan kasıt, bir dış politika pozisyonu belirlemekse, taraf olacaksınız. Türkiye Saddam'dan kaçan Kürtleri kabul ederek taraf oldu. Bu tercih, doğru bir taraf olmaktı; coğrafyanın gereğini yapmaktı. Burada insanlar bir problemle karşılaştıklarında –biz istesek de istemesek de– sığınacakları bir merkez arıyorlar. Tıpkı Sırp saldırıları başladığı zaman Boşnakların Türkiye'ye akın etmesi gibi. Bizim bu sorumluluklardan kaçınmamız mümkün değil. Bazen bu tür durumlarda insanî gerekçelerle bölgedeki sorumluluğunuzun bir gereği olarak taraf olmak zorunda kalırsınız. Bunu hissi bir zeminde değil, rasyonel politikalarla desteklediğiniz zaman dengeleyebilirsiniz.

Mesela 2008'in başında, Irak'ı tartışıyorduk. Hava operasyonlarımız sürüyordu ve çok ciddi bir terör tehdidiyle karşı karşıyaydık. Herkesin felaket senaryoları vardı. Neticede 2008'in Temmuz ayında Irak hükümetiyle Ortadoğu'nun gördüğü en kapsamlı stratejik iş birliği anlaşmasını yapar hale geldik. Bu neticeyi, Bağdat'a giderek, bütün taraflarla temas kurarak gerçekleştirdik. Kerkük meselesi büyük bir problem olarak görülüyordu. Kerkük meselesini problem olmaktan çıkaran dış politika hamleleri yaptık. Bunların bir kısmı kamuoyu tarafından takip edilebildi, bir kısmı edilemedi. Ama bugüne geldiğimizde Kerkük, Irak'la bizim aramızda bir problem alanı olmaktan çıktı. Kerkük meselesini problem olmaktan çıkaran, Türkiye'nin –Kerkük ve civarındaki bütün tarafların iyi niyetine inanacakları şekilde– doğrudan alanda diplomasi yürütmesiydi. Sünni, Şii, Kürt ve Türkmen unsurlarla birlikte Irak'ın geleceğine pozitif katkı yapan bir ülke görüntüsü verdiğimiz zaman, kalıcı bir sonuç ortaya çıktı ve iyi bir kriz yönetimiyle Irak'la ilişkilerimizde stratejik işbirliği noktasına geldik. Geçen sene noktasal bir resim çekilseydi, Türkiye'nin Kürtleri karşısına alıp Sünni Araplara ve Türkmenlere yakın durduğunu iddia edebilirdiniz, ama zaman bu resmin doğru olmadığını gösterdi.

Filistin meselesine gelince, Türkiye ilkesel olarak Gazze'ye yönelik saldırılar karşısında net bir tavır takınmıştır. Bu bizim insanî, tarihî sorumluluğumuzdur. Burada muhtemel arabuluculuk rolümüze zarar gelir diye ilkesel olarak yanlış veya kayıtsız kalan bir tutum sergileseydik, inandırıcılığımızı kaybederdik. Ancak bu

ilkesel tavrı sürdürürken bölgedeki hiçbir tarafla -altını çizerek söylüyorum- temasımız kesilmemiştir. Hiçbir tarafla rasyonel diplomatik adımlar konusunda iletişimimiz kopmamıştır; hem Katar'da vardık hem de Şarm el-Şeyh'te. O sebeple bugün dahi bölgeyi yakından takip eden bütün analistler en ciddi katkının Türkiye'den geleceği konusunda müttefiktir. Bu durum, birtakım rahatsızlıklar doğurabilir; belli çevrelerde hassasiyetler de oluşturmuş olabilir. O hassasiyetleri gidermek; bir anlamda tamir etmek veya ilgili adımlar atmak da bizim görevimiz. Ama hassasiyetler olacak diye, insanlık trajedisine sessiz kaldığınızda bölge üzerindeki etkiyi de kaybedebiliriz.

Bereket — Lübnan'dayken Şam ile Kahire arasındaki gidiş gelişinizi sürekli izlediğim için merak ediyorum: Sayın Başbakanın İsrail'e karşı yaptığı Arap liderlerinden daha sert açıklamaları, sizi diplomasi masasında zorladı mı?

Davutoğlu — Hayır. Aslında bu diplomatik adımları arka arkaya anlatmam gerekir; çünkü bu bir filin tarif edilmesi gibi nereden baktığınızla ilgili bir olay. Bu krizin belirtilerini geçen sene Mart ayında hissettiğimiz için Lübnan konusunda ciddi şekilde devreye girdik ve Katar ve Suriye'yle birlikte Katar'da Lübnan krizinin aşılması için çaba gösterdik. Bunun için Mayıs ayında Suriye-İsrail dolaylı görüşmelerini başlattık ve bu iki görüşme Mısır'ın İsrail'le Hamas arasında Haziran ayında gerçekleştirdiği ateşkese zemin hazırladı ve bu üç olgu birbirini destekledi. O zamandan bu zamana Türkiye, her adımda, bütün taraflarla temaslarını sürdürerek bölgedeki gelişmelerin nabzını tutabilme kabiliyetini sürdürmüştür.

Türkiye Batı'dan uzaklaşıyor mu?

Kohen — Başta çizdiğiniz genel tabloya dönmek istiyorum. Çünkü orada Türk dış politikasının temel parametreleriyle ilgili önemli şeyler söylediniz. Buna biraz daha açıklık getirmek lazım. Şimdi, bahsettiğiniz *entegre dış politika*, belki halkın daha rahat anlayabileceği deyimiyle *çok boyutlu/çok yönlü bir dış politika*. Bu, en azından, Soğuk Savaşın sona ermesinden sonra gelişen Türk dış politikasında uygulanan bir sistem. Ama giderek gelişiyor ve hakikaten de sözünü ettiğiniz son beş altı yıl içinde çok bo-

yutlu dış politika temel bir prensip oldu. Bu bağlamda artık öncelikler olmadığından bahsettiniz. Acaba bir aidiyet var mı? Çünkü şimdiye kadar Türkiye kendini bir Batılı ülke olarak görmüş; bu vizyonu paylaşmıştır. Avrupa Birliği vizyonu, NATO'daki ittifak bunun göstergesidir. Dolayısıyla şimdiye kadar birçok kararları/davranışlarını Batı'yla senkronize bir biçimde ayarlıyordu. Son dönemde ise, bundan bir sapma olduğu görülüyor. Mesela Gürcistan krizi sırasında da böyle bir sorun çıktı ve Washington, Brüksel, Paris ve Londra'da şu sorular soruldu: Acaba Türkiye bizden kopuyor mu? Bizden ayrılıyor mu? Türkiye'nin bir önceliği ve bağlılığı vardı; acaba bundan tam bir sapma mı var? Ayrıca son günlerde neredeyse her gün bu konuda yazılar çıkıyor. İlginç olan şu: Mesela *The Guardian*'da (İngiltere) ya da *The Washington Post*'ta bu konudaki endişelerini dile getiren yazılar yazılırken, –mesela– Beyrut'taki gazeteler alkışlıyor. Bir tespit yapma açısından soruyorum: Türkiye'nin hakikaten Batılı kimliği yavaş yavaş kaybolup çok boyutlu politika içinde eriyor mu?

Davutoğlu — *Öncelikler ülkesi,* "sadece önceliklerle tepki veren" anlamındadır. Dolayısıyla *öncelikler* derken, "dış politikada konjonktürel ya da ilkesel öncelik olmaz" anlamında söylemedim. Tabii ki dış politikada konjonktür olarak öncelikler olur, mesela şimdi Ortadoğu'yu, altı ay önce Kafkasya'yı tartışıyorduk. İlkesel olarak da öncelik olur. Bu bağlamda, Türkiye bir NATO ülkesidir ve Avrupa Birliği'ne aday ülkedir. Bunlar, Türk dış politikasının omurgası niteliğinde kurumsallaşmış ilişkilerdir. Türkiye'nin Ortadoğu'da bu ölçüde kurumsallaşmış bir ilişkisi yok. Bu çerçevede baktığımızda –tam da aynı şeyi sizi teyiden daha da güçlendirecek anlamda söylüyorum– kurumsal ilişkilerimiz, *entegre dış politika* uygulayarak çok daha maksimum düzeye çıkartılabilir. Eskiden bir NATO ya da Avrupa Birliği gündemine gelen bir konuda Türkiye'nin belirlenmiş bir dış politika dışında daha fazla katkı sağlayacak bir yaklaşımı yoktu. Bugün ise, bölgesel politikalara katkı sağlayacak düzeye geldik. Bu, Kafkasya konusunda da test edildi, Ortadoğu konusunda da. Gazze krizinde Avrupa Birliği ülkeleri Türkiye'yle yakın temas içinde olmaya özen gösterdiler. Sarkozy bölgeye gittiğinde bizden destek istedi. Solana, Ankara'ya geldi. Şimdi Avrupa Birliği dışişleri bakanları toplantısına, Türkiye özel olarak bu gündemle davet ediliyor. *Stratejik*

Derinlik'te örnek olarak verdiğim bir ok yay ilişkisi vardır: Yayı Asya'ya doğru ne kadar gererseniz ok Avrupa'ya doğru o kadar etkili gider.

Bahsettiğiniz endişeleri dile getirenler altı yıl içinde Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinin ne kadar kurumsallaştığına ya da Türkiye'nin NATO içindeki katkısının ne kadar arttığına bakmalıdır. Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri 40 yılda alınan mesafeden daha fazlasını son beş yılda alınmıştır. Türkiye'nin NATO'da Soğuk Savaşta belirlenmiş bir rolü vardı. Şimdi ise Türkiye'nin müktesebat haline gelmiş rolleri var ve bu konuda kimsenin tereddüt etmesine mahal yok. Dolayısıyla burada bir sapma değil, tamamlayıcılık ilişkisi var. Türk dış politikası kendi ekseninde, doğru bir mihverde oturuyor ve bunların hepsini Ankara merkezli olarak idare edebilecek kapasiteye sahip. Tarihî tecrübeye de sahip, bunu üretebilecek ekonomik, diplomatik, askerî altyapıya da. Bahsettiğim bu çerçeveden emin olmazsak, diğerlerinin bir telaş içine girmesi normal. Zira, bahsedilen yazıların çoğunu okuduğumda veya yazarlarıyla konuştuğumda, bu tartışmaların çoğunlukla Türkiye'nin içinden alınan yönlendirmelerle yapıldığını görüyorum.

Kohen — Yabancı yetkililer, diplomatlar da bu endişeyi paylaşıyor ve bu soruyu soruyor.

Davutoğlu — Hiçbir yabancı yetkili, lider ya da diplomatik merkez, Türkiye'nin bu konudaki katkıları konusunda şüphe beyan etmemiştir. Aksine, bu konudaki katkıların, Türkiye'yi Avrupa Birliği nezdinde daha değerli kıldığını ifade etmişlerdir. Mesela Kafkasya konusunda birçok girişim yapıldı. Kafkasya İstikrar ve İşbirliği Platformu, Türkiye'nin öncülüğünde başladı. Bu Amerika'yı da Avrupa Birliği'ni de rahatlatan bir formül. Bölgedeki Türkiye'nin Ermenistan açılımı da dâhil olmak üzere Kafkasya'nın rahatlatılması enerji güvenliği açısından Avrupa Birliği'ne fayda mı sağlar zarar mı!? Türkiye'nin Kafkasya'da artan etkinliği alternatif politikalar geliştirmesi, Avrupa Birliği'nin en öncelikli tercihleri arasındadır. Helsinki'de 3 Aralık'ta Kafkasya İstikrar ve İşbirliği Platformu'nun ilk teknik toplantısı yapıldı. Bunun kurumsallaşması durumunda Türkiye'nin katkısıyla Avrupa'nın komşu bölgeler politikasında çok ciddi rahatlamalar olacak.

Batı'ya aidiyetimizin olması, politikaların Brüksel ya da Washington'dan belirlendiği veya Türkiye'nin kendisi için belirlenen rolü oynadığı bir tablo anlamına gelmez. Batı da, artık, Türkiye'nin aktif katkı sağlamasını bekliyor. Zira Türkiye'nin bütün bu bölgelerin nabzını en iyi tutan ülke olarak kimi zaman kolaylaştırıcı, kimi zaman teşvik edici, kimi zaman arabulucu; ama her zaman aktif olmasının faydalarını görmeye başladı. Bahsedilen tereddüt 2005-2006'da biraz daha fazlaydı, ama zamanla görüldü ki kaygıyla dile getirilen hususlar, krizlerin aşılmasında uluslararası sisteme katkı sağlıyor. Türkiye'nin şu ana kadar Ortadoğu, Kafkasya ve Balkanlar'da sağladığı ince gücün, Amerika ve Avrupa Birliği için ne kadar büyük bir önem taşıdığını 2009 içinde daha çok göreceğiz.

Kalın — Gazze olaylarından sonra uluslararası sistemin âdeta çöktüğü; Avrupa Birliği, Arap Birliği ve Birleşmiş Milletler dâhil pek çok uluslararası kurumun acziyetini itiraf ettiği bir realiteyle/tabloyla karşı karşıyayız. Bu bağlamda, bizi doğrudan ilgilendiren ülkelerdeki sorunlar konusunda Batı Bloğu'nun izlediği politikalara baktığınızda çok mu başarılı politika performansı var da biz aman buradan birtakım farklı adımlar atmaya başladık diye farklı bir bloğun içine dâhil olduk? Daha tahrik edici bir soru sorayım: Ne olur biz Batı ekseninden çıksak? Tanımlandığı şekliyle 50-60 yıllık Soğuk Savaş döneminde parametreleri belirlenmiş Batı ekseninden çıksak ne olur? Bu Türkiye için büyük bir kayıp mı?

Davutoğlu — Bu gerçekten tahrik edici bir soru. Ama bu tür tahrik edici sorulara en doğru cevabı tarih verir ve tarih soğukkanlı akar. Burada anlık değil, asırlara dayanan bir tecrübe birikiminin ortaya çıkardığı tercihler var. Türkiye, belli yerlere geldiğinde ne Ortadoğu'dan kopabilir ne de Avrupa'dan. Dolayısıyla "Türkiye Avrupa Birliği içinde yer alsın. Asya, Kafkasya ve Ortadoğu'ya mesafeli dursun" ya da "Ait olduğumuz kültür Doğulu; tercihimizi Doğu'dan yana kullanalım. Avrupa'yla ilişkilerimiz olmasa da olur" diyenlere, söylenecek şey "Biraz tarih oku!" olmalı. Bu sebepledir ki gerçek bir Türk aydınının eksen tartışmasının psikolojisi içinde olmasını doğru bulmuyorum. Eksen biziz; yaşadığımız tarih ve coğrafya bize bir yükümlülük getiriyor. Sahip olduğumuz birikimler, dünya siyasetine aktif katkı yapma becerisi, sorum-

luluğu veriyor. Bundan kaçamayız. Bundan sonra herhangi bir Doğu Avrupa ülkesi gibi Avrupa Birliği'ne eklemlenmekten mutlu ve mesut yaşayan bir ülke olamayız. Herhangi bir Doğu ülkesi gibi sokaklarındaki hissiyatı siyasî sistemine yansıtıp bir anlamda bundan huzur duyan bir ülke de olamayız. Tam da tarihin bu döneminde Türkiye'ye, Türk aydınına özel görevler düşüyor. Bu özel görevin tanımı şu: Nasıl Osmanlı arşivleri olmadan Avrupa tarihi yazılamazsa, Bağdat, Gazze, Kudüs'ün tarihi de yazılamaz. Dolayısıyla bütün bu birikimi, artık, sentez edip kendi özgün katkımızı tarihin sahnesine çıkarma vakti gelmiştir. Bu sahneye çıkma sürecinde Türkiye'nin ekseni mi kayıyor diye düşünülüyorsa, şunu bilmeli ki yaşanan süreç "bizim kaderimiz"; içinde hem riskleri hem de ayrıcalıkları barındıran bir kader. Herhangi bir Batı başkentinde oturup Irak'la ilgili senaryolar çizilebilir. Irak'taki yangından evi tutuşacak olan da, olumlu şeylerden etkilenecek olan da biziz. Bu coğrafyaya uzak bir diplomat bölgedeki herhangi bir krizi laboratuarda gibi inceleyebilir. Ölen ve sakat kalan çocuklar, bu coğrafyanın çocukları. Eğer bu çocukların geleceği, kaderiyle ilgili bir şey söylemeyeceksek, bu coğrafyada yaşayamayız. Görevimiz, bunu söyledikten sonra, problemin çözümü için rasyonel çözümler üretmektir; yani sadece hissiyatı dile getirmek değil, çözümü de üretmek. Bu sebeple Türkiye, hem bölgenin ve insanlığın vicdanını dile getirmiştir, hem de bütün taraflarla son derece rasyonel ilişkiye girerek hiç kimseyi dışlamadan bir diplomasi yürütmüştür.

Kohen — Mevcut ilişkileri bozmadan da yeni ilişkiler eklemek gerekir.

Davutoğlu — Kesinlikle. Kastettiğimiz tamamıyla bu. Bunu noktalamak açısından geçen seneyle ilgili bazı bilgiler vereyim: G-20 üyesiydik; bu yıl da BMGK üyesi olduk. Bunlar doğası itibariyle daha Batı ağırlıklı, Batı'da doğmuş kurumlar. Körfez İşbirliği Konseyi'nin stratejik ortağı olduk. Arap Birliği'yle birlikte Türk-Arap Forumu'nu kurduk. Afrika Birliği'nin stratejik ortağı olduk ve Afrika Zirvesi'ni Ağustos ayında Türkiye'de yaptık. Bunun dışında Türk Dili Konuşan Ülkeler Zirvesi yapıldı vs. Kimliğimizin bir parçası olan bütün bu unsurlar, bütünleştiği zaman, tarihe katkı sağlayabiliriz. Bunu hissi bir retorikle söylemiyorum; tam

da böyle bir tarihin eşiğindeyiz. Artık, savunmacı bir söylemle ya da statükoyu kabul edip statüko içinde bize belirlenen role göre hareket etmek yerine her yerde söyleyeceğimiz sözümüz var. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde Kongo, Kore, Latin Amerika ile ilgili bir konuda da tecrübemizin yansıtacağı hususlar var. Bunları birbirine rakip görmeyelim. 50'li, 60'lı yıllar bitti; önümüzdeki dönem bütün bunları bir politika halinde birleştiren ülkelerin dönemi. Dolayısıyla Türkiye, artık –belli konjonktürel ya da ilkesel öncelik sıralaması yapmakla birlikte– *entegre politika uygulayan ülkeler* kategorisine geçmelidir. Önümüzdeki 10-20 yıl bu kategoride doğru performans gösterirsek *küresel strateji uygulayan ülkeler* kategorisine geçeriz. Bunu ancak ve ancak çevremizdeki coğrafyayla eklemlenerek sağlayabiliriz. Bu coğrafya Brüksel, Taşkent, Buhara, Yemen, Kiev veya Avrasya Stepleri'nin de dâhil olduğu bir coğrafyadır.

Ceyda Karan — Kaldığınız yerden yola çıkarak ve başta bahsedilen risk mevzusuyla bağlantılandırarak bir şey sormak istiyorum: Gazze olaylarından ötürü Türkiye'nin yaptığı çıkış, hem Türk kamuoyunda hem de Batı kamuoyunda eksen kaymasıyla ilgili tartışmalara sebep oldu. Bu tartışmaları, daha farklı bir dış politika çerçevesi içinde, zorunluluklar, öncelikler ülkesi olmaktan çıkıp entegre çok boyutlu bir diplomasiye geçiş bağlamında açıkladınız. Şimdi, bu diplomasinin risk ayağında İsrail'i Türkiye'ye küstüreceği ve bunun da dönüp dolaşıp Ermenistan konusunda sağlanmış açılımı baltalayacağı iddiaları var. Bunun en somut örneği Yahudi lobisinin beş büyük kuruluşunun Sayın Başbakana yazdıkları ortak mektup. Bu mektup, son olayla ilgili aynı görüşü paylaşmadıkları ve Yahudi karşıtı bir duruma yol açtığı için hayli ağır ifadeler içeriyordu. Hemen ardından 24 Nisan'daki oylamada Amerika'daki Yahudi lobisinin Türkiye karşıtı bir tavır alabileceği tehlikesi dile getiriliyor. Bu konuda bakış açımız ne olacak?

Davutoğlu — Burada baştaki yönteme dikkatinizi çekmek istiyorum. Bu kaygıdan bahsedenler, şu anın resmini çekiyorlar. Evet, bu doğru bir resim, zira risk her zaman mevcuttur. Ancak, resim daha büyük çekildiğinde, görülecektir ki Türkiye, aynı zamanda, İsrail'in tam güveni ile birlikte Suriye-İsrail doğrudan görüş-

melerini yıllar sonra gerçekleştiren ülkedir. Ayrıca, Türkiye'nin İsrail'i Gazze, Cenin ve Batı Şeria'daki olaylar dolayısıyla tenkit ettiği de unutulmamalıdır. Üstelik bu tavır, AK Parti hükümetiyle de sınırlı değildir. Sayın Ecevit'in çok daha sert ifadelerini hatırlayacaksınız. Türkiye o kadar temiz bir sicile sahiptir ki –nasıl bugün Gazze'deki insanlara sahip çıkmışsa– Avrupa'dan kaçan Yahudilere de sahip çıkmıştır. Hasılı Yahudilerle ilişkilerimizde ne tarihî bir bagajımız var ne de suçluluk duygumuz. Dolayısıyla tenkit edilmesi gerekiyorsa da bu anlamda tenkidi psikolojik bir bariyer olmaksızın yapabiliriz. İsrail'in bölgedeki en önemli barış projeleri içinde Türkiye'nin katkısı olacaksa o da sağlanır. Ancak, tepkinin kime, neye karşı olduğu tanımlanamaz ve alanı genişletilirse bu ciddi bir risk doğurur.

Hasılı, bu kaygı, Türkiye için geçerli değildir; zira bu toplumun tarihinde antisemitizm yoktur; ileride de olmayacaktır. Kültürümüz herhangi bir ırka ya da dine karşı ayrımcı bir politikayı kabul edemez. O halde Türkiye'nin tepkisi, İsrail içinde bile tenkit edilen ve çok ciddi bir muhalefetle karşılaşan Gazze operasyonunadır. Uygulanan politikalara ve sivillerin yaşadığı, nüfusun büyük çoğunluğunu kadın ve çocuklardan oluştuğu bir bölgede büyük bir yıkıma yol açan bir saldırıya gösterilen tepkidir. Amerika'daki Yahudi lobisinin de bunu anlaması lazım. Türkiye'nin, Türk halkının Gazze halkına sahip çıkması Yahudilere de sahip çıkan temiz sicilinin bir gereğidir. Sayın Başbakanımızın, sinagoga yönelik saldırıdan sonra Başhahama geçmiş olsun ziyaretinde bulunarak Türkiye Başhahamım ziyaret eden ilk Başbakan olduğu da unutulmamalıdır. Dünyanın her yerinde her platformda antisemitizme karşı sesini yükselten bir Başbakan olduğu da unutulmamalıdır. Şunu da kimse bekleyemez: Demokles'in kılıcı gibi Ermeni meselesi üzerimizde diye bütün Ortadoğu politikamızı, hatta dış politikamızı bazı kaygılar üzerine inşa edemeyiz. Ermeni meselesi konusunda da en net açılımlar geçen sene bu hükümet döneminde yapıldı.

Fehmi Koru — İki sorum olacak. Birinci sorum şu şekilde: Önce bu eksen meselesi bu bir boşlukta oluyor değil elbette; yani dış politika konusunda kafa yoran insanlar bazı görüntülere bakarak "Acaba Türkiye yön mü değiştiriyor?" diye bir soru soruyorlar. Bu

sorunun hâlâ ortada olması acaba hükümetin kendisini anlatma konusunda yeterince veya beklendiği şekilde bir faaliyet göstermemesiyle ilgili olabilir mi?

İkinci sorum, Amerika ilişkilerine –belki İsrail'le yakın ilişkilere– de girme fırsatı verebilecek bir soru: Türkiye'nin Batı ittifakından kopması, Amerika'yla ilişkilerinin zedelenmesi ya da İsrail'le bugüne kadar sürdürülen yakın ilişkilerin yara alması gibi konular konuşuyoruz. Tersi olabilir mi? Amerika Türkiye'den vazgeçebilir mi? İsrail tek yönlü olarak Türkiye'yi görmezden gelecek politikalar üretebilir mi?

Davutoğlu — İkisi de son derece ufuk açıcı sorular. Ben de açıkçası "Altı yıl içinde neyi tam anlamıyla yapamadınız?" diye bir soru sorulsa, bahsettiğiniz eksikliği birinci eksiklik olarak vurgulamak isterdim; yani yaptıklarımızı hem iç hem de dış kamuoyuna doğru anlatamamak.

Koru — Tabii ki anlatmak çok zor.

Davutoğlu — İki sebeple zor: [1] Millet olarak PR'ı pek yapamıyoruz; çok şey yaparız ama anlatamayız. Bu, bazen karşımızdakilerin önyargısı sebebiyle yansımaz –ki bu çok sık karşılaştığımız bir olaydır. Mesela Şarm el-Şeyh'teki zirveden sonraki basın toplantısında kimse Türkiye'den bahsetmedi. Halbuki zirvenin kapalı oturumunda sekizlerin altısı Türkiye'den uzun uzun bahsettiler ve özellikle ateşkesin sağlanması konusundaki katkılarından dolayı teşekkür ettiler. Başta BM Genel Sekreteri olmak üzere kameralar karşısında bu durumu söylemek ise, bir erdem işidir. Dolayısıyla hiç kimseye yaptıklarımızı söyletmek durumunda değiliz. Söylememeleri bir ön yargıdan, konjonktürden ya da "bizim yapamamamızdan" kaynaklanabilir. Bizim anlatmamayı tercih etmememizin ise, –şu anda bulunduğumuz yeri kendisine borçlu olduğumuz– bir tane doğru gerekçesi var: Türkiye'nin sadakate ve ketumiyete gösterdiği saygı. Mesela Lübnan krizi Katar'da düğümlenene kadar, Şam-Beyrut hattında –duyurma ihtiyacı hissetmediğimiz– gizli bir diplomasi yürüttük. Duyurmadığımız için de güvenilir aktör olduk. Her yaptığı görüşmenin ardından basının önüne çıkan taraflar bir müddet sonra inandırıcılıklarını kaybettiler. İsrail-Suriye görüşmeleri niye Türkiye tarafından

sağlanabildi? Çünkü iki sene boyunca son derece gizli bir diplomasiyle yürütüldü. Basına tek bir sızma olmadı. 90'lı yıllarda bir sürü sızma yaşandığı için görüşmeler çökmüştü.

Kalın — Demek ki şu anda devam eden, fakat dışarıya sızmayan birtakım şeyler var.

Davutoğlu — Gazze diplomasisinin arka planı okunduğunda sonuçlarından bunu çıkarmak gerekir. Bizim her şeyi anlatmamız mümkün de değil. Sadece taraflarla kaç saat görüştüğümüzün rakamlarını versek, gösterdiğimiz çabanın boyutları açıkça görülebilir. Bugün Türkiye'nin etkisinin göstergesi/endikasyonu, iki toplantıya birden çağrılmasıdır. Eğer sürecin hepsini ya da bir kısmını paylaşsaydık, güvenilirliğimiz zedelenirdi. Dolayısıyla "anlatamama"nın boyutlarından biri bu. Fakat diğer yönleri gerçekleştiremediğimiz de bir vakıa.

Türkiye-ABD ilişkileri bağlamında küresel coğrafyanın ortaya koyduğu bir gerçek var: Amerika Birleşik Devletleri coğrafyasının gereği dünyanın ana tarihî olayların ve bugün de temel/belirleyici gelişmelerin yaşandığı Afroavrasya ana-kıtasından uzakta bir ülke. Türkiye ise Afroavrasya ana-kıtasının en optimum merkezinde yer aldığı gibi Asya, Avrupa ve Afrika'yla bağlantıları olan bir ülke. Bu iki ülkenin ittifak ilişkileri bağlamında birbirine duyduğu ihtiyaç tek taraflı değil, çift taraflıdır. Avrupa Birliği açısından da bu tespit geçerlidir; zira tarihi olarak Avrupa merkezli bir güç, Asya'yla bağlantı kurduğu zaman ortaya çıkabilir; Büyük İskender, Roma Devleti, İngiliz ve Fransız sömürgeciliği gibi. Sadece Avrupa'da kalarak büyük devlet olmuş siyasî entite yoktur. Bu bağlamda, Afroavrasya'nın kuzeybatı kenarında yer alması sebebiyle Avrupa'nın bir güç olabilmesinin iki yolu vardır: Çok kültürlülük ve Karadeniz'in kuzeyindeki stepler ya da Boğazlar ve Anadolu üzerinden Asya bağlantısı. Bu açıdan Avrupa'yla ilişkilerimiz de çift yönlü bir ihtiyaç üzerine kuruludur. Bunları bildiğimizde özgüvenle ve bu ihtiyacın doğası gereği "bizim de söyleyeceğimiz var" diyebiliriz. Ama tek taraflı bir bağımlılık ilişkisi gibi gördüğümüzde o andan itibaren söyleyeceğiniz sözün, atacağınız adımın sınırlarına kendiniz teslim olursunuz.

Koru — Türkiye-İsrail ilişkileri nasıl? İsrail vazgeçebilir mi?

Davutoğlu — Hayır; benzer ilişkilerdir. Hatırlarsınız 1978'de Filistin Kurtuluş Örgütü dünyanın her yerinde terörist olarak ilan edilirken Türkiye'de İçişleri Bakanımız bir eylem sonrasında resim vermişlerdi. Türkiye, Batı eksenine en fazla bağlı olduğu düşünülen dönemde, yani 12 Eylül döneminde, NATO'nun en sadık müttefiki olduğu Amerika'yla stratejik ortaklık ilişkisine girdiğinde Kudüs'ün başşehir ilan edilmesi dolayısıyla büyükelçilik ilişkilerini maslahatgüzar düzeyine indirmişti. Türkiye'nin 1978'de FKÖ'yle ilişkileri sürdürmesi, Ankara'da eylem yapanlarla resim verme ihtiyacı bölgesinden kopamamanın bir sonucuydu. Bu örnekleri yanlış gördüğümden veya kıyas yapmak için söylemiyorum. Vurgu yapmak istediğim husus şudur ki, bu örneklere rağmen, İsrail ilişkileri tümüyle yok olmamış; maslahatgüzar düzeyine indikten sonra da Oslo sürecine paralel olarak tekrar en üst düzeye çıkmıştır. Dolayısıyla Türkiye-İsrail ilişkileri bu sirkülasyon içinde değerlendirilmelidir. Geçen sene aynı siyasî aktörlerle Suriye-İsrail görüşmeleri Türkiye'de gerçekleştirilmişti. Dolayısıyla bugün İsrail'in Gazze operasyonunun en üst düzeyde ve her zeminde uluslararası hukuk açısından yanlış olduğunu söyleme hakkına en çok Türkiye sahiptir. Bu ilişkileri de diğer ilişkiler gibi çift yönlü bir ilişkidir.

Türkiye-ABD ilişkileri ve Obama dönemi

Kalın — Türkiye-ABD ilişkilerine geçelim. Konuklarımızın sorularını almadan önce giriş için bir soru sormak istiyorum: Amerika'nın dünyanın diğer ülkeleriyle değil Türkiye'yle de dış politika alanında çatıştığı, sürtüştüğü sıkıntılar yaşadığı bir dönem, Bush dönemi sona erdi. Şimdi Obama'nın açıkladığı birtakım önceliklere baktığınızda Türkiye'nin birkaç yıldır söylediği ve uygulamaya çalıştığı "diplomasiye öncelik verelim, bütün aktörleri sürece katalım" yaklaşımıyla uyum arzediyor. En azından şu ana kadar ki açıklamaları ve yaklaşımları bu yönde. Bu bağlamda –Bush dönemindeki Türkiye-ABD ilişkilerini kısaca değerlendirdikten sonra– en azından şu ana kadar söylenen ve oluşturulan ekip açısından Obama dönemi Amerikan dış politikasını Türk-Amerikan ilişkileri bağlamında değerlendirecek olsanız, neler söylersiniz?

Davutoğlu — Müsaade ederseniz Türkiye-ABD ilişkilerine geçmeden önce Obama döneminin ne ifade ettiğini kısaca zikretmekte fayda var: Soğuk Savaş döneminde demokratlar ile cumhuriyetçiler arasındaki görüş farkları mahfuz kalmakla birlikte çok belirlenmiş bir Amerikan stratejisi vardı. Çift kutupluluğun getirdiği küresel nükleer politikalardan ekonomi politik rekabete kadar küresel bir rekabet vardı. Soğuk Savaş sonrası dönemde, 89'dan bugüne iki dönem yaşadık. Şimdi üçüncü dönemin eşiğindeyiz. Bu bir yönetim değişikliği değil; dönem değişikliği:

[1] 89'dan 11 Eylül 2001'e kadarki ilk dönemde ağırlıklı olarak demokratlar iktidardaydı. Clinton yönetimi vardı. Ama başında baba Bush'un Irak müdahalesi, yani Körfez Savaşı yaşandı. Bu dönemde kullanılan kavramlar *yeni dünya düzeni, özgürlükler, demokratikleşme, insani müdahale hakkı*ydı. Özelikle demokratlar döneminde, insanî müdahale hakkına istinaden iki müdahale yapıldı: Bosna ve Kosova. Bu dönemin psikolojisi şöyleydi: Soğuk Savaşı kazanmış Amerika'nın kendine müthiş bir özgüven vardı ve gerek ilkelerini gerek mekanizmalarını Amerika'nın belirleyeceği tek kutuplu bir dünya meşruiyet kazanmıştı. Fakat Bosna Savaşı dünyada bir travma doğurdu ve Amerika'ya yönelik bir tepkinin doğmasına sebep oldu: "Madem bu kadar güçlüsün yeni dünya düzenini Körfez'de sağlamıştın, niye Bosna'da bunu engellemedin?" sorusu, İslam dünyasını sarsan soruydu. Fakat, Kosova müdahalesiyle ve o dönemde yaşananlarla bahsettiğim bakış açısı belli bir kurumsallık kazandı.

[2] İkinci dönem ise, Bush yönetimiyle başlayan, ama 11 Eylül'den sonra keskinleşen bir dönem. Burada ise özgürlük, yeni dünya düzeni, güvenlik, insan hakları, çok taraflılık gibi kavramlar yerini *devlet güvenliği, tek taraflılık* ve *önleyici savaş* (yani "hiç kimse size saldırmasa da tehlike görüyorsanız saldırma hakkına sahipsiniz") gibi kavramlara bıraktı. Burada da iki müdahale oldu, birisi Afganistan, diğeri Irak. İlk iki müdahale (Bosna ve Kosova) daha insanî nitelikli olduğu için ne kadar uluslararası kabul gördüyse bu iki müdahale de insanî boyut zayıf olduğu ölçüde uluslararası tepkilere sebep oldu.

[3] Şimdi üçüncü bir dönemdeyiz. Bu dönemde Bush döneminin bütün mirası sorgulanacak doğal olarak. Ama birinci dönemde-

kinin aksine, bu dönem demokrat yönetimi özgüven itibarıyla Soğuk Savaşı kazanmış bir yönetim değil; zira Bush döneminin mirasıyla yıpranmış ve neredeyse Irak Savaşını kaybetmiş gibi algılanan bir yönetimi devralıyor. Artık, uluslararası örgütlerde ilkesel ve kurumsal belirleyiciliği veyahut meşruiyeti olan bir ülke değil; aksine ikinci dönemde oluşan algıyı tamir etmesi gereken; hasar tamiri yapması gereken bir ülke.

Bu tespiti yaparsak, şunu söyleyebiliriz ki, böyle bir yönetimin hasar tamirini yapabilmesi ve tekrar Amerika'yı ayakları üstünde itibarlı ve meşru bir küresel aktör halinde doğrultabilmesi için müttefiklere; NATO anlamında değil, *çok taraflılık* anlamında müttefiklere ihtiyacı var.

Bu dönemlendirmeye Türkiye özelinde baktığımızda tablo şu şekildedir: İlk iki dönemde Amerika'daki yaklaşım ile Türkiye'deki bakış açısı ters yönlüdür: Amerika 90'lı yıllarda özgürlükleri, demokrasiyi öne çıkardığında, Türkiye terör dolayısıyla güvenlik konusunda çok sıkı politikalar uyguluyordu. Ayrıca, demokratikleşme trendi söz konusu değildi ve ekonomik krizlerle boğuşuyordu. Dolayısıyla, bu dönemde, Türkiye-ABD ilişkileri de ters yönde seyretti; onların öncelikleriyle bizim önceliklerimiz buluşamadı. İkinci dönemde, yani 11 Eylül'den sonra da benzer bir ters seyir vardı: ABD devlet güvenliği ağırlıklı bir politikaya yönelirken, Türkiye, AB entegrasyon çabasıyla demokratikleşme trendine girdi ve özgürlükler konusunda önemli adımlar attı. Amerika, 90'lı yıllarda Suriye'ye angajman politikası uygularken, Türkiye Suriye'ye düşmandı. Biz angajman politikaları uygularken de Amerika düşman ilan etti. 90'lı yıllarda İran'da Hatemi yönetimi ile Amerika arasındaki ilişkiler yükselirken, Türkiye İran'la gerilimler yaşadı. Bütün komşu ülkelerle sıfır problem politikası geliştirdiğimiz dönemde, Amerika komşu ülkelerimizin hepsiyle bir şekilde sıkıntılar yaşadı. Bunun iç toplumsal psikolojiye de etkileri oldu ve Türkiye'de halk ve devletin bekasını düşünen kesimler, Amerika'nın politikalarını riskli politikalar olarak algıladı. Şimdi öyle bir döneme giriyoruz ki her iki ülkenin yaklaşımı da birbiriyle kesişiyor. Amerika'nın *özgürlük* kavramını yeniden inşaya; çok taraflılığa; angajman politikalarına; diyaloğa ihtiyacı

var. Bizim de tam altı yılda Ortadoğu, Kafkasya ve Balkanlar'da kurduğumuz zemin, bu anlamda, ortak ve paralel bir zemin olacak. Bunu Amerika Birleşik Devletleri'nin yeni yönetimi doğru fark ederse, 24 Nisan kriz olmaktan çıkar. Özellikle Türkiye-Ermenistan ilişkileri düzelme trendine girmişken, Türkiye'nin bu konuda yapacağı katkıyı gözardı etmek stratejik bir körlüktür. Bu körlük Washington'da olur mu? Bazen oluyor; ama bizim vazifemiz bunu olmamasını temin etmek.

Koru — Yeni yönetimle bu anlamda bir temas var mı?

Davutoğlu — 2008'de –özellikle 2008 Sonbaharında– Amerika'ya çok sayıda ziyaret gerçekleştirdik. Mesela hem Sayın Cumhurbaşkanımız hem de Sayın Başbakanımız Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne gitti. Başbakanımız, ayrıca, G-20 Zirvesi'ne katıldı. Değişik heyetlerle iki kere ben de gittim; bu ziyaretlerde hem konferanslar verdim hem de bütün dosyaları Washington'daki yönetimle gözden geçirme imkânı buldum. Bu ziyaretlerin bir boyutu da, geçişi yapacak kadroların önemiydi. Zira onların yeni yönetime devrettikleri dosyalar ve psikoloji, önümüzdeki tabloyu belirleyecekti. Unutulmamalıdır ki dün göreve gelenler kendi özgün politikalarını hemen geliştirip refleks veremezler. Önlerine gelen dosyalara göre hareket ederler. Türkiye, bu sebeple, her düzeyde çok yoğun çaba gösterdi. Ortadoğu'daki gelişmeler konusunda da uyarıcı mesajlar verdik. Hep dediğimiz şey şuydu: "Eğer 2009'un ilk iki üç ayını kurtarabilirsek 2009'u kurtarırız. 2009'u kurtarırsak önümüzdeki beş yılı kurtarırız." Bu Ortadoğu ve uluslararası ilişkilerde ne kadar doğruysa, Türkiye-ABD ilişkilerinde de o kadar doğru. Önümüzdeki üç dört ayı kurtarabilirsek, iyi bir iletişim ve karşılıklı anlayışla konuşup planlayabilirsek 2009'un geri kalanını kurtarabiliriz.

2009'da bütün Ortadoğu önemli, ama Irak hâlâ en doğrudan gündemimiz olacak. Irak konusunda önümüzde uzun bir yol var. Burada da Türkiye ile Amerika'nın yolları kesişecek. Bu sebepledir ki ilk iki dönemle karşılaştırıldığında bu yeni dönemde Amerika'nın ihtiyaçlarıyla Türkiye'nin çevre bölgelerde kurduğu etki zemini arasında bir çatışma değil bir paralellik olduğu kanaatindeyim. ABD, bunu doğru değerlendirirse, çevremizdekileri

kaosu da belirsizlikleri de ortadan kaldırır; daha istikrarlı bir dönemin önünü açarız.

Ermeni tasarısı ve Türkiye-ABD ilişkileri

Bereket — Amerika'yla ilişkiler başlığında Ermeni tasarısıyla ilgili bir şey sormak istiyorum: Sizin hissiyatınızı merak ediyorum. Washington'daki hava yazılıyor çiziliyor görüyoruz; sanki "bu sefer Amerika'daki Ermeni lobisi gerçekten bu tasarıyı geçirebilir mi" diye kaygı var. Sizin hissiyatınız ne yönde?

Kohen — Ermeni meselesinde iki husus var: Biri kongreden tasarının geçip geçmemesi; diğeri 24 Nisan'da Başkanın mesajında *soykırım* terimini kullanıp kullanmayacağı.

Karan — Tasarı olmasa dahi, Başkanlık açıklamasında soykırım kelimesinin kullanılacağından bahsediliyor.

Kohen — Türkiye ile Obama'nın Amerikası arasında bahsettiğiniz gibi bir stratejik yakınlaşma olma ihtimali büyük. Obama'nın ve ekibinin şimdiye kadar ortaya koyduğu görüşlerin ışığında böyle bir sonuç çıkarılabilir. Ancak Ermeni meselesi, 24 Nisan'da önüne çıkarsa, o zaman, bütün bu stratejik işbirliğini bir tarafa iterek Ankara'dan gelecek tepki Türkiye-ABD ilişkilerini başka bir mecraya sürükler mi?

Davutoğlu — 2003'ten itibaren ifade ettiğim gibi komşu ülkelerle sıfır problem ilişkisi bağlamında iki önemli mesele var: Güney Kıbrıs Rum yönetimi ve Ermenistan meselesi. Ermenistan meselesi konusunda adımlar atılması, Karabağ'da belli gelişmelerin olmasına bağlıydı. Kafkas krizine bu kadar çabuk müdahil olmamızın sebebi de bu sorundu; zira Gürcü-Oset geriliminin hem Gürcü-Rus gerilimine dönüşmekte olduğu hem de bu gerilimin Güney Kafkasya'da Azeri-Ermeni gerilimine ve bir anlamda Ermenistan-Rusya karşısında Azeri-Türk-Gürcü gibi bir bloklaşmaya yol açabileceği ve bu durumun ciddi sıkıntılar getireceğini fark ediyorduk. Dolayısıyla bölgede bir rehabilitasyon ihtiyacı vardı. Bütün bunlar göz önüne alındığında, söz konusu adım atılırken, iki hedef birden gözetildi.

Koru — Peki Ermenistan'la bu yakınlaşmada neler yapılabilir, hükümet ne yapmayı düşünüyor? Ayrıca, bu yakınlaşmanın başarılı olup olamayacağı konusunda bir öngörünüz var mı?

Davutoğlu — Bu sorunun çözümü için geçtiğimiz senelerde de adımlar atıldı: 2005'te ortak tarih komisyonu kurulması teklif edildi; ondan önce de gizli diplomasiyle yürütülen temaslar vardı. Bu temasların hemen hemen tümünde Türkiye'yle Azerbaycan arasında da bir iletişim vardı. Hatırlarsanız İstanbul'daki 2004 NATO Zirvesi'nde Dışişleri Bakam Abdullah Gül'ün organizasyonunda Ermeni ve Azeri dışişleri bakanları buluşmuştu. Bu toplantılar, birkaç kere tekrar edildi. Ayrıca Ermenistan'a birçok kolaylıklar sağlandı. Kısacası, ilişkilerin yumuşatılması yönünde bir tavır sergiledik.

Fakat, diaspora ayrı bir kavram. Bu bağlamda, Yahudi diasporası ile Ermeni diasporasının tutumları çok farklı. Yahudi diasporası İsrail'in yaşaması için ve İsrail'in güçlü bir ülke olabilmesi için her türlü fedakârlığı yapar. Ermeni diasporası ise, Ermenistan'ı desteklenip güçlendirilmesi gereken bir ülke gibi görmüyor. Onun için Ermeni diasporasının gündemi Ermenistan'ın gündemi değil. Ermenistan'daki insanların nasıl yaşadıkları, ne tür problemlerle karşı karşıya kaldıkları gündemlerinde yok. Bu farklılık dolayısıyla tek başına Ermenistan'la ilişkileri iyileştirmek, Fransa'da ya da Amerika'daki diasporanın tutumunu değiştirmek anlamına gelmiyor. Bu risk her zaman vardır. Ama makul ve ne diyelim açık görüşlü bir Amerikan yönetimi, sadece Ermeni diasporasını tatmin etmek gibi bir amaç taşımamalı; zira Ermenistan'ın Kafkasya dengelerinde nerede yer alacağıyla ilgili de tutum belirlemek durumunda. Eğer Türkiye-Ermenistan ilişkileri düzelirse Kafkasya'daki dengeler yeniden kurulur. Ama bu olmaz da Türkiye-Ermenistan ilişkileri bozulursa, Kafkasya'daki risk çok daha olağanüstü boyutlara gelir. Bu anlamda, Obama yönetiminin önünde stratejik bir yol ayrımı var. Biz üzerimize düşeni yaptığımız kanaatindeyiz. Ermenistan'la yakınlaşmak konusunda attığımız adımlara karşı taraftan uygun karşılıklar gelseydi, diplomasi trafiği devam edebilir, belki de Ekim ayında çok somut neticelere ulaşılabilirdi. Yavaşlık Türkiye'den kaynaklanmadı; bunu taraflar da biliyor.

Bu noktada diaspora konusunda çok az fark edilen bir adımı hatırlatmak isterim: Türkiye, diaspora liderlerini Hrant Dink'in cenazesine davet etti; onlar da geldiler. Zira bazı sorunlar

Türk toplumunu tanımamaktan kaynaklanıyor. Bu bağlamda, Ermenistan'ın ihtiyacı Türkiye'yle iyi ilişkiler kurmak, diasporanın ihtiyacı ise Türk halkını daha iyi tanımaktır. Hiç şüphesiz bu da biraz zaman alacak bir mesele. Ancak, Amerikan yönetiminin stratejik bakış açısıyla bakacağını ve 24 Nisan'ı kritik bir eşik gibi önümüze getirmeyeceğini ümit ediyoruz. Getirilirse, açıkçası, iki tarafında kaybedeceği tablolar çıkabilir.

Kohen — Bu Ermenistan açılımı gibi Ermeni diasporası için de bir açılım düşünüldü mü?

Davutoğlu — Olabilir; ama bu da çift taraflı bir şey. Buna zaman tanınması lazım. Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin düzelmesine paralel olarak diğer adımlar da atılmalı. Bizim hiçbir tarihi bagajı sürekli sırtımızda taşıyarak geleceğe bakma lüksümüz yok. Bütün bu ilişkileri yeniden tanımlamaya ihtiyacımız var. Burada da çift taraflı kazanmaya dayalı bir oyun planı sergilemeliyiz. Amerika'nın vakitsizce atacağı bir adım bu oyun planını zedeler. Amerika'daki yetkililere bu net olarak ifade edilmiştir. Onlar da bunu çok iyi biliyorlar, görüyorlar; zira bölgeyi çok iyi okuyan tecrübeli diplomatlar var. Belli bir zaman tanırsa, Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin düzelmesinden hem Ermenistan hem Türkiye hem de Amerika kazanır. Dolayısıyla Amerika'dan üç taraflı kazanımı öngören bir politika bekliyoruz.

İsrail-Suriye görüşmeleri ve İsrail'in Gazze saldırısı

Kalın — Son turda isterseniz Gazze'yi konuşalım; o süreçte yaşanan diplomatik gelişmelerin günbegün içindeydiniz. İsterseniz bu meseleyi biraz açalım, ardından Ortadoğu siyasetinde ve Ortadoğu barış sürecinde Gazze Savaşının ne anlama geldiği üzerinde durabiliriz: Sonuçları neler olacak?

Davutoğlu — 2008'deki üç önemli gelişme, Mart ayından itibaren bölgede bir barış havası estirmişti: Lübnan barışı, Suriye-İsrail dolaylı görüşmeleri ve İsrail'le Hamas arasındaki ateşkes. Bu bize altı ay kazandırdı ve bu altı ay içinde bu gelişmelerin üçü de birbirini destekleyen etkiler yaptı: Suriye-İsrail dolaylı görüşmeleri ve Lübnan barışı olmasaydı İsrail-Hamas ateşkesinin sağlanması zordu. İsrail-Hamas çatışması sürseydi, diğerleri bozu-

lurdu. Onun için Suriye-İsrail görüşmeleri başladığında taraflara söylediğimiz en önemli ilkesel önceliklerden bir tanesi, Gazze ve Lübnan'da sükûnetin sağlanması ve bu konuda herkesin dikkatli olmasıydı. Çünkü barış çabaları, Ortadoğu'da, ancak sükûnet ortamında sürdürülebilir. Ekim 2008'den itibaren yaşanan gelişmeler, Aralık ayına doğru hepimizi tedirgin eden bir konjonktür oluşturmuştu. Bu gelişmeler, İsrail-Hamas arasında yapılan ateşkesin süresinin sonuna doğru yaklaşılması; Mısır'ın 10 Kasım'da el-Fetih ile Hamas arasındaki müzakerelerde başarısız kalması ve ulusal uzlaşının temin edilmemesi ve İsrail'deki yönetim bunalımı ve sonucunda Olmert'in genel başkanlığı bırakması dolayısıyla Suriye-İsrail dolaylı görüşmelerinde yaşanan aksamaydı. Bu sebepledir ki Türkiye olarak bütün önemli Batı başkentlerinde ve bölgede gerçekleştirdiğimiz birçok temasta kritik döneme girdiğimizin alarmlarını verdik; hatta hatırlarsanız *Le Monde*'a verdiğim mülakatta, Hamas dâhil bölgedeki bütün aktörlerle konuşulması gerektiğini söylemiştim; *The Washington Post*'a verdiğim mülakatta da bölgede arka arkaya yapılacak çok sayıda seçimi hatırlatarak domino etkisinden sözetmiştim. Mesela Ocak ayında Filistin'de başkanlık seçimi vardı.

Kalın — Bu seçim ertelendi.

Davutoğlu — Bir açıdan yaşanan olaylar sebebiyle ertelendi. Zaten, yaşanan olayların bir nedeni de, ulusal uzlaşının sağlanamamasıydı. Normal şartlarda bir başkanlık devir teslimi olsaydı; belki de bu olaylar yaşanmayacaktı. Fakat, gerek Mısır'ın teşebbüsleri gerekse uluslararası toplum bunu temin edemediği için Filistin yönetimindeki ikilik, ateşkesin sürdürülmesine imkân tanımadı. İsrail seçimleri ve İsrail içinde sağ kanadın yükselişi, bu arada Obama yönetiminin iş başına gelişi ve Lübnan seçimleri tansiyonun yükselmesine yol açtı.

Diğer seçimler de Irak'taki yerel ve genel seçimler. Haziran ayında İran seçimleri. Afganistan seçimleri ve –kenardaki ülkeler olsa da bölgeyi etkileme kapasitesi olan– Sudan ve Hindistan seçimleri.

Böyle bir konjonktürün bölgede hem büyük bir avantaj oluşturabileceği kanaatindeydik hem de büyük bir risk. Avantaj şuydu: Eğer bu seçimler sağlıklı yapılır ve bölgede devir teslim törenleri demokratik şekilde yürürse bölgenin demokratikleşmesinin önü

açılır. Şimdi ne söylenirse hangi hukuk argümanı olursa olsun Filistin'deki problem siyasal meşruiyet problemidir. Mahmud Abbas'ın cumhurbaşkanlığı geçerlidir; ama hükümet teknokrat bir hükümet; halktan oy alarak gelmiş bir hükümet değil. Şimdi bunu bütün bölgeye sirayet ettirebilirsiniz. Bu tehlikeleri gördüğümüz için bütün taraflar nezdinde Türkiye her türlü etkin teşebbüsü yapmıştır; hatta Başbakanımız Olmert'le uzun bir görüşme yaptı. Bu görüşme etrafında spekülasyonlar yapıldığı için burada söz konusu görüşmeye de açıklık getirmekte fayda mülahaza ediyorum:

Bu görüşme, İsrail-Suriye görüşmelerinin beşinci raundunda yapıldı. Dolaylı yapılan bu görüşmelerde, tarafların kanaatlerini diğer tarafa aktarıyorduk. Tabii ki hem Olmert'le hem de Suriye Devlet Başkanı Beşşar Esad ve Dışişleri Bakanı Velid Muallim'le telefon görüşmesi yapıldı. Karşılıklı olarak dört tur telefon görüşmesinde, tarafların aktardığı kanaatleri diğer tarafa iletiyorduk. Bu da görüşmelerin uzamasına sebep oluyordu. Üzerinde çalıştığımız metin, doğrudan görüşmelere geçmek içindi. Bu doğrultuda yürüttüğümüz görüşmeler neticesinde –Başbakanımızın da ifade ettiği gibi– metin üzerindeki çalışmalarda sona çok yaklaşılmıştı. Gazze operasyonun gerçekleştiği geceden bir gün önceki gecenin geç vakitlerine kadar bizzat bendenizin yürüttüğü bir telefon trafiğiyle anlaşmazlık giderilmeye çalışıldı ve tek bir kelime dışında metin üzerinde ittifak sağlandı. Eğer bu noktada başarı sağlansaydı, bütün bölge sağlıklı bir seçim süreci yaşayacaktı.

Bereket — Fakat olmadı. şimdi Gazze oldu. Domino taşları karanlık tarafa mı devrildi?

Davutoğlu — Bölgedeki yükselen tansiyonu biliyorduk. Bu konuda duyduğumuz kaygıyı Başbakanımız da aktardı; hatta Hamas-el-Fetih görüşmelerinde Mısır'ın yürüttüğü çabaları takdir ettiğimizi ama tansiyonun yükselmekte olduğunu, yapabileceğimiz şeyler konusunda da her türlü katkıya hazır olduğumuzu ifade ettik. Şimdi Türkiye, yaklaşan problem alanlarını gördüğü için bir inisiyatif aldı ve o aşama gerçekleşmeyip ertesi gün, daha bir gün önce telefon diplomasisi yürüttüğünüz İsrail'in Gazze'ye yönelik saldırıyı başlatması, Türkiye tarafından kabul edilebilir bir tutum değildir.

Koru — Saldırmaya hazırlanan bir ülkenin Başbakanının barış amaçlı bir görüşmenin dördüncü beşinci ayağına gelmesi tuhaf değil mi?

Davutoğlu — Bu karşılıklı saygı içinde yürütülen bir diplomasi. Dolayısıyla kimseyi ilzam etmemiz doğru olmaz. Spekülasyon yapmamız da bizim açımızdan doğru değil. Herhangi bir dönemde herhangi bir barış teşebbüsüyle ilgili bir girişim olsa Türkiye ön yargısız olarak buna yaklaşır. Biz genel olarak bölgede çıkabilecek problemlerin engellenmesi için adım atılması gerektiğini düşünüyorduk. Sadece o konuda değil diğer alanlarda da adımlar attık. Hatırlarsınız Sayın Mahmud Abbas'ın özel temsilcisi Ankara'ya geldi ve el-Fetih yönetimi ile Hamas arasında görüşmeler için bizden yardım talep edildi. Biz de Mısır'ın çabalarına destek vermek üzere her türlü yardıma hazır olduğumuzu söyledik; zira Mısır'ın yürüttüğü görüşmelere alternatif bir şey ortaya koymak, Türkiye-Mısır ilişkileri ya da bölge dengeleri açısından sağlıklı olmazdı. Dolayısıyla ortada çok ciddi bir diplomatik hareketlilik vardı. Ama İsrail, Türkiye tarafına Gazze'ye yönelik bir harekât başlatacağını herhangi bir şekilde ima dahi etmemiştir. Kendileri sonra mı karar verdiler, bilemiyorum. Bizim bu konularda spekülasyon yapmamız doğru olmaz.

Bereket — Bundan sonrası için bir şey soracağım: İsrail'in Gazze operasyonuyla domino taşları istemediğimiz bir yöne devrildi. Önümüzde Ortadoğu için çok önemli seçimler var. Nasıl görüyorsunuz, yani karanlık tarafa doğru mu evriliyor?

Davutoğlu — Eğer Filistin uzlaşmasını sağlayabilseydik, Suriye-İsrail görüşmelerini doğrudan görüşme yapılan bir aşamaya getirebilseydik, birçok süreci garanti altına almış olacaktık. İsrail'de daha tansiyonu düşük bir seçim olacaktı. Lübnan'ın olumsuz etkilenmesi engellenecekti. İran seçimlerine sükûnetle gidilen üç beş ay olacaktı. Obama yönetimi önünde daha az problemli bir dosya bulacaktı ve angajman politikalarını daha kolay uygulayabilecekti. Bu angajman politikalarına Suriye, İran ve Hamas da dâhildi. Çünkü bizim ilkesel olarak benimsediğimiz husus, bölgede hiç kimsenin dışlanmamasıdır. Bu sürece Hamas'ı da dâhil ediyoruz. Çünkü Hamas'ın şu anki pozisyonu seçim yoluyla meşruiyet almış bir yapıdır; aynı zamanda işgal bitmeden Gazze ve Batı Şeria'daki

psikolojik ortamın –Hamas olsun olmasın– değişeceği kanaatinde değiliz. Bu tabloyu net görmemiz lazım. Ortadoğu'da kalıcı bir barışın bütün unsurları, yani Lübnan, Suriye ve Filistin ayakları teşekkül etmeden, bu coğrafya her türlü örgütlenmeyi bünyesinde barındırır. O halde İsrail, ya barışa doğru gidecek stratejik bir tercih yapacak ya da bu olayların tekerrürü şu veya bu dönem geçtikten sonra yeniden gündeme gelebilecek.

Biz 27 Aralık sabahı bu operasyon haberi aldığımızda, şu soruyu sorduk: Mademki domino etkisi, bütün uyarılarımıza ve uluslararası basındaki açıklamalarımıza rağmen *olumlu* yönde seyretmedi, o zaman bunu nasıl kontrol altına alabiliriz? Gelişmelerin *olumsuz* yönde seyretmesinin sorumlusu olmasak da oyunun nasıl seyredeceğini, kendi gücümüzü kullanarak belirleme sorumluluğu hissettik. Bu bağlamda, Başbakanımız hemen ertesi günden başlayarak yoğun bir telefon diplomasisi gerçekleştirdi. 29 Aralık Pazartesi günü, Mısır Dışişleri Bakanı Ebul Geyt Ankara'ya geldi. 30 Aralık'ta Katar Başbakanı, Ankara'ya geldi ve kendi perspektiflerini bize anlattı. Aslında, Mısır Dışişleri Bakanı gelmeden önce, bölgeye bir tur yapmaya karar vermiştik. Çünkü tespitimiz şuydu: Bu sadece İsrail-Hamas çatışması değil; süratle yayılabilecek potansiyele sahip bir kriz ve Arap dünyasını bölecek; bir sonraki aşamada İsrail-Suriye, İsrail-İran gerilimlerine de sıçrayabilecek bir çatışma. Türkiye'nin böyle bir süreçte kayıtsız kalması mümkün değildi. Sayın Başbakanımızın yaptığı tur da bu kaygıları dikkate alarak ılımlı ve iki kanatta olan ülkelere yapıldı: Suriye, Ürdün (Ürdün'de Filistin yönetimiyle de görüşüldü), Suudi Arabistan ve Mısır [31 Aralık 2008-1 Ocak 2009]. Böylece bütün bölgenin nabzı tutuldu. Türkiye'ye döndükten sonra, iki üç gün içinde, Başbakanımızın talimatıyla iki kere Suriye'ye gittim; gerek Suriyeli yetkililerle gerekse Hamas'la doğrudan ateşkese gidecek süreç nasıl idare edilir görüşüldü. Ondan bir gün sonra [5 Ocak] Suriye Dışişleri Bakanı Ankara'ya geldi. Ardından, Sarkozy'nin daveti üzerine tekrar Şam'a gidildi [6 Ocak]. Aynı gün, Dışişleri Bakanımız BM Güvenlik Konseyi'ndeki toplantılara katılmak için New York'a gitti. Dolayısıyla alanda hem Hamas, el-Fetih ve ilgili Arap ülkeleriyle hem de Avrupa, İsrail ve uluslararası çevreyle ilişkide bulunan bir ülke

konumu kazandık. Ertesi gün Solana, Ankara'ya geldi [7 Ocak] ve Gazze'deki son gelişmelerle ilgili olarak muhtemel bir çözümün ana unsurları görüşüldü. İran Cumhurbaşkanı Mahmud Ahmedinejad'ın Ulusal Güvenlik Danışmanı Said Celili [7-8 Ocak] İran'ın perspektifini bize sunmak üzere Ankara'ya geldi. Bütün bu veriler toplandıktan sonra 8 Ocak gecesi Hüsnü Mübarek ile Başbakanımızın gerçekleştirdiği bir telefon görüşmesine istinaden bir heyetle ertesi gün bölgeye gittik ve yaklaşık dokuz gün bölgede kalarak Suriye-Mısır arasında mekik dokundu. Bu, hem Suriye-Mısır ilişkileri hem de el-Fetih-İsrail-Hamas üçgeni açısından önemlidir. Çünkü Filistin'e bir çözüm ancak bu yolla sağlanabilir. Bu arada yine Başbakanımızın özel bir temsilcisi, biz Şam'dayken İsrail'e gitti. Daha sonra kendisi Kahire'ye geçtiğimizde bize intikal etti ve Kahire'de bütün dosyayı toparladık; tarafların görüşlerini muhtevi bir çözüm önerisini oluşturduk. Burada şu hususa dikkat edilmelidir ki, bu görüşmeleri o zaman dile getirmedik; zira nihai kertede ateşkes sağlamaya çalışıyor; uluslararası bir PR faaliyeti yapmıyorduk.

Bizce uygulanabilir bir planı taraflara sunduk; taraflar da olumlu görüşler beyan etti. Bütün tarafların üzerinde anlaşacağı bir anlaşma olması önemliydi, zira tek taraflı ateşkes bazen çatışmadan daha da risklidir: İsrail askerleri Gazze'deyken tek taraflı ateşkes, her an çok daha kapsamlı bir provokasyona sebep olabilirdi. Suriye'ye intikal edilerek [18 Ocak] çift taraflı ateşkesin zemini sağlandı. Hamas bütün Filistinli fraksiyonlarla görüşerek ertesi gün Şarm el-Şeyh Zirvesinden önce bizimle zamanlaması planlanmış şekilde, Sayın Cumhurbaşkanımızın Şarm el-Şeyh'e inmeden hemen önce ateşkes ilan etti [19 Ocak].[28] Bu tecrübeyi alanda yaşayan bütün taraflar biliyorlar ve takdir ediyorlar ki Türkiye yapabileceğinin azamisini yapmaya çalışmıştır. Bütün taraflarla diyaloğunu sürdürmüştür.

Kalın — Kızınız pek öyle düşünmüyor herhalde.

Davutoğlu — Kızım doğrusu düşünmüyor.

28 İsrail 17 Ocak'ta tek taraflı olarak ateşkes ilan etmiş, ancak bunu ihlal etmişti. Hamas ve İsrail'in birlikte ilan ettikleri ateşkes tarihi ise 19 Ocak 2009'dur.

Kalın — Basına yansıdığı kadarıyla "Baba sen güya işini yapıyorsun ama çocuklar ölmeye devam ediyor; eve gelme!" diye bir serzenişte bulunmuş herhalde.

Davutoğlu — Kızım ben bu göreve başladığımda üç yaşındaydı. Şimdi dokuz yaşında; önümüzdeki günlerde doğum günü var. Daha hiçbir doğum gününde veya herhangi bir özel gününde beraber olamadık. Onun için sürekli serzeniş halindeydi. Bir tek bu olayda bir günlük İstanbul'a geldiğimde, "Hâlâ çocuklar ölüyor. Eve gelme baba" dedi.

Koru — Türkiye tarafının verdiği fotoğrafın İsrail tarafından rahatsızlık kaynağı olarak görüldüğüne dair basında bazı değerlendirmeler yapıldı, birtakım şikayetler dile getirildi: "Türkiye Hamas'la çok yakın bir fotoğraf halinde. Dolayısıyla da İsrail'le önceki ilişkilerinden uzaklaşmış bir görüntü çiziyor." Gerçekten şikayeti gerektiren bir durum var mı?

Kohen — Bir de Başbakanın sözlerinden Türkiye'nin Abbas'ı karşısına aldığı şeklinde bir algı oluştu. Dolayısıyla bu arabuluculuk aslında çok zor bir misyondur. Herkesi tatmin etmek mümkün değil. Bu bağlamda bu ateşkes –öyle zannediyorum ki– ne Abbas'ı ne de İsrail'i tatmin etmedi. Batılılar da biraz böyle soğuk baktılar. Bir de Suriye Cumhurbaşkanı verdiği demeçte: "Hamas tarafını biz üstlendik biz yaptık" diyor. Herkes bir yerden kredi koparmaya çalışıyor.

Karan — Türk basınında daha çok İsrail basınına dayanarak şöyle iddialar ortaya çıktı: Türkiye Konya'daki tatbikat bölgesiyle ilgili anlaşmayı bozmak ya da silah alımlarını durdurmak gibi başlıklarla İsrail'i tehdit etti. Bunların doğruluk payı perde arkasında var mı?

Davutoğlu — Maalesef haberlerde bazen yönlendirmeler, yanlış aktarımlar oluyor. Mesela Mısır'da son çıkan bir habere göre bizim heyetin görüşme talebini İsrailli ve Mısırlı yetkililer kabul etmemiş. Ertesi gün bunun düzeltmeleri gerekli taraflarca yapıldı. Çünkü böyle bir şey söz konusu değil. Şimdi burada da Türkiye'nin tutumu net. Biz meseleyi ne bir PR faaliyeti olarak değerlendirdik, ne de herhangi bir şekilde bir manipülasyon ya da yönlendirme çabası içinde olduk.

Kohen Ne amaçla yapıldı?

Davutoğlu — Başta söylediğim amaçla: Bu bölgedeki istikrarsızlığın hepsi bizi etkileyecek. Filistin meselesi sadece iki tarafı etkilemiyor; bölgeyi ve dünyayı etkiliyor. Hangi olay Cumhuriyet tarihi içinde –Kıbrıs meselesi hariç– Türk toplumunu sağ ve soluyla bu derece tepki vermeye sevk etmiştir. Türk halkının bu psikolojisi bir şeyi yansıtmıyor mu? Bir şey ifade etmiyor mu? Solcusu sağcısı, değişik siyasî görüşlere sahip herkes Gazze'de yaşananlar, Gazze halkına sahip çıkma konusunda bir ortak zeminde buluştu. Herhangi bir liderin gerek toplumun psikolojisine gerekse bölgenin vicdanına yabancılaşmasını kimse beklememeli. Dolayısıyla bizim İsrail'e verdiğimiz tepkinin son derece insanî, son derece doğal bir yönü var.

Bereket — Başbakanımızın sözleri sizi diplomasi masasında İsrail'e karşı ne kadar zorladı? Ne kadar zorlamadı? Bir etkisi oldu mu?

Kalın — Ya da şöyle de soralım: Daha ileri şeyler de söylendi mi? Kapalı kapılar ardında bazı şeyler daha açık net konuşulur.

Davutoğlu — Bütün görüşmelerin arka planını vermemiz mümkün değil. Ama söz konusu açıklamalar, temasları yürütürken bizim için özel bir problem teşkil etmedi. Çünkü gösterdiğimiz o kadar çaba sonrasında ortaya çıkan tablo, devletler arasındaki ilişkiler bağlamında tepki gösterilmesini gerektiren bir tablodur. Zira Suriye-İsrail dolaylı görüşmeleri başlarken, bütün çevredeki problem alanları –özelikle de Gazze ve Lübnan– sakin olacak diye bir mutabakat içinde hareket edilmişti. Ayrıca, Suriye-İsrail görüşmelerindeki asıl hedefimiz, sadece ikili bir barışın sağlanması değildi, bölgede yeni bir dönemin başlamasıydı. Fakat, bir anda kurduğumuz, inşa ettiğimiz binadan bir taş hoyratça çekildi.

Koru — Niye çekildi o taş?

Davutoğlu — Onun üzerinde çeşitli yorumlar yapılabilir. Ben tek bir faktöre bağlanabileceği kanaatinde değilim. Birçok şey etki etmiş olabilir.

Kohen — Bugün arabuluculuk konusunda hem Hamas hem de Abbas nezdinde kredibilitemiz var mı?

Davutoğlu — Hiç tereddüdünüz olmasın. Sayın Abbas'la temas, Sayın Cumhurbaşkanımızın da bulunduğu ortamda hem kendisiyle hem de heyetiyle gerçekleşmiştir. Bizden de talepleri ulusal uzlaşı faaliyetinde en etkin şekilde yer almamızdır.

Ortadoğu'da şu anki tabloda, Türkiye'siz oyun kurulamaz. Herhangi bir oyun kurulabilir ama Türkiye'nin katkısına herkesin ihtiyaç hissedeceği bir ortam vardır. Bu İsrail için de, Hamas için de, Suriye için de geçerlidir. Çünkü arabuluculuk konusunda tek problem İsrail'le Hamas arasında değil; Mısır ile Hamas arasında da bir güven problemi var. Mısır olmadan herhangi bir şekilde Gazze'ye ulaşma şansınız yok. Ayrıca, Mısır ile Suriye, el-Fetih ile Hamas arasında da güven problemi var. Türkiye'nin dokuz gün süren mekik diplomasisiyle ve öncesinde yaptığı şey, bütün bu ilişkileri yumuşatma görevidir. Bütün bu dönemde İsrail, Suriye ve Hamas'la aynı anda görüşebilen iki ülke vardı; biri Türkiye, diğeri Mısır. Ama söz konusu iki tarafla ve diğer taraflarla güven ilişkisi içinde, hiçbir ulusal çıkar gözetmeksizin konuşabilen tek ülke, Türkiye'ydi. O bakımdan arabuluculuğumuz zarar görmediği gibi, çift taraflı ateşkesin gerçekleşmesindeki gerçek katkının Türkiye olduğunu bütün taraflar biliyorlar. Sayın Moratinos'un ve Solana'nın Brüksel'de ve İspanya'da verdiği demeçler de bu husus açıkça ifade edilmiştir: Bu ateşkes, Türkiye'nin çabalarıyla gerçekleşmiştir ve Avrupa Birliği, Türkiye üzerinden bu ateşkese müdahil olmuştur.

Mekik diplomasisi dokuz gün sürdü, Sayın Başbakanımızın "Bütün dünyaya bir Türk planı ilan ediyoruz" dediğini gördünüz mü? Herhangi bir yetkilinin gelişmelerin detayıyla ilgili basını bilgilendirdiğini gördünüz mü? Çünkü biz herhangi bir prestij peşinde değiliz. Bölgede bir yangın başlamıştır. Bir saat önce ateşkes yapılsa, istatistikler itibariyle on insan kurtarıyorsunuz. Bu bizim insanî görevimiz. Türkiye, Mısır'a da Suriye'ye de çatışan taraflara da her türlü katkıyı vermeye hazırdır. Sonunda bir prestij elde etmek peşinde değildir.

Kohen — Yani misyon ruhu bu öyle mi?

Davutoğlu — Evet, misyon ruhu. Bu prensibe de sonuna kadar riayet ettiğimiz taraflar nezdinde bilinmektedir.

Kohen — Türkiye halen devrede mi?

Davutoğlu — Yemen Devlet Başkanının bize de taraflara da ilettiği bir mektup vardır. Bundan sonra bütün Filistin uzlaşı sürecinin Türkiye, Mısır ve Suriye tarafından yürütülmesi teklifi. 90'lı yıllarda Ortadoğu'yla ilgili hiçbir zeminde biz yoktuk. Bugün ise herhangi bir yerde konu açıldığında veya herhangi bir platform oluştuğunda ilk akla gelen ülke Türkiye'dir. Bugün de arabuluculuk için uygun zemin var ve önümüzdeki yıl Ortadoğu'daki her gelişmede Türkiye'nin artan rolünü herkes görecek.

Türkiye'nin Uluslararası Konumu

Riz Khan, *Al Jazeera*
7 Nisan 2009
Çeviri: Özgür Dikmen

Riz Khan — Merhaba, hoş geldiniz. Komşularla sıfır sorun politikası iyi bir fikir gibi görünüyor her ne kadar çok pratik durmasa da. Zira İran, Irak, Azerbaycan, Ermenistan ve Suriye gibi ülkelerle komşu olan Türkiye'nin komşularıyla tüm sorunlarını ortadan kaldırabileceği oldukça iddialı bir düşünce. Yıllar boyunca Türkiye, Avrupa Birliği'ne odaklandı ve Ermenistan'la ilişkileri oldukça gergindi. Ancak son zamanlarda bu seküler ülke kendini Afganistan ve Pakistan'da, Ortadoğu'nun sorunlu noktalarında kilit roller üstlenirken buldu. Şimdilerde ABD Başkanı Obama'nın Türkiye'yi kendi programında ayrıcalıklı bir yere koyduğunu, ilk büyük yurtdışı gezisini Türkiye'ye yapmasından anlıyoruz. Ankara'nın etkisi daha da artabilir. Bugünse Türkiye'nin ne ölçüde etkin bir bölgesel güç olabileceğini ve Ortadoğu'yla Batı arasında oluşan büyük boşluğu doldurup dolduramayacağını tartışıyoruz.

Türkiye'nin uluslararası çıkarlarının derinliğini incelemek üzere, Türkiye'nin şu anki dış politikasının mimarı olarak kabul edilen kişiyi konuk ediyoruz. Siyaset bilimi uzmanı Ahmet Davutoğlu, Türkiye'nin siyasî liderliğine yön veren *Stratejik Derinlik* ve *Alternative Paradigms* gibi kitapların yazarları. Davutoğlu 2008'de büyükelçi oldu ve bugüne dek Başbakanın dış politika danışmanı olarak hizmet verdi. Sayın Büyükelçi, geldiğiniz için teşekkürler.

Ahmet Davutoğlu — Teşekkürler.

Barack Obama ve Türkiye-ABD ilişkileri

Khan — Başta da söz ettiğim gibi yeni Türk dış politikasının mimarı olarak biliniyorsunuz. Büyük ölçüde programı siz ayarlıyorsunuz. Başkan Obama'nın Türkiye gezisini nasıl değerlendiriyorsunuz? Washington'a Beyaz Saray'la görüşmek ve detayları şekillendirmek için gittiniz. Her şey beklediğiniz gibi miydi?

Davutoğlu — Bunun tarihî bir olay olduğunu düşünüyorum. Soğuk Savaş boyunca Türkiye ve ABD arasındaki ilişkiler oldukça etkindi. Ancak, Soğuk Savaştan sonra tercihlerimiz ve önceliklerimiz bazı konularda farklılaşabildi. Mesela son ABD yönetimi döneminde Türkiye, çevre bölgelerde daha etkin ve aktif politikalar izleme taraftarıyken, Bush yönetimi daha çok izolasyon ve baskı politikaları izlemeyi yeğliyordu. Fakat şu anda yeni yönetimle birlikte öncelikler, gündem konuları ve sorunlara nasıl yaklaşılacağına dair yöntemler üzerinde bir benzerlik söz konusudur. Üzerinde düşünülmesi gereken Ortadoğu, Irak, İran, Afganistan, Kafkasya, Ermenistan, Azerbaycan, Balkan sorunları ve Hazar Denizi, enerji güvenliği gibi başlıklara baktığınızda bunların tamamı Türk dış politikasının da gündem konuları ve Türkiye'nin tüm bu alanlarda aktif bir rol alması söz konusu. Her iki ülke de bu bölgelerde düzeni destekliyor ve bu açıdan iki ülke arasında ciddi bir işbirliği fırsatı mevcut.

Khan — Evet Türkiye coğrafî ve jeopolitik olarak oldukça stratejik bir yerde. Diyorsunuz ki önceki yönetimle karşılaştırıldığında bu yeni yönetimle birlikte iki ülke arasında siyasî açıdan daha ciddi bir ittifak var. Ancak siz de biliyorsunuz ki oldukça kilit meseleler de var; İran, Filistin, Irak gibi. Sonra Suriye var. Amerika için oldukça önemli birçok problem öylece duruyor. Ciddi meseleleri kastediyorum. İki ülkenin, bu kilit meseleler üzerindeki farklı tutumlarını ne yapacaksınız?

Davutoğlu — Tabii ki iyi ilişkilerinizin olabilmesi tüm meseleler üzerinde bir anlaşmaya varacağınızı ifade etmez; hatta kimi zaman farklı duruşlar ve fikirler birbirlerini tamamlayıcı bir işleve sahip olabilir. Dolayısıyla Amerikalı müttefiklerimizle bazı konularda farklı düşüncelerimiz var; ancak işbirliği alanları da mevcut. Ve şimdi bu yeni dönemde de benzer şekilde daha fazla işbirliği zemini olacaktır. Çünkü yöntemler birbirine yakın.

Mesela Amerika'nın Suriye'ye son 2-3 ay içerisindeki yaklaşımı, Türkiye'nin Suriye'ye yönelik son 3-4 yıllık yaklaşımıyla oldukça benzerdir. Bu mesele, bizimle bir önceki yönetim arasında ciddi bir ayrışma noktasıydı. Aynı durum Ortadoğu ve hatta İran konusunda da geçerli. Başkan Obama'nın meclisimizde yaptığı konuşmaya bakarsanız, İran'a yaklaşımı farklıydı. Bu da tamamen Türkiye'nin meseleye yaklaşımıyla örtüşüyor. Ayrıca bu Türkiye'nin son 4-5 yıl içerisinde başarmaya çalıştığı bir şeydi. Dolayısıyla, birbiriyle örtüşen tutumlar olacaktır, bunu ileride göreceğiz. Pratikte tabii ki farklı tutumlar olabilir ve Türkiye'nin de kendi tutumu olacaktır. Çünkü biz meseleye Ankara ya da İstanbul'dan bakıyoruz, başka bir yerden değil.

Gilad Şalit, Türkiye'nin arabuluculuğu ve Türkiye-İsrail ilişkileri

Khan — İsrail ve Hamas'ı, İsrail kamuoyu için duygusal açıdan hassas bir konuda, tutuklu asker Gilad Şalit'in salıverilmesi konusunda anlaşmanın eşiğine getirdiniz. Daha sonrasında iki tarafı da eleştirdiniz. Yolunda gitmeyen şey neydi?

Davutoğlu — 2006'da bu konuda bir anlaşmaya varmaya çalıştık ve ciddi bir çaba sarf ettik. Burada sorun şudur: Siz tüm sorunları, bir paket halinde bir araya getirip ortaya koysanız da bir anlaşmaya varmak oldukça zor olacaktır. Bu meseleyi sadece kendi içinde ele alırsak, ateşkes anlaşmalarının dışında, bir anlaşmaya varmak çok daha kolay olacaktır.

Khan — İstanbul sokaklarından aldığımız sorulardan birini sormak istiyorum: Şu anda ilişkilerimizin pek de iyi olmadığı İsrail'le ilişkilerin düzeltilmesine yönelik girişimler var mı? Bu kötü ilişkiler nasıl düzeltilecek? Özellikle de Başkan Netanyahu ve onun katı Dışişleri Bakanı Avigdor Lieberman döneminde.

Davutoğlu — Elbette Türkiye'nin geçmişte İsrail'le oldukça iyi ilişkileri olmuştur. Bildiğiniz üzere İsrail ve Suriye arasında arabulucu rolü de oynadık. Ancak böyle bir rolümüzün olması bir şeyler kötü gittiğinde sessiz kalacağımız anlamına gelmez. Gazze'ye saldırılar olduğunda Başbakanımız, hükümetimiz, hepimiz sesimizi yükselttik; yani bölgemizde adâlet ve güvenliği sağlamak için bazı

kesin ilkelerinizin olması gerekir. Tabii ki bu gelişmeler, arabuluculuğun sona erdirilmesi anlamına gelmez. Diğer yandan salt arabuluculuk da anlamsızdır. Arabuluculuk barışa, barışı sağlamaya yönelik bir araçtır. Dolayısıyla düzen ve adâlet ilkeleri olmalı, bu da bizde var. Başbakanımız bu konuda sesini yükseltti ve eleştiride bulundu. Aynı şeyler yine olursa eleştirmeye devam edeceğiz. Ancak arabuluculuk ve çatışma çözümüne ilişkin bir zemin ortaya çıkarsa da ciddi çaba sarf etmeye devam edeceğiz. Çünkü amacımız yeni bir bölgesel düzenin kurulması ve Ortadoğu'nun barış, düzen ve refah bölgesi haline getirilmesidir.

Türkiye'nin İran'a bakışı

Khan — Başkan Obama'nın TBMM'de yaptığı konuşmada İran'dan farklı bir şekilde bahsettiğini söylediniz. Bu bağlamda İran'da seçim zamanı da yaklaşıyor, Temmuz'da yapılacak seçimler hakkındaki beklentileriniz nelerdir? Daha önce de bahsettiğiniz gibi reform konusu da gündemde. İran'ın Batı'yla görüşmelere daha açık olduğunu düşünüyor musunuz?

Davutoğlu — İran'ın siyasî sistemi sıradan ve durağan bir sistem değil, aksine çok dinamik. Oldukça hareketli geçen bir siyasî kampanya dönemi yaşanıyor. Kimin seçilip geleceğini göreceğiz. Ancak kim gelirse gelsin, bildiğiniz üzere Türkiye-İran ilişkileri oldukça tarihsel ilişkiler. Türkiye-İran arasındaki siyasî sınır yaklaşık 350 yıldır değişmedi. Dolayısıyla kim seçilirse seçilsin, diyaloğumuzu devam ettireceğiz ve ABD'nin yeni açılımları ve yaklaşımlarından sonra İran'da da aynı yaklaşımı görmek istiyoruz. Böylelikle gerilim düşecek ve bu da Afganistan, Irak ve Ortadoğu'yla ilgili meseleleri olumlu yönde etkileyecektir. Bunu teşvik edeceğiz ve eğer Türkiye'den bir katkı beklenirse de yerine getireceğiz.

Kuzey Irak ve Kürtler

Khan — Kuzey Irak'tan gelen bir soru var: Ak Parti Kıbrıs, Ermenistan, Suriye gibi komşularıyla sorunlarını çözmek için ciddi çaba harcıyor. Peki Kuzey Irak'taki Kürt hükümetiyle, –bizim söylediğimiz şekliyle– Kürdistan'la, ne zaman müzakere etmeye

başlayacak? Televizyonlarda Kürdistan adının kullanılmasını ne zaman kabul edecekler?

Davutoğlu — Altı yıl önce, hükümet kurulduğunda komşularla sıfır sorun politikamızı ifade ettik; daha sonraları buna en üst düzeyde işbirliğini de ekledik. Komşularla sıfır sorun ve en üst düzeyde iş birliği konusunda son altı yılda tüm komşularımızla işbirliğini ilerlettik. Kuzey'deki Kürt bölgesi bizim açımızdan Irak'ın bir parçasıdır ve Irak'la da ilişkilerimiz mükemmel. Talabani, Türkiye'yi ziyaret etti. Cumhurbaşkanımız ve Başbakanımız Bağdat'ı ziyaret ettiler. Türkiye ve Irak arasında, başbakanlar tarafından liderlik edilecek ve ilgili tüm bakanların katılacağı üst düzey bir stratejik konsey kuruldu. Benzer şekilde Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi'yle ilişkiler kurduk ve ziyaretlerde bulunduk. Son seferde Cumhurbaşkanımız Bağdat'ı ziyaret ettiğinde, Neçirvan Barzani de Bağdat'a geldi ve görüşme yaptılar. Dolayısıyla bizim için, bölgemizde herhangi bir farklılık yoktur; Kürtler, Araplar, Türkler, Sünniler, Şiiler hepsi yeni bir düzen paradigmasıyla çalışmalıdır. Burada öncelik ülkelerin toprak bütünlüklerine riayettir. Uluslararası hukuku ihlal etmemeli, birlikte hareket etmeliyiz ve yaklaşımımız da politik diyalog, güvenlik ve çok kültürlü birliktelik temelinde aynı.

Khan — Fakat bu politika Kürtlerin bağımsız bir ülkeye yönelik mücadelelerinin sona ermesini öngörüyor.

Davutoğlu — Tabii ki bölgemizde ülke topraklarının değişimine karşıyız. Pek çok alan oldukça hassas. Bu hassas alanların tartışılması, durumu daha da riskli hale getirecektir. Irak'ın toprak bütünlüğü bizim için çok önemli ve bu da Kürt karşıtı bir siyaset değildir. Kürtler bölgemizin yerli halkı ve Türkiye'de de vatandaşlarımız. Türkiye ve Irak arasında daha iyi işbirliğiyle Kürt kardeşlerimiz ve yakınlarımız daha rahat ve barış içinde olacaklar.

Türkiye'nin İsrail'e Bakışı

Khan — Londra'dan bizi arayan bir izleyicimizin sorusunu alalım: Belirtmek istediğim iki basit nokta var: Türkiye'nin uluslararası hukuk ihlallerinden bahsettiğini görüyorum. Bu noktada, İsrail'e karşı nasıl bir tutum takındıklarını sorabilir miyim? İsrail

tüm uluslararası hukuku, kuralları, BM Güvenlik Konseyi kararlarını alt üst etti. İkinci olarak kendilerine gerçekten Avrupalı olmalarının gerekli olup olmadığını sormak istiyorum. Türkiye Avrupa Birliği'ne girmek yerine AB'yle Müslüman ülkeler arasında orta bir yol tutturarak ve bu ikisini bir araya getirerek daha iyi bir pozisyona sahip olabilir.

Davutoğlu — Tüm çabamız bölgede uluslararası hukuka dayalı bir düzenin kurulmasıdır. Bahsettiğim gibi bizim için bağımsız Filistin Devleti bir zorunluluktur. Filistinlilerin hakları korunmalı ve bu haklara saygı gösterilmeli. İlk olarak Gazze'deki ve Batı Şeria'daki insanî durum iyileştirilmelidir. Sonrasında Filistinliler için kalıcı ve sürdürülebilir bir çözüm bulunmalıdır. Filistin meselesi çözülmeden, yani bir Filistin Devleti kurulmadan bölgesel bir barış, hatta küresel düzeyde bir barış mümkün değildir. Çünkü –mesela– Kudüs meselesi küresel bir meseledir. Dolayısıyla bu sorunun çözümü üzerinde çaba harcamaya devam etmeliyiz. İsrail'le ilişkilerimiz de sadece bu sorunu çözmeye odaklanmış durumda; yani İsrail'le olan ilişkilerimiz bölgede barışı sağlamak için bir araç olacaktır.

Türkiye: Köprü ülke mi, merkez ülke mi?

Khan — Diğer bir nokta da Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne odaklanmadan Doğu ile Batı arasında bir köprü olacak şekilde daha orta bir yol izlemesi gerektiği şeklindeydi.

Davutoğlu — Türkiye'ye baktığınızda, eşsiz bir özellik olarak coğrafyanın çok yönlülüğü gözünüze çarpar. Türkiye bir Asya ülkesi, bir Avrupa ülkesi, bir Balkan ülkesi, bir Ortadoğu ülkesi, bir Karadeniz ülkesi, bir Akdeniz ülkesi ve hatta Hazar Denizi'yle yakından ilgili bir ülke. Dolayısıyla Türkiye bu yönlerden hiçbirini görmezden gelemez. Ortadoğu'yla ilgili bir sorun söz konusu olduğunda bir Ortadoğu ülkesi gibi hareket etmemiz gerekir. Bazen bir Avrupa ülkesi ya da Kafkas ülkesi gibi de hareket etmemiz gerekebilir. Biz bunlardan hiçbirini bir diğerine alternatif olarak görmüyoruz; tabii, kategorik olarak farklı meseleler. Bunlar stratejik bir vizyonun tamamlayıcı unsurları. AB'yle ilişkilerimiz Müslüman ülkelerle ve bölgeyle ilişkilerimizi güçlendirmemiz

için bir güvence ve bunun tersi de doğru. Dolayısıyla, durumu birbirini tamamlayan unsurlarıyla müşterek stratejik bir tablo olarak görüyoruz.

Türkiye - Avrupa Birliği ilişkileri

Khan — Bir başka seyirci sorusu: Nasıl oluyor da Türkiye NATO'nun bir üyesi, NATO'da görev alan bir ülke olarak Avrupa Birliği'nin hâlâ dışında kalıyor? Bunun sebebi nedir? Bunun ötesinde AB üyeliğine gerçekten gerek var mı?

Davutoğlu — Tarihsel olarak Türkiye, 14-15. yüzyıllardan bu yana Avrupalılarla oldukça yakın ilişkilere sahip. Aslında Avrupa tarihi Osmanlı arşivleri olmadan yazılamaz. Avrupa'nın en az yarısı Osmanlı arşivlerine bağımlı. Mesela Balkan topraklarında kader birliğimiz olan milyonlarca Müslüman var. Benzer şekilde, Türkiye, Avrupa Birliği için bir reform projesi: Siyasî reformlar, ekonomik reformlar, ülke standartlarının yükseltilmeye çalışılması... Artık Soğuk Savaşta değiliz. Soğuk Savaş döneminde olsa NATO üyesiyseniz Rusya'yla, Varşova Paktı üyesiyseniz Amerika'yla ilişkileriniz kötü olmalıydı. Fakat şimdi, AB'yle ilişkilerimizin iyi olması Müslüman dünyayla ilişkilerimizi keseceğimiz anlamına gelmez, bunun tam tersi de söz konusu değil. Bunlar birbirlerinin tamamlayıcısı ve bunu çok yönlü coğrafyamızın bir güvencesi olarak görüyoruz.

Khan — İstanbul sokaklarındayken karşılaştığımız sorulardan birisi de şu şekilde: Gerçekten Avrupa Birliği'ne katılacak mıyız yoksa Avrupa'nın kapısında mı bekleyeceğiz? Avrupa Birliği'ne giriş konusunda, gerçekçi olursak, her şey yolunda mı?

Davutoğlu — Bu tek taraflı bir yaklaşımla yahut tek taraflı bir kararla olacak bir şey değil. Avrupa Birliği'ne yönelik reformları yapmak için oldukça ciddi çaba sarf ediyoruz. Ama bunun bir de diğer yönü var: Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi kararları. Bunlar oldukça önemli. Mesela Kıbrıs meselesinde, bu meseleyi önümüzde bir engel olmaktan çıkarmak için var gücümüzle çalıştık. Ancak Yunan tarafı, Kıbrıslı Rumlar barışa "hayır" dediler, biz ne kadar "evet" dediysek de. Hayır dedikleri için, bu mesele doğal olarak Avrupa Birliği'yle ilişkilerimizin önünde ciddi bir engele

dönüştü. Daha fazla yapabileceğimiz bir şey olmasa da çalışmalarımıza devam edeceğiz. Türkiye AB'nin bir parçası olacak mı bunu ileride göreceğiz. Ancak istatistiksel perspektiften bakarsanız, buna kesin olarak "evet" diyebiliriz, zira daha önceki aday ülkelerin tamamı AB'ye üye oldular. Tüm Avrupa ülkelerini ikna etmemiz gerektiğinden, tabii ki zor bir süreç olacak. Fakat yakın zamanda AB'de olacağımızdan eminim.

Khan — Rasmussen'in NATO genel sekreterliğine karşı duruşunuz siyasî açıdan zor bir hamle miydi? AB üyeliğinize yönelik tehditler mi vardı?

Davutoğlu — Bizim politikamız net. Kimse farklı meseleleri birbirine karıştırmamalı. AB ve NATO iki farklı uluslararası kuruluş. Biz 1950'lerden beri NATO'nun üyesiyiz ve NATO içerisindeki politikamız AB politikamızdan farklı. Bununla birlikte AB ülkeleri NATO üzerinde etki kurabileceklerini düşünmemelidir, düşünemezler de. Bu başka bir platform. Dolayısıyla bu ikisini birbirine bağlayan beyanlar pek faydalı değil. NATO'da kendi güvenlik politikamızı izleyeceğiz ve tabi tam üye olmanın verdiği hakla dilediğimizi söyleyebiliriz. Avrupa Birliği farklı bir paradigma. AB dâhilinde gerekli reformları yapacağız ve Avrupalı gibi hareket edeceğiz. NATO'da da bir üye gibi hareket edeceğiz. Bu ikisi birbirine karıştırılmamalıdır.

Türkiye'nin Kürtlere bakışı ya da reform çalışmaları

Khan — Irak'tan arayan bir izleyicimizin sorusunu alıyoruz: Türkiye'de Kürtlerin haklarına saygı gösterilmiyor. Bu hakların güvenceye alınmasına yönelik herhangi bir çalışma var mı?

Davutoğlu — Türkiye'de son on yıldaki değişmeye bakarsanız, demokratikleşme yönünde ciddi bir değişim olduğunu görürsünüz. Tabii ki geçmişte bazı sıkıntılar oldu. 1980'lerde sadece Kürtler değil, başkaları da sıkıntılar yaşadı. Ancak şimdilerde eminim ki herkes Türkiye'nin sistemini nasıl reforma tabi tuttuğunu takip ediyordur. Yakın dönemde TRT 6'da yayınlara başlandı ve artık Kürtlerin hakları her yerde işlev kazanmış durumda. Dolayısıyla Kürtlerin haklarının kısıtlanması söz konusu değil; fakat bu, ülkenin demokratikleşme meselesi. Aynı zamanda, istikrar ve de-

mokratikleşmeyle birlikte pek çok şey barışçıl yollarla çözüme kavuşturulacaktır.

Ermeni sorunu

Khan — Aynı zamanda 20. yüzyılın sonunda yaklaşık bir milyon Ermeni'nin ölümünün yıldönümüyle birlikte ciddi bir gerilim mevcut. Kimi ülkelerin, Türkiye'nin tanımasını istediği *soykırım* kelimesi oldukça dikkat çekiyor. Türkiye için tabii ki bu söz konusu bile değil. Barack Obama dahi bu kelimeyi kullanmaktan kaçındı. Bilmiyorum ulaşılabilecek bir çözüm var mı ve bir çözüme ulaşmak Türkiye'nin müttefiki olan Azerbaycan'la ilişkilerin kötüleşmesini gerektirir mi?

Davutoğlu — Öncelikle belirtmek gerekir ki bu siyasî bir mesele değil, tarihsel bir mesele. Bu meseleyi açık görüşlü bir yaklaşımla tartışmamız gerekir; fakat bunu yaparken de 20. yüzyılın başlarındaki, 1911-1924 arasındaki tarihsel gerçeği de unutmamak gerekir. Tam 14 yıl boyunca Türkiye Balkanlar'dan Yemen'e, Kafkasya'dan Mısır ve Filistin'e kadar bir savaşın içindeydi. Bu olaylar oldu ve milyonlarca Türk de öldürüldü. Bu tarihsel bir gerçek. Bu mesele bugünkü siyasî gerçekliği gasp etmemeli ve bu konuda hiçbir fikri olmayan siyasiler de karar vermemelidir. Bununla birlikte Azerbaycan'la ilişkilerimiz elbette çok önemlidir ve bu ilişkileri stratejik ilişkiler olarak muhafaza edeceğiz.

Khan — Zaman ayırdığınız için çok teşekkürler sayın Büyükelçi.

Dizin

1 Mart 104, 107, 140, 141, 167, 173, 266, 267, 309, 310, 369, 370

11 Eylül 9, 15, 48, 62, 67, 68, 70, 78, 79, 89, 90, 91, 93, 97, 99, 101, 102, 112, 113, 128, 135, 150, 152, 155, 163, 171, 182, 226, 254, 268, 276, 280, 322, 329, 334, 335, 350, 351, 358, 408, 409

30 Yıl Savaşları 79, 99, 149, 223

II. Abdülhamid 149

II. Friedrich 84

AB, bkz. Avrupa Birliği

ABD, Amerika 20, 28, 47-50, 54-57, 59, 61-63, 66-68, 70, 73, 75, 77-81, 83, 84, 89, 90-94, 97, 98, 100-105, 107, 112, 114, 115, 117-119, 128, 129, 134, 136, 141, 143-146, 151-153, 155, 159, 160, 163, 164, 166-168, 172-174, 176, 181, 184, 187, 188, 191, 193, 194, 198, 201-203, 205, 207-218, 222, 224-228, 230, 233, 235-237, 239, 240-243, 247, 248, 250, 251, 253, 259, 262, 266-271, 278-280, 297, 299, 303, 305, 307, 309, 310-312, 322, 323, 329, 345, 350, 352, 354, 356, 359, 361, 363-367, 369, 370-372, 375-380, 386, 390, 392, 393, 394, 400, 401, 403-413, 423-426, 429

Abhazya 175, 193, 246, 277, 278, 343

AB-İKÖ Forumu 43, 119, 160

ada ülkeleri 78, 150, 338

Afganistan 48-50, 77, 80, 81, 89, 92, 98-101, 156, 173, 176, 208, 243, 269, 304, 355, 377, 389, 396, 408, 414, 423, 424, 426

Afrika 23, 29, 45, 47, 65, 98, 119, 155, 156, 176, 206, 207, 219, 224, 228, 231, 244, 245, 251, 252, 255, 271, 280, 322, 335, 338, 339, 344, 350, 354, 355, 362, 370, 402, 406

Afrika Birliği 251, 255, 280, 354, 402; [Türkiye'nin ~ne gözlemci üye olması] 251, 280, 354, 402

Afrika Yılı 30, 250, 280

Afroavrasya 45, 51, 78, 206, 207, 242, 267, 268, 286, 311, 338, 339, 350, 372, 406

AK Parti 90, 93, 94, 109, 164, 165, 172, 253, 254, 282, 285, 287, 292, 300, 335, 336, 357, 358, 360, 378, 381, 404, 435-438

Albright, Madeleine 62

Almanya 19, 66, 68, 77, 80, 84, 93, 100, 101, 111, 114, 116, 117, 151, 160, 163, 205, 224, 230, 236, 239, 240, 255-257, 278, 279, 311, 326, 338, 342, 350, 351, 374, 382, 393

Alternative Paradigms 331, 423

Annan, Kofi 168, 181, 185, 295

Annan Planı 104, 168, 181, 185, 186, 191, 217, 249, 292

Annan Raporu 168, 185, 186

Antalya 123, 289, 454

Arafat, Yaser 53-55, 57, 61-65, 72-75, 194, 296

Arap Birliği 53, 237, 280, 354, 401, 402

Arap dünyası 49, 50, 53, 61, 62, 66, 352, 394

Arap Yarımadası 78

Aristo 327, 332

Asya 23, 28, 29, 45, 51, 93, 98, 100, 101, 111, 114, 116, 117, 126, 127, 131, 135, 147, 148, 150, 152, 155, 156, 164, 183, 188, 206, 207, 224, 242, 251, 254, 256, 267, 271, 286, 311, 322, 323, 334, 335, 338-340, 350, 351, 353, 357, 360, 376, 377, 392, 396, 400, 401, 406, 428

ateşkes alanları [bunalım alanları] 99, 101

Atlantik 43, 44, 77, 164, 222, 224, 322

Avnery, Uri 58

Avrasya; ~ Ortak Eylem Planı 126, 183; ~ Stratejik Eylem Planı 377
Avrupa 43-45, 47, 48, 49, 54, 74, 81, 84, 93, 98, 100, 107, 111, 114-117, 119, 121, 126, 129, 131, 136, 139, 144, 147, 148, 152-155, 160, 161, 163, 164, 169, 171, 172, 175, 176, 187, 188, 200, 205-207, 209, 217, 222, 224-226, 230, 236, 238, 239, 241, 244, 245, 252, 256, 257, 259, 260, 264, 265, 267, 279, 283, 284-288, 292-294, 302, 311, 322, 338-340, 342, 344, 346, 350, 357, 373, 374, 378, 379, 382-385, 391, 392, 394, 400-402, 404, 406, 417, 423, 428-430
Avrupa Birliği 43, 44, 47, 49, 51, 61, 89, 94, 100, 102, 104-108, 110, 111, 113-116, 118-121, 124, 126, 127, 131, 135, 136, 139-141, 143, 144, 146-148, 152-155, 160, 162-164, 166, 167-175, 181-185, 187-193, 203, 207, 218, 226, 230, 231, 234, 237-239, 242, 243, 245, 247, 249-252, 255-260, 264, 265, 271, 277, 278, 280-295, 302, 303, 308, 310-312, 336, 342-345, 352-355, 357, 366, 367, 377-386, 389, 392, 393, 395, 399-402, 406, 409, 421, 423, 428-430; [~'nin/Avrupa'nın küresel bir güç olmasının şartları] 116, 131, 147-148, 154-155, 256-257, 406; Avrupa Birliği-Türkiye ilişkileri için bkz. Türkiye/Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri

Bağdat 47, 75, 91, 92, 213, 215, 250, 306, 308, 328, 363, 367, 373, 383, 397, 402, 427
Bağlantısızlar Hareketi 184, 237, 238
Baker-Hamilton Raporu 305, 363
Bakü 112, 123, 271, 312, 342, 345, 352
Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı 242, 251, 289, 378
Balkanlar 78, 81, 83, 98, 101, 118, 127, 134, 150, 156, 164, 175, 183, 206, 230, 246, 251, 259, 260, 267, 271, 277, 296, 306, 311, 339, 350, 351, 353, 357, 392, 396, 401, 410
Basra 80, 82, 86, 123, 147, 206, 306, 373, 374
Batı medeniyeti 44, 45, 262, 263, 329, 331
Batı sömürgeciliği 45
Batı Şeria 54, 55, 64, 70, 72, 248, 404, 416, 428
Batı Trakya 147, 150, 160
Batum 118, 146, 147, 150, 206, 250, 277
Berlin Duvarı 91, 128, 221
Birinci Dünya Savaşı 32, 74, 79, 82, 92, 100, 113, 129, 149, 150, 161, 223, 284, 296, 340, 346, 376
Birinci Körfez Savaşı 90, 100
Birleşmiş Milletler, BM 20, 29, 54, 64, 66, 69, 71, 75, 80, 90, 91, 94, 100, 101, 104-106, 141, 145, 146, 150, 168-170, 181, 183-186, 188, 195, 222-226, 229, 237, 240, 243, 247, 251, 252, 259, 263, 279, 284, 289, 292, 295, 309, 344, 366, 389, 391, 394, 401, 403, 405, 410, 417, 428
Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi; bkz. Güvenlik Konseyi
Bismarck 84
Blair, Tony 172, 278, 299
BMGK; bkz. Güvenlik Konseyi
Bosna, Bosna-Hersek 46, 66, 73, 79, 81, 100, 134, 175, 183, 193, 200, 213, 230, 237, 246, 251, 260, 329, 353, 360, 396, 408
Bosna Savaşı 329, 408
bölgesel barış 29, 45, 89, 114, 167, 175, 198
Bulgaristan 113, 124, 136, 150, 152, 160, 183, 205, 217, 260, 277, 352
Bush, George W. 32, 36, 44, 48, 56, 61, 62, 67, 77, 89, 90, 94, 108, 117, 160, 172, 174, 202, 211, 212, 278, 297, 299, 309, 310, 363, 369, 370, 375, 407, 408, 409, 424
Bürgenstock 168, 191
Büyük Ortadoğu Projesi (BOP) 101, 112, 113, 118, 128

Camp David 53, 70, 71, 73
Cemiyet-i Akvam 100, 150, 223
cephe ülkesi 147
Ceyhan 112, 123, 185, 242, 251, 271, 289, 312, 378
Chirac 239, 295
Chomsky, Noam 65, 68
Civilizational Transformation 326
coğrafî derinlik 150, 151, 338
[Cumhuriyetin ilanı] 162, 284, 340

Çeçenistan 46, 175, 193, 246
çevrede bir güvenlik halkası oluşturmak 159
çift kutuplu yapı 151, 162, 197
çifte çevreleme politikası 49
Çin 43, 49, 50, 67, 77, 83, 92, 100, 101, 127, 140, 152, 176, 183, 188, 218, 222, 224-226, 228, 230, 231, 263, 278, 279, 323, 326, 332, 334, 341, 350, 377, 392
çok boyutlu/kulvarlı dış politika 16, 20, 114, 117, 205-207, 239, 349, 354, 380
çok kültürlülük 116, 155, 256, 286

Darfur krizi 279
Dayton Anlaşması 58, 79, 100, 260
demokratikleşme 408; 19, 20, 29, 33, 111, 112, 128, 409, 430 [Türkiye]; 46, 129 [Doğu Avrupa]; 91, 414 [Irak]; 46 [İslam dünyası]; 129 [Ortadoğu]; 218 [Suriye]
Denktaş, Rauf 282
dış politika-iç politika etkileşimi 159
Dinçerler, Vehbi 194, 246
Diyarbakır 75, 82, 107, 147, 206, 343, 352
Doğu Akdeniz 98, 99, 115, 121-124, 144, 146, 184, 185, 291, 292, 350
Doğu Avrupa 46, 93, 129, 148, 206, 217, 339, 351, 402
Doğu Kudüs 64, 69, 70, 71, 247
düzenleyici safha 48 [11 Eylül sonrasında]
düzen kurucu anlaşmalar için bkz. Cemiyet-i Akvam, Utrecht Anlaşması; Vestfalya Anlaşması; Viyana Kongresi

Ebu Rudeyna 73
Ecevit, Bülent 47, 61, 68, 102, 254, 308, 404, 357
Edirne 84, 118, 147, 150, 206, 278, 343, 396
Eflatun 133, 331, 332, 340
Ekonomik İşbirliği Örgütü (Economic Cooperation Organization, ECO) 45, 377
ekonomik karşılıklı bağımlılık 137, 302, 375
ekonomik krizler 104, 112, 157, 254, 284
Ek Protokol 170, 190, 257, 258, 271, 291
Erdoğan, Recep Tayyip 13, 14, 19, 35, 36, 89, 90, 93, 102, 107, 111, 117, 136, 160, 181, 185, 192, 215, 233, 240, 277, 278, 300, 301, 310, 366, 367, 369, 370, 373, 382
Ermenistan 113, 124, 152, 161, 183, 193, 277, 312, 360, 400, 403, 410-413, 423, 424, 426
Eroğlu, Derviş 441
Esad, Beşşar 113, 117, 160, 197, 299, 361, 415

Falk, Richard 65, 68
Filistin; ~ Devleti 45, 54, 56, 61-64, 69-71, 194, 195, 246, 247, 428; ~-İsrail barışı 247; ~-İsrail çatışması 53, 62; ~-İsrail ilişkileri 193; ~-İsrail sorunu/meselesi 44, 61, 124, 175, 193, 195; ~ meselesi 55, 59, 174, 175, 176, 192, 193, 195, 229, 247, 248, 297, 361, 370, 397, 420, 428
firm flexible 117
Fischer, Joschka 45-47
Fransa 45, 47, 49, 50, 77, 101, 102, 114, 143, 163, 208, 209, 224, 227, 239, 240, 243, 245, 257, 267, 278, 304, 311, 338, 365, 373, 382, 383, 393, 412
Fukuyama 103, 326, 327, 329

GAP 83
Gazze 32, 38, 54, 246, 247, 389, 390, 394, 397, 399-404, 406, 407, 413-416, 418, 420, 421, 425, 428
geçici ateşkesler dönemi 44, 149, 150
geçiş alanı 81, 100
geçiş ülkesi 82, 338, 396
güce dayalı politika 62 [11 Eylül sonrası]
güçler dengesi 48, 100, 149
Gül, Abdullah 13, 14, 20, 30, 32, 35, 89, 90, 93, 103, 111, 113, 116, 130, 136, 146, 174, 176, 181, 192-194, 196, 198, 212, 233, 246, 281, 282, 284, 291, 300, 353, 364, 367, 412
Güney Kıbrıs 121, 169, 170, 184, 185, 190, 257, 258, 281, 286, 290, 291, 292, 293, 294, 360, 385
Güney Kıbrıs Rum yönetimi (GKRY) 19, 20, 21, 113, 121, 124, 169, 294, 411
Güney Kore 117, 126, 148
Güney Mezopotamya 83
Gürcistan 113, 124, 136, 151, 152, 160, 183, 205, 217, 277, 278, 303, 312, 336, 339, 343, 345, 352, 390, 393, 396, 399
Güvenlik Konseyi, BMGK 20, 23, 36, 54, 90, 94, 104-106, 145, 146, 183-186, 223, 224, 251, 252, 279, 389, 391, 394, 402, 403, 410, 417
güvenlik söylemi 101, 112, 128 [11 Eylül sonrası]

Haaretz 74
Haçlılar, Haçlı Seferleri 45, 64, 155, 195
Halep 74, 82, 118, 160, 197, 206, 343
Hamas 73, 75, 296, 297, 298, 300, 301, 394, 396, 398, 413-421, 425
Handan, Usame 59, 60
Hindistan 43, 49, 67, 155, 183, 222, 224, 228, 278, 323, 350, 377, 414
Holbrooke, Richard 255, 256
Huntington 43, 44, 103, 226, 230, 261, 262, 326, 327, 329, 335, 337

Irak 13, 18-21, 27-30, 32, 33, 36, 44-50, 63, 64, 74, 75, 77, 79, 80-83, 85, 86, 89, 90-94, 98-108, 110, 111, 114, 116, 118-120, 125, 126, 129, 130, 134-136, 139-147, 149, 153-155, 160, 162, 163, 166, 167, 172-175, 177, 181, 182, 193, 196, 198-203, 205, 208, 210-215, 217, 227, 230, 231, 233, 234-239, 242, 246, 250-252, 266-271, 277, 288, 296, 297, 299-301, 304-309, 312, 339, 342, 344, 345, 350-354, 356-360, 361, 363, 364-367, 369-371, 373-376, 378, 389, 392, 394-397, 402, 408-410, 414, 423, 424, 426, 427, 430; Türkiye'nin ~ politikası 140, 173, 212, 363, 375 (ayrıca bkz. Kuzey Irak/Türkiye'nin Kuzey Irak politikası)
Irak'a Komşu Ülkeler Toplantıları/Toplantısı 105, 106, 115, 181, 199, 233, 234, 361, 364, 371
Irak Krizi 106, 107, 110, 114
Irak meselesi/sorunu 80, 83, 85, 90, 108, 110, 145, 154, 162, 211, 251, 266, 267, 269, 344, 345
Irak Savaşı 80, 130, 153, 182, 269, 296, 300
Irak Tezkeresi, 1 Mart Tezkeresi 104, 141, 167, 173, 266, 267, 310

İbn Arabi 118
İbn Haldun 85, 200, 332, 340
İhsanoğlu, Ekmeleddin 153, 216, 237
İkinci Dünya Savaşı 79, 82, 100, 129, 134, 150, 162, 209, 223, 224, 235, 255, 284, 296, 340, 359
İkiz Kuleler 91, 221
İncirlik 242, 243, 447, 455, 458
insan hakları 45, 46, 192, 307, 322, 383, 408, 444, 481
İran 44, 47-51, 80-82, 94, 113, 123, 124, 130, 136, 150, 152, 156, 160, 163, 174, 183, 198, 202, 203, 211, 216-218, 235, 261, 268-271, 277, 278, 288, 296, 297, 299-303, 310, 334, 338-343, 350, 352-354, 356,

358, 360, 363, 365, 373, 375-379, 389, 394, 409, 414, 416-418, 423-426
İSEDAK 160, 463, 494
İskandinavya 78
İslam dünyası 44, 45, 46, 66, 71, 152, 171, 215, 216, 218, 222, 226, 227, 228, 229, 247, 248, 303, 408
İslam Konferansı Örgütü (İKÖ) 45, 153, 168, 186, 237
İslam medeniyeti 45, 210, 326, 329, 331
İsrail 32, 36-38, 44, 49, 53-58, 60-66, 68-74, 79, 124, 161, 174-176, 181, 193-196, 228, 233, 235, 236, 246-248, 250, 278, 294, 296, 297, 300, 303, 334, 336, 367, 390, 394, 395, 398, 403-407, 412-421, 425, 427, 428
İstanbul ruhu 45
İtalya 78, 101, 163, 209, 230, 286, 304, 330, 336, 338, 339, 343

Japonya 43, 77, 78, 104, 111, 117, 126, 136, 148, 172, 176, 188, 224, 334, 350
jeopolitik geçiş alanı 100

Kafkaslar 78, 117, 118, 127, 134, 139, 164, 175, 183, 193, 206, 217, 230, 246, 251, 267, 271, 277, 311, 312, 339, 351, 353, 357, 389, 392-396
Karabağ 79, 100, 124, 184, 193, 246, 277, 312, 411; ~ meselesi/sorunu 184, 193, 312
Karadeniz 82, 155, 183, 188, 206, 339, 351, 392, 406, 428
Karadeniz Ekonomik İşbirliği 45, 126, 127, 357
kenar kuşağı 78
kenar ülke 135, 338, 342, 350
Kerkük 81-83, 93, 123, 134, 146, 200, 208, 213, 270, 305, 306, 309, 328, 356, 358, 363, 366-368, 370, 372-375, 397
Kerkük referandumu 305, 366, 372
Kerkük-Yumurtalık Boru Hattı 83, 123
Kıbrıs 97-100, 104, 107, 110, 111, 113, 116, 118, 120-126, 136, 139, 140-142, 144-146, 149, 154, 159-162, 166-170, 173, 181-186, 188-192, 208, 217, 229, 231, 249, 253, 257-259, 267, 271, 281, 282, 286, 288-295, 299, 308, 360, 380, 384, 385, 392, 411, 426, 429; ~ meselesi/sorunu 98, 99, 102, 108, 116, 121, 139, 141, 144, 145, 154, 167-169, 182, 184, 188-190, 256, 265, 283, 286, 288, 294-296, 385, 420, 429; Rusya'nın ~ politikası 145, 183, 184; Türkiye'nin ~ politikası 121, 289, 290, 293
Kınalızâde 332, 333, 340
kıta devleti 77, 372
komşu ülkelerle sıfır problem/sorun 16, 113, 114, 124, 175, 303, 343, 409, 411
Kopenhag Zirvesi 89, 104, 283, 284, 290
Kosova 77, 79, 81, 100, 175, 193, 230, 246, 251, 259-261, 277, 278, 343, 353, 396, 408; ~ meselesi 259, 260; ~ Raporu 260
köprü ülke 115, 275, 350, 394, 428
Köprülü reformları 161, 284, 340
Körfez Savaşı 49, 408
kriz odaklı dış politika 219, 221, 231, 253
kriz yönetimi ve telafi yılı/telafi yılı 18, 104, 107, 111, 249
Kudüs 54, 62-64, 66, 69-72, 193-195, 247, 300, 328, 402, 407, 428; ~'ün nihai statüsü 55, 56, 61, 194, 195; ayrıca bkz. Doğu Kudüs
Kuzey Akdeniz 86
Kuzey Irak 28, 75, 82, 83, 85, 86, 90, 130, 140, 145-147, 212, 266, 301, 306-308, 342, 344, 358, 365-367, 369, 371, 392, 426, 427; Türkiye'nin ~ politikası 140
Kuzey Kıbrıs 121, 145, 168-170, 181, 185, 186, 191, 192, 229, 257, 258, 290-292, 294, 295, 385
Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, KKTC 108, 121, 181, 191, 271, 282, 294

Kuzey Kore 44, 48, 92
kültürel etkileşim 225, 302, 341
küresel barış 45, 89, 93, 167, 171, 175
küresel aktörlerle girilen ilişkiler 160
küreselleşme 44, 116, 155, 219, 222, 224, 262, 317, 318, 321-323, 329, 333, 334, 336, 340, 341, 346
Kürtler 199-201, 213-215, 270, 304-307, 339, 358, 375, 397, 426, 427, 430

Lübnan 33, 37, 38, 53-55, 64, 175, 208, 218, 240, 277, 288, 292, 296-299, 301, 303, 304, 353-356, 361-364, 370, 383, 389, 394, 396, 398, 405, 413, 414, 416, 417, 420
Lübnan Savaşı 29-32, 298

Machiavelli 230, 332
Mahan, Alfred 77, 372
Mahmud Abbas 192, 194, 297, 298, 299, 415, 416, 419-421
medeniyet 43, 44, 46, 47, 51, 84, 85, 116, 171, 216, 221, 228, 260-264, 309, 317, 319, 322, 324-334, 337, 339
medeniyetler çatışması 44, 67, 103, 223, 260, 264, 323, 326, 329, 335, 336, 344
Meir, Gideon 55
Merkel, Angela 131, 278, 295, 380
merkez ülke 77, 82, 83, 114, 115, 128, 147, 165, 170, 172, 176, 205, 206, 229, 275, 317, 319, 330, 336, 338, 341, 342, 344, 346, 349, 350, 351, 355, 357, 372, 394, 428
merkez ülkeler 78, 82, 338, 341
Moğollar 45, 84, 340
Monroe Doktrini 77
Musul 82, 93, 134, 146, 147, 200, 206, 213, 306, 309, 343, 373

Nahçıvan 146, 147, 150
Napolyon Savaşları 79, 100, 223, 284, 340
NATO 82, 92, 94, 101, 114, 119, 127, 135, 136, 151, 152, 159, 160, 164, 173, 174, 188, 197, 205, 208, 238, 239, 243, 249, 256, 267, 285, 299, 345, 353, 377, 391, 392, 394, 399, 400, 407, 409, 412, 429, 430
neo-Osmanlıcılık 134
Netanya 53, 55, 57
OECD 51, 119, 160
Orta Asya 78, 80, 100, 101, 111, 117, 126, 127, 148, 150, 152, 155, 156, 164, 183, 206, 242, 254, 267, 271, 311, 323, 334, 335, 339, 340, 351, 353, 357, 360, 376, 377, 396
Ortadoğu 16, 20, 26-30, 32, 36, 37, 39, 45, 46, 49, 53, 56, 57, 59, 60, 68, 69, 74, 80-83, 85, 86, 89, 90-92, 94, 98, 101-104, 106, 112, 113, 116, 118, 128-130, 134, 136, 139, 144, 148, 152, 155, 156, 161, 163, 164, 175, 181, 184, 188, 192, 193, 195, 200, 205, 206, 215-218, 225, 227, 230, 233, 235, 236, 240, 267, 270, 277, 296-299, 301-303, 306, 307, 310, 311, 317, 322, 328, 334, 339, 342-346, 351-353, 357, 358, 361, 370, 372-374, 376, 377, 382-384, 390-397, 399, 401, 404, 410, 413, 414, 416, 417, 421-426, 428
Ortadoğu Barış Planı/Suudi Barış Planı 53, 63, 66
Ortadoğu barış süreci/Ortadoğu barışı 79, 195, 247, 250, 395, 413
Oslo Barış Süreci 62, 63, 65, 66, 69, 71
Osmanlı/Osmanlı Devleti 74, 80, 82, 84, 85, 113, 116, 129, 147, 149, 150, 151, 161, 172, 195, 196, 210, 219, 230, 234, 261, 262, 284, 296, 307, 320, 328, 330, 331, 334, 336, 337, 339, 340, 345, 351, 359, 402, 429

özgürlük ile güvenlik arasında kurulan denge 112, 113, 135, 276, 351
özgürlük söylemi 101, 112, 128

Papadopulos 170
Papa XVI. Benedict 243-245
PKK 146, 147, 197, 201, 202, 208, 209, 212, 266, 269, 287, 306-309, 345, 352, 353, 366-371, 381
Pollock, Robert L. 209, 241
Powell, Colin 47, 61, 62, 202
Prodi, Roman 117, 160
Putin, Vladimir 126, 146, 160, 163, 181, 184, 186

Ralston, Joseph 309
Rice, Condoleezza 208, 211, 240, 278, 310, 364
Rimland Kuşağı 135
ritmik diplomasi 16, 117, 137, 342, 349, 354
Romanya 160, 183, 217, 260, 277
Ruanda 47
Rusya 48, 49, 77, 80, 83, 101, 111, 114, 126, 127, 136, 141, 144, 145, 146, 148, 151, 153, 156, 160, 163, 176, 181-188, 193, 197, 203, 207, 222, 224, 226, 227, 230, 231, 239, 242, 247, 251, 267, 271, 278, 294, 303, 312, 326, 336, 338, 341, 342, 350, 360, 365, 376-379, 386, 390, 392, 393, 411, 429

Sabri, Naci 47
Saddam Hüseyin 92, 268, 296, 351, 397
Sancak 261
Schröder 117, 160
Shalom, Gush 74
Sırbistan 183, 251, 260, 261
siyasî istikrar 104, 112, 159, 162, 165
Soğuk Savaş 46, 50, 78-80, 82, 93, 97, 99, 100, 103, 115, 129, 140, 141, 147, 149-153, 157, 162-165, 173, 182-184, 187, 197, 205, 206, 211, 219, 222, 224, 226, 229, 230, 236, 238, 239, 241, 242, 254, 255, 267, 268, 277, 279, 284, 296, 298, 299, 310, 322, 343, 345, 349, 350, 351, 357, 360, 370-372, 390, 391, 394, 395, 398, 400, 401, 408, 409, 424, 429
Sokrates 327, 332
Spykman, Nicholas J. 78
Stratejik Araştırmalar Merkezi 103
stratejik derinlik 205, 253, 326, 340, 346, 357
Stratejik Derinlik 97, 98, 99, 114, 128, 133, 134, 205, 206, 253, 313, 324, 338, 399, 423
Suriye 48, 49, 66, 70, 113, 116, 118, 124, 136, 151, 152, 160, 161, 163, 175, 181, 194, 196-198, 202, 203, 217, 218, 235, 240, 277, 288, 296, 297, 299, 301, 303, 310, 339, 343, 352-354, 356, 360, 361, 365, 367, 371, 378, 385, 393, 396, 398, 403, 405, 407, 409, 413-426
Suudi Arabistan 49, 69, 278, 296, 297, 301, 354, 365, 367, 372, 378, 417
Suudi Barış Planı, bkz. Ortadoğu Barış Planı
Sünni Araplar 177, 200, 201, 214, 215, 304, 397
Sünni Kürtler 214
Sünniler 81, 198, 199, 201, 214, 250, 269, 270, 300, 301, 304-307, 364, 365, 370, 373, 427
Sünni-Şii çatışması/gerilimi 199, 354, 363

Şaron, Ariel 44, 53, 54, 56-58, 62-66, 70, 73
şer ekseni 44, 47, 48
Şiiler 81, 199, 201, 213-215, 270, 304-306, 427

tampon ülke/ülkeler 80, 82, 304, 396
Tanzimat [Fermanı] 85, 161, 284, 340
Tarık Aziz 47
tarihî derinlik 134, 150, 327, 337, 340, 341
tarihin sonu 103, 222, 326, 327, 329
telafi yılı; bkz. kriz yönetimi ve telafi yılı

terör 34, 36, 48, 56, 62-64, 66, 67, 70, 73, 78, 112, 157, 212, 247, 254, 276, 284, 296, 300, 307, 344, 345, 351, 352, 366, 369, 381, 397, 409
teröre karşı savaş 48
The End of History 326
THY, Türk Hava Yolları 111, 137, 156, 279, 280, 303, 362
TİKA 194, 246, 247, 254, 255, 261, 279, 357, 362
torn country 230, 261
Toynbee 85, 263, 327, 340
transatlantik 114, 115, 136
Türk dış politikasının temel ilkeleri 205, 218, 276; ayrıca bkz. *çok boyutlu/kulvarlı dış politika; özgürlük ile güvenlik arasında kurulan denge, komşu ülkelerle sıfır problem; ritmik diplomasi; yeni bir diplomatik üslup.*
Türk dış politikasının temel hedefleri için *bkz. dış politika-iç politika etkileşimi, çevrede bir güvenlik halkası oluşturmak; küresel aktörlerle girilen ilişkiler; Türkiye'nin imajı ve yeni diplomasi üslubu* ve *uluslararası örgütler ve uluslararası küresel platformlardaki etkinlik*
Türkiye; --AB/Avrupa Birliği ilişkileri 146, 171, 172, 182, 187, 243, 259, 264, 282, 283, 287, 291, 302, 343, 344, 400; --ABD/Amerika ilişkileri 74, 146, 173, 198, 208, 209, 211, 212, 240, 241, 243, 266, 267, 269, 309-311, 345, 363, 369, 371, 406-411, 424; --Almanya ilişkileri 116; --Ermenistan ilişkileri 312, 410, 412, 413; --Fransa ilişkileri 382, 383; --Güney Kıbrıs ilişkileri 170; --Gürcistan ilişkileri 151; --Irak ilişkileri 50, 116, 345; --İran ilişkileri 202, 203, 296, 426; --İsrail ilişkileri 174, 176, 300, 406, 407, 425; --Mısır ilişkileri 124, 416; --Rusya ilişkileri 126, 127, 146, 182, 183, 185, 203, 312; --SSCB ilişkileri 187; --Suriye ilişkileri 116, 196, 197, 198, 202
[Türkiye'nin güç temerküzünü gerçekleştirmesini zorlaştıran faktörler: terör, siyasi istikrarsızlık ve ekonomik krizler] 157, 254-255, 284
Türkiye'nin imajı ve yeni diplomasi üslubu 161
Türkiye/Osmanlı'nın uluslararası konjonktürdeki değişimlere intibak etme çabaları için bkz. Köprülü reformları, Tanzimat, [Cumhuriyetin ilanı]
Türkmenler 81, 101, 213, 261, 306, 478

Ukrayna 160, 183, 217, 280, 303
uluslararası örgütler ve uluslararası küresel platformlardaki etkinlik 160
Urfa 82, 118, 206
Utrecht Anlaşması 79
uzun ateşkesler dönemi 79, 91, 100
Védrine, Hubert 47
Veraset Savaşları 79
Vestfalya Anlaşması/düzeni 79, 100, 149, 161, 284, 340
Viyana Kongresi 79, 100, 114, 149, 161, 284, 340

Yahudi lobisi 62, 67, 68, 403, 404
yakın deniz havzası 206
yakın kara havzası 119, 134, 147, 193, 205, 206, 246, 277
yakın kıta havzası 206
yeni bir diplomatik üslup 16, 115, 136, 137, 349, 355
yerleşimciler meselesi 63, 69
Yugoslavya 80, 81, 84, 100, 200, 237, 304, 339, 364, 365, 395, 396
Yunanistan 113, 122, 124, 136, 143, 144, 152, 160, 168, 181, 184, 217, 277, 286, 291, 336, 345, 371, 384, 391

Zapatero 309
Zebari, Hoşyar 233
Zinni 61, 62

TEORİDEN PRATİĞE

TÜRK DIŞ POLİTİKASI ÜZERİNE KONUŞMALAR

AHMET DAVUTOĞLU

"İNSANLIK TARİHİNİ ŞEKİLLENDİREN BİRÇOK MEDENİYET BİRİKİMİNDEN HARMANLANAN TARİHİ VE ÇOK BOYUTLU EŞSİZ COĞRAFYASIYLA TÜRKİYE, TARİHÎ AKIŞIN SEYRİNİ BELİRLEYEBİLECEK ÜLKELERİN BAŞINDA GELMEKTEDİR.

KİTABI OLUŞTURAN METİNLER, 2002-2009 YILLARI ARASINDA, TÜRKİYE'NİN, BU POTANSİYELİNİ GERÇEKLEŞTİRMEK AMACIYLA YÜRÜTÜLEN GAYRET VE ÇALIŞMALARIN BİR HASILASIDIR. ÖZELLİĞİ VE ÖZGÜNLÜĞÜ, TARİH AKARKEN VE SÜREÇ İŞLERKEN KONUŞULMUŞ VE YAZIYA DÖKÜLMÜŞ OLMALARIDIR. BİR SİYASET YAPIMCI OLARAK TARİHİN ŞEKİLLENME SÜRECİ İÇİNDE BULUNURKEN, BİR TARAFTAN DA TARİH YAZIMINA KATKIDA BULUNMAYA ÇALIŞMANIN DOĞURABİLECEĞİ SONUÇLARIN FARKINDAYIM. ANCAK TARİHİN BU DERECE HIZLI AKTIĞI DÖNEMLERDE YAŞANAN OLAYLAR ÇOK KISA SÜREDE TARİH HALİNE DÖNÜŞÜR VE AN İLE TARİHİ AYIRT ETMEK GİTTİKÇE ZORLAŞIR. OLAYLARI İÇİNDEN YAŞAMAMA RAĞMEN, BEN DAHİ BU METİNLERİ YENİDEN OKUDUĞUMDA, ÜZERLERİNDEN ÇOK UZUN YILLAR GEÇMİŞ HİSSİNE KAPILDIM. ÜMİT EDERİM Kİ, BU METİNLER TARİHİ SÜREÇLERİN DAHA DOĞRU ANLAŞILMASINA KATKIDA BULUNUR."

AHMET DAVUTOĞLU

Ahmet Davutoğlu (d. 1959 Konya/Taşkent), 1983 yılında BÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Ekonomi bölümlerinden mezun oldu. Aynı üniversitenin Kamu Yönetimi bölümünde yüksek lisans, Siyaset Eilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünde doktorasını tamamladı. 1995-2002 yılları arasında İstanbul'da farklı üniversitelerde öğretim üyesi ve bölüm başkanlığı yaptı. Kasım 2002-Mayıs 2009 arasında Başbakan Dışişleri Başdanışmanı olarak görev yaptı. Halen, 1 Mayıs 2009'da atandığı Dışişleri Bakanlığı görevini sürdürmektedir.

9 786055 3892829